

UNIwersytet Gdański
Wydział Historyczny

Dominika Leśniewska

**Późnośredniowieczne i wczesnonowożytnie okucia końca pasa
z badań archeologicznych na terenie Gdańska**

Praca doktorska
wykonana pod kierunkiem
Prof. dr hab. Witolda Świątosławskiego

Gdańsk 2025

Spis treści

Wstęp	4
Temat.....	4
Stan badań.....	5
Cel i zakres pracy.....	10
Układ pracy.....	13
1. Pas w późnym średniowieczu i wczesnej nowożytności	18
2. Konteksty pozyskania źródeł	56
2.1. Stare Miasto	57
2.2. Główne Miasto.....	59
2.3. Wyspa Spichrzów.....	64
2.4. Stare Przedmieście	69
2.5. Długie Ogrody	71
2.6. Dolne Miasto.....	73
2.7. Nowe Ogrody, Targ Sienny.....	73
2.8. Młode Miasto	75
3. Typologia i terminologia.....	82
4. Okucia końca pasa – analiza źródeł	93
4.1. Surowiec	93
4.2. Skład chemiczny lutów oraz przednich okładzin na podstawie wybranych okuć końca pasa.....	98
4.3. Technika wykonania	103
4.4. Formy okuć końca pasa	110
4.4.1. Podłużne.....	111
4.4.2. Czworoboczne.....	124
4.4.3. Kolisty	130
4.4.4. Inne.....	133
4.5. Dekoracje i inskrypcje	199
4.5.1. Dekoracje geometryczne i roślinne.....	199
4.5.2. Litery i inskrypcje	206
4.5.3. Postaci i zwierzęta.....	221
5. Kto wykonywał okucia końca pasa? Wytwórczość okuć końca pasa w świetle dotychczasowych badań archeologicznych i źródeł pisanych	224

5.1. Ślady działalności metalowej na przykładzie źródeł archeologicznych	225
5.2. Gdańskie rzemiosło metalowe w przekazach historycznych.....	238
5.3. Potencjalne miejsce wyrobu przedmiotów z metali nieszlachetnych na terenie Gdańska	249
5.4. Gdzie na terenie Gdańska mogła odbywać się sprzedaż akcesoriów stroju?	254
Podsumowanie	262
Spis tabel i wykresów	277
Spis rycin	277
Bibliografia	281
KATALOG	299

Wstęp

Temat

W późnym średniowieczu nastąpiły istotne zmiany dotyczące ubioru, który zaczął pełnić funkcję znacznie wykraczającą poza zwykłą praktyczność, stając się nośnikiem informacji o statusie społecznym, przynależności zawodowej i kulturowej, jak również wierze czy przekonaniach. Przeobrażeniom uległy idee i gusta, spowodowane zmianą materialnych warunków życia, rozwojem technologicznym oraz kontaktami handlowymi.

Jedną z najbardziej charakterystycznych cech zmian zachodzących w XIV wieku było dopasowanie stroju do figury. Kluczową rolę zaczął pełnić pas, który nadawał sylwetce smukłą linię. Zyskał on nie tylko funkcję modelującą, dekoracyjną czy praktyczną, ale stał się również źródłem informacji o właścicielu. Stanowił o jego statusie społecznym, zamożności czy przynależności zawodowej, a znajdujące się na pasie metalowe okucia przybierały różne formy i zdobienia, które niejednokrotnie miały znaczenie symboliczne.

Za okucie końca pasa przyjmując luźno zwisający, metalowy element pasa mocowany na jednym z końców taśmy wykonanej ze skóry lub tkaniny. O ile ta kategoria zabytków jest znana badaczom, to wciąż spotyka się pomyłki wynikające z braku precyzyjnego zdefiniowania tego przedmiotu, który mylony jest czasem z zapięciem pasa czy elementem księgi.¹ Całe pasy z zachowanymi metalowymi zakończeniami należą do zabytków rzadko odkrywanych na stanowiskach archeologicznych. Informacje o okuciach końca pasa czerpiemy zatem w głównej mierze z ograniczonych przekazów historycznych oraz z przedstawień ikonograficznych, w których pas wraz z zakończeniem prezentowany jest dosyć często, jednak w sposób bardzo uproszczony i schematyczny. W opracowaniach archeologicznych z kolei uwaga badaczy do tej pory kierowana była głównie na bogato dekorowane zakończenia pasów rycerskich, pochodzące przede wszystkim z terenów zamkowych, podczas gdy dane dotyczące okuć pasów mieszkańców późnośredniowiecznych miast pozostały nieliczne (np. Fingerlin 1971; Wachowski 2002, 2005).

Zarówno w polskiej, jak i obcojęzycznej literaturze dotychczas nie poświęcono okuciom końca pasa szczególnej uwagi. Może to dziwić ze względu na powszechne

¹ Tę kwestię opisałam szerzej w pierwszym rozdziale tej pracy.

stosowanie tego akcesorium stroju w późnym średniowieczu i wczesnej nowożytności. Uwagę zwraca także różnorodność form i dekoracji zakończeń, dzięki czemu to metalowe okucie stanowi cenne źródło do badań nad kulturą materialną osób przebywających w tamtym czasie na terenie miasta.

Nie bez znaczenia na podjęcie przeze mnie tego tematu jest liczny zbiór zabytków pozyskanych w różnych częściach historycznego Gdańska, który daje możliwość prześledzenia w jakim stopniu lokalna społeczność adaptowała europejskie tendencje modowe. Analiza konkretnego elementu ubioru przyczynia się zaś do pogłębienia naszej wiedzy na temat trendów panujących na obszarze miasta w okresie od późnego średniowiecza do wczesnej nowożytności. Gdańsk wyróżniał się jako ważny ośrodek portowo-handlowy, rzemieślniczy oraz kulturowy. Jednym z czynników, które miały na to wpływ było jego strategiczne położenie, związane z bliskością głównych traktów komunikacyjnych. Do Gdańska przenikały wzorce mody europejskiej, początkowo poprzez napływ osadników niemieckich, jak również w drodze późniejszych szerokich kontaktów handlowych miasta, które stało się członkiem Hanzy.

Moją uwagę zwróciła powtarzalność form okuć końca pasa w gdańskiej kolekcji, co skłoniło mnie do podjęcia głębszych rozważań dotyczących przynależności danego zakończenia do konkretnego rodzaju pasa. Zagadnienie to było już sygnalizowane w literaturze, ale nie doczekało się pełnego opracowania. Dotychczas wyróżniono i opisano przede wszystkim pas i okucia końca pasa naddługiego (Fingerlin 1971, s. 84-105; Wachowski 1997).

Na zakończeniach pasa, tak jak na pierścionkach i zapinkach, występują często litery oraz inskrypcje gotyckie, niosące treści o znaczeniu miłosnym i religijnym. Wiele zatem wskazuje na to, że ten drobny element stroju łączył praktyczne funkcje ze społecznymi i duchowymi przekonaniami, co również skłoniło mnie do podjęcia badań nad tą kategorią zabytków.

Stan badań

Studia nad tematyką okuć końca pasa z okresu późnego średniowiecza i nowożytności są wciąż niewystarczające. Dotyczy to zarówno elementów pasa, jak również innych akcesoriów stroju. Opracowania archeologiczne w dużej mierze skupiają się na analizie mniejszych partii materiału, pochodzących z reguły z jednego stanowiska. Jest to bardzo cenne źródło wiedzy, jednak nie daje ono możliwości zaprezentowania

poszczególnych kategorii zabytków w szerszej perspektywie – geograficznej i kulturowej. Wciąż brakuje wnikliwych analiz wykorzystujących różne dziedziny nauki. Materiał archeologiczny bowiem stanowi podstawowe źródło wiedzy i doskonale uzupełnia obserwacje dotyczące tematu okuć końca pasa jako elementu stroju, który pojawia się w ikonografii, natomiast w zapisach historycznych niezwykle rzadko. Wykorzystanie wniosków płynących ze studiów badaczy innych dziedzin nauki oraz łączenie różnych metod badawczych sprzyja rzetelnemu, możliwie jak najbardziej kompletnemu i wyczerpującemu opracowaniu tematu.

Rezultatem przeprowadzonej przeze mnie kwerendy bibliotecznej są przytoczone poniżej publikacje, które w większości w sposób szczególny potraktowały zagadnienie okuć końca pasa, przyczyniając się tym samym do poszerzenia wiedzy na ten temat. Jest to zbiór monografii, katalogów, artykułów, ale również wzmianek o metalowych zakończeniach pasów, który został wykorzystany jako materiał źródłowy. Zbiór ten należy traktować jako najistotniejszy spis publikacji prezentujący obecny stan badań na temat metalowych zakończeń pasów z okresu późnego średniowiecza i nowożytności.

W polskiej literaturze temat pasów i ich elementów podjął wielokrotnie Krzysztof Wachowski (1995, 1997, 1999, 2001, 2002, 2005, 2007, 2010). Przedmiotem jego badań były głównie zabytki pochodzące ze Śląska. Choć znane są prace, w których poruszana była tematyka pasów rycerskich bazując głównie na źródłach ikonograficznych (np. Kajzer 1976, Wawrzonowska 1976, Nowakowski 1990, Głosek 1998, Ławrynowicz 2005) to oprócz K. Wachowskiego i wspomnianego poniżej A. Boguszewicza (2015) nikt bliżej nie zajął się zagadnieniem okuć końca pasa. W swoich studiach nad średniowiecznym pasem K. Wachowski rozwinął problematykę zakończeń pasa naddługiego (1997, s. 187-191), który wyodrębniła i scharakteryzowała niemiecka badaczka Ilse Fingerlin (1971, s. 84 i n.), korygując kwestię formy i datowania najstarszych zakończeń, ich techniki wytwarzania oraz zasięgu występowania. Stworzył on również typologię ażurowych okuć końca pasa rycerskiego z Europy Środkowo-Wschodniej (Wachowski 2005, s. 145-160). Szereg opracowań opublikowanych przez K. Wachowskiego przyczynił się w dużym stopniu do poszerzenia wiedzy na temat elementów pasa odkrytych na terenie południowej Polski.

Metalowe elementy pasów późnośredniowiecznych pochodzących z terenów śląskich zamków zebrał i podsumował Artur Boguszewicz (2015). Wśród nich znalazły się również zakończenia pasów. W swojej pracy autor podważył kwestię

zakwalifikowania omawianych zakończeń jako przejawów wyłącznie kultury rycerskiej, co później kontynuował i rozszerzył w kolejnym artykule, który ukazał się w 2021 roku.

Temat okuć końca pasa poruszyła kilkakrotnie Ewa Trawicka, której prace skupione były wokół zabytków metalowych, w tym również akcesoriów stroju. Jednym z największych opracowań badaczki jest artykuł o przedmiotach metalowych pozyskanych w trakcie badań ratowniczych w północnej części Wyspy Spichrzów w Gdańsku (2010, s. 93-150). Przeanalizowała ona zbiór ponad tysiąca artefaktów odkrytych na terenie stanowiska znajdującego się w obrębie ulic Ciesielska 1-4, Stągiewna 28-31 i Chmielna 105. Wśród nich znalazły się również okucia końca pasa, które zostały włączone do katalogu niniejszej rozprawy. Jest to największy do tej pory opublikowany zbiór zakończeń pasa pochodzący z gdańskich stanowisk. Kolejne opracowanie, którego częścią było również to akcesorium stroju, stanowi rozdział w monografii dotyczącej terenu jatek rzeźniczych w Gdańsku (2018, s. 335-388).

Kilka okuć końca pasa zostało zaprezentowanych także w katalogu skróconym wystawy czasowej *Archeologiczne świadectwa kultu maryjnego w średniowiecznym Gdańsku* (2013), którą można było zobaczyć w Muzeum Archeologicznym w Gdańsku. Kuratorami wystawy była Ewa Trawicka i Beata Ceynowa. W katalogu pojawiły się przedmioty związane z kultem maryjnym, przejawiającym się na akcesoriach stroju czy przedmiotach codziennego użytku pod postacią wizerunków i inskrypcji maryjnych. Wśród opisywanych elementów stroju znalazły się okucia końca pasa, aplikacje i zapinki.

Okucia końca pasa odkryte w trakcie badań archeologicznych przy ulicy Chmielnej 73-74 w Gdańsku stały się tematem mojego artykułu opublikowanego w I tomie *Dantiscum* pod redakcją Roberta Krzywdzińskiego (2016, s. 335-356). Analizie poddane zostały dwadzieścia dwa zakończenia pasa, które stanowią analogię to opisanych w tej rozprawie doktorskiej egzemplarzy.

Niewielki zbiór okuć końca pasa pozyskany na terenie Gdańska był również publikowany w katalogu wystawy *Targ Sienny w Gdańsku – przedmieście europejskiej metropolii – w świetle wykopalisk archeologicznych* (2016), która była prezentowana w Ratuszu Głównego Miasta w Gdańsku. Kuratorami wystawy była Katarzyna Kurkowska i Robert Krzywdziński.

Kilka zakończeń pasa pozyskanych na terenie Gdańska było również publikowanych w katalogu wystawy *Spichlerz Błękitny Baranek* (2021) wydanym pod redakcją Beaty Ceynowy.

Obszerną publikacją prezentującą średniowieczne akcesoria stroju odkryte na Placu Nowy Targ we Wrocławiu jest anglojęzyczny katalog znalezisk autorstwa Jakuba Sawickiego (2017). Wśród sprzączek, skuwek czy aplikacji znalazły się również okucia końca pasa. Badacz ten jest także autorem innych prac poruszających temat późnośredniowiecznych i nowożytnych akcesoriów stroju i dewocjonaliów (np. 2012, 2014, 2019, 2018, 2021). Na uwagę zasługują artykuły dotyczące znalezisk grobowych z cmentarza Salwatora we Wrocławiu, w którym znalazło się również opracowanie nowożytnych elementów do pasa rzadko opisywanych w literaturze (2015, s. 59-137).

Należy również wspomnieć o artykule Beaty Wywrot-Wyszkowskiej i Andrzeja Janowskiego na temat mieszczańskiego pasa naddługiego, pochodzącego z późnośredniowiecznego Kołobrzegu (2017, s. 209-219). Opisywany w nim niemal kompletny skórzany pas z kolistą sprzączką, aplikacjami i podłużnym okuciem końca pasa to znalezisko unikatowe wśród odkrywanych dotąd części ubioru. Pas został znaleziony wraz z pugińcem i innym, węższym pasem oraz kilkunastoma kawałkami skóry i datowany jest na XIV wiek. W trakcie badań archeologicznych rzadko odnajdywane są zachowane w całości pasy, częściej ich elementy takie jak sprzączki, aplikacje czy same okucia końca pasa lub zaledwie fragmenty skórzanych pasków. Ten kołobrzegi egzemplarz wraz z analogicznym pasem z Elbląga (Marcinkowski 2009, s. 171) to jedne z nielicznych pasów mieszczańskich, które doczekały się osobnych opracowań.

W ostatnich latach ukazała się również książka Anny Rybarczyk traktująca o odzieży i akcesoriach stroju w średniowiecznym Elblągu. Praca poświęcona w dużej mierze tekstyliom, uzupełniona została o metalowe elementy stroju. Wśród omawianych artefaktów znalazło się także kilka okuć końca pasa (2021, s. 117-119).

Jeżeli chodzi o publikacje obcojęzyczne, to najstarszą i najbardziej obszerną pracą jest monografia wspomnianej wyżej niemieckiej badaczki Ilse Fingerlin (1971), w której szczegółowo opisane zostały elementy pasa z okresu średniowiecza i nowożytności. Omawiane przez autorkę zabytki pochodzą jednak w większości ze zbiorów muzealnych. W publikacji znalazły się głównie okazy luksusowe, które były inspiracją dla skromniejszych zakończeń, ale nie stanowią dokładnej analogii do badań kultury materialnej niższych warstw społecznych. Niewielki procent materiału źródłowego reprezentują okucia końca pasa odkryte na stanowiskach archeologicznych znajdujących się w obrębie zamków. Badania autorki skupiają się przede wszystkim na egzemplarzach z terenu Europy Zachodniej i Północnej. Kompletnie pominięte natomiast zostały

znaleziska z Europy Środkowo-Wschodniej. Należy jednak pamiętać, że mimo upływu lat publikacja ta wciąż stanowi podstawę do rozważań nad średniowiecznym i wczesnonowożytnym pasem.

Na przestrzeni lat powstały kolejne prace niemieckojęzyczne, będące uzupełnieniem monografii I. Fingerlin jak na przykład książka Ingo Heindla (1990), dotycząca wczesno- i późnośredniowiecznych elementów pasa z obszaru ziem zachodniosłowiańskich. W pracy przeważają jednak egzemplarze wczesnośredniowieczne, stąd praca ta jest mniej przydatna w kwestii opracowywanych przeze mnie okuć końca pasa.

Kwestię datowania, produkcji oraz funkcji metalowych zakończeń pasów poruszył również niemiecki autor Stefan Krabath (2001) w pracy na temat znalezisk wykonanych z metali kolorowych z terenu na północ od Alp. Mimo tak obszernej publikacji, w której znalazła się zarówno typologia sprzączek, jak i aplikacji sztabkowatych, zagadnienie okuć końca pasa zostało omówione w sposób dość lakoniczny.

Do anglojęzycznych opracowań poruszających tematykę akcesoriów stroju należy książka, której autorami są Goeff Egan i Frances Pritchard (2002). Jest ona zbiorem średniowiecznych akcesoriów stroju pozyskanych w trakcie badań archeologicznych w Londynie i stanowi obszerny katalog elementów stroju, w tym również okuć końca pasa (tamże, s 124-161). Jest to jedna z najważniejszych prac prezentujących akcesoria stroju pochodzące ze stanowisk miejskich.

Opracowaniem, w którym wykorzystano londyński zbiór ukazując go w szerszym kontekście geograficznym jest praca dyplomowa Alexandra Kennedy Cassels (2013) napisana na Uniwersytecie w Sheffield. Autor wykorzystał zbiory akcesoriów stroju z Londynu, Yorku, Winchester, Coventry, Southhampton, Leicester, Lincoln i Oxfordu. Wśród nich znalazły się również okucia końca pasa. Praca ta oparta jest na aspekcie społecznego znaczenia późnośredniowiecznych dodatków do stroju.

Warto także zwrócić uwagę na opracowanie holenderskich badaczek Annemarieke Willemsen oraz Marlieke Ernst, dotyczące różnorodnych aplikacji do pasów i torebek datowanych na 1300-1600 rok (2012). Opisywane znaleziska pochodzą z terenu Holandii. Książka ta nie zawiera wielu wzmianek na temat okuć końca pasa, jednak na niektórych zdjęciach pasów można się ich dopatrzeć, dzięki czemu stanowią one cenny materiał do badań porównawczych.

Z zagranicznych publikacji należy tu wymienić również obszerną czeską monografię Věry Šlancarovej, która obejmuje zbiór zabytków archeologicznych pozyskanych na terenie południowych Moraw. W opracowaniu znajduje się rozdział poświęcony elementom pasa, w tym okuciom końca pasa z późnego średniowiecza i nowożytności (2018, s. 193-196).

W ostatnich latach ukazał się także anglojęzyczny katalog akcesoriów stroju pozyskanych w Pradze autorstwa wspomnianego wyżej polskiego badacza Jakuba Sawickiego. Zaprezentowane w pracy zabytki pochodzą z okresu pomiędzy 1200 a 1800 rokiem (2021).

Na końcu warto również wspomnieć o pracach zarówno z terenu Polski, jak i z zagranicy, dotyczących srebrnych i złotych skarbów, które stanowią cenne źródło porównawcze dla odkrywanych na terenach miast powszechnych akcesoriów stroju. Z perspektywy badań nad późnośredniowiecznym i wczesnonowożytnym pasem na szczególną uwagę zasługują skarb z Podzamcza w Szczecinie, o którym kilkakrotnie pisała Małgorzata Frankowska-Makała (2004a, 2004b, 2006) oraz książka Stefana Krabatha, Lothara Lambachera i in. (2006) o srebrnej biżuterii z niemieckiego Pritzwalk. Ważne dla studiów nad XVI i XVII-wiecznymi pasami są również duńskie srebrne skarby opisane przez Fritze Lindhala (1988). Warty uwagi jest również artykuł Tadeusza Szczurka o późnośredniowiecznych skarbach monet z dolnego Nadodrza i dolnego Połabia z zawartością biżuterii i ozdób (2014).

Wszystkie przytoczone wyżej opracowania przyczyniły się w mniejszym lub większym stopniu do poszerzenia wiedzy na temat okuć końca pasa, jednak wciąż brakuje w literaturze publikacji, która stanowiłaby kompendium wszystkich dotychczasowych wyników badań, wniosków i spostrzeżeń. Dalekosiężne plany badaczy akcesoriów stroju powinny skupiać się wokół opracowań większych partii materiału, najlepiej z jednej kategorii zabytków, ograniczonych w czasie i przestrzeni.

Cel i zakres pracy

Celem niniejszej pracy jest przyjrzenie się kategorii zabytków, która jak dotąd nie była przedmiotem szerokiego zainteresowania badaczy. Kluczowe do podjęcia tematu jest sprecyzowanie definicji okucia końca pasa, co w perspektywie dalszych badań może przyczynić się do jego poprawnej identyfikacji. Istotnym założeniem tej pracy jest również dopasowanie poszczególnych form okuć końca pasa do rodzajów pasów

noszonych w późnym średniowieczu i wczesnej nowożytności. Zróżnicowanie zebranych zakończeń pasa stanowi podstawę do rozważań nad stopniem recepcji europejskich tendencji modowych w Gdańsku.

Moim zadaniem była identyfikacja i analiza okuć końca pasa odkrytych na terenie Gdańska, biorąc pod uwagę formę, technikę wytwarzania, surowiec oraz zdobnictwo metalowych zakończeń oraz ich porównanie z dostępnymi źródłami archeologicznymi w kraju i zagranicą. Analiza zabytków została uzupełniona o badania metaloznawcze wybranych egzemplarzy. W pracy odwołałam się również do źródeł ikonograficznych, uwzględniając aspekty związane ze zdobnictwem i jego symboliką, a także do wiedzy epigraficznej oraz przekazów historycznych, które stanowią jej doskonałe uzupełnienie.

Bazą źródłową dla tego opracowania jest 516 okuć końca pasa pochodzących z 41 stanowisk archeologicznych znajdujących się w różnych częściach historycznego Gdańska. Artefakty pozyskano w trakcie badań archeologicznych prowadzonych w latach 1993-2018. W większości stanowią one zbiory Muzeum Archeologicznego w Gdańsku, zarejestrowane w ewidencji muzealnej do 2010 roku. Kolekcja została uzupełniona o okucia końca pasa odnalezione w obrębie dawnego Targu Siennego, znajdującego się niegdyś poza murami miasta na terenie Nowych Ogrodów, jak również z działek przy ulicy Świętojańskiej 6-7 na Głównym Mieście i przy ulicy Robotniczej 16, która znajduje się w obrębie historycznego Młodego Miasta.

Po zapoznaniu się z kartami zabytków udało mi się wyselekcjonować, wśród bardzo liczego zbioru zabytków metalowych, około 700 przedmiotów oraz ich fragmentów, które mogły stanowić zakończenie pasa. W toku wnikliwej analizy wyodrębniłam 516 artefaktów zidentyfikowanych przeze mnie jako okucia końca pasa, których definicję przedstawiam poniżej. Zostały one opisane, pomierzone i sfotografowane, czego rezultatem jest zawarty na końcu pracy katalog. Duża część zabytków nie została niestety poddana konserwacji, co utrudniło rozpoznanie niektórych motywów zdobniczych.

Wykorzystany w pracy zbiór zabytków nie stanowi całości bazy źródłowej, a zaledwie jego znaczną część. Wynika to z faktu, iż materiał z niektórych gdańskich stanowisk nie został jeszcze wpisany do ewidencji muzealnej lub nie był dostępny w trakcie moich poszukiwań w Dziale Zbiorów Gdańskich.

Za okucie końca pasa uznałam metalowe zakończenie, które nie było częścią większej całości, czyli nie stanowiło połączenia z innym metalowym elementem pasa. Był to przedmiot zamocowany na skórzaney lub tekstylnej taśmie, pełniący funkcję

praktyczną i dekoracyjną. W związku z przyjętą definicją, w opracowaniu nie uwzględniłam okuć, które miały na końcu haki lub oczka, gdyż interpretuje je jako elementy stanowiące zapięcie pasa lub łączenie pasa pomocniczego (do zawieszenia broni) z pasem głównym/nośnym. Do katalogu nie włączyłam również metalowych zakończeń pasków obuwia, gdyż moim celem było zaprezentowanie okuć końca pasa, które stanowiły lub mogły stanowić elementy pasów noszonych w talii.

Chciałabym zaznaczyć, że zdaję sobie sprawę, że przyjęte przeze mnie podejście do okucia końca pasa jako odrębnego przedmiotu, a nie jednego z elementów całego garnituru pasowego, może budzić wątpliwości. Jednak przy tej liczbie zabytków wydało mi się niemożliwe rzetelne opracowanie okuć końca pasa, gdybym miała wziąć pod uwagę tak samo liczne, jak nie jeszcze liczniejsze, zbiory sprzączek, aplikacji i innych elementów do pasa, pozyskanych także jako osobne przedmioty metalowe, które wcale nie musiały być ze sobą bezpośrednio powiązane.

Uwzględnione w pracy zabytki w zapisach sprawozdawczych i inwentarzowych mają często sugerowany szeroki zakres chronologiczny, obejmujący okres pomiędzy XIV a XIX wiekiem, a w niektórych przypadkach nawet XX wiek. Wynika on z datowania warstw, z których pochodzą analizowane okucia końca pasa. Określenie dokładnej chronologii stanowiło dla mnie jedno z największych wyzwań badawczych. Podczas analizy dokumentacji z badań archeologicznych z poszczególnych stanowisk okazało się, że jedynie niektóre zawierają szczegółowe opracowania stratygraficzne. W większości przypadków dostępne były zaledwie karty warstw, które poza interpretacją, nie zawierały informacji o datowaniu. W przypadkach, w których nie było możliwe sprecyzowanie kontekstu pozyskania artefaktu, przyjęłam ramy chronologiczne danego stanowiska. Znaczna część znalezisk pochodzi z warstw niwelacyjnych o szerokiej chronologii, a hipotetyczny czas powstania warstw ustalony przez badaczy danego stanowiska niekoniecznie musi korelować z momentem zagubienia czy zniszczeniu przedmiotu. Zdecydowałam się zatem na podanie dwóch datowań w katalogu znajdującym się na końcu tej pracy. Pierwsze to datowanie archeologiczne wynikające z kontekstu. Drugie (umieszczone w nawiasie) stanowi moją propozycję datowania zabytku, określoną na podstawie analizy takich aspektów jak: chronologia innych zabytków metalowych pozyskanych z danej warstwy (o ile istniała taka możliwość, aby je porównać), analogiczne okucia końca pasa odkryte zarówno w innych częściach miasta, jak i poza jego granicami, okres funkcjonowania poszczególnych form zakończeń oraz cechy stylistyczne analizowanego zabytku. Biorąc pod uwagę wszystkie powyższe kryteria

udało mi się zawęzić chronologię zabytków do okresu pomiędzy XIV a końcem XVI wieku, w którym tradycja na tego typu skórzane pasy z aplikacjami i okuciami końca pasa zaczyna powoli zanikać na rzecz bardziej okazałych pasów segmentowych/łańcuchowych, jak również lżejszych wyrobów tekstylnych, niekiedy przeplatanych złotymi i srebrnymi nićmi (Harder 2010; Kizik 2014, s. 94), co wpływa na określenie zakresu chronologicznego pracy w wyżej wskazanych ramach.

Układ pracy

Praca składa się ze wstępu, pięciu rozdziału oraz podsumowania. W pierwszym rozdziale wykorzystałam źródła ikonograficzne, które posłużyły mi do przedstawienia okuć końca pasa w szerszym „odzieżowym” kontekście. Aspekt ten jest o tyle ważny, że całe pasy rzadko zachowują się do naszych czasów. Nastęcza to trudności w rozpoznaniu do jakich pasów mocowano odkrywane w trakcie badań archeologicznych metalowe zakończenia. W poszukiwaniu analogii do opracowywanych przeze mnie okuć końca pasa wykorzystałam zarówno nieliczne malowidła z terenu Gdańska, które chociaż w niewielkim stopniu odzwierciedlają modowe upodobania jego mieszkańców, jak również źródła ikonograficzne z innych rejonów Europy, głównie pochodzących z kręgu kultury zachodnio- i środkowoeuropejskiej. W trakcie swoich badań analizowałam przede wszystkim te przedstawienia, w których twórca na tyle skupił się na odtworzeniu detali stroju, że możliwe było rozpoznanie konkretnej formy zakończenia pasa. Pracę wzbogaciłam również o karty z manuskryptów pochodzących z okresu od XIV do początku XVI wieku.

W rozdziale drugim przedstawiłam krótką charakterystykę stanowisk, z których pozyskano omawiane w pracy zabytki, kierując się takimi aspektami jak pierwsze wzmianki na temat omawianego terenu, jego najstarszą fazę zagospodarowania, związaną przede wszystkim z budową konstrukcji drewnianych, a następnie zmianą zabudowy na murowaną. Zastosowałam podział stanowisk w oparciu o ich lokalizację w obrębie historycznych dzielnic Gdańska. W celu ustalenia kontekstu korzystałam w głównej mierze z niepublikowanych sprawozdań z badań archeologicznych, a w nielicznych przypadkach również z opracowań stratygraficznych. Do tej pory tylko trzy z omawianych stanowisk doczekały się pełnych monografii – Długie Ogrody i Szafarnia (Paner 2013), Świętojańska (Dąbal 2018) oraz Lastadia, będąca najstarszą stoczną Gdańska, znajdująca się na Starym Przedmieściu (Kościński 2020). Ze względu na braki

w dokumentacji archeologicznej nie wszędzie udało mi się sprecyzować kontekst pozyskania opracowywanych zabytków, o czym wspomniałam powyżej.

W kolejnym, trzecim rozdziale opisałam używane do tej pory w literaturze podziały oraz terminologię, które stosowano przy opracowywaniu okuć końca pasa. Niestety brakuje ujednoliconego systemu nazewnictwa, co stanowi wyzwanie zarówno w samej analizie źródeł, jak i w porównaniu zabytków pochodzących z różnych części Polski, ale również i Europy. Na przestrzeni ostatnich kilkudziesięciu lat pojawiło się zaledwie kilka prac, w których autorzy opisywali tę kategorię zabytków tworząc podziały według ustalanych przez siebie kryteriów, najbardziej adekwatnych względem materiału, którym dysponowali w danym momencie. Przytoczyłam te informacje po to, by czytelnik mógł porównać analizowane w pracy okucia z dostępnymi w źródłach analogiami. Wykorzystałam najbardziej czytelny w mojej ocenie podział konstrukcji zakończeń pasa stworzony przez angielskich badaczy Geoffa Egana i Francesa Pritcharda. Zmodyfikowałam go i uzupełniłam o dodatkowe typy zakończeń, które zaobserwowałam w gdańskim zbiorze, a nie były do tej pory opisywane w literaturze.

Rozdział czwarty poświęcony jest analizie okuć końca pasa z uwzględnieniem takich kryteriów jak surowiec, forma oraz zdobienia. W trakcie opracowywania okuć końca pasa znajdujących się w zbiorach Muzeum Archeologicznego w Gdańsku pojawiła się możliwość wykonania analiz metaloznawczych, na wybranej grupie zabytków, za pomocą metody fluorescencyjnej spektrometrii rentgenowskiej (XRF). Wyniki tych badań zostały zawarte w osobnym podrozdziale tej pracy. Badania przeprowadzono w Dziale Konserwacji Zabytków Muzeum Archeologicznego w Gdańsku pod obserwacją Joanny Jabłońskiej-Dyrdy i Anny Jędrzejczak-Skutnik. Interesującym mnie zagadnieniem był skład chemiczny stopów wykorzystanych do lutowania części składowych wybranych egzemplarzy. Udało się również sprawdzić składy przednich okładzin. Wytypowałam niewielką grupę zabytków, w których lut był wyraźny i dobrze zachowany. Ze względu na ograniczony czas dostępu do sprzętu, wykonane analizy to zaledwie przyczynek do dalszych studiów w temacie stopów wykorzystywanych w warsztatach, zajmujących się wytwarzaniem okuć końca pasa. Temat lutów był do tej pory traktowany marginalnie, a w literaturze znajdują się różne, czasami mylące określenia, które surowce wykorzystywano do jego produkcji.

Zaprezentowanie tak licznej kolekcji okuć końca pasa skłoniło mnie do przyjęcia niestosowanego dotąd podziału opartego na formie zabytku, co stało się podstawą do jego skatalogowania. Skupiłam się bardziej na cechach stylistycznych analizowanych

przedmiotów, gdyż to właśnie te kryteria pozwoliły mi na zidentyfikowanie rodzajów pasów, z którymi należałoby łączyć pozyskane w Gdańsku poszczególne formy okuć. Kolejny podrozdział stanowi zatem analizę okuć końca pasa w odniesieniu do trzech podstawowych form zakończeń – podłużnych, czworobocznych i kolistych, jak również innych, różnorodnych okuć, które nie zostały zakwalifikowane do żadnej z pozostałych kategorii.

Dekoracje i inskrypcje, które zostały wykonane na powierzchni analizowanych zakończeń pasa, zostały opisane w ostatnim podrozdziale analizy zabytków. Ze względu na liczny zbiór egzemplarzy, na których zaobserwowałam litery i inskrypcje gotyckie, podjęłam próbę ich odczytania. Chociaż stan zachowania niektórych okuć nie pozwolił na dokładną identyfikację liter, to zostały one uwzględnione do badań statystycznych. Część liter rozpoznałam ze względu na ich wyraźną i charakterystyczną formę, podczas gdy inne wymagały identyfikacji z wykorzystaniem fachowej literatury. Podstawą była tu publikacja o piśmie epigraficznym w Polsce autorstwa Barbary Trelińskiej (1991), w uzupełnieniu o pozycję dotyczącą historii pisma drukowanego Marii Judy (2001).

Mam świadomość, że kwestie wzorów i symboli są tak złożone i bogate interpretacyjnie, że nie tylko warto by było, ale należałoby je dalej rozwijać. W pracy skupiłam się na opisaniu podstawowych znaczeń motywów, które udało mi się zaobserwować na analizowanych okuciach końca pasa, mając na celu wykazanie, że zakończenia pasa nie tylko pełniły funkcję praktyczną czy dekoracyjną, lecz mogły mieć także istotny wymiar symboliczny.

Przy tak licznej grupie zabytków pojawiło się również pytanie, kto w późnośredniowiecznym Gdańsku mógł wykonywać metalowe elementy pasa. Postanowiłam podjąć ten temat w ostatnim rozdziale tej pracy. W Polsce brakuje źródeł dotyczących warsztatów, w których wytwarzano metalowe części pasów. W związku z powyższym zdecydowałam się na przytoczenie przykładów z innych miast europejskich, w których zidentyfikowano miejsca produkcji tego typu akcesoriów stroju. Przy uwzględnieniu skromnych gdańskich zapisów statutowych podjęłam również rozważania dotyczące potencjalnych wytwórców tych przedmiotów na terenie Gdańska. Powołałam się na publikowane opracowania historyczne, dotyczące rzemiosł metalowych w Gdańsku autorstwa Marii Boguckiej (1962) oraz niemieckich badaczy Theodora Hirscha (1858) i Ericha Keysera (1972). Wykorzystałam również opracowanie gdańskich oraz elbląskich zapisów testamentowych Beaty Możejko (2010) i Rafała Kubickiego (2006, 2020).

Podczas analizowania wyników badań prowadzonych na stanowiskach archeologicznych w Gdańsku, z których pochodzą analizowane okucia końca pasa, natrafiłam na niepublikowane dotychczas dane, które zwróciły moją szczególną uwagę. Dały one przesłankę do lokowania miejsca wytwórczości rzemieślniczej, zajmującej się wyrobem akcesoriów ze stopów metali kolorowych, na terenie Starego Miasta w Gdańsku. Ponadto podjęłam temat miejsc, w których mogła odbywać się sprzedaż tego typu przedmiotów. Informacje te zawarłam w ostatnich dwóch podrozdziałach tej pracy.

Na końcu pracy został zawarty katalog okuć końca pasa. Kolejność umieszczenia zabytków w katalogu wynika z ich lokalizacji. Egzemplarze posegregowałam względem numerów SAZ. Zgodnie z Systemem Ewidencji Zabytków przyjętym przez Muzeum Archeologiczne w Gdańsku numer SAZ, ułatwia ustalenie relacji pomiędzy zabytkiem a jego kontekstem. Numer SAZ składa się z trzech części, przykładowo 255/3/7, z czego pierwszy to numer teki archiwalnej, który jest oznaczeniem miejscowości, drugi to numer stanowiska archeologicznego, a trzeci stanowi numer pozyskania, czyli kolejnych prac prowadzonych na danym stanowisku. Na końcu tego ciągu liczb znajduje się numer katalogowy zabytku. Cały zapis wygląda w ten sposób 255/3/7/1. Okucia końca pasa w stworzonym przeze mnie katalogu zostały ułożone według stanowisk, z których pochodzą, czyli w kolejności numerów SAZ, co ułatwiło mi analizę danych. Dodatkowo w rozdziale dotyczącym kontekstu archeologicznego zdecydowałam się na tabelaryczne zestawienie miejsc i stanowisk, kierowników badań oraz lat, w których prowadzone były akcje badawcze. Ujęłam również numer obszaru AZP, który pozwala na zlokalizowanie na mapie miejsca pozyskania opracowanych zabytków.

Praca ta nie powstałaby bez przychylności i życzliwości osób i instytucji, którym chciałabym złożyć podziękowania. Pragnę wyrazić wdzięczność przede wszystkim Dyrekcji Muzeum Archeologicznego w Gdańsku za udostępnienie mi do opracowania zabytków ze swoich cennych zbiorów. Podziękowania kieruję również do Roberta Krzywdzińskiego z pracowni badań archeologicznych Dantiscum oraz Macieja Marczewskiego z firmy archeologicznej Glesum, którzy również zdecydowali się udostępnić zabytki do moich badań.

Swoją wdzięczność chciałam wyrazić także wobec mojego promotora Prof. dr hab. Witolda Świątosławskiego za wszystkie uwagi, dotyczące przygotowywanej przeze mnie rozprawy.

Podziękowania składam także dr Joannie Dąbal za poświęcony czas i cenne wskazówki, które pomogły mi wzbogacić tę pracę. Dziękuję również za udostępnienie zabytków do badań.

Szczególne podziękowania kieruję do Pani Agnieszki Rutę, Pana Bogdana Kościńskiego i Krzysztofa Dyrdy. Jestem wdzięczna za chęć dzielenia się swoim wieloletnim doświadczeniem oraz za to, że zawsze mogłam liczyć na Państwa pomoc. Panu Bogdanowi Kościńskiemu dziękuję także za udostępnienie rozdziału o kontekście i chronologii z jeszcze niepublikowanej wtedy pracy *Urban violence harnessed or unleashed?* (...) pod redakcją Lecha Marka, który okazał się dla mnie niezwykle przydatny. Za życzliwość, chęć pomocy i cierpliwość do moich wielokrotnych wizyt w placówce muzealnej podziękowania kieruję również do Pani Urszuli Kamrowskiej, Pani Bogusławy Tomczyk, Joanny Milgiewicz oraz Marka Kuika. Podziękowania należą się również Joannie Jabłońskiej-Dyrdzie i Annie Jędrzejczak-Skutnik za udostępnienie sprzętu do badań metaloznawczych. Dziękuję także Panu Aleksandrowi Kwapińskiemu.

Wielkie podziękowania składam również Mateuszowi Nowakowi za poświęcony czas i pomoc przy obrabianiu zdjęć zabytków.

Wyrazy wdzięczności kieruję również do dr Radosława Kubusa za cenne wskazówki i wszystkie nasze rozmowy. Za konsultacje historyczne i poświęcony czas dziękuję także dr Aleksandrze Girsztowt-Biskup, dr Piotrowi Paluchowskiemu i mgr Annie Paluchowskiej oraz dr Marcinowi Grulkowskiemu. Za konsultacje z zakresu historii sztuki winna jestem dr Bartłomiejowi Łyczakowi.

Za konsultacje epigraficzne podziękowania winna jestem także Prof. dr hab. Marcelemu Tureczkowi.

Serdeczne podziękowania kieruję do mgr Beaty Gryzio za życzliwość, pomoc i wsparcie oraz nasze rozmowy dotyczące liter gotyckich.

Podziękowania chciałabym złożyć również dr Nicolasowi Thomasowi za udostępnienie mi swojej rozprawy doktorskiej oraz zgodę na umieszczenie w rozdziale 5 tej pracy niepublikowanych dotychczas informacji, dotyczących organizacji paryskiego warsztatu.

1. Pas w późnym średniowieczu i wczesnej nowożytności

W okresie średniowiecza i nowożytności pas stanowił nieodzowny element ubioru kobiet i mężczyzn. Pasy pospolite noszone były przez ogół społeczeństwa, natomiast pasy uroczyste zakładano w trakcie różnego rodzaju ceremonii. Pas wykonany z dużych metalowych ogniw łączonych zawiasami i osadzonych na rzemieniu był od XIV wieku głównym symbolem stanu rycerskiego. Nazwa „pasowanie na rycerza” odnosiła się do tej uroczystej inicjacji, w wyniku której kandydat na rycerza dostawał pas z mieczem, jak również był uderzany płazem miecza w ramię (Kopaliński 2003, s. 347). Rytuał ten praktykowano już we wcześniejszych stuleciach. Pierwsze wzmianki na temat pasowania na rycerza w Polsce pochodzą z korniki Galla Anonima z pierwszej połowy XII wieku (Piwowarczyk 1998, s. 8). Uroczystość miała wymiar symboliczny, ale niosła również doraźną korzyść poprzez awans w hierarchii społecznej. Godność rycerska cieszyła się dużym prestiżem. Otrzymanie rycerskiego pasa wiązało się z akceptacją sankcji moralnych jego posiadacza i postępowania zgodnie z zasadami kodeksu honorowego. W zamian za to dawało to osobie pasowanej przynależność do uprzywilejowanej grupy społecznej (tamże, s. 66).

Pas był również jednym z trzech darów dla panny młodej w czasie ceremonii zaślubin. W historii zdarzały się jednak przypadki, w których to kobieta ofiarowała pas swojemu przyszłemu małżonkowi. W 1352 roku Joanna de Valois, córka króla Francji, podarowała w czasie zaręczyn pas Karolowi II Złemu, królowi Nawarry (Lightbown 1992, s. 306; Standley 2010, s. 70). Pas stanowił prezent zarówno praktyczny, jak i symboliczny. Zapięty pas tworzył okrąg i podobnie jak pierścień był wyrazem nieskończonej miłości pomiędzy partnerami, ale także podporządkowaniem jednej osoby kontroli drugiej. Umiejscowienie pasa na ciele również miało swoje znaczenie. Wierzano, że ciało jest podzielone na dwie części – górną i dolną. Górna znajdująca się powyżej talii reprezentowała racjonalną część człowieka, podczas gdy dolna była zdominowana przez zwierzęcą żądzę. Pas podkreślał ten podział przypominając osobie, która go nosiła, aby kontrolowała swoje pożądanie. Górna część ciała miała zwyciężyć nad dolną (Camille 1998, s. 61-61; Standley 2010, s. 70; Cassels 2013, s. 189).

Z uwagi na ścisły związek pasa ze strojem warto najpierw przyjrzeć się formom ówczesnego ubioru, korzystając zarówno z ogólnej wiedzy kostiumologicznej², jak i nielicznych gdańskich przedstawień ikonograficznych. Do XIII wieku ubiór był stosunkowo jednorodny i nie podlegał tak częstym modyfikacjom. Na początku XIV wieku widoczna jest większa dbałość o krój oraz dopasowanie stroju do sylwetki. Mężczyźni wciąż nosili proste tuniki przewiązane w pasie, ale pojawiły się także ubiory długie i krótkie. Były one zakładane na koszulę i gacie³, spełniające rolę bielizny (Drażkowska 2018, s. 20). Z czasem przeważały krótsze kaftany obcisłe u góry, a na dole poszerzone. Znane są dwie odmiany strojów krótkich, których cechą wspólną była dopasowana górna część, rozcięta z przodu i zapinana na małe guzy. Różniły się one natomiast uformowaniem dolnej części. Jedne były węższe, a inne posiadały fałdy (Gutkowska-Rychlewska 1968, s. 143; Drażkowska 2012, s. 96; Drażkowska 2018, s. 15). Mężczyźni w krótkiej odzieży wierzchniej z pasem umieszczonym nisko na biodrach widoczni są na malowidle wotywnym w kaplicy św. Jadwigi w Kościele Najświętszej Marii Panny w Gdańsku, które pochodzi z 1420 (ryc. 3: 1).

W połowie XIV wieku strojem noszonym przez przedstawicieli stanu rycerskiego były krótkie, obcisłe i watowane kaftany, noszone bez odzieży wierzchniej. Pod koniec stulecia pojawił się w nich pikowany kołnierz (Grupa 2022, s. 31). Do ubiorów męskich należały także kaftany, które w górnej części przylegały do ciała, a na wysokości bioder poszerzone były licznymi klinami. Mogły one stanowić zarówno okrycie spodnie, jak i wierzchnie. Od ramion do łokci kaftan ten posiadał szerokie rękawy, które następnie zwężały się w kierunku dłoni. W XV wieku uproszczono tę formę stroju, aby nie utrudniała jazdy konnej (Turska 1987, s. 89; Drażkowska 2012, s. 96; Drażkowska 2018, s. 15.). Do kaftanów tego typu często zakładano pasy z metalowych ogniów. Na ramiona narzucano płaszcze z wysokimi kołnierzami, zapewne krojone z koła lub $\frac{3}{4}$ koła. Były one spinane broszami-zaponami lub zawiązywane. Istniały w tym czasie również płaszcze z rękawami, niską stójką lub listwą zapinane do pasa (Grupa 2022, s. 31). Kolejnym elementem stroju męskiego były nogawice, które na przestrzeni czasu przyjmowały różne formy. Początkowo miały skórzane podeszwy chroniące stopy, a

² Celowo pomijam niektóre szczegółowe nazwy kostiumów, skupiając się na przedstawieniu ogólnego zarysu noszonych w tym czasie części garderoby. Wynika to faktu, iż w literaturze często pod jedną nazwą pojawiają się różne rodzaje ubioru (np. jaki i jopule). Ponadto w opracowaniu gdańskich inwentarzy mieszczańskich zawarte są tylko podstawowe określenia typu „płaszcz”, „suknia” czy „ubrania” (Możejko 2010), stąd nie jest na tę chwilę możliwe, aby powiązać dane części ubioru z funkcjonującymi w kostiumologii określeniami. Wymaga to dalszych studiów historyczno-kostiumologicznych.

³ Termin ten funkcjonuje w opracowaniu bielizny A. Drażkowskiej (2018, s. 20).

później zaczęto zakładać na nie skórzane trzewiki, ciżmy lub buty o różnej wysokości cholewki. Mężczyźni nosili różne nakrycia głowy takie jak filcowe kapelusze, czapki i kaptury. Gdańsk był jednym z najważniejszych ośrodków produkcji filcu, w którym producenci kapeluszy i innych nakryć głowy założyli cech w 1458 roku (Drażkowska 2012, s. 96-98).

Jeżeli chodzi o strój kobiecy to w XIV wieku podstawowym elementem garderoby była długa suknia zakładana na koszulę, krojona pod szyją w półkole. Jej górna część przylegała do sylwetki. Swoją formą nawiązywała do męskich, rozciętych z przodu i zapinanych na guziki, kaftanów. Suknia ta była poszerzana w biodrach klinami (Gutkowska-Rychlewska 1968, s. 280). Zdarzało się również, że kobiety nosiły dwie suknie – spodnią i wierzchnią. Spodnia miała długie, szerokie lub wąskie rękawy, a wierzchnia krótsze i szersze. Dekolt sukni spodniej był zazwyczaj głębszy, półokrągły i odsłaniał ramiona. Ich cechą wspólną było przyleganie górnej części do sylwetki. Zamożne kobiety nosiły w tym czasie pas z metalowych ogniw lub długi wąski pasek (tamże, s. 281). Na suknie zakładano płaszcze zarzucane na ramiona, podszyte futrem i zapinane ozdobnymi broszami-zaponami. Strój uzupełniało obuwie i zróżnicowane nakrycia głowy, choć w XIV i XV wieku młode, niezamężne kobiety chodziły z odkrytymi głowami (Bartkiewicz 1979, s. 37; Drażkowska 2012, s. 73-75).

W pierwszej połowie XV wieku nadal kobiety zakładały suknie poszerzane od bioder klinami, które na górze były obcisłe i sznurowane po bokach. Traktowano je jako suknie domowe (Bartkiewicz 1979, s. 37). Pojawiły się nowe kroje, a mianowicie luźniejsze suknie inspirowane francuską szatą *houppelande*, które również zakładano na koszulę (tamże, s. 73-74). Był to ubiór zarówno kobiecy, jak i męski. Noszono do niego szerokie pasy. Kobiety umieszczały je w talii, a mężczyźni nisko na biodrach. Suknia tego typu z szerokim pasem umieszczonym ściśle w talii widoczna jest na ołtarzu św. Doroty z około 1435 roku, znajdującym się w kościele pw. Najświętszej Marii Panny w Gdańsku (Turska 1972, s. 222; 1987, s. 158, ryc. 96a). Dla mody panującej na terenie dzisiejszej Polski większe znaczenie miały pochodne formy *houppelande*, która w oryginale charakteryzowała się szerokimi i długimi rękawami oraz wysokim kołnierzem obszytym futrem. Już na początku XV wieku nastąpiły zmiany w obrębie kołnierza i dekolту, który z czasem przyjął formę niskiej stójki, przechodząc w owalny, a następnie trójkątny (od drugiej połowy XV wieku) dekolт. Rękawy z szerokich przekształcono w wąskie, ale zarówno dekolт, jak i końcówki rękawów obszywane były futrem (Turska 1972, s. 222). W źródłach pisanych nie pojawia się francuska nazwa tej sukni i nieznany

jest jej polski odpowiednik. Ubiory w stylu *houppelande* są widoczne w polskiej ikonografii już od pierwszej połowy XV wieku (Gutkowska-Rychlewska 1968, s. 292). Często podawanym w literaturze przykładem jest właśnie wspomniany wyżej ołtarz św. Doroty w Gdańsku. Największe nasilenie przedstawień, w których widnieje tego typu suknia przypada na połowę XV wieku i zanika w pierwszej ćwierci XVI wieku (Turska 1972, s. 223). Niderlandzka odmiana sukni *houppelande* pojawia się na szatach św. Barbary i św. Małgorzaty z ołtarza Złotników z 1473 roku, pochodzącego z kościoła św. Marii Magdaleny we Wrocławiu (Ławicka 1992, s. 463, ryc. 1 i 2). Według Katarzyny Turskiej polskie suknie reprezentowały skromny wariant francuskiego oryginału. Stanowiły natomiast ciekawy przykład jak przystosowywano modę do potrzeb danej społeczności w obrębie różnych obszarów geograficznych (Turska 1972, s. 223).

W latach dwudziestych XV wieku *houppelande* przekształcona została we Francji w nowy typ odzieży nazywany *robe* (Turska 1972, s. 221). Był to ubiór zarówno kobiecy, jaki i męski, ale typowo dworski. Suknia damska miała długi tren, dekolt w kształcie litery V, a spinał ją szeroki pas obciskający kobietę ponad talią. Dekolt wykańczano szerszym aksamitnym, atłasowym lub obszytym futrem kołnierzem. We Francji, a zwłaszcza w Burgundii, do tego typu sukni noszono wysoki czepek hennin, co potwierdzają źródła ikonograficzne (ryc. 2: 1). Poza tymi obszarami *robe* rozpowszechniła się głównie w krajach Europy Północnej (przede wszystkim w Anglii), choć jej naśladownictwa obecne były prawie na całym jej obszarze. Polska przejęła tę formę najprawdopodobniej za pośrednictwem Niderlandów. Ponownie był to fason znacznie uproszczony i odbiegający od oryginału.⁴ W pierwszej połowie XV wieku posługiwano się szablonami, które były połączeniem typowej *robe* z wcześniejszą *houppelande*. Najczęściej wykorzystywano najbardziej charakterystyczne elementy danej szaty, na przykład kształt dekolту, ale stosowano je w sukniach krojonych dawnym sposobem. Suknie przypominające *robe* były pod szyją wykończone trójkątnym dekoltem. Miały podwyższony stan, od którego rozpościerały się gęsto ułożone fałdy. Pod spód często zakładano dodatkową suknię w stylu tuniki (Drażkowska 2012, s. 74). Moda na ubiór typu *robe* przetrwała aż do końca XV wieku (Turska 1973, s. 206; 1973a, s. 275). Zawarte powyżej informacje są o tyle ważne, że w obu rodzajach sukni kobiecych stosowano szerokie pasy z czworobocznymi metalowymi zakończeniami, więc w dalszej

⁴ K. Turska wspomina: „W sztuce polskiej, poza pojedynczymi zabytkami z terenu Gdańska nie znajdujemy wiernego naśladownictwa francuskiej sukni.”. Niestety autorka nie podaje o jakie zabytki sztuki chodzi (1973a, s. 275).

części pracy posługuję się wyrażeniem „suknie inspirowane/wzorowane na *houppelande*” nawiązujące do pierwowzoru.

Niestety niewiele wiemy na temat gdańskich strojów z XIV i pierwszej połowy XV wieku. Monika Jakubek-Raczkowska we wstępie do studiów nad strojem mieszczańskim w Toruniu (XIV-XV wieku) pisała: „przynajmniej do połowy XV wieku [mieszczaństwo toruńskie] przynależało do bujnej niemieckojęzycznej kultury hanzeatyckiej w jej nadbałtyckim wydaniu”, choć autorka wspomina, że wśród bogatych elit miast pruskich zapewne nie brakowało również ubiorów wzorowanych na modelach francuskich, niderlandzkich czy angielskich (2020, s. 98). Podobna sytuacja najprawdopodobniej miała miejsce także w Gdańsku.

Nieco więcej dowiadujemy się o ubiorach noszonych przez kobiety i mężczyzn na terenie Gdańska w ostatniej ćwierci XV wieku z Tablicy Dziesięciorga Przykazań (1480-90), znajdującej się w Bazylice Mariackiej w Gdańsku. Według Adama S. Labudy przekazuje ona realistyczny obraz strojów przede wszystkim szeroko pojętej warstwy zamożnej od patrycjatu po najbogatszych rzemieślników, którzy przyodziani są zgodnie z prawem miejskim. Widoczne na Tablicy kobiety noszą płaszcze futrzane cięte z koła, pozbawione rękawów, sięgające do stóp (Labuda 1995, s. 73). Mają one swoje analogie w damskich płaszczach niemieckich, które widoczne są w ikonografii norymberskiej przełomu XV i XVI wieku (Jakubek-Raczkowska 2020, s. 107). Tego typu kloszowate płaszcze można zaobserwować na skrzydle bocznym ołtarza fundacji Bartela Schultego (ryc. 4: 3) pędzla Michel von Augsburg z 1515 roku (Jaśniewicz 2018, s. 229, KK.11) oraz na drzeworycie Antona Möllera z „Gdańskiej księgi strojów” z 1601 roku (Labuda 1995, s. 75, ryc. 5). Uznawane są za strój dystyngowany i zasobny. Oprócz futrzanych płaszczy pojawia się inne odzienie wierzchnie, czyli długi płaszczy wykonane z wełny, którego kraje i kołnierze zdobi brokatowa lamówka. Stroje te uzupełnione są o różnorodne nakrycia głowy takie jak płócienne czepce (matrony) oraz brokatowe diademy (panny). Oprócz płaszczy kobiety noszą długie, dopasowane u góry suknie, rozcięte z przodu na całej długości, reprezentujące lokalną odmianę niemieckiego stroju mieszczańskiego (Jakubek-Raczkowska 2020, s. 107). Są to najczęściej proste, czerwone suknie obszyte białą bortą (taśmą) wzdłuż ciała, przy dekolcie i na dole sukni, do których zakładano długi wąski pasek podkreślający talię. Dekolty były często przy szyi, czasem ze stójką lub pogłębione do kształtu owalnego. Rękawy mogły być krojone z tkanin i kontrastowym kolorze lub wykonywano je z dużym naddatkiem, podszywano białym materiałem i wywiano aż do łokci. Jako element regionalny uznaje się białe kuliste ozdoby

przypominające pompony, ułożone zazwyczaj po trzy wzdłuż przedniego rozcięcia sukni. Suknie tego typu widnieją na Małym Ołtarzu Ferberów z 1485-90 roku (ryc. 4: 1). W suknie o tym samym kroju, ale w kolorze czarnym ubrane są również kobiety na Dużym Ołtarzu Ferberów z 1480-84 roku (ryc. 3: 2).

Tablica Dziesięciorga Przykazań przedstawia również kobiece stroje o prowokacyjnym charakterze, które składały się z długich sukien uwydatniających kształty ciała. Kobiety miały rozpuszczone włosy, a na głowach nałożone wysokie, wysadzone perłami czepce, które okrywały zwiewne, przezroczyste woalki. Jeżeli chodzi o stroje męskie, to niektórzy mężczyźni ubrani są w obszerne, eleganckie płaszcze, inni zaś w luźne, sięgające do kolan tuniki (czasem obszytych futrem) lub obszerne, rozcięte po bokach pelerynowate okrycia. Ekstrawaganczy młodzieńcy ukazani na Tablicy ubrani są natomiast w krótkie, podkreślające talię kaftany oraz obcisłe i barwne pończochy-nogawice (Labuda 1995, s. 82).

Nowe trendy w modzie pojawiły się na ziemiach polskich w latach 20.–30. XVI wieku. Już w początkach tego stulecia wprowadzono zmiany w strojach kobiecych, dotyczące obniżenia stanu i powiększenia dekoltu. Pod spodem widoczna była często biała koszula. Poszerzono też rękawy, które często przybierały bufiastą formę. Z czasem suknie stawały się bardziej rozłożyste, a pod szyją umieszczano białe krezy. W skromniejszej wersji noszono luźne suknie połączone ze stanikiem z głębokim lub płytkim dekoltem. Mogły mieć one krótkie albo długie rękawy lub nie miały ich wcale. Kobiety w tym okresie wybierały stroje inspirowane krojami włoskimi, niemieckimi i francuskimi. Od połowy XVI wieku pojawiły się suknie, których spódnice były gęsto wypełnione rurkowatymi fałdami. Utrzymywały je zakładane pod spód płócienné halki z wszytymi wiklinowymi lub trzcinowymi obręczami, które nadawały spódnicy stożkowaty wygląd. Suknie te wykańczano przy szyi białą karbowaną krezą. Pod koniec XVI wieku spódnice uległy kolejnym przekształceniom. Chętnie zakładano do nich pasy łańcuchowe, co widać również w gdańskiej ikonografii (Jaśniewicz 2018, s. 396-397). Okryciem wierzchnim był najczęściej obszyty futrem płaszcz. Strój nadal uzupełniano różnymi nakryciami głowy i dopełniano obuwie (Drażkowska 2012, s. 129-130).

Na przełomie XV i XVI stulecia w polskiej modzie męskiej panowały zarówno wzorce zachodnie, wpływy azjatyckie, jak i kroje wywodzące się z rodzimej tradycji (Grupa 2005, s. 74; Drażkowska 2012, s. 145). Zaczął kształtować się w tym czasie polski strój narodowy. Mężczyźni wciąż zakładali tuniki lub kaftany, a do nich długie, obcisłe spodnie. Z czasem pojawiły się również spodnie krótkie. Pod spód nadal zakładano

koszule. W XVI wieku pojawił się kaftan (sajan) sięgający mniej więcej do kolan, a od pasa posiadał równe, biegnące dookoła fałdy. Miał duży i kwadratowy dekolt, a rękawy były szerokie, czasem krótkie. Następnie wszedł do mody kaftan (wams), który przylegał do torsu, a poniżej poszerzony był o trapezową baskinkę. Całość dopełniało podniesienie (watowanie) ramion i szerokie rękawy. Często zapinany był na dużą ilość małych guzików. Spodnie ulegały przemianom. Początkowo były bufiaste na górze i wąskie na dole, z czasem zaczęto je watować, dzięki czemu zyskały kopulasty kształt. Od mniej więcej połowy XVI wieku w ubiorze męskim również funkcjonowały, umieszczane przy szyi, białe krezy. Okryciem wierzchnim wciąż był płaszcz o luźnym kroju, rozcięty na przodzie i otwarty, czasem podszyty futrem (Gutkowska-Rychlewska 1968, s. 385; Drażkowska 2012, s. 145, Drażkowska 2015, s. 44, 54; Grupa 2022, s. 260). W stroju męskim zaczął kształtować się żupan. Co ciekawe, pierwsza wzmianka o żupanie na terenie Rzeczypospolitej pochodzi z 1393 roku, co może wskazywać na jego obecność w modzie jeszcze przed początkiem XV wieku (Grupa 2022, s. 52). Ubiór ten miał dwudzielny, dopasowany przód zapinany od pasa w górę na knefle lub metalowe guzy. Pod szyją znajdowała się stójka. Boki poszerzano klinami różnej wielkości. Rękawy żupana przy ramionach były szerokie, a od łokcia zwężały się ku dołowi. Mankiet zapinany był na knefle lub haftki (Grupa 2022, s. 71-72). Na przełomie XV i XVI wieku noszono odzienia wierzchnie (szuby) z długimi rękawami, rozszerzane do dołu, niekiedy sięgające do kostek, które z czasem zastąpiono szatą z szerokimi rękawami, rozciętą z przodu, zapinaną na guzy, często podbitą futrem (delia). Okrycie to miało zmienną długość kroju, jak i kołnierza (Grupa 2022, s. 49, 252). W ubiorach z tego okresu nie brakowało również nakryć głowy i obuwia (Gutkowska-Rychlewska 1968, s. 385; Drażkowska 2012, s. 145, Drażkowska 2015, s. 44, 54).

Opis przemian zachodzących w modzie pozwolił na umieszczenie pasa w kontekście ówczesnego ubioru, choć identyfikacja pasów na podstawie źródeł archeologicznych jest niezwykle trudna. W większości dysponujemy pojedynczymi elementami pasów, a nie całymi garniturami pasowymi. Metalowe okucia mogły być zarówno częścią pasów nośnych, pasów pomocniczych, służących do mocowania broni, pasków torebek, jak również metalowych elementów oporządzenia jeździeckiego (ryc. 9). Holenderskie badaczki Annemarieke Willemsen i Marlieke Ernst zwróciły uwagę, że metalowe okucia mocowano także przy skórzanych obrożach dla zwierząt, głównie psów, które są widoczne w ikonografii z XV i XVI wieku. Na terenie Holandii odkryto zarówno fragmenty takich obroży z okuciami ze stopów miedzi, jak i jeden egzemplarz zachowany

w całości. Niektóre z nich posiadały dodatkowo aplikacje w kształcie psów i dzików, co również stało się wskazówką do ich identyfikacji (2012, s. 70-77). W Malborku znane są rachunki konwentu za zamówione u złotników obroże dla psów. Pojawiają się one w źródłach dwukrotnie w 1402 oraz 1407 roku (Girsztowt 2018, s. 91). Nie są mi znane opublikowane przykłady tego typu zabytków z badań archeologicznych na terenie Polski, lecz malborskie źródła pisane jednoznacznie wskazują, że takie zwyczaje nie ograniczały się wyłącznie do Europy Zachodniej. Należy jednak pamiętać, że zakon zamawiał u złotników przedmioty liturgiczne, naczynia stołowe oraz ozdoby, które często stanowiły element dyplomacji i były ofiarowywane jako podarunki dla przyjezdnych gości (tamże, s. 92).

W rozpoznaniu właścicieli pasów pomocny jest kontekst znalezisk, stąd do tej pory najchętniej opisywano pasy rycerskie znajdujące na zamkach oraz w rycerskich pochówkach (np. Wachowski 1997, 2002, 2005). Przybywało jednocześnie znalezisk akcesoriów stroju z terenu miast i wsi, dzięki którym stało się jasne, że pasy noszone były przez ogół społeczeństwa. Czasem różniły je wykorzystane do produkcji surowce oraz jakość wykonania. Co jest zauważalne w historii pasa, ale również innych części stroju, to tzw. drabina inspiracji. Polscy władcy inspirowali się strojem rządzących z innych państw w trakcie zagranicznych wypraw, adaptując ich rozwiązania na własnym dworze. Inspiracje przenikały także do bogatych mieszczan, którzy czerpali wzorce od możnowładców, starając się podążać za obowiązującą modą, będącą wyrazem prestiżu. Warstwy społeczne o skromniejszych środkach poprzez elementy stroju aspirowały nieustannie do klasy wyższej, licząc na osiągnięcie lepszego statusu społecznego (Grupa 2005, s. 74). Naśladownictwo form i wzorów było obecne na każdym szczeblu. Nie dziwi zatem fakt, iż w źródłach ikonograficznych te same rodzaje pasów zdobią strój różnych grup społecznych. Różnią się natomiast surowcem, jakością wykonania czy ilością zdobień.

Pasy nosili nie tylko mężczyźni i kobiety, ale również dzieci, czego dowodem są zarówno źródła ikonograficzne, a także znaleziska z cmentarzysk, w których pasy dziecięce stanowiły wyposażenie grobowe równie często, jak pasy osób dorosłych. Ze źródeł archeologicznych wynika, że panująca moda docierała poprzez wyroby rzemiosła również na tereny wiejskie. Dobrym przykładem jest cmentarzysko na Słowacji, na którym pasy skórzane i tekstylne były głównym akcesorium odzieżowym w grobach datowanych na XIV–XV wiek. Odkryto je zarówno w pochówkach męskich, kobiecych, jak również dziecięcych. Różnice majątkowe występowały nie tylko

pomiędzy społecznością miejską i wiejską, ale również w ich obrębie, co jest widoczne na tym stanowisku już od drugiej połowy XIII wieku (Ruttikay 1989, s. 361-362).

Na podobieństwo znalezisk miejskich do tych odkrywanych na terenach wiejskich wskazują również Jakub Sawicki i Kateřina Levá (2021) w artykule dotyczącym późnośredniowiecznych akcesoriów stroju ze stanowisk wiejskich Europy Środkowo-Wschodniej. Zwracają oni uwagę, że nie tylko wsie znajdujące się w bliskiej odległości ośrodków miejskich miały dobry dostęp do tego typu przedmiotów, ale również te oddalone od lokalnych centrów. Według badaczy większe znaczenie miała infrastruktura danej wsi, czyli obecność twierdzy i rezydencji pana. Widać to na przykładzie wykorzystywanego surowca. Tylko w wioskach z twierdzami zaobserwowano sprzączki do pasów ze stopów miedzi, które przeważają w znaleziskach miejskich, podczas gdy w wioskach bez twierdz znajdowały się głównie sprzączki żelazne (tamże, s. 8, 14).

O tym, że zamożniejsze warstwy ludności wiejskiej w XIV–XV wieku ubierały się w sposób bardziej wyszukany, naśladując wyższe warstwy społeczne, pisała również Danuta Poppe zaznaczając, że lepszy strój wyróżniał się przede wszystkim barwą. Mieszkańcy wsi czerpali wzorce z bogatych dworów szlacheckich, jak i ośrodków miejskich, z którymi dana wieś utrzymywała kontakty handlowe (1978, s. 285). Bogate srebrne pasy, o których czytamy w testamentach gdańskich mieszczan, noszone były również przez kobiety z żuławskich wsi należących do Gdańska, choć dowiadujemy się o tym dopiero z późniejszych zapisów historycznych, między innymi inwentarzy chłopskich z przełomu XVI i XVII wieku (Kizik 2024, s. 98).

Podstawowy pas składał się z taśmy nośnej, którą wykonywano ze skóry lub tkaniny oraz metalowych okuć takich jak sprzączka, często wraz ze skuwką, ozdobne nity, aplikacje⁵ oraz okucie końca pasa. Należy rozróżnić dwa typy zakończeń. Do pierwszego typu należą pasy, w których na jednym końcu zamocowano sprzączkę, czasem wraz ze skuwką, a na przeciwnym końcu metalowe okucie końca pasa. Drugi typ to pasy, w których oba zakończenia stanowią zapięcie.⁶ W przypadku pasów jest to najczęściej zapięcie haczykowe (ang. *hook-clasp*), czyli na jednym okuciu znajduje się haczyk, a na drugim oczko/otwór⁷. Pomiędzy nimi często umieszczany był łańcuszek o

⁵ Przy pasach znajdowały się zarówno nity z integralnym kolcem oraz aplikacje mocowane osobnymi nitami. Często jedno i drugie nazywa się aplikacjami.

⁶ Wyjątek stanowią pasy *ceintures longues* (fr.), z których jedno zakończenie posiada haczyk, a drugie zwisa luźno.

⁷ Nie chodzi o dokładne tłumaczenie z jęz. angielskiego, ale o zobrazowanie jaką formę przyjmują poszczególne elementy.

różnej długości. Znane są również przykłady, w których zapięcie tworzą dwa symetryczne okucia z haczykami, łączone ogniwem lub ogniwami, do których mocowano luźno wiszący łańcuch. Tego typu zapięcie widnieje na obrazie pędzla Colijna de Coter „Opłakująca Maria Magdalena” z około 1500 roku, który namalował symetryczne zapięcie z dużą dbałością o szczegóły.

Pas, o którym mowa to pochodzący z Francji tzw. *demi-ceint* (fr.). Niestety nazwa ta pojawia się w literaturze przedmiotu w różnych kontekstach. Opisywane są w ten sposób zarówno pasy umieszczane na biodrach, w tym pasy z medalionowymi okuciami z zapięciem haczykowym (często również z łańcuszkiem umieszczonym pomiędzy nimi) oraz pasy ogniowe/segmentowe/płytowe (*Plattengürtel*, *Scharniergürtel*), ale również szerokie pasy noszone w talii (Fingerlin 1971, s. 133, 149; Gutkowska-Rychlewska 1968, s. 197-200; Wachowski 2002, s. 250; Ceynowa 2015, s. 76). Brakuje jednoznacznej definicji pasa *demi-ceint*, co prawdopodobnie wynika z odmiennych interpretacji źródeł pisanych, w których pojawia się informacja o pasach tego typu. Kwestia ta wciąż pozostaje nierozstrzygnięta.

Zajrzyjmy zatem do francuskiego słownika *Dictionnaire historique des arts, métiers et professions exercés dans Paris depuis le treizième siècle* z początku XX wieku dowiadujemy się, że *demi-ceint* to tzw. półpasek, który początkowo był bardzo wąski. Jego rolą było przede wszystkim podtrzymywanie kluczy, sakiewek i innych przedmiotów noszonych przez kobiety. Znaczenie tego słowa uległo jednak zmianie w drugiej połowie XV wieku, kiedy pas ten wrócił do zwykłej szerokości i prawie zawsze wykonywany był z metalowych ogniw⁸ (Franklin 1905, s. 251). W kolejnej francuskojęzycznej pracy z lat 20. XX wieku zamieszczone zostały informacje o pasie *demi-ceint* (fr.), który miał pojawić się we Francji w XIV wieku, a jego nazwa według autora, powstała z uwagi na fakt, iż w tamtych czasach był on węższy od pasów używanych dotychczas. W tej publikacji ponownie pojawia się informacja, że w drugiej połowie XV wieku następuje zmiana i pas ten przybiera zwyczajną szerokość⁹ oraz często wykonywany jest z metalowych ogniw. Z zapisów historycznych wynika, że pasy te używane były jeszcze w XVII wieku¹⁰ (D’Allemagne 1928, s. 54).

⁸ (...) le largeur ordinaire, presque toujours formée de chaînons en métal. (fr.).

⁹ (...) ordinaire comme largeur (...) (fr.).

¹⁰ Z francuskich zapisów historycznych wynika, że w 1701 roku ten rodzaj pasa opisywany był jako „używany niegdyś”, co świadczy o tym, że nie przetrwał do XVIII wieku (Franklin 1906, s. 252).

Według niemieckiej badaczki Ilse Fingerlin nazwa *demi-ceint* odnosi się do długości pasa, który uległ skróceniu, a nie do jego szerokości, która faktycznie była zmienna (Fingerlin 1971, s. 133). Termin ten związany z konkretną datą pojawia się po raz pierwszy w 1369 roku w inwentarzu księcia Burgundii Filipa II Śmiałego. Pasy *demi-ceint* były przeciwieństwem długich pasów *ceintures longues* (fr.), które pojawiają się w tym samym inwentarzu (tamże, s. 269-270). W opinii autorki nazwa *demi-ceint* miała być formą zaznaczenia różnicy pomiędzy nimi. Do obu rodzajów pasów montowano medalionowe okucia, jednak przy pasach *ceintures longues*¹¹ jedno zakończenie miało haczyk, a drugie zwisało luźno. Haczyk był zaczepiany o kółka mocowane po wewnętrznej stronie paska w miejscach, w których normalnie znajdowałyby się dziurki do kolca od sprzączki (ryc. 1: 1).

Z czasem zapięcie o medalionowych zakończeniach częściej było zbudowane z dwóch okuć, z których jedno miało haczyk a drugie oczko. Znajdowały się one obok siebie, a pomiędzy nimi zaczęto umieszczać łańcuszek o różnej długości (ryc. 1: 3-5). Pasy *demi-ceint* z medalionowymi okuciami i łańcuszkiem uznawane są za pierwsze pasy noszone wyłącznie przez kobiety (Gutkowska-Rychlewska 1968, s. 194; Fingerlin 1971, s. 135).

Wśród zakończeń (ryc. 1: 2) tego typu pasów równie często, co zamknięte formy medalionowe, spotyka się ażurowe rozety (Fingerlin 1971, s. 137; Dufrasnes 2020). Na nasadzie, jak i na medalionie chętnie umieszczano rytu litery gotyckie, a na samych medalionach również postaci i zwierzęta (Fingerlin 1971, s. 139-140). Warto w tym miejscu zaznaczyć, że pozyskiwane w trakcie prac archeologicznych zabytki to w dużej mierze fragmenty zakończeń medalionowych, które mogły być zarówno zapięciem, jak i luźno zwisającym okuciem długiego końca pasa. W celu ich rozróżnienia kluczowe jest ułożenie dekoracji na medalionie, co widać również na rycinie 1:1. Na okuciu końca pasa motyw zdobniczy jest umieszczony pionowo, a na zapięciu poziomo, czyli zawsze względem docelowego ułożenia okucia na pasie.

Przykładem pasa *demi-ceint* jest egzemplarz odkryty na terenie Wyspy Spichrzów w Gdańsku, znajdujący się w zbiorach Muzeum Archeologicznego w Gdańsku (*Spichlerz...* 2021, s. 381, ryc. 9). Pas wykonany został ze skórzanej taśmy, której końce posiadają dwa medalionowe okucia z prostokątną nasadą wykonane ze stopu miedzi. Mają one średnicę około 3 cm, podczas gdy sam pasek ma 1 cm szerokości. Jedno okucie

¹¹ I. Fingerlin podaje również przykłady tego typu pasów ze sprzączką i podłużnymi okuciami końca pasa, stąd wydają się, że nazwa ta odnosi się przede wszystkim do długości pasa.

posiada haczyk, a drugie oczko. Do oczka zamocowano fragment łańcuszka, który zachował się przy pasku w formie jednego podłużnego ogniwa oraz esowatego łącznika. Na rzemieniu znajdują się okrągłe wypukłe aplikacje mocowane na jeden nit. Pas z analogicznym zapięciem widnieje na karcie z manuskryptu pochodzącego z XV wieku. Do pasa zamocowana jest sakiewka (ryc. 1: 4).

Historycy sztuki posługują się terminem *demi-ceint de magnanimité* (fr.) najczęściej przy opisywaniu pasa na malowidłach z Marią Magdaleną (np. Russakoff 2016, s. 249; Żuchowski 2024, s. 179). Pas *demi-ceint de magnanimité*, tłumaczy się jako półpasek łaskawości lub wspałałomyślności kobiety ciężarnej (ang. *maternity belt*). Jest to pas umieszczony nisko na biodrach, w okolicach łona, poniżej płodu. Jako pierwowzór przedstawienia Marii Magdaleny uznaje się obraz „Zdjęcie z krzyża” Rogiera van der Weydena z 1430-1435 roku. Święta posiada pas z metalowymi aplikacjami w postaci liter gotyckich oraz z dwoma medalionowymi okuciami z haczykami, pośrodku których umieszczono łańcuszek (ryc. 1: 3). Dzieło niderlandzkiego malarza stało się inspiracją dla niewielkiego obrazu Marii Magdaleny nieznanego autora, znajdującego się w zbiorach Biblioteki PAN w Kórniku. Przypuszcza się, że obraz powstał około 1515 roku. Maria posiada opuszczony na biodra pas z medalionowymi okuciami (Żuchowski 2024, il. 1). Z tego samego roku pochodzi obraz „Zdjęcie z krzyża” Mistrza z Frankfurtu, na którym pas *demi-ceint* jest szerszy niż na pierwowzorze, co faktycznie może świadczyć o zmianie szerokości tych pasów, która zaszła w drugiej połowie XV wieku (tamże, il. 12).

Podsumowując informacje dotyczące pasa *demi-ceint*, znajdujące się w literaturze najczęściej przypisuje się ten termin pasom, które posiadają: zapięcie haczykowe zbudowane z metalowych okuć najczęściej w kształcie medalionów, łańcuszek znajdujący się pomiędzy nimi oraz umieszczenie pasa nisko na biodrach. Często wspominany jest także zwyczaj zawieszania przy tym rodzaju paska sakiewek, kluczy, pochewek na noże czy innych przedmiotów codziennego użytku. Pasy te uznawane są za wyłącznie kobiecy element stroju.

Pasami *demi-ceint* nazywane są również pasy ogniwowe/płytowe/segmentowe. Ilse Fingerlin opisuje pasy tego typu (*Plattengürtel*, *Scharniergürtel*) jako szerokie, krótkie, ciężkie, umieszczone na biodrach, wykonane z metalowych płytek. Były one noszone przez kobiety i mężczyzn. Za przykład autorka podaje pas widniejący na rzeźbie Edwarda III znajdującej się w katedrze w Canterbury z 1376 roku (1971, s. 149). Jednocześnie badaczka przytacza francuskie inwentarze z lat 60. i 90. XIV roku, w

których opisywany pas *demi-ceint* zbudowany był z metalowych elementów połączonych zawiasowo (tamże, s. 150). Ten sam rodzaj pasów wyróżnił także Krzysztof Wachowski zaliczając je do grupy I pasów rycerskich (ryc. 2: 2, 3), choć zaznacza on, że pasy te noszone były również przez kobiety. Autor zasugerował, że najbardziej adekwatną nazwą do tego typu pasów są pasy segmentowe, gdyż metalowe elementy, z których są one wykonane przybierają zazwyczaj plastyczne, wypukłe formy, a płytka sugeruje jednak coś płaskiego. Ogniwo natomiast przywołuje na myśl okrągły kształt, podczas gdy segmenty były często czworoboczne (2002, s. 250). Według badacza elementy pasa były zazwyczaj łączone za pomocą zawiasów, zdecydowanie rzadziej łańcuszków. Całość spinała metalowa klamra przypominająca pozostałe segmenty, albo nieco większa o zupełnie innej, odznaczającej się formie (tamże, s. 251). Chronologia pasów segmentowych przypada na 4 ćwierć XIV do 3 ćwierć XV wieku, a w Europie Zachodniej do lat 40. XV wieku (Fingerlin 1971, s. 158; Wachowski 2002, s. 251). O pasach noszonych w tym czasie przez ogół społeczeństwa wspomina Maria Gutkowska-Rychlewska, która opisuje je jako umieszczane na biodrach pasy ze ściśle wypukłymi wykuwanymi ogniwami naszytymi na skórze, które były inspirowane pasami rycerskimi (1968, s. 149-153).

Biorąc pod uwagę wszystkie powyższe informacje wydają się, że określenie dokładnej definicji pasa *demi-ceint* wymaga dalszych badań i konfrontacji zapisów historycznych ze źródłami ikonograficznymi oraz archeologicznymi. Wiele wskazuje na to, że był to pas, który z czasem uległ zmianie prawdopodobnie zarówno jeżeli chodzi o jego długość, jak i szerokość. W mojej ocenie warto byłoby jednak rozgraniczyć kobiece pasy *demi-ceint* znany ze źródeł ikonograficznych (ryc. 1: 3-5) od pasów, inspirowanych szerokimi pasami rycerskimi, wykonanymi ze ściśle przylegających metalowych elementów, które noszone były przez ogół społeczeństwa (ryc. 2: 2, 3). Zwłaszcza, że były one użytkowane w podobnym czasie, mniej więcej do połowy XV wieku (ryc. 2: 1).

Okucia posiadające haczyk i/lub oczko znane są również jako elementy pasa do broni. Stanowiły one zakończenie dodatkowego paska zawieszonego do pasa głównego (Fingerlin 1971, s. 109). Ciekawy przykład stanowią także pasy z mechanizmem blokującym. Koniec jednego z okuć ma kształt litery T, a w drugim znajduje się otwór, do którego poziomo wkładane jest T-kształtne zakończenie i obracane pionowo, co blokuje wysunięcie się tej części okucia. Tego typu zapięcia spotykane są również w

gdańskich zbiorach.¹² Schemat ich działania opisał szczegółowo niemiecki badacz Joe Harder w artykule dotyczącym renesansowych pasów segmentowych (2010, s. 6, ryc. 10).

Różne formy zapięć stanowiły części pasów łańcuchowych, pasów złożonych z metalowych ogniów, ale również tych skórzanych czy tekstylnych. Są to młodsze pasy segmentowe opisywane przez wymienionego wyżej badacza J. Hardera. Noszone były luźno na biodrach głównie przez kobiety i dzieci. W literaturze często określano je jako pasy ślubne, ale już dziś wiadomo, że taka interpretacja jest zasadna głównie wtedy, gdy posiadają one symboliczne motywy dekoracyjne takie jak gołębie, serca, splecione dłonie czy przedstawienia pary. Tymczasem większość z nich zdobiona jest ornamentem roślinnym oraz maszkaronami. Pasy segmentowe z metali szlachetnych wykonywano dla zamożnych, natomiast te ze stopów miedzi, stanowiące naśladownictwo drogich egzemplarzy, noszone były przez niższe warstwy społeczne zarówno w miastach, jak i na wsiach. Wytwarzano je podstawowymi technikami: odlewania oraz formowania w blasze. Blacha mogła być natomiast wykuwana lub wytłaczana. Ich datowanie przypada na XVI–XVII wiek (2010, s. 2-3). Pasy skórzane z symetrycznym zapięciem oraz te z haczykiem i oczkiem znane są natomiast już od początku XV wieku.

Zapięcia pasów mylone są często z zapięciami ksiąg, na co również natknęłam się selekcionując okucia końca pasa do niniejszego opracowania. Chodzi głównie o zapięcia haczykowe (ang. *hook-clasp fastening*), które pojawiają się od około 1400 roku i stają się dominującą formą zapięcia księgi (Szirmai 1999, s. 251). W polskiej literaturze części zapięcia haczykowego nazywane są zapinką i zaczepem. Przyjmuje się, że zaczep jest to metalowy element mocowany do przedniej okładziny, a zapinka w formie haczyka umieszczana była na pasku mocowanym do tylnej okładziny (Pokorzyńska, Pronobis-Brzezińska, Wagner 2023, s. 414, 422). Przytaczane przeze mnie definicje są o tyle ważne, że w źródłach archeologicznych zapinką określa się broszę do spinania szat. Podstawowym kryterium, które pozwala rozróżnić zapięcie pasa segmentowego od zapięcia księgi jest kierunek wygięcia haczyka, który znajduje się na końcu okucia. W przypadku ksiąg jest on skierowany do wewnątrz otworu, natomiast w zapięciach pasa na zewnątrz (tak jak w przypadku okucia z ryc. 1: 2). Okucie z hakiem musiało być precyzyjnie dopasowane do grubości księgi. Nie było tam miejsca na manewry. Gdyby

¹² Na zapięcia tego typu natrafiłam w trakcie przeszukiwania archiwum w Dziale Zbiorów Gdańskich w Muzeum Archeologicznym w Gdańsku.

haczyk wygięty był na zewnątrz to istniałoby ryzyko odpięcia się paska (Harder 2010, s. 5).

Kolejnym aspektem, który może nastręczać trudności w rozróżnieniu okuć książ od okuć pasów segmentowych jest niekompletne i niestarannie wykonane zdobienie występujące często w okuciach pasów segmentowych wykonanych z blachy. Niejednokrotnie wytłaczano dekoracje na paskach blachy o większych rozmiarach, by następnie wyciąć je do pożądanego kształtu niezależnie czy motyw zdobniczy zmieścił się w granicach czy został przerwany (tamże, s. 6). Tę technikę wytłaczania opisywał w swoim traktacie Mnich Teofil: „Gdyby blacha (...) była dłuższa można ją przesuwając z miejsca na miejsce trzymając kleszczami (...), postępując się tak aż cała blacha się wypełni. Ten sposób pracy jest wygodny w produkcji listew potrzebnych do retabulów ołtarzowych, pulpity, skrzyń, książ (...), ponieważ relief ten jest ozobny i delikatny, a przy tym łatwy w wykonaniu” (1998, s. 130). Nie zaobserwowałam na analizowanych przeze mnie okuciach końca pasa motywów zdobniczych, które mogłyby być efektem tej techniki wykonania. Wyjątek stanowi zakończenie o nr kat. 459, które wykonano z jednego paska blachy zgiętego na pół i mimo słabo zachowanej wytłaczanej dekoracji widać, że nie jest ona usytuowana dokładnie w tych samych miejscach biorąc pod uwagę jedną i drugą stronę zabytku. Jest to przykład okucia, które budzi wątpliwości, czy należy je kwalifikować jako zakończenie pasa (patrz podrozdział 4.4.4.).

Zdarza się, że w literaturze przedmiotu jako okucia końca pasa opisuje się również skuwki, które faktycznie umieszczano na końcu pasa, ale były one przede wszystkim częścią sprzączki, stanowiąc jej rozbudowaną formę, a nie luźno zwisającym okuciem końca pasa. Przykładem, który może budzić wątpliwości są okucia końca pasa wykonane z blachy zgiętej na pół, które posiadają walec uformowany w zagięciu. Zagadnienie to opisuję w podrozdziale 4.4.4. niniejszej pracy.

Wyselekcjonowane przeze mnie okucia końca pasa były częścią pasów, które posiadały sprzączkę i luźno zwisające okucie końca pasa. Zakończenie służyło nie tylko jako dekoracja, ale również chroniło pas przed zniszczeniem oraz ułatwiało przetykanie paska przez sprzączkę. Pas był przeznaczony przede wszystkim do spinania części ubioru. Pełnił funkcję modelującą i dekoracyjną (Turnau 1999, s. 209). W przypadku braku kieszeni pas stawał się niezbędną częścią garderoby, dzięki której potrzebne przedmioty były zawsze pod ręką. Przymocowywano, zawieszano lub przywiązywano do niego również torebki, sakiewki, klucze, noże i pugiły, pojemniki na wykałaczki oraz kieszonkowe pieczęcie (Lightbown 1992, s. 306; Collon 1997, s. 133; Campbell 2009, s.

65; Willemsen, Ernst 2012, s. 10). Sakiewki ze skóry lub tkaniny były często mocowane do pasa i spuszczone na długich sznurkach. Znane są również torby na pasach, czyli tak zwane kaletki. Były one niezwykle popularne od schyłku XIV wieku aż do początku XVII wieku. Torebki wykonywano ze złożonego na pół płata skóry w kształcie prostokąta z zaokrąglonymi rogami lub półowału, który dzięki temu ułożeniu tworzył klapę przednią i tył torby. W górnej części znajdowało się wcięcie, tworzące szlufki, które służyły do zamocowania kaletki przy pasie. Często przeszywano je w górnej części rzemieniem, który stanowił dodatkowy element dekoracyjny. Kaletki noszone były głównie przez mężczyzn. W ich wnętrzu często umieszczano noże i monety, ale też inne drobiazgi (Turnau 1999, s. 118; Wywrot-Wyszkowska 1999, s. 243; Goubitz 2007, s.15-35; Ceynowa 2015, s. 78). Torebki te są o tyle ważne, że ich przednie klapy były często bogato dekorowane licznymi metalowymi aplikacjami, ozdobnymi nitami oraz okuciami końca pasa. Nastręcza to trudności w identyfikacji zwłaszcza mniejszych egzemplarzy, które jak widać mogły mieć różnorakie zastosowanie. Znane są również torebki z metalowym uchwytem, który służył do zawieszenia jej przy pasie. Ramy wykonywano z żelaza, żelaza pokrytego cyną, mosiądzu, a nawet srebra i złota (Goubitz 2007, s. 47-59).

Oprócz funkcji praktycznej pas podkreślał także status właściciela. Wśród wyższych warstw społecznych pasy razem z pierścieniami, łańcuchami i innymi klejnotami były oznaką bogactwa. Nie bez powodu wspomniane są w testamentach oraz inwentarzach jako wartościowe dobra osobiste przekazywane z pokolenia na pokolenie. Dla przykładu w gdańskich testamentach odnotowano zapis Tiedemana Bocka z 1472 roku, który pozostawił swojej żonie „wszystkie dobra, a szczególnie srebrny puchar, dziewięć florenów, srebrny pas i różaniec (Możejko 2010, s. 115). Inny gdański mieszczanin Hans Vorste zapisał w 1472 roku swojej żonie „klejnoty, różaniec, srebrny pas i złoty pierścień" (tamże, s. 134). Martin i Gertrud Ertmann spisali w 1474 roku wzajemny testament, w którym znalazły się „ubrania, klejnoty, szczegółowo zaś siedem srebrnych łyżek, srebrną paterę, srebrny pas, wszystko warte 30 grzywien oraz srebrny dzban" (tamże, s. 116-117). Podobna sytuacja miała miejsce w tym samym roku, kiedy to Hans i Sophie Wulff przekazali sobie wzajemnie „(...) srebrny pas, niebieską suknię, kosz" (tamże, s. 118). Z kolei Henrich Derschkow w 1474 roku w swojej ostatniej woli pozostawił żonie „wszystkie dobra, w tym srebrny pas, srebrną czarę (*schale*), sześć srebrnych łyżek" (tamże, s. 135). Kilka lat później Claus Schulte spisał testament, w którym również znalazł się „srebrny pas, ubrania, klejnoty i 19 grzywien" (tamże, s. 116).

Pasy wymieniane są również jako dobra osobiste w spisach mienia z innych miast takich jak Elbląg Kraków czy Poznań. W testamentach elbląski widnieje Klaus Brandt, który w 1449 roku pozostawił „srebrny pasek kobiecy i korale osadzone w srebrze”. Natomiast Marcin Scholcze zapisał w 1463 roku „srebrny pasek, trzos ze srebrną ozdobą, czarkę, pasek, nóż, łyżki i inne srebrne wyroby”. Ciekawy jest również zestaw przedmiotów zapisanych przez testora Piotra Hoppe swoim dzieciom w 1481 roku „swoją codzienny, srebrny pasek wraz ze szpadą zaopatrzoną w srebrne okucie, dwa kolejne paski oraz inne wyroby ze srebra i ozdoby” (Kubicki 2006, s. 200-201; 2020, s. 98). Przytoczone powyżej przykłady to pasy wyższych warstw społecznych, do których wykorzystywano przede wszystkim metale szlachetne.

O tym, że strój oraz uzbrojenie podkreślało status i zamożność mieszkańców Gdańska świadczy również zapis z wilkierza datowanego na koniec XV wieku ustanowionego przez radę miejską. Jego treść zawiera informację, że każdy mężczyzna, którego żona nosi określone nakrycie głowy jest zobowiązany do posiadania w domu dobrej zbroi, broni ręcznej oraz kuszy. W dalszej części tego samego dokumentu nakazuje się posiadania dobrej zbroi każdemu obywatelowi miasta, który wraz z żoną noszą srebrne pasy warte przynajmniej 11 marek (Marek 2025, s. 7).

O bogatych srebrnych pasach gdańskich mieszczek pisał Edmund Kizik. Z ikonografii oraz źródeł historycznych wynika, że od schyłku XV wieku i najprawdopodobniej aż do przełomu XVI i XVII wieku do długich pasów często przymocowywano zwisające do stóp sakiewki, w których trzymano ozdobne nożyki. Dodatkowo w pasie przewiązywano długie sznury koralu – pacierzy (2024, s. 88). Widoczne są one na Dużym Ołtarzu Ferberów oraz na gdańskim dyptyku znajdującym się w Norymberdze (ryc. 3: 2, ryc. 4: 4). Wspomniane są także w przytoczonych powyżej spisach testamentowych (Kizik 2024, s. 87, 91; Możejko 2010, s. 115, 134). Zwisające do stóp sakiewki znajdują się również w strojach kobiet z panoramy Gdańska od strony Góry Gradowej z 1573 roku (Czaja 2024, ryc. 5).

Według badacza do połowy XVII wieku dotychczas używane elementy stroju i ozdoby straciły swoje znaczenie, ponieważ nie są odnotowywane w pośmiertnych inwentarzach mienia, jak również nie obserwujemy ich w źródłach ikonograficznych z epoki (Kizik 2024, s. 103). Przypuszcza się, że z końcem XVI wieku tradycja na skórzane pasy z aplikacjami i okuciami końca pasa zaczyna powoli zanikać na rzecz bardziej okazałych pasów segmentowych/łańcuchowych, jak również lżejszych wyrobów tekstylnych, niekiedy przeplatanych złotymi i srebrnymi nićmi (Harder 2010; Kizik 2014,

s. 94). Nie jesteśmy w stanie precyzyjnie określić dokładnego czasu funkcjonowania mody na długie pasy w Gdańsku, choć ze źródeł archeologicznych wynika, że były one obecne w przestrzeni miasta już od XIV wieku (Trawicka 2010, 2018; Miścicki 2022, s. 387-388). Ze źródeł pisanych i ikonograficznych można wnioskować, że przetrwały aż do przełomu XVI i XVII wieku (Kizik 2014).

Wraz z upowszechnieniem się pasów łańcuchowych nastała moda na pasy tekstylne znane z końca XVI i początków XVII wieku, które opisała Maria Bogucka w swojej pracy na temat gdańskiego rzemiosła tekstylnego: „Pasy gdańskie: szerokie wzorzyste pasy jedwabne przetykane złotem i srebrem, noszone przez szlachtę (tzw. *Gurtell* lub *Figurgurtell*), kolorowe pasy z atłasu i wełny, wreszcie różnego rodzaju węższe i szersze paski, najczęściej wełniane, służące do podtrzymania spodni.” (1956, s. 113).

O pasach z tego okresu noszonych na terenie Polski pisał również Łukasz Gołębiowski: „(...) później u szlachty i mieszczan widzieć się dają siatkowe, jedwabne, szmuklerskiej roboty, z końcami w sznurki kręconemi. Różnaitych kolorów noszono pasy, najwięcej karmazynowe z kutasami jednostajnymi, u majątniejszych srebrem, lub złotem przerabianemi. Na powszednie chodzenie używano taśm rzemieniem podszytych i spiętych na klamrę żelazną, mosiężną, srebrną, lub pozłocistą, wedle przemożenia każdego, którą na przedzie samym mieć należało.” (1830, s. 202), odnosząc się również do tego, jak pas był zakładany: „Sposób noszenia pasa wyżej lub niżej, szerzej lub wężej, wprost lub na bok nieco, zależał od mody.” (tamże, s. 204).

Kluczowe do dalszych rozważań są jednak świadectwa występowania pasów skórzanych z metalowymi okuciami wykonanymi z metali nieszlachetnych. W literaturze znane są nieliczne przykłady skórzanych pasów zachowanych w całości. Na szczególną uwagę zasługują trzy pasy określone jako mieszczańskie, dwa odkryte na terenie Elbląga i jeden w Kołobrzegu (Wywrot-Wyszkowska, Janowski 2017, s. 209-219; Marcinkowski 2009, s. 171 i n.). W pasach z Kołobrzegu i Elbląga znajduje się owalna sprzączka wykonana z poroża oraz podłużne okucie końca pasa ze stopu miedzi. Dodatkowo na skórzanej taśmie zamocowano metalowe aplikacje, będące ozdobą dziurek do kolca od sprzączki. W pasie kołobrzesckim są to okucia kwiatowe¹³ w dwóch formach płaskich i wypukłych oraz podłużne okucie końca pasa z liściowatą końcówką. Aplikacje wykonano z blachy żelaznej pokrytej brązem. Pas z Kołobrzegu posiada aż 160 cm długości.

¹³ Określone przez autorów jako sześciopłatowe rozety.

Datowany jest na drugą połowę XIV wieku (Wywrot-Wyszkowska, Janowski 2017, s. 212). W egzemplarzu elbląskim owalnej sprzączce towarzyszy podłużne okucie końca pasa zakończone półkoliście oraz okrągłe wypukłe aplikacje ze stopu miedzi. Dodatkowo na pasie przymocowano prostokątne okucie z otworem na środku, które posiada to samo zdobienie, co okucie końca pasa. Według autorki mogło służyć do zawieszenia przy pasie innych przedmiotów. Pas ma długość 101,5 cm. Jego chronologia przypada na XIII–XIV wiek (Rybarczyk 2021, s. 95). Pasy te stanowią przykład pasów naddługich. Świadczy o tym również lokalizacja dziurek do kolca, które znajdują się na środku rzemienia, a nie przy jego końcu pozostawiając jeszcze spory kawałek pasa do swobodnego zwisania. Trzeci skórzany pas, który odkryto w Elblągu, jest szerszy i bardziej zdobny. Mierzy 95 cm długości. Posiada metalową czworoboczną sprzączkę i okucie końca pasa o tym samym kształcie. Na skórzanej taśmie zamocowano płaskie, prostokątne i wypukłe, owalne aplikacje oraz kwadratowe wytłaczane aplikacje rozetowe. Pas ten datowany jest na przełom XIV i XV wieku. Został zinterpretowany jako pas kobiety (Nawrońska 2014, s. 162; Rybarczyk 2021, s. 97-98). Z terenu Elbląga znanych jest sporo fragmentów skórzanych pasków z ozdobnymi aplikacjami i nitami. Na uwagę zasługują skórzany pasek zachowany w częściach, posiadający odlewane cynowe¹⁴ nity ozdobne w kształcie prostokąta i korony. Fragment ten datowany jest na XIV–XV wiek (Rybarczyk 2021, s. 99-100).

Ciekawym znaleziskiem jest cały pas skórzany z okuciami wykonanymi ze stopu miedzi, pochodzący z badań archeologicznych na placu Nowy Targ we Wrocławiu. Pas został odkryty w studni datowanej na okres między połową XIII a XIV wiekiem. Jego całkowita długość wynosi 115 cm. Skórzaną taśmę wykonano z dwóch warstw. Widoczne są sztukowane kawałki połączone nitami oraz duża liczba aplikacji, które prawdopodobnie miały ukryć niedoskonałości pasa. Posiada on profilowaną sprzączkę ze skuwką, proste okucie końca pasa wykonane z paska blachy zgiętego na pół oraz prostokątne i okrągłe aplikacje, które również uformowano z blachy. Pas stanowi przykład taniego naśladownictwa bogatych pasów klasy wyższej (Sawicki 2017, s. 83; s. 923).

Warto również wspomnieć o skórzanym pasie odkrytym w trakcie badań na posesji Grodzka 6 w Płocku. Jest to pas z podłużnym zakończeniem i sprzączką ze skuwką. Niestety nie zostały podane jego wymiary.¹⁵ Zwraca uwagę szerokość skórzanej

¹⁴ Przypuszczam, że chodzi o nity wykonane ze stopu cyny i ołowiu.

¹⁵ Zdjęcie pasa nie ma skali i jest niewyraźne.

taśmy, która wystaje poza nasadę zarówno okucia końca pasa, jak i skuwki. Zabytek odkryto w poziomie osadniczym datowanym na drugą połowę XV wieku (Trzeciecki 2000, s. 112, ryc. LII).

Poza granicami Polski na uwagę zasługuje pas odnaleziony w mieście Dordrecht w Holandii. Jest to przykład wąskiego paska z podłużnym okuciem końca pasa zakończonym w szpic, sprzączką wraz ze skuwką oraz aplikacjami w formie czteropłatowych kwiatów i w kształcie prostokątnych blaszek z otworem na środku. Okucia zostały wykonane ze stopu miedzi. Pasek ma długość wynoszącą 127 cm i tak jak reszta przytoczonych powyżej egzemplarzy, z wyjątkiem szerokiego pasa z Elbląga, stanowi przykład pasa naddługiego. Jego chronologia sięga drugiej połowy XV wieku (Willemsen, Ernst 2012, s. 7, ryc. 2).

Przy niewielkiej liczbie całych pasów znajdujących się w zbiorach archeologicznych ikonografia stanowi cenne źródło informacji dotyczące zmian, jakie zachodziły w modzie panującej w średniowieczu i nowożytności. Należy jednak pamiętać, że sztuka średniowieczna rzadko oddawała, w sposób kompleksowy i precyzyjny, realia ówczesnej codzienności. Wiele przedstawień było zależnych od zamysłu artysty, który poddawał je różnego rodzaju uproszczeniom, deformacjom i stylizacjom (Jakubek-Raczkowska 2020, s. 94). Mimo wszystko przedstawienia ikonograficzne stanowią dla archeologów niezwykle wartościowe źródło uzupełniające do badań kultury materialnej dawnych społeczności.

W trakcie badań archeologicznych metalowe okucia końca pasa odkrywane są jako pojedyncze elementy, które stanowiły jednak część większej całości i zapewne w takim kontekście należałoby je rozpatrywać. Ze względu na to, że wykonywane z materiałów organicznych taśmy rzadko zachowują się do naszych czasów to w niniejszej pracy skupiłam się głównie na cechach stylistycznych analizowanej przeze mnie grupy zabytków. Uważam jednak, że źródła ikonograficzne dają możliwość do zaobserwowania pewnych tendencji w stosowaniu poszczególnych form okuć przy powtarzających się rodzajach pasów. Obserwacje te mają oczywiście swoje ograniczenia głównie ze względu na fakt, iż zakończenia pasa są często zobrazowane bardzo schematycznie. Niejednokrotnie jest jednak możliwe określenie formy okucia końca pasa, co w zestawieniu ze zbiorami zabytków odkrywanych w trakcie badań archeologicznych, pozwala na ich, chociaż częściową, identyfikację.

Do połowy XIV wieku w Europie Zachodniej, ale również w Polsce, mężczyźni nosili pasy umieszczone mniej więcej w okolicach talii, następne od połowy XIV wieku

aż do schyłku XV wieku pasek zwisał nisko na biodrach, by później ponownie wrócić w miejsce talii. Pas posiadał w tym czasie najczęściej umieszczone ściśle wypukłe, wykuwane ogniwa, naszyte na skórze i był inspirowany pasami rycerskimi (Gutkowska-Rychlewska 1968, s. 149-153). Pasy umieszczone luźno na biodrach widnieją na wspomnianym wyżej wotywnym malowidle ściennym z kaplicy św. Jadwigi w Kościele Najświętszej Marii Panny w Gdańsku, które zostało namalowane około 1420 roku przez Niclosa Krokowa młodszego (ryc. 3: 1). Przypuszcza się, że malowidło przedstawia rodzinę rajcy głównomiejskiego Barthela Grossa, co potwierdzałoby noszenie pasów nisko na biodrach również przez zamożnych mieszkańców Gdańska (Jaśniewicz 2018 s. 204-205).

W pierwszej połowie XIV wieku częściej noszono wąski pasek wykonany ze skóry z ozdobnym okuciem i rozmieszczonymi w odstępach metalowymi aplikacjami – rozetkami, najczęściej o kształcie czteropłatowych kwiatów (Gutkowska-Rychlewska 1968, s. 156). Danuta Poppe definiowała ten rodzaj pasków jako „pasy wąskie, rzemieńne, nabijane metalowymi ozdobami – „centkami”, „puklonami” – zapinane na zwykłe sprzączki i „zankle” – haczyki (1987, s. 147). Zdarzało się, co widać również w przedstawieniach ikonograficznych, że zakończenie pasa było dodatkowo przewinięte przez rzemień i dopiero opuszczone w dół (Gutkowska-Rychlewska 1968, s. 156).

Według badaczki Marii Gutkowskiej-Rychlewskiej zakończenia szerszych pasów były bogato zdobione motywami zaczerpniętymi ze zdobnictwa architektonicznego. Pasy umieszczone nisko na biodrach zaczepiano za pomocą dodatkowych haczyków, wszywanych w boki szaty. Miały one znaczenie wyłącznie dekoracyjne. Zakrywały rząd węzłów, które służyły do podwieszenia sukiennych nogawic. Szersze pasy męskie z aplikacjami były popularne we Francji i we Włoszech w latach 1360-1370. W okresach późniejszych częściej noszono wąskie paski. Inaczej sytuacja wyglądała natomiast w Niemczech, gdzie pasy szerokie panowały w modzie rycerskiej aż do połowy XV wieku (tamże, s. 157).

Pasy kobiece również podlegały zmianom mody. W XIV wieku kobiety tak, jak mężczyźni nosiły pasy, które były opuszczone na biodra (ryc. 2: 1). Ogniwa na paskach łączone były zawiasowo i podszyte skórą. Miały z reguły podłużne kształty – prostokątne lub kwadratowe. W modzie niemieckiej pasy te były podobne do rycerskich pasów męskich (tamże, s. 163).

W źródłach ikonograficznych możemy zaobserwować co najmniej dwa rodzaje pasów, które można by było powiązać z analizowanymi w tej pracy formami okuć końca

pasa. Potwierdzają to również przykłady zachowanych całych pasów skórzanych pozyskane w trakcie badań archeologicznych na stanowiskach miejskich.

Pierwszym i jednocześnie najdłużej funkcjonującym rodzajem pasów są wąskie długie paski, które zwisały do kolan, a w przypadku strojów kobiecych niekiedy aż do końca sukni. W literaturze nazywane są pasami naddługimi (Fingerlin 1971, s. 84 i n.; Wachowski 1997). Pasy te użytkowane były od XIII najprawdopodobniej do końca XVI wieku. Do tego rodzaju pasa wykorzystywano najczęściej podłużne okucia końca pasa. Były one noszone zarówno przez kobiety, jak i mężczyzn (ryc. 4, 5, 6).

Znane są również XV-wieczne przedstawienia pasów o różnej długości (najczęściej nieprzekraczających linii kolan), które posiadają mniejsze metalowe zakończenia często o kształcie przypominającym tarczę herbową. Pas, o którym mowa widoczny jest na rzeźbie z nagrobka króla Władysława Jagiełły z pierwszej połowy XV wieku, znajdującej się w katedrze na Wawelu (Gutkowska-Rychlewska s. 285, ryc. 360) oraz na Dużym Ołtarzu Ferberów z drugiej połowy XV wieku z Bazyliki Mariackiej w Gdańsku, który opisuję poniżej (Jaśniewicz 2018, s. 219-223). W przypadku pasa Jagiełły Maria Gutkowska-Rychlewska opisywała go jako pas według mody francuskiej z 1350-1425 roku, noszony przy ubiorze cywilnym, który służył również do przypasania miecza (1968, s. 284). Według autorki w XV-wiecznej modzie dworskiej dominowały wpływy francuskie, zwłaszcza burgundzkie, z wyraźnym zamiłowaniem do dekoracji heraldycznych – widocznych także w tym detalu stroju (1968, s. 239). Przenikały one zapewne również do innych grup społecznych, jednak wciąż przy dłuższych pasach okucia tego typu należą do mniejszości. Zdecydowanie przeważają egzemplarze podłużne.

Moda na wąskie długie paski panowała w kręgach kobiecych również w Gdańsku, co potwierdzają przedstawienia na Dużym i Małym Ołtarzu Ferberów w gdańskiej Bazylice Mariackiej. Boczne skrzydła Dużego Ołtarza datowane są na 1480-1484 rok¹⁶ (ryc. 3: 2), natomiast Mały Ołtarz Ferberów (ryc. 4: 1) pochodzi z 1485-1490 roku (Jaśniewicz 2018, s. 219-223). Skórzane długie paski widoczne są również na obrazie wotywnym *Ecco Homo* (ryc. 4: 2) z około 1500 roku z Bazyliki Mariackiej w Gdańsku (tamże, s. 224-225). Długi damski pasek z podłużnym okuciem końca pasa widnieje na Tablicy Dziesięciorga Przykazań przy III przykazaniu (Jakubek-Raczkowska 2020, s. 372, il. 12b), która powstała w 1480-1490 roku i również znajduje się w Kościele pw.

¹⁶ W przypadku Dużego Ołtarza damski pasek jest nieco krótszy niż w pozostałych przedstawieniach, a okucie ma formę przypominającą tarczę.

NMP w Gdańsku. Na uwagę zasługują także malowidła pędzla Michaela z Augsburga, który tworzył na terenie Gdańska w drugiej i trzeciej dekadzie XVI wieku. Długie wąskie paski widnieją na Ołtarzu fundacji Bartela Schultego (ryc. 4: 3) z 1515 roku oraz na obrazie ze zbiorów Germanisches Nationalmuseum w Norymberdze (ryc. 4: 4), przedstawiającym rodzinę bogatego mieszczanina gdańskiego z 1518 roku. W obu przypadkach paski zwisają już nieco luźniej poniżej linii kobiecych talii (Jaśniewicz 2018, s. 229-230; Kizik 2024, s. 89, il. 9).

Drugi rodzaj pasów, z którymi możemy łączyć część omawianych w tej pracy okuć końca pasa to pasy szerokie (Gutkowska-Rychlewska 1968, s. 864), które pojawiły się w modzie francuskiej w XIV wieku, jednak największa ich popularność przypadła na XV wiek (tamże, s. 156-157). Znane są jeszcze ze źródeł ikonograficznych z początku XVI wieku (Fingerlin 1971, s. 421, ryc. 494). Wyróżniały się szerokością, która sięgała około 5-6 cm. Noszone były przede wszystkim do szaty wzorowanej na wywodzącej się z Francji *houppelande*, która zdominowała dworską modę europejską zarówno kobiecą, jak i męską (ryc. 8, 9), mniej więcej w latach sześćdziesiątych XIV wieku¹⁷ (Turska 1972, s. 219; Turnau 1999, s. 106). Suknia ta popularność zyskała nie tylko w Burgundii, ale również we Włoszech oraz w Anglii. Kobiety nosiły wersję długą z szerokim paskiem umieszczonym ściśle wokół talii, a mężczyźni wersję krótką z pasem zwisającym luźno na biodrach (Turska 1972, s. 219; Poppe 1978, s. 295; Rybarczyk 2021, s. 176).

Znane są przedstawienia z drugiej połowy XV wieku, z których wynika, że kobiecy szeroki pas mógł być również zapinany z tyłu, co widać na tryptyku Jean'a de Witte z 1473 roku, na którym pas okalający talię Marii Hoose posiada czworoboczne okucie końca pasa znajdujące się na plecach (Piponnier, Mane 1997, s. 72, ryc. 25).

Ze źródeł ikonograficznych wynika, że zakończenia czworoboczne były częścią szerokich pasów, które mogły być zarówno krótkie, jak i długie (ryc. 8: 1, 2). Znaczną szerokość tych pasów faktycznie potwierdza ikonografia, choć w przypadku analizowanych przeze mnie czworobocznych okuć, które były najczęściej wykorzystywaną formą zakończenia do tego typu pasa, w większości stanowią ich gorzej wykonaną imitację i nie osiągają aż takich wymiarów.

Szeroki pas znajduje się na wspomnianym wyżej ołtarzu św. Doroty z około 1435 roku, znajdującym się w kościele pw. Najświętszej Marii Panny w Gdańsku. Spina on

¹⁷ Nazwa szaty *houppelande* pojawia się w dokumentach francuskich w 1360 roku, a zanika w latach dwudziestych XV wieku (Turska 1971, s. 219).

suknię inspirowaną francuską *houppelande* (Turska 1972, s. 222; 1987, s. 158, ryc. 96a). Niestety jego zakończenie nie jest widoczne.

Szerokie pasy z czworobocznymi zakończeniami opisał również K. Wachowski przy okazji badań dotyczących męskich pasów rycerskich ze Śląska. W Polsce znajdowane były do tej pory najczęściej na zamkach i datowane na pierwszą połowę XV wieku (Wachowski 2002, s. 242-243). Mimo wszystko autor w swoich opracowaniach kilkakrotnie wspomina, że pasy te spotyka się również w strojach kobiecych. Wynika to zarówno ze źródeł pisanych, jak i z przedstawień ikonograficznych (tamże, s. 242, 251).

Wspomniana wcześniej niemiecka badaczka I. Fingerlin wyodrębniła osobną grupę szerokich pasów ze sprzączkami o dwudzielnej ramie (*Doppelschnallen mit breiten Gürteln*) datowanych na przełom XIV i XV wieku oraz ze sprzączkami przypominającymi kokardę (*Die Hohen Bogenschnallen*), które pojawiają się w połowie XV wieku (1971, s. 177).

Najwięcej trudności napotkałam w rozpoznaniu do jakiego rodzaju pasa stosowano koliste okucia końca pasa. W źródłach ikonograficznych pojawiają się przede wszystkim jako zakończenia wąskich i krótkich pasków skórzanych umieszczanych w talii, czyli pasów głównych noszonych samodzielnie, przede wszystkim przez mężczyzn (ryc. 11). Można je jednak zaobserwować również przy pasach pomocniczych, służących do mocowania broni, paskach torebek, jak i przy skórzanych elementach oporządzenia jeździeckiego (ryc. 10). To, że okucia te najczęściej zdobią paski męskie może wynikać z ich bardziej praktycznej formy. Krótki pas z niewielkim okuciem zdecydowanie lepiej sprawdzał się w trakcie codziennych obowiązków niż długi pas z podłużnym zakończeniem.

I. Fingerlin (1971, s. 187) opisała typ okuć kolistych jako zakończenia w kształcie półksiężyca (niem. *Halbmondeförmige Endbeschläge*). Ma to swoje uzasadnienie patrząc na fragment ze statutu cechu gdańskich paskarzy z 1412 roku, który w całości przytaczam w rozdziale 5 tej pracy. Wynika z niego, że paskarz w ramach mistrzostwa miał wykonać pas z zakończeniem w kształcie półksiężyca. Co ciekawe badaczka powołała się właśnie na ten zapis z gdańskich źródeł (Fingerlin 1971, s. 188). Zawróciła ona również uwagę na dwa rodzaje okuć kolistych – owartą i zamkniętą. Otwarte okucia koliste to te bardziej przypominające półksiężyc. Ich dwa końce zazwyczaj nie stykają się ze sobą. Przykłady tego typu okuć widnieją na kartach manuskryptu *Hausbuch der Mendelschen Zwölfbrüderhausstiftung* (np. ryc. 18: 1) oraz na tumbie nagrobnej księcia Ludwika II

legnickiego, znajdującej się w katedrze pw. św. Piotra i Pawła w Legnicy (Boguszewicz 2015, s. 163, ryc. 15). Okucia zamknięte to egzemplarze, które można porównać do księżycy w pełni, czyli formy o kształcie koła.

W omawianej gdańskiej kolekcji okuć końca pasa nie występują egzemplarze koliste otwarte (najbardziej przypominające półksiężyc) znane z najstarszych przedstawień ikonograficznych, o których mowa poniżej oraz te z ozdobną dolną wypustką, które występują w bogatych angielskich i francuskich zbiorach. Okucia bez wypustek mogły stanowić prostszą, zapewne bardziej pospolitą i praktyczną formę (Fingerlin 1971, s. 189, ryc. 312-315; Wachowski 2005a, s. 245, ryc. 5d). Wyjątek stanowi tylko jedno gdańskie okucie zachowane fragmentarycznie, które można zakwalifikować do tego typu zakończeń (tabl. 54: 8, kat. 78).

Z dostępnych źródeł archeologicznych wynika, że okucia koliste pojawiają się u na początku XV wieku (Egan, Pritchard 2002, s. 151). Według obserwacji I. Fingerlin były one widoczne w ikonografii już od połowy XIV wieku, ale ich największa popularność przypadła na XV wiek (Fingerlin 1971, s. 187-189; Wachowski 2005, s. 154). Za jedno z najstarszych przedstawień pasa z zakończeniem kolistym w formie otwartej uznaje się rzeźbę dzwonnika z zegara z wieży Maurizio w Orvieto, który powstał 1347-48 roku (Fingerlin 1971, s. 188; Boguszewicz 2015, s. 163-165). Zakończenia te wykorzystywano przy pasach jeszcze w pierwszej połowie XVI wieku (Baart, Krook i in. 1977, s. 164-165; Egan 2005, s. 41, il. 147). Okucie koliste widnieje na jednej z kart „Kodeksu Baltazara” z 1506 roku (<https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/300330/edition/287325/kodeks-baltazara-behema-behem-baltazar-ca-1460-1508>) oraz na obrazie pędzla włoskiego malarza Lorenzo Lotto „Lekarz Giovanni Agostino della Torre i jego syn Niccolò” z 1515 roku, znajdującym się w zbiorach The National Gallery w Londynie (<https://www.nationalgallery.org.uk/paintings/lorenzo-lotto-giovanniagostino-della-torre-and-his-son-niccolo>).

K. Wachowski (2005) przypisał okucia czworoboczne oraz koliste jako części pasów rycerskich, określając je jako „ażurowe”. Zakwalifikował on zakończenia koliste o większym formacie do pasa nośnego, natomiast te o mniejszej formie do pasów pomocniczych. Jest duże prawdopodobieństwo, że w przypadku pasów rycerskich tak właśnie było, jednak z ikonografii wynika, że małe okucia koliste noszone przez reprezentantów innych warstw społecznych były najczęściej zakończeniami krótkich pasków umieszczanych w talii. Opisywane przez autora koliste i czworoboczne okucia końca pasa o analogicznej wielkości mogą wskazywać, że były one częścią podobnych

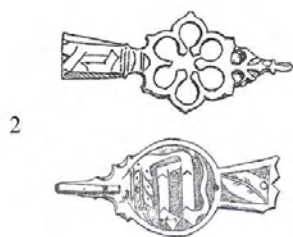
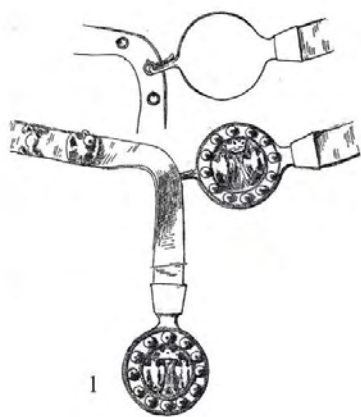
szerszych pasów, co czyni zakwalifikowanie okuć kolistych do konkretnego rodzaju pasa jeszcze bardziej skomplikowanym. Zwłaszcza, że ikonografia potwierdza, że duże formy zakończeń kolistych faktycznie mogły być stosowane do szerokich pasów męskich zakładanych na zbroję i umieszczanych nisko na biodrach. Za przykład może posłużyć rzeźba św. Grzegorza z około 1430 roku z kościoła św. Grzegorza w Mittertrixen w Austrii czy też „Ołtarz Trzech Króli” pędzla Stefana Lochnera z około 1440 roku (Fingerlin 1971, s. 365, ryc. 414, 415).

Warto w tym miejscu wspomnieć o wcześniejszych obserwacjach I. Fingerlin, która dopatrzyła się podobieństw w obu formach omawianych okuć końca pasa. Według badaczki wskazywały one na wyłonienie się czworobocznych okuć końca pasa z egzemplarzy o półksiężycowatej formie. Zwróciła ona uwagę na łukowate wcięcie przy nasadzie okuć czworobocznych oraz ukształtowanie ich zakończeń w spiralę (niem. *Eckspiralen*). Wygląda to tak, jakby półkole zostało wpisane w czworokąt (Fingerlin 1971, s. 143-144, ryc. 255-257). Wątek ten kontynuował Artur Boguszewicz, mając do dyspozycji szerszy materiał porównawczy. Podobieństwa są zauważalne przede wszystkim przy okuciach końca pasa pozyskanych z terenów założeń obronnych i są szczególnie widoczne w ułożeniu maswerkowych wycięć przy nasadzie okuć czworobocznych (2015, s. 164, ryc. 16a-d). Nie można jednak przypisać tych cech wszystkim okuciom czworobocznym. W dobie dzisiejszych badań wiele wskazuje również na to, że chronologia okuć kolistych oraz czworobocznych przypada na podobny okres około drugiej połowy XIV wieku. Wynika to jednak głównie ze źródeł ikonograficznych

Podsumowując informacje dostępne w literaturze przedmiotu wyłania nam się obraz trzech popularnych rodzajów pasów głównych, noszonych w talii, z którymi można powiązać gdańskie okucia końca pasa. W zestawieniu z zabytkami pozyskanymi w trakcie badań archeologicznych, ikonografią z danej epoki oraz zapisami w źródłach historycznych można zidentyfikować długie wąskie pasy z podłużnymi okuciami końca pasa zwisające aż do kolan lub do końca sukni (tzw. pasy naddługie) oraz szerokie, a właściwie bardziej adekwatne w nawiązaniu do zabytków z gdańskiej kolekcji byłoby określenie szersze, pasy z czworobocznymi okuciami końca pasa w formie krótkiej i długiej. Ostatnią grupę stanowią krótkie, raczej wąskie, paski z mniejszymi kolistymi okuciami końca pasa. Z zastrzeżeniem, że mniejsze egzemplarze mogły być również częścią pasków o innym przeznaczeniu. Większe formy koliste spotykane są natomiast także w szerszych pasach męskich wzorowanych na pasach określanych w literaturze

jako rycerskie, które również posiadały czworoboczne okucia końca pasa. Potwierdzeniem występowania wszystkich trzech rodzajów pasów w podobnym okresie jest obraz Jacques'a Dereta z pierwszej połowy XV wieku, na którym kobieta po prawej stronie posiada suknię spodnią spiętą wąskim paskiem, którego zakończenie leży na ziemi, a odzienie wierzchnie szerokim długim pasem, którego okucie nie jest niestety widoczne. Natomiast mężczyzna stojący za nią ma na sobie krótki pasek z zakończeniem w kształcie półksiężyca (ryc. 6: 1). Uwagę zwraca jedynie okucie wąskiego paska, przypominające zakończenie medalionowe, które może stanowić część pasa *ceinture longue*, który według definicji I. Fingerlin (1971, s. 121) był pasem, który zamiast sprzączki posiadał zapięcie haczykowe.

Analizowane przeze mnie okucia końca pasa wykonane z metali nieszlachetnych były częścią powszechnie stosowanych pasów skórzanych i tekstylnych. Noszone były przez kobiety i mężczyzn, choć część z nich mogła służyć również dzieciom. Niższe warstwy społeczne aspirowały poprzez naśladownictwo elementów stroju do klasy wyższej, czego dowodem są powtarzane formy i zdobienia, których pierwowzory odnajdujemy w bogatych pasach znajdujących się na ekspozycjach muzealnych, w akcesoriach stroju pochodzących ze skarbów oraz z wyposażenia grobowego władców, a także w przedstawieniach ikonograficznych. Nie jest możliwe, aby w sposób jednoznaczny przydzielić poszczególną formę okucia końca pasa do konkretnego rodzaju pasa, zwłaszcza jeżeli chodzi o zakończenia kolistе.

Ryc. 1. 1. Medalionowe zakończenia długiego pasa typu *ceintures longues* (Fingerlin 1971, s. 123, ryc. 207); 2: Metalowe zakończenia pasów (Fingerlin 1971, s. 137, ryc. 226, s. 141, ryc. 244); 3: Pas *demi-ceint de magnanimité* na obrazie „Zdjęcie z krzyża” (fragment), Rogier van der Weyden, 1430–1435, Madryt, Prado (Willemssen, Ernst 2012, s. 126, ryc. 141); 4, 5. Pas *demi-ceint* na kartach z manuskryptu „*Comédies De Térence*”, 66v, 123r, Publiusz Terencjusz, 1400-1500, (<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8458135g.image>).

Ryc. 2. 1. Pasy od lewej: szeroki pas kobiecy, pas z metalowych ogniów, pas *demi-ceint* na karcie z manuskryptu „*Comédies De Térence*”, 17v, Publiusz Terencjusz, 1400-1500, (<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8458135g.image>); 2, 3. Pasy z metalowych ogniów na wizerunkach angielskich władców, 1440 (Stothard 1817, s. 62, 86).

1

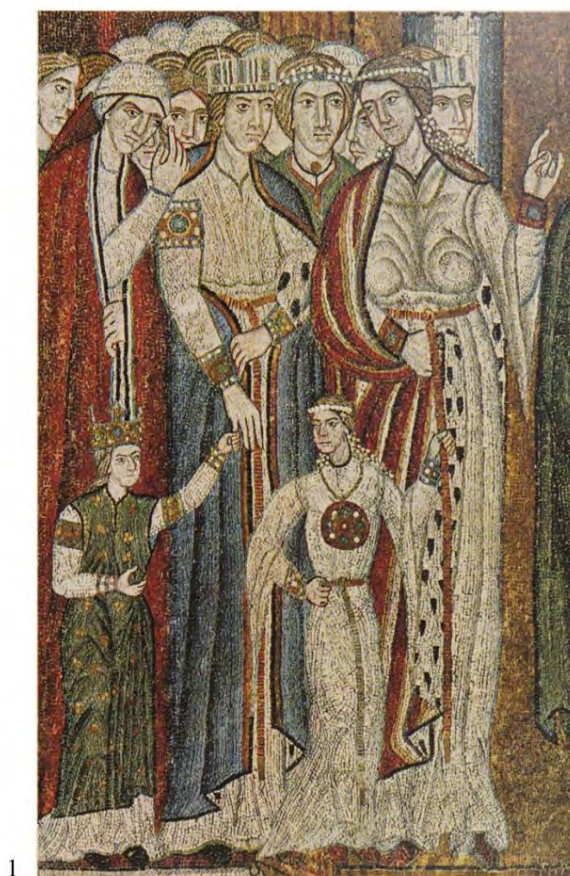

2

Ryc. 3. 1. Pasy męskie noszone nisko na biodrach na wotywnym malowidle ściennym w kaplicy św. Jadwigi w kościele pw. NMP w Gdańsku, Niclos Krokow młodszy, 1420, (Jaśniewicz 2018, s. 204); 2. Pasy kobiece w przedstawieniach w skrzydle Dużego Ołtarza Ferberów (fragment), kościół pw. NMP w Gdańsku, 1480-1484 (Jaśniewicz 2018, s. 219, KK. 7).

Ryc. 4. Długie pasy na obrazach: 1. Mały Ołtarz Ferberów (fragment), kościół pw. NMP w Gdańsku, 1485-1490, (Jaśniewicz 2018, s. 219, KK. 8); 2. Obraz wotywny „Ecco Homo” (fragment), kościół pw. NMP w Gdańsku, ok. 1500 (Jaśniewicz 2018, s. 224, KK. 9); 3. Skrzydła boczne Ołtarza fundacji Bartela Schultego (fragment), Michel von Augsburg, 1515 (Jaśniewicz 2018, s. 229, KK.11); 4. Obraz „Rodzina bogatego mieszczanina gdańskiego” (fragment), Michel von Augsburg, 1518, Germanisches Nationalmuseum, Norymberga (Kizik 2024, s. 89, il. 9).

1

2

3

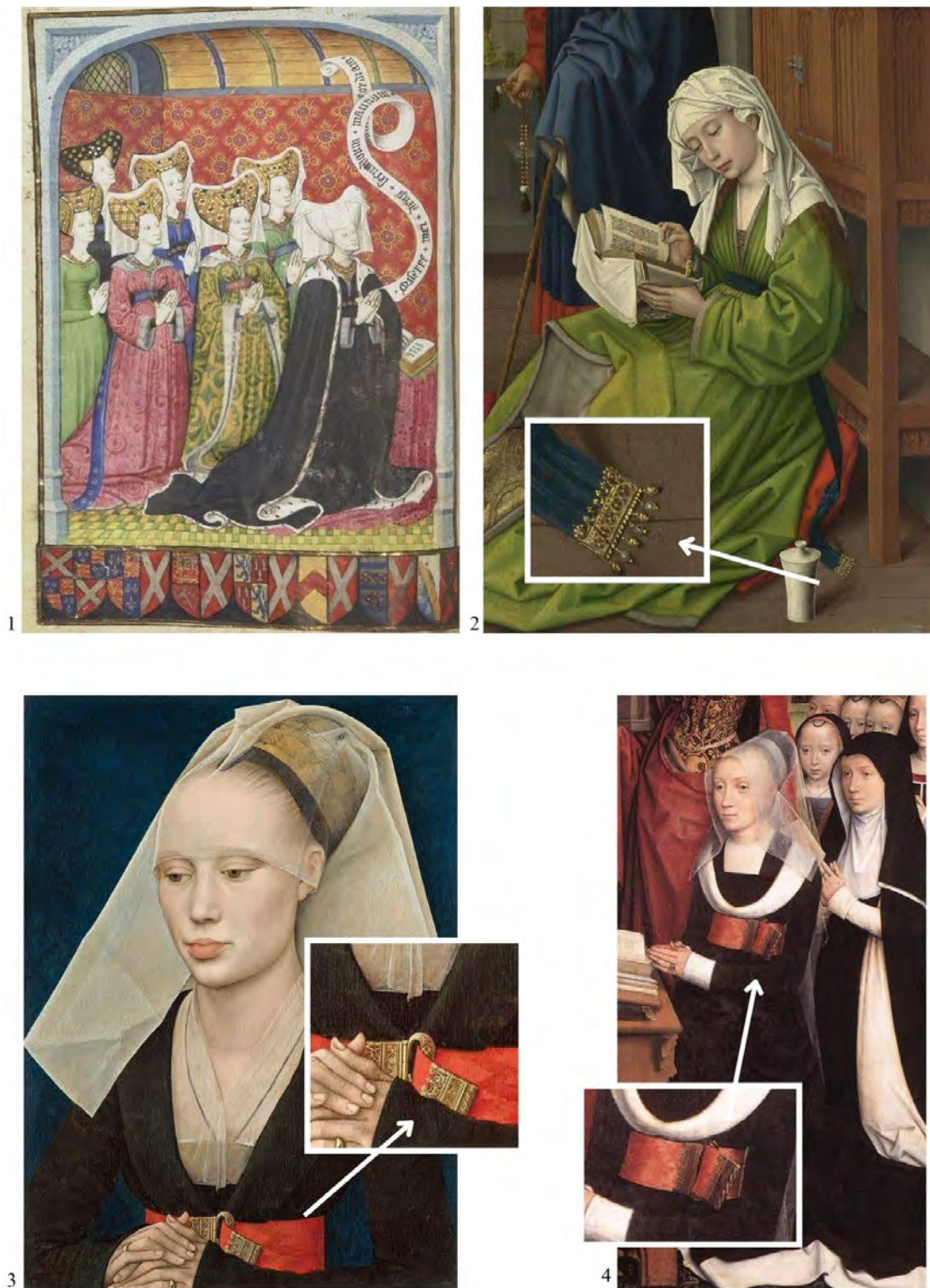
Ryc. 5. Długie pasy: 1. Mozaika z Bazyliki Św. Marka w Wenecji, ok. 1270, Włochy (Lightbown 1992, ryc. 1, s. 409); 2, 3. Karty z manuskryptu Codex Manesse, 257r, 205r, 1305-1340, Zurych (digi.ub.uni-heidelberg.de).

Ryc. 6. 1. Długi wąski pas i długi szeroki pas kobiecy oraz krótki pas męski na obrazie „Narodzenie”, Jacques Daret, 1433-35, Museo Nacional Thyssen-Bornemisza, Madryt (Lightbown 1992, ryc. 105); 2. Długi pas na obrazie „Narodziny Marii”, mistrz Ołtarza z Pfullendorf (fragment), początek XV w., Staatsgalerie, Stuttgart (https://www.wga.hu/html_m/m/master/pfullend/birth.html); 3. Długi pas na kacie z „Godzinek Rodziny Neville” (York, Anglia), 27v, 1400-1499, Bibliothèque Nationale, Paryż (<https://portail.biblissima.fr/ark:/43093/mdata052f4373b6e8f06d853976c619de1ca4a3e6772c>).

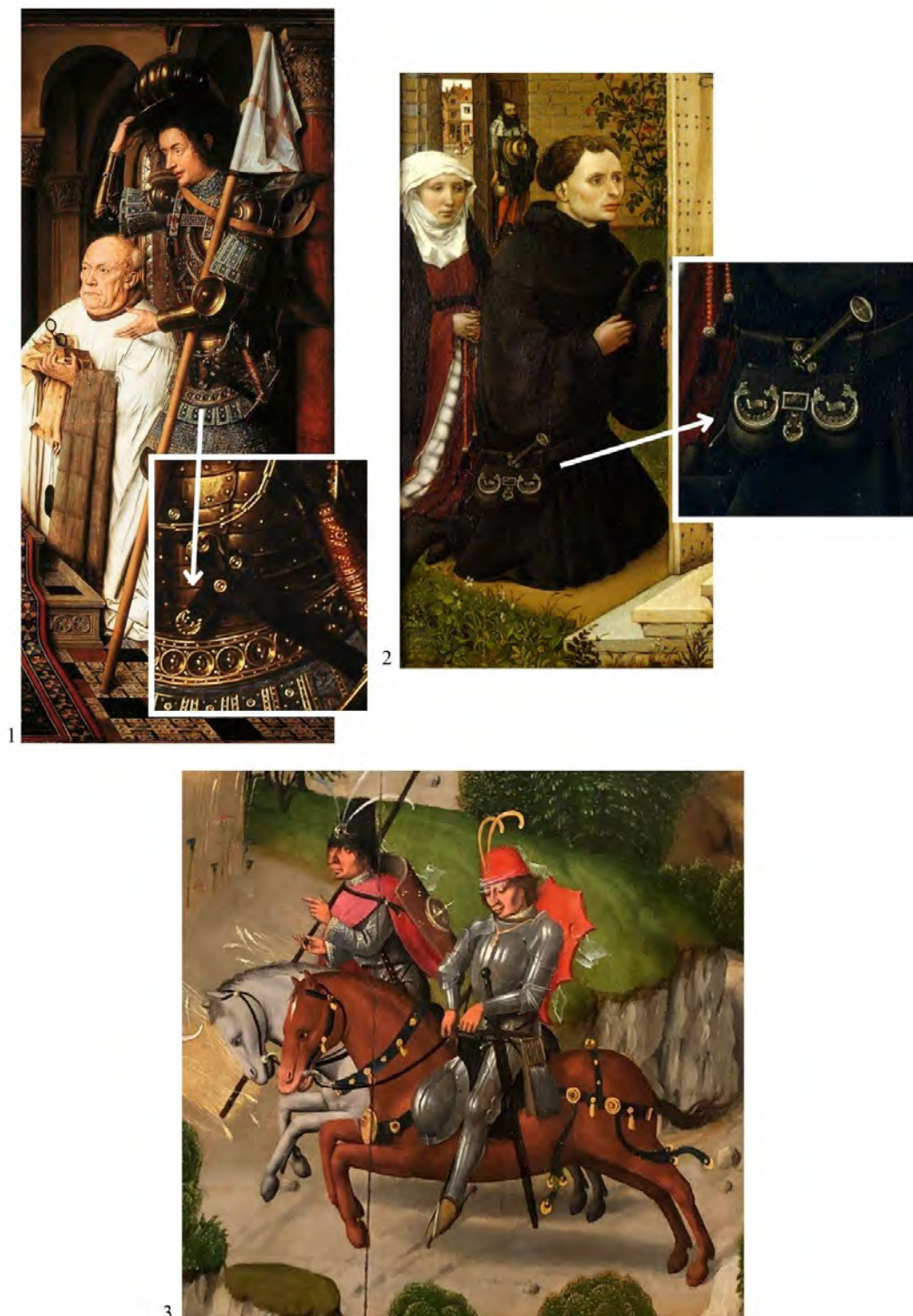
Ryc. 7. Długie pasa: 1. Rzeźba „Maria Służebnica Świątyni, kościół św. Elżbiety we Wrocławiu, 1490-1500, Muzeum Narodowe we Wrocławiu (Fot. D. Leśniewska); 2. Karta z książki kostiumowej z 1577 r. (Crofts 2021, s. 1210), s. 23, ryc. 122); 3. Talerz z majoliki, Cafaggiolo (Włochy), Mistrz Jacopo, 1510 r., Victoria and Albert Museum, Londyn (<https://collections.vam.ac.uk/item/O70735/plate-jacopo-maestro>).

Ryc. 8. Szerokie pasy kobiece: 1. Karta z „Godzinek Rodziny Neville” (York, Anglia), 34v, 1400-1499, Bibliothèque Nationale, Paryż, (<https://portail.biblissima.fr/ark:/43093/mdata052f4373b6e8f06d853976c619de1ca4a3e6772c>); 2. Obraz „Maria z Dzieciątkiem i świętymi” (fragment), Rogier van der Weyden, c. 1435, National Gallery, Londyn (<https://www.nationalgallery.org.uk/paintings/rogier-van-der-weyden-the-magdalen-reading>); 3. Obraz „Portret Damy”, Rogier van der Weyden, c. 1460, National Gallery of Art, Waszyngton (<https://www.nga.gov/artworks/51-portrait-lady>); 4. Tryptyk Moreelów (fragment), Hans Memling, 1484, Groeningemuseum, Brugia (<https://www.wga.hu/frameses.html?/html/m/memling/3mature3/25morehtml>).

Ryc. 9. Szerokie pasy męskie: 1. Obraz „Adoracja pasterzy między Świętymi Augustynem i Galgano” przedstawiającego św. Galgano, Pietro di Giovanni d’Ambrogio, 1440-1449, Musee Civico Archeologico e d’Arte Sacra. Palazzo Corboli, Asciano (https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Pietrodigiovannid%27ambrogioadorazione_dei_pastori_tra_i_ss._galgano_e_agostino_da_agostino_12.JPG); 2. Jedna z rzeźb „Ukrzyżowanie tęczowe” z kościoła św. Marii Magdaleny we Wrocławiu, ok. 1410-1420, Muzeum Narodowe we Wrocławiu (Fot. D. Leśniewska); 3. Tryptyk „Madonna z Dzieciątkiem i świętymi”, Carlo Crivelli, 1482. Pinacoteca di Brera, Mediolan (<https://pinacotecabrera.org/en/collezioni/collezione-on-line/camerino-triptych-triptych-of-saint-domenico/>).

Ryc. 10. Koliste okucia końca pasa przy pasach skórzanych o różnym przeznaczeniu: 1. Obraz „Madonna kanonika van der Paele” (fragment), Jan van Eyck, ok. 1436, Groeningenmuseum, Brugia (<https://www.wga.hu/support/viewer/z.html>); 2. Ołtarz Mèrode (fragment), Robert Campin, 1425-1428, Metropolitan Museum of Art, Nowy Jork (Białostocki 2004, s. 266, ryc. 239); 3. Ołtarz Jerozolimski (fragment), kościół pw. NMP w Gdańsku, ok. 1497-1500 (Fot. D. Leśniewska).

Ryc. 11. 1. Koliste okucia końca pasa: 1. Obraz „Św. Wendelin” (fragment), Friedrich Walther, 1467, Bernisches Historisches Museum, Bern (https://www.wga.hu/html_m/w/walther/wendelin.html); 2. Karta z manuskryptu „*Comédies De Térence*” (fragment), 104v, Publiusz Terencjusz, 1400-1500, (<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8458135g.image>); 3. Obraz „Ukrzyżowanie” (fragment), 1494, Art. Insitute of Chicago, Chicago (<https://www.artic.edu/artworks/59837/the-crucifixion>); 4. Obraz „Madonna z kanclerzem Rolin” (fragment), Jan van Eyck, ok 1435, Luwr, Paryż (Białostocki 2004, s. 262, ryc. 267).

2. Konteksty pozyskania źródeł

Analizowany w niniejszej pracy zbiór okuć końca pasa został pozyskany w trakcie badań archeologicznych prowadzonych na terenie Gdańska w latach 1993-2018. Większość znalezisk pochodzi z prac wykonanych przez Muzeum Archeologiczne w Gdańsku (MAG). Kolekcja składa się z zabytków przechowywanych w Dziale Zbiorów Gdańskich MAG i zarejestrowanych w ewidencji muzealnej do 2010 roku. Zbiór został uzupełniony o okucia końca pasa pozyskane w czasie badań prowadzonych na terenie dawnego Targu Siennego w latach 2014-2017 przez prywatną pracownię badań archeologicznych Dantiscum oraz ze stanowiska przy ulicy Robotniczej 16, znajdującej się na terenie historycznego Młodego Miasta, badanego przez firmę archeologiczną Glesum w 2018 roku. Z inicjatywy Instytutu Archeologii i Etnologii Uniwersytetu Gdańskiego wykonano prace wykopaliskowe działek przy ulicy Świętojańskiej 6-7 w Gdańsku, a zakończenia pasa odnalezione w trakcie prac, które prowadzono w 2015 roku, również znalazły się w badanym zbiorze zabytków. Wykaz wszystkich stanowisk znajduje się w tabeli na końcu rozdziału.

W skład kolekcji wchodzi 516 okuć końca pasa, pochodzących z 41 stanowisk archeologicznych znajdujących się w różnych częściach historycznego Gdańska, którego zabudowa w znacznym stopniu uległa zniszczeniu w trakcie działań wojennych. Jest to jedno z nielicznych miast europejskich, którego powierzchnia po II Wojnie Światowej została objęta w tak dużym stopniu badaniami archeologicznymi, dzięki którym zgromadzono liczny materiał zabytkowy. W konsekwencji możliwe było nie tylko prześledzenie rozwoju przestrzennego średniowiecznego Gdańska, ale również pozyskanie informacji na temat kultury materialnej jego mieszkańców.

Bazą źródłową do opisanie kontekstu pozyskania znalezisk były niepublikowane sprawozdania z badań archeologicznych, a w nielicznych przypadkach również opracowania stratygraficzne. Tylko trzy z omawianych stanowisk doczekały się pełnych monografii – Długie Ogrody i Szafarnia (Paner 2013), Świętojańska na Głównym Mieście (Dąbal 2018) oraz Lastadia, będąca najstarszą stoczną Gdańska, znajdująca się na Starym Przedmieściu (Kościński 2020). Ze względu na brak interpretacji warstw oraz ich chronologii, jak również w kilku przypadkach niepełną dokumentację, nie wszędzie udało się ustalić kontekst pozyskania okuć końca pasa, zatem podany został przedział czasowy, wynikający z chronologii danego stanowiska ustalonej przez badaczy.

Zastosowałam podział stanowisk w oparciu o ich lokalizację w obrębie historycznych dzielnic Gdańska. Przedstawiłam krótką charakterystykę każdego stanowiska uwzględniając pierwsze wzmianki na temat omawianego terenu, najstarszą fazę zagospodarowania danego obszaru, związaną głównie z budową konstrukcji drewnianych, a następnie zmianą zabudowy na murowaną. Przetrwała ona w większości aż do 1945 roku, w którym uległa zniszczeniu w wyniku działań wojennych.

Najwięcej okuć końca pasa z omawianej kolekcji pochodzi z terenu Wyspy Spichrzów, należącej do Głównego Miasta. Liczba ta sięga 199 egzemplarzy. 131 zakończeń zostało pozyskanych poza murami miasta, z terenu przed Bramą Wyżynną – dzielnicy Nowych Ogrodów, na którym znajdował się dawniej Targ Sienny, 58 ze Starego Przedmieścia, w tym głównie z najstarszej gdańskiej stoczni Lastadii, 51 z Głównego Miasta, 38 ze Starego Miasta, 26 z Długich Ogrodów, 12 z Młodego Miasta i 1 okucie końca pasa z Dolnego Miasta (ryc. 12).

2.1. Stare Miasto

Historia zagospodarowania obszaru współczesnej dzielnicy Starego Miasta (*Altstadt*) sięga połowy XII wieku. Sama nazwa wzmiankowana jest w źródłach dopiero od 1379 roku (Czaja 2024, s. 24). Na omawianym obszarze odkryto łącznie trzydzieści osiem okuć końca pasa wtórnie deponowanych w warstwach niwelacyjnych datowanych na około połowę XV wieku oraz późniejszych warstw wyrównujących teren z XVI i pierwszej połowy XVII wieku, jak również z przełomu XVII i XVIII wieku.

Najwięcej, bo aż trzydzieści jeden egzemplarzy (kat. 206-236), pochodzi z terenu działek mieszczańskich pomiędzy ulicami Łagiewniki, Rybaki Górne i Heweliusza. Obszar badań objął historyczne działki przy ulicy Łagiewniki 32-40 oraz Rybaki Górne 33-35. Prace na tym stanowisku prowadzono w 2006 roku. Teren znajdował się we wschodniej części wału przeciwpowodziowego, nazwanego Nową Groblą, utworzonego w ostatniej ćwierci XIV wieku. Przebiegał on przez tereny zalewowe Wisły (do 1371 roku), które później przekształcono w łąki, aby od 1415 roku pełniły funkcję miejsca do składowania drewna. Droga, którą później nazwano ulicą Łagiewniki, stanowiła najkrótsze połączenie komunikacyjne Głównego Miasta z Młodym Miastem. Po likwidacji Młodego Miasta w 1455 roku część jego mieszkańców przesiedliła się do północnej części Starego Miasta, w okolice obecnych ulic Bednarskiej, Heweliusza i Łagiewniki (Śliwiński 2012, s. 648; Kościński 2025, s. 71). Według ustaleń badaczy

prowadzących prace archeologiczne przy ulicy Łagiewniki i Rybaki Górne, początek zagospodarowania omawianego terenu przypada właśnie na drugą połowę XV wieku, kiedy to wytyczono granice działek i przystąpiono do ich zabudowy. Najstarsze budynki mieszkalne wykonano w konstrukcji przysłupowej oraz szachulcowej, do której przynależały obiekty gospodarcze i sanitarne. Zmiana nastąpiła na przełomie XV i XVI wieku, kiedy zabudowę drewnianą przy ulicy Łagiewniki oraz Rybaki Górne zastąpiono murowaną. Stanowisko nie zostało w pełni przebadane ze względu na ograniczenie prac do rozplanowania działek budowlanych oraz sieć gazową znajdującą się w pobliżu. W konsekwencji nie uchwycono ścian frontowych zarówno zabudowy drewnianej, jak i murowanej przy ulicy Łagiewniki (Kaczyńska, Kwapiński 2006, s. 2). Pięć okuć końca pasa pochodzi z warstw niwelacyjnych datowanych na drugą połowę XV wieku (kat. 212, 221, 222, 224, 227). Dziewięć zakończeń zostało odkrytych w warstwach wyrównujących teren podwórzy, których chronologia przypada na XVI–XVII wieku (kat. 206, 209, 214, 217, 218, 220, 223, 225, 228). W przypadku pozostałych egzemplarzy dokładny kontekst nie był możliwy do określenia (kat. 207, 208, 210, 211, 213, 215, 216, 219, 226, 229-236).¹⁸

Pojedyncze znalezisko pochodzi z badań na stanowisku pomiędzy ulicami Rajską, Heweliusza i Gnilną na przestrzeni 1997 i 1998 roku. Obszar ten sąsiadował z kościołem św. Bartłomieja, który został przeniesiony w to miejsce w 1456 roku wraz z przesiedlonymi mieszkańcami Młodego Miasta. Najstarszą zabudowę stanowiły budynki w konstrukcji szkieletowej, które zostały posadowione na pierwszej warstwie niwelacyjnej. Kolejna warstwa wyrównująca teren związana jest z końcem XVII i XVIII wiekiem i z niej pochodzi jedno okucie końca pasa (kat. 205), które znalazło się w analizowanej kolekcji (Kościński 2025, s. 69-70).

Kolejne dwa okucia końca pasa pozyskano na obszarze pomiędzy ulicami Podwale Grodzkie, Rajska i Karmelicka w czasie prac prowadzonych w 1996-1997 roku. Stanowisko znajduje się w północno-zachodniej części Starego Miasta, w okolicy północno-zachodniego narożnika fortyfikacji miejskich. Najstarsze fazy użytkowania tego terenu sięgają XIII wieku. Od końca XIV do pierwszej połowy XV wieku miejsce to służyło produkcji wyrobów ceramicznych, o czym świadczą odkryte na stanowisku liczne odpady produkcyjne oraz pozostałości pieca do wypału, który był wzmiankowany w źródłach pisanych w 1399 roku. W 1461 roku w bezpośrednim sąsiedztwie

¹⁸ Zakończenia pochodzą z warstw niwelacyjnych, ale chronologia warstw nie została umieszczona na kartach warstw.

wybudowano Bramę Bożego Ciała, która przetrwała do 1633 roku. Pierwsza regularna zabudowa powstała na tym terenie w okresie pomiędzy XVI a XVII wiekiem. Cały obszar został jednak poważnie zniszczony w czasie rozbiórki fortyfikacji i budowy podpiwniczonych kamienic na przełomie XIX i XX wieku (Kościński 2025, s. 68). Jedno zakończenie pasa (kat. 370) odkryto w warstwie wypełniskowej wydатовanej na XVIII wiek, natomiast drugie pochodzi ze współczesnego kontekstu – XX-wiecznej warstwy zasypiskowej (kat. 371).

Dwa zakończenia pasa pozyskano z kolei na Podwalu Staromiejskim w obrębie działek 76/89, 408/90 oraz 322/1, czyli na pograniczu Starego i Głównego Miasta w czasie nadzoru archeologicznego w 2003 roku (Kurzyńska 2005). Stanowisko to zostało wydатовane na okres pomiędzy XVII–XX wiekiem. Oba okucia (kat. 4, 5) pochodzą ze złożeń wtórnego (hałdy).

Pojedyncze znalezisko pozyskano z ulicy Wałowej, na której prace prowadzone były w 1994 roku za zapleczu Wyższej Szkoły Muzycznej z ramienia Muzeum Archeologicznego w Gdańsku. Z powodu braku dokumentacji kontekst odnalezienia wyżej wymienionego znaleziska jest niemożliwy do określenia (kat. 238).

Jedno okucie końca pasa z omawianej kolekcji odkryto w Gdańsku przy ulicy Sierociej 2-3 w trakcie prac wykopaliskowych w 1998 roku. Działki objęte badaniami znajdowały się na terenie dawnego Osieka (*Hakelwerk*), czyli osadzie założonej przez Zakon Krzyżacki, do której po zniszczeniu Gdańska w 1308 roku przesiedlono rybaków z podgrodzia utrzymując dla nich polskie prawo (Śliwiński 2012, s. 746; Kościński 2025, s. 71). Rozwój osadnictwa na tym terenie poprzedziło wyrównanie terenu. W wyniku prac odkryto budynki drewniane wykonane w konstrukcji szkieletowej wraz z zapleczem sanitarno-gospodarczym. W późniejszych fazach zagospodarowania terenu zostały one zastąpione zabudową murowaną. Większość artefaktów metalowych pozyskanych w trakcie prac wydатовano na drugą połowę XIV i XV wiek (Kościński 2025, s. 72). Pojedyncze okucie końca pasa pochodzi z najstarszej fazy użytkowania terenu z początków XV wieku (kat. 436).

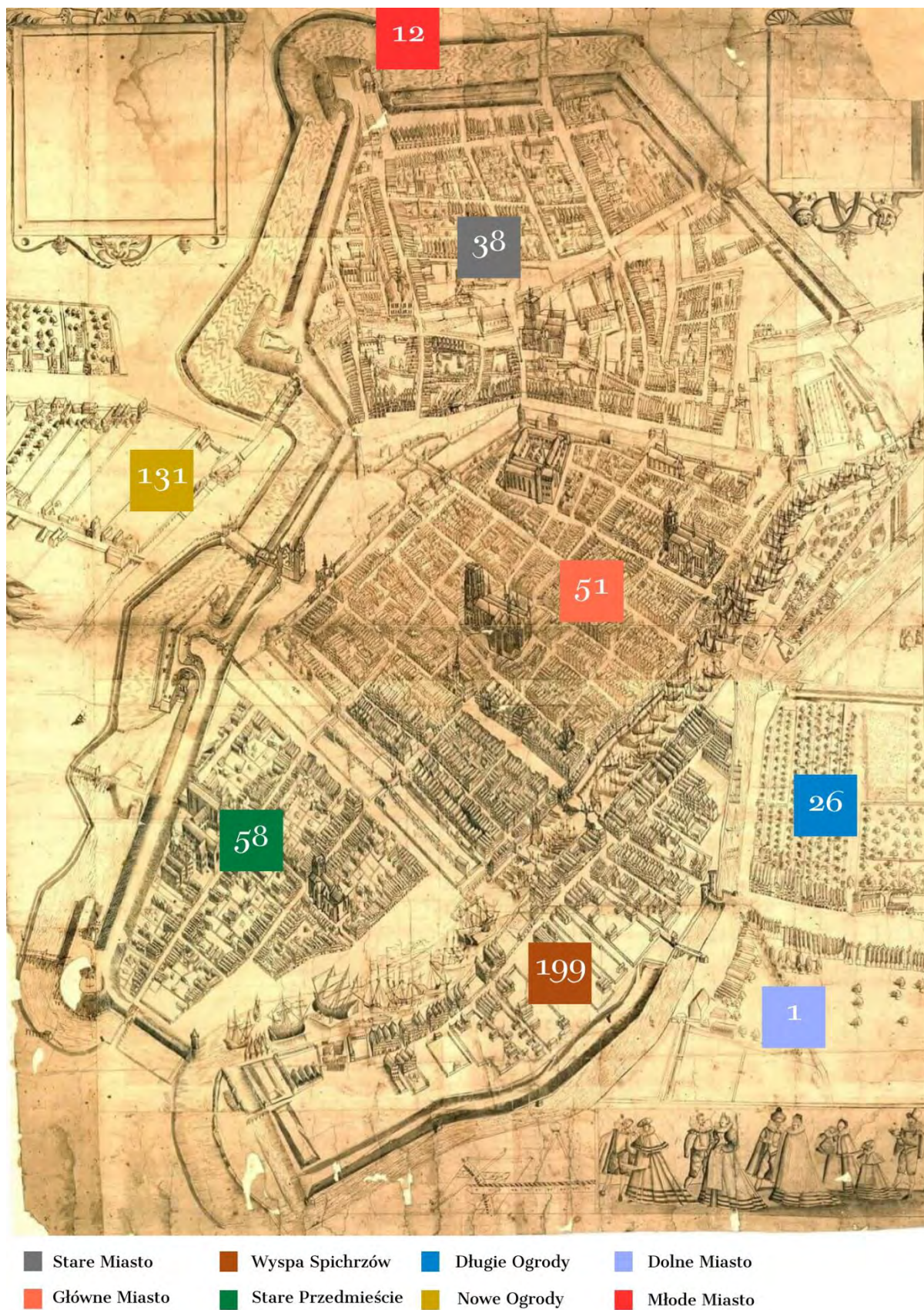
2.2. Główne Miasto

Główne Miasto objęło obszar najstarszych śladów osadnictwa datowanych na X wiek, na które natrafiono w rejonie Długiego Targu oraz nabrzeża portowego, znajdującego się pod grodem, którego chronologia sięga XIII wieku (Czaja 2024, s. 10).

Główne Miasto powstało w połowie XIV wieku. W tym czasie rozpoczęto wyznaczanie siatki ulic. W źródłach dzielnica ta nazywana była również Prawym Miastem (*Rechtstadt*). W połowie XIV wieku do Głównego Miasta włączono tereny Wyspy Spichrzów.

Pojedyncze okucie końca pasa pozyskano na ulicy Długi Targ 24 w pasie przyległym do Zielonej Bramy oraz na ulicy Świętojańskiej. W wyniku prac prowadzonych przez w 2000 roku w obrębie piwnic Zielonej Bramy zadokumentowano fundamenty obecnego budynku bramy z 1564 roku, ale również ślady po pracach rozbiórkowych wcześniejszego założenia, jakim była gotycka Brama Kogi i przyległy do niej drewniany Most Kogi, których datowanie sięga pierwszej połowy XIV wieku. Nabrzeże portowe dostarczyło interesujących znalezisk w postaci wraku statku wybudowanego w 1326 roku, który znajdował się na dnie Motławy. Na pograniczu mostu i nabrzeża natrafiono na skarb srebrnych monet krzyżackich i luźne monety z drugiej połowy XIV wieku oraz licznie zagubione w średniowiecznej Motławie narzędzia szkutnicze, przedmioty codziennego użytku, ozdoby oraz naczynia ceramiczne (Kościński 2003; 2004). Zakończenie pasa (kat. 435) pochodzi z warstwy datowanej między połową XV a pierwszą połową XVI wieku (Kościński 2025, s. 77).

Jedno okucie końca pasa z omawianej kolekcji zostało odkryte w okolicy Targu Rybnego 11 w efekcie prac prowadzonych w 2006 roku. Obszar badań objął sześć historycznych działek. Pierwotnie znajdowały się na tym terenie bagna i łąki. Spora część obszaru w okolicy Targu Rybnego została włączona do Głównego Miasta w 1352 roku. Do najstarszych należą warstwy niwelacyjne wyrównujące i podnoszące teren naprzemiennie z warstwami izolacyjnymi, przygotowującymi podłoże pod późniejszą zabudowę. Pierwsze drewniane konstrukcje pochodzą z początków XV wieku. Rozpoczęcie intensywnego zagospodarowania tego terenu związane jest bezpośrednio z budową muru obronnego łączącego Bramę Straganiarską z Basztą Rybacką, która miała miejsce koło połowy XV wieku. Do muru dobudowano budynek Bramy Tobiasza. W wyniku prowadzonych prac natrafiono na bruk kamienny, będący prawdopodobnie pozostałością pierwszej nawierzchni ulicy Św. Tobiasza. Pierwsze wzmianki o tym trakcie pochodzą z 1353 roku, ale znalezisko dotyczy prawdopodobnie jego późniejszego odcinka. Kolejną fazę zagospodarowania terenu należy łączyć z budową murowanych kamienic w XVII wieku. Powstały w tym czasie drewniane pale fundamentowe wyznaczające podziały parcelacyjne znane ze źródeł. Aż do połowy XX wieku trwały zmiany i przebudowy

Ryc. 12. Liczba okuć końca pasa pozyskana z poszczególnych dzielnic Gdańska na Planie Sztokholmskim ok. 1600.

w obrębie omawianego obszaru (Kasprzak 2006; Matuszewski 2007). Pojedyncze znalezisko pochodzi z najstarszej fazy użytkowania terenu, czyli z przełomu XIV i XV wieku (kat. 3).

Dwa okucia pozyskano na stanowisku w obrębie ulic Wartkiej 2, Grodzkiej 3 i Targiem Rybnym 46, które badane było w latach 2006-2009 roku. Stanowisko mieści się w szerokich ramach chronologicznych pomiędzy połową XIV a XVIII wiekiem. W toku prowadzonych prac natrafiono na relikty wschodniego muru obronnego Głównego Miasta, zachodnią ścianę przedzamcza zamku krzyżackiego, które stanowią najstarszą zabudowę tego terenu oraz na pozostałości nowożytniej zabudowy murowanej znanej z planu sztokholmskiego (Kasprzak 2006). Jedno okucie końca pasa pochodzi z warstwy niwelacyjnej podnoszącej poziom datowanej na XVII–XVIII wiek (kat. 1), a kontekstu pozyskania drugiego zakończenia nie udało się ustalić (kat. 2).

Dwa okucia końca pasa odkryto w trakcie prac archeologicznych prowadzonych na ulicy Grząskiej na przełomie 2006 i 2007 roku. Przebadano powierzchnię obejmującą historyczne parcele o nr 1-4 po zachodniej stronie ulicy Grząskiej – zabudowania i podwórka, na których znajdowały się obiekty sanitarne. W wyniku prowadzonych prac udało się prześledzić zmiany w zabudowie, które miały miejsce na przestrzeni wieków. Chronologia najstarszej, drewnianej zabudowy w obrębie badanego stanowiska sięga pierwszej połowy XIV wieku. Jednak przed rozpoczęciem zagospodarowania tego terenu grząski grunt pokryto faszyną i podniesiono go o około 20 cm. Datowanie pierwszych konstrukcji zostało określone dzięki analizom prób dendrochronologicznych drewna użytego do budowy. Przed zmianą zabudowy na murowaną, która miała miejsce w drugiej połowie XV wieku, podmokły grunt na ulicy Grząskiej wymagał kolejnego przygotowania, tym razem pod budowę fundamentów ciężkich, ceglanych murów. W tym celu wbito w rzędzie zaostrome pale we wcześniej przygotowane oszalowane wkopy, a na nich ułożono grube belki przykryte dużymi kamieniami, które zalano zaprawą. Dopiero na takim podłożu można było rozpocząć budowę domów. Było to rozwiązanie stosowane na obszarze całego średniowiecznego Gdańska. Do budynków murowanych przylegały niewielkie zaplecza. Na początku XVII wieku zmiany własnościowe spowodowały połączenie czterech wąskich parceli w dwie większe. W drugiej połowie XIX wieku nastąpiła kolejna zmiana, kiedy to podwórza zostały włączone w bryły tworząc dobudówki. Ostatnia zarejestrowana zmiana w zabudowie przypada na pierwszą połowę XX wieku i dotyczy zapadnięcia się muru fundamentowego jednej z kamienic, która w konsekwencji została zburzona, a w jej miejsce w 1935 roku wybudowano nowy

budynek. Ostatecznie w 1945 roku cała historyczna zabudowa ulicy Grząskiej została zniszczona w wyniku działań wojennych (Kuczma, Dyrda 2007, s. 3-4). Jedno okucie końca pasa pochodzi z warstwy niwelacyjnej datowanej na drugą połowę XIV wieku (kat. 437), natomiast drugie związane jest z młodszą warstwą niwelacyjną, której chronologia sięga końca XVI wieku (kat. 438).

W omawianej kolekcji okuć końca pasa znalazło się trzydzieści pięć egzemplarzy pozyskanych w trakcie badań archeologicznych prowadzonych w okresie pomiędzy 2007 a 2009 rokiem we wschodniej części kwartału ulic Tandeta, Świętojańska, Grobla II i Szeroka. Najstarszym odkryciem na tym stanowisku było zarejestrowanie ciek w wodnego biegnącego na osi ulicy Szerokiej, który do tej pory znany był tylko z przekazów historycznych. Według badaczy omawianego stanowiska ciek ten został zasypany w połowie XIV wieku, kiedy rozpoczęto wytyczanie siatki ulic Głównego Miasta. Obszar wykopalisk objął zabudowę mieszkalną, jak również gospodarczą i sanitarną znajdującą się na terenie podwórek. Początkowo były to budynki drewniane, które dominowały do przełomu XV i XVI wieku, kiedy zostały zastąpione zabudową murowaną (Kaczyńska, Kwapiński 2009, s. 2-3). Cztery pozyskane okucia końca pasa pochodzą z warstwy niwelacyjnej datowanej na XIV wieku. Kolejne trzy zabytki zostały odkryte w tej samej XIV-wiecznej warstwie stanowiącej izolację pod piec (kat. 380, 388, 395). Jeden natomiast pochodzi z warstwy związanej z XIV-wieczną zabudową drewnianą (kat. 385). Osiem egzemplarzy pozyskano z warstwy niwelacyjnej, której chronologia sięga XV wieku (kat. 374, 377, 379, 382, 391, 396, 398, 407). Jeden zabytek został znaleziony w warstwie niwelacyjnej z XVII wieku (kat. 383) oraz w warstwie datowanej na XVIII–XX w. (kat. 389). W przypadku trzynastu zabytków brakowało interpretacji warstwy i/lub jej datowania (kat. 375, 378, 381, 386, 387, 340, 393, 394, 399-401, 406, 408).

Osiem okuć końca pasa (kat. 439-446) odkryto w czasie badań archeologicznych prowadzonych przy ulicy Kleszej na przełomie 2008 i 2009 roku. Ulica ta nazywana początkowo „Quergasse zur Brotbänkengasse“, czyli „poprzeczną do Chlebnickiej”, od 1416 r. przyjęła nazwę *Papengasse* lub *Pfaffengasse*, co w obu przypadkach tłumaczy się jako „Klesza”. Nazwa ta pochodzi od zamieszkujących niegdyś na tej ulicy kapłanów (Dyrda 2009, s. 2). Teren wykopalisk objął historyczną zabudowę mieszkalną (parcele nr 4-8), znajdującą się we wschodniej części ulicy Kleszej, której chronologia sięga połowy XIV wieku. Najstarsze budynki wzniesiono w konstrukcji szkieletowej i ramowej. Na tyłach budynków znajdowały się niewielkie podwórka z obiektami sanitarnymi użytkowymi od XIV do końca XV wieku. Z końcem XV wieku nastąpiła zmiana

zabudowy z drewnianej na murowaną i murowano-szkieletową. W tym czasie układ parcel został zmodyfikowany poprzez ich wydłużenie i zwężenie. Zabudowa ta przetrwała w tej części ulicy Kleszej aż do 1945 roku (Dyrda 2009, s. 7-10). Siedem zabytków pochodzi z warstw datowanych na pierwszą połowę XIV wieku (kat. 439, 440, 442-446), jedno znalazło się w młodszym XVII-wiecznym kontekście (kat. 441).

Badania archeologiczne na ul. Świętojańskiej 6-7 (współczesne 53 i 54) prowadzone były w 2015 roku. Pierwotnie teren ten znajdował się w pobliżu wczesnośredniowiecznej osady targowej z X-XII wieku oraz najstarszego kościoła Św. Mikołaja, którego budowa datowana jest na przełom XII i XIII wiek. Był on częścią posiadłości gdańskich dominikanów, którzy zbudowali swój klasztor zaraz obok przekazanego im kościoła (Grulkowski 2018, s. 49). Zarejestrowane najstarsze poziomy osadnicze w obrębie posesji Świętojańska 6 wiążą się z gospodarczym wykorzystaniem tego obszaru jako Kępy Dominikańskiej, a ich datowanie przypada na koniec XIII i pierwszą połowę XIV wieku. W drugiej połowie XIV wieku wykonano w obrębie tej przestrzeni prace niwelacyjne oraz porządkowe przygotowujące teren pod zabudowę niedawno lokowanego Głównego Miasta Gdańska. Początkowo była to zabudowa drewniana, której elementy konstrukcyjne wydatowano na podstawie badań dendrochronologicznych na przełom XIV i XV wieku. Budynek ten funkcjonował najprawdopodobniej do końca XV lub początku XVI wieku. Na jego podwalinach powstała zabudowa murowana, której datowanie określono na ostatnią ćwierć XV wieku. W wyniku prac prowadzonych na tym stanowisku odnaleziono dwa okucia końca pasa (kat. 372, 373). Jedno z nich (kat. 372) zostało odkryte w dolnej warstwie nieczystości latryny z drugiej połowy XV i XVI wieku. Drugi zabytek (kat. 373) pochodzi z warstwy wypełniska konstrukcji, zinterpretowanej jako dół śmietniskowy. Jego chronologia przypada na drugą połowę XIV wieku do początku XV wieku, czyli przed pojawieniem się zabudowy murowanej na badanych działkach (Dąbał 2018, s. 57-59, 69). Obiekt ten wypełniony był fragmentami skór oraz wiórów i wiązany jest z warsztatem szewca naprawiającego wyroby skórzane (Jędrzejczak-Skutnik, Rembisz-Lubiejewska 2018, s. 93-94).

2.3. Wyspa Spichrzów

Główne Miasto zostało poszerzone o tereny znajdujące się w północnej części Wyspy Spichrzów w 1342 roku. Wytyczanie ulic trwało prawdopodobnie do 1385 roku.

Rozpoczęło się przygotowanie podmokłego terenu poprzez ułożenie warstw faszyny zabezpieczającej przed zapadaniem się konstrukcji. W latach 1517-19 Wyspa Spichrzów została otoczona Psim Wałem. Zmiana zabudowy Wyspy z drewnianej na murowaną rozpoczęła się w drugiej połowie XVI wieku (Kaczyńska, Kwapiński, Sulikowski 2005, s. 375).

Połowa ze stanowisk (dokładnie 21), na których pozyskano omawiane w niniejszej pracy okucia końca pasa pochodzi z terenu Wyspy Spichrzów. Muzeum Archeologiczne w Gdańsku realizowało w latach 1993-2008 szeroko płaszczyznowe badania, które były zlokalizowane głównie w północnej i południowej części Wyspy. Stanowiska te nie doczekały się jeszcze pełnego opracowania, więc przy większości zabytków ustalenie dokładnej lokalizacji kontekstu pozyskania było niemożliwe.

W roku 1993-1994 badania skupiły się w północnym odcinku Wyspy Spichrzów po południowej stronie jej głównej arterii prowadzącej z Głównego Miasta na Żuławy. Pracami objęto działki znajdujące się pomiędzy ulicami Stągiewną, Chmielną i Spichrzową. W ich wyniku rozpoznano fazy budowy drewnianych budynków spichrzowych, które funkcjonowały od drugiej połowy XIV do początku XVI wieku. Pojedyncze okucia końca pasa odkryto na terenie historycznych spichlerzy przy ulicy Stągiewnej: „Wole Rogi” (2 egzemplarze), „Słońce” (1), „Czerwone Serce” (1), „Kobziarz” (2), „Lubecki Okręt” (1), „Francuska Lilia” (3), „Przemysł” (1), „Kampen” (1), „Książyc i Gwiazdy” (1), „Żniwiarz” (1), „Mleczarka” (2). Początek zagospodarowania terenu wyznacza warstwa faszyny, którą następnie pokryto nawiezionym gruzem ze śmieciami. Tak przygotowano podmokły teren do zabudowy. Datowanie to potwierdzają liczne znaleziska numizmatyczne pozyskane z warstwy izolacyjnej. Drewniane spichlerze zbudowane na ceglanych fundamentach przetrwały do połowy XIX wieku (Kościński 2025, s. 86). Stanowiska datowane są na okres pomiędzy XIV a XVIII wiekiem. Na ich terenie pozyskano szesnaście okuć końca pasa (kat. 6-21).

Uzupełnieniem badań prowadzonych w obrębie wyżej wymienionych ulic był nadzór archeologiczny w trakcie, którego pozyskano kolejnych pięć okuć końca pasa. Prace, które odbyły się w 1994 roku, miały na celu zbadanie hałd ziemi usuniętych mechanicznie w czasie wcześniej prowadzonych w tym miejscu prac, więc wszystkie okucia pochodzą ze złożeń wtórnego (kat. 22-26). Większość pozyskanych w tym czasie artefaktów, które były tematem innych opracowań, datowanych jest na okres pomiędzy drugą połową XIV a XVI wiekiem (Kościński 2025, s. 88).

Najbardziej wysuniętym na północ stanowiskiem na Wyspie Spichrzów jest teren pomiędzy ulicami Ciesielską i Basztową oraz Chmielną i Motławską, na którym prace prowadzono od 2000 do 2002 roku. Najstarsza zabudowa koncentruje się przy ulicy Basztowej. Pomiędzy ulicą Motławską a Chmielną pierwsze konstrukcje posadowione zostały na warstwie niwelacyjnej datowanej na połowę XIV wieku. Zabudowę drewnianą wykonano w konstrukcji szkieletowej. Spichlerze murowane pojawiły się na tym terenie z końcem XVI wieku (Kwapiński 2001, s. 3). Teren ten służył najprawdopodobniej jako miejsce składowania zboża. Na północ od ulicy Basztowej znajdowało się miejskie gospodarstwo dworskie Dwór Ciesielski, nieopodal Dwór Smolny oraz Dwór Popielny, które po pożarze w 1494 roku zostały przeniesione na południowy skraj Wyspy Spichrzów (Kościński 2025, s. 88). Odnotowano również drugą fazę zagospodarowania terenu datowaną na drugą połowę XV i pierwszą połowę XVI wieku, w trakcie której zabudowano niezagospodarowane dotąd działki we wschodniej części dzielnicy przy ulicy Ciesielskiej i Basztowej (Kaczyńska, Kwapiński, Sulikowski 2005). Z omawianego stanowiska pochodzi łącznie sześćdziesiąt okuć końca pasa (kat. 27-86). Cztery z nich zostały odnalezione w warstwach datowanych na drugą połowę XIV a połowę XV wieku (kat. 72, 80-82), natomiast siedem pochodzi z warstw, których chronologia sięga połowy XV wieku (kat. 68, 74-76, 83, 85, 86).

W 2002 roku badaniami objęto północną stronę głównej arterii komunikacyjnej Wyspy Spichrzów. Prace wykopaliskowe objęły trzy historyczne działki znajdujące się przy ulicy Stągiewnej 23-25. Najstarsza warstwa składa się z organicznej mierzwy przemieszanej z piaskiem oraz drobnym gruzem ceglany. Jej zawartość stanowiły również ruchome zabytki archeologiczne, których chronologia sięga końca XIV wieku. W efekcie prowadzonych prac zweryfikowano układ historycznej zabudowy działek, określono sposób zagospodarowania terenu wewnątrz parcel oraz odsłonięto starsze, zachowane szczątkowo, poziomy konstrukcji drewnianych zniszczone w trakcie budowy spichlerzy, których datowanie przypada na pierwszą połowę XVI wieku. Dotyczy to działek przy Stągiewnej 23 i 24. Przy ul. Stągiewnej 25 najstarszy spichlerz istniał od początku XVII wieku. Podziały parcel pozostały niezmiennie aż do XVIII wieku. W XIX wieku nastąpiła generalna przebudowa związana ze zmianą funkcji obiektów (Gołębiewski 2002, s. 3-6). W efekcie prowadzonych prac odkryto siedem okuć końca pasa, jednak ze względu na niepełną dokumentację kontekst znalezisk nie jest znany (kat. 87-93). Chronologia militariów pozyskanych na tym stanowisku w dużej mierze

przypada na okres pomiędzy drugą połową XIV a XV wiekiem (Kościński 2025, s. 89-90).

W 2004 roku objęto badaniami kolejne trzynaście działek, znajdujących się na zachód od wyżej wymienionego stanowiska pomiędzy ulicami Stągiewną, Ciesielską i Chmielną. W wyniku prowadzonych prac potwierdzono, że początek zasiedlenia tego terenu miał miejsce w połowie XIV wieku. Na warstwie izolacyjnej faszyny oraz warstwie wyrównującej i podnoszącej poziom gruntu znajdowały się relikty budynków gospodarczych w konstrukcji szkieletowej usytuowanych szczytowo wzdłuż północnej linii zabudowy ulicy Stągiewnej. Dopiero w XVII wieku nastąpiła zmiana zabudowy na murowaną, która została zniszczona w wyniku ostrzału wojsk oblegających Gdańsk w 1813 roku. Tylko nieliczne spichlerze zostały odbudowane. W drugiej połowie XIX wieku powstają na ulicy Stągiewnej murowane kamienice i budynki użyteczności publicznej (Kwapiński 2005, s. 1; Kościński 2025, s. 90). W trakcie prowadzonych prac odkryto osiemnaście okuć końca pasa (kat. 94-111), z których trzy pochodzą ze złoża wtórnego (kat. 96, 107, 108), a dwa z warstw datowanych na drugą połowę XIV i połowę XV wieku (kat. 101, 110).

W wyniku prac archeologicznych prowadzonych w 2007 roku w południowej części Wyspy Spichrzów przebadano stanowisko znajdujące się przy ulicy Jaglanej 3/5. Ze źródeł pisanych wynika, że już na przełomie XIV i XV wieku istniały w tym miejscu poprzeczne drogi przecinające stanowisko. Od drugiej połowy XV wieku aż do drugiej połowy XIX wieku obszar ten był wykorzystywany jako plac do składowania drewna (Jagusiak 2007; Kościński 2025, s. 91). W latach 1517-1519, wzdłuż wschodniej granicy stanowiska, zbudowano wał obronny, nazywany Psim Wale. W XVII wieku w północno-wschodniej części tego obszaru zarejestrowano budynki drewniane, mające najprawdopodobniej charakter gospodarczy. Na przełomie XVIII i XIX wieku teren został zniwelowany, a w drugiej połowie XIX wieku budynki drewniane, znajdujące się w północno-wschodniej części stanowiska, zostały zastąpione zabudową murowaną (Jagusiak 2007, s. 5-60). Na ulicy Jaglanej 3/5 odkryto dziewiętnaście zakończeń pasa (kat. 112-130), z których pięć pochodzi ze złoża wtórnego (kat. 112, 120, 122, 124, 130), a jedno zostało odnalezione w warstwie datowanej na koniec XV i połowę XVI wieku (kat. 114).

W 2006-2007 roku w efekcie prac archeologicznych prowadzonych w kwartale ulic Żytnia, Chmielna i Spichrzowa w centralnej części Wyspy Spichrzów pozyskano pięćdziesiąt pięć okuć końca pasa (kat. 131-185). Tak, jak na pozostałych terenach Wyspy

drewniane budynki gospodarcze wzniesiono na warstwie niwelacyjnej. Przygotowanie terenu pod dalszą zabudowę odbywało się na przełomie XIV i XV wieku. Na początku XV wieku przypada okres szkieletowej zabudowy spichlerzy wraz z budynkami gospodarczymi. Spichlerze murowane pojawiły się na początku XVI wieku, a ich przebudowy trwały aż do początków XIX wieku. Po ostrzale w 1813 roku zmieniła się natomiast funkcja niektórych działek (Kulesz, Lotkowski 2007, s. 2). Pięć okuć końca pasa odkryto w warstwach datowanych na drugą połowę XIV do połowy XV wieku (kat. 136, 141, 164, 171, 182), a siedem zabytów pochodzi z warstw XV-wiecznych (kat. 159, 160, 163, 179, 180, 184, 185).

Badania archeologiczne prowadzone w latach 2007-2008 przy ulicy Toruńskiej 10A objęty obszar znajdujący się w południowej części Wyspy Spichrzów, której rozwój był mniej dynamiczny niż rejonów położonych przy ulicy Chmielnej. Najstarsza faza zagospodarowania tego terenu przypada na drugą połowę XV wieku i wiąże się z funkcjonowaniem w tym miejscu placów do składowania drewna. Najstarszym obiektem zarejestrowanym w trakcie prowadzonych prac były pozostałości po wale ziemnym nazywanym Psim Wałem, biegnącym wzdłuż Kanału Nowej Motławy. Wał ten powstał w pierwszej połowie XVI wieku i został rozebrany w 1633 roku. Na obrzeżach terenu natrafiono na pozostałości budynków drewnianych w konstrukcji szkieletowej datowanych na przełom XVI i XVII wieku (Jagusiak 2009; Kościński 2025, s. 95). W pierwszej połowie XVIII wieku powstały w tym miejscu pierwsze murowane spichlerze, a dopiero od drugiej połowy XIX wieku zaczęto wznosić na tym terenie zakłady przemysłowe (Jagusiak 2009). Z tego stanowiska pozyskano sześć zakończeń pasa, których kontekstu nie udało się ustalić (kat. 186-191).

W południowej części Wyspy Spichrzów na zachód od wyżej opisanego stanowiska znajdowało się kolejne usytuowane przy ulicy Chmielnej 73-74. Teren, który w 2008 roku został objęty badaniami zlokalizowany był pomiędzy ulicami Chmielną, Toruńską i Jaglaną. Według źródeł historycznych służył on do składowania, obróbki i handlu drewnem już od początku XV wieku. Na warstwie niwelacyjnej wzniesiono pojedyncze drewniane budynki gospodarcze, jednak większość terenu wciąż pozostała niezabudowana. W początkach XVI wieku powstały pierwsze spichlerze. Funkcja magazynowa omawianego terenu nie uległa zmianie aż do XVIII wieku (Jagusiak 2008; Kościński 2025, s. 94). Z omawianego stanowiska pozyskano sześć okuć końca pasa (kat. 192-197). Jedno pochodzi z warstwy akumulacyjnej datowanej na XIV-XV wiek (kat.

198) i jedno z warstwy datowanej na XVI–XVII wiek (kat. 197). Dwa egzemplarze zostały pozyskane na złożu wtórnym – hałdzie (kat. 192, 196).

W latach 2008-2009 przebadano również działkę przy ulicy Chmielnej 63/64. Pozostałości drewnianych konstrukcji, które znajdowały się na warstwie niwelacyjnej, zostały wydatowane na przełom XV i XVI wieku. Były to prawdopodobnie pozostałości po funkcjonujących w tym miejscu składach drewna. W wyniku prowadzonych prac natrafiano również na relikty drewnianych konstrukcji takich jak ciągi komunikacyjne w postaci chodników oraz budynki gospodarcze. Uchwycono również fragment bruku kamiennego z drewnianą rampą, która mogła służyć do przeładunku drewna magazynowanego w tej części Wyspy Spichrzów. Do młodszych znalezisk należą ceglane fundamenty po trzech spichlerzach, których chronologia przypada na XVII wiek. Uległy one zniszczeniu w wyniku ostrzału w 1813 roku tak, jak inne zabudowania znajdujące się na terenie Wyspy Spichrzów. Teren ten pozostał niezabudowany prawdopodobnie aż do początków XIX wieku (Prager 2009). Na całym omawianym obszarze doszło do zniszczenia zabudowy w wyniku działań wojennych w 1945 roku. Z prac na stanowisku pozyskano siedem okuć końca pasa (kat. 198-204). Jedno okucie pochodzi z warstwy akumulacyjnej z XIV–XV wieku (kat. 198), jedno z warstwy niwelacyjnej datowanej na XVI–XVII wiek (kat. 201), a jedno okucie z młodszej warstwy XVII–XVIII-wiecznej (kat. 202).

Wspólna dla całego badanego obszaru jest warstwa faszyny (gałęzi, słoma, ścinki drzew, kora) osuszająca podmokły teren oraz znajdująca się nad nią 2 m warstwa wyrównująca składająca się z mułu, piasku, drobnego gruzu ceglanego i śmieci datowane na drugą połowę XIV i pierwszą połowę XV wieku. Stanowiły one stabilne podłoże pod budowę pierwszych budynków spichrzowych. Pierwotnie teren Wyspy był podmokły i bagnisty, prawdopodobnie niejednokrotnie zalewany przy wyższych stanach wody w Motławie, stąd potrzeba przygotowania terenu pod zabudowę.

2.4. Stare Przedmieście

Stare Przedmieście (*Vorstadt*) stanowiło największą przedmiejską dzielnicę położoną na południe od Głównego Miasta. Obszar ten pierwotnie zajmowały zarośla i łąki. Później ogrody gdańskich mieszczan i najstarsza stocznia gdańska Lastadia. Tereny stoczniove zajmowały w tym czasie tylko wąski pas nabrzeża, a w jego sąsiedztwie znajdowało się wiele tzw. bud. Pierwsze wzmianki na temat dzielnicy pochodzą z 1361

roku. Nazywano ją Łasztownią, później Nowym Miastem, by dopiero w połowie XV wieku przyjąć nazwę Starego Przedmieścia. Zasiedlenie tej dzielnicy przypada na lata 70. XIV wieku i objęło najpierw teren znajdujący się najbliżej Głównego Miasta. W wyniku poszerzenia miasta w XVI wieku, Stare Przedmieście znalazło się w obrębie budowy nowego pierścienia wałów (Maciakowska 2019, s. 14-17, 27).

W latach 2003-2004 prowadzono szeroko płaszczyznowe badania archeologiczne na stanowisku położonym w północno-wschodniej części historycznej dzielnicy Stare Przedmieście. Wzdłuż ulicy Lastadia 35 a brzegiem Motławy, znajdowała się najstarsza stocznia Gdańska nazywana Lastadią oraz związane z nią tereny magazynowe i tartaki. Chronologia tego stanowiska sięga drugiej połowy XV wieku, choć pierwsze wzmianki pojawiają się w źródłach pisanych już w 1361 r. Początkowo znajdowały się tam ogrody mieszczan, łąki i place składowe klepek i dyli (Maciakowska 2019, s. 18; Kocińska 2020, s. 14). W połowie XV wieku, teren został ponownie zniwelowany oraz na nowo zagospodarowany, choć jego funkcja nie uległa zmianie. Na placu znajdowały się warsztaty stoczniowe, składnice drewna oraz tzw. budy gospodarcze do przechowywania narzędzi (Kocińska 2020, s. 14-15). Nazwą „Lastadia” określano place służące do załadunku i rozładunku towaru ze statków. Gdańsk nie jest jedynym miastem, w którym pojawia się teren określany w ten sposób. Lastadie występowały również w takich miastach jak Królewiec, Ryga, Szczecin czy Lubeka (Maciakowska 2020, s. 57). Do najciekawszych obiektów należą pozostałości po dwóch drewnianych pochylniach znajdujących się zaraz przy brzegu Motławy, które służyły do budowy i zwodowania jednostek pływających (Ossowski 2020, s. 115). W trakcie prowadzonych prac odkryto również konstrukcje drewniane będące częścią umocnień nabrzeża, ale także wzmiankowane w źródłach budynki gospodarcze datowane na pierwszą połowę XVI wieku. Stoczniowy charakter stanowiska potwierdzają również liczne zabytki archeologiczne – metalowy osprzęt skutniczy, drewniane paliki służące jako podpory składowanego tam drewna oraz drewniane kozły wykorzystywane w trakcie prac (Kocińska 2004, s. 3). Do najmłodszych śladów zagospodarowania terenu należy zabudowa murowana, która pojawiła się dość późno, bo dopiero w XVII wieku.

W omawianym zbiorze zakończeń pasa znalazły się pięćdziesiąt dwa egzemplarze pozyskane w trakcie badań archeologicznych. Chronologia stanowiska została określona na XV–XVIII wiek. Na podstawie informacji zawartych w monografii (Kościński 2020), która przedstawia wyniki badań prowadzonych na terenie Lastadii udało mi się ustalić, że znaleziska o nr kat. 462-470, 472-475, 477-490, 492-497, 499, 500, 503, 504, 506,

koncentrowały się głównie w północno-zachodniej części stanowiska w nawarstwieniach drugiej fazy użytkowej terenów stoczniowych datowanej na drugą połowę XV i pierwszą połowę XVI wieku. We wskazanym okresie funkcjonowały w tym miejscu drewniane budynki gospodarcze (Ignasiak 2020, s. 91-95). Pojedyncze znaleziska pochodzą najprawdopodobniej z trzeciej fazy zagospodarowania terenu, której datowanie przypada na drugą połowę XVI i pierwszą połowę XVII wieku (kat. 461, 501). Jedenaście zabytków pochodziło ze złoża wtórnego (hałdy) lub nie udało się ustalić kontekstu (kat. 450-469, 471, 476, 491, 498, 502, 505, 507-510).

W 2007 roku odbyły się ratownicze badania archeologiczne przy ulicy Toruńskiej 12. Stanowisko znajdowało się pomiędzy ulicą Żabi Kruk a Starą Motławą, na przedłużeniu ulicy Lastadia, w północnej części Targu Dylowego (*Dielenmarkt*), które służyło go jako miejsce składowania i handlu deskami (Maciakowska 2020, s. 58). Pierwsze wzmianki na temat Targu pochodzą z 1430 roku. (Kościński 2025, s. 80-81). W toku prowadzonych prac nie natrafiono na pozostałości średniowiecznej ani wczesnonowożytnej zabudowy miejskiej. Teren ten był cały czas użytkowany jako skład drewna, stanowiący zaplecze dla pobliskiej Lastadii (Dąbrowski 2008, s. 4). W gdańskiej kolekcji okuć końca pasa znalazło się sześć egzemplarzy odkrytych na opisywanym stanowisku (kat. 511-516). Niestety nie udało się ustalić kontekstu ich pozyskania. Wiemy jedynie, że wyrównanie terenu miało miejsce w ostatnim kwartale XV wieku. Tak przygotowany plac wykorzystywany był do obróbki i przechowywania drewna aż do XVIII wieku (Kościński 2025, s. 81).

2.5. Długie Ogrody

Najwcześniejsze wzmianki dotyczące tego rejonu Gdańska pochodzą z drugiej połowy XIV wieku. Teren średniowiecznych Długich Ogrodów opisany jako bagnisty, oddzielony od późniejszej Wyspy Spichrzów zastoiskami wodnymi. W 1342 roku odnotowano, że znajdujące się tam łąki, których właścicielem był Piotr z Kacka zostały sprzedane mieszczanom z Głównego Miasta. Początkowo działki były dzierżawione przez ubogą ludność wiejską, która zajmowała się uprawą warzyw i hodowlą trzody chlewnej. Znajdowały się tam również budy, należące do mieszkańców miasta, którzy wyrabiali słomiane maty, służące do przykrywania zboża. Pod koniec XIV wieku, ze względu na dogodne położenie, teren ten był wykorzystywany już nie tylko jako ogrody, ale również warsztaty powroźników okrętowych (Maciakowska 2013, s. 8-10;

Krzywdziński 2013, s. 25-26; Czaja 2024, s. 17). Zabudowa murowana pojawiła się na Długich Ogrodach dopiero w drugiej połowie XVI wieku.

W latach 2008-2009 przeprowadzono ratownicze badania archeologiczne w południowo-zachodniej części kwartału ulic: Długie Ogrody (*Langgarten*), Szafarnia, Angielska Grobla i Św. Barbary. Obszar ten stanowił część przedmieść Gdańska, którego główną ulicą były Długie Ogrody, będące fragmentem Traktu Królewskiego biegnącego przez ulicę Długą, Długi Targ przez ówczesną Bramę Kogi (później Zieloną Bramę) aż do Bramy Żuławskiej, która zamykała ten teren od wschodu (Krzywdziński 2013, s. 23). Najstarsze relikty zagospodarowania przestrzennego przebadanego obszaru sięgają około 1430 roku, jednak brakuje pozostałości po zabudowie drewnianej, która została najprawdopodobniej zniszczona w trakcie budowania podpiwniczonych murowanych kamienic. Przypuszcza się, że były to domy w konstrukcji szkieletowej. W omawianej kolekcji okuć końca pasa znalazło się dwadzieścia pięć egzemplarzy pochodzących z tego stanowiska. Jedno okucie (kat. 413) pochodzi z zasypu studni znajdującej się na zapleczu parceli Długie Ogrody 114, datowanego na około 1600-1740 roku, a jedno (kat. 432) z warstwy stanowiącej prawdopodobnie pozostałość po pożarze elementów zagospodarowania zaplecza parceli Długie Ogrody 111-112, której chronologia przypada na około 1550-1600 rok. Najwięcej, bo dwadzieścia cztery zakończenia znajdowały się w warstwie niwelacyjnej (tzw. śmietniskowej) datowanej od około 1430 do 1600 roku, która powstała w wyniku osuszania podmokłego terenu (kat. 409-412, 414-431, 433, 434). Po podziale działek i wytyczeniu dodatkowych ulic w celu utwardzenia grząskiej powierzchni rozpoczęto podnoszenie poziomu użytkowego poprzez zwożenie śmieci, prawdopodobnie z całego miasta, w tym głównie z obszaru Głównego Miasta, o czym świadczy liczba zabytków ruchomych pozyskanych z omawianej warstwy (Krzywdziński 2013, s. 30). Nawożone śmieci i nieczystości mogły także pochodzić ze Starego Przedmieścia ze względu na jego bliskie sąsiedztwo (Krzywdziński 2008, s. 6). Z pierwszego etapu zabudowy tego terenu najwięcej zachowało się obiektów o charakterze gospodarczym, magazynowym i produkcyjnym. Pierwsza budynki murowane powstały na tym terenie w połowie XVI wieku, ale współistniały jeszcze ze szkieletowymi budynkami mieszkalnymi. Kamienice użytkowano aż do 1945 roku, w którym zostały zniszczone w wyniku działań wojennych (Krzywdziński 2013, s. 31-37).

2.6. Dolne Miasto

Pierwotnie na obszarze Dolnego Miasta, również znajdowały się łąki nabyte w pierwszej połowie XIV wieku przez Główne Miasto od rycerza Piotra z Kacka, a przejęte w 1346 roku przez rzeźników gdańskich. Zostały nazwane „Świńskimi Łakami”. W XVII wieku część terenu służyła mieszkańcom Długich Ogrodów do wypasu bydła i trzody. Zasiedlenie tej dzielnicy Gdańska miało miejsce w pierwszej połowie XVIII wieku. Niekorzystne warunki spowodowane wysokim poziomem wód gruntowych spowodowały, że większość dolnomiejskiego obszaru pełniła funkcje ogrodów lub placów składowych ze skromną niską zabudową. Dopiero po 1815 roku wybudowano na terenie Dolnego Miasta warsztaty i fabryki (w tym rafineria cukrowa, następnie fabryka karabinów, magazyny prochowe, olejarnia, młyn zbożowy, odlewnia żeliwa i inne przedsiębiorstwa). Zabudowa uległa w znacznym stopniu zniszczeniu w 1945 roku (Śliwiński 2012, s. 230).

W 1994 roku prowadzone były badania archeologiczne na stanowisku znajdującym się w północnej części Dolnego Miasta, w sąsiedztwie Długich Ogrodów. Teren ten obejmował ulice Łąkową, Sadową i Ułańską. W toku prowadzonych prac natrafiono przede wszystkim na grubą warstwę wyrównującą teren związaną z budową nowoczesnych fortyfikacji miejskich w pierwszej połowie XVII wieku (Felczak, Kochanowski 1994; Kościński 2025, s. 98). Jedno okucie końca pasa (kat. 237) pozyskane z tego terenu pochodzi z warstwy niwelacyjnej, którą wydatowano na podstawie znalezisk numizmatycznych na drugą i третią ćwierć XVII wieku, jednak chronologia pozostałych zabytków archeologicznych, które zarejestrowano na tym poziomie sięga XV-XVI wieku (Kościński 2025, s. 98).

2.7. Nowe Ogrody, Targ Sienny

Nowe Ogrody (*Newe Garten*, później *Neugarten*), choć znajdowały się poza murami miasta to formalnie należały do Głównego Miasta. Jak sama nazwa wskazuje była to dzielnica ogrodów wzmiankowana już w 1378 roku. Jednak samo określenie Nowe Ogrody wzmiankowane jest dopiero od 1455 roku. Były one usytuowane przy Kanale Raduni, w okolicy kościoła św. Gertrudy. Dużą część placu przy Bramie Wyżynnej zajmował Targ Sienny, na którym handlowano końmi i bydłem. Historia Targu sięga prawdopodobnie XVI wieku. Wiadomo, że w 1617 roku zwany był Targiem

Końskim (*Rossmarkt*), od 1625 roku Wołowym (*Ochsenmarkt*), by ostatecznie przyjąć nazwę Targu Siennego (*Heumarkt*). Nowe Ogrody zostały włączone do nowego pasa fortyfikacji miejskich w XVII wieku (Śliwiński 2012, s. 1027).

Badania archeologiczne na terenie Targu Siennego trwały od 2014 do 2017 roku i objęły zasięgiem południowo-zachodnią część dużego placu przed Bramą Wyżynną. Najstarsze ślady zagospodarowania badanego terenu to odkryte pozostałości kaplicy Św. Gertrudy, lokowanej na prawym brzegu Kanału Raduni, którą wybudowano około 1342 roku. Kaplica związana była ze szpitalem św. Gertrudy i przeznaczona dla podróżnych, którym patronowała św. Gertruda. Została ona rozebrana w 1563 roku w wyniku prac mających na celu rozbudowę umocnień Głównego Miasta Gdańska i przeniesiona na prawy brzeg Kanału Raduni między fosą Starego Przedmieścia a obecną ul. Mostową i Traktem św. Wojciecha. Z połowy XIV wieku pochodzą również odsłonięte drewniane umocnienia, które zidentyfikowano jako ściany pierwszego Kanału Raduni wybudowanego przez Krzyżaków. Po zachodniej stronie kanału zadokumentowano fundamenty zabudowy murowanej pochodzącej z okresu pomiędzy końcem XVIII a początkiem XX wieku. Do ważnych znalezisk na tym stanowisku należy również odsłonięcie pozostałości po głównym trakcie prowadzącym do Gdańska od strony południowej, w postaci brukowanej kamiennej drogi z rynsztokami i drewnianymi krawężnikami (Gomoliszek 2017, s. 1). W trakcie prac pozyskano liczne zabytki ruchome, w tym również okucia końca pasa. Do omawianej kolekcji zostało zakwalifikowanych sto trzydzieści dziewięć egzemplarzy. Większość z nich, czyli aż siedemdziesiąt egzemplarzy, pochodzi z warstwy niwelacyjnej (tzw. śmietniskowej) usypywanej w okresie od XIV do XVI wieku na obszarze przyszłego Targu Siennego (kat. 240-242, 244, 246, 250-253, 255-257, 259, 261-263, 265, 271, 294-296, 298-312, 314, 315, 318-320, 322, 323, 325-334, 338-340, 343-348, 351, 352, 354, 356, 363, 364, 367, 368). Trzyńście okuć odkryto w warstwie niwelacyjnej usypywanej w okresie od XVI do drugiej połowy XIX wieku w trakcie funkcjonowania Targu Siennego i części terenu na zachód od Kanału Raduni (kat. 243, 245, 247, 248, 254, 258, 260, 272, 297, 317, 341, 342, 366). Siedemnaście egzemplarzy pozyskano z warstwy użytkowej, datowanej na XV–XVI wiek (kat. 273, 274, 277-282, 284-286, 288-293). Piętnaście zakończeń pasa pochodzi natomiast z zasypu konstrukcji, powstałego w trakcie budowy pierwszych umocnień Kanału Raduni oraz ich późniejszych remontów (kat. 249, 268, 269, 337, 350, 353, 355, 357-362, 365, 369). Miały one miejsce między połową XIV a drugą połową XVI wieku. Sześć zabytków z zasypu fosy miejskiej, z czego materiał w

większości pochodzi najprawdopodobniej z rozbiórki wałów z końca XIX wieku (kat. 264, 266, 267, 270, 335, 336). Dwa okucia zostały odkryte w warstwie użytkowej na zapleczu posesji Sangrube 29, której datowanie przypada na XIX–XX wieku (kat. 283, 287) oraz dwa z warstwy użytkowej z pierwszej połowy XV do końca XVIII wieku (kat. 313, 316). Pięć zabytków nie posiada kontekstu (kat. 239, 276, 321, 324, 349) (Krzywdziński 2017).

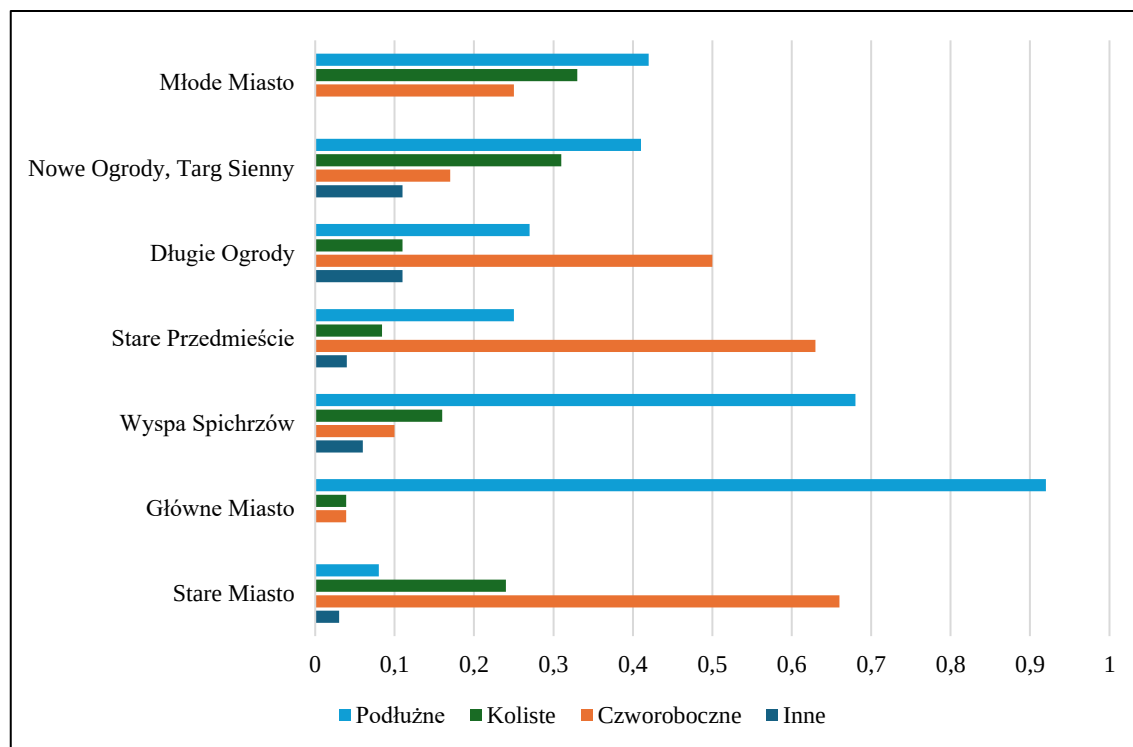
2.8. Młode Miasto

Młode Miasto (*Jungstadt*) zostało założone w 1380 roku przez Krzyżaków na prawie chełmińskim. Wraz ze Starym i Głównym Miastem tworzyło jeden z trzech ośrodków kooperujących w ramach jednego gdańskiego zespołu osadniczego (Śliwiński 2012, s. 647). Młodemiejski ośrodek zniszczono z powodów militarnych w 1455 roku, a jego ludność przesiedlono do Starego i Głównego Miasta (Czaja 2024, s. 19). Pierwotnie teren ten był podmokły i nie sprzyjał osadnictwu.

Badania przy ulicy Robotniczej prowadzono w 2018 roku. Objęły one obszar czterestu historycznych działek, na których znajdowały się budynki mieszkalne. Uchwycono przede wszystkim podwórka oraz relikty płotów granicznych. Większość budynków drewnianych znajdowała się poza obszarem objętym badaniami (Marczewski 2018, s. 2). Z omawianego stanowiska pochodzi dwanaście okuć końca pasa, których datowanie przypada na okres od drugiej połowy XIV wieku do pierwszej połowy XV wieku (kat. 447-458).

Podsumowując większość znalezisk pochodzi z warstw niwelacyjnych oraz akumulacyjnych. Warstwy niwelacyjne składały się głównie z ziemi i odpadów, niekiedy również warstwy mierzy z pozostałościami roślinnymi i zwierzęcymi. Usypywano w ten sposób bagnisty teren wzdłuż Motławy, aby przygotować grunt pod zabudowę przede wszystkim Głównego Miasta (Maciakowska 2010, s. 30). Z czasem zostało ono rozszerzone o kolejne dzielnice takie jak Wyspa Spichrzów, Długie Ogrody czy Stare Przedmieście, które również wymagały osuszenia gruntu. Odbywało się to poprzez podniesienie terenu za pomocą ziemi ze śmieciami, którą transportowano najprawdopodobniej z terenu Głównego Miasta. Przypuszcza się, że nieczystości mogły być także przemieszczane z prężnie rozwijającego się Starego Przedmieścia do Długich Ogrodów, ze względu na bliskie sąsiedztwo obu dzielnic. O tym, że ziemia pochodziła z miasta, a nie z terenów pozamiejskich świadczą licznie występujące w niej zabytki

ruchome, często również importy i przedmioty wysokiej jakości (Krzywdziński 2013, s. 30). Trudno zatem ustalić, które artefakty zostały zagubione czy wyrzucone w miejscu ich pozyskania, a które znalazły się tam w sposób wtórny.

Wykres 1. Udział procentowy poszczególnych form okuć końca pasa rozmieszczonych w przestrzeni miasta.¹⁹

W odniesieniu do ilości, najwięcej okuć końca pasa pozyskano z terenu Wyspy Spichrzów i Targu Siennego, będącego częścią dzielnicy Nowych Ogrodów, znajdującą się poza murami miasta. Duża liczba zabytków odkryta na Wyspie Spichrzów wynika przede wszystkim z arealu, na którym prowadzone były badania archeologiczne. Stanowi on największy przebadany obszar spośród wszystkich przytoczonych powyżej części historycznego Gdańska. W przypadku terenu Nowych Ogrodów i znajdującego się później w ich obrębie Targu Siennego liczba pozyskanych artefaktów była spowodowana długim okresem akumulowania warstwy, z której pochodzi większość opisywanych okuć końca pasa. Nie bez znaczenia pozostaje również fakt, iż obszar ten, znajdował się przy trakcie komunikacyjnym wiodącym od strony południowej do jednej z najważniejszych bram wjazdowych miasta, czyli Bramy Wyżynnej i stanowił miejsce handlu.

¹⁹ W zestawieniu nie uwzględniłam Dolnego Miasta, z którego pochodził tylko jeden zabytek.

Analiza dotycząca procentowego udziału poszczególnych form okuć końca pasa w korelacji do ich rozmieszczenia w przestrzeni miasta pozwala na zaobserwowanie podobieństw w sąsiadujących ze sobą dzielnicach Gdańska (wykres 1). Główne Miasto z Wyspą Spichrzów wykazują największy odsetek podłużnych okuć końca pasa. Szczególną uwagę zwraca zbiór okuć odkrytych na stanowiskach, znajdujących się w obrębie Głównego Miasta, gdzie aż 92% stanowią podłużne okucia końca pasa. Są to znane w literaturze zakończenia długich, wąskich pasów, najczęściej z wyodrębnioną końcówką w kształcie liścia, strzałki czy żołędzia z rytym ornamentem geometrycznym. Porównując chronologię wszystkich opisanych powyżej stanowisk można z dużym prawdopodobieństwem stwierdzić, że stanowią one jedne z najstarszych okuć końca pasa pozyskane na analizowanym obszarze.

Na Starym Przedmieściu i sąsiadującej z nim dzielnicy Długich Ogrodów widoczny jest bardzo podobny skład procentowy poszczególnych okuć końca pasa. Na tym obszarze formy czworoboczne zdecydowanie dominują nad pozostałymi rodzajami zakończeń. Drugą najliczniejszą grupę stanowią podłużne okucia końca pasa.

Obszary znajdujące się poza murami miasta, czyli Targ Sienny i Młode Miasto wykazują prawie identyczny udział procentowy poszczególnych form zakończeń. Przeważają w tych miejscach okucia podłużne, zaraz za nimi koliste, a dopiero później czworoboczne. Pomimo tego, że chronologia Młodego Miasta jest dość ścisła, ponieważ dotyczy okresu pomiędzy 1380 a 1455 roku, to datowanie najstarszych zabytków z Targu Siennego również przypada na XIV i pierwszą połowę XV wieku.

Zupełnie odrębne względem pozostałych wydaje się Stare Miasto, w którym zdecydowanie największy odsetek stanowią czworoboczne okucia końca pasa, następnie koliste, a na końcu podłużne, które w tej części miasta występują najrzadziej. Należy jednak pamiętać, że chronologia stanowisk z obszaru Starego Miasta, z których pochodzą analizowane w pracy zakończenia pasa sięga dopiero drugiej połowy XV wieku.

Zbieżność procentowego udziału poszczególnych form okuć końca pasa w sąsiadujących ze sobą dzielnicach miasta może potwierdzać trafność przyjętego wśród gdańskich archeologów założenia, że warstwy śmieci i nieczystości z Głównego Miasta trafiały na Wyspę Spichrzów, a te ze Starego Przedmieścia do Długich Ogrodów. Datowanie stanowisk koreluje również z występowaniem konkretnych form zakończeń pasa. Nie są to bardzo czułe chronologicznie akcesoria, ale można zauważyć, że podłużne okucia końca pasa, które są prawdopodobnie najstarsze i jednocześnie były najdłużej użytkowane, pojawiają się głównie w najszybciej zagospodarowanych częściach

Gdańska, powstałych w połowie XIV wieku, podczas gdy okucia czworoboczne występują głównie na terenach zasiedlonych około połowy XV wieku. Koliste okucia końca pasa wykazują zbliżony udział procentowy na wszystkich omawianych obszarach.

Na zróżnicowanie zabytków tej samej kategorii w obrębie historycznych dzielnic Gdańska zwróciła również uwagę Małgorzata Grupa (2012, s. 282-283). Jej badania dotyczące fragmentów wełnianych tekstyliów z okresu pomiędzy XIV a XVII wiekiem skupiły się tylko na dwóch obszarach, z których pochodziły analizowane materiały. Dotyczyło to terenu Lastadii, stanowiącej część Starego Przedmieścia i Wyspy Spichrzów. Badaczka dostrzegła różnice w występowaniu poszczególnych typów przędzy między jednym a drugim stanowiskiem. Na Lastadii odkryto dużą ilość tkanin w skręcie nici SS oraz w skręcie Z, przy niewielkim udziale fragmentów w skręcie S, podczas gdy na Wyspie Spichrzów zupełnie odwrotnie, ponieważ najwięcej znaleziono przędzy w skręcie S. Jak wynika z podsumowania, tkaniny w skręcie nici SS odkryte na Lastadii pochodziły z warstw niwelacyjnych, które prawdopodobnie zostały nawiezione z jednego rejonu (tamże, s. 282-283). Przedstawione przez badaczkę spostrzeżenia mogą być kolejnym dowodem na rozbieżność pomiędzy zabytkami tej samej kategorii odkrywanych na terenie Wyspy Spichrzów i Starego Przedmieścia, którą zaobserwowałam również w przypadku analizowanych przeze mnie okuć końca pasa.

Różnice i podobieństwa związane z rozmieszczeniem artefaktów w przestrzeni Gdańska przedstawił także Bogdan Kościński w rozdziale dotyczącym kontekstu i chronologii militariów oraz oporządzenia jeździeckiego pozyskanych z 60 stanowisk archeologicznych, znajdujących się na terenie pięciu historycznych dzielnic miasta – Starego Miasta, Głównego Miasta, Starego Przedmieścia, Wyspy Spichrzów i Długich Ogrodów (w druku). Z ustaleń badacza wynika, że najbardziej znaczące różnice pojawiły się pomiędzy ośrodkiem rzemieślniczym na Starym Mieście a bogatym i kupieckim Głównym Miastem. Stare Miasto charakteryzowało się najwyższym udziałem broni miotającej i znikomą ilością broni białej, która dominowała na Głównym Mieście i była równie dobrze reprezentowana w jego pozostałych dzielnicach. Na Starym Mieście nie zaobserwowano broni prestiżowej, takiej jak miecze i sztylety. Podobieństwa w obecności poszczególnych kategorii militariów wykazuje za to Główne Miasto, Wyspa Spichrzów i Długie Ogrody. Z tą różnicą, że w dwóch ostatnich dzielnicach odnotowano dużo większy odsetek elementów oporządzenia jeździeckiego, który na terenie Głównego Miasta był najniższy. Zupełnie odrębną pozycję zajęło w tym zestawieniu Stare Przedmieście, a właściwie Lastadia, z której pochodziła zdecydowana większość

zabytków. Najwięcej zaobserwowano tam broni białej, następnie miotającej, a dopiero na końcu wyposażenie konne (s. 61-64).

Na tym etapie badań trudno ocenić, w jakim stopniu przytoczone wyżej obserwacje dotyczące rozbieżności w rozmieszczeniu poszczególnych zabytków w różnych częściach miasta są konsekwencją przemieszczania ziemi między dzielnicami, a na ile mogą odzwierciedlać ich użytkowanie na danym obszarze. W celu rozwiania tych wątpliwości niezbędne byłyby dalsze, szczegółowe analizy stratygraficzne, rozpoznanie chronologii kontekstów oraz kompleksowe prześledzenie grup zabytków, które zostały odkryte w poszczególnych warstwach.

Lokalizacja	Ulica	Kierownik badań	Rok badań	SAZ stanowiska	Obszar AZP
Główne Miasto	ul. Wartka 2, Targ Rybny 46, Grodzka 3	Monika Kasprzak	2006- 2009	255/3/7	12-44/ 120
Główne Miasto	Targ Rybny 11	Monika Kasprzak	2006	255/3/9	12-44/120
Podwale Staromiejskie	Podwale Staromiejskie 51/52 do 96/97	Sylwia Kurzyńska	2003	255/4/3	12-44/121
Wyspa Spichrzów	Spichlerz „Wole Rogi”, ul. Stągiewna 9/23	Zbigniew Borcowski	1993	255/20/3	12-44/137
Wyspa Spichrzów	Spichlerz „Słońce”, ul. Stągiewna 6/26	Mirosław Fudziński	1993	255/20/4	12-44/137
Wyspa Spichrzów	Spichlerz „Czerwone Serce”, ul. Stągiewna 7/24	Olgierd Felczak	1993	255/20/6	12-44/137
Wyspa Spichrzów	Spichlerz „Kobziarz”, ul. Stągiewna 3/29	Marian Kwapiński	1993	255/20/7	12-44/137
Wyspa Spichrzów	Spichlerz „Lubecki Okręt”, ul. Stągiewna 13/19	Olgierd Felczak, Zbigniew Borcowski	1993	255/20/8	12-44/137
Wyspa Spichrzów	Spichlerz „Francuska Lilia”, ul. Stągiewna 16/16	Marian Kwapiński, Zbigniew	1993- 1994	255/20/10	12-44/137

		Borcowski			
Wyspa Spichrzów	Spichlerz „Przemysł”, ul. Stągiewna 10/22	Henryk Paner	1993	255/20/14	12-44/137
Wyspa Spichrzów	Spichlerz „Kampen”, ul. Stągiewna 14/18	Henryk Paner	1993-1994	255/20/15	12-44/137
Wyspa Spichrzów	Spichlerz „Księżyc i Gwiazdy”, ul. Stągiewna 15/16	Zbigniew Borcowski	1993-1994	255/20/16	12-44/137
Wyspa Spichrzów	Spichlerz „Żniwiarz”, ul. Stągiewna 17/25	Marian Kochanowski	1994	255/20/21	12-44/137
Wyspa Spichrzów	Spichlerz „Francuska Lilia”, ul. Stągiewna 16/16	Marian Kwapiński	1994	255/20/22	12-44/137
Wyspa Spichrzów	Spichlerz „Mleczarka”, ul. Stągiewna 18/14	Henryk Paner	1994	255/20/25	12-44/137
Wyspa Spichrzów	Wyspa Spichrzów	Zbigniew Borcowski	1994	255/20/27	12-44/137
Wyspa Spichrzów	ul. Motławska 1, Chmielna 107-110, Basztowa 1-6, 10-12, Ciesielska 6-8	Zbigniew Borcowski, Aleksander Kwapiński	2000-2002	255/20/39	12-44/137
Wyspa Spichrzów	ul. Stągiewna 23-25	Andrzej Gołębiewski	2002	255/20/40	12-44/137
Wyspa Spichrzów	ul. Ciesielska 1-4, Stągiewna 28-31, Chmielna 105-106	Aleksander Kwapiński	2004	255/20/41	12-44/137
Wyspa Spichrzów	ul. Jagłana 3/5	Marcin Jagusiak	2006-2008	255/20/46	12-44/137
Wyspa Spichrzów	ul. Spichrzowa 1-8, Chmielna 100, Żytia 23-24	Zbigniew Borcowski	2006-2007	255/20/48	12-44/137
Wyspa Spichrzów	ul. Toruńska 10A	Marcin Jagusiak	2007-2008	255/20/50	12-44/137
Wyspa Spichrzów	ul. Chmielna 73-74	Marcin Jagusiak	2008	255/20/51	12-44/137
Wyspa Spichrzów	ul. Chmielna 63/64	Jakub Prager	2008-2009	255/20/52	12-44/137

Stare Miasto	ul. Heweliusza i Gnilna, przy Kościele św. Bartłomieja	Dorota Mikłaszewicz	1997-1998	255/39/3	12-44/156
Stare Miasto	ul. Łagiewniki 39/40, przy kanale Raduni	Katarzyna Kaczyńska, Aleksander Kwapiński	2006	255/39/7	12-44/156
Dolne Miasto	ul. Łąkowa (i ul. Ułańska)	Marian Kochanowski, Olgierd Felczak	1994	255/86/2	12-44/203
Stare Miasto	ul. Wałowa (zaplecze Wyższej Szkoły Muzycznej)	Elżbieta Kołosowska	1994	255/91/1	12-44/208
Nowe Ogrody przed Bramą Wyżynną, Targ Sienny	Targ Sienny oraz obszar między ulicami: Al. Armii Krajowej, 3 Maja, Huciskiem, Wałami Jagiellońskimi i Okopową	Robert Krzywdziński	2014-2017	255/93/4	12-44/210
Stare Miasto	Plac Gorkiego - hotel „Monopol” oraz między ul. Karmelicką a Podwalem Grodzkim	Zbigniew Borcowski	1996-1997	255/98/1	12-44/215
Główne Miasto	ul. Świętojańska 6-7	Joanna Dąbal	2015	255/99/3	12-44/238
Główne Miasto	ul. Szeroka 88-95, Tandeta 1,7 Świętojańska 21,24, Grobla II	Katarzyna Kaczyńska	2006-2008	255/99/4	12-44/216
Długie Ogrody	ul. Długie Ogrody 113-114, Szafarnia 13-19	Robert Krzywdziński	2008-2009	255/100/5	12-44/217
Główne Miasto	ul. Długi Targ 24, pas terenu przyległy do Zielonej Bramy	Bogdan Kościński	2000	255/103/1	12-44/220
Stare Miasto	ul. Sieroca 2-3, Osiek	Zbigniew Borcowski	1998	255/105/1	12-44/222
Główne Miasto	ul. Grząska 1-4	Krzysztof Dyrda	2006-2007	255/129/2	12-44/246

Główne Miasto	ul. Klesza 5-7	Krzysztof Dyrda	2008-2009	255/129/4	12-44/246
Młode Miasto	ul. Robotnicza	Maciej Marczewski	2018	255/132	11-44/6
Stare Przedmieście	ul. Lastadia 35	Karolina Kocińska	2003-2004	255/133/2	12-44/224
Stare Przedmieście	ul. Lastadia 35	Karolina Kocińska	2004	255/133/3	12-44/224
Stare Przedmieście	ul. Toruńska 12 (zaplecze budynku)	Henryk Dąbrowski	2007-2008	255/133/4	12-44/224

Tabela 1. Wykaz stanowisk, na których pozyskano okucia końca pasa.

3. Typologia i terminologia

Dotychczasowa literatura nie prezentuje spójnej terminologii odnoszącej się do okuć końca pasa, co utrudnia jednoznaczne zdefiniowanie poszczególnych kategorii. Lepiej sytuacja wygląda w opracowaniach sprzączek, aplikacji do pasa, zapinek czy guzików. W przypadku okuć końca pasa brak ujednoliconego systemu nazewnictwa jest szczególnie zauważalny. Stanowi to wyzwanie zarówno w samej analizie źródeł, jak i w porównaniu zabytków pochodzących z różnych części Polski, ale również i Europy. Na przestrzeni ostatnich kilkudziesięciu lat pojawiało się zaledwie kilka prac, w których autorzy opisywali tę kategorię zabytków tworząc podziały według ustalanych przez siebie kryteriów, najbardziej adekwatnych pod względem materiału, którym dysponowali w danym momencie. Nazewnictwo, które było do tej pory używane w literaturze przedmiotu przedstawiam poniżej.

Do najstarszych i wciąż kluczowych prac opisujących elementy średniowiecznego pasa z terenów Europy Środkowo-Zachodniej należy książka Ilse Fingerlin, która wyodrębniła i scharakteryzowała pas naddługi. Jego cechą charakterystyczną było mocno wydłużone metalowe zakończenie rzemienia oraz sprzączka z bardzo długą skuwką (1971, s. 84 i n.). Wyróżniła ona trzy podstawowe typy okuć końca pasa naddługiego:

- okucia skrzynkowe, które autorka przypisała do pasów paradnych,
- okucia odlewane w całości,

- okucia wykonane z dwóch blach połączonych ze sobą za pomocą nitów, charakterystyczne dla pasów pospolitych.

Omawiane okucia posiadały na końcu ozdobne wypustki w formie liścia, żołędzia, francuskiej lilii, kulki czy główki zwierzęcia (tamże, s. 98). Warto jednak zaznaczyć, że autorka skupiła się głównie na luksusowych okazach muzealnych, a tylko częściowo uwzględniła egzemplarze odkryte w trakcie badań archeologicznych przeprowadzonych na terenach zamków.

Problematykę tę rozwinął Krzysztof Wachowski (1997, s. 187-191), który uzupełnił kwestię formy okuć końca pasa naddługiego o nieuwzględnione w monografii Fingerlin egzemplarze odnalezione na terenie Śląska, Ziemi Lubuskiej, Czech i Moraw. Skorygował on również datowanie najstarszych zakończeń, których chronologia sięga drugiej połowie XIII wiek. Uzupełnił on również informację dotyczące techniki wykonania o dodatkowe podtypy w grupie skrzynkowych okuć końca pasa. Ich zasięg występowania także uległ znacznemu przesunięciu na północny-wschód od najdalej wytypowanego przez autorkę stanowiska Mohacz nad Dunajem (tamże, s. 188). K. Wachowski wydzielił trzy podstawowe grupy zakończeń naddługich, rozbudowując pierwszą z nich o dwie dodatkowe podgrupy:

- w grupie pierwszej znalazły się skrzynkowe i pseudoskrzynkowe okucia końca pasa (I):
 - okucia z dwóch cienkich blach wykonanych najczęściej z metalu szlachetnego łączonych za pomocą ramki w postaci sztabki o przekroju czworobocznym (I.1). Jest to rodzaj okuć skrzynkowych opisanych przez I. Fingerlin (1971, s. 97, ryc. 128),
 - okucia z dwóch blaszek wykonane z brązu spojone na krawędziach cynowym lutem (I.2),
 - okucia z dwóch blaszek scalonych dodatkową brązową płytką znajdującą się pomiędzy nimi (I.3).
- do grupy drugiej (II) autor zaliczył brązowe zakończenia wykonane techniką odlewu, w których dla zabezpieczenia przed wyrwaniem skórzanego paska zastosowano dodatkową cienką blaszkę.
- ostatnią trzecią grupę (III) stanowią okucia końca pasa wykonane z brązowej, rzadziej żelaznej, cienkiej blaszki.

Wśród zainteresowań K. Wachowskiego znalazły się również ażurowe okucia końca pasa rycerskiego pochodzące z różnych stanowisk na terenie Europy Środkowo-Wschodniej (2005, s. 145-160), które zostały przez niego wyróżnione i opisane ze względu na fakt, iż stworzyły dosyć jednolitą grupę zabytków znajdujących się w opracowywanym przez autora materiale. Ich cechą charakterystyczną są ozdobne wycięcia zajmujące dużą powierzchnię brązowej blaszki. Biorąc pod uwagę kształt wycięć autor wydzielił dwa typy okuć ażurowych:

- do pierwszego typu (I) zaliczył zakończenia z ornamentem ażurowym przypominającym maswerk. Zbudowane z wierzchniej blaszki, która ma krawędzie wygięte z trzech stron oraz z blaszki spodniej. Określił je jako okucia skrzynkowe. W grupie pierwszej wyróżnił dwie odmiany okuć różniące się kształtem:
 - pierwsza odmiana (I.1) to okucia o zakończeniu prostokątnym dużego (szerokość ok. 5,3 cm, długość 6-6,5 cm) i małego formatu (szerokość 4,7 cm). W przypadku małego formatu autor dysponował jednym okuciem, które posiadało haczyk.
 - druga odmiana (I.2) to okucia o zakończeniu półkolistym w wariacie o wymiarach zbliżonych do odmiany I.1 oraz mniejszych, jednak o szerokości nieprzekraczającej 3,4 cm. Według autora okucia o dużej formie należy wiązać z głównym pasem nośnym, a te o mniejszym formie z pasem pomocniczym.
- do drugiego typu (II) zaliczył natomiast różne okucia o zbliżonej szerokości do zakończeń typu I.1, które nie są okuciami końca pasa a skuwkami sprzączek lub prostokątnymi okuciami pasa. Charakterystyczne dla tej grupy są dwa półkoliste ażurowe wycięcia ułożone obok siebie.

Kolejnym badaczem zajmującym się opracowywaniem akcesoriów stroju, w tym okuć końca pasa jest Jakub Sawicki. Posługuje się on tym samym nazewnictwem w przypadku okuć skrzynkowych i pseudoskrzynkowych, choć niestety nie bez rozbieżności. Największy zbiór zakończeń pasa, liczący sześćdziesiąt jeden egzemplarzy, opracowany przez wspomnianego badacza pochodzi z placu Nowy Targ we Wrocławiu (2017, s. 905-974; 2018, s. 147-162). Autor podzielił opracowywane egzemplarze pod względem konstrukcji wydzielając okucia warstwowe, skrzynkowe, pseudoskrzynkowe, odlewane oraz jedno proste okucie ze zgiętego kawałka blachy.

- warstwowe okucia końca pasa złożone z kilku warstw blachy łączonej najprawdopodobniej lutem cynowym. W tej grupie wyróżnił dwa typy:

- okucia z dwoma okładzinami wykonanymi z blachy i masywnym rdzeniem.
- okucia złożone z dwóch lub większej ilości blaszek. Niektóre egzemplarze mają wewnątrz podwinięte blaszki, które nachodzą na siebie. Wszystkie były równo przycięte i oszlifowane. W dwóch przypadkach okucie zwieńczono plastycznym zakończeniem w kształcie pąka kwiatu wg autora wykonane również techniką warstwową.

- okucia skrzynkowe, czyli egzemplarze złożone z wierzchniej i spodniej okładziny wraz z okuciami boków rzemienia – są to boczne listwy lub pojedyncza listwa wykonana z jednego, wygiętego kawałka blachy.

- okucia pseudoskrzynkowe, które są naśladownictwem okuć skrzynkowych. Do tej kategorii zaliczono trzy zabytki, wszystkie wykonane inaczej. Jeden złożony z odlanej wraz z brzegami przedniej okładziny i tylnej okładziny płaskiej. Drugi wykonano z prostokątnej blaszki zagiętej wzdłuż dłuższego boku, a trzeci to okucie warstwowe z podwiniętymi brzegami.

- okucia odlewane ażurowe wykonane ze stopu miedzi oraz odlewane wraz z podkładką ze stopu cyny i ołowiu.

W literaturze przedmiotu znaczące miejsce zajmuje również Ewa Trawicka, której zainteresowania skupiają się na średniowiecznych zabytkach metalowych pochodzących z terenu Gdańska, w tym również okuciach końca pasa (2010, s. 93- 150; 2018, s. 335- 388). Dwa największe zbiory zakończeń pasa pochodzą z Wyspy Spichrzów w Gdańsku (zbiór liczy trzydzieści trzy egzemplarze) oraz terenu dawnych jatek mięsnych znajdujących przy kościele pw. Najświętszej Marii Panny: pomiędzy ulicami Mariacką a św. Ducha na gdańskim Głównym Mieście (zbiór liczy trzydzieści pięć egzemplarzy).

W przypadku zakończeń pasa odkrytych na terenie Wyspy Spichrzów autorka zastosowała podział okuć ze względu na ich kształt wyróżniając trzy główne typy: okucia trapezowate, taśmowate i zróżnicowane w formie okucia pasków patynek. Interesujące dla tego rozdziału są przede wszystkim dwie pierwsze kategorie.

- okucia taśmowate – do tej grupy zaliczono najwięcej okuć. Wśród nich autorka wyróżniła:

- okucie wykonane z paska blachy zgiętego na pół.

- okucia z prostokątnej blachy zgiętej na pół wzdłuż dłuższej krawędzi zakończone liściem.
- okucia wykonane z dwóch integralnych części łączonych nitami lub lutem widocznym wzdłuż krawędzi - zakończenie rzemienia umieszczane było między blaszkami niescalonymi lutem i mocowano nitem. Według autorki te okucia końca pasa mają głównie charakter dekoracyjny. W większości omawianych egzemplarzy końce wycięto w ozdobne strzałki.
- okucie, którego wierzchnia blaszka została wytłoczona za pomocą matrycy. Ma ona zagięte krawędzie, dzięki czemu nie widać warstwy lutu znajdującej się wewnątrz. Tylne blaszki są płaskie. Miejsce, w którym wsuwano końcówkę pasa nie jest wypełnione lutem. Całość spina dodatkowo pojedynczy nit.
- okucia o konstrukcji kasetowej. Składają się z wierzchniej i spodniej okładziny, z czego wierzchnia blaszka ma krawędzie zagięte do wewnątrz pod kątem 90 stopni, a spodnia jest prosta. Obie łączył lut cynowy – ołowiany, który znajdował się tylko na styku obu części. Pasek wypełniał w tych okuciach całą przestrzeń w środku i mocowany był kilkoma nitami rozmieszczonymi w różnych częściach okucia. Wśród tej samej grupy okuć taśmowatych znalazły się również zakończenia odlane z stopu cyny i ołowiu, które miały różne formy i zdobienia.

W nowszej publikacji tej autorki, będącej opracowaniem stanowiska na terenie dawnych jatek rzeźnickich w Gdańsku, znalazł się zbiór okuć końca pasa podzielonych na zakończenia wykonane z blachy mosiężnej, żelaznej oraz te odlane ze stopu cyny i ołowiu (2018, s. 354-355). W większości są to okucia określone jako taśmowate zwrócone się ku dołowi ze zdobioną wierzchnią płaszczyzną. W zbiorze wyróżniono okucia mosiężne o następującej budowie:

- okucia wykonane z paska blachy wygiętego wzdłuż dłuższej krawędzi, który dodatkowo skuto. Pasek mocowany był za pomocą jednego nitu.
- okucia końca pasa złożone z dwóch okładzin wyciętych z blachy i połączonych nitami rozmieszczonymi na całej długości okucia. Jako rozbudowany wariant tej grupy E. Trawicka wyróżniła okucia zbudowane z trzech, a nie jak wyżej, dwóch blaszek.
- okucia, w których dwie blaszki łączone są cienką warstwą lutu.

- okucia kasetowe, w których wierzchnia blaszka ma krawędzie wygięte do wewnątrz pod kątem prostym, a spodnia blaszka jest płaska. Obie są mocowane cienką warstwą lutu w miejscach styku. Pasek mocowano za pomocą kilku nitów. Okucia żelazne nawiązują kształtem do okuć wykonanych z blachy mosiężnej, ale różnią się od nich zdobieniem. Natomiast pozostałe okucia końca pasa wykonane ze stopu cyny i ołowiu wykonano techniką odlewu. Dwa z nich reprezentują typ taśmowaty z wydzieloną kasetą do mocowania pasa (tamże).

Wśród najważniejszych badaczy opisujących różne formy okuć końca pasa nie może zabraknąć Goeffa Egana i Francesa Prticharda, którzy opracowali zbiór akcesoriów stroju pozyskanych w trakcie badań archeologicznych w Londynie tworząc ich podział według techniki wykonania (2002). Jest to jak dotąd najobszerniejszy zbiór różnorodnych okuć końca pasa, który liczy aż sto dziewięćdziesiąt pięć sztuk. W katalogu opisano okucia końca pasa wykonane z jednej, dwóch oraz trzech części, jak również inne bardziej złożone egzemplarze (tamże, s. 124-161). Autorzy zastosowali następujący podział:

- okucia jednoczęściowe:

- okucia wykonane z jednego paska blachy zgiętej na pół wzdłuż krótszej krawędzi.
- okucia wykonane z jednego paska blachy zgiętej na pół wzdłuż krótszej krawędzi w wersji z dodatkowymi trójkątnymi okuciami/listwami bocznymi.
- okucia z paska blachy zgiętej na pół wzdłuż dłuższej krawędzi.
- okucia wykute z żelaza
- okucie odlewane w całości.

- okucia dwuczęściowe:

- okucia z dwóch symetrycznych pasków blachy łączonych nitami.
- okucia, w których przednia część jest odlewana, a tylna to dodatkowa blaszka podtrzymująca.
- okucia, w których przednia blaszka ma krawędzie wygięte do wewnątrz, a tylna blaszka jest płaska.
- okucia wykonane z dwóch blach z dodatkowymi listwami bocznymi.

- okucia trzyczęściowe:

- owalne okucia końca pasa z rozwidlonymi końcami.

- okucia końca pasa z językowatą, U-kształtną lub też rozwidloną przekładką (w omawianej publikacji użyto nazwy językowata).
 - okucia z przekładką zajmującą całą szerokość okładzin, ale nie obejmującą całej wysokości okucia.
- okucia o złożonej formie:
- ażurowe okucia z przekładką zajmującą całą szerokość okładzin, ale nie obejmującą całej wysokości okucia.
 - ażurowe okucia odlewane w całości.
 - okucia odlewane T-kształtne.²⁰
 - okucia dwuczęściowe z uszkiem na zawiasie.
 - pojedyncze okucia z hakiem
 - okucia o kształcie tarczy z dodatkową blaszką zabezpieczającą
 - prawdopodobnie okucia końca pasa z walcem na zgięciu.

Zauważalna w powyższych opisach jest rozbieżność w określeniu czym dokładnie są skrzynkowe i pseudoskrzynkowe okucia końca pasa. W literaturze przedmiotu skrzynkowe okucia końca pasa nazywane są również kasetowymi. W dalszej części niniejszej rozprawy wykorzystuję nazwę kasetowych okuć końca pasa do określenia zakończeń odlewanych w całości, które miały już przygotowaną tzw. kasetę, czyli miejsce, w które wkładano końcówkę pasa. Świadomie rezygnuję z wyżej wymienionych pojęć skupiając się na najbardziej czytelnych opisach budowy okuć końca pasa, które znalazły się w analizowanej kolekcji. Pozostając jedynie przy pojęciu „kasetowe” okucia końca pasa wykonane techniką odlewu.

W rozdziale dotyczącym analizy zabytków wierzchnią i spodnią część okucia końca pasa określiłam przednią i tylną okładziną. Miejsce, w które wchodzi końcówka rzemienia nazywam nasadą, a wypustką²¹ element przy nasadzie lub na zakończeniu okucia, który wystaje poza główną formę przedmiotu (ryc. 13). W przypadku dekoracji nasady wypustka jest z reguły integralną częścią przedniej okładziny, natomiast przy zakończeniach opisywana część jest przeważnie plastyczna i dolutowana.

²⁰ Ta forma jest najczęściej wykorzystywana w przypadku okuć końców pasków patynek.

²¹ Wypustka w definicji słownikowej to „część czegoś wystająca na zewnątrz”.

Ryc. 13. Nazewnictwo poszczególnych części okucia końca pasa.

W związku z brakiem jednoznacznej terminologii opisującej poszczególne typy konstrukcji okuć końca pasa zdecydowałam się na częściowe wykorzystanie klasyfikacji wykonanej przez G. Egana i F. Pritcharda (2002). Wybrałam ten podział z uwagi na jego przejrzystość oraz liczny zbiór zabytków analizowanych przez badaczy. Zmodyfikowałam go oraz uzupełniłam o nieuwzględnione wcześniej typy budowy okuć, które zaobserwowałam w gdańskiej kolekcji. Nie dzieliłam zabytków na te wykonane z blachy czy odlewane. Za części okucia przyjąłam elementy bazowe ułożone warstwowo, traktując boczne listwy jako części dodatkowe. Zdecydowałam się na ujednolicenie terminów oraz nadaniem im numerów, aby łatwiej było odnaleźć się czytelnikowi w dalszej części pracy. Podział ten prezentuje się następująco:

TYP 1. Okucia końca pasa jednoczęściowe:

Typ 1.1. Egzemplarze wykonane z jednego paska blachy zgiętego na pół (np. kat. 51, 386, 516).

Typ 1.1.1. Egzemplarze wykonane z jednego paska blachy zgiętego na pół z dodatkowymi trójkątnymi listwami bocznymi (brak w gdańskim zbiorze).

Typ 1.2. Egzemplarze wygięte z jednego paska blachy zgiętego na pół wzdłuż dłuższej krawędzi (np. kat. 106, 360, 373). Nazywane w literaturze taśmowatymi.

Typ 1.3. Egzemplarze odlewane kasetowe (np. kat. 22, 68, 450).

Typ 1.4. Egzemplarze odlewane T-kształtne, w których zagięty tylny język tworzy nasadę końcówki rzemienia (np. kat. 263, 407). Ta technika wykonania części była wykorzystywana w przypadku okuć końców pasków patynek.

TYP 2. Okucia końca pasa dwuczęściowe, czyli zbudowane z przedniej i tylnej okładziny, które łączone były za pomocą nitów²² i/lub lutu:

Typ 2.1. Egzemplarze z odlewana przednią okładziną i dodatkową mniejszą okładziną tylną wykonaną z blachy (np. 224, 346, 406).

Typ. 2.2. Egzemplarze, w których przednia i tylna okładzina są w formie płaskich blaszek (np. kat. 185).

Typ. 2.2.1. Egzemplarze z dwóch okładzin wykonanych z blachy i dodatkowej listwy lub listew bocznych (tylko jeden egzemplarz kat. 439).

Typ. 2.3. Egzemplarze, w których przednia i tylna okładziny są w formie płaskich blaszek połączonych grubą warstwą lutu²³ (np. kat. 292, 296).

Typ 2.3.1. Egzemplarze, w których przednia i tylna okładziny są w formie płaskich blaszek połączonych grubą warstwą lutu z dodatkową wypustką na dole okucia (np. kat. 347).

Typ. 2.4. Egzemplarze wykonane z blachy, w których przednia okładzina ma (trzy) krawędzie wygięte pod kątem 90 stopni, tylna okładzina jest płaska (np. kat. 264, 266, 354). Nazywane w literaturze okuciami skrzynkowymi.

Typ. 2.4.1. Egzemplarze wykonane z blachy, w których przednia okładzina ma (trzy²⁴) krawędzie wygięte pod kątem 90 stopni, z tylną płaską okładziną i dodatkową sztywną wypustką na dole okucia (np. kat. 306, 403).

Typ. 2.4.2. Egzemplarze wykonane z blachy, w których przednia okładzina ma (trzy) krawędzie wygięte pod kątem 90 stopni, z tylną płaską okładziną i ruchomą wypustką lub wypustkami na dole okucia. Wypustki mogły być mocowane na druciane uszka (np. kat. 145, 479; ryc. 7: 2, ryc. 8: 3).

²² Nity występują właściwie przy każdym okuciu, ale w dużej mierze służyły do mocowania końcówki rzemienia. W tym miejscu mam na myśli nity umiejscowione z reguły na dole okucia końca pasa, czasami również na środku, które spinały dwie metalowe okładziny.

²³ W tym przypadku traktuje lut jako spoiwo, a nie dodatkowy element. W analizie materiału zwracam jednak uwagę na specyfikę tych okuć, w których lut jest często grubszy niż obie blaszki.

²⁴ Informacja podana w nawiasie dotyczy czworobocznych okuć końca pasa, w przypadku okuć kolistych jest to po prostu krawędź.

Typ. 2.5. Egzemplarze wykonane z blachy, w których obie okładziny mają (trzy) krawędzie wygięte pod kątem 90 stopni do wewnątrz (np. kat. 355, 436, 473).

Typ 2.6. Egzemplarze wykonane z blachy, w których przednia okładzina jest płaska, a tylna ma (trzy) krawędzie wygięte pod kątem 90 stopni do wewnątrz (kat. 130).

Typ. 2.7. Egzemplarze, w których przednia okładzina jest odlewana i posiada zgrubione (trzy) krawędzie, a tylna jest płaska i wykonana z blachy (np. kat. 31, 336).

Typ 2.8. Egzemplarze wykonane z blachy, w których przednia okładzina jest formowana na modelu pomocniczym, tylna okładzina płaska (np. kat. 27, 30, 252).

Typ 3. Okucia końca pasa wieloczęściowe:

Typ 3.1. Egzemplarze z trzech elementów – dwóch okładek z blachy i dodatkowej odlewanej sztabki (z tego samego surowca), która jest grubsza i posiada dolną wypustkę (kat. 188).

Typ. 3.2. Egzemplarze z rozwidloną U-kształtną (językową) sztabką pomiędzy dwoma okładzinami (występujące w zbiorach londyńskich).²⁵ Sztabka jest najczęściej odlewana wraz z ozdobną dolną wypustką (kat. 78, 395).

Typ 3.3. Egzemplarze ze pełną sztabką pomiędzy dwoma okładzinami, która sięga tylko do połowy lub poniżej połowy wysokości okucia (występujące w zbiorach londyńskich). Sztabka posiada dolną wypustkę (brak w gdańskim zbiorze).

²⁵ Ich rozpoznanie było możliwe tylko ze względu na fakt, iż nie zachowała się tylna okładzina.

Typ		Podłużne	Czworoboczne	Koliste	Inne
Jednoczęściowe					
1.1.		✓	✓		✓
	1.1.1.				
1.2.		✓			
1.3.		✓	✓		✓
1.4.		✓			
Dwuczęściowe					
2.1.		✓			
2.2.		✓	✓		✓
	2.2.1.	✓			
2.3.		✓	✓		
	2.3.1	✓			
2.4.		✓	✓	✓	✓
	2.4.1.	✓			
	2.4.2.		✓		
2.5.			✓	✓	✓
2.6.		✓			
2.7.			✓	✓	✓
2.8.		✓	✓	✓	✓
Wieloczęściowe					
3.1.		✓			
3.2.		✓		✓	
3.3.					

Tabela 2. Wykorzystanie konkretnych typów konstrukcji okuć końca pasa w wykonaniu poszczególnych form zakończeń.

W prezentowanej gdańskiej kolekcji największą różnorodność pod względem konstrukcji wykazują podłużne okucia końca pasa, które były najdłużej użytkowane i zapewne podlegały największym przemianom na przestrzeni czasu. Ze względu na fakt, iż większość zabytków pochodzi z szeroko datowanych warstw niwelacyjnych nie jest na tę chwilę możliwe ustalenie ich dokładnej chronologii. Nie jesteśmy w stanie również określić następstwa występowania poszczególnych typów, o ile takie istniało. Są jednak pewne przesłanki, które wskazują, że podłużne okucia końca pasa w typie 1.2 i 2.1 z wyodrębnioną końcówką, zwłaszcza te z liściem dębu i strzałki, stanowią jedne z najstarszych zakończeń pasa na omawianym terenie, o czym więcej piszę w dalszej części tej pracy. W mojej ocenie aspekt stylistyczny jest tutaj równie ważny, co sama konstrukcja okucia, więc w toku dalszych badań należałoby tę kwestię rozpatrywać biorąc pod uwagę wszystkie kryteria – formę, budowę oraz zdobnictwo.

W zbiorze nie zaobserwowałam jednoczęściowych okuć końca pasa wykonanych z jednego paska blachy zgiętego na pół z dodatkowymi trójkątnymi listwami bocznymi (typ 1.1.1) znanych z Wrocławia czy Londynu oraz egzemplarzy wieloczęściowych z pełną sztabką pomiędzy dwoma okładzinami, która sięga mniej więcej do połowy wysokości okucia (typ 3.3), scharakteryzowanych w londyńskim zbiorze. W przypadku dwuczęściowych okuć końca pasa wykonanych z cienkich blaszanych okładzin z dodatkowymi listwami bocznymi rozpoznałam tylko jeden egzemplarz tego typu (typ 2.2.1). Ponadto w zbiorze znajdują się zaledwie dwa okucia wieloczęściowe z rozwidloną U-kształtną sztabką pomiędzy okładzinami (typ 3.2). Przeważają za to okucia końca pasa, w których przednia okładzina ma krawędzie wygięte do wewnątrz. Te technikę wykonania wykorzystywano przy wszystkich formach zakończeń. Ze względu na brak specjalistycznych badań zabytków z opisywanej kolekcji nie jest do końca jasne czy w omawianym zbiorze nie znajduje się więcej okuć końca pasa z rozwidloną U-kształtną sztabką.

4. Okucia końca pasa – analiza źródeł

4.1. Surowiec

Surowiec używany do produkcji akcesoriów stroju musiał być przede wszystkim podatny w obróbce na tyle, aby możliwe było uzyskanie dekoracyjnych i plastycznych walorów pożądanego przedmiotu. W związku z tym do produkcji akcesoriów stroju oraz biżuterii częściej niż czystych metali używano ich stopów, które wykazywały lepsze

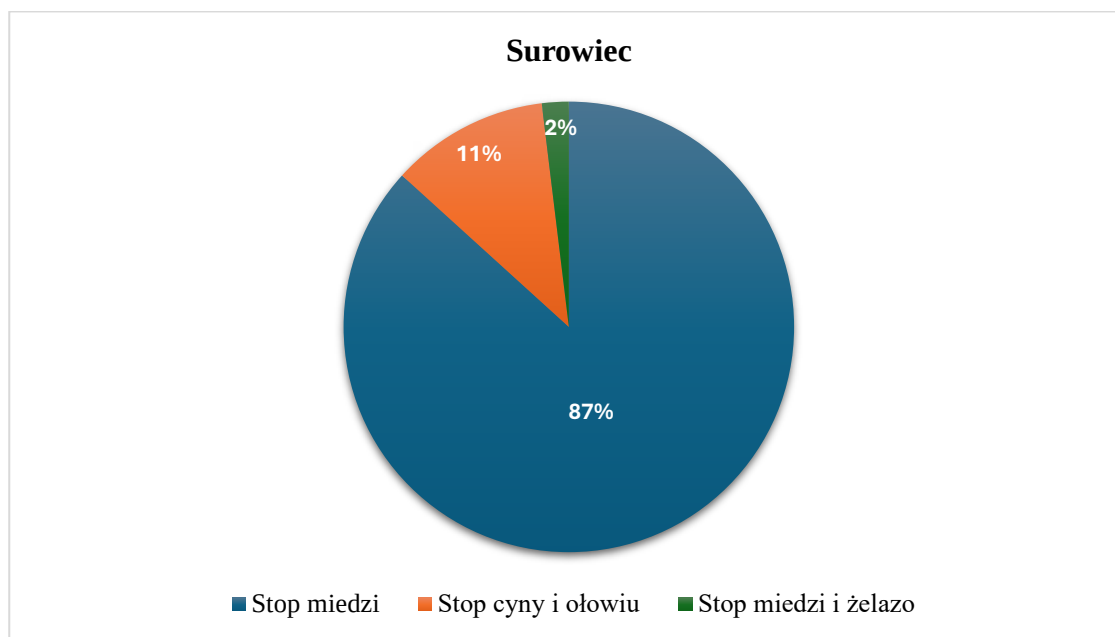
właściwości technologiczne (Knobloch 1957, s. 34; Rochacki 2018, s. 9). W analizowanym zbiorze okuć końca pasa posłużyłam się obserwacją koloru zabytku (z wyjątkiem wybranej grupy egzemplarzy, które zostały poddane analizom metaloznawczym), dzięki czemu zaobserwowałam, że zdecydowana większość, czyli aż 457 egzemplarzy, została wykonana ze stopu miedzi, natomiast zaledwie 59 ze stopu cyny i ołowiu (wykres 2). W przypadku 13 egzemplarzy wykorzystano również żelazo, jednak dotyczy to tylko tylnych okładzin, które zamocowano w 10 zakończeniach (kat. 207, 208, 209, 229, 231, 243, 331, 333, 414, 466, 511) oraz nitów mocujących (kat. 111, 249, 340, 466). Wszystkie wymienione wyżej przykłady, w których zastosowano elementy żelazne są najprawdopodobniej wynikiem napraw, choć nie można wykluczyć, że żelazne tylne okładziny wykorzystano intencjonalnie. W statucie cechu paskarzy gdańskich z 1412 roku wynika, że używano zarówno stopu miedzi, jak i żelaza (całość zapisu w rozdziale 5 tej pracy), choć z zapisu wyraźnie wynika, że żelazo służyło głównie do wykuwania sprzączek.

Do wyrobu akcesoriów stroju najczęściej stosowano stop miedzi i cynku, nazywany mosiądzem²⁶. Miedź to surowiec, który idealnie nadaje się do produkcji niewielkich akcesoriów stroju, gdyż jest miękka, kowalna, plastyczna i ciągliwa. Mosiądze o dużej zawartości miedzi lepiej sprawdzają się przy formowaniu na zimno. Natomiast dodawane do stopu ołów, cyna czy nikiel poprawiają właściwości miedzi zwiększając twardość stopu i tym samym jego odporność na ścieranie i korozję. W zależności od składu procentowego poszczególnych surowców otrzymywano stop do obróbki plastycznej lub do odlewania (Knobloch 1957, s. 66-68).

W kolekcji nie zaobserwowałam egzemplarzy wykonanych ze złota czy srebra. Przedmioty wykonane z metali szlachetnych były cenne, więc przekazywano je z pokolenia na pokolenie, ale także przetapiano, czyli odzyskiwano surowiec w celu jego ponownego wykorzystania. To jest pierwszy argument, który wyjaśnia brak egzemplarzy wykonanych z metali szlachetnych w omawianym zbiorze zabytków. Jeżeli pasy srebrne i jedwabne zamieszczano w spisach testamentowych, co potwierdzają źródła pisane, to możemy przypuszczać, że noszone były rzadko, raczej odświętnie. Pas zakładany codziennie byłby z pewnością narażony na uszkodzenia i nosiłby większe ślady

²⁶ W wytwórczości artystycznej i rzemieślniczej używano przede wszystkim różnego rodzaju brązów i tzw. *aurichalcum* (*aurichalkum*), czyli złotej miedzi. Dopiero od połowy XVIII wieku mamy do czynienia z mosiądzem rozumianym według współczesnej definicji (Lehmann 1991, s. 373; Wołosz 1994, s. 110-114; Trawicka 2010, s. 93).

użytkowania. Zatem wątpliwym jest, aby stanowił specjalną wartość dla rodziny zmarłego, nie licząc tej sentymentalnej. Jeżeli rozważymy, że okucia końca pasa z omawianej kolekcji zostały w większości przypadków zagubione przez swoich właścicieli to nasuwa się spostrzeżenie, że zakończenia pozyskane na terenie Gdańska reprezentują powszechne elementy stroju noszone na co dzień,

Wykres 2. Udział procentowy okuć końca pasa wykonanych z poszczególnych surowców.

stąd większe prawdopodobieństwo ich utracenia. Kolejnym argumentem jest fakt, iż miedź i cyna były tańsze i zdecydowanie bardziej dostępne niż srebro czy złoto. Jednocześnie doskonale imitowały metale szlachetne ze względu na swoją barwę, a ich obróbka, zwłaszcza jeżeli chodzi o stop cyny i ołowiu, wymagała mniejszych umiejętności. Zastanawia jedynie duża dysproporcja między okuciami końca pasa ze stopów miedzi, a tymi ze stopu cyny i ołowiu. Te ostatnie wykonywano głównie techniką odlewania, która była powszechna w tamtych czasach, więc tym bardziej dziwi fakt, iż cynowo-ołowianych zakończeń jest tak niewiele. Oczywiście technikę odlewania wykorzystywano również do wytwarzania okuć ze stopów miedzi, przede wszystkim jako pierwszy etap produkcji blach miedzianych, czyli tworzenia półfabrykatów poddawanych dalszej obróbce.

Cyna była znacznie droższa od miedzi i ołowiu, więc standardową praktyką było zaniżanie ilości cyny na rzecz ołowiu (Girsztowt 2018, s.81-82). W wyniku odkrycia i eksploatacji nowych złóż cyny w Europie od schyłku XIII wieku, co wpłynęło na spadek

cen tego surowca. Wzrosła produkcja przedmiotów wytwarzanych z cyny, co było najbardziej zauważalne w przypadku wyrobów konwisarskich²⁷ (Paner 2016, s. 530). Co ciekawe, w XIV wieku w innych miastach europejskich takich jak Paryż (Bourlet, Thomas 2016, s. 375-376) czy Londyn (Smirke 1852, s. 281; Egan 2002, s. 18) wprowadzono zakaz używania cyny i ołowiu do produkcji elementów pasa, ponieważ uważano, że miały one zbyt słabe właściwości technologiczne do tych części, które były silnie eksploatowane i tym samym narażone na zniszczenie. W praktyce bardziej chodziło o stop metalu, który uznawano za „falszywy”, a mniej o jego właściwości metalurgiczne. W konsekwencji jednak ograniczyło to produkcję okuć pasa ze stopu cyny i ołowiu, które i tak ze względu na obecność ołowiu, czyli taniego surowca, traktowane były jako mniej wartościowe. Widać to po mniejszej liczbie cynowo-ołowianych elementów pasa odkrytych w Londynie, gdzie wytwórczość tych wyrobów była ograniczona przepisami aż do końca XIV wieku (Egan 2002, s. 19). Regulacje te przestrzegano jednak ściślej w innych angielskich miastach, w których odnotowano znacznie mniej elementów stroju ze stopu cyny i ołowiu niż w Londynie (Cassels 2013, s. 156). Tego typu obostrzenia nie są jednak znane z terenu Gdańska. Przepisy związane z zakazem mocowania do pasów cynowych klamer obowiązywały natomiast w Legnicy, czego dowiadujemy się z zapisów z 1489 roku (Wachowski 2002, s. 260).

Należy pamiętać, że Gdańsk utrzymywał rozległe kontakty handlowe z licznymi miastami europejskimi oraz przyjmował czeladników pochodzących z różnych warsztatów, znajdujących się daleko poza granicami miasta. Wpływało to zapewne na przejmowanie praktyk stosowanych w innych ośrodkach produkcji rzemieślniczej. Wędrowni czeladnicy odnotowywane są w Europie zachodniej od XIV wieku, kiedy to ich liczba znacząco wzrasta. W drugiej połowie tego stulecia zaczęli oni pojawiać się również w takich ośrodkach miejskich jak Gdańsk, Kraków, Toruń czy Wrocław (Tandecki 2023, s. 104). Na migracje wpływała nie tylko sytuacja polityczna danego kraju i idąca za tym chęć uzupełnienia naturalnych strat ludnościowych, ale również panujące w tym okresie zarazy i okresy wojen, głodu i nieurodzaju. Nowi przybysze pojawiają się w różnego rodzaju księgach miejskich i statutach cechowych. Ich obecność wiązała się jednak z konfliktami, które wszczynali lokalni wytwórcy, obawiający się konkurencji ze strony przyjezdnych. Takie spory często odnotowywano w księgach miejskich (dla przykładu Bogucka 1962, s. 113).

²⁷ Pierwszy cech konwisarzy powstały w 1286 r. w Paryżu, a pierwsze wzmianki o cechu tego rzemiosła w Norymberdze znane są z 1285 r. (Paner 2016, s. 530).

Warto zauważyć, że nie były to jedyne powody przenosin czeladników, którzy w XV wieku po nieudanej próbie wykonania sztuki mistrzowskiej, byli często zmuszeni do odbycia kary w postaci dalszej nauki w trakcie dodatkowej wędrówki. Dopiero od przełomu XV i XVI wieku migracje stały się obowiązkowym punktem w trakcie starania się o nabywanie pełnych praw rzemieślniczych (Tandecki 2023, s. 105). Dla przykładu, w cechu gdańskich złotników czeladnik musiał odbyć co najmniej półroczną wędrówkę w celu poznania różnych pracowni oraz zebrania doświadczenia zawodowego. Między innymi w Londynie w XV wieku odnotowano złotnika wywodzącego się z Gdańska (tamże, s. 108). Półroczny „staż” był stosunkowo niewielkim okresem w porównaniu do wymagań w innych ośrodkach miejskich – w Poznaniu obowiązywała 3-letnia wędrówka, a w Toruniu i Krakowie 4-letnia (Rembowska 1971, s. 43, Tandecki 2023, s. 106).

W związku z dużą dysproporcją między zakończeniami wykonanymi ze stopu miedzi a tymi ze stopu cyny i ołowiu, warto jednak wrócić do źródeł archeologicznych i spojrzeć na to zagadnienie nieco szerzej. W interesującym nas okresie XIV–XVI wieku pas wyposażony był przede wszystkim w sprzączkę, okucie końca pasa oraz ozdobne aplikacje. Dla przykładu, na ponad 200 sprzączek i ich części pozyskanych w trakcie badań archeologicznych na ul. Chmielnej 73-74 w Gdańsku, zdecydowana większość, wykonana została ze stopu miedzi (Bednarz 2016). Sprzączki, określone przez autora jako elementy pasów noszonych w talii, to głównie egzemplarze miedziane. W tej kolekcji nawet okucia końców pasków patynek, które stanowią duży procent całego zbioru, a były zazwyczaj wykonywane ze stopy cyny i ołowiu, odlano ze stopu miedzi i pokryto cyną. Prawdopodobnie zabieg ten stosowano w celu zabezpieczenia ramy przed korozją, co znowu zwraca uwagę na aspekt technologiczny i wytrzymałość elementów stroju szczególnie narażonych na uszkodzenia (tamże, s. 268).

Sprzączki zdecydowanie częściej wykonywano z żelaza niż ze stopu cyny i ołowiu, co potwierdza kolejny duży zbiór tych zabytków pozyskany z placu Nowy Targ we Wrocławiu (Sawicki 2017, s. 83-136). Na 172 sztuki – 52 wykonano ze stopu miedzi, zaledwie 12 ze stopu cyny i ołowiu, a reszta, czyli 114 zakończeń, to egzemplarze żelazne. Warto w tym miejscu zwrócić również uwagę na 60 okuć końca pasa pozyskanych z wrocławskiego stanowiska, z których zaledwie 3 wykonano z cynowo-ołowianego stopu²⁸, 1 z żelaza, a cała reszta to okucia końca pasa ze stopu miedzi (tamże, 147-162).

²⁸ Z czego dwa to okucia końców pasków patynek.

Inaczej było w przypadku aplikacji do pasa. Te z integralnymi nitami wykonywano głównie ze stopu cyny i ołowiu. Na terenie Elbląga znaczna część zachowanych pasków skórzanych posiada właśnie cynowo-ołowiane nity²⁹ (Rybarczyk 2021, s. 341: nr kat. IV.4, s. 344: nr kat. IV.10, IV.11, IV.12, s. 345: nr kat. IV.13, s. 349: nr kat. IV.24). Należy jednak pamiętać, że aplikacje w postaci nitów miały bardziej ozdobny aniżeli funkcjonalny charakter. Nie były częścią zapięcia, które przy każdym zakładaniu i zdejmowaniu pasa było eksploatowane.

Podsumowując powyższe rozważania stop cyny i ołowiu był powszechnie wykorzystywany do produkcji akcesoriów stroju i biżuterii, ale można wnioskować, że był zdecydowanie rzadziej stosowany do produkcji elementów pasa, a zwłaszcza tych, które były bardziej narażone na zniszczenie. Czy zatem możemy mówić o gdańskiej modzie na okucia końca pasa wykonane ze stopów miedzi czy po prostu zakończenia wykonane ze stopu cyny i ołowiu nie cieszyły się zbyt dużą popularnością ze względu na swoje właściwości technologiczne? Liczba zebranych w niniejszej rozprawie zabytków wydaje się być wystarczająca, aby uznać, że w późnośredniowiecznym i wczesnonowożytnym Gdańsku chętniej noszono pasy z zakończeniami wykonanymi ze stopu miedzi. Możliwe, że miał na to wpływ aspekt wizualny, gdyż okucia ze stopu miedzi dobrze imitowały te wykonane ze złota. Biorąc pod uwagę fakt, iż sprzączki oraz okucia końca pasa generalnie były rzadziej wykonywane ze stopu cyny i ołowiu wydaje się prawdopodobne, że aspekt technologiczny miał tutaj również duże znaczenie.

4.2. Skład chemiczny lutów oraz przednich okładzin na podstawie wybranych okuć końca pasa

Analizy składu chemicznego lutów oraz przednich okładzin wybranych okuć końca pasa wykonano za pomocą metody fluorescencyjnej spektrometrii rentgenowskiej (XRF)³⁰. Do analiz wytypowano dziesięć zabytków, w których lut był wyraźny i dobrze zachowany (tab. 3). Wyjątek stanowi jedno odlewane kasetowe okucie końca pasa (nr kat. 151), które jako jedyne w badanym materiale zostało wykonane ze stopu cyny i ołowiu. Celem było rozpoznanie proporcji cyny do ołowiu w wykorzystanym do odlewu stopie.

²⁹ Niektóre z nich datowane są na XIII wiek.

³⁰ Analizy zostały wykonane w Dziale konserwacji zabytków Muzeum Archeologicznego w Gdańsku. Podziękowania za udostępnienie sprzętu do badań winna jestem Joannie Jabłońskiej-Dyrdzie i Annie Jędrzejczak-Skutnik.

Z przeprowadzonych analiz wynika, że wszystkie luty użyte do łączenia okładzin w wybranych okuciach końca pasa były wykonane ze stopu cyny i ołowiu. Skład stopów przedstawia jednak znaczne zróżnicowanie procentowe w udziale tych dwóch surowców. W pięciu zakończeniach pasa w lucie przeważa ołów nad cyną (kat. 180, 183, 184, 435, 474), natomiast w trzech udział procentowy cyny jest większy niż ołowiu (kat. 89, 98, 215).

Wyróżnia się jedno okucie o nr kat. 89, które wykazuje zbliżone wartości cyny do ołowiu, które wynoszą 56% cyny do 42% ołowiu. W trzech zabytkach udział procentowy ołowiu jest zdecydowanie większy, ponieważ sięga aż 85%. W przypadku okucia końca pasa o nr kat. 98, w którym wykorzystano lut w postaci opiłków metalu, przewaga cyny wynosi 62% przy 18% ołowiu i 14,5% miedzi. Podobna proporcja miedzi w stopie została użyta przy produkcji okucia o nr kat. 183, jednak w tym przypadku to ołów był głównym składnikiem stopowym. Skład procentowy wyniósł 59% ołowiu, 22% cyny i 10% miedzi.

Warto zwrócić uwagę na okucie końca pasa o nr kat. 466. Po wykonaniu analizy okazało się, że po drugiej stronie przedniej okładziny nie mamy do czynienia z lutem, ale najprawdopodobniej z tylną okładziną wykonaną z żelaza. Dodatkowo przebadane zostały również nity podtrzymujące tylną blaszkę, które także okazały się żelazne. W omawianej gdańskiej kolekcji znane są inne pojedyncze przypadki okuć ze stopu miedzi, w których wykorzystano żelazne tylne okładziny (kat. 207, 208, 209, 229, 231, 243, 331, 333, 414, 466, 511). W jednym odlewianym cynowo-ołowianym okuciu kasetowym (kat. 339) zachowały się z kolei żelazne nity wbite w miejsce ornamentu, co świadczy o ich wtórnym zastosowaniu. Żelazo wykorzystywano głównie do napraw zniszczonych okuć końca pasa prawdopodobnie wtedy, kiedy rzemieślnik nie dysponował odpowiednim surowcem lub nie był w stanie wykonać podobnej do oryginalnej okładziny. Możliwe, że było to również spowodowane wykonaniem naprawy po kosztach z tańszego surowca.

W przypadku jedyne okucie końca pasa (kat. 151) w tym zestawieniu wykonanego ze stopu cyny i ołowiu udział procentowy ołowiu w stopie wynosi niecałe 25% do 71,5% cyny. Jest to proporcja cyny do ołowiu bliska 3:1. Pierwsze szczegółowe przepisy dotyczące stopów odlewniczych stosowanych przez konwisarzy i ludwisarzy pojawiają się na początku XV wieku. Ta grupa rzemieślników trudniła się w wykonywaniu przedmiotów cynowych i choć niekoniecznie musieli oni zajmować się również odlewaniem elementów pasa, to zapewne przepisy i zwyczaje panujące w ich odlewniach przenikały gdańskie środowisko. Zwłaszcza, że liczba warsztatów odlewniczych, które znajdowały się właściwie we wszystkich dzielnicach ówczesnego

Gdańska, znacznie wzrosła w tym okresie (Bogucka 1962, s. 108-109). Według przepisów konwisarze hanzeatyccy w 1376 roku zostali zobowiązani do wykorzystywania stopu cyny i ołowiu w stosunku 3:1, czyli udział cyny w stopie był wysoki. W 1434 roku została wprowadzona ustawa, która ostatecznie zmniejszyła stosunek cyny do ołowiu na 2:1 (tamże, s. 123). Można zatem uznać, że analizowane okucie końca pasa wykonano ze stopu mieszczącego się w normach panujących na przełomie XIV i XV wieku.

Co ciekawe w większości dwuczęściowych okuć końca pasa, z których przednia okładzina została wytłoczona, zawartość miedzi w stopie wynosi mniej niż 80% (wyjątek stanowi okucie o nr kat. 435). Zwraca uwagę również skład procentowy lutu użytego do połączenia okładzin w tej konkretnej formie okuć, w których przeważa ołów. Ołów ma niską temperaturę topnienia, jest plastyczny oraz rozpływa się równomiernie, dokładnie wypełniając szczeliny. W przypadku omawianych okuć końca pasa lut zajmował całą powierzchnię okładzin, dzięki czemu dobrze łączył przednią i tylną okładzinę wraz z końcówką rzemienia. Specyficzne zagięcia na tylnych okładzinach znajdujące się w miejscu, w którym kończył się pasek świadczą o tym, że całość była montowana na raz i spinana nitami. Po dociśnięciu tylnej okładziny odkształcała się ona dokładnie tak, jak ułożyła się końcówka pasa. W wielu egzemplarzach brakuje górnej części tylnej okładziny, która przez powstałe zagięcie była bardziej narażona na pękanie. Technika wytłaczania służyła do powielania tych samych wzorów na wielu egzemplarzach. Z kolei do lutowania używano ołów, który był tanim i szybko topliwym surowcem. Wszystkie te aspekty mogą świadczyć o tym, że okucia tego typu były wykonywane masowo.

Jeżeli chodzi o przednie okładziny to proporcje pierwiastków w stopie są zbliżone we wszystkich analizowanych okuciach końca pasa. Przy średniej zawartości miedzi na poziomie 78% i 15% cynku, udział procentowy miedzi zamyka się w granicach pomiędzy 68% a 86%, a cynku pomiędzy 12% a 20%.

Porównując stopy wykorzystane do wykonania analizowanych gdańskich zabytków ze stopami, które posłużyły do produkcji na przykład XIV-wiecznych pierścionków z Krakowa (Głowa, Garbacz-Klempka 2010, s. 105) czy późnośredniowiecznych artefaktów z Pucka (Garbacz-Klempka, Kwak i in. 2015, s. 31), można uznać, że mieszczą się one w normach stosowanych w tym czasie stopów miedzi, które służyły do wyrobu akcesoriów stroju i biżuterii. Przedmioty pozyskane w obrębie warsztatów w Paryżu (Bourgarit, Thomas 2012, s. 3055-3058) czy Brukseli (Saussus,

Goemaere, Thomas i in. 2022, s. 14) wykazują podobną, choć nieco wyższą średnią zawartość miedzi w stopie, niż w analizowanych gdańskich okuciach końca pasa.

Zbiór okuć końca pasa, który został poddany analizom to zbyt mały procent gdańskiej kolekcji, by stanowił miarodajną bazę porównawczą. Przedmioty te nie zostały pozyskane w potwierdzonym miejscu działalności rzemieślniczej, więc nie mamy pewności czy wykonano je lokalnie. Wskazane byłoby przebadanie wszystkich okuć końca pasa oraz innych pozostałości po produkcji wyrobów ze stopów miedzi odnalezionych na terenie Gdańska, takich jak tygle, co umożliwiłoby sformułowanie szerszych wniosków.

Kat. 89	Procentowy udział pierwiastków w zakresie detekcji [%]									
	Przednia okładzina									
	Cu	Zn	Sn	S	Pb	Fe	Ca	Sb	Ag	Inne
	76,32	15,72	3,61	2,39	0,96	0,42	0,23	0,14	0,09	0,12
	Lut									
	Sn	Pb	Cl	Cu	Zr	Fe	Zn			
	56,47	42,11	0,69	0,57	0,07	0,06	0,05			

Kat. 98	Procentowy udział pierwiastków w zakresie detekcji [%]										
	Przednia okładzina										
	Cu	Zn	Sn	Si	S	Ca	Ag	As	Fe	Pb	Inne
	83,88	12,49	1,02	0,74	0,63	0,40	0,32	0,20	0,12	0,10	0,10
	Lut w postaci opilków										
	Sn	Pb	Cu	Ca	Zn	Cl	Fe	Inne			
	62,30	18,24	14,54	2,51	1,49	0,59	0,24	0,18			

Kat. 180	Procentowy udział pierwiastków w zakresie detekcji [%]											
	Przednia okładzina											
	Cu	Zn	Sn	S	Pb	Ca	Sb	As	Ag	Fe	Inne	
	78,53	19,24	0,77	0,39	0,24	0,22	0,19	0,11	0,09	0,08	0,14	
	Lut											
	Pb	Sn	Cl	Cu	V	Fe	Zn					
	83,48	13,56	2,53	0,16	0,14	0,08	0,04					

Kat. 183	Procentowy udział pierwiastków w zakresie detekcji [%]										
	Przednia okładzina										
	Cu	Zn	Si	Sn	Ca	S	As	Pb	Fe	Inne	
	74,27	19,82	2,68	1,43	0,80	0,36	0,28	0,11	0,11	0,14	
	Lut										
	Pb	Sn	Cu	Zn	Cl	Si	Ca	Fe	Inne		
	59,12	21,91	10,37	2,65	2,57	1,68	1,29	0,19	0,22		

Kat. 184	Procentowy udział pierwiastków w zakresie detekcji [%]										
	Przednia okładzina										
	Cu	Zn	Si	Sn	Ca	S	Pb	As	Fe	Inne	
	74,95	16,97	3,20	2,66	1,02	0,66	0,24	0,14	0,12	0,04	
	Lut										
	Pb	Sn	Cu	Ca	Ba	Zn	Fe	Inne			
	70,15	23,70	2,60	1,84	0,60	0,54	0,30	0,27			

Kat. 215	Procentowy udział pierwiastków w zakresie detekcji [%]											
	Przednia okładzina											
	Cu	Zn	Sn	Pb	Ca	Ag	Ni	Mn	Mo	Fe	Inne	
	86,17	8,60	3,65	0,10	0,34	0,12	0,04	0,04	0,03	0,02	0,02	
	Lut											
	Sn	Pb	Cu	Cl	Ca	Ce	Fe	Zn	Inne			
	52,50	43,07	1,42	1,24	1,07	0,19	0,17	0,12	0,22			

Kat. 435	Procentowy udział pierwiastków w zakresie detekcji [%]						
	Przednia okładzina						
	Cu	Zn	S	Pb	Sn	Inne	
	82,64	13,85	2,77	0,35	0,26	0,13	
	Lut						
	Pb	Sn	Cl	Cu	Ag	Fe	
	84,93	11,60	2,45	0,37	0,23	0,22	

Kat. 466	Procentowy udział pierwiastków w zakresie detekcji [%]											
	Przednia okładzina											
	Cu	Zn	Sn	Fe	As	Si	S	Pb	Ag	Inne		
	80,62	16,53	0,82	0,62	0,42	0,40	0,17	0,12	0,11	0,19		
	Tylne okładzina											
	Fe	Si	Sn	Cu	S	Ni	Zn					
	94,43	4,55	0,35	0,32	0,16	0,11	0,07					
	Nit											
	Fe	Si	Ca	Cu	S	P	K	Mn	Zn	Cl	Ni	Sr
	77,58	8,45	4,65	3,99	1,25	1,09	0,80	0,71	0,68	0,66	0,14	0,02

Kat. 474	Procentowy udział pierwiastków w zakresie detekcji [%]										
	Przednia okładzina										
	Cu	Pb	Zn	Si	Sn	Ca	Fe	Th	Inne		
	68,27	13,57	12,80	2,78	0,81	0,71	0,61	0,35	0,1		
	Lut										
	Pb	Si	Sn	Cl	Ca	Fe	Cu	Zr	V	Zn	Rb
	84,90	6,11	3,31	2,46	1,43	0,99	0,31	0,17	0,15	0,11	0,06

Kat. 151	Procentowy udział pierwiastków w zakresie detekcji [%]											
	Okucie końca pasa											
	Sn	Pb	Ca	Cl	Fe	Zr						
	71,48	24,72	2,70	0,87	0,19	0,03						

Tabela 3. Procentowy udział pierwiastków w zakresie detekcji [%] poszczególnych okuczek końca pasa.

4.3. Technika wykonania

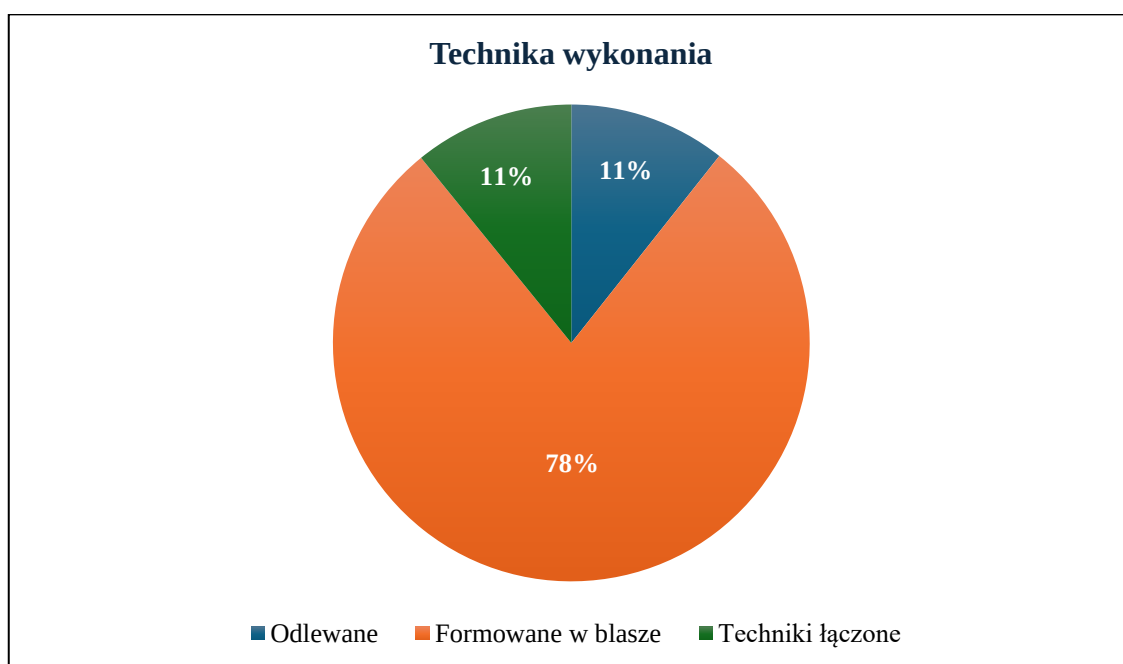
Przeprowadzona analiza zabytków wykazała, że podstawowymi technikami wykorzystywanymi do produkcji okuczek końca pasa było kucie, odlewanie i formowanie w blasze. Uzupełnieniem tych metod było przeciąganie drutu przez cajnyn³¹, które służyło do wytwarzania drutów wykorzystywanych następnie jako nity do mocowania rzemienia i spinania okładzin. Wnioski te zostały wyciągnięte na podstawie obserwacji zabytków w

³¹ Technika znana w literaturze jako ciągnięcie drutu.

omawianej kolekcji, źródłowej wiedzy metalurgicznej oraz wyników badań archeologicznych przeprowadzonych w miejscach, które zostały zidentyfikowane jako pozostałości późnośredniowiecznych warsztatów europejskich produkujących małe przedmioty metalowe. Były to powszechne metody stosowane do wytwarzania również pozostałych akcesoriów stroju.

Kucie należy do podstawowych metod obróbki metalu, która polegała na kształtowaniu go poprzez uderzanie młotkiem, najczęściej na kowadle. Stosowano zarówno kucie na gorąco, czyli po nagraniu metalu do odpowiedniej temperatury, jak i na zimno, zwłaszcza w przypadku metali o wysokiej plastyczności takich jak złoto, srebro czy miedź. Na gorąco wykuwano głównie przedmioty żelazne (Gradowski 1984, s. 37-4). W przypadku omawianego zbioru okuć końca pasa żelazo zastosowano zaledwie w kilku egzemplarzach i to zazwyczaj do wykonania tylnych okładzin. Nie jest wykluczone, że żelazne płytki były montowane w przypadku chałupniczych napraw okuć końca pasa. Kucie było zatem wykorzystywane głównie do przygotowania półproduktów, czyli blach ze stopów miedzi, które następnie formowano do pożądanego kształtu.

Poniższy wykres 3 przedstawia procentowe zestawienie egzemplarzy wykonanych w całości techniką odlewania czy formowania w blasze oraz ilość okuć przy produkcji których zastosowano metody łączone – odlewane przednie okładziny + tylne okładziny formowane w blasze, odlewane przednie okładziny + tylne okładziny kute, przednie okładziny formowane w blasze + tylne okładziny kute. Aż 78% z pozyskanych w Gdańsku okuć końca pasa zostało w całości uformowanych z metalowej blachy. Popularną, choć jedną z najtrudniejszych technik tego typu było repusowanie (zwane również trybowaniem). Wykorzystywano do tego małe i lekkie młotki cyzelerskie, puncyny – czyli żelazne pręty o zróżnicowanych głowicach roboczych oraz kowadła miękkie, najczęściej wykonane ze słomy repuserskiej. Tego typu kowadło łatwo ustępowało pod naciskiem, dzięki czemu można było wybijać dowolne formy, jak również dawało możliwość unieruchomienia blachy, ponieważ lekko rozgrzany materiał łatwo wtapiał się w smołę (tamże, s. 48-49). Oprócz tego znane były również kowadła wykonane z drewna, filcu, ołowiu oraz poduszki skórzane wypchane piaskiem (tamże, s. 40). Technika ta polega na wykuwaniu czy też wgniataniu wzorów w cienkiej blasze. Blaszkę umieszcza się licem do dołu i formuje się przy pomocy młotka i puncyn. W ten sposób otrzymuje się wklęsły negatyw reliefu. Po odwróceniu blachy na drugą stronę ukazuje się wypukły pozytywny relief, który wymaga obrobienia delikatnym kuciem za pomocą puncyn. Przy bardziej skomplikowanych i silnie wypukłych wzorach tę czynność

Wykres 3. Udział procentowy okuć końca pasa wykonanych w dwóch głównych technikach – odlewania i formowania w blasze oraz w połączeniu obu technik.

należy powtórzyć wielokrotnie (tamże, s. 49). W skrócie, odnosząc się do okuć końca pasa, motyw zdobniczy wybijano od spodniej strony przedniej okładziny tak, aby był wypukły. Dokładny opis tej techniki znajduje się w traktacie Teofila z początku XII wieku (Teofil, s. 126-127). Repusowanie pozwala na uzyskanie unikalnych wzorów, jednak wymaga starannego doboru surowca, jak również wprawnej ręki doświadczonego rzemieślnika. W innym wypadku na blasze pojawiają się spękania. Jej uproszczoną formą było wygniatanie niezbyt głębokich wzorów na miękkim podkładzie. W omawianym zbiorze okuć końca pasa zaobserwowano elementy tej techniki najczęściej w postaci wypukłych guzów.

Zdecydowanie częściej wykorzystywano metodę wytłaczania oraz sztancowania, które są pochodną skomplikowanej techniki repusowania. Wytłaczanie to wyciskanie w blasze pożądanego kształtów za pomocą modeli pomocniczych: matryc i stempli (patryc). Wykorzystywano do tego prasę lub robiono to ręcznie uderzając młotkiem. Stemple wykonane były ze stali, tak samo jak matryce, choć do tych ostatnich czasem wykorzystywano też brąz. M. Gradowski wymienia dwa rodzaje pras – klinową oraz śrubową. W pierwszej dociskano matrycę i stempel, które znajdowały się w żelaznej ramie za pomocą ułożonych do siebie przeciwstawnie klinów, a w drugiej były one dociskane przez śrubę. Sztancowanie natomiast to metoda wycinania określonych

kształtów za pomocą sztancy i wykrojników. Autor wspomina również o przepuszczaniu cienkiej blachy przez walcarkę, co pozwalało na otrzymanie ciągłych powtarzalnych wzorów na podłużnych taśmach (1984, s. 51-53). Ten sposób był jednak częściej wykorzystywany do wytwarzania metalowych okuć ksiąg. Blachy wykorzystywane do wytłaczania i sztancowania były zazwyczaj cieńsze niż w przypadku repusowania. Wzory wykonywane tą techniką są powtarzalne, co jest bardzo widoczne na przykład na dwuczęściowych kolistych okuciach końca pasa z literami gotyckimi.

Obok wyżej wymienionych technik, które stanowiły jednocześnie metody wytwarzania różnego rodzaju akcesoriów, jak i ich dekorowania wśród omawianych w tej pracy zabytków najczęściej stosowano wybijanie (stemplowanie) oraz rytowanie. Do wybijania wykorzystywano najczęściej żelaznych tłoczków, stempli czy puncy, za pomocą których wybijano ornamenty na powierzchni przedmiotu metalowego. Aby odbić wzór należało położyć blachę na miękkim podkładzie i młotkiem uderzyć w tłok (Hołowińska 1959, s. 93). Rytowanie/rycie, inaczej zwane grawerowaniem polegało natomiast na ryciu wzorów za pomocą sztychli grawerskich, czyli niewielkich dłut stalowych o różnym przekroju (Gradowski 1984, s. 65). Wśród omawianych okuć końca pasa zaobserwowano również specyficzny zygzakowaty czy też wężykowaty wzór wykonany chwiejakiem, czyli płaskim sztychlem. Był on często stosowany do wypełnienia tła na ręcznie grawerowanych powierzchniach okuć (Rochacki 2019, s. 276).

Kolejną techniką wykorzystywaną przy wytwarzaniu okuć końca pasa było odlewanie. W całości odlanych zostało 11% okuć końca pasa z całej kolekcji. Polega ona na formowaniu przedmiotów z metalu poprzez wlanie roztopionego surowca do specjalnie przygotowanej formy odlewniczej. Najczęściej wykorzystywano formy kamienne i gliniane.

Istniały formy jednoczęściowe z wyrytym negatywem, które układano poziomo i wlewano odpowiednią ilość metalu. Z jednej strony uzyskiwano ornament plastyczny, a z drugiej płaską i dosyć nierówną powierzchnię, którą następnie należało oszlifować (Gradowski 1984, s. 56). Ten zabieg jest często widoczny na metalowych przedmiotach w postaci poprzecznych rys na jednej ze stron.

W warsztatach chętnie wykorzystywano także dwuczęściowe formy wykonane z dwóch płyt z negatywowym odbiciem przedmiotu, składanych na czopy. Takie formy układano pionowo i przez specjalnie przygotowany otwór wlewano płynny metal. Śladem po tej technice odlewania są tzw. szwy po odlewach, czyli nadlewki metalu, które znajdują się z boku przedmiotu w miejscu, gdzie stykały się płyty. Po wyjęciu przedmiotu

z formy powinny zostać usunięte techniką cyzelowania, ponieważ kolejnym etapem jest szlifowanie i polerowanie, za pomocą pilników i gładzików. Jak widać w niektórych przypadkach rzemieślnik pomijał ostateczne wykończenie produktu (tamże, s. 56).

Znane było również odlewanie z rdzeniem. W tej technice za pomocą osobnego rdzenia włożonego do formy odlewniczej można było uzyskać wgłębienia i puste przestrzenie. Rdzenie były głównie wykonywane z kamienia, ale niewykluczone, że stosowano również rdzenie z drewna czy poroża (Berger 2020, s. 68-69). Odlewanie z rdzeniem miało najprawdopodobniej zastosowanie w przypadku większości kasetowych okuć końca pasa.

Kamienne formy do odlewania akcesoriów stroju znane są na przykład z gdańskiej Lastadii (Janowski 2020, s. 594) czy Kołobrzegu (Rębkowski 1999, s. 280, ryc. X: 7; Polak i in. 2010, s. 122, ryc. V: 3). Tego typu formy, w których wytwarzano elementy pasów odkryte zostały również w miastach holenderskich, takich jak Haga, Naaldwijk czy Dordrecht (Willemsen, Ernst 2012, s. 37-39) oraz niemieckich, na przykład w Wismarze, Rostocku, Stralsundzie czy Greifswaldzie (Wywrot-Wyszkowska 2019, s. 76).

Niezwykłym znaleziskiem na skalę europejską są formy odkryte w trakcie badań archeologicznych w Magdeburgu (Niemcy). Na stanowisku przy ul. Regierungsstrasse 7-8 pozyskano około 800 fragmentów, dzięki którym udało się zrekonstruować około 450 prawie kompletnych kamiennych form odlewniczych. Wśród nich znalazły się również formy do odlewania sprzączek, skuwek, aplikacji i zapinek (Berger 2006, s. 50-51). Najwięcej zidentyfikowano form jednoczęściowych, następnie dwuczęściowych i trzyczęściowych. Ponadto rozpoznano również formy wieloczęściowe. Na podstawie badań metaloznawczych stwierdzono, że formy służyły do odlewania przedmiotów ze stopu cyny i ołowiu. W pojedynczych przypadkach do metalu mogła być dodawana niewielka ilość miedzi w celu zwiększenia twardości stopu. Co interesujące, wśród wielu artystycznie i precyzyjnie wykonanych modeli znajdowała się również znaczna liczba form, które różniły się jakością. Przypuszcza się, że w warsztacie pracowali rzemieślnicy o różnym doświadczeniu i umiejętnościach lub odlewnia zamawiała formy z innych miejsc (Berger 2020, s. 78, 124).

Ciekawym znaleziskiem jest forma odnaleziona w Londynie, wykonana z kości mątwy, która służyła do odlewania aplikacji w kształcie gotyckiej litery *M/m* z koroną. Wydatowano ją na XV wiek (tamże, s. 37). W XVI-wiecznym traktacie włoskiego mistrza rzemiosła Vannoccio Biringuccio, poświęconemu obróbce metalu, pojawia się wzmianka na temat tego typu form (s. 364). W rozdziale dotyczącym sztuki złotniczej autor opisuje:

„(...) aby zaoszczędzić czas, odlewają wszystkie metale w kości mątwy, dzięki czemu uzyskują już połowicznie przedmiot, który mają wykonać. Następnie cierpliwie dopracowują odlew do pożądanego wykończenia (...)”³². Z tekstu wynika, że formy te były powszechnie stosowane we włoskich warsztatach, gdyż przyspieszały i ułatwiały pracę. Mimo wszystko porównując kształt negatywu na wspomnianej formie z kości mątwy pochodzącej z Londynu (Willemsen, Ernst 2012, ryc. 31, s. 37) z kształtem negatywu w formach kamiennych z miast holenderskich od razu widać różnicę (dla przykładu Willemsen, Ernst 2012, ryc. 30, s. 37; ryc. 33, 34, s. 39). Wzór z formy kościanej ma równe krawędzie i bardziej skomplikowany wzór. Wykonano go precyzyjnie. W formach kamiennych ze względu na twardość materiału uzyskanie idealnego kształtu wymagało dużo większych umiejętności, doświadczenia i przede wszystkim czasu.

Znane są też gliniane formy wieloczęściowe, które odkryto w trakcie badań archeologicznych w Londynie (Egan 1996, s. 90, ryc. 5A; 2002, s. 80; 2003, s. 245, ryc. 1) czy Pizie (Carrera 2018, s. 136). Pozwalały one na odlewanie kilkudziesięciu sztuk sprzączek na raz. Formy te używane były w warsztatach produkujących na masową skalę.

Istniały również formy wykonane z gliny na modelu oraz formy z ziemi formierskiej. Do wyrobu tych pierwszych używano mieszaniny glinki ogniotrwałej, piasku, gipsu oraz innych materiałów takich jak zmielone stare tygle odlewnicze. Omawiane formy wykorzystywano do wyrobu przedmiotów o rozczłonkowanym kształcie lub do produkcji dużych przedmiotów, np. dzwonów. Natomiast formy z ziemi formierskiej są przykładem form składanych miękkich, jednak wg Gradowskiego były rzadko wykorzystywane przy wykonywaniu elementów stroju czy biżuterii ze względu na znaczną chropowatość powierzchni oraz niemożliwość uzyskania drobniejszych i bardziej precyzyjnych detali (tamże, s. 57-58).

Najbardziej czasochłonną metodą było odlewanie na wosk tracony³³. Starannie obrobiony model woskowy oblepiano gliną, a następnie rozgrzewano. Powodowało to roztopienie wosku, który wsiąkał w glinę pozostawiając pusty negatyw modelu, w który wlewano płynny metal. M. Gradowski opisuje, że formy mogły być również wprawione w ruch wirowy, dzięki czemu metal wypełniał najmniejsze zakamarki (1984, s. 59). Następnie glina była rozbijana. Ze względu na fakt, iż wykonanie woskowej formy

³² Fragment tekstu przetłumaczony z języka angielskiego.

³³ W literaturze pojawia się informacja, że często wykorzystywano w tym celu również łój wołowy (Garbacz-Klempka 2010, s. 98).

zajmowało dużo czasu i była ona jednorazowa, to do produkcji okuć końca pasa pozyskanych w Gdańsku, które charakteryzują się powtarzalnymi kształtami i zdobieniami, była raczej rzadko wykorzystywana.

Druły, które służyły do wykonania nitów łączących części okuć końca pasa wykonywano metodą przeciągania drutu. Wyklepane na kowadle cienkie pręty przeciągało się przez cajtyn (cjajzyn), czyli stalową płytkę z otworami o różnej średnicy. Rozpoczynano od tej najbardziej dopasowanej do średnicy pręta, następnie go zmniejszając przy pomocy kolejnych otworów. W wyniku czego uzyskiwano zaoblony oraz wydłużony drut (Knobloch 1957, s. 63; Gradowski 1984, s. 93).

Ostatnią techniką, którą stosowano do łączenia elementów, z których składały się okucia końca pasa było lutowanie. Proces ten polegał na użyciu roztopionego metalu, czyli spoiwa nazywanego lutem, które miało niższą temperaturę topnienia niż części, które miały być połączone. Wg M. Gradowskiego podstawę lutu wykorzystywanego przy wyrobie biżuterii i akcesoriów stroju stanowiło srebro z domieszką miedzi i niewielką ilością cyny. Natomiast do wszelkich napraw domowym sposobem stosowano lut cynowy, który ma bardzo niską temperaturę topnienia i nie wymaga ani specjalnych umiejętności ani skomplikowanego oprzyrządowania (tamże, s. 96). W praktyce lutem cynowym nazywa się lut ze stopu cyny i ołowiu. Z analiz metaloznawczych zaprezentowanych poniżej wynika, że wykorzystywano luty z dużą przewagą cyny nad ołowiem, ale również takie, gdzie proporcja była odwrotna, czyli w lucie przeważał ołów, który był jednak tańszym surowcem niż cyna.

W przypadku analizowanych okuć końca pasa uwagę zwracają egzemplarze wykonane z dwóch blaszek łączonych grubą warstwą lutu, w których lut przygotowano zapewne w formie blaszki, następnie wkładano pomiędzy okładziny i podgrzewano do temperatury topnienia, której wymagał zastosowany lut (Sawicki 2017, s. 919). W omawianej gdańskiej kolekcji zaobserwowano również dwa okucia końca pasa, w których wykorzystano lut w formie metalowych opiłków³⁴ (kat. 14, tabl. 7: 4; kat. 98, tabl. 18: 8).

³⁴ Lut jednego z okuć końca pasa został poddany analizie metaloznawczej, która znajduje się powyżej. Okucie o nr kat. 98.

4.4. Formy okuć końca pasa

Przedmiotem analizy jest 516 metalowych okuć końca pasa oraz ich fragmentów. W omawianym zbiorze zastosowałam podział według formy, dzięki czemu wyróżniłam trzy podstawowe grupy – podłużne, czworoboczne i koliste okucia końca pasa. Ostatnią czwartą grupę stanowią okucia o różnorodnych, często rozbudowanych formach, które nie zostały przydzielone do żadnej z pozostałych grup. Do podłużnych okuć końca pasa zaliczyłam 268 egzemplarze, do czworobocznych 126, do kolistych 96, a do zakończeń o innych kształtach 26.

Zaprezentowanie tak licznej kolekcji okuć końca pasa skłoniło mnie do przyjęcia niestosowanego dotąd podziału opartego na formie zakończenia, gdyż z moich obserwacji wynika, że do poszczególnych rodzajów pasów wykorzystywano konkretne formy metalowych okuć, co znajduje odzwierciedlenie w źródłach ikonograficznych. Przy dłuższych, cienkich pasach zwisających niekiedy aż do kolan czy kostek mocowano okucia podłużne. Przy szerszych pasach o różnej długości końcówkę najchętniej zabezpieczano okuciami czworobocznymi, a do krótkich, ale węższych pasków niejednokrotnie używano okuć kolistych. Te ostatnie miały jednak dużo szersze zastosowanie, ponieważ można je zaobserwować również przy pasach pomocniczych, służących do mocowania broni, torebkach zawieszanych przy pasie, a także na paskach będących częścią oporządzenia jeździeckiego. Zarówno w przypadku okuć czworobocznych, jak i kolistych zauważalny jest podział na mniejsze i większe formy. Zagadnienie występowania określonych kształtów zakończeń przy konkretnych rodzajach pasów zostało opisane szerzej w rozdziale 1.

Zastosowany przeze mnie podział umożliwił również prześledzenie najczęściej umieszczanych motywów dekoracyjnych, które stosowano przy poszczególnych formach zakończeń.

Omawiany materiał pochodzący z terenu Gdańska charakteryzuje się powtarzalnością pod względem budowy poszczególnych egzemplarzy, z których zdecydowana większość to okucia w typie 2.4. Nie wykazuje on aż takiej różnorodności konstrukcji jak na przykład zbiór okuć końca pasa odkryty na terenie Londynu (Egan, Pritchard 2002, s. 124-154)³⁵ pomimo tego, że gdańska kolekcja jest bardzo liczna. Wśród gdańskich zakończeń znalazły się natomiast pojedyncze egzemplarze, które reprezentują typy budowy nieopisywane jak dotąd w innych publikacjach. Musimy mieć jednak na

³⁵ W publikacji opisano niecałe 200 okuć końca pasa.

uwadze, że analizowane zakończenie nie zostały poddane szczegółowym badaniom, takim jak na przykład zdjęcia rentgenowskie, które pozwoliłyby na uzyskanie informacji, co dokładnie znajduje się wewnątrz zamkniętych okuć. Wiele z nich nie poddano konserwacji, co również utrudnia dokładną analizę techniki ich wykonania. Mimo powyższych ograniczeń można wyróżnić okucia jednoczęściowe, dwuczęściowe oraz wieloczęściowe, które szczegółowo opisałam w rozdziale 3.

4.4.1. Podłużne

Do pierwszej grupy omawianych zabytków należą podłużne okucia końca pasa, których długość w większości około półtorakrotnie przekracza szerokość okucia. Egzemplarze tego typu zdobiły wąskie i często bardzo długie paski zwisające do kolan a niekiedy aż do kostek. Jest to najliczniejsza grupa, ponieważ licząca aż 268 egzemplarzy. Szerokość nasad analizowanych egzemplarzy wynosi od 4 do 28 mm.

W tej kategorii znalazły się głównie, znane w literaturze, okucia końca pasa naddługiego, czyli okucia o wąskiej nasadzie i wydłużonej końcówce. Wśród nich wyróżnić można okucia z końcówką w kształcie liścia, żołędzia, strzałki oraz z zakończeniem trójdzielnym. W literaturze spotyka się również okucia z francuską lilią oraz zakończenia trapezowate z rozwidloną końcówką, niekiedy w kształcie skrzydeł (Fingerlin 1971, s. 97, ryc. 127; Janssen, Thelen 2007, s. 140, ryc. 60). Zdecydowanie największą grupę okuć podłużnych reprezentują właśnie okucia końca pasa z wyodrębnioną końcówką, do których mocowano najwęższe paski (od 4 do 14 mm). Zaobserwowano aż 117 zakończeń tego typu. Są to zarówno zachowane całe egzemplarze, ale również ich fragmenty.

Liść dębu jest najprawdopodobniej najstarszym i najczęściej wykorzystywanym motywem w podłużnych okuciach końca pasa. Wszystkich okuć z liściastą końcówką jest w zbiorze 90. Sześć z nich to zaledwie fragmenty okuć, których końcówka się nie zachowała, ale wykazują one cechy podobne do pozostałych egzemplarzy w tej kategorii.

Najprostsza formę stanowi 35 okuć wykonanych ze stopu miedzi, w których przednia okładzina została odlana w całości. Najprawdopodobniej posiadały one niewielką tylną blaszkę podtrzymującą koniec pasa (tabl. 1-4). Wskazują na to cztery okucia wykonane tą samą techniką, w których tylna blaszka zachowała się fragmentarycznie (tabl. 2: 3, tabl. 16: 8, tabl. 17: 1, 3). Okucie o nr kat. 224 (tabl. 2: 3) reprezentuje typ zakończeń z końcówką w kształcie liścia. Pozostałe są to okucia z

trójdzielnym zakończeniem. Omawiane okucia zostały zaliczone do dwuczęściowych egzemplarzy z odlewaną przednią okładziną i tylną okładziną w postaci mniejszej dodatkowej blaszki – typ 2.1. Szerokość nasady w omawianych okuciach wynosi od 4 do 14 mm, najwięcej okuć posiada nasadę o szerokości 11-12 mm. Proste odlewane przednie okładziny z zakończeniem w kształcie liścia mają dłuższe krawędzie spiłowane w szpic, a część dekoracyjną od prostokątnej nasady oddzielają dwie poprzeczne linie ryte. Dla przykładu siedem takich samych okuć końca pasa odnaleziono na innym gdańskim stanowisku przy ul. Chmielnej 73-74 (Leśniewska 2016, s. 336-337). Analogiczne okucia końca pasa zostały odkryte również w fosie miejskiej oraz na ul. Więziennej 10-11 we Wrocławiu. Ich chronologia przypada na XIV wiek (Wachowski 1995a, s. 228; 1997, s. 189). Jedno okucie tego typu pochodzi z Węgier i datowane jest na drugą połowę XIV wieku (Fingerlin 1971, s. 97-98). Odlewane okucia z końcówką w kształcie liścia dębu znane są także z terenu Holandii (V. Grimm, Hoss 2017, kat. 140, 141).

W grupie okuć z odlewaną przednią okładziną z końcówką stylizowaną na kształt liścia zwracają uwagę 4 okucia (tabl. 4: 6-9; kat. 142, 173, 282, 388), które wyróżniają się swoją formą. Okucie końca pasa o nr kat. 142, które zostało zachowane fragmentarycznie (tabl. 4: 6) posiada bardziej rozbudowaną plastyczną liściastą końcówkę. Z kolei okucia o nr kat. 282 i 173 (tabl. 4: 8, 9) charakteryzuje długa wąska i prostokątna nasada oraz wykorzystanie motywu litery gotyckiej – w okuciu o nr kat. 173 litery *M/m* (tabl. 4: 9), natomiast w okuciu o nr kat. 282 prawdopodobnie litery *R* (tabl. 4: 8). W tym pierwszym wypustka zachowała się tylko fragmentarycznie, ale ze względu na podobną formę okucie zostało uznane jako analogiczne do dwóch pozostałych. W okuciu o nr kat. 388 (tabl. 4: 7) wyodrębniona szersza prostokątna nasada bardziej przypomina opisane wyżej typowe okucia końca pasa z końcówką w kształcie liścia.

Analogiczne okucie końca pasa do zakończenia o nr kat. 173 (tabl. 4: 9) odkryto w fosie założenia obronnego w Sądowlu na Śląsku i zostało ono wydatowane na przełom XIV i XV wieku lub pierwszą połowę XV wieku (Boguszewicz 2015, s. 151, ryc. 7f). Okucie tego typu znaleziono również w trakcie badań rynku w Gliwicach, a jego chronologię określono na XIV–XV wiek (Wachowski 2011, s. 59, ryc. 59c). Oba zakończenia posiadają literę gotycką *M*. Podobne okucie z wydłużoną nasadą odkryto również na terenie Londynu. Pochodzi z XIV wieku (*Medieval Catalogue* 1967, s. 269). Ze względu na kolisty kształt przy końcu okucia zostały one zakwalifikowane do tzw. okuć medalionowych, które mogły być częścią pasów *ceintures longues*. Egzemplarze te

znane były od 2 połowy XIV wieku (Fingerlin 1971, s. 121-133; Egan, Pritchard 2002, s. 140-141).

Na uwagę zasługują również okucie o nr kat. 452 (tabl. 6: 9) o rozbudowanej końcówce w typie 2.2. Podobne zakończenie zostało odnalezione wraz z aplikacjami w kształcie prostokąta oraz sprzączką ze skuwką o identycznym wzorze, jakie wykonano na okuciu końca pasa, w pochówku na Słowacji. Całość datowana jest na XIV wiek (Ruttikay 1989, s. 366, ryc. 2: 1064).

W omawianym wariantcie okuć końca pasa z końcówką w kształcie liścia występują również 42 egzemplarze dwuczęściowe (tabl. 5-9), zbudowane z dwóch okładzin wykonanych z blachy połączonych lutem w dwóch wariantach – z cienką (typ 2.2) i grubą warstwą lutu (typ 2.3). W tych drugich lut był prawdopodobnie przygotowywany w formie sztabki, którą wkładano pomiędzy okładziny i podgrzewano do temperatury topnienia (Sawicki 2017a, s. 919). Nie rozpatruje lutowania jako odrębnej części konstrukcji, stąd nie zaliczam tych egzemplarzy do wieloczęściowych, ale do dwuczęściowych, traktując lut jako spoiwo. Nie jest do końca jasne, z czego wynikało zastosowanie różnej grubości lutowania. Przypuszczam, że grubość mogła być dopasowana do grubości paska po to, by okładziny nie ulegały zniszczeniu, wyginaniu, a następnie złamaniu, co można zaobserwować na niektórych egzemplarzach. Możliwe też, że gruby lut miał dociągać zakończenie pasa, które lepiej utrzymywało się w pożądanej pozycji lub stanowiło o większej wartości okucia ze względu na swoją wagę.

Zauważalne są również różne typy omawianych wyżej okuć. Jedne mają tę samą szerokość na całej długości okucia, inne są nieco szersze przy nasadzie i zwężają się ku dołowi, a pozostałe rozszerzają się ku dołowi, a ich nasada pozostaje bardzo wąska. Okładziny przednie były najczęściej ozdabiane geometrycznym motywem rytym w postaci zygzakowatych linii, zygzakowatych linii falistych oraz linii prostych. Szerokość nasady tych zakończeń wynosi od 8 do 22 mm.

Okucia końca pasa wykonane z dwóch blaszek z końcówką w kształcie liścia pozyskano z terenu jatek mięsnych w Gdańsku, gdzie wydatowano je na XIV–XV wiek (Trawicka 2018, s. 355, 379, ryc. 22), ale również w Elblągu i pochodzą z XIV wieku (Rybarczyk 2021, s. 118-119, ryc. 123, 124). Zakończenia tego typu odnaleziono także na placu Nowy Targ we Wrocławiu i datowane są od XIII do pierwszej połowy XV wieku. Jednak zdecydowana większość pochodzi z przełomu XIII i XIV wieku do pierwszej połowy XIV wieku (Sawicki 2017b, s. 157-161). Jedno znalezisko odkryto również na Starym Mieście w Barczewku i datowane jest na połowę XIV wieku (Koperkiewicz 2025,

s. 78). Okucie z końcówką w kształcie liścia znane jest także z Tarnowa Jeziernego oraz z zamku Rogowiec, a ich chronologia przypada na 1 połowę XV wieku (Boguszewicz 2015, s. 151, ryc. 7g, 7h). Z dalszych analogii omawiane zakończenia odnalezione zostały w Pradze, a ich datowanie przypada na koniec XIV i XV wiek (Sawicki 2021, s. 154). Tego typu okucia znane są również na Węgrzech (Fingerlin 1971, s. 97, ryc. 135) i pochodzą z drugiej połowy XIV wieku oraz na Słowacji, gdzie znajdowały się w XIV-wiecznych pochówków (Ruttkay 1989, s. 366, 370).

Kolejną grupę okuć z liściastą końcówką stanowi 18 egzemplarzy wykonanych z jednego paska blachy zgiętego na pół wzdłuż dłuższej krawędzi – typ 1.2 (tabl. 10-11). Szesnaście z nich to okucia, które mają zdecydowanie mniej rozbudowaną końcówkę. Niektóre z zakończeń, znajdujących się w tej grupie okuć okuć końca pasa, mają prostszą formę. Zdarza się, że tego typu końcówka jest interpretowana jako schematyczna francuska lilia. W mojej ocenie jest to raczej uproszczona forma liścia. Dla przykładu można porównać okucie o nr kat. 114 znajdujące się na tabl. 10: 5, które ma uproszczoną końcówkę do okucia o nr kat. 140 umieszczonego w tej samej tabl. 10: 2 powyżej tego okucia, które zdecydowanie bardziej przypomina liść. Sama trzyczęściowa końcówka jest prawie identyczna. Tylko w jednym okuciu o nr kat. 11 (tabl. 10: 4) końcówka ma formę, którą można przyrównać do francuskiej lilii, jednak w literaturze okucia końca pasa z francuską lilią są zazwyczaj bardzo charakterystyczne i nie ma wątpliwości o jaką formę zakończenia chodzi (np. Fingerlin 1971, s. 97, ryc. 127). Nie jest to jednak kwestia, którą można ostatecznie rozstrzygnąć. Na tablicy 10 wyróżnia się jeszcze jedno okucie o nr kat. 446 (tabl. 10: 3), które jest najprawdopodobniej półfabrykatem. Zgięta wzdłuż dłuższej krawędzi blaszka została przygotowana do wykonania rytej dekoracji, co widać z jednej strony na końcu okucia.

Okucia wykonane z jednego paska blachy zgiętego na pół wzdłuż dłuższej krawędzi (typ 1.2) mają z reguły szerszą nasadę i zwężają się ku dołowi. Szerokość nasady wynosi od 8 do 24 mm. Pasek był mocowany za pomocą jednego, czasem dwóch nitów. Geometryczny motyw dekoracyjny w postaci rombów i trójkątów znajduje się zazwyczaj przy nasadzie albo na całej wierzchniej stronie okucia. Ponad dwadzieścia okuć tego typu pozyskano w obrębie jatek mięsnych w Gdańsku (Trawicka 2018, s. 355, 379, ryc. 22). Ich datowanie przypada na XIV–XV wiek. Ponadto analogię do tych egzemplarzy stanowią: dwa okucia końca pasa z Nysy, w tym jedno zachowane częściowo (Romiński 1979, tabl. XXVII e, f), jedno ze Środy Śląskiej oraz jedno z ul. Więziennej 10-11 we Wrocławiu (Wachowski 1997, s. 189, ryc. 3: c, d, f). Pozostałe to

dwa okucia końca pasa odkryte w Pucku (Miścicki 2017, s. 223, ryc. VIII.13/15, s. 226, VIII.15/29), dwa w Elblągu (Rybarczyk 2021, s. 118-119, ryc. 123, 124), jedno w Kołobrzegu (Polak 1998, s. 218), cztery okucia z Płocka, w tym jedno zachowane na skórzanym pasie (Trzeciecki 2000, fot. LIII) oraz jeden egzemplarz z badań prowadzonych na Starym Mieście w Ostródzie (Michalski 1998, s. 48, ryc. 21:6), który został przez autora błędnie zinterpretowany jako okucie księgi. Analogiczne okucia z jednego paska blachy i końcówką w kształcie liścia znane są również ze Szwecji (Fingerlin 1971, s. 99, ryc. 141, 142) oraz Londynu (Egan, Pritchard 2002, s. 131, ryc. 605). Chronologia wymienionych wyżej egzemplarzy przypada na okres pomiędzy XIV a pierwszą połową XV wieku.

Następną grupę stanowią okucia końca pasa z końcówką w kształcie strzałki, których zaobserwowałam 15 (tabl. 12; tabl. 13: 1-6). Wszystkie zostały wykonane ze stopu miedzi. W okuciach końca pasa zakończonych strzałką przeważają te wykonane z jednego paska blachy zgiętego na pół wzdłuż dłuższej krawędzi – typ 1.2. Jest ich trzynaście. Dwa egzemplarze to okucia dwuczęściowe, jedno wykonane z dwóch okładzin z blachy – typ 2.2 (tabl. 12: 9), a drugie z przednią okładziną odlewaną, a tylną (niezachowaną) z blachy – typ 2.1 (tabl. 13: 6). Okucia ze strzałkowatą końcówką wykonane z jednego paska blachy, tak jak w przypadku okuć z liściastym zakończeniem, mają z reguły szerszą nasadę i zwężają się ku dołowi. Zdobi je także geometryczny motyw dekoracyjny w postaci rombów i trójkątów, który znajduje się najczęściej przy nasadzie, rzadziej na całej wierzchniej stronie okucia. W jednym przypadku (tabl. 13: 5) powierzchnia została wzbogacona o dwie linie faliste. Analogiczne okucia z zakończeniem w kształcie strzałki odkryto w obrębie jatek mięsnych w Gdańsku i datowane są na XIV–XV wiek (Trawicka 2018, s. 355, 379, ryc. 22) oraz na parcelach między Długim Targiem a Powroźniczą w Gdańsku, gdzie ich chronologia przypada na 2 ćwierć XIV wieku (Miścicki 2022, s. 388, ryc. X7: 13). Ponadto okucie tego typu odnaleziono w Płocku (Trzeciecki 2000, fot. LIII) w warstwie datowanej na drugą połowę XV wieku oraz w Nysie, gdzie chronologia zabytku sięga XIV wieku (Wachowski 1997, s. 189, ryc. 3: b). Okucie tego typu znane jest również z Krakowa. To ostatnie pochodzi z końca XIV wieku (Turska 1987, s. 159, ryc. 97). Zakończenie to znane jest także z Holandii, a jego chronologia przypada na pierwszą połowę XIV wieku (Fingerlin 1971, s. 99, ryc. 136).

Do okuć z końcówką w kształcie żołędzia zaliczono 9 egzemplarzy (tabl. 13: 7-8; tabl. 14). Wśród nich znalazło się siedem okuć odlewanych (tabl. 14), w tym trzy okucia

kasetowe – typ 1.3 (tabl. 14: 1-3) i cztery okucia T-kształtne – typ 1.4 (tabl. 14: 4-7). Na uwagę zasługuje jedno okucie wieloczęściowe, które zostało wykonane z trzech okładzin, w tym dwóch wykonanych z blachy oraz jednej blaszki/sztabki odlewanej z wypustką, usytuowaną pomiędzy nimi – typ 3.1 (tabl. 13: 7). Całość połączona została nitami. W tym przypadku technika odlewu ułatwiła uzyskanie plastycznej żółdziowatej końcówki, która jest integralną częścią środkowej blaszki. To okucie końca pasa przypomina okucia kompozytowe z rozwidloną U-kształtną sztabką umieszczoną pomiędzy dwoma okładzinami odkryte na terenie Londynu (Egan, Pritchard 2002, s. 144). Kasetowe okucia z końcówką w kształcie żółdźcia znane są z Francji (Fingerlin 1971, s. 99, ryc. 138; s. 101, ryc. 147) oraz Anglii (Fingerlin 1971, s. 97, ryc. 132; s. 101, ryc. 146; Egan, Pritchard 2002, s. 131, ryc. 607) i datowane są na XIV wiek. Najbardziej popularną formą zakończenia okuć końca pasa z U-kształtną sztabką odkrytych na terenie Anglii jest właśnie żółdź, który uznaje się za jeden z najczęściej wykorzystywanych motywów zdobniczych już od końca XIII wieku (Cassels 2013, s. 68), podczas gdy w omawianym zbiorze gdańskich zabytków należy on do mniejszości.

Do opisywanej grupy zaliczono również cztery odlewane T-kształtne okucia końca pasa, których wąska nasada posiada wydłużoną plastyczną wypustkę zakończoną żółdziem – typ 1.4 (tabl. 14: 4-7). W przypadku dwóch egzemplarzy nasada jest trapezowata, zdobiona motywem roślinnym i posiada jeden otwór na nit (tabl. 14: 4, 5). Wypustka ozdobiona jest motywem sznurowym. Przy dwóch pozostałych okuciach nasada jest bardziej zdobna, ma kształt roślinny (tabl. 14: 6, 7) i dwa otwory na nity. W jednym z omawianych okuć (tabl. 14: 5) zachował się fragment skórzanego paska umieszczony w nasadzie poziomo, co wprowadza niejasność czy okucia tego typu były zakończeniami pasa czy umieszczano je w innym miejscu na pasie tak, aby pełniły funkcję ozdobnej zawieszki. Na jednym z malowideł w Kościele Św. Franciszka w Rimini we Włoszech widnieje pas ze zbliżonym do omawianego zakończeniem pasa.³⁶ Posiada szerszą nasadę, ale identyczną wydłużoną sznurową wypustkę. Przedstawienie to pochodzi z 1469 roku i stanowi potwierdzenie, że mocowano okucia tego typu na końcówkę pasa.

Jednym z nielicznych przedstawień, na których można zaobserwować podłużne okucie końca pasa najprawdopodobniej z końcówką w kształcie żółdźcia jest obraz „Narodziny Marii” pochodzący z początku XV wieku (ryc. 6: 2). Kończówka nie jest

³⁶ Obserwacja autorki.

integralną częścią okładziny, ale posiada plastyczną formę przymocowaną za pomocą metalowego kółka do nasady z uszkiem.

W przypadku siedmiu okuć końca pasa (tabl. 15) niemożliwe było przydzielenie ich do grupy o konkretnym kształcie zakończenia. Jedno z nich posiada końcówkę, ale jest ona ułamana (tabl. 15: 1). Kolejne sześć to zaledwie fragmenty okuć, w których zachowały się tylko nasady (tabl. 15: 2-7).

Do podłużnych okuć końca pasa zaliczają się również okucia z trójdzielną końcówką, które często posiadały środkową wypustkę w kształcie żołędzia. W przypadku gdańskich zakończeń trudno ocenić, które z egzemplarzy faktycznie zwieńczone są tego typu dekoracją. Do okuć końca pasa z trójdzielną końcówką zaliczyłam 16 egzemplarzy (tabl. 16, 17). Jedenaście z nich należy do grupy okuć dwuczęściowych z odlewana przednią okładziną i tylną okładziną z paska blachy – typ 2.1 (tabl. 16, tabl. 17: 1-3), a jedno okucie zostało wykonane z dwóch blaszek – typ 2.2 (tabl. 17: 8). Trzy egzemplarze z odlewana przednią okładziną wciąż posiadają zachowane tylne blaszki (tabl. 16: 8, tabl. 17: 1, 3). Cztery okucia z trójdzielną końcówką to dwuczęściowe okucia końca pasa zbudowane z dwóch zlutowanych ze sobą blaszek i umieszczonej pomiędzy nimi, zazwyczaj plastycznej, wypustki mocowanej za pomocą nitu – typ 2.2.1 (tabl. 17: 4-7). Ostatnie okucie w tej grupie stanowi egzemplarz wykonany z dwóch blaszek (tabl. 17: 8) z bardzo wąską nasadą i liniami falistymi na powierzchni. Końcówka tego okucia różni się od pozostałych. Najbardziej rozbudowany egzemplarz w tej grupie stanowi okucie o nr kat. 406 (tabl. 17: 3), w którym wypustka została wydłużona i urozmaicona dodatkowym rombem.

Na siedmiu okuciach z trójdzielną końcówką zaobserwowałam ryte litery gotyckie. W przypadku pięciu z nich jest to gotycka litera *M/m* (tabl. 16: 3, 8; tabl. 17: 3, 5, 6). Na jednym z pozostałych okuć o nr kat. 135 (tabl. 17: 4) widnieje gotycka litera *a*, a na okuciu o nr kat. 347 (tabl. 17: 7) wyryto prawdopodobnie literę *o* lub *p*, nad którą umieszczono kreskę świadczącą o tym, że najprawdopodobniej zastosowano abreviaturę.

Analogie do okuć z trójdzielną końcówką stanowią egzemplarze odkryte na cmentarzysku w Niemczy na Śląsku oraz we wsi Konůvky i na grodzisku w Děčín w Czechach (Wachowski 1997, s. 188). Jedno okucie pozyskano w trakcie badań gliwickiego rynku (Wachowski 2011, s. 59, ryc. 59b). Dwa okucia tego typu znane są z Płocka (Trzeciecki 2000, fot. LIII). Okucie z końcówką trójdzielną zostało ostatnio pozyskane także w trakcie badań dawnej strażnicy w Bartążku pod Olsztynem (Swat 2025). Okucia tego typu znane są z terenu Niemiec, po jednym okuciu z trójdzielną

końcówką odkryto na zamku Camburg w Saksonii oraz zamku Endsee w Bawarii, jedno na rynku miejskim w Herzbergu w Brandenburgii oraz na terenie miasta Radeburg w Saksonii oraz po jednym na terenach wsi Sellessen i Kausche w Brandenburgii (Frey, Volkmann 2007, s. 145, ryc. 2). Pięć okuć pozyskano również w Pradze (Sawicki 2021, s. 147-148; Sawicki 2021, s. 148, kat. 195; Piekalski, Sawicki, Duma 2022, ryc. 5d). Chronologia wszystkich wymienionych powyżej okuć końca pasa zamyka się w okresie pomiędzy drugą połową XIII wieku a XV wiekiem. Większość z nich datowana jest jednak na drugą połowę XIV i pierwszą połowę XV wieku.

W omawianym zbiorze wyróżniono także 10 okuć końca pasa z końcówką półkolistą (tabl. 18). Najprostsze posiadają ryty ornament geometrycznym w postaci rombów i trójkątów. Są to w większości okucia dwuczęściowe wykonane są z dwóch okładzin – typ 2.2 (tabl. 18: 4, 5, 10) i typ 2.3³⁷ (tabl. 18: 6-9), natomiast trzy wykonano z blachy zgiętej na pół wzdłuż dłuższej krawędzi – typ 1.2 (tabl. 18: 1-3). Te ostatnie posiadają podobny rozkład zdobienia znajdującego się głównie przy nasadzie. Analogiczne okucie końca pasa odkryte zostało w trakcie badań archeologicznych wieży w Lubrzy i datowane jest przełom XIII i XIV wieku (Janowski, Michalak 2022, s. 177, ryc. 3: 8). Proste egzemplarze zakończone półkoliście znane także są z Wrocławia, a ich chronologia przypada od XIII do końca XVIII wieku (Sawicki 2021, kat. 221, 232, 245). Egzemplarze o tej formie występują również w londyńskim zbiorze i pochodzą z okresu pomiędzy XIII a XV wiekiem (Egan, Pritchard 2002, s. 131, ryc. 604; s. 137, ryc. 630).

Cztery z omawianych gdańskich okuć zakończonych półkoliście zdobi dodatkowa integralna wypustka (tabl. 18: 8-10, jedno nie posiada zdjęcia – jest to nr kat. 146). W trzech okuciach z wypustką znajduje się ornament w postaci inskrypcji gotyckich – w jednym widnieje inskrypcja *maria*g (tabl. 18: 8), w drugim *maria* (tabl. 18: 9), a w trzecim jego skrócona wersja *mari* (nr kat. 146). Pod względem kształtu najbliższą analogię do okucia o nr 290 (tabl. 18: 10) stanowi odkryty w Elblągu egzemplarz datowany na XV wiek (Rybarczyk 2021, s. 118, ryc. 122).

W zbiorze podłużnych okuć końca pasa wyróżniono 28 okuć dwuczęściowych, w których przednia i tylna okładzina zostały zespolone lutem (tabl. 19-21). Przednią okładzinę wykonano metodą wytłaczania – typ 2.8, dzięki której uzyskiwano bardziej skomplikowane, ale wciąż powtarzalne, wzory. Na 18 egzemplarzach zaobserwowano litery lub całe inskrypcje gotyckie (tabl. 19: 5-9, tabl. 20: 1-3, 5-7, tabl. 21: 1-7).

³⁷ W przypadku okucia o nr kat. 98 pomiędzy okładzinami znajduje się gruba warstwa opiłków metalu.

Pojedyncze litery, które znalazły się na okuciach to litera *M/m* (tabl. 20: 2), *a* (tabl. 19: 5, 6, tabl. 21: 2, 3), *K* (tabl. 21: 1) oraz *t* lub *f* (tabl. 21: 4). Jedno z okuć posiada dwie litery *ar* (tabl. 21: 5). W trzech egzemplarzach pojawiło się imię *maria* (tabl. 19: 7, 8, tabl. 21: 6), w jednym *ave* (tabl. 20: 1) oraz *ave mar* (tabl. 20: 5), a w jednym *amor* (tabl. 20: 7). W pozostałych okuciach litery są na tyle niewyraźne, że nie udało się ich zidentyfikować. W tym rodzaju okucia najpowszechniej wykorzystywano motywy roślinne, jednak często łączono je z literami gotyckimi. Podobną formę okucia do egzemplarza o nr kat. 33 (tabl. 21: 1) stanowi zakończenie żelazne odkryte na zamku Szczerba pochodzące z pierwszej połowy lub początku drugiej połowy XV wieku (Boguszewicz 2015, s. 151, ryc. 7j).

Na uwagę zasługują okucie końca pasa o nr kat. 308 z motywem serca (tabl. 21: 6). Na nasadzie znajduje się prawdopodobnie inskrypcja *maria* (tabl. 21: 6). W XIV i XV wieku motyw serca był często wykorzystywany na emblematkach, broszach i zawieszkach jako uniwersalny symbol miłości (Lightbown 1992, s. 184-186; Spencer 1998, s. 321).

Ciekawą, choć niewielką grupę, bo liczącą zaledwie 4 egzemplarze, stanowią dwuczęściowe okucia końca pasa z wytłaczaną przednią okładziną (tabl. 21: 7-10) nawiązujące kształtem do wyróżnionych przez I. Fingerlin (1971, s. 161 i n.) okuć w kształcie liry datowanych przez badaczkę na XIV wiek. Tę formę okucia charakteryzuje wydłużona prostokątna lub trapezowata nasada i ozdobna wypustka wieńcząca całość formy. W okuciu o nr kat. 71 i 163 jest to francuska lilia (tabl. 21: 8, 10). W jednym okuciu (tabl. 21: 7) na nasadzie widnieją litery gotyckie. W okuciu końca pasa o nr kat. 309 jest to litera *M/m* oraz inna słabo widoczna litera gotycka – być może *B* lub *S* (tabl. 21: 7).

W kategorii podłużnych okuć końca pasa wyróżnia się 8 okuć wykonanych ze stopu miedzi z ażurowym oknem zwieńczonym maswerkkiem w postaci trójliścia reprezentujących typ 2.4.1, w którym przednia okładzina ma krawędzie wygięte pod kątem 90 stopni, tylna jest płaska, a pomiędzy nimi występuje dodatkowa plastyczna wypustka (tabl. 22). W tym miejscu warto zaznaczyć, że w zbiorach gdańskich znane są analogiczne egzemplarze³⁸, które zamiast dolnej wypustki posiadają haczyk. Nie możemy zatem wykluczyć, że zakończenia, które zachowały się częściowo były tego rodzaju okuciem stanowiącym zapięcie lub element łączący inne części pasa.

Na szczególną uwagę zasługują okucia o nr kat. 178 i 64 (tabl. 22: 2, 3), w których dekoracyjny motyw imitujący otwór okienny został wypełniony masą szklaną. Ażurowej

³⁸ Na okucia tego typu natknęłam się w trakcie przeglądania zabytków z terenu Targu Siennego.

dekoracji towarzyszy geometryczny motyw rytowany w kształcie rombów umieszczony przy nasadzie i na dole przedniej okładziny. Wszystkie okucia zostały wykonane w ten sam sposób. Są to okucia wieloczęściowe zbudowane są z dwóch okładzin złączonych nitami z dodatkową wypustką. Przednia okładzina ma boczne krawędzie wygięte do wewnątrz, natomiast okładzina tylna jest płaska. Tylna okładzina zachowała się w całości tylko w trzech egzemplarzach (tabl. 22: 1-3). W jednym z okuć (tabl. 22: 4) pozostał tylko jej niewielki fragment. Wszystkie omawiane okucia posiadają na dole otwór na nit, który służył do zamocowania ozdobnej plastycznej wypustki. Wypustki zachowały się w całości w dwóch egzemplarzach (tabl. 22: 1, 4), a w dwóch innych tylko fragmentarycznie (tabl. 22: 3, 6). W trakcie przeglądania zbiorów muzealnych zaobserwowałam, że okucia tego typu wykonywano w dwóch wariantach. Jedne posiadały wypustkę tak, jak w egzemplarzach opisanych powyżej, a inne hak prawdopodobnie stanowiący zapięcie. Fragment okucia końca pasa z ażurowym oknem odnaleziono również na ul. Chmielnej 73-74 w Gdańsku, a jego chronologia przypada na XV wiek (Leśniewska 2016, s. 341).

Motyw okna wykorzystano również przy czterech podłużnych okuciach kasetowych odlanych ze stopu cyny i ołowiu (tabl. 30: 1-3, 5). W dwóch z nich w oknie występuje postać Marii Magdaleny z Dzieciątkiem (tabl. 30: 2, 3). W okuciu o nr kat. 450 (tabl. 30: 2) dekorację zastosowano zarówno z przodu, jak i z tyłu okucia. Po jednej stronie Maria Magdalena jest ciężarna, a po drugiej trzyma dziecko na rękach. W okuciu o nr kat. 301 (tabl. 30: 3) również wykorzystano postać Marii Magdaleny trzymającej dziecko na ręku, ale znajduje się on tylko na wierzchniej stronie okucia. Do najbardziej rozbudowanych okuć w tej grupie należy okucie o nr kat. 288 (tabl. 30: 5), w którym po obu stronach pustego okna występują kolumny. Podobne okucie końca pasa znajduje się w zbiorach Muzeum Boijmans Van Beuningen w Rotterdamie (<https://www.boijmans.nl/>). Z tą różnicą, że w oknie znajduje się postać. Po bokach widnieją dwie kolumny, a całość wieńczy ozdobna wypustka. Okucie to datowane jest na XV wiek. Zbliżoną analogię stanowi również dwustronne posrebrzane okucie końca pasa z dwoma kolumnami po bokach pochodzące ze zbiorów Królewskiego Muzeum Sztuki i Historii w Brukseli (Fingerlin 1971, s. 318, ryc. 352, kat. Nr 35; Lightbown 1992, s. 339C). To XIV-wieczne³⁹ okucie zdobi z jednej strony postać św. Barbary, a z drugiej św. Katarzyny. Pasek mocowany był w prostokątnej nasadzie z dekoracją kwiatową. Większość zaprezentowanych przez I. Fingerlin okuć końca pasa z motywem okna

³⁹ Okucie końca pasa datowane na 1370-1380 rok.

pochodzi z XIV wieku (Fingerlin 1971, np. kat. 66, 102, 152, 153, 155, 186, 335, 367, 470), jednak patrząc na powyższe przykłady zakończenia tego typu były stosowane jeszcze w XV wieku.

Zbliżone do okuć z motywem okna jest 10 okuć końca pasa (tabl. 23), które stanowią ich uproszczoną formę. Wszystkie przednie okładziny posiadają krawędzie wygięte do wewnątrz – typ 2.4. Nie mają one charakterystycznej ażurowej dekoracji, ale rozmieszczenie geometrycznych motywów zdobniczych przypomina to stosowane w okuciach z motywem okna. Dwa z nich posiada plastyczną wypustkę – typ 2.4.1. W okuciu o nr kat. 403 (tabl. 21: 4) zachowała się ona w całości, a w okuciu o nr kat 312 (tabl. 21: 5) tylko we fragmencie. W przypadku dwóch okuć, które posiadają otwory na dole okładziny można przypuszczać, że również reprezentowały ten sam typ (tabl. 23: 3, 6). Podobny egzemplarz odkryto w obrębie jatek mięsnych w Gdańsku. Zabytek został wydatowany na XIV–XV wiek (Trawicka 2018, s. 355, 379, ryc. 22). Fragment analogicznego okucia końca pasa odkryto również na terenie Holandii i jego datowanie przypada na pierwszą połowę XV wieku (Bartels 1999, s. 1058, fot. 188). Okucie z podobnym motywem zdobniczym przy nasadzie i na krawędziach pochodzi również z niemieckich zbiorów, a jego chronologia sięga pierwszej połowy XIV wieku (Fingerlin 1971, kat. 14)

Wśród omawianej kategorii okuć podłużnych wydzielono 33 dwuczęściowe okucia końca pasa zakończone trójkątnie, zazwyczaj w szpic, a niekiedy z uciętą końcówką lub dodatkową wypustką (tabl. 24-27). Wszystkie zostały wykonane ze stopu miedzi. Największą grupę, liczącą aż 21 egzemplarzy, stanowią okucia dwuczęściowe, w których przednia okładzina posiada krawędzie wygięte do wewnątrz – typ 2.4 (tabl. 24, 25, 27: 1, 2, 6). Osiem to okucia z dwoma blaszanymi okładzinami – dwa w typie 2.2 (tabl. 26: 6, 9) i sześć w typie 2.3, czyli z grubą warstwą lutu (tabl. 26: 1-5, 7). Szersze okucie końca pasa zakończone trójkątnie zostało odkryte w trakcie badań rynku w Skarszewach i pochodzi z warstwy datowanej na XIV i początek XV wieku (Starski 2018, ryc. 9: 15). Podłużne okucie ze spiczastą końcówką znajduje się na zachowanym w całości skórzanym pasku z Dordrecht w Holandii, który został pozyskany w warstwie datowanej na drugą połowę XV wieku (Willemsen, Ernst 2012, s. 7, ryc. 2). Kolejne okucie z tej grupy reprezentuje najprawdopodobniej typ 2.4.1. (tabl. 27: 3). Tylne okładzina jest wyraźnie większa od przedniej. Ostatnie okucie tej grupy to zakończenie wieloczęściowe z U-kształtną sztabką pomiędzy okładzinami – typ 3.2 (tabl. 27: 4). Sztabka posiada ozdobną wypustkę. W Londynie tego typu okucia ze sztabką datowane

są na koniec XIII wieku aż do początku XV wieku (Fingerlin 1971, s. 115-116; Egan, Pritchard 2002, s. 145).

W 18 okuciach zachowała się tylko przednia okładzina wykonana z blachy. Tylne okładziny zachowały się natomiast w 10 egzemplarzach (tabl. 24: 3, tabl. 25: 4, tabl. 26: 1-5, 7, 8; tabl. 27: 3). Osiemnaście z omawianych okuć posiada litery lub inskrypcje gotyckie. Są to na przykład podwójne litery *op* (tabl. 24:1) i *oa* (tabl. 24: 2), W okuciu o nr kat. 15 (tabl. 27: 3) znajdują się litery ułożone jedna nad drugą *ifoh*. Na powierzchni zakończenia o nr kat. 360 (tabl. 25: 7) widnieje inskrypcja *hilf* od „Hilf Got, Maria Berot”. Litery na pozostałych okuciach opisują w podrozdziale 4.5.2.

Jednym z ciekawszych zabytków w tej grupie jest okucie o nr kat. 130 (tabl. 26: 8), w którym to tylne okładziny ma krawędzie wygięte to wewnątrz – typ 2.6. Przednia okładzina jest płaska, ale wypełniona trzema rzędami wybitych punktów. Na jej końcu widnieje francuska lilia. Z kolei zachowane częściowo okucie końca pasa o nr kat. 73 (tabl. 27: 3) jest o tyle nietypowe, że tylne okładziny jest prostokątne, co powoduje, że wystaje poza dolną część przedniej okładziny. Prawdopodobnie reprezentuje ono typ 2.4.1.

Wyróżnić należy również fragment okucia o nr kat. 439 (tabl. 27: 5), które jako jedyne zaliczyć można do okuć z dwoma okładzinami i dodatkowymi listwami bocznymi – typ 2.2.1. Tego typu okucia opisano w londyńskiej publikacji (Egan, Pritchard 2002, s. 125). Pojawiły się w Londynie już w pierwszej połowie XIII wieku (tamże, s. 24). Okucia z listwą boczną znane są również z terenu Wrocławia. Ich datowanie przypada na okres między drugą połową XIII a pierwszą połową XIV wieku (Sawicki 2017b, s. 150, np. kat. 215-219).

W zbiorze omawianych zabytków znalazły się też podłużne okucia końca pasa z prostokątną końcówką, niekiedy ze ściętymi rogami. Do tej grupy zaliczono 9 egzemplarzy (tabl. 28). Trzy z nich wykonano z dwóch blaszek połączonych lutem – typ 2.2 (tabl. 28: 1, 2, 7), a pięć z jednego paska blachy zgiętego na pół – 1.1 (tabl. 28: 3-5, 8, 9). Przy okuciu o nr kat. 83 (tabl. 28: 6) zastosowano z tyłu dodatkową blaszkę zabezpieczającą. Wśród omawianych okuć końca pasa wyróżnia się okucie o nr kat. 345 (tabl. 27: 1), na którym widnieje skrócona inskrypcja gotycka *mri*.

W zbiorze podłużnych okuć końca pasa znalazły się łącznie 23 egzemplarze kasetowe odlane w całości ze stopu cyny i ołowiu – typ 1.3 (tabl. 29-31). Cztery z nich zostały opisane powyżej przy okazji omawiania dekoracji w postaci motywu ażurowego okna. Na uwagę zasługuje jedno okucie z niezidentyfikowaną postacią w środku, nad

którą widnieje trójkątne sklepienie (tabl. 30: 4). Jest to prawdopodobnie postać kobiety, być może jednej ze świętych, których przedstawienia często umieszczano na akcesoriach stroju.

Osiem egzemplarzy wykonanych techniką odlewu to wąskie podłużne okucia końca pasa z wyodrębnioną kasetową nasadą – typ 1.3. W sześciu egzemplarzach krawędzie są zdobione pseudogranulacją (tabl. 29: 1-4, 7-10). Jedno z okuć zostało zachowane tylko w postaci prostokątnej nasady (tabl. 29: 7), na której znajduje się mało czytelna litera gotycka, prawdopodobnie *a*.

Na szczególną uwagę zasługuje część okucia końca pasa o nr kat. 151 zachowanego wraz z kawałkiem skórzanego paska, do którego przymocowano aplikację w kształcie litery *m*, która jest niewidoczna na zdjęciu (tabl. 29: 1). Na przodzie w prostokątnym oknie ozdobionym perełkowaniem znajdują się gotyckie litery majuskułowe *ARSTVX*. Majuskułowe litery widnieją także na fragmencie okucia o nr kat. 277 (tabl. 29: 3), ale widoczne są tylko trzy pierwsze *D(Q?)EA* (...). Inskrypcje gotycką *AVE MARIA* posiada również zachowane częściowo okucie o nr kat. 396 (tabl. 29: 2). Inskrypcja otoczona jest perełkowaniem.

Wśród kasetowych okuć odlewanych znalazły się także dwa podobne do siebie okucia końca pasa ze zwężającą się ku dołowi końcówką zwieńczoną plastycznym trójlisciem (tabl. 29: 5, 6). Krawędzie okuć zdobione są perełkowaniem (pseudogranulacją). Na powierzchni okucia o nr kat. 60 (tabl. 29: 6) znajduje się litera gotycka *a*. Krawędź nasady jest profilowana. Strefa ozdobna w tym miejscu jest wypełniona poprzecznym kratkowaniem. W drugim okuciu końca pasa o nr kat. 7 (tabl. 29: 5) nasada się nie zachowała. Na powierzchni znajduje się wklęsły trójlisc oraz motyw geometryczny wypełniający tło.

Do okuć odlewanych kasetowych zaliczono również dwa pojedyncze okucia końca pasa o nietypowym kształcie. Jedno ażurowe okucie z prostokątną nasadą i wydłużonym korpusem zakończonym kołem ozdobione pseudogranulacją na krawędziach (tabl. 30: 6) oraz okucie przypominające egzemplarze z trójdzielną końcówką⁴⁰ (tabl. 30: 7), na powierzchni którego znajduje się gotycka litera *m*. Tło wypełnione zostało poprzeczną kratką. Okucie o nr kat. 406 (tabl. 30: 6) konstrukcyjnie przypomina okucia końców pasków patynek, jednak jest zdecydowanie większe. Odlane zostało wraz z płaską prostokątną zakładką, którą następnie zagięto, aby możliwe było

⁴⁰ Środkowa wypustka jest prawdopodobnie ułamana.

umieszczenie końcówki pasa. Ten typ okucia nazywany T-kształtnym został wyróżniony w zbiorze okuć znalezionych na terenie Londynu (Egan, Pritchard 2002, s. 153). Opisane tam egzemplarze datowane są na drugą połowę XIV wieku. Okucie końca pasa o podobnej stylistyce pochodzi ze Szwajcarii i również zostało wydatowane na drugą połowę XIV wieku (Fingerlin 1971, s. 368, kat 146).

Wśród kasetowych okuć końca pasa znajdują się zakończone półkoliście, niekiedy z wypustką na dole, okucia z motywem liścia winorośli oraz tłem wypełnionym kratką lub poziomymi kreskami (tabl. 31). Krawędzie okuć ozdobione są pseudosznurowaniem. Co ciekawe, z tyłu znajdują się pusta przestrzeń. Wypełnione jest tylko miejsce nasady i końcówka okucia.

4.4.2. Czworoboczne

Kolejną grupę zabytków stanowią czworoboczne okucia końca pasa, z których większość inspirowana jest zakończeniami szerokich pasów noszonych do sukni zarówno w wersji kobiecej, jak i męskiej. Wśród nich znalazło się 126 egzemplarzy, w tym 103 okuć zachowanych w całości⁴¹ i 23 we fragmentach. Najliczniej występują okucia dwuczęściowe, w których przednia okładzina posiada krawędzie wygięte do wewnątrz w typie 2.4 i 2.7. Wśród nich znalazło się 14 egzemplarzy, w których zachowała się zarówno przednia, jak i tylna okładzina. 14 to okucia z wytłaczaną przednią okładziną (typ 2.8), 6 okuć zostało wykonanych z dwóch pasków blachy połączonych nitami (typ 2.2), a 7 z jednego paska blachy zgiętego na pół (typ 1.1). W zbiorze znalazło się również 10 kasetowych okuć odlanych w całości (typ 1.3). Szerokość nasady w analizowanych okuciach czworobocznych waha się od 24 mm do 66,5 mm. Najwięcej egzemplarzy posiada nasady o szerokości około 40 mm.

Do unikatowych znalezisk zaliczono dwa okucia końca pasa, w których zachował się fragment skórzanego paska ściśle nabitego nitami (tabl. 32: 1, kat. 206; tabl. 42: 5, kat. 468). Nity stanowiły nie tylko ozdobę, ale również wzmocnienie skórzanej taśmy. Jedno z okuć posiada obie okładziny (tabl. 32: 1). Na dole okucia, w którym zachowała się tylko przednia okładzina (tabl. 42: 5) znajdują się dodatkowe dwie kwadratowe podkładki pod nity, które mogą sugerować, że w tym konkretnym przypadku nie zastosowano tylnej okładziny.

⁴¹ Okucie, w którym zachowała się co najmniej przednia okładzina lub zachowała się w stopniu pozwalającym na identyfikację okucia końca pasa.

Najczęściej wykorzystywaną formą zdobienia okuć czworobocznych, w których krawędzie są wygięte do wewnątrz, jest powtarzający się schemat w postaci wypustki przy nasadzie lub wyciętej w symetryczny fryz krawędzi nasady, dekoracji ażurowej poniżej oraz rytowanego, rzadziej wytłaczanego, motywu znajdującego się na dole okładziny. Ozdobny fryz przy krawędzi nasady widoczny jest na okuciu końca pasa przy jednej z rzeźb „Ukrzyżowanie tęczowe” z kościoła św. Marii Magdaleny we Wrocławiu, datowanej na 1410-1420 rok, znajdującej się w Muzeum Narodowym we Wrocławiu (ryc. 8: 2). W kategorii okuć czworobocznych zdecydowanie przeważają ornamenty roślinne. Na większości egzemplarzach można rozpoznać ryty liść akantu lub jego podobieństwa, który był popularną dekoracją w XV i początkach XVI wieku (Pokorzyńska, Pronobis-Brzezińska, Wagner 2023, s. 12).

W tej grupie zabytków wyróżnia się 10 okuć dwuczęściowych, w których dolna część przedniej okładziny uformowana została w wypukły poprzeczny półwalec (tabl. 35). Są to okucia w typie 2.4, w których przednia okładzina ma krawędzie lekko wygięte do wewnątrz. W czterech przypadkach na walcu znajdują się wybite punkty (tabl. 35: 1, 4-6). W jednym zostały wykonane poprzeczne żebrowania (tabl. 35: 7), a w kolejnych pięciu egzemplarzach zastosowano rytowany motyw roślinny (tabl. 35: 2, 3, 8-10). Tego typu okucie końca pasa widoczne jest na obrazie niderlandzkiego malarza Rogiera van der Weydena pt. „Portret Damy” z 1460 roku, na którym zdobi szeroki pas kobiecy (ryc. 8: 3). Okucia znajdujące się w gdańskim zbiorze były zapewne wzorowane na tych bogatych w motywy dekoracyjne okuciach należących do osób z wyższych warstw społecznych. Ten typ zakończeń pasa pojawia się najczęściej ze sprzączkami w kształcie kokardy, które wyróżniła I. Fingerlin (1971, s. 195 i n.). Ich datowanie przypada na drugą połowę XV i początek XVI wieku.

W dziesięciu okuciach końca pasa w tej kategorii zaobserwowano haczyk lub jego fragment przymocowany do tylnej okładziny (tabl. 32: 1, 7; 33: 3; 43: 1, 35: 1; 36: 1; 37: 6, 38: 1; 43: 1; 5). W pięciu okuciach jest on ułamany. Tam, gdzie haczyk jest zachowany jest zazwyczaj wygięty do wewnątrz, a w przypadku jednego okucia na zewnątrz (tabl. 36: 1). Haczyki były ulokowane z tyłu przy jednej z krawędzi, zazwyczaj na górze przy nasadzie okucia. Przypuszczam, że ta forma okuć końca pasa była na tyle ciężka, że przy krótkim pasie haczyk mógł służyć do podtrzymania zakończenia pasa, aby to nie wykręcało się pod ciężarem, odsłaniając tym samym z reguły niezdobioną tylną okładzinę. Nie możemy jednak wykluczyć, że okucia te były częścią bardziej urozmaiconych pasów, które składały się z większej ilości elementów. Jedynym okuciem,

które może stanowić przesłankę do dalszych rozważań o funkcji zarówno haczyków, jak i drucianych uszek na dole okucia, jest egzemplarz o nr kat. 414 (tabl. 36: 1), w którym haczyk wygięty jest na zewnątrz, a przy nim zachowany jest fragment skórzanego paska. Jest to najprawdopodobniej dodatkowy pasek mocowany na osobne nity. Specjalnie włączyłam ten egzemplarz do kolekcji, gdyż stanowi wyjątek wśród wszystkich omawianych okuć.

W kolekcji gdańskich zakończeń pasa zachowały się łącznie 4 okucia posiadające na dole uszka wykonane ze zgiętego drutu przewleczzonego przez otwory w przedniej okładzinie (tabl. 35: 10; tabl. 36: 1-3, tabl. 38: 10). Ich przynależność to kategorii samodzielnych zakończeń pasa może wydać się o tyle kontrowersyjna, że druciane uszka sugerują, że okucia te były częścią pasa złożonego z dodatkowych elementów i je łączyły. Jednak z ikonografii wynika, że bywały okucia końca pasa, w których dodatkową ozdobą były luźno wiszące wypustki montowane na końcu okucia prawdopodobnie za pomocą właśnie takich drucików. Przykład stanowi obraz niderlandzkiego malarza Rogier'a van der Weyden „Maria z Dzieciątkiem i świętymi”, na którym czytająca Maria Magdalena posiada długi pas zakończony czworobocznym okuciem końca pasa z luźno wiszącymi wypustkami (ryc. 8: 2). Obraz pochodzi z 1435 roku. Podobne okucie znajduje się również w męskim pasie jednego ze świętych na tryptyku włoskiego malarza Carlo Crivelli „Madonna z Dzieciątkiem i świętymi” z 1482 roku (ryc. 9: 3). Powyższe przykłady skłoniły mnie do wyróżnienia tych okuć jako osobnego typu 2.4.2. Stylistycznie do tego rodzaju okuć nawiązuje kasetowy egzemplarz czworobocznego okucia końca pasa wykonany techniką odlewu z trzema plastycznymi wypustkami na dole (tabl. 47: 5; kat. 514).

W grupie wyżej wymienionych okuć końca pasa na uwagę zasługuje okucie o nr kat. 145 (tabl. 36: 2), które na przedniej okładzinie ma wyryte serce otoczone po obu stronach skrzydłami oraz dwoma literami gotyckimi *h* i *b*. Prawdopodobnie nie są to litery związane z kultem maryjnym, co wskazuje, że okucie być mogło być częścią pasa o znaczeniu miłosnym.

Do unikatowych znalezisk należą 3 okucia (tabl. 33: 3; tabl. 36: 4, 5; kat. 355, 473, 490), w których przednia okładzina została włożona w tylną, czyli obie okładziny mają krawędzie wygięte do wewnątrz, co sprawia, że reprezentują typ 2.5. Tylna okładzina posiada krawędzie ozdobione karbowaniem. Za czwarte okucie w tym wariantcie, jednak zachowane fragmentarycznie i nie posiadające tylnej okładziny, można uznać okucie o nr kat. 490 (tabl. 36: 5), które prawdopodobnie stanowi analogię do okucia

o nr kat. 473 (tabl. 36: 4). W przypadku tego drugiego okucia końca pasa tylna okładzina jest dodatkowo zdobiona rytym motywem zwierzęcia (prawdopodobnie królika) i drzewa. Ciekawostkę stanowi również okucie o nr kat. 355 (tabl. 33: 3), którego jeden bok jest częściowo wycięty, delikatnie zmniejszony. W tym miejscu zamontowano dodatkowy haczyk.

Należy w tym miejscu zaznaczyć, że okucia o nr kat. 421, 473 i 490 (tabl. 36: 4-6), jak również 411 i 468 (tabl. 42: 4, 5) zostały przeze mnie zakwalifikowane do okuć czworobocznych ze względu na fakt, iż krawędzie wygięto tylko do określonej wysokości i przypominają tym samym inne okucia czworoboczne. Pozostała część stanowi według mnie przedłużoną ażurową nasadę. Podobne okucia występują w kategorii okuć kolistych, które opisałam poniżej w tym rozdziale (tabl. 56: 2, 3).

Wśród czworobocznych okuć końca wyróżniono także 14 okuć dwuczęściowych (tabl. 37, 38), w których przednia okładzina została wykonana techniką wytłaczania (typ 2.8). W sześciu z nich okładzina zachowała się w całości, w pozostałych tylko częściowo. Sześć z czternastu okuć posiada litery gotyckie w dolnej części okładziny (tabl. 37: 1-6), a w pozostałych egzemplarzach zastosowano w tym miejscu motyw wici roślinnej. Cztery okucia końca pasa są analogiczne (tabl. 37: 3-6). Na ich powierzchni wykorzystano prawdopodobnie motyw dwóch tych samych liter *R* lub *B* tylko ułożonych przeciwstawnie do siebie. W dwóch pozostałych widnieją litery związane z kultem maryjnym (tabl. 37: 1, 2). W pierwszym jest skrócony napis *mar lub mai*, a na drugim umieszczono inskrypcję *hilf* („Hilf Gott, Maria Berot”).

Okucia czworoboczne w typie 2.4 i 2.7 (tabl. 39: 1-4) nawiązują stylistycznie do okuć znajdujących w założeniach obronnych i często są zaliczane do okuć pasów rycerskich. Analogię do okucia o nr kat. 137 stanowi egzemplarz odnaleziony na zamku Szczerba, który również posiada ułożoną poziomo literę *S* (Boguszewicz 2015, s. 164, ryc. 16b). Podobne zakończenia znane są z Śląska – z zamków Ślęża, Szczerba i Rogowiec, z gródka stożkowatego w Żernikach Jaryszkach, Brzeźnicy oraz z Wrocławia, a także z Ostrowa Tumskiego w Poznaniu. Okucie tego typu odkryte zostało również na Węgrzech (Domański 2002, s. 153, tabl. XXXV: 10; Wachowski 2002, s. 243-245; 2005, s. 400; Stępnik 2010, s. 163, ryc. 14; Boguszewicz 2021, s. 161-162).

Do grupy okuć dwuczęściowych zaliczono również trzy fragmenty okuć końca pasa z wyraźnym przejściem z jednej strefy dekoracyjnej do następnej w postaci charakterystycznego wygięcia (tabl. 39: 5-7; kat. 216, 240, 413). Miejsce przejścia jest lepiej widoczne w okuciu o nr kat. 240 (tabl. 39: 7) ze względu na stan zachowania.

Analogię do okuć końca pasa tego typu stanowi posrebrzane zakończenie jedwabnego pasa z kwadratową sprzączką pochodzące z początku XV wieku⁴² znajdujące się w zbiorach Muzeum Narodowego w Kopenhadze (Fingerlin 1971, s. 362-363; Lightbown 1992, s. 336). Sprzączka tego pasa opatrzona jest ciekawą inskrypcją gotycką *help ghot un maria nu altid*, w tłumaczeniu „Bóg i Maria pomagają teraz i zawsze”.

Wśród zakończeń czworobocznych wyróżniają się egzemplarze o dużym formacie, w których azur zajmuje większą część powierzchni przedniej okładziny (tabl. 41, 42). Trzynaście z omawianych okuć dwuczęściowych posiada przednią okładzinę wykonaną techniką odlewu (typ 2.7). Natomiast resztę wycięto w blasze (typ 2.4). Większość okuć posiada duże wymiary, bo nawet do 5 cm szerokości. Na ich powierzchni najczęściej wykorzystywano maswerki i rozety. Osiem z nich zostało dodatkowo ozdobionych motywem rytowanym znajdującym się w ramce okalającej ażurową dekorację.

W jednym okuciu końca pasa o nr kat. 267 (tabl. 41: 1) znajduje się prawdopodobnie motyw lwa na wspiętych łapach. Analogię do tego egzemplarza stanowi okucie końca pasa (będące częścią zapięcia pasa) odkryte na placu Nowy Targ we Wrocławiu. Datowanie tego egzemplarza określono na pierwszą połowę XIV wieku (Sawicki 2017, s. 147, kat. 208).

W trzech okuciach widnieje motyw korony (tabl. 41: 2-4), w dwóch z nich korona znajduje się nad minuskułową literą *a* (tabl. 41: 3, 4). Wśród omawianych okuć końca pasa wyróżniają się także egzemplarze z maswerkiem w postaci wibrujących rybich pęcherzy (tabl. 41: 7, 8; tabl. 42: 1), który pojawia się na początku XV wieku (Adamski 2015, s. 99).

Wśród okuć czworobocznych znalazły się także egzemplarze, które nie posiadają ażurowania na powierzchni przedniej okładziny, która ma krawędzie wygięte do wewnątrz (typ 2.4). Są to formy pełne. Na trzech z nich wykonano symetrycznie wyciętą górną krawędź nasady (tabl. 43: 1-3). Reszta okładziny jest ozdobiona roślinnym motywem rytym. Podobne okucie końca pasa znajduje się na XV-wiecznym obrazie włoskiego malarza Pietro di Giovanni d'Ambrogio „Adoracja pasterzy między Świętymi Augustynem i Galgano” (ryc. 9: 1).

W przypadku 8 pełnych okuć końca pasa krawędź przedniej okładziny jest prosta (tabl. 43: 4-6; tabl. 44). Nie posiada ażurowania ani wycięć przy nasadzie. Większość z

⁴² Okucie pochodzi z Danii lub północnych Niemiec.

tych okuć posiada dekoracje w postaci rytowanego motywu roślinnego. Jedna blaszka jest niezdobiona (tabl. 44: 5), ale ma zachowany fragment skórzanego paska. W przypadku jednego okucia (tabl. 43: 4) na okładzinie wyryto literę gotycką *S*, a tło wypełniono linią zygzakowatą. Prawdopodobnie analogię do pełnych czworobocznych okuć gdańskich stanowi wygięty egzemplarz pozyskany z Pragi (Sawicki 2021, s. 146, kat. 187). Fragment okucia czworobocznego odkryto również w z zamku w Rokštejn w Czechach i pochodzi z XV wieku (Šlancarová 2018, s. 528).

Wyróżniono także 7 okuć czworobocznych wykonanych z paska blachy zgiętego na pół (tabl. 45) w typie 1.1. Trzy z nich są proste. Posiadają jedynie poprzeczne żebro z przodu (tabl. 45: 5-7). Kolejne trzy okucia mają ozdobne wycięcia przy nasadzie (tabl. 45: 2,3,7), a w przypadku jednego wykonano trzy ażurowe koła imitujące trójliść (kat. 515). Najciekawsze okucie końca pasa w tej grupie to okucie o nr kat. 258, w którym na przodzie wybito motyw sznurowy, a krawędź nasady wycięto w półkola (tabl. 45: 2). Analogię do tych egzemplarzy stanowi okucie końca pasa zamocowane na zachowanym szerokim pasie z Elbląga, którego datowanie przypada na przełom XIV i XV wieku (Nawrońska 2014, s. 162; Rybarczyk 2021, s. 97-98).

Kolejny rodzaj czworobocznych okuć końca pasa stanowią dwuczęściowe okucia wykonane z dwóch blaszek połączonych nitami, które reprezentują typ 2.2. (tabl. 46). Trzy z nich posiadają ozdobne wycięcia (tabl. 46: 1-3). W okuciu o nr kat. 234 (tabl. 46: 1) możemy zaobserwować te same trzy proste ażurowe koła, jak w egzemplarzu o nr kat. 515 (tabl. 45: 1). W tej grupie tylko jedno z okuć posiada rytowaną dekorację roślinną (tabl. 46: 3; kat. 233). Mimo wszystko zostało ono wykonane niestarannie, a kwadratowe otwory, które wycięto przy nasadzie są nierówne.

Egzemplarze odlewane ze stopu cyny i ołowiu (tabl. 47) reprezentują dziesięć sztuk okuć kasetowych odlanych w całości (typ 1.3). Do najciekawszych należy okucie o nr kat. 22 (tabl. 47: 1) z plastycznym napisem *ave mar* w dolnej części okucia oraz bardzo podobne okucie o nr kat. 227 (tabl. 47: 2) z inskrypcją gotycką *maria*. Podobne okucie cynowo-łowiane pozyskano również z 's-Hertogenbosch w Holandii i datowane jest na XV wiek (Janssen, Thelen 2007, s. 140). Są to okucia, które stylistycznie nawiązują do zakończeń wykonanych z dwóch okładzin w typie 2.4 czy 2.7.

Na uwagę zasługują również wspomniane wcześniej okucie o nr kat. 514 (tabl. 47: 5), w którym wykorzystano motyw okna zwieńczonego maswerkiem, na dole którego znajdują się dwa z trzech plastycznych wypustek. Podobne odlewane okucie z plastycznymi wypustkami na dole znaleziono we Francji, a jego datowanie przypada na

początek XV wieku (Fingerlin 1971, s. 185, ryc. 309). Motyw okien został prawdopodobnie wykorzystano również w okuciu o nr kat. 19 (tabl. 47: 4).

Trzy z okuć odlewanych wyróżniają się mniejszą formą. Przy nasadzie wykonano tylko jeden otwór na nit (tabl. 47: 7-9). Nasada wszystkich trzech okuć jest profilowana, a na dwóch z nich znajduje się ten sam motyw zdobniczy w postaci ramki na około oraz poprzecznych kresek wokół ramki.

4.4.3. Koliste

Do trzeciej grupy zabytków należą koliste okucia końca pasa, które miały szerokie zastosowanie. Okucia koliste były zarówno częścią krótkich, wąskich pasków stanowiących element ubioru, ale wykorzystywano je również przy paskach do broni, paskach torebek czy jako ozdobę skórzanego oporządzenia jeździeckiego, co można zaobserwować w źródłach ikonograficznych. Wyróżniono 97 okuć tego typu (tabl. 48-59). Pięć z nich zachowało się fragmentarycznie. Dziewięćdziesiąt dwa okucia zostały wykonane ze stopu miedzi, cztery ze stopu cyny i ołowiu, a jeden z zabytków jest prawdopodobnie lutem znajdującym się pierwotnie pomiędzy dwoma blaszkami wykonanymi ze stopu miedzi, o czym świadczą pozostałości tego stopu zarówno z przodu, jak i z tyłu zachowanego fragmentu (tabl. 59: 10). Największe okucie ma szerokość 66 mm, a najmniejsze 22 mm.

Z dużym prawdopodobieństwem można uznać, że każde koliste okucie końca pasa było okuciem dwuczęściowym, czyli posiadało tylną okładzinę, jednak nie we wszystkich się ona zachowała. Za tą tezę przemawia fakt, że w każdym z rodzajów okuć kolistych, które wydzieliłam znajduję się chociaż jedno okucie, które posiada tylną okładzinę. Łącznie w omawianej grupie okładzinę tylną, zachowaną w całości lub fragmentarycznie, posiadają 34 okucia. Była ona mocowana za pomocą nitów lub lutu.

Warto zwrócić uwagę na cztery okucia (tabl. 49: 4; tabl. 54: 2, 3; tabl. 59: 3) w których zachował się fragment skórzanego paska. Nie dochodzi on do dolnej krawędzi okucia, gdzie znajdują się najczęściej jeden lub dwa nity mocujące. Wynika z tego, że tylko dwa nity przy nasadzie służyły do mocowania paska, a te na dole okucia były przeznaczone właśnie do mocowania tylnej okładziny. Otwory wykonane na dole są też często przy samej krawędzi kolistego okucia, co również uniemożliwiłoby odpowiednie przytrzymanie skórzanego paska. Niektóre egzemplarze w ogóle nie mają nitów na dole

okucia, ale wtenczas okładzina tylna była przylutowana do przedniej, o czym świadczą ślady lutu na przykład na okuciu końca pasa o nr kat. 349 (tabl. 52: 4).

Tak, jak w przypadku czworobocznych okuć końca pasa również w tej grupie najczęściej wykorzystywaną formą zdobienia jest powtarzający się schemat w postaci wypustki przy nasadzie, dekoracji ażurowej poniżej oraz wytłaczanego lub rytowanego motywu znajdującego się na dole okładziny przedniej.

Zdecydowanie najliczniej w kategorii kolistych okuć końca pasa występują dwuczęściowe egzemplarze, w których przednia okładzina wykonana jest z blachy i posiada krawędzie wygięte do wewnątrz (typ 2.4) oraz te, w których przednia okładzina jest odlewana (typ 2.7). Wszystkie zamyka płaska tylna okładzina z blachy. Egzemplarzy tego typu naliczono pięćdziesiąt dwa⁴³. Sześć okuć końca pasa posiada pod wypustką dwa symetryczne otwory na nity, przypominające półksiężycy (tabl. 48: 1-7). Kolejne dziesięć zakończeń zdobi trzyczęściowa ażurowa dekoracja maswerkowa o różnych kształtach (tabl. 48: 8, tabl. 49). W dwudziestu dwóch egzemplarzach widnieją już bardziej rozbudowane motywy maswerków (tabl. 50-52). Okucia tego typu znane są ze Śląska – z Miłochowic(?), Ślęży, Brzeźnicy (pow. ząbkowski), Jerzmanic Zdroju czy Tarnowa Jeziernego (Domański 2002, s. 153, tabl. XXXV: 15; Boguszewicz 2015, s. 158, ryc. 10). Fragment okucia kolistego odnaleziono w trakcie prac prowadzonych na gliwickim rynku oraz na zamku w Starych Kolniach (Wachowski 2011, s. 59, ryc. 59a; Marek, Smoleń, Kowalik, Grabny 2011, s. 79, ryc. 12c). Okucia koliste pozyskano także na terenie Holandii oraz Czech (zamek Cvilin). Ich datowanie przypada na XV wiek (Willemsen, Ernst 2012, s. 49, ryc. 45; Baart, Krook i in. 1977, s. 164-165; Boguszewicz 2015, s. 158, ryc. 10a, 10f; Boguszewicz 2021, s. 161-162). Podobne okucie z monogramem *mp* zostało odkryte również na Gotlandii, a jego chronologia została określona na XV wiek (<https://samlingar.shm.se/object/1F547E54-7D9A-4E87-AADA-894F03F1F4B6>).

Piętnaście okuć końca pasa w tej grupie stanowi uproszczoną formę i nie posiada wypustki na górze, a ażur został zminimalizowany do pojedynczego otworu w kształcie koła (tabl. 53, 54: 1-7). Czternaście egzemplarzy wykonano ze stopu miedzi, a jedno odlano ze stopu cyny i ołowiu. W dziewięciu egzemplarzach poniżej ażuru wykonano zdobienie za pomocą techniki rytowania, a w sześciu nie zastosowano żadnej innej dekoracji oprócz pojedynczego ażurowego otworu na górze. Wyjątek stanowi okucie

⁴³ Jedno okucie końca pasa nie posiada zdjęcia. W trakcie wykonywania zdjęć i pomiarów okucie to było niedostępne w MAG, ponieważ było na ekspozycji muzealnej. Jest to okucie o nr kat. 32.

cynowo-ołowiane, które wykonano niedbale, ale mimo tego nie jest pozbawione zdobienia. Na okładzinie tylnej znajduje się rytowanie w postaci nierównej kratki. Jest to okucie w typie 2.2.

Do pozostałych zabytków zaliczonych do kategorii dwuczęściowych kolistych okuć końca pasa należy dziesięć egzemplarzy, w których roślinna ażurowa dekoracja stanowi większą część okucia (tabl. 55, 56). W sześciu z nich azur i wybijanie to jedyne techniki wykorzystane do wykonania dekoracji. W trzech pozostałych oprócz azuru i elementów wybijanych zastosowano również motywy rytowane w postaci linii zygzakowatych (tabl. 56).

Wśród omawianych okuć końca pasa na szczególną uwagę zasługuje okucie o nr kat. 436 (tabl. 56: 3) z wydłużoną czworoboczną nasadą. Zarówno przednia, jak i tylna okładzina mają krawędzie wygięte do wewnątrz, co sprawia, że jedna okładzina wchodzi w drugą. Tylna okładzina jest dodatkowo zdobiona motywem roślinnym wykonanym techniką rytowania lub wytrawiania. Do niej przymocowana jest dodatkowa wąska blaszka o niewiadomej funkcji. Przy okuciu był również haczyk wykonany z paska blachy, który najprawdopodobniej służył do podtrzymania tak dużego i ciężkiego okucia, dzięki czemu zakończenie pasa pozostawało na swoim miejscu.

W omawianej kategorii okuć licznie występują również dwuczęściowe okucia z dwoma okładzinami (tabl. 57-59). Jest ich trzydzieści jeden. Przednia i tylna okładzina połączone są warstwą lutu umieszczonego na całej powierzchni okucia. Charakterystyczną cechą tych okuć końca pasa jest wykonanie przedniej okładziny metodą wytłaczania (typ 2.8). W grupie okuć kolistych jest ich zdecydowanie najwięcej. Na dwudziestu trzech okuciach znajdują się litery gotyckie. Częstym motywem są również wici roślinne, skrzydła lub trójliscie ułożone symetrycznie po obu stronach litery gotyckiej lub monogramu oraz tło wypełnione kropkowaniem. Okucia te wyróżnia także wygięcie tylnej okładziny w miejscu, w którym kończył się pasek. Przy okuciu o nr kat. 361 (tabl. 59: 3) zachował się fragment skórzanego paska, który nie sięga dalej niż do połowy wysokości okucia. Analogię do dwóch okuć o nr kat. 273 i 435 (tabl. 58: 9, 10) stanowi egzemplarz pozyskany w Pragi i datowany na XV wiek (Sawicki 2021, s. 149, kat. 198). Dwa okucia zostały również odkryte na Morawach, ale zinterpretowano je jako aplikacje do pasa a nie zakończenia. Jedno z nich, z literą gotycką⁴⁴ w otoczeniu skrzydeł, wydatowano na XV wiek (Šlancarová 2018, s. 593-594). Podobne okucie znaleziono

⁴⁴ W opisie zabytku brak informacji na temat litery, ale na podstawie zdjęcia można ocenić, że nie jest to litera *m/M*. Być może *o* lub *d*.

również na zamku w Sadłowie (Wachowski 2005a, s. 148, ryc. 2: f). Oba stanowią analogię do gdańskiego zakończenia o nr kat. 221 (tabl. 57: 10). Okucie z ozdobną wypustką wykonane z wytłaczanej blachy będące analogią do zakończeń o nr kat. 128 i 504 (tabl. 55: 6, 8) znane jest również Kopenhagi. Jego chronologia przypada na początek XV wieku (Fingerlin 1971, s. 189, ryc. 316). Okucie koliste tego typu wraz z częścią zachowanego pasa znane jest także z Csút na Węgrzech. Wydatowano je na drugą połowę XV wieku (Holl, Parádi, s. 87, ryc. 38: 2c).

Wśród tej formy okuć kolistych uwagę zwracają dwa okucia o nr kat. 331 i 222 (tabl. 57: 6, 11), w których dokładnie w miejscu monogramu wtórnie wykonano otwór. Jest prawdopodobne, że miało to na celu zmianę funkcji okucia lub intencjonalnie zniszczono literę, będącą przejawem kultu maryjnego. W przypadku okucia o nr kat. 331 znajduje się tylna okładzina wykonana z żelaza, co jest niezwykle rzadkie w stosunku do całej analizowanej kolekcji (tabl. 57: 6). Być może otwór i zmiana okładziny zostały wykonane w trakcie tej samej ingerencji lub naprawy okucia.

Wyjątek w całym zbiorze kolistych okuć końca pasa stanowi odlewane okucie (tabl. 54: 8) z wypustką na dole oraz zdobieniem w postaci inskrypcji *mari*, które zachowało się fragmentarycznie. Po drugiej stronie widoczne są ślady lutu układającego się w literę U. Jest to prawdopodobnie okucie wieloczęściowe z rozwidloną sztabką w postaci litery U (typ 3.2). Egzemplarz ten nawiązuje do londyńskich zakończeń zaliczanych do okuć końca pasa z rozwidlonymi końcami (Egan, Pritchard 2002, s. 140).

4.4.4. Inne

Kolejną grupę okuć końca pasa stanowi 26 egzemplarzy o różnorodnych kształtach, które nie zostały przydzielone do pozostałych kategorii. Na pierwszy plan wysuwają się zdobne okucia wykonane metodą odlewu z czworoboczną kasetową nasadą i ażurową wypustką poniżej. Osiem z nich posiada litery gotyckie, choć przy ich dekoracji chętnie wykorzystywano także motywy roślinne. Najbliższą analogię do tej formy okuć stanowi zakończenie pasa znajdujące się na środkowej dolnej tablicy Ołtarza Gandawskiego pędzla Huberta i Jana van Eycków z 1432 roku (https://pl.wikipedia.org/wiki/Ołtarz_Gandawski). Pas noszony przez klęczącego mężczyznę jest krótki i szeroki, choć samo przedstawienie tego akcesorium wydaje się nieproporcjonalne do postaci. W tej grupie wyróżniają się także zakończenia (tabl. 62: 1-4) o kształcie przypominającym tarczę herbową, które mogły być mocowane przy pasach,

wzorowanych na modzie francuskiej i być może stanowią odmianę pasów naddługich, na co wskazywałyby ich długość (jednak nie przekraczająca linii kolan). Przykłady wykorzystania pasów tego typu znane są z terenu Polski z XV wieku (Gutkowska-Rychlewska 1968, s. 240, ryc. 296; s. 285, ryc. 360).

Na uwagę w tej grupie zasługują dwa okucia (tabl. 60: 2, tabl. 61: 2), z czego jedno zachowało się w całości, a drugie częściowo. Są to okucia odlewane kasetowe (typ 1.3). Górna dekoracja została zniszczona poprzez umieszczenie w jej środku dwóch żelaznych nitów (tabl. 60: 2). Była to zapewne chałupnicza próba ponownego zamocowania końcówki skórzanego pasa, którego fragment jest wciąż umieszczony w środku nasady. Podobne naprawy okuć końców pasów odnotowano w zbiorach angielskich, w których nity z innego surowca niż ten wykorzystany do wyrobu samego okucia uznane zostały jako ślady naprawy (Cassels 2013, s. 140-141). Drugie to okucie zachowane częściowo w postaci uszkodzonej nasady, na której widnieje monogram połączony obręczą⁴⁵ oraz dwie korony powyżej (tabl. 61: 2). Analogię do tych egzemplarzy stanowi okucie końca pasa zidentyfikowane jako element stroju ślubnego znajdujące się w zbiorach Muzeum Sztuki i Historii w Genewie. Okucie wykonane ze stopu cyny i ołowiu datowane jest na XV wiek. Przy nasadzie znajduje się monogram w postaci liter gotyckich *ae* (?) połączonych dwoma obręczkami, nad którymi umieszczono dwie korony (<https://www.mahmah.ch/>). Co ciekawe są to te same litery, co na egzemplarzach odnalezionych w Gdańsku.

Jedno z okuć o nietypowym kształcie pętli, na której umieszczono inskrypcję *mari*, posiada także gotycką literę *m* na prostokątnej nasadzie (tabl. 61: 5). Kształt okucia może sugerować, że była to sprzączka, jednak na powierzchni nie ma żadnego śladu po kolcu. Gotycka litera *m* zdobi również nasadę okucia końca pasa o nr kat. 367 (tabl. 60: 7) oraz o nr kat. 338 (tabl. 61: 1). W pierwszym okuciu poniżej ażurowej nasady wykonano plastyczny ornament w postaci palmety.

W omawianej kategorii znajduje się również okucie końca pasa, na którym widnieje niezidentyfikowana postać, prawdopodobnie syrena, umieszczona w łukowatym oknie (tabl. 60: 3) oraz egzemplarz z przedstawieniem kaczki w okrągłej ramce (tabl. 60: 6). Oba okucia posiadają na dole roślinną ażurową wypustkę.

Wśród omawianych zabytków znalazło się również odlewane kasetowe okucie (typ 1.3) końca pasa z dwoma trójkątnymi ramionami (tabl. 61: 7) oraz podobny fragment

⁴⁵ Prawdopodobnie dwoma obręczkami tak, jak to wygląda na analogicznym egzemplarzu ze zbiorów Muzeum Sztuki i Historii w Genewie.

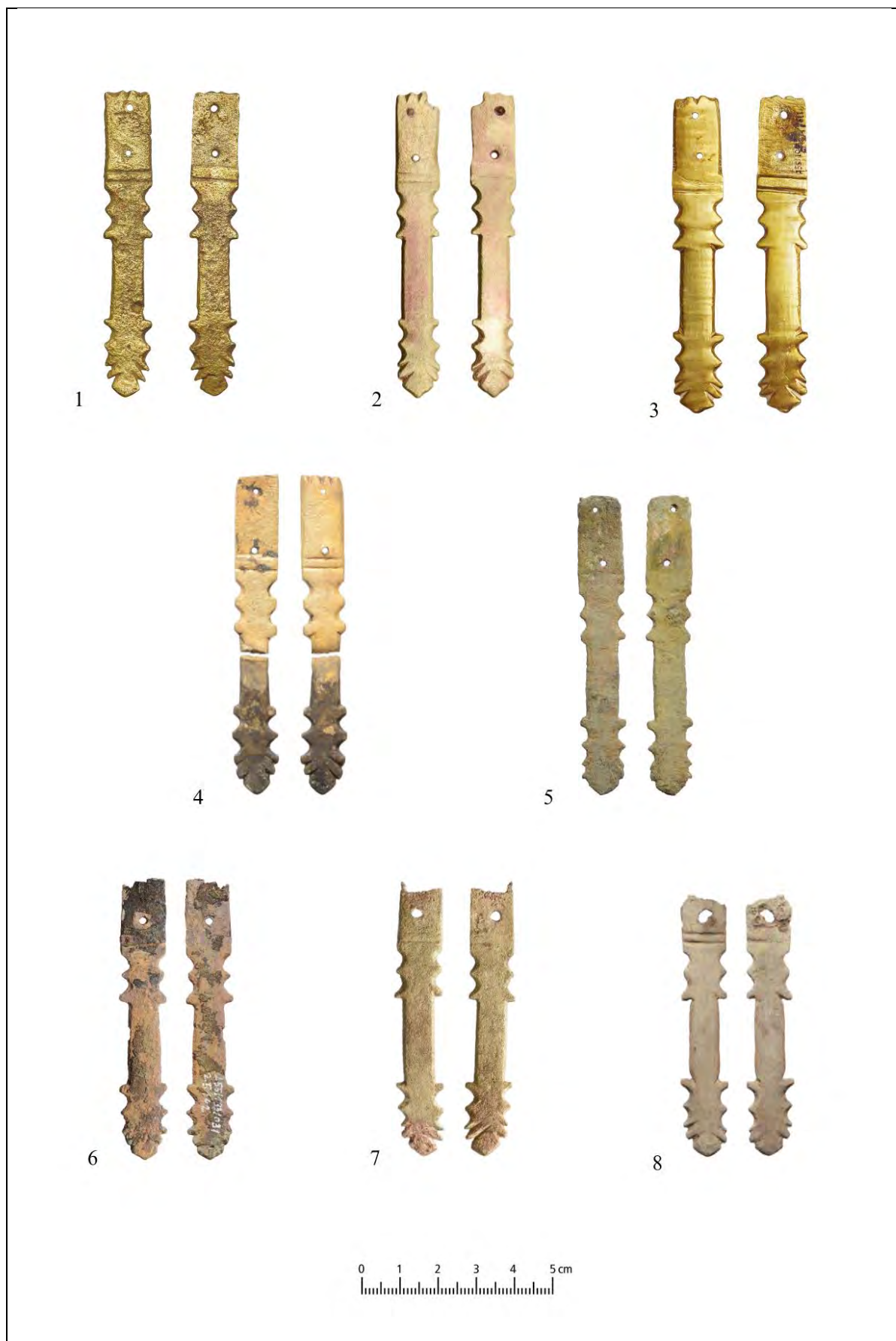
okucia wykonanego z dwóch zlutowanych ze sobą blaszek z dwoma rozwidlonymi końcami (tabl. 61: 8). Okładzina przednia to blaszka, której krawędzie zostały wygięte do wewnątrz, tylna natomiast pozostała płaska (typ 2.4).

Kolejne cztery okucia to wspomniane wyżej zakończenia o kształcie przypominającym herb. Są to formy dwuczęściowe, wykonane ze stopu miedzi, zaokrąglone na końcu (tabl. 62: 1-4). Reprezentują one okucia o różnych typach. Dwa składają się z dwóch płaskich okładzin wykonanych z blachy (typ 2.2 – tabl. 62: 1, 4). W jednym z nich okładzina tylna się nie zachowała. Okucie o nr kat. 362 (tabl. 62: 3) to okucie, w którym przednia okładzina została wytłoczona następnie połączona z okładziną tylną warstwą lutu (typ 2.8). Przy dwóch górnych nitach zastosowano dodatkowe okrągłe podkładki z tego samego stopu. Na powierzchni znajduje się gotycka litera *a*. W omawianej grupie jeszcze dwa okucia posiadają inskrypcje gotyckie. Na okuciu o nr kat. 299 (tabl. 62: 2), w którym przednia okładzina ma krawędzie wygięte do wewnątrz (typ 2.4) znajdują się słabo widoczne litery gotyckie. Okucie o nr kat. 344 (tabl. 62: 4) też zawiera inskrypcję gotycką, jednak nie udało mi się jej odczytać. Na środku znajduje się serce. W przypadku jednego okucia końca pasa o nr kat. 244 z lekko zaokrąglonym dołem oraz ułamaną wypustką (tabl. 62: 1) na powierzchni przedniej okładziny wykonano ryty ornament roślinny. W środku okucia zachował się fragment skórzanego paska.

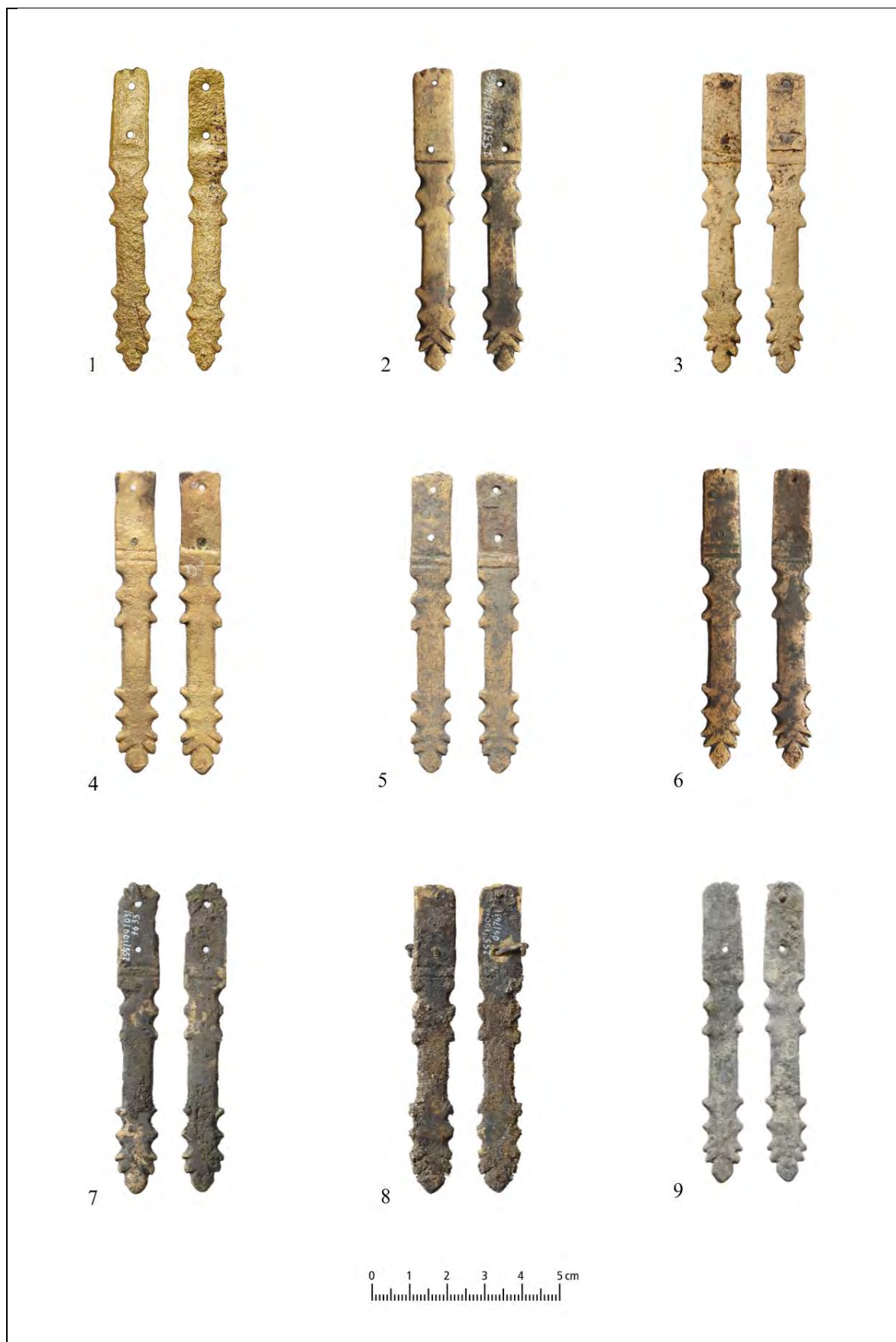
Wyróżnia się jedno dwuczęściowe okucie końca pasa (tabl. 62: 5), które posiada duży ażurowy sześciopłatowy kwiat na środku, który został otoczony dodatkową rytą linią dekoracyjną. Powyżej kwiatu znajduje się ryta gotycka litera *m* wykonana przy wyciętej krawędzi nasady, a na dole trójpalczasta wypustka ozdobiona sznurem. Przednia okładzina ma dolne krawędzie wygięte do wewnątrz (typ 2.4).

Pięć okuć w omawianej grupie zabytków budzi pewne wątpliwości, aby można było je z pełnym przekonaniem zakwalifikować jako zakończenia pasów (tabl. 62: 6-10). Są one wykonane z jednego paska blachy zgiętego na pół (typ 1.1). W jednym z nich zachował się fragment skórzanego paska (tabl. 62: 10), a w innym (tabl. 62: 9) fragment paska z tkaniny. Różnią się one od reszty okuć walcem, który uformował się przy zgięciu blachy i montażu końcówki pasa. Nie wiadomo czy był to zabieg intencjonalny czy po prostu nie zgięto blachy odpowiednio, aby zlikwidować tę pustą przestrzeń. Oczywiście sugeruje ona, że w to miejsce mogła wchodzić rama sprzączki, co zmieniałoby funkcję przedmiotu z okucia końca pasa na skuwkę. Skuwki miały jednak najczęściej otwór, przez który przechodził kolec od sprzączki. W tych konkretnych przykładach brakuje tego

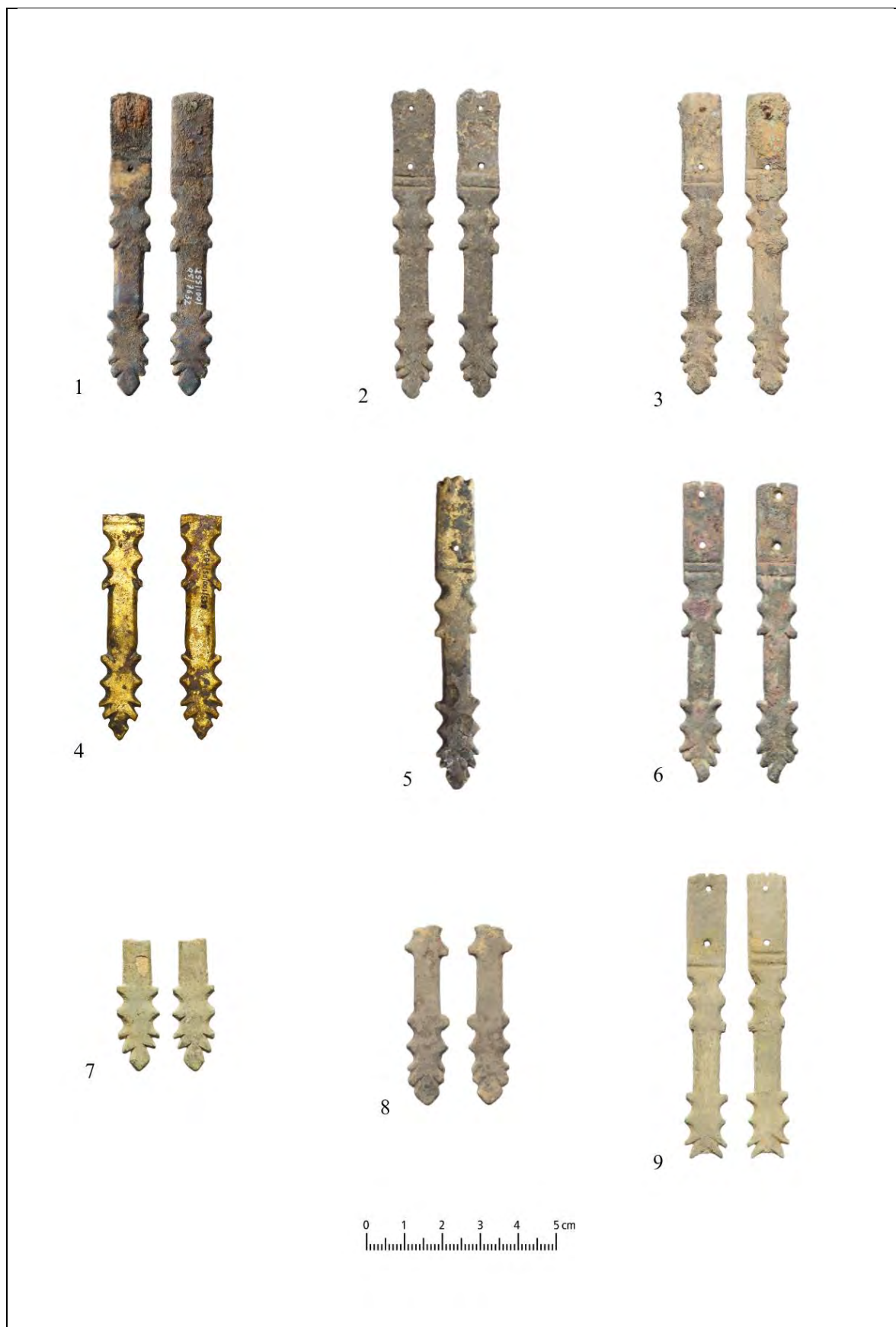
mocowaniu, co tym bardziej wskazuje na inne przeznaczenie opisywanych egzemplarzy. Tę problematykę poruszyli autorzy książki „Dress Accessories 1150-1450” (Egan, Pritchard 2002, s. 158), omawiając okucia końca pasa odkryte w trakcie badań na terenie Londynu. Okucia te opisali jako prawdopodobne zakończenia pasów, które mogły pełnić zarówno funkcje okuć końca pasa, jak i skuwek. W ich opinii mogły być to również półprodukty do dalszej obróbki. Przykłady zachowanych całych pasów wraz ze sprzączką oraz okuciem końca pasa stanowią jednak dowód na to, że okucia wykonane w ten sposób funkcjonowały jako zakończenia. Pas z okuciem tego typu został odnaleziony na placu Nowy Targ we Wrocławiu (Sawicki 2017, s. 923, ryc. 845). Jest on datowany na połowę XIII wieku. Podobne okucie końca pasa zamocowano również przy XV-wiecznym pasie odkrytym na ul. Ducha Świętego w Elblągu (Nawrońska 2014, s. 162, ryc. 150; Rybarczyk 2021, s. 97, ryc. 89). Być może uformowany na końcu walec był elementem ozdobnym. Temat ten budzi jednak pewne wątpliwości badaczy, co widać również w literaturze. Podobne egzemplarze opisane zostały w artykule na temat sprzączek odkrytych w trakcie badań archeologicznych prowadzonych na ul. Chmielnej 73-74 w Gdańsku (Bednarz 2016, s. 297, sprzączka 88, s. 328, sprzączka 209). Autor, nie znajdując do nich analogii, oznaczył je jako fragmenty nieokreślonych sprzączek lub ich części (tamże, s. 273).

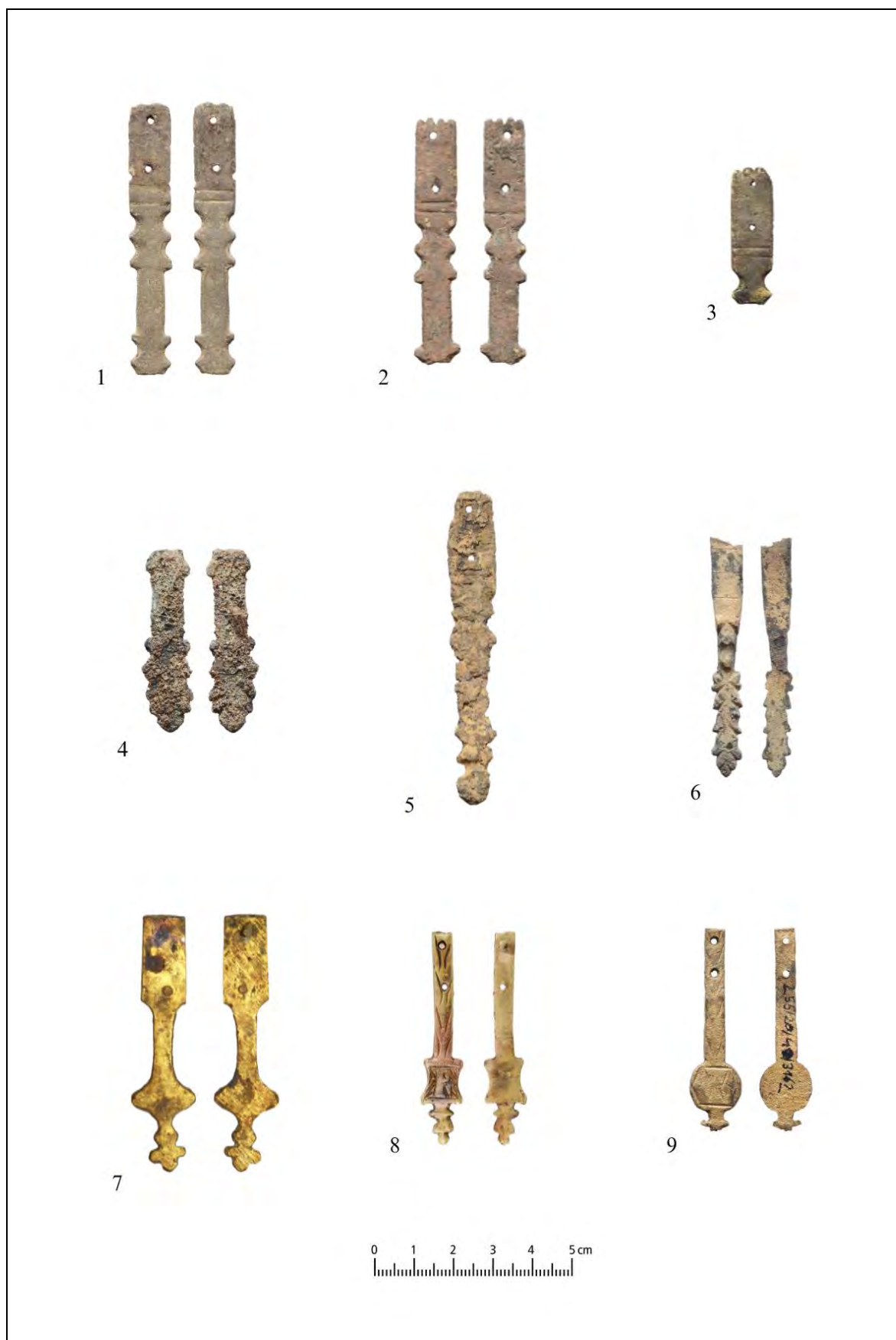
Tabl. 1. 1: kat. 498, 2: kat. 365, 3: kat. 418, 4: kat. 123, 5: kat. 121, 6: kat. 508, 7: kat. 459, 8: kat. 122.

Tabl. 2. 1: kat. 1, 2: kat. 463, 3: kat. 224, 4: kat. 120, 5: kat. 117, 6: kat. 462, 7: kat. 430, 8: kat. 428, 9: kat. 118.

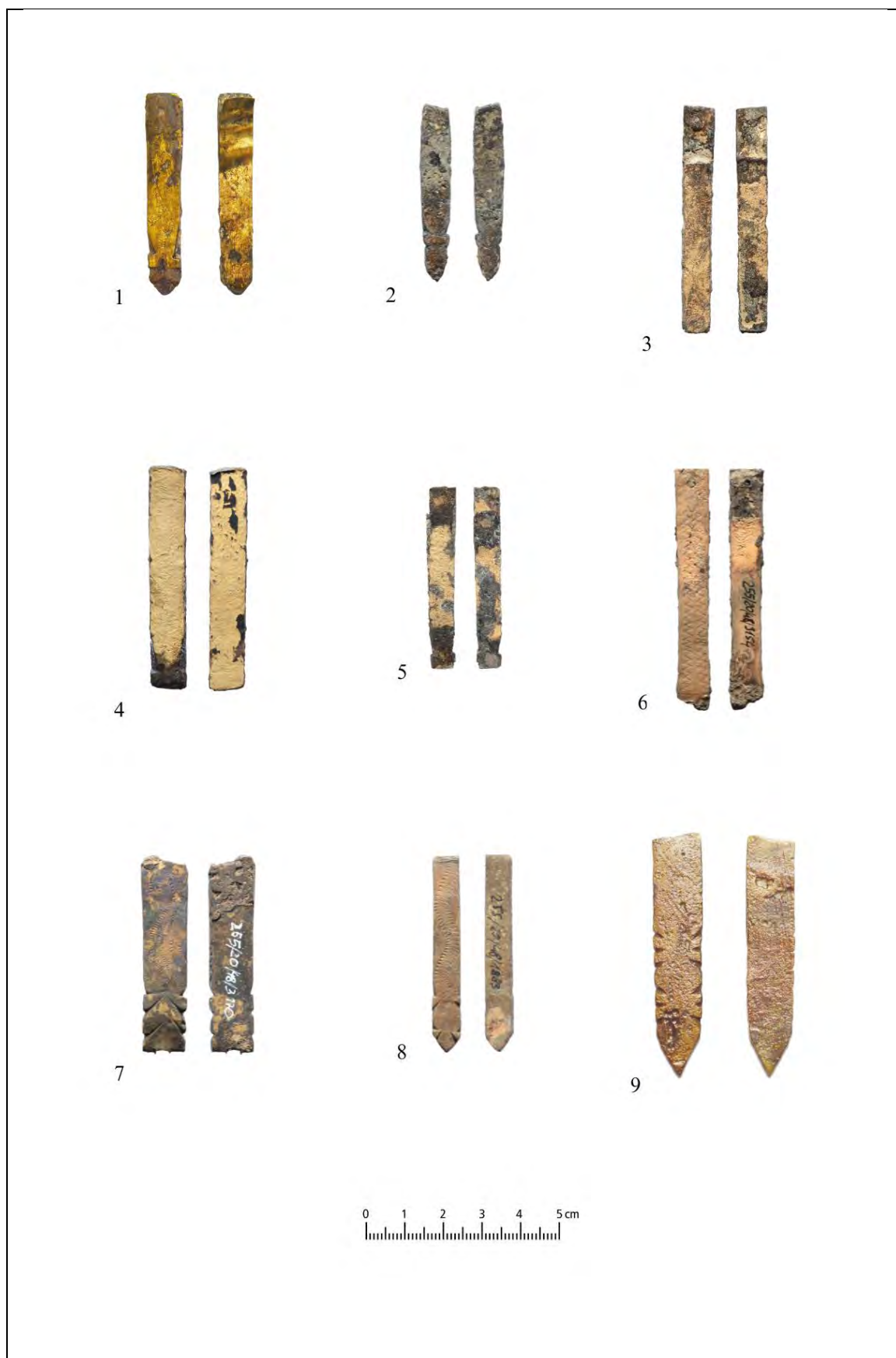
Tabl. 3. 1: kat. 429, 2: kat. 119, 3: kat. 116, 4: kat. 431, 5: kat. 461, 6: kat. 115, 7: kat. 393, 8: kat. 127, 9: kat. 124.

Tabl. 4. 1: kat. 125, 2: kat. 126, 3: kat. 2, 4: kat. 432, 5: kat. 129, 6: kat. 142, 7: kat. 388, 8: kat. 282, 9: kat. 173.

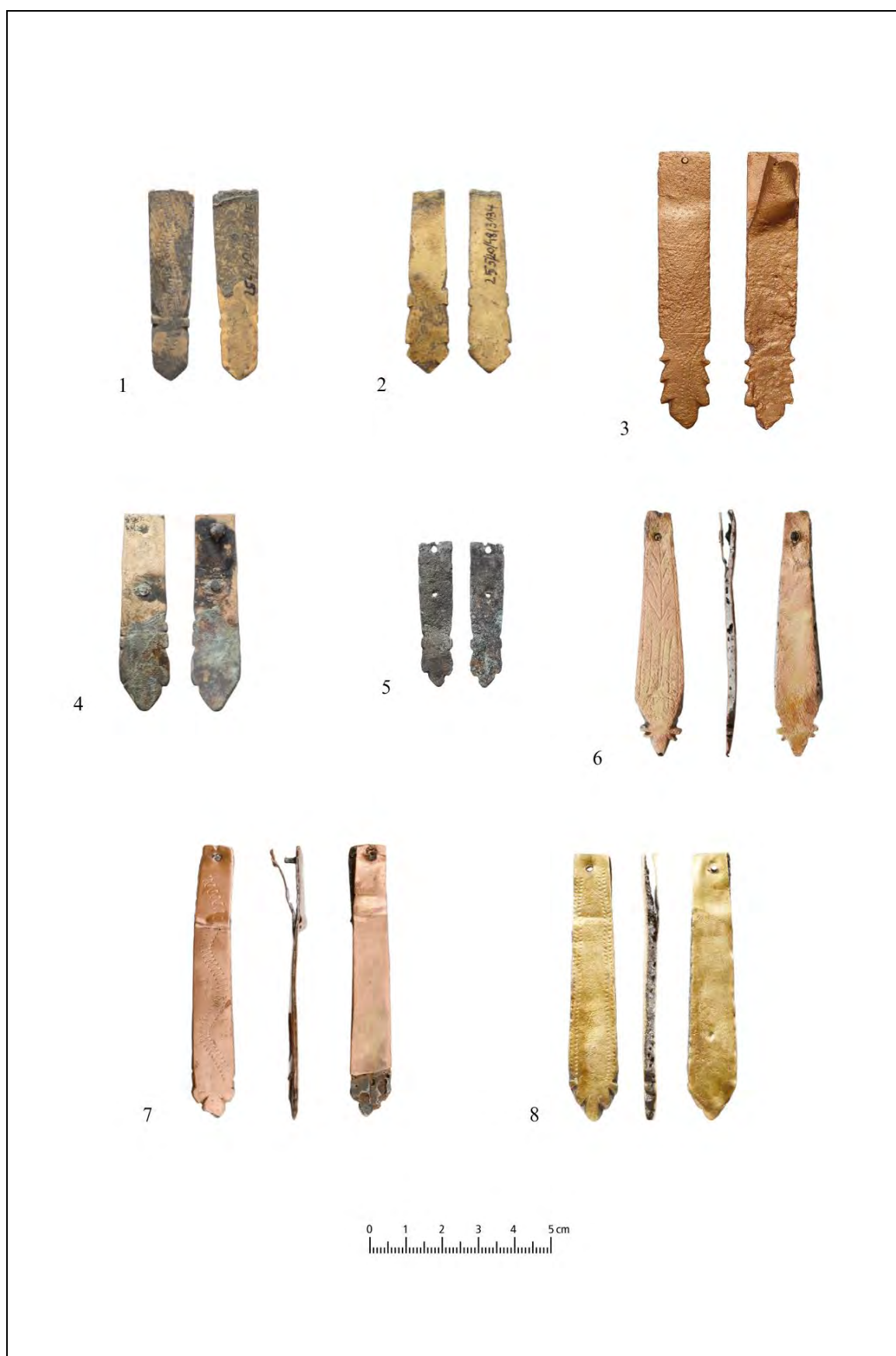
Tabl. 5. 1: kat. 18, 2: kat. 305, 3: kat. 134, 4: kat. 276, 5: kat. 377, 6: kat. 276, 7: kat. 278.

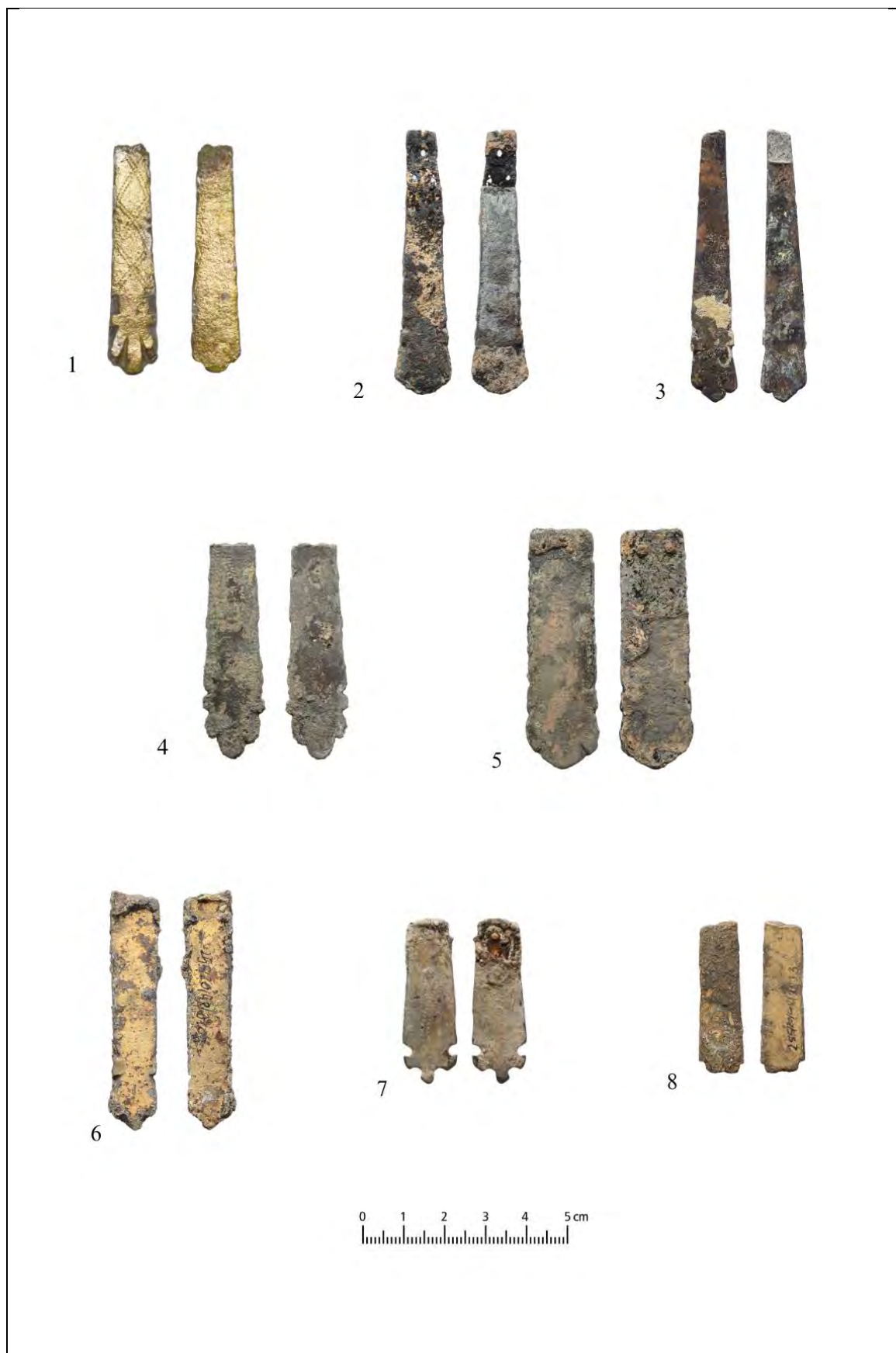
Tabl. 6. 1: kat. 6, 2: kat. 49, 3: kat. 55, 4: kat. , 5: kat. 63, 6: kat. 169, 7: kat. 176, 8: kat. 138, 9: kat. 452.

Tabl. 7. 1: kat. 97, 2: kat. 54, 3: kat. 162, 4: kat. 14, 5: kat. 102, 6: kat. 57, 7: kat. 394, 8: kat. 101, 9: kat. 72, 10: kat. 456.

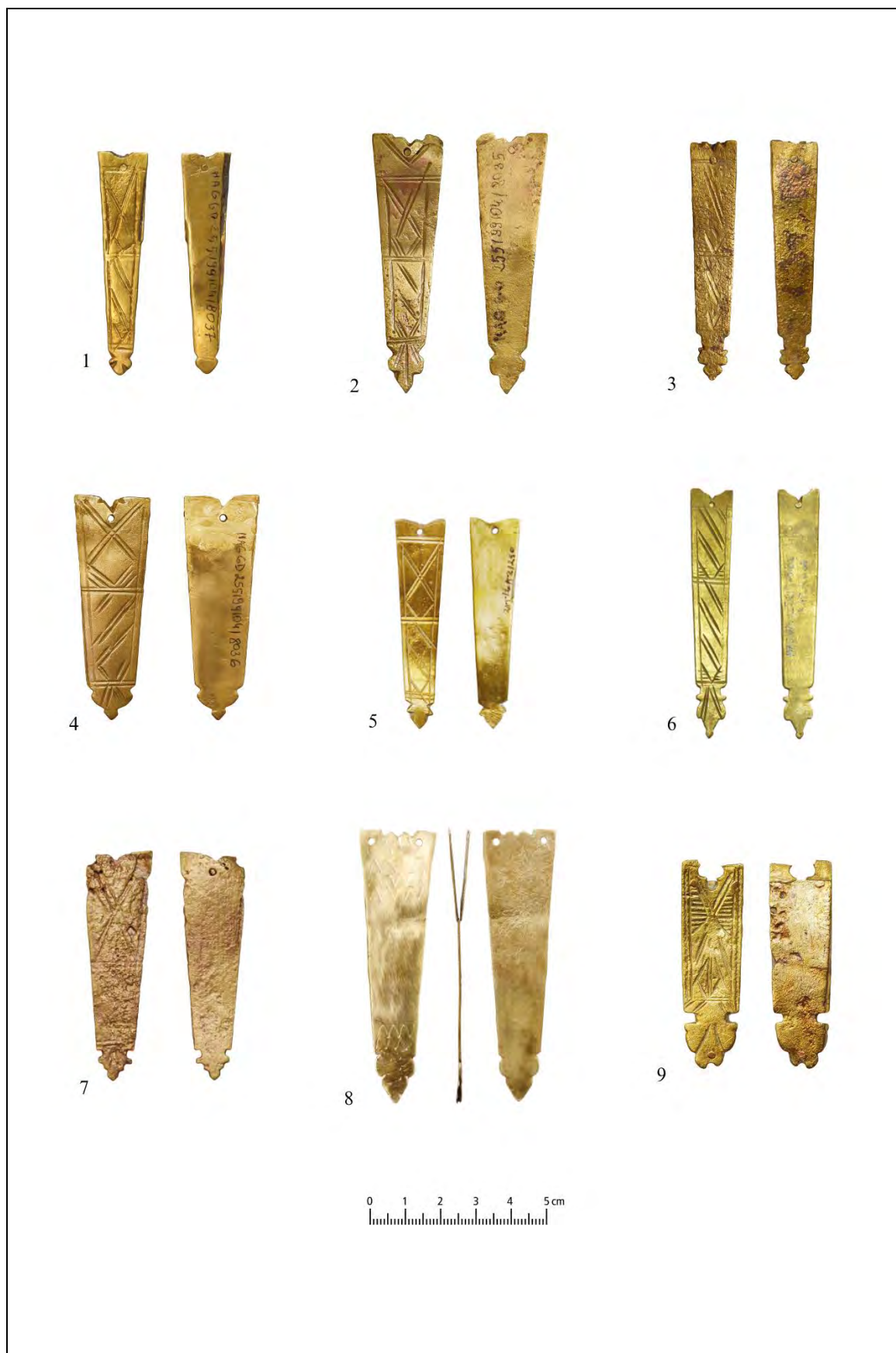
Tabl. 8. 1: kat. 154, 2: kat. 161, 3: kat. 185, 4: kat. 45, 5: kat. 47, 6: kat. 296, 7: kat. 291, 8: kat. 296.

Tabl. 9. 1: kat. 447, 2: kat. 50, 3: kat. 56, 4: kat. 100, 5: kat. 99, 6: kat. 148, 7: kat. 23, 8: kat. 160.

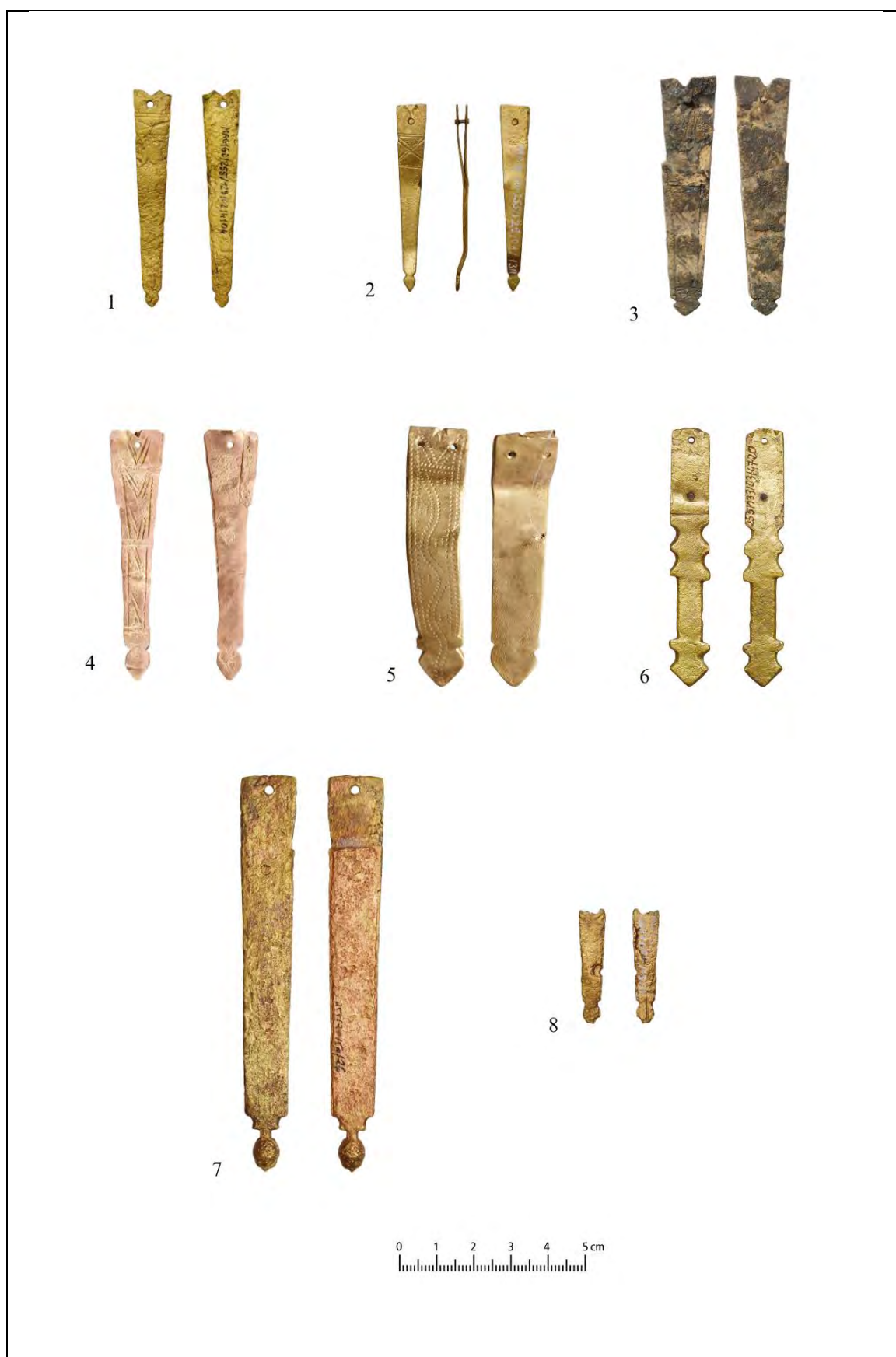
Tabl. 10. 1: kat. 106, 2: kat. 140, 3: kat. 446, 4: kat. 11, 5: kat. 114, 6: kat. 379, 7: kat. 52, 8: kat. 374, 9: kat. 385.

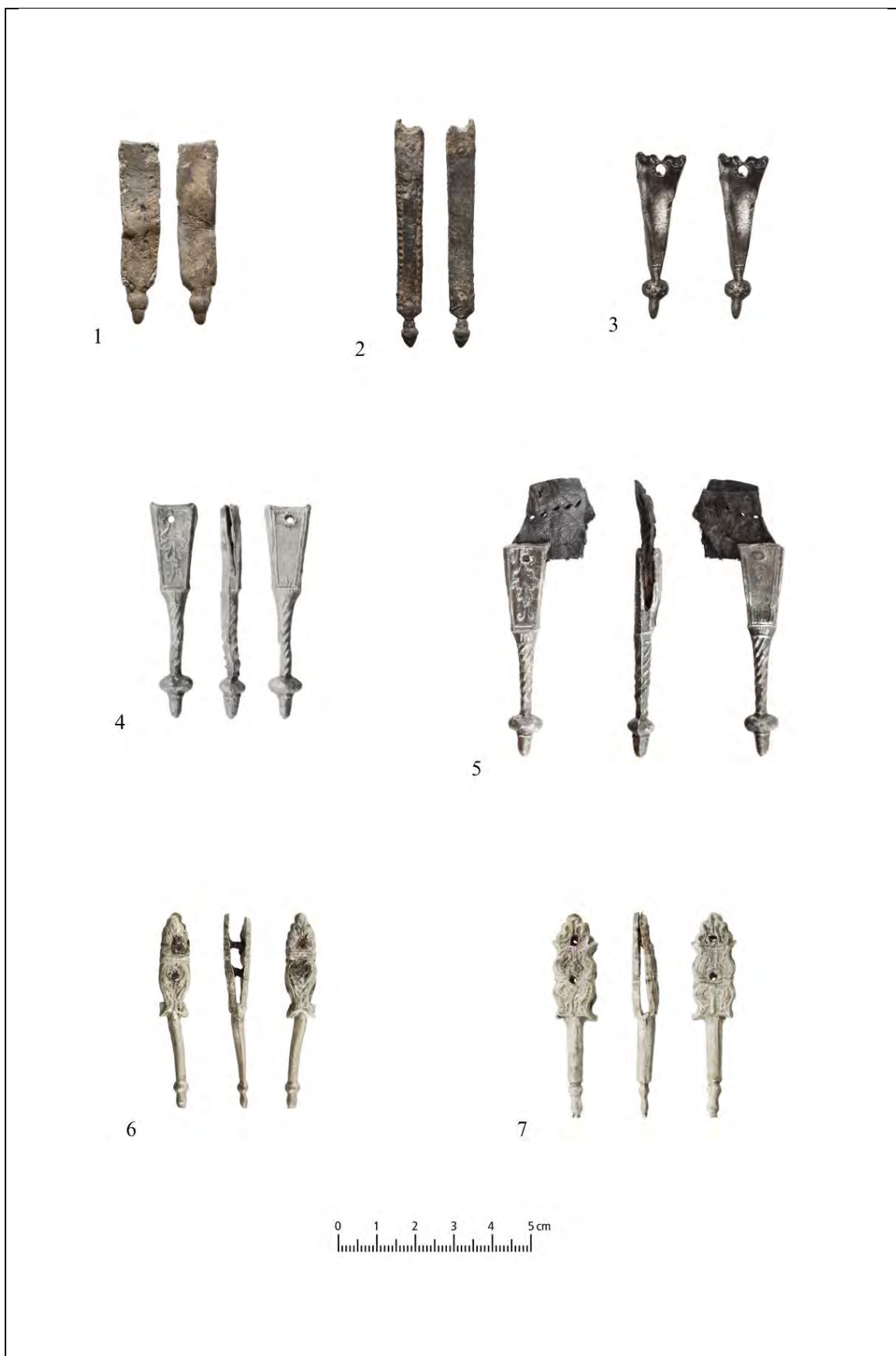
Tabl. 11. 1: kat. 402, 2: kat. 400, 3: kat. 8, 4: kat. 401, 5: kat. 198, 6: kat. 437, 7: kat. 182, 8: kat. 359, 9: kat. 199.

Tabl. 12. 1: kat. 10, 2: kat. 21, 3: kat. 399, 4: kat. 444, 5: kat. 373, 6: kat. 381, 7: kat. 46, 8: kat. 384, 9: kat. 375.

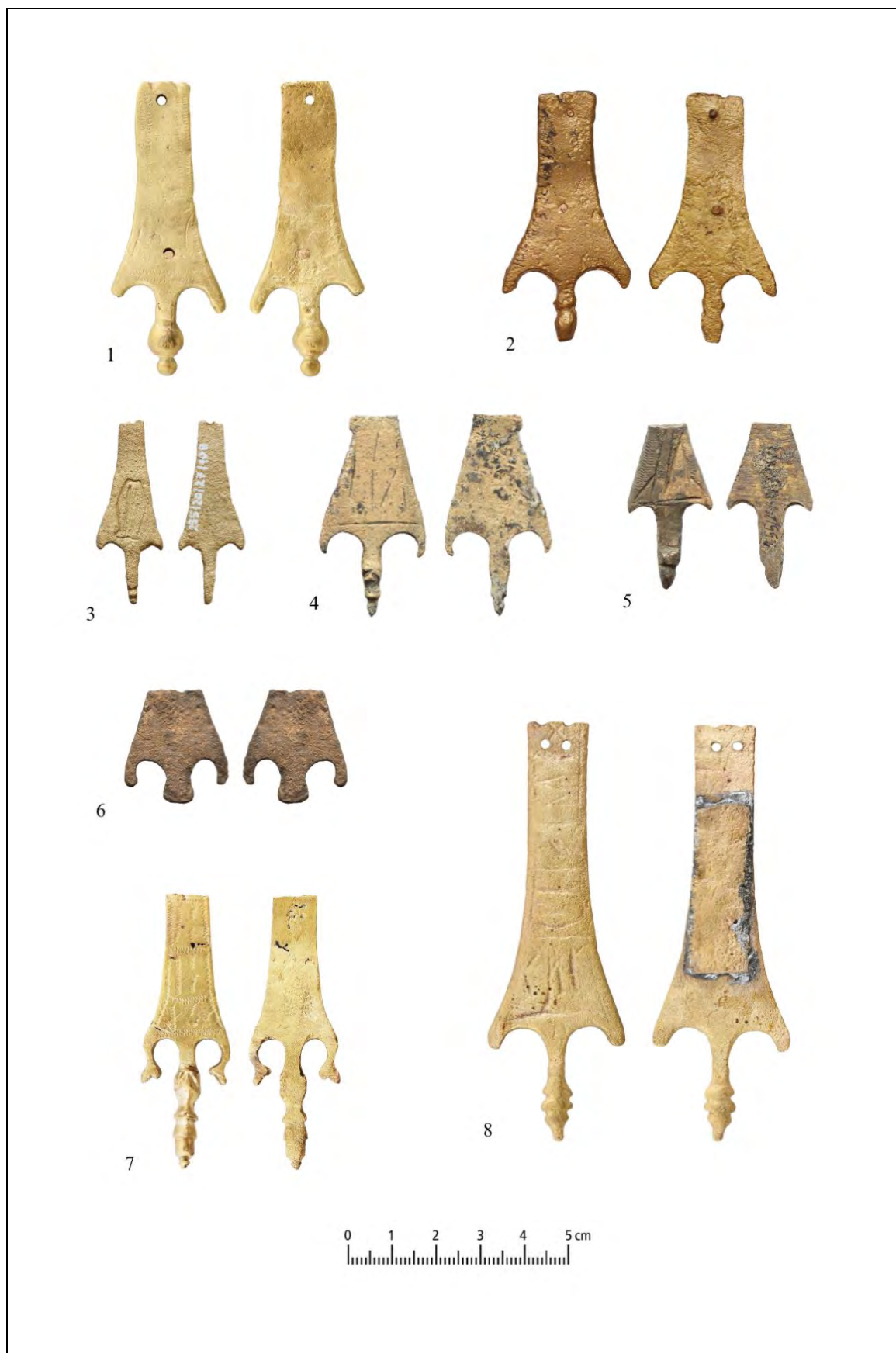
Tabl. 13. 1: kat. 438, 2: kat. 443, 3: kat. 380, 4: kat. 280, 5: kat. 44, 6: kat. 499, 7: kat. 188, 8: kat. 445.

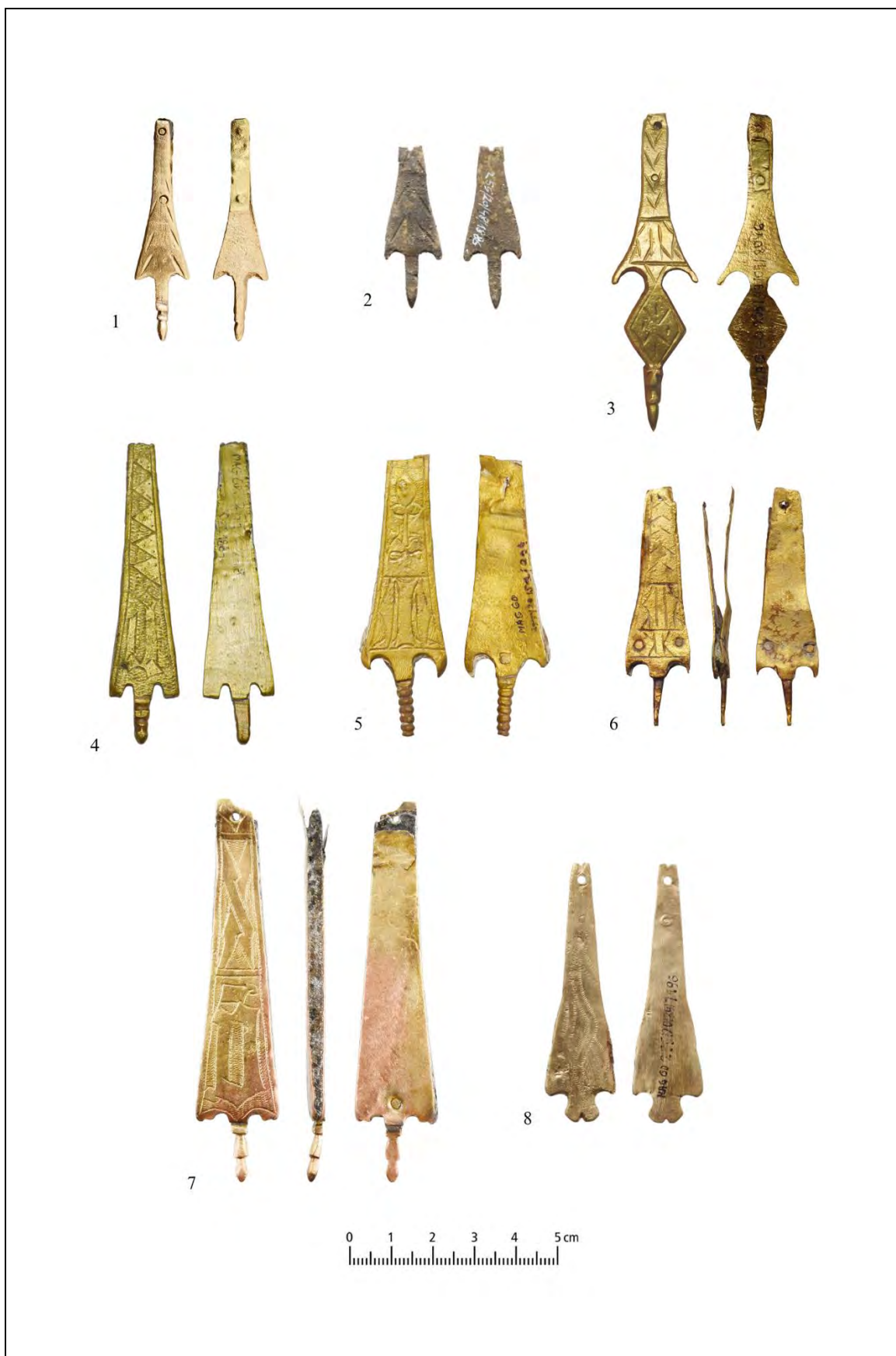
Tabl. 14. 1: kat. 396, 2: kat. 20, 3: kat. 187, 4: kat. 263, 5: kat. 259, 6: kat. 249, 7: kat. 248.

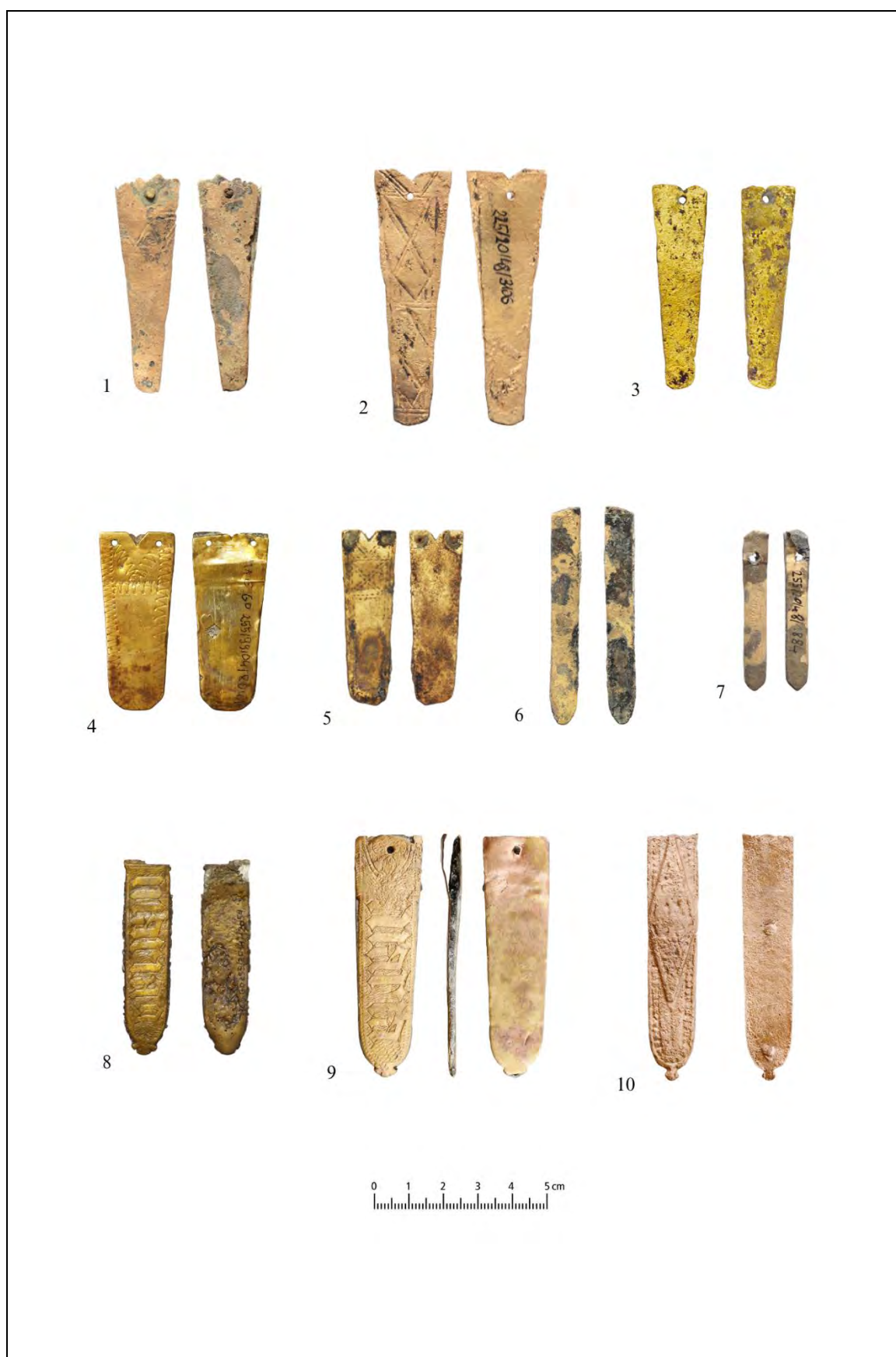
Tabl. 15. 1: kat. 382, 2: kat. 442, 3: kat. 404, 4: kat. 492, 5: kat. 391, 6: kat. 5, 7: kat. 378.

Tabl. 16. 1: kat. 348, 2: kat. 136, 3: kat. 26, 4: kat. 103, 5: kat. 165, 6: kat. 392, 7: kat. 271, 8: kat. 346.

Tabl. 17. 1: kat. 364, 2: kat. 141, 3: kat. 406, 4: kat. 135, 5: kat. 200, 6: kat. 13, 7: kat. 347, 8: kat. 86.

Tabl. 18. 1: kat. 95, 2: kat. 149, 3: kat. 440, 4: kat. 405, 5: kat. 383, 6: kat. 96, 7: kat. 139, 8: kat. 98, 9: kat. 292, 10: kat. 290.

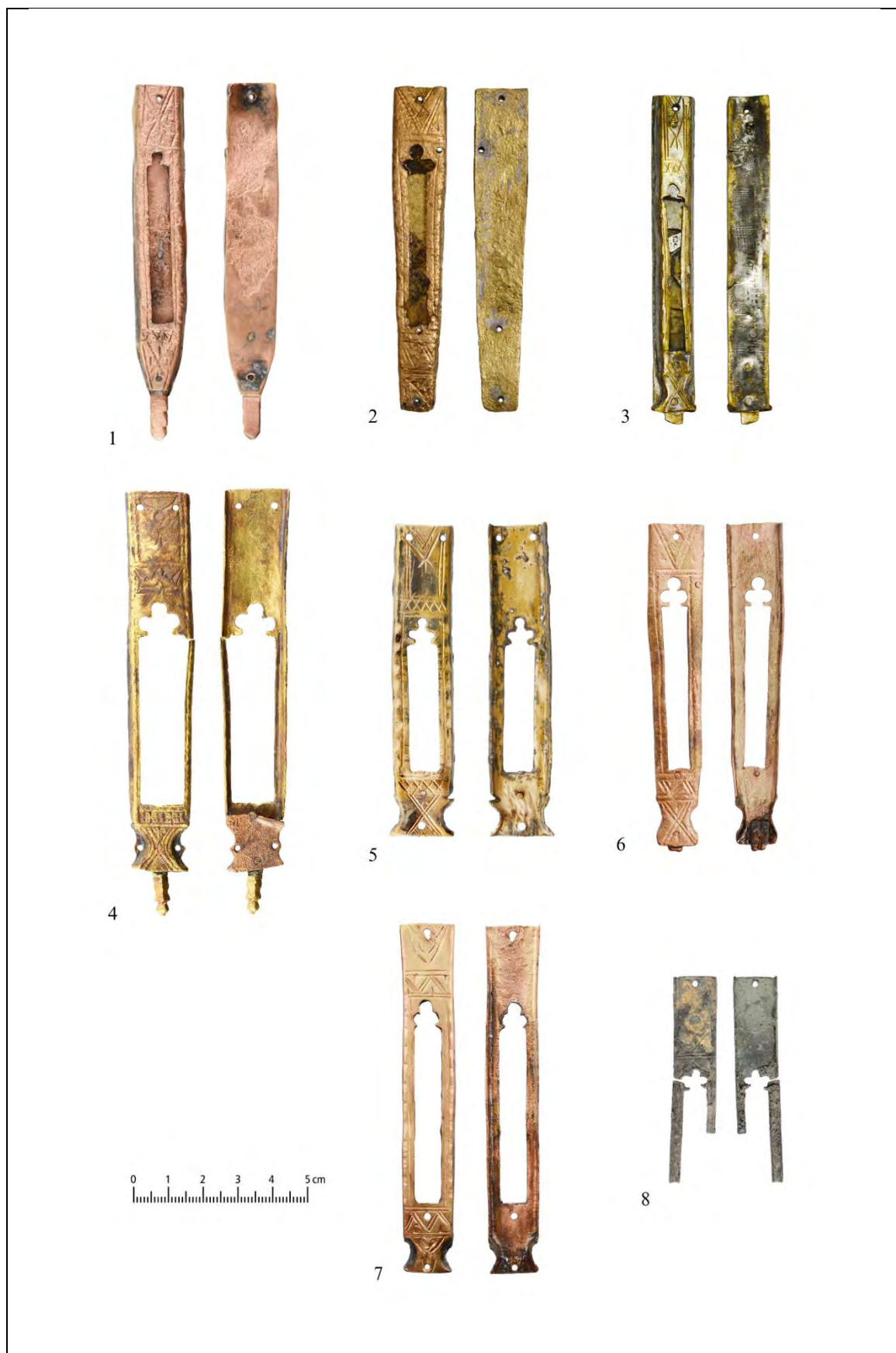
Tabl. 19. 1: kat. 285, 2: kat. 42, 3: kat. 105, 4: kat. 183, 5: kat. 9, 6: kat. 70, 7: kat. 27, 8: kat. 180, 9: kat. 28.

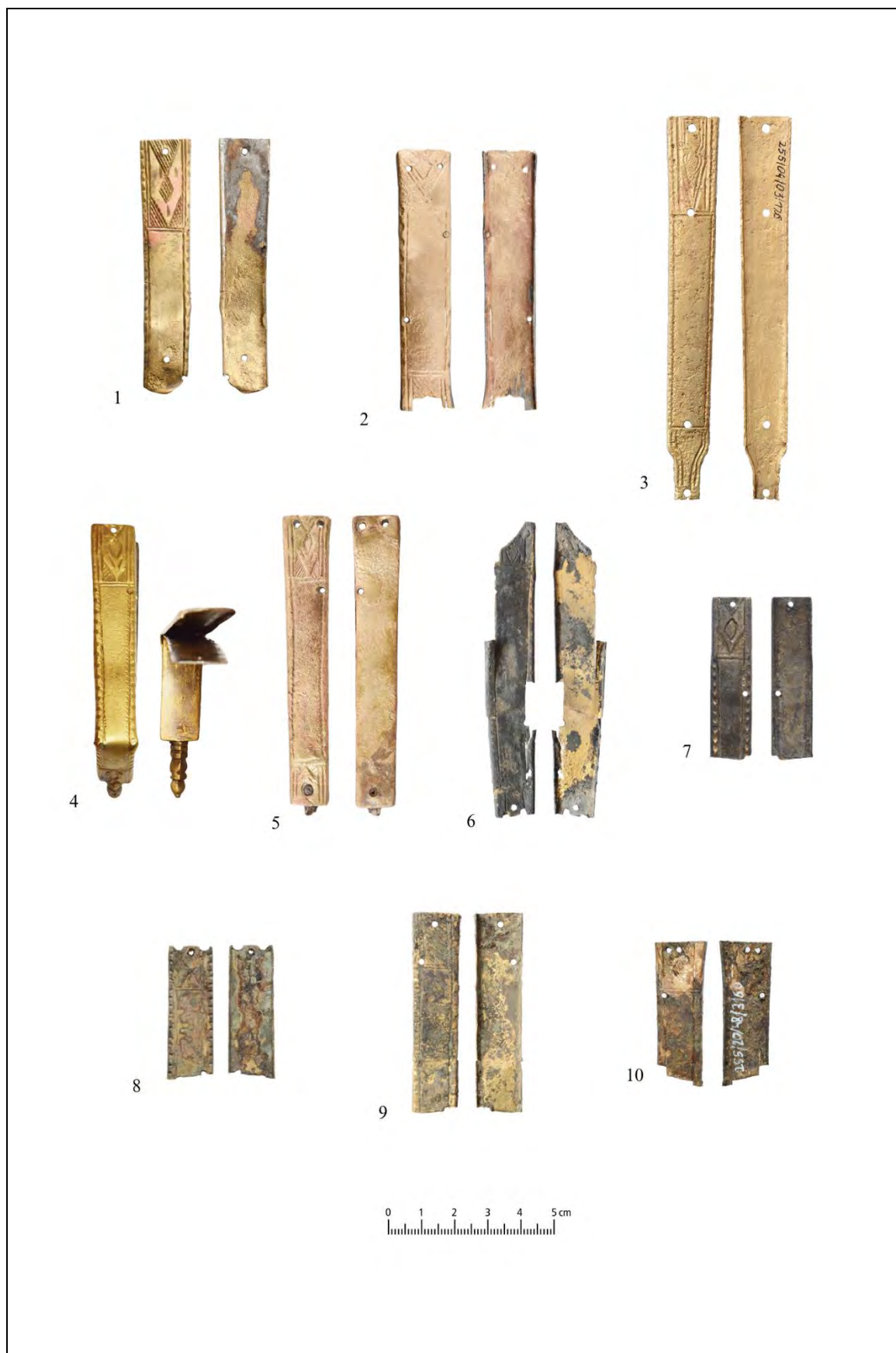
Tabl. 20. 1: kat. 168, 2: kat. 65, 3: kat. 310, 4: kat. 17, 5: kat. 289, 6: kat. 250, 7: kat. 252, 8: kat. 170, 9: kat. 43.

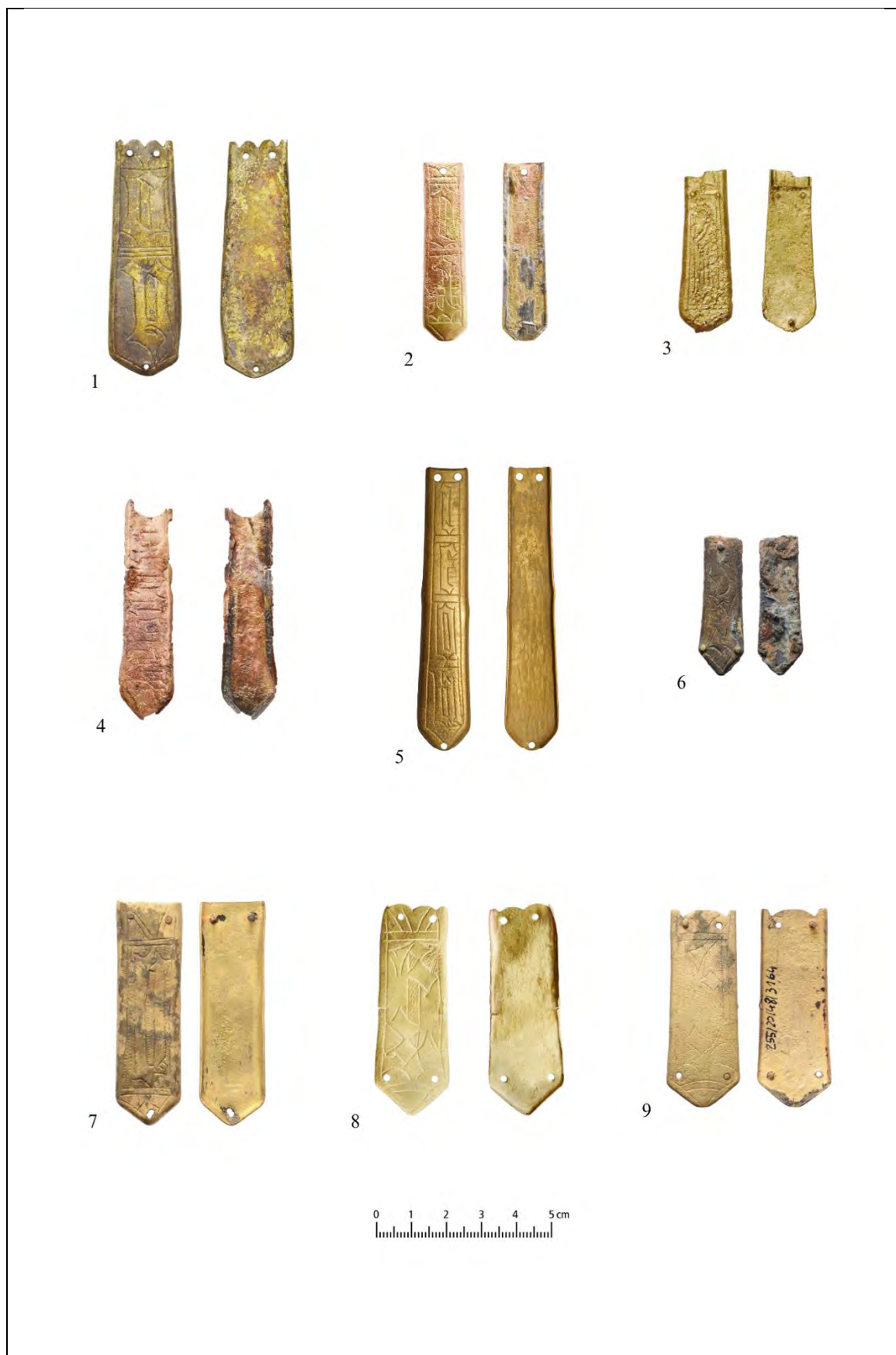
Tabl. 21. 1: kat. 33, 2: kat. 184, 3: kat. 197, 4: kat. 311, 5: kat. 255, 6: kat. 308, 7: kat. 309, 8: kat. 71, 9: kat. 16, 10: kat. 163.

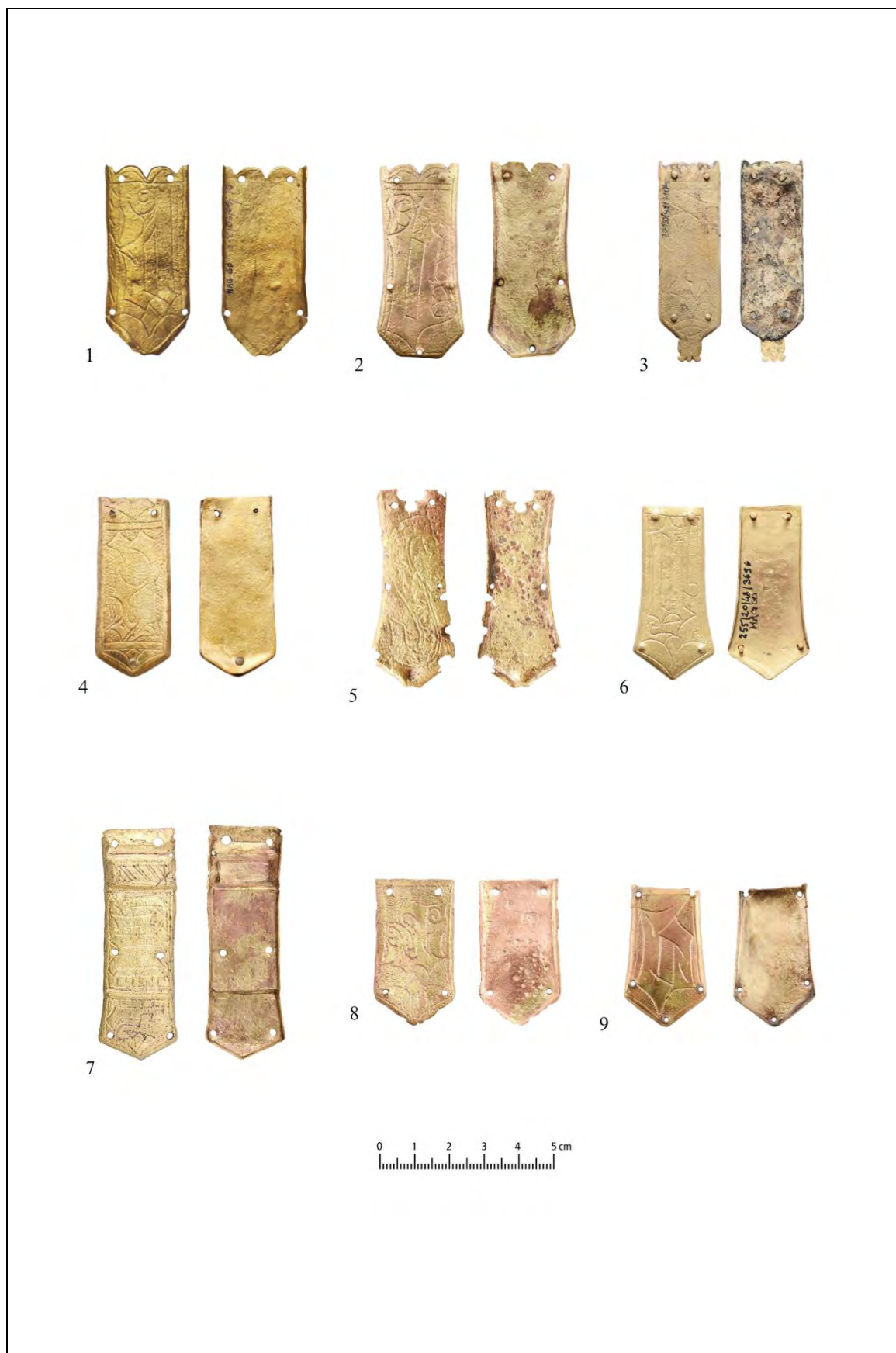
Tabl. 22. 1: kat. 306, 2: kat. 178, 3: kat. 64, 4: kat. 284, 5: kat. 262, 6: kat. 330, 7: kat. 307, 8: kat. 109.

Tabl. 23. 1: kat. 286, 2: kat. 363, 3: kat. 4, 4: kat. 403, 5: kat. 312, 6: kat. 108, 7: kat. 107, 8: kat. 390, 9: kat. 389, 10: kat. 171.

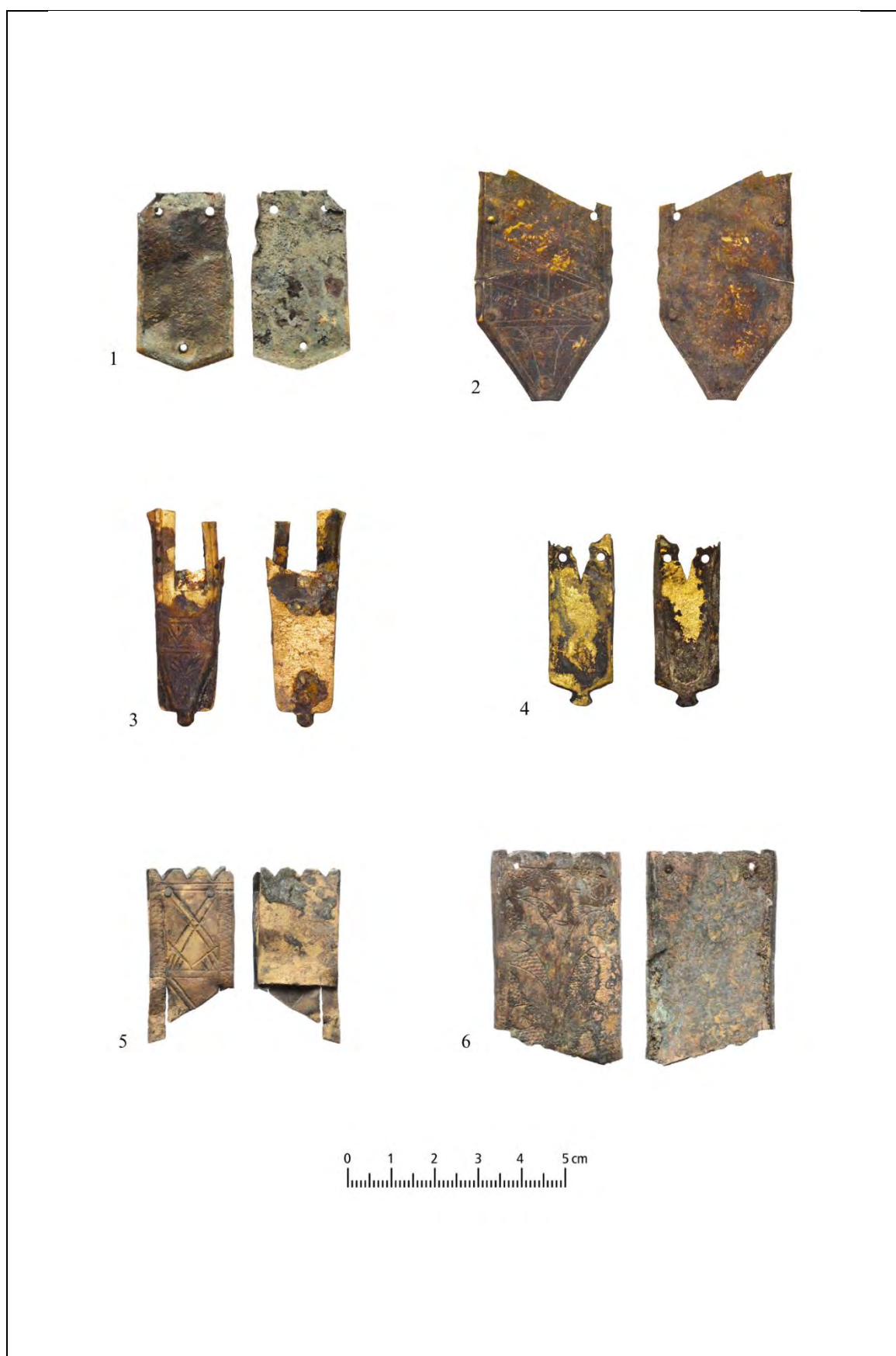
Tabl. 24. 1: kat. 455, 2: kat. 281, 3: kat. 88, 4: kat. 341, 5: kat. 15, 6: kat. 81, 7: kat. 167, 8: kat. 256, 9: kat. 174.

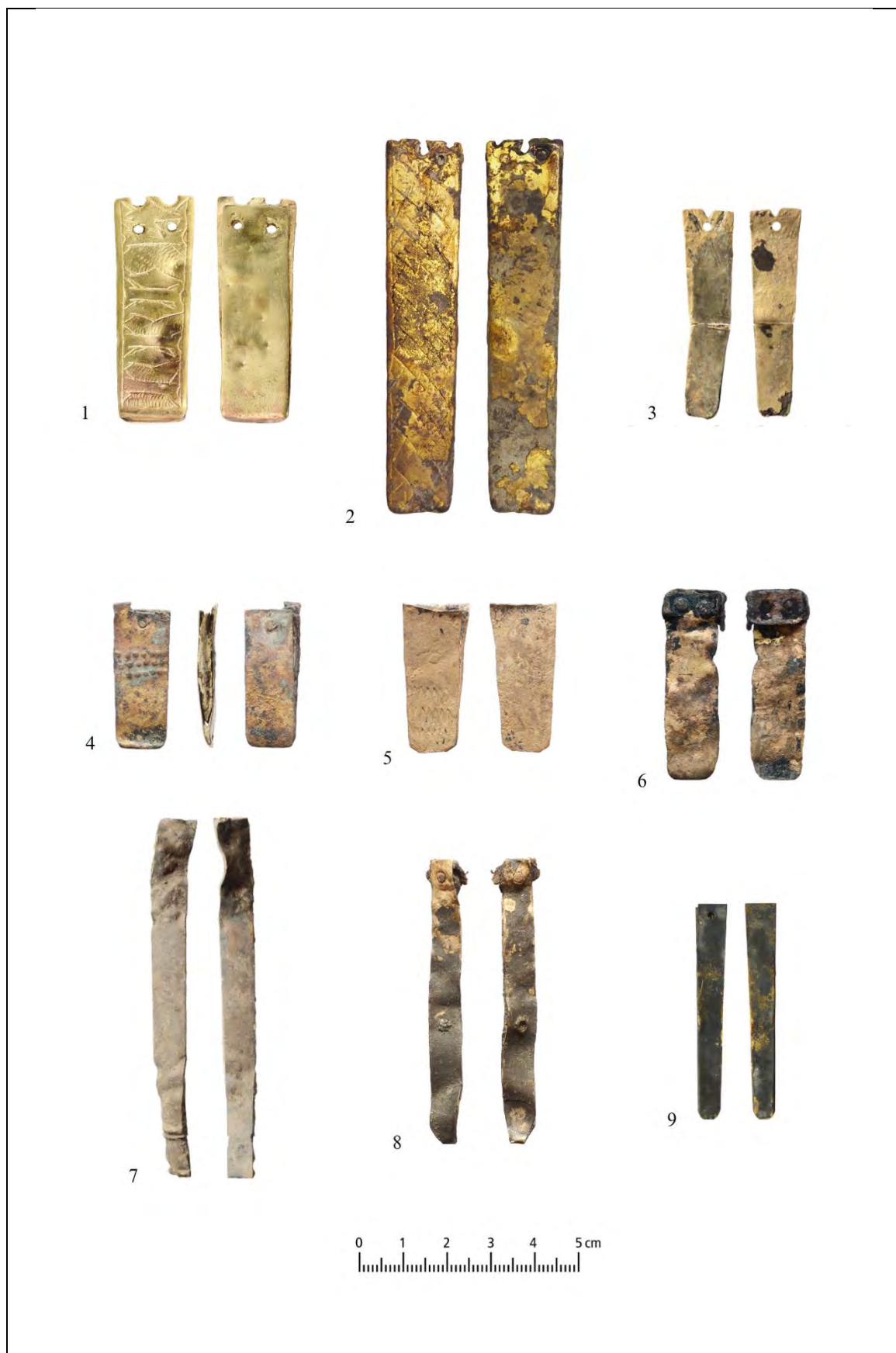
Tabl. 25. 1: kat. 3, 2: kat. 300, 3: kat. 147, 4: kat. 253, 5: kat. 275, 6: kat. 181, 7: kat. 360, 8: kat. 283, 9: kat. 320.

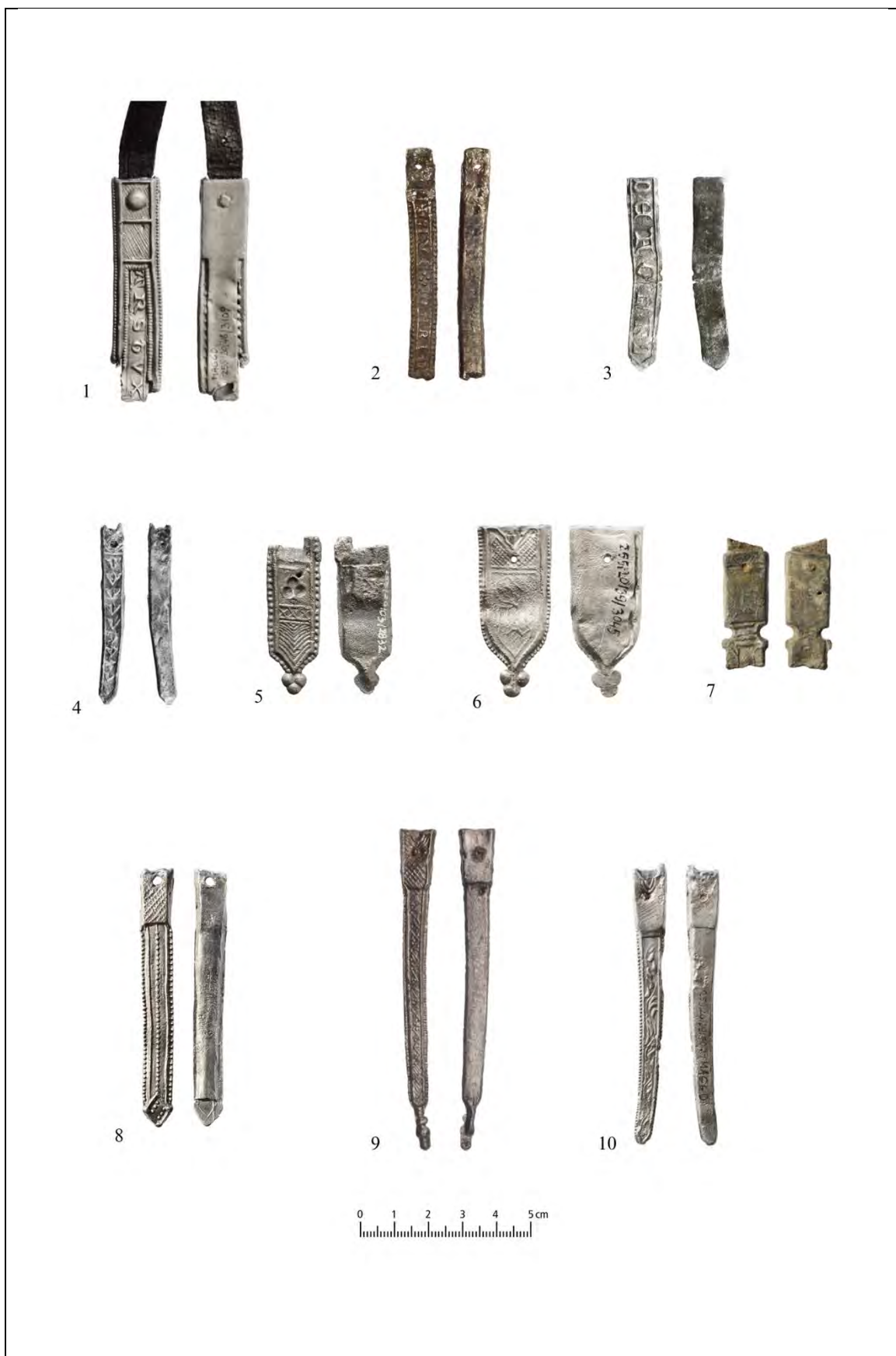
Tabl. 26. 1: kat. 132, 2: kat. 133, 3: kat. 82, 4: kat. 85, 5: kat. 25, 6: kat. 164, 7: kat. 12, 8: kat. 130, 9: kat. 84.

Tabl. 27. 1: kat. 92, 2: kat. 514, 3: kat. 73, 4: kat. 395, 5: kat. 439, 6: kat. 195.

Tabl. 28. 1: kat. 345, 2: kat. 387, 3: kat. 398, 4: kat. 51, 5: kat. 48, 6: kat. 83, 7: kat. 376, 8: kat. 157, 9: kat. 386.

Tabl. 29. 1: kat. 151, 2: kat. 397, 3: kat. 277, 4: kat. 366, 5: kat. 7, 6: kat. 60, 7: kat. 59, 8: kat. 58, 9: kat. 111, 10: kat. 67.

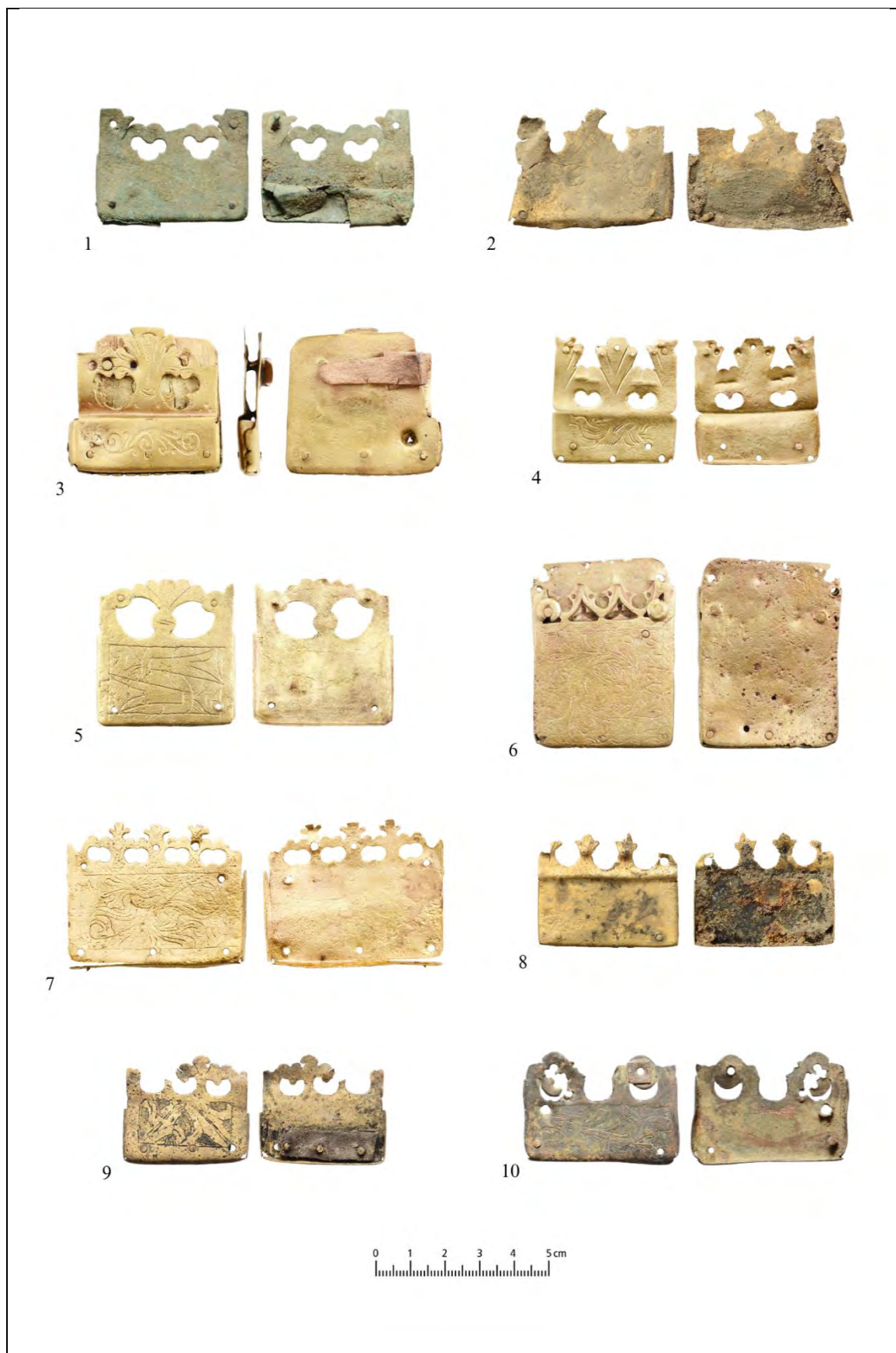
Tabl. 30. 1: kat. 68, 2: kat. 450, 3: kat. 301, 4: kat. 303, 5: kat. 288, 6: kat. 407, 7: kat. 143.

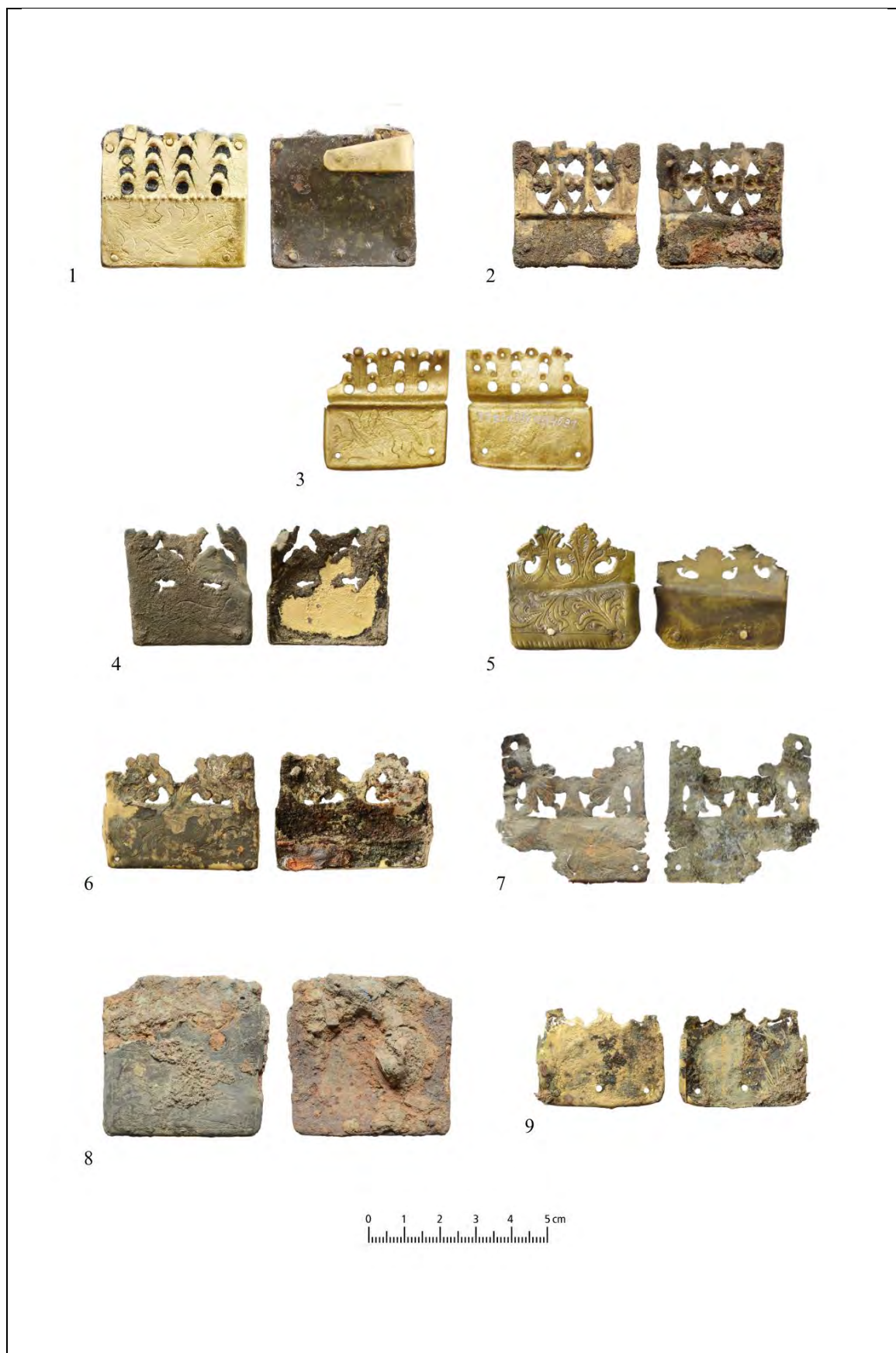
Tabl. 31. 1: kat. 497, 2: kat. 496, 3: kat. 190, 4: kat. 426, 5: kat. 186, 6: kat. 494.

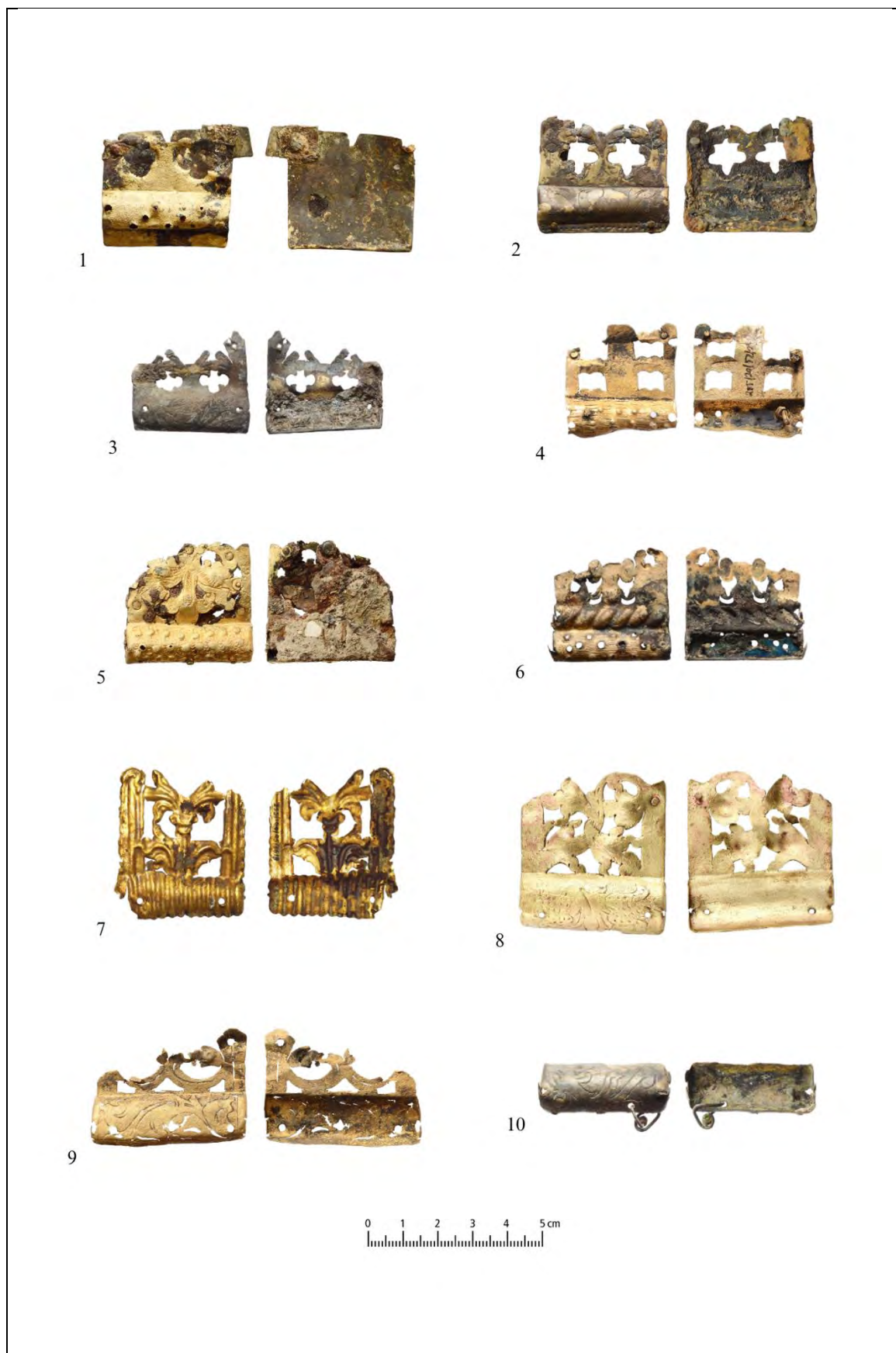
Tabl. 32. 1: kat. 206, 2: kat. 210, 3: kat. 475, 4: kat. 500, 5: kat. 477, 6: kat. 268, 7: kat. 246, 8: kat. 486, 9: kat. 480, 10: kat. 485.

Tabl. 33. 1: kat. 371, 2: kat. 482, 3: kat. 355, 4: kat. 324, 5: kat. 358, 6: kat. 335, 7: kat. 245, 8: kat. 483, 9: kat. 193, 10: kat. 238.

Tabl. 34. 1: kat. 243, 2: kat. 194, 3: kat. 478, 4: kat. 484, 5: kat. 205, 6: kat. 476, 7: kat. 213, 8: kat. 229, 9: kat. 481.

Tabl. 35. 1: kat. 472, 2: kat. 502, 3: kat. 211, 4: kat. 202, 5: kat. 471, 6: kat. 212, 7: kat. 419, 8: kat. 265, 9: kat. 489, 10: kat. 506.

Tabl. 36. 1: kat. 414, 2: kat. 145, 3: kat. 479, 4: kat. 473, 5: kat. 490, 6: kat. 421.

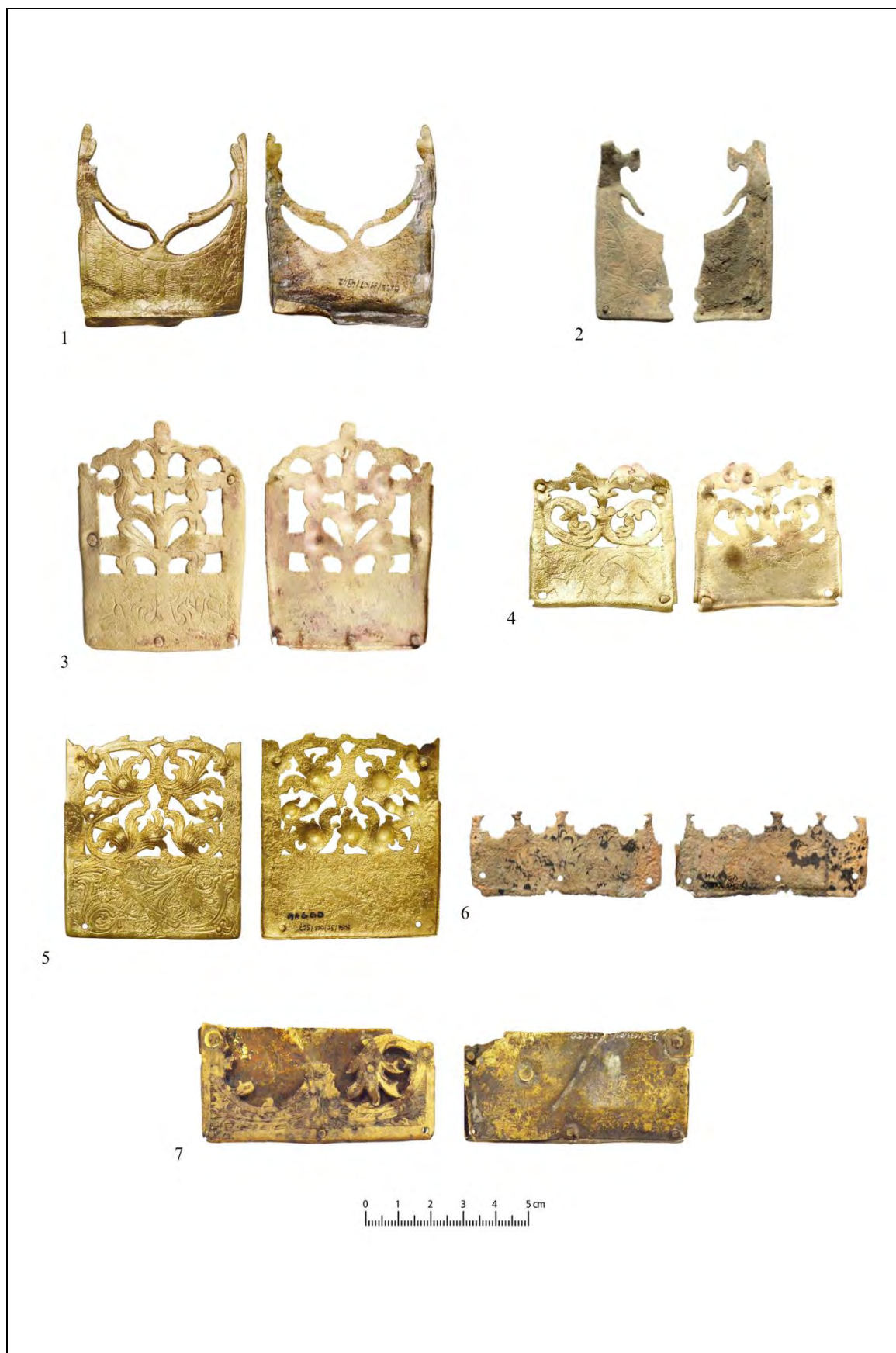
Tabl. 37. 1: kat. 357, 2: kat. 337, 3: kat. 491, 4: kat. 488, 5: kat. 467, 6: kat. 231, 7: kat. 217.

Tabl. 38. 1: kat. 469, 2: kat. 420, 3: kat. 487, 4: kat. 113, 5: kat. 509, 6: kat. 503, 7: kat. 416.

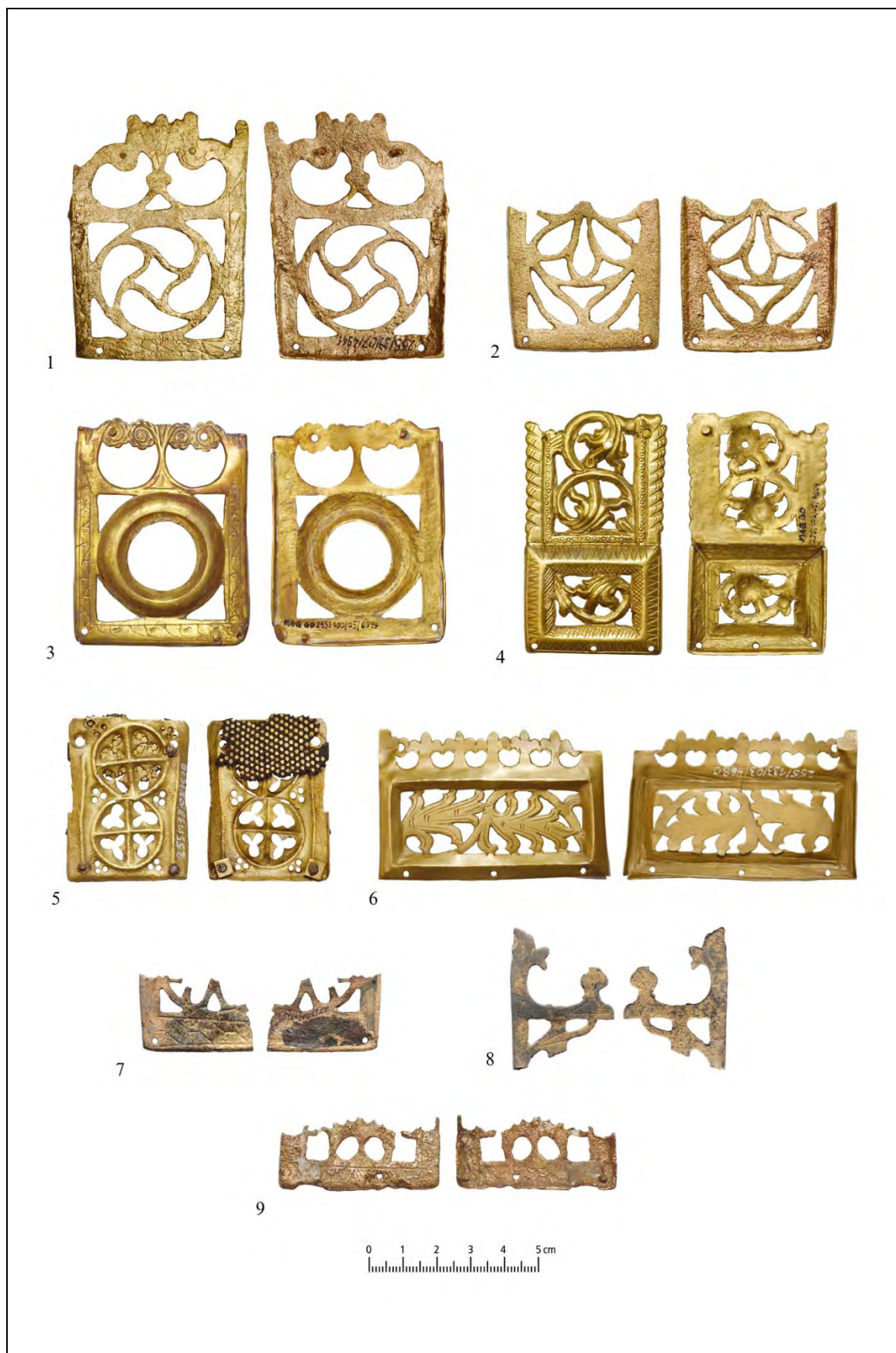
Tabl. 39. 1: kat. 137, 2: kat. 272, 3: kat. 235, 4: kat. 323, 5: kat. 413, 6: kat. 216, 7: kat. 240, 8: kat. 266.

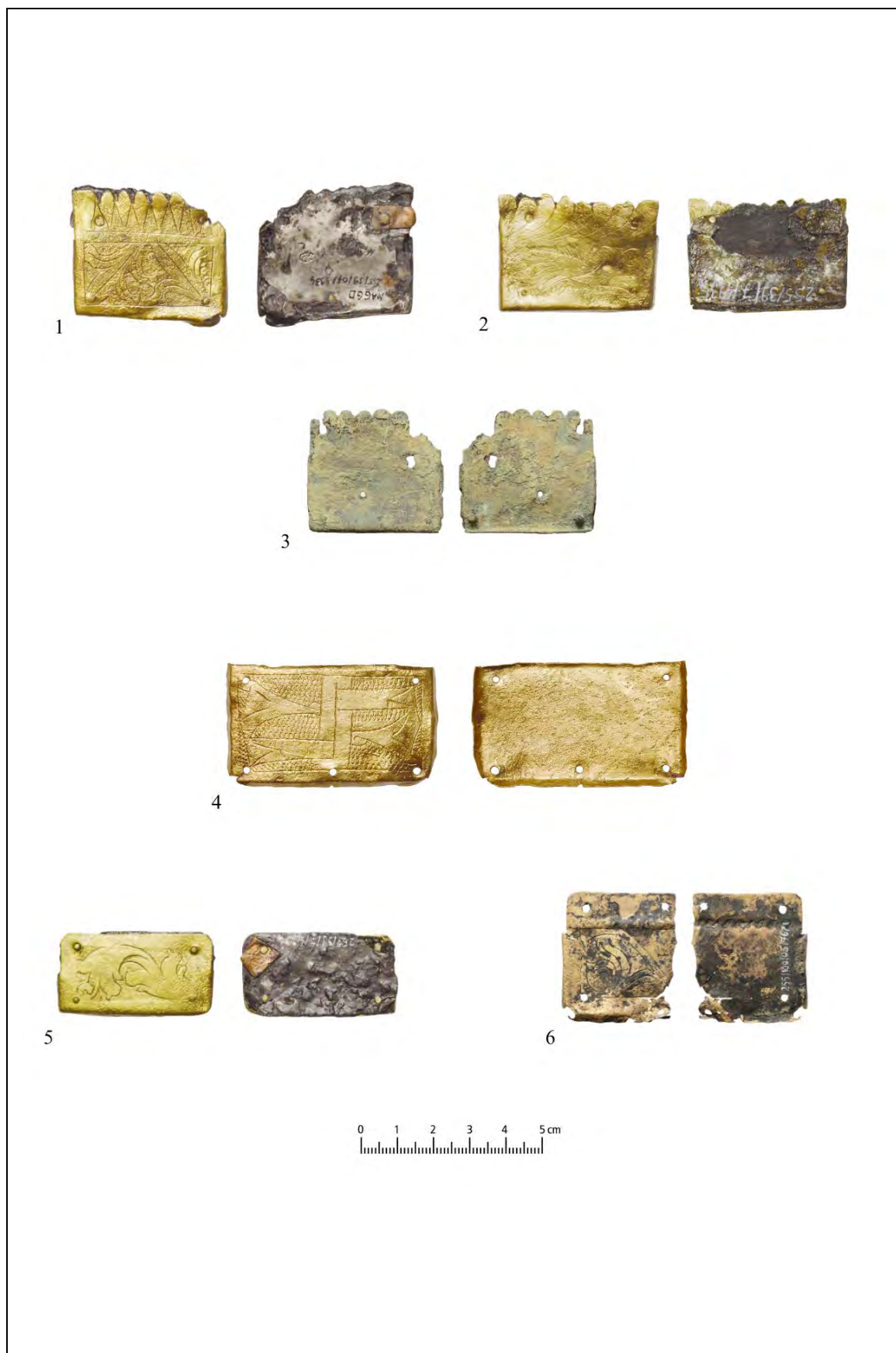
Tabl. 40. 1: kat. 215, 2: kat. 155, 3: kat. 328, 4: kat. 356, 5: kat. 410, 6: kat. 423, 7: kat. 510.

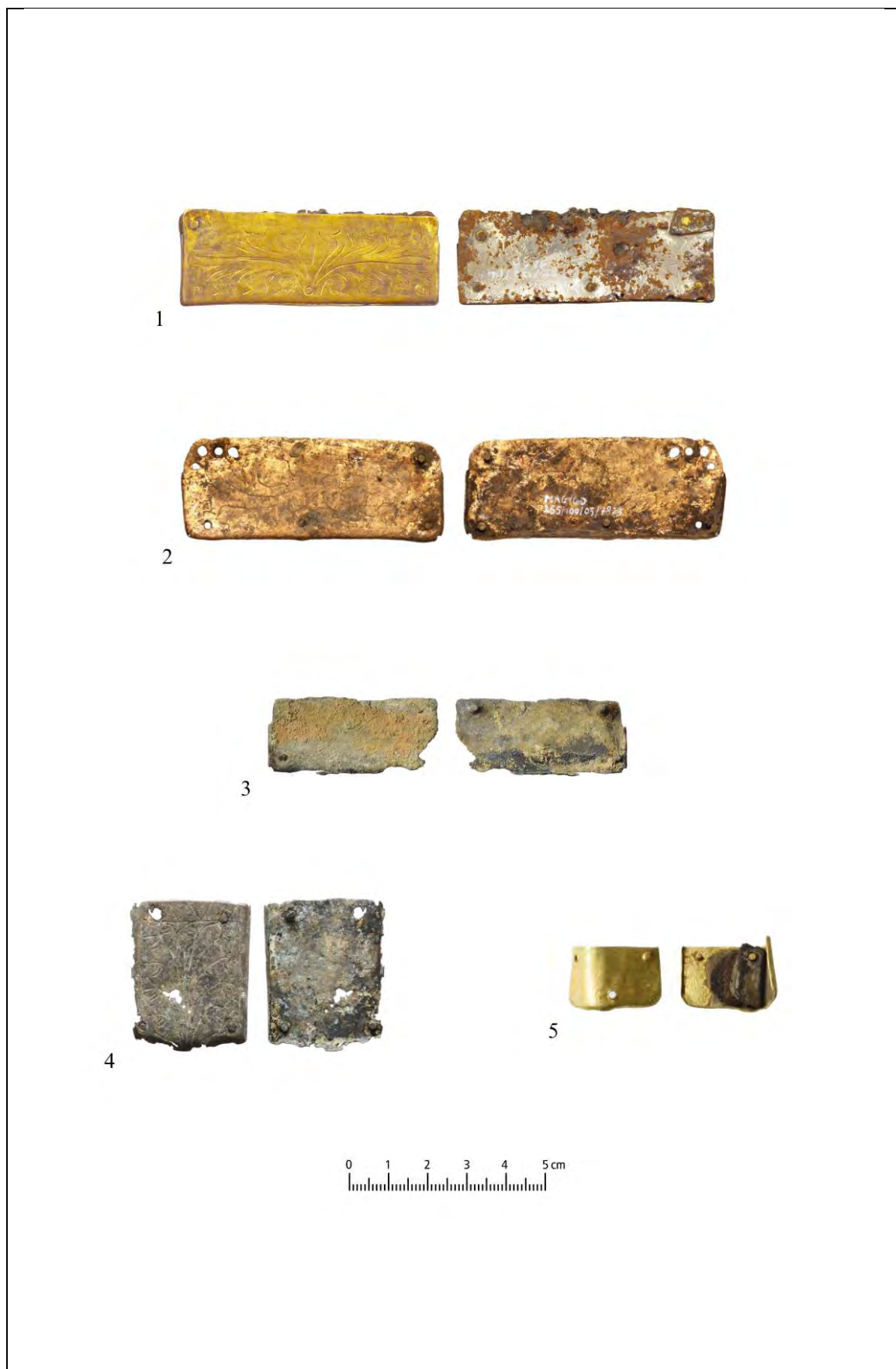
Tabl. 41. 1: kat. 267, 2: kat. 336, 3: kat. 412, 4: kat. 189, 5: kat. 317, 6: kat. 230, 7: kat. 369, 8: kat. 201.

Tabl. 42. 1: kat. 214, 2: kat. 457, 3: kat. 409, 4: kat. 411, 5: kat. 468, 6: kat. 470, 7: kat. 150, 8: kat. 204, 9: kat. 454.

Tabl. 43. 1: kat. 207, 2: kat. 208, 3: kat. 441, 4: kat. 93, 5: kat. 209, 6: kat. 422.

Tabl. 44. 1: kat. 511, 2: kat. 433, 3: kat. 232, 4: kat. 24, 5: kat. 225.

Tabl. 45. 1: kat. 516, 2: kat. 258, 3: kat. 152, 4: kat. 87, 5: kat. 228, 6: kat. 166, 7: kat. 159.

Tabl. 46. 1: kat. 234, 2: kat. 233, 3: kat. 172, 4: kat. 505, 5: kat. 513.

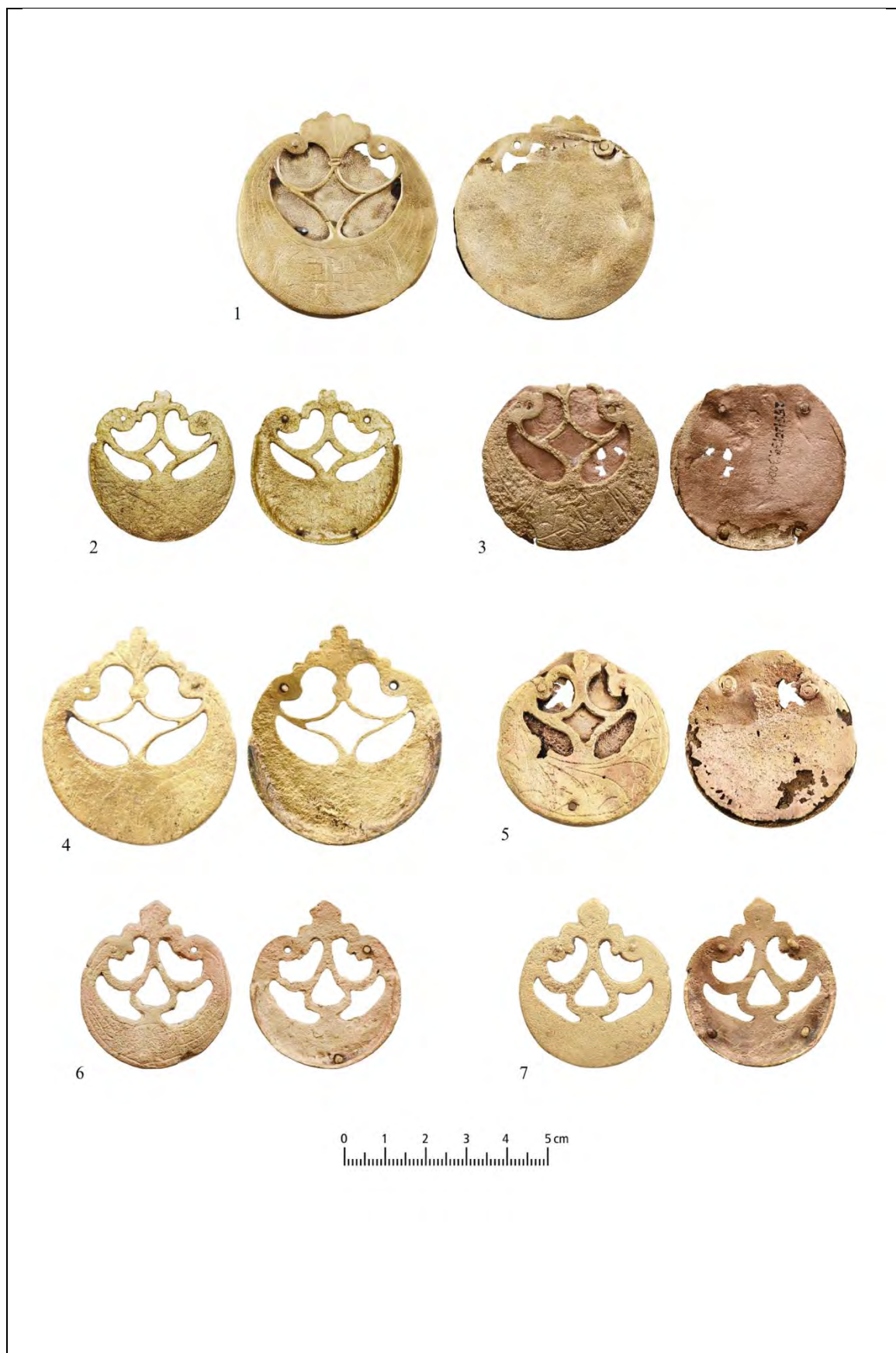
Tabl. 47. 1: kat. 22, 2: kat. 227, 3: kat. 19, 4: kat. 425, 5: kat. 514, 6: kat. 448, 7: kat. 495, 8: kat. 464, 9: kat. 191.

Tabl. 48. 1: kat. 304, 2: kat. 333, 3: kat. 512, 4: kat. 239, 5: kat. 90, 6: kat. 354, 7: kat. 37, 8: kat. 77.

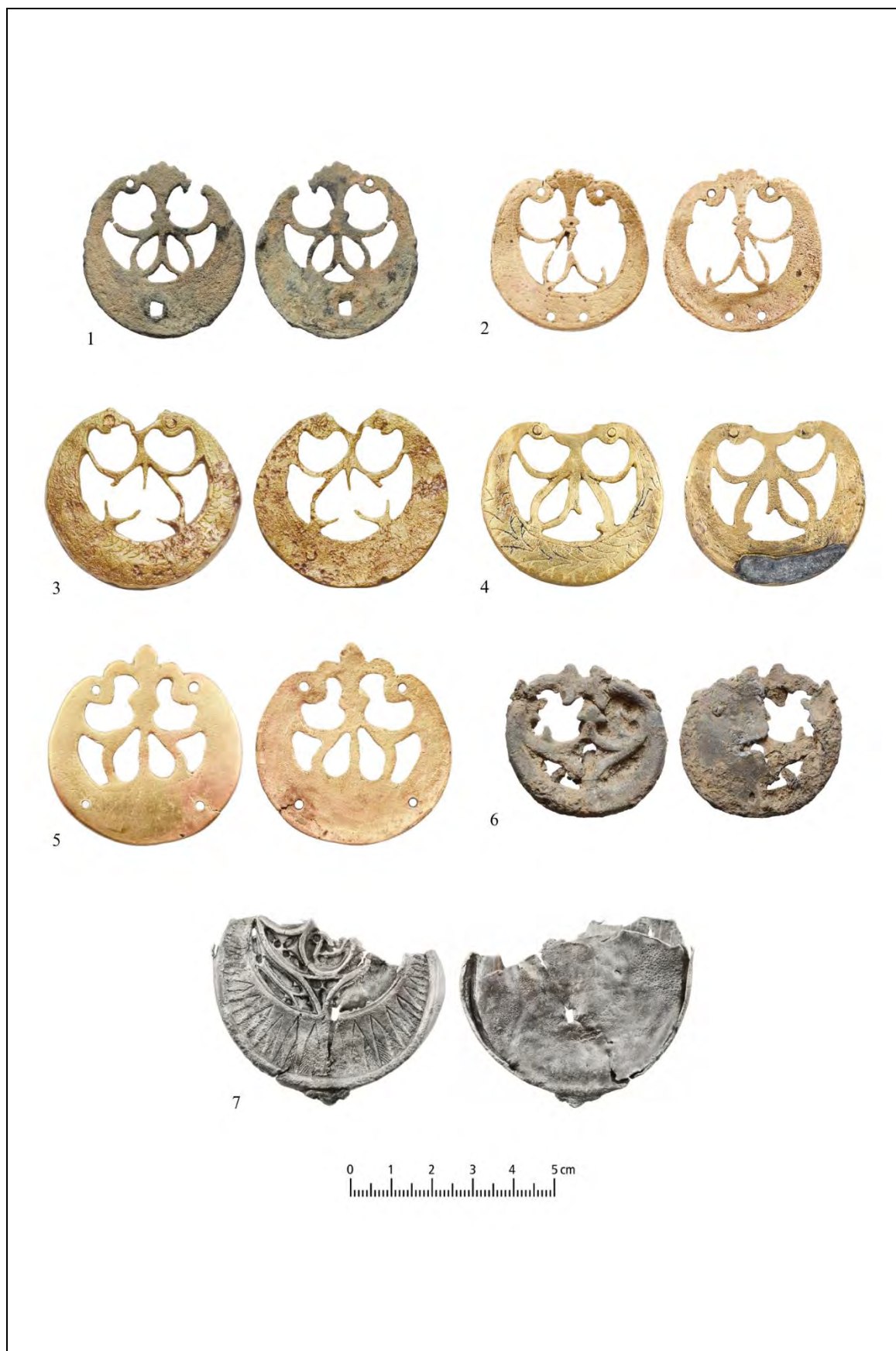
Tabl. 49. 1: kat. 325, 2: kat. 458, 3: kat. 449, 4: kat. 408, 5: kat. 370, 6: kat. 264, 7: kat. 251, 8: kat. 313.

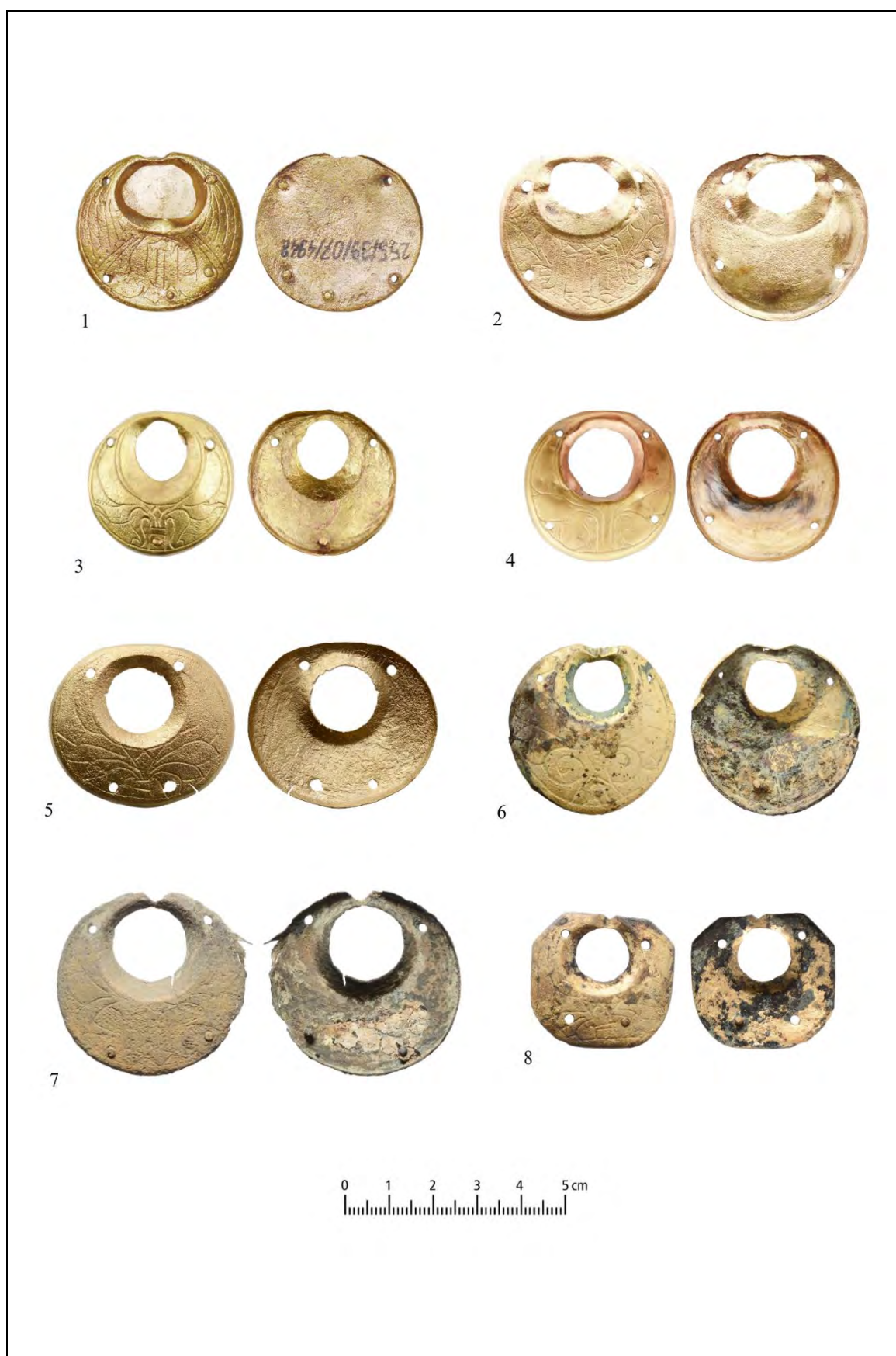
Tabl. 50. 1: kat. 350, 2: kat. 451, 3: kat. 31, 4: kat. 242, 5: kat. 343, 6: kat. 342, 7: kat. 287.

Tabl. 51. 1: kat. 66, 2: kat. 237, 3: kat. 223, 4: kat. 75, 5: kat. 76, 6: kat. 39, 7: kat. 434, 8: kat. 192.

Tabl. 52. 1: kat. 36, 2: kat. 321, 3: kat. 453, 4: kat. 349, 5: kat. 247, 6: kat. 79, 7: kat. 368.

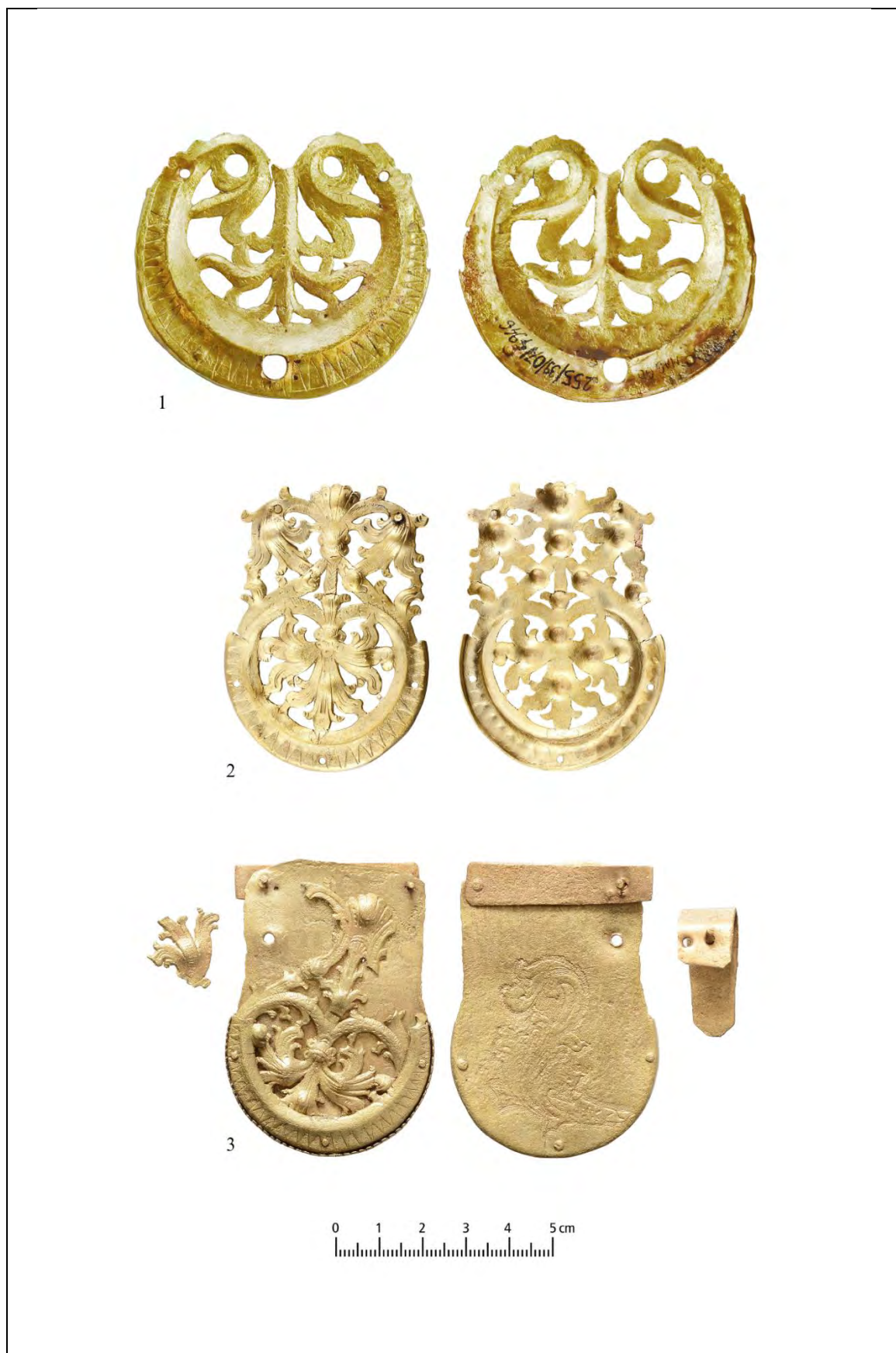
Tabl. 53. 1: kat. 220, 2: kat. 314, 3: kat. 270, 4: kat. 329, 5: kat. 62, 6: kat. 35, 7: kat. 219, 8: kat. 38.

Tabl. 54. 1: kat. 131, 2: kat. 40, 3: kat. 41, 4: kat. 91, 5: kat. 254, 6: kat. 177, 7: kat. 326, 8: kat. 78.

Tabl. 55. 1: kat. 112, 2: kat. 424, 3: kat. 466, 4: kat. 465, 5: kat. 322, 6: kat. 128, 7: kat. 236, 8: kat. 504.

Tabl. 56. 1: kat. 218, 2: kat. 351, 3: kat. 436.

Tabl. 57. 1: kat. 295, 2: kat. 175, 3: kat. 144, 4: kat. 353, 5: kat. 332, 6: kat. 331, 7: kat. 203, 8: kat. 298, 9: kat. 89, 10: kat. 221, 11: kat. 222.

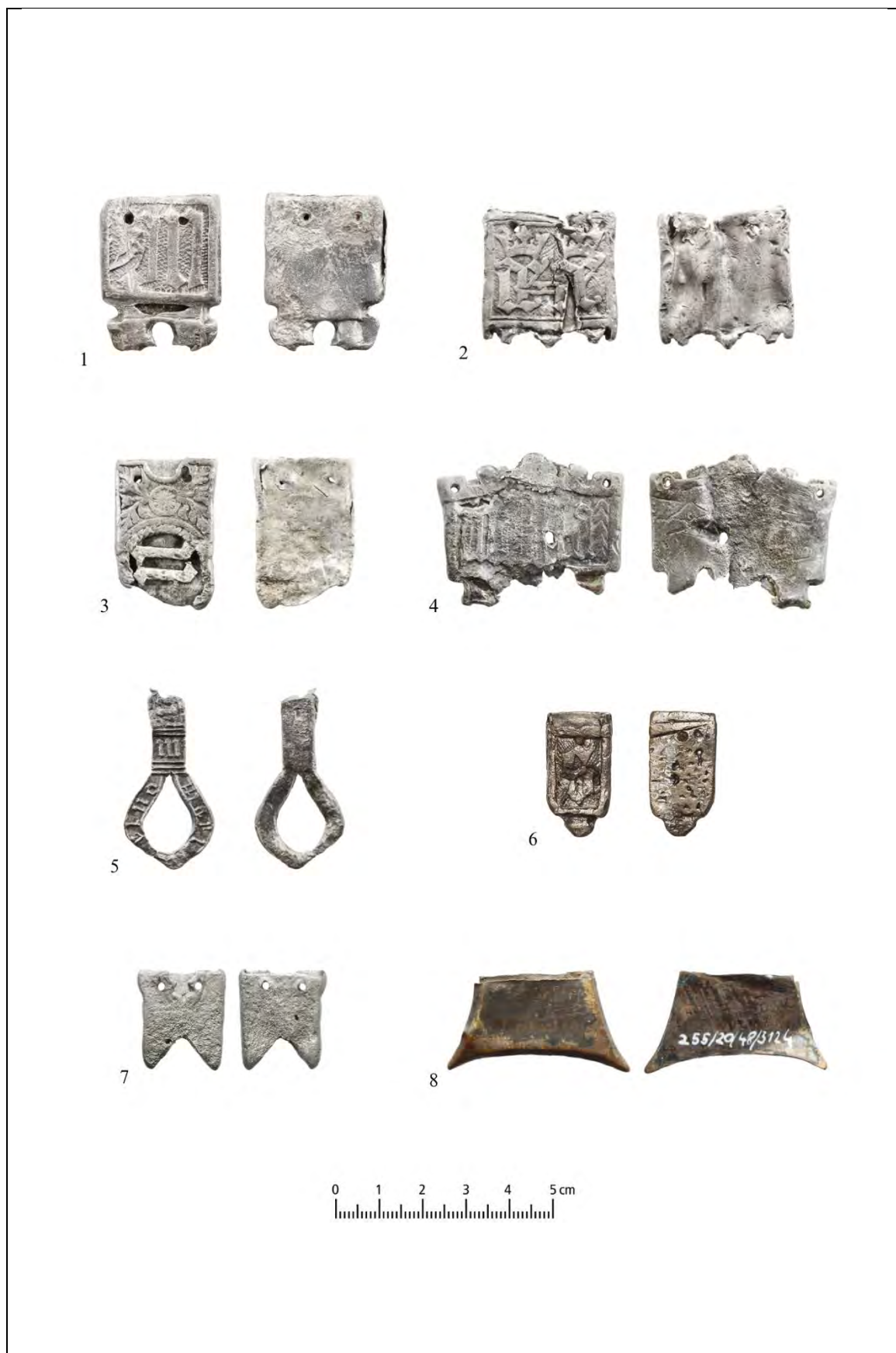
Tabl. 58. 1: kat. 302, 2: kat. 474, 3: kat. 241, 4: kat. 352, 5: kat. 297, 6: kat. 316, 7: kat. 294, 8: kat. 29, 9: kat. 435, 10: kat. 273.

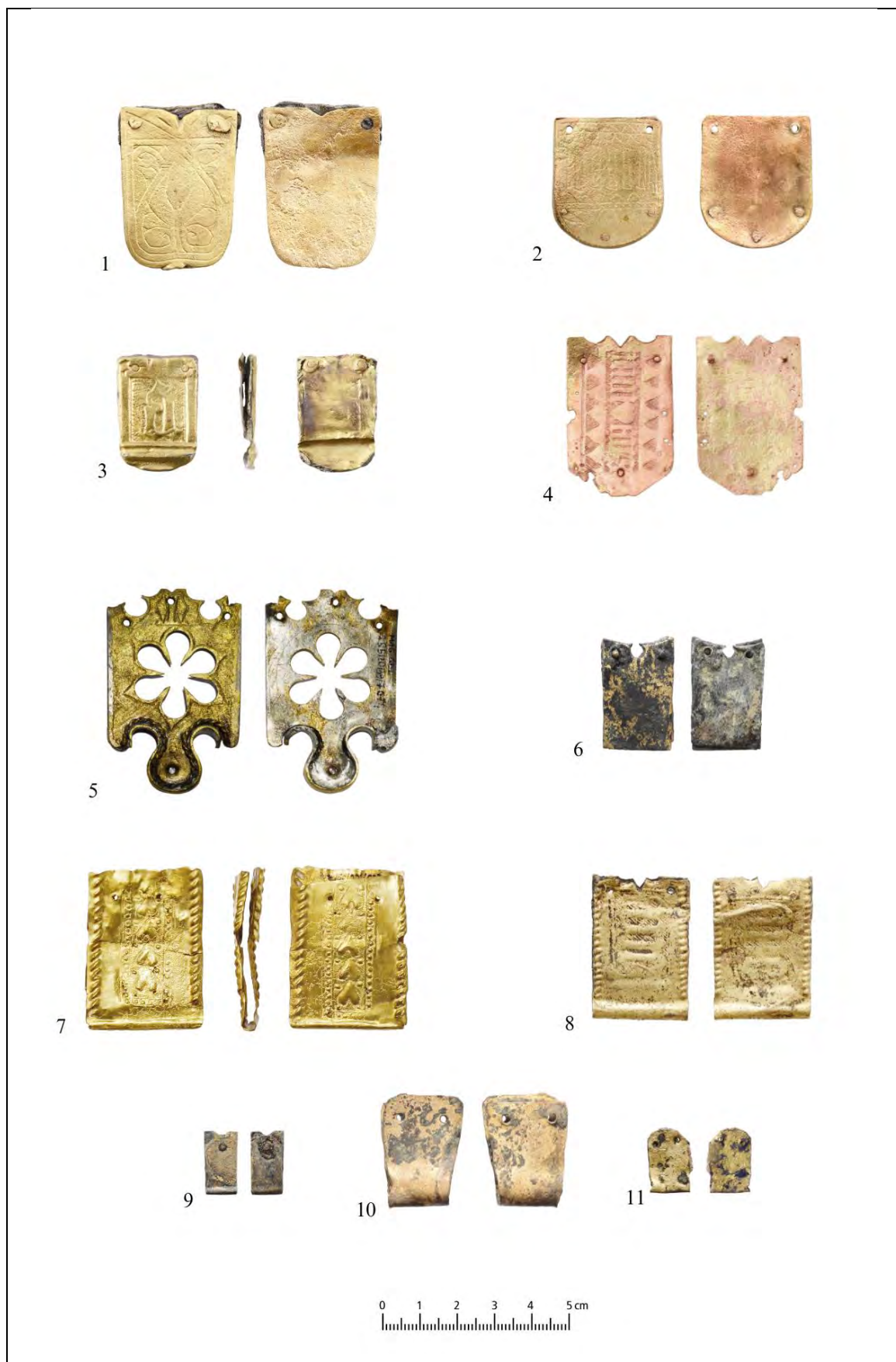
Tabl. 59. 1: kat. 274, 2: kat. 30, 3: kat. 361, 4: kat. 74, 5: kat. 315, 6: kat. 416, 7: kat. 318, 8: kat. 334, 9: kat. 196, 10: kat. 257.

Tabl. 60. 1: kat. 61, 2: kat. 34, 3: kat. 339, 4: kat. 427, 5: kat. 501, 6: kat. 158, 7: kat. 327, 8: kat. 367, 9: kat. 319.

Tabl. 61. 1: kat. 338, 2: kat. 340, 3: kat. 261, 4: kat. 260, 5: kat. 293, 6: kat. 179, 7: kat. 80, 8: kat. 156.

Tabl. 62. 1: kat. 244, 2: kat. 299, 3: kat. 362, 4: kat. 344, 5: kat. 69, 6: kat. 104, 7: kat. 415, 8: kat. 460, 9: kat. 110, 10: kat. 94, 11: kat. 226.

4.5. Dekoracje i inskrypcje

Okucia końca pasa były często dekorowanym elementem stroju. Nie tylko samo zakończenie przybierało określoną formę, ale również wykonywane na jego powierzchni zdobienia świadczą o tym, że okucia te zarówno chroniły końcówkę pasa przed zniszczeniem i ułatwiały przekładanie pasa przez sprzączkę, ale miały również charakter dekoracyjny i były nośnikiem informacji – o upodobaniach właściciela, jego statusie społecznym czy przekonaniach i wierzeniach. Te same motywy zdobnicze występowały w architekturze, rzeźbie, malarstwie i rzemiośle artystycznym, stąd stanowią dla siebie dobre źródło porównawcze.

4.5.1. Dekoracje geometryczne i roślinne

Dekoracje geometryczne i roślinne często współistniały w ramach jednego przedmiotu. Jednak to w ornamentach geometrycznych upatruje się najstarszych form dekoracyjnych, które ewoluowały na przestrzeni wieków wraz z rozwojem kultury i nauki (Meyer 1920, s. 1). Wśród omawianych okuć końca pasa są to najczęściej ryte linie faliste i zygzakowate (np. kat. 140, 291, 305) oraz zamknięte pasy dekoracyjne podzielone na strefy i wypełnione trójkątami lub rombami, znajdujące się zarówno na całej wierzchniej stronie okucia (np. kat. 198, 400, 401), ale również skupiające się tylko przy nasadzie (np. kat. 373, 383). W ażurowych zakończeniach pasa ryty motyw geometryczny był niejednokrotnie umieszczany w bordiurze, czyli stanowił ozdobny pas przy krawędzi okucia (np. kat. 336, 436). Dekoracje geometryczne często wykonywane były chwiejakiem (Rochacki 2019, s. 276), czyli płaskim sztychem, w wyniku którego powstawała charakterystyczna zygzakowata czy też wężykowata linia, którą chętnie stosowano do wypełniania tła (np. kat. 292, 304, 320).

Wśród ażurowych motywów zdobniczych wyróżnić należy półksiężyc i różnorodne maswerki. Zakończenia kolistе o większym formacie często zdobione były bardziej skomplikowanymi, kilkuczęściowymi maswerkami o różnych kształtach. Maswerk to charakterystyczny detal architektoniczny, składający się z motywów geometrycznych – kół, lancet, trójkątów, wieloliści i tzw. rybich pęcherzy (Pokorzyńska, Pronobis-Brzezińska, Wagner 2023, s. 207). Wśród kolistych okuć końca pasa sama forma okucia nazywana jest w literaturze półksiężycem, w przypadku mniejszych form okuć kolistych często stosowano również dwa wycięte półksiężyce poniżej nasady (Fingerlin 1971, s. 187). Motyw ten mógł stanowić symbol kobiecej mocy, czystości,

płodności i cykliczności życia (Semkowicz 2011, s. 403). We wczesnym średniowieczu koło obrazowało powszechne, solarne i lunarne cechy, nawiązujące do pojęcia całości, świętego kręgu, zamknięcia i wieczności. Kształt półokręgu przypisany był natomiast wyobrażeniu Wielkiej Matki, pani nieba. Uważa się, że po wprowadzeniu chrześcijaństwa na ziemię Słowiańszczyzny dotychczasowe znaki otrzymały nowe znaczenie zgodne z kanonem wiary. Jest to widoczne zarówno w symbolu krzyża, odnoszącym się do Jezusa Chrystusa, jak również gwiazd i księżyca kojarzonych z Marią (Kóčka-Krenz 1993, s. 164-165).

W czworobocznych okuciach końca pasa wycięte motywy różnią się od tych występujących na okuciach kolistych. Dominuje usytuowany obok siebie trójliść i czworoliść (np. kat. 480, 485, 486). Na czterech okuciach czworobocznych zaobserwowałam również charakterystyczny maswerk w postaci wibrujących rybich pęcherzy (np. kat. 201, 214, 369), który pojawia się w XV wieku i może stanowić wskaźnik chronologiczny (Adamski 2015, s. 99).

Wśród wątków roślinnych najczęściej występuję liść dębu i związany z nim żołądź, liść akantu, winorośli oraz inne niezidentyfikowane wici roślinne. Oprócz tego zaobserwować można lilię oraz kilkupłatowe kwiaty. Historycy sztuki upatrują w roślinach nie tylko symboli, ale również podkreślają, że stanowiły one popis umiejętności malarskich, a także rozpatrują je w kwestii ich właściwości medycznych. Wiele roślin pełniło rolę symboliczną, przykładowo wspomniany wyżej czworoliść porównywano do krzyża, tzw. *Crux Christi*, który ukazany został w scenach męki pańskiej (Michniewska 2014, s. 14-15).

Szczególnie istotnym motywem na okuciach końca pasa jest liść dębu oraz żołądź, występujący najczęściej w formie ozdobnej wypustki na dole okucia. Dąb na całym obszarze Słowiańszczyzny był symbolem świętego drzewa, synonimem moralnej i fizycznej siły. Wyrażał wierność, długowieczność, cierpliwość, ale również mądrość (Kobielus 2006, s. 54; Pietrzyk 2023, s. 113). Słowianie uważali, że dąb jest drzewem mającym moc uzdrawiania, a żołądź były stosowane w lecznictwie i magicznych rytuałach. Ludzie wierzyli, że dzięki obrzędom przejmą jego symboliczne cechy takie jak długowieczność, odporność i siłę (Tomczyk, Pruszkowska-Przybylska, Kleps 2016, s. 118-119). Motyw liścia dębu został wykorzystany na przykład w zdobieniach inicjałów w dokumentach biskupów wrocławskich z 1372 roku oraz z 1383 roku. W obu przypadkach wykonano go z wielką dbałością o szczegóły, dzięki czemu nie ma

wątpliwości, że autorowi zależało na zastosowaniu właśnie tego motywu zdobniczego (Pietrzyk 2023, s. 113).

Symbolikę żołędzia podjął nieco szerzej A. K. Cassels opracowując akcesoria stroju z terenu Anglii. Żołądz był powszechnym motywem późnego średniowiecza pojawiającym się na szklach witrażowych, kaflach, okuciach ksiąg czy aplikacjach. Jego znaczenie nie jest jednak jednoznaczne, a raczej zależne od kontekstu, w którym występuje (2013, s. 175). Angielski badacz zaobserwował znaczną liczbę okuć końca pasa z dekoracją w postaci żołędzia. Żołądz był uznawany za nieoczywisty znak skromności i czystości, ale również cierpliwości. Dowodem tego może być przysłowie, którego pierwszy zapis znamy z angielskiego utworu *Troilus and Criseyde* z 1385 roku, o treści „Z małego żołędzia wyrasta wielki dąb”⁴⁶. Oznacza ono, że skromne początki mogą prowadzić do znaczących zmian. W opowieściach Chaucera, o których mowa, zdanie to pojawia się również w innym kontekście, który wskazuje na alternatywne znaczenie żołędzia jako metafory pożądania seksualnego. Jako potwierdzenie autor przytacza przedstawienie z kafla znajdującego się w pałacu biskupim w Ostrzychomiu na Węgrzech, na którym widnieje postać błazna z dwoma ponadgabarytowymi żołędziami wyrastającymi z fallicznej gałęzi, podczas gdy jego prawa ręka spoczywa na kroczu. W celu wyjaśnienia tej interpretacji A.K. Cassels odnosi się do łacińskiego odpowiednika słowa żołądz, czyli *glans*, który stanowi pierwszy człon terminu określającego męskiego penisa. Przykładem innego przedstawienia, w którym znalazł się motyw żołędzia jest wspornik z kościoła św. Andrzeja w Heckington w Anglii. Na detalu widoczna jest kobieta karmiąca wiewiórkę żołędziami. Kobiety w późnym średniowieczu były często wykorzystywane do wizualizowania konkretnych aspektów kobiecości, ale również do ostrzegania przed niebezpieczeństwami, które mogły być konsekwencją ulegania ziemskim pokusom. Z jednej strony przedstawienie kobiety karmiącej wiewiórkę jest interpretowane jako przejaw fałszywej dobroczynności, a z drugiej jako przebiegłe nawiązanie do rozwiązłości, zwłaszcza że wiewiórkę określa się często jako symbol niewierności (tamże, s. 177).

Motyw żołędzia spotykany jest również w kontekście religijnym. Przykładowo w XIV-wiecznych Godzinkach *East Anglian* znajduje się przedstawienie sowy siedzącej na dębie z żołędziami, który wyrasta z głowy Chrystusa otoczonej czterema ewangelistami.

⁴⁶ W oryginale w języku angielskim: *Great oaks from little acorns grow*.

Dąb interpretowany jest jako Drzewo Życia, zatem żołędź stanowi w tym zestawieniu symbol płodności, nowego życia i wzrostu (tamże, s. 179).

Żołędzie zdobiące okucia końca pasa można interpretować na różne sposoby, jednak kluczowe wydają się być dwie interpretacje. Z jednej strony pas z zakończeniem posiadającym dekorację w postaci żołędzia jako podarunek miłosny dla kobiety mógł być symbolem nadziei na owocne małżeństwo, nawiązując tym samym do cnoty cierpliwości. Z drugiej zaś strony zakończenie z żołędziem należałoby wiązać z symbolicznym odcięciem górnej i dolnej części ciała, czyli ludzkiego rozsądku od zwierzęcej żądz, nawołując do skromności i czystości (tamże, s. 180).

Kolejnym motywem roślinnym obecnym na okuciach końca pasa jest lilia. Była ona prawdopodobnie pierwszą na świecie rośliną ozdobną, uprawianą powszechnie w średniowiecznych ogrodach prawie całej Europy. Symbolizowała przede wszystkim czystość, niewinność i dziewictwo, ale również wiosnę, piękno, miłość, pożądanie, płodność i światło (Kobielus 2006, s. 123; Michniewska 2014, s. 59; Jędrzejka 2020, s. 199). W sztuce chrześcijańskiej przypisywana była głównie postaci Marii, choć stanowiła również atrybut innych świętych, na przykład Józefa, Antoniego Padewskiego czy Klary (Sprutta 2009, s. 146, Kobielus 2006, s. 124). Lilia jako symbol Dziewicy pojawia się w XI i XII wieku, by upowszechnić się na przełomie XII i XIII wieku (Pastoureau 2006, s. 112-113). Marię wielokrotnie porównywano do lilii zarówno w pismach, jak i hymnach kościelnych (Michniewska 2014, s. 59). Motyw lilii występuje często wraz z przedstawieniem Marii na przykład na plakietkach pielgrzymich (np. Trawicka, Ceynowa 2013).

Wśród omawianych okuć końca pasa wykorzystano głównie heraldyczne przedstawienie lilii (fr. *fleur-de-lis*), które wciąż wiązano z Marią i Trójcą Świętą, ale stało się ono przede wszystkim godłem miast i dynastii (Wachowski 2013, s. 124). Lilia symbolizowała opatrność, łaskę i opiekę boską nad wybranymi (Kopaliński 1990, s. 197). Według Krzysztofa Wachowskiego lilia na okuciach końca pasa była też często symbolem miłości (2013, s. 126). Zakończenie w postaci francuskiej lilii występuje na wypustkach gdańskich podłużnych okuciach końca pasa z motywem liry (kat. 71, 163, 309), choć nie można wykluczyć, że kształt okucia nawiązywał jednak do motywu serca. Wydaje się to jednak mniej prawdopodobne, ponieważ motywy zdobnicze były umieszczane zgodnie z ułożeniem zakończenia pasa – czyli od nasady do dołu, a nie na odwrót.

Inne formy kwiatów, zazwyczaj kilkupłatowe, są niezwykle popularnym wzorem obserwowanym często na aplikacjach czy ozdobnych nitach mocowanych do pasa w okresie pomiędzy połową XIV a XV wiekiem. Aplikacje tego typu znane są zarówno z gdańskich stanowisk (Leśniewska 2014, s. 161-162; 2018, s. 101-118), jak również z innych miast europejskich takich jak Londyn (Egan, Pritchard 2002, s. 189-194) czy Lejda (Willemsen, Ernst 2012, s. 58-60). Stylizowany motyw kwiatu o kilku płatach, który przyjmował różnorodne kształty, znany był w introligatorstwie, a jego apogeum przypada na okres pomiędzy 4 ćw. XIV a 1 ćw. XVI wieku (Pokorzyńska, Pronobis-Brzezińska, Wagner 2023, s. 337).

Niezwykle popularny, zwłaszcza na czworobocznych okuciach końca pasa, jest liść akantu. Był on jednym z pierwszych roślinnych motywów użytych do dekoracji architektury. Akant (*Acanthus*) to krzew pochodzący z terenów śródziemnomorskich. Jego nazwa wywodzi się z języka greckiego i oznacza cierń lub kolce. Ma on elastyczne gałązki i zawsze zielone, spiczasto zakończone liście. Motyw akantu był często wykorzystywany w kapitelach kolumn w porządku korynckim. Z przekazów historyka i pisarza rzymskiego Pliniusza Starszego wiemy, że stanowił on dekorację szat wybitnych osobistości, gdyż symbolizował nieśmiertelność (De Cleene, Lejeune 2003, s. 61; Kobielus 2006, s. 23-24). W symbolice chrześcijańskiej akant oznaczał przede wszystkim cierpienie i mękę Chrystusa, choć pojawił się również w hymnie z XIV wieku odnosząc się bezpośrednio do samej Marii: „Gałązko ciernia, czerwona różo. Piękna wśród fiołków. Akancie i lilio.” (Kobielus 2006, s. 24). Liść akantu jest jednym z najczęściej stosowanych motywów roślinnych wśród omawianych okuć końca pasa. Występuje przede wszystkim na formach czworobocznych (np. kat. 414, 475, 478). Motyw ten zdobył dużą popularność również w oprawach gotyckich w drugiej połowie XV i początkach XVI wieku (Pokorzyńska, Pronobis-Brzezińska, Wagner 2023, s. 12). Charakterystyczna forma, lekko zawiniętego, liścia akantu zdobi często dekorację marginalną kart manuskryptów. Za przykład może posłużyć karta z przedstawieniem Rzezi niewiniątek w Godzinkach z 1490–1500 roku (Kobielus 2006, s. 8, ryc. 19).

Wśród omawianych okuć końca pasa pojawia się także motyw palmety, czyli „wachlarzowo rozpostartego liścia palmowego o regularnym kształcie” (Pokorzyńska, Pronobis-Brzezińska, Wagner 2023, s. 257). Dekoracja ta zdobi głównie koliste okucia końca pasa, często te z literą gotycką *m/M* lub napisem *maria*, ale zaobserwowałam ją również na egzemplarzach czworobocznych (np. kat. 222, 251, 264, 313, 321, 350, 488). Motyw palmety wykorzystywano od XII aż do XVII wieku, choć najbardziej popularny

był w XII-XIII wieku, a następnie od wieku XV (tamże, s. 257-258). Podobny do motywu palmety jest element dekoracyjny w kształcie muszli. Jest to zazwyczaj muszla św. Jakuba, będąca symbolem pielgrzymów, ale również rycerzy i zbrojnych (Marek 2017, s. 79). W przypadku czworobocznego okucia końca pasa o nr kat. 272 wachlarzowata wypustka na górze zdaje się bardziej przypominać muszlę św. Jakuba niż palmętę, jednak odróżnienie obu motywów zdobniczych bywa kłopotliwe, o czym wspominają również autorzy *Leksykonu Oprawoznawczego* (Pokorzyńska, Pronobis-Brzezińska, Wagner 2023, s. 226). Muszla św. Jakuba o zaokrąglonym wachlarzowatym kształcie była popularną dekoracją w intrologatorstwie na przestrzeni XV i XVI wieku (tamże). W tym samym czasie muszlę umieszczano również na uzbrojeniu. Mogła być ona oznaką odbycia pielgrzymki do jednego z sanktuariów lub elementem ideologii krucjatowej (Marek 2017, s. 79, s. 319, ryc. 149, s. 391, ryc. 248). Opisane powyżej zakończenie pasa (kat. 272) posiada jeszcze rytowaną dekorację w postaci słabo widocznej litery gotyckiej w roślinnym otoku.

Winorośl, jako kolejny motyw roślinny występujący na zakończeniach pasa, symbolizowała dobrobyt i bogactwo oraz wieczne życie i młodość. Jest to roślina wiązana z Eucharystią. Była symbolem krwi Chrystusa, czego potwierdzenie znajdujemy w Starym Testamencie, gdzie owoce z winnego szczepu stanowiły analogię do „krwi z jagody winnego grona”. Sam Chrystus porównywał się do szczepu winorośli, a ludzkie dusze do wyrastających z niego gałązek (Kobielski 2006, s. 221; Jędrzejka 2020, s. 200). W przypadku okuć końca pasa liść winorośli występuje najczęściej przy okuciach odlewanych ze stopu cyny i ołowiu. Tło wypełnione jest nierzadko poziomymi kreskami lub kratką, a krawędź ozdobiona imitacją sznura (kat. 186, 190, 426, 494, 496, 497). Na jednym z cynowo-ołowianych zakończeń zamiast liści winorośli wykorzystano motyw kiści z winnymi gronami, które znajdują się na całej powierzchni okucia oprócz nasady, która została ozdobiona kratkowaniem (kat. 111). Motyw ten był charakterystyczny dla XV i początków XVI wieku (Pokorzyńska, Pronobis-Brzezińska, Wagner 2023, s. 400).

Wśród okuć końca pasa z omawianej kolekcji wyróżniają się cztery zabytki z charakterystycznym motywem, który prawdopodobnie należy wiązać z drzewem poznania, w literaturze często określanym jako drzewo życia. Na zabytkach archeologicznych spotyka się postaci Adama i Ewy pod drzewem. Jest to popularne przedstawienie Grzechu Pierworodnego w raju. Para jest symbolem miłości dwornej i małżeńskiej. Adama i Ewę traktuje się jako religijny paradygmat pary kochanków (Wachowski 2013, s. 14).

Na jednym gdańskim okuciu końca pasa występuję gotycka litera *M/m* i drzewo życia nad nią (kat. 200). Podobny motyw drzewa wykorzystano na okuciu (kat. 71) z motywem liry i dolną wypustką w postaci francuskiej lilii. Na kolejnym okuciu schematycznie przedstawione drzewo występuję samodzielnie (kat. 244). Drzewo z liśćmi o tym samym kształcie widoczne jest na przedstawieniu z XIII wieku dominikanina Raimundusa de Pennaforte nazwane „Novus Adam”, czyli drzewo cnót. Drzewo, wokół którego opleciony jest wąż wyrasta z personifikacji Pychy. Na jego szczycie znajduje się przedstawienie Adama z inskrypcją *Vetus Adam* (Kobielus 2006, s. 21, il. 64). Motyw grzechu pierworodnego był popularny również na mosiężnych misach datowanych na XV-XVI wiek, na których stosowano kilka wariantów związanych z tą tematyką. W jednym z nich częstym ornamentem była również stylizowana heraldyczna lilia (Kuczyńska 2000, s. 55). Wśród analizowanych gdańskich okuć końca pasa znajduje się jedno podłużne zakończenie z wężem, które również może nawiązywać do wspomnianej wyżej symboliki. W tym egzemplarzu wąż znajduje się nad gotycką literą *M/m*, a pod nią wykonano wypustkę w formie francuskiej lilii (kat. 65).

Na niektórych okuciach czworobocznych (np. kat. 245 i 483) krawędź nasady przypomina fryz, czyli symetryczny pas ornamentu przybierający różnorodne formy. W przypadku omawianych zakończeń jest to prawdopodobnie fryz arkadkowy, który charakteryzuje się ostrołukowatymi arkadkami często posiadającymi dekorację maswerkową wzbogaconą liliami lub kwiatonami. Spotykany jest on często w późnogotyckim introligatorstwie, głównie w kręgu niemieckim, w 4 ćw. XV i początkach XVI wieku (Pokorzyńska, Pronobis-Brzezińska, Wagner 2023, s. 90-91). Podobne zestawienia motywów zdobniczych w formie fryzów, występowały na dzwonach. Przykładowo fryz składający się z maswerku, liści akantu oraz perełkowania był jednym z najpopularniejszych ze wszystkich zestawień umieszczanych na dzwonach stargardzkich na przełomie XV i XVI wieku i później przez cały wiek XVI (Majewski 2005, s. 81).

Na powierzchni analizowanych w tej pracy zakończeń pasa zaobserwowałam także powtarzające się zestawienia motywów zdobniczych. Zwłaszcza na okuciach odlewanych wyraźnie zarysowuje się perełkowanie, sznurowanie oraz kratkowanie i kreskowanie (szrafowanie) połączone w ramach jednej dekoracji, często wraz liściem winorośli (kat. 186, 190, 426, 494, 496, 497). Perełkowe tło występuję też nierzadko z dwoma minuskułowymi literami *m*, które stanowią jednolitą całość (np. kat. 144, 175,

295). Według badaczki B. Trelińskiej ta forma przedstawienia zespojonych liter stosowana była od połowy XV wieku (1991, s. 50-51).

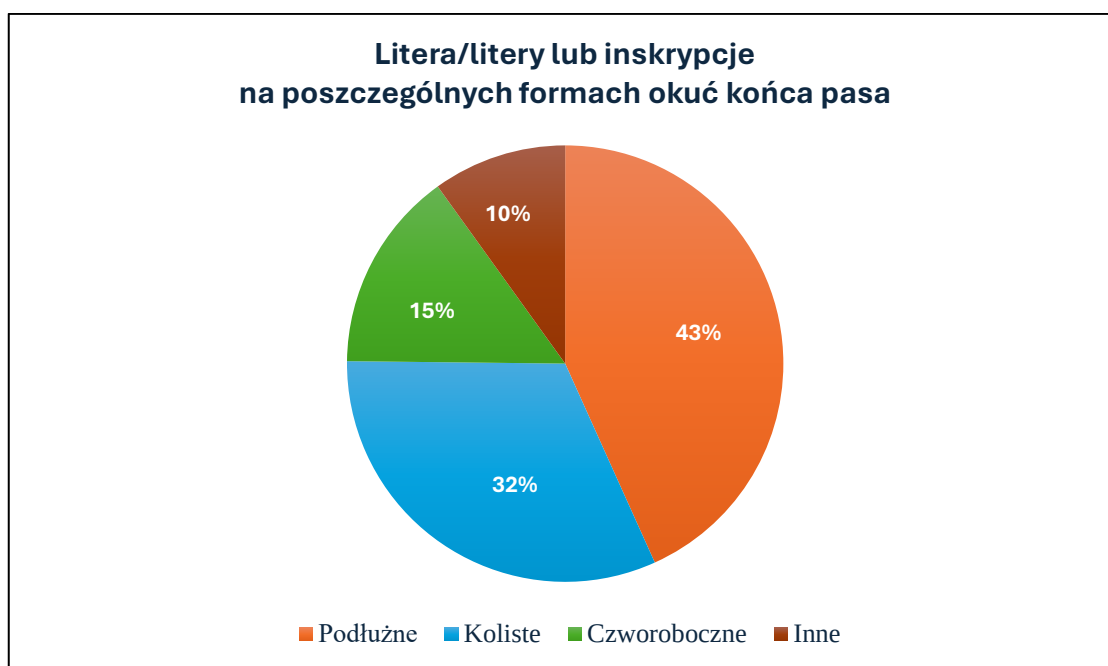
4.5.2. Litery i inskrypcje

Na 516 okuć końca pasa w omawianym zbiorze zabytków aż 142 egzemplarze posiadają literę, litery lub całą inskrypcję gotycką (napis lub jego skrót). Najwięcej zdobień tego typu zaobserwowano na podłużnych zakończeniach pasa, wśród których znalazło się sześćdziesiąt jeden okuć. Na kolistych okuciach końca pasa ornament w postaci liter czy inskrypcji wykonano na czterdziestu pięciu egzemplarzach, dwadzieścia dwa na okuciach czworobocznych, a czternaście na zakończeniach o innych kształtach (wykres 4). Ze względu na liczny zbiór zakończeń, na których widnieją litery i inskrypcje gotyckie podjęłam próbę odczytania liter znajdujących się na analizowanych okuciach końca pasa. Część liter rozpoznana została ze względu na ich wyraźną i charakterystyczną formę, podczas gdy inne wymagały identyfikacji z wykorzystaniem fachowej literatury. Podstawą była tu publikacja „Gotyckie pismo epigraficzne w Polsce” autorstwa Barbary Trelińskiej (1991), w uzupełnieniu o pozycję „Pismo drukowane w Polsce XV-XVIII wieku” Marii Judy (2001).

Epigrafika jest to „nauka zajmująca się historią pisma wykonanego w materiale trwałym bez użycia zwykłego narzędzia pisarskiego, pióra, w jego historycznym rozwoju lub zastępującej go czcionki drukarskiej” (Szymański 1983, s. 376; Trelińska 1991, s. 5). Przedmiotem badań jest litera lub napis wykonany na materiale twardym, zazwyczaj na kamieniu, w metalu, drewnie czy ceramice. Najczęściej pismo epigraficzne występowało na płytach nagrobnych, witrażach, naczyniach, dzwonach czy przedmiotach złotniczych – kielichach, relikwiarzach oraz biżuterii i akcesoriach stroju – w tym najczęściej na pierścionkach, zapinkach czy elementach pasa. Litery i inskrypcje umieszczane były często na broni.

Za początek pisma gotyckiego przyjmuje się schyłek XI wieku. Jego genezę upatruje się w pisarskich środowiskach północnej Francji (Trelińska 1991, s. 17). Wyróżnia się pismo kodeksowe, kancelaryjne i epigraficzne. Ziemia polskie przejawiają w tej kwestii tendencje zachodnioeuropejskie. Gotycki styl pisma najwcześniej przeniknął do kręgów książęcych, następnie klasztornych, biskupich i możnowładczych. W drugiej połowie XIV wieku zaczynają pojawiać się fundacje rycerskie, które również przejmują nowe trendy. Największy rozwój inskrypcji przypada właśnie na drugą połowę

XIV wieku i XV wiek (tamże, s. 22-27). Zygmunt Gloger, autor „Encyklopedii Staropolskiej”, tak opisywał pas rycerski „(...) bywał albo cały metalowy (...), albo skórzany, metalowemi np. srebrnemi blachami nabity i ozdobną klamrą zapinany. Na klamrach takich żelaznych, mosiężnych i pozłocistych pomieszczano niekiedy cyfrę królewską, herb kraju, województwa, własny albo literę.” (Wachowski 2002, s. 240, za Gloger 1972, s. 326). To najprawdopodobniej z pasów rycerskich motyw liter gotyckich na akcesoriach stroju zaczął przenikać do innych grup społecznych.

Wykres 4. Udział procentowy poszczególnych form okuć końca pasa z literami lub inskrypcjami gotyckimi.

Najczęściej wykorzystywaną formą pisma epigraficznego była tekstura. Jest to najbardziej okazały rodzaj pisma. Niezwykle dekoracyjny, ale wciąż czytelny (tamże, s. 52). Tekstura stała się popularna w drugiej połowie XIV wieku. Co ciekawe nie posiadała ona własnych liter majuskułnych zapożyczając je z kapituły, uncjały czy bastardy (Juda 2001, s. 80).

Zarówno w polskiej epigrafice, jak i w piśmie drukowanym, używano w tym czasie różnych odmian pisma. Ze względu na dużą różnorodność, jak również w wielu przypadkach niewielkie różnice występujące pomiędzy różnymi rodzajami pisma gotyckiego, rozpoznanie konkretnego typu należy zostawić specjalistom. Trudności nastręcza również fakt, iż spotyka się wykorzystanie różnych odmian pisma w jednej inskrypcji. Z uwagi na powyższe, zdecydowałam się na uproszczenie formy przekazu do ogólnego określenia „pismo gotyckie”, rozpoznając tam, gdzie było to możliwe litery

majuskułne i minuskułne⁴⁷. Do drugiej połowy XIV wieku wykorzystywano głównie majuskułę gotycką. W drugiej połowie XIV wieku wprowadzono minuskułę gotycką, która współistniała razem z majuskułą aż do XVI wieku (Trelńska 1991, s. 15).

W połowie XV wieku obserwuje się tendencję do spajania liter w taki sposób, że zaczynają stanowić jednolitą całość (Trelńska 1991, s. 50-51). Ten zabieg widać również w omawianych okuciach końca pasa, zarówno w przypadku całego napisu, jak i dwóch liter – najczęściej podwójnego *m*. Okucia te są wykonane metodą wytłaczania. Rycie było wciąż praktykowane, ale zauważa się znaczny wzrost okuć z wytłaczaną przednią okładziną, głównie wśród form podłużnych i kolistych, zdecydowanie mniej w przypadku okuć czworobocznych.

W Polsce inskrypcje wykonywano głównie w języku niemieckim i w łacinie. Zdarzało się, że mieszano również oba języki (Majewski 2005, s. 77). W północnej Polsce znane są także napisy w języku niderlandzkim. Wynika to z faktu, iż wiele towarów sprowadzano z Niderlandów w czasie trwania Związku Hanzy (Wachowski 2013, s. 13).

W literaturze dotyczącej epigrafiki podkreśla się duże znaczenie funkcji dekoracyjnej pisma epigraficznego, które chętnie wykorzystywano. Przede wszystkim należy jednak pamiętać, że litery, tworząc inskrypcje, przekazywały różnego rodzaju informacje. W konsekwencji przemawiały zarówno do niższych, jak i wyższych warstw społecznych. Jednak w inny sposób do osób, które potrafiły czytać, a w inny do osób pozbawionych tej umiejętności (Trelńska 1991, s. 16). Ci pierwsi, rozumieli jego znaczenie i rolę, a dla drugich był to po prostu obraz tworzący całość z resztą dekoracji (tamże, s. 26). Dotyczyło to zarówno odbiorców, jak i twórców. Według B. Trelńskiej błędy w tekstach, umieszczanie całego alfabetu oraz liter, z których nie wynika żadna sensowna treść wskazują na fakt, że niektórzy wykonawcy umieszczali litery w sposób nieświadomy traktując je jako wzór, a nie nośnik treści (tamże, s. 26). Wykorzystanie liter, które na pierwszy rzut oka nie są spójne jest jednak kwestią sporną, ponieważ należy wziąć pod uwagę, że rzemieślnik użył pierwszych liter wyrazów, co zdecydowanie utrudnia dzisiejszemu badaczowi odczytanie całej sentencji. W pisaniu tekstu wspak, w odbiciu lustrzanym lub z przestawionymi czy odwróconymi literami, upatruje się również intencjonalne ukrywanie właściwej treści, co mogło nadawać przedmiotowi znaczenie magiczne (Wachowski 2013, s. 14). Tego typu zabieg spotyka się na elementach stroju,

⁴⁷ Litery zapisują kursywą – małą lub wielką literą w zależności czy była to minuskuła czy majuskuła.

bizuterii oraz na broni. Miało to zabezpieczyć inskrypcję przed oczami osób niepowołanych (Marek 2017, s. 51).

Historyk sztuki Mieczysław Wallis analizując inskrypcje na średniowiecznych obrazach zwrócił uwagę na fakt, iż napisy często nie miały przekazać czegoś nowego, ale przypomnieć ówczesnym odbiorcom to, co było im już znane, np. cytaty z Nowego i Starego Testamentu, pieśni kościelne czy teksty liturgiczne. Spotyka się także inskrypcje urwane w połowie lub pierwsze litery całej sentencji (1971, s. 9). W przypadku zabytków archeologicznych, przy niewielkich przedmiotach takich jak monety czy pieczęcie, stosowano często abrewiatury, czyli skrócone wyrazy. Był to zabieg wykonywany w celu zmieszczenia na ograniczonej powierzchni całego zamierzonego przekazu (Semkowicz 2011, s. 406-434). Nie można jednak wykluczyć, że przedmiot, na którym znajdowały się pojedyncze litery został wykonany na zamówienie, a wybór liter miał znaczenie przede wszystkim dla samego właściciela. Przykładem mogą być inicjały zamawiającego, osoby drogiej sercu lub obojga kochanków.

W analizowanej kolekcji okuć końca pasa zaobserwowano zabytki z:

- pojedynczą literą (w niektórych egzemplarzach litera ze skrzydłami i/lub koroną oraz gałązkami/liśćmi po bokach)
- dwoma lub więcej literami:
 - dwie litery lub więcej liter obok siebie
 - więcej liter pod sobą (w osobnych segmentach)
 - dwie litery przenikające się (nałożone na siebie - jedna pionowo, druga poziomo pod kątem prostym, często ze skrzydłami)
 - dwie litery połączone ze sobą dolną częścią
- sentencją, wyrazem lub jego skróconą wersją.

Wśród pojedynczych liter pojawiła się przede wszystkim litera minuskulne *m* lub majuskulne *M* często w towarzystwie skrzydeł. Oprócz niej zidentyfikowano literę *a*, *h*, *g*, *f*, *o*, *t*, *d*, *K/k*, *S/s*, *R* lub *B*. W przypadku okuć końca pasa z literą *o* i *d* również wykorzystano motyw skrzydeł.

Krzysztof Maciej Kowalski w trakcie badań dotyczących napisów na gotyckich akcesoriach stroju w miastach hanzeatyckich przypisał danej literze lub literom konkretne znaczenie. W przypadku pojedynczych liter: *a* (*ave*), *b* (*berot/berat*), *g* (*gott*), *h* (*hilf*), *i* (*inri*), *k* (*katherina*), *m* (*maria*), *n* (*nazarenus/nasarenus*), *o* (*oratio/ora*), *s* (*salve*), *y*

(*yhesus*). W zestawieniu dwóch liter: *ae* (*ave*), *am* (*ave maria*), *bl* (*bona lux*), *bv* (*beata virgo*), *ii* (*iesu*), *op* (*ora pro [nobis]*), *mm* (*mater misericordiae*), *vv* (*vanitas vanitatum*), *ys* (*yhesus*) (Kowalski 2020, s. 189).

O symbolice poszczególnych liter na zakończeniach oraz innych metalowych elementach pasa pisał również K. Wachowski (2005a, 2005b). Zdecydowanie najczęściej, ponieważ aż dwadzieścia osiem egzemplarzy w omawianym gdańskim zbiorze, posiada gotycką literę *M/m*. Jest ona różnie interpretowana w literaturze. Najczęściej przypisuje jej się znaczenie dewocyjne wywodzące się od słowa „Maria” lub miłosne pochodzące od słowa „minne”, czyli miłość. Wśród innych zabytków archeologicznych, na przykład brakteatów, spotyka się napis „milost”. Wyraz ten może oznaczać zarówno polską „miłość”, jak również czeską „milost”, chociaż tłumaczone jest również jako „cześć” i „uszanowanie” (Wachowski 2005a, s. 147).

Jak zatem ocenić, czy w przypadku pojedynczej litery *M/m* mamy do czynienia z motywem odnoszącym się do miłości dwornej czy mającym charakter dewocyjny? K. Wachowski (2005b, s. 147-152; za: Mannowsky 1933, ryc. 326, 357, 362) zwraca uwagę, że istotny jest kontekst znaleziska, podając przykład haftowanej tkaniny lnianej z XV wieku, znajdującej się w zbiorach Kościoła Mariackiego w Gdańsku. Widnieją na niej dwie postaci pod drzewem, które zostały zinterpretowane jako Tristan i Izolda. Izolda podaje Tristanowi przebite strzałą serce w otoczeniu dwóch skrzydeł. W narożnikach tego przedstawienia widnieją litery *r* i *k* w otoczeniu skrzydeł. Z kolei na innej tkaninie z tej kolekcji zamiast serca umieszczono minuskulne *m* ze skrzydłami zwieńczone koroną. Autor wiąże zatem literę *m* z wyrazem „minne”, czyli miłość (tamże).

W gdańskim zbiorze okuć końca pasa na jednym z egzemplarzy czworobocznych (kat. 145, tabl. 38: 2) znajdują się dwie litery *h* i *b*, a pomiędzy nimi serce ze skrzydłami, które być może również należy wiązać z inicjałami kochanków. Motyw ukoronowanego serca został wykorzystany także przy angielskich odznakach świeckich (Spencer 1998, s. 332-333; Wachowski 2005b, s. 152). Na jednym z nich na sercu widnieje staroangielski napis *herte be trewe*, co oznacza „Heart be true” (ang.). Zwrot ten można tłumaczyć jako „Niech serce będzie wierne”. Bardziej liczne są jednak odznaki z sercem w towarzystwie kwiatów. Motyw ten był charakterystyczny dla pierścionków zaręczynowych i ślubnych, jak również osobistych pieczęci (Spencer 1998, s. 323).

Motyw serca był często wykorzystywany w XIV i XV wieku na emblematkach, broszach i zawieszkach jako uniwersalny symbol miłości (Lightbown 1992, s. 184-186; Spencer 1998, s. 321). Na jednym okuciu podłużnym o nr kat. 308, które pod nasadą

przybrało formę serca, znajduje się również inskrypcja gotycka. Niestety nie udało mi się jej odczytać. Przy zestawieniu wszystkich motywów zdobniczych zapewne możliwe byłoby przybliżenie znaczenia i symboliki omawianego egzemplarza.

Inny przykład stanowi włoski ornat z XV wieku, w którym litera *m* została umieszczona wraz z napisem „ihesus”, co jednoznacznie wskazuje na jej dewocyjny charakter (Wachowski 2005b, s. 152). Ciekawym zabytkiem jest także cynowo-ołowiana plakietka w postaci litery *M/m* z plastycznym przedstawieniem Marii z Dzieciątkiem z miasta s' Hertogenbosch w Holandii (Janssen, Thelen 2007, s. 120, il. 18). Na uwagę zasługują również klejnot z połowy XV wieku wysadzany drogocennymi kamieniami w kształcie litery *M/m* z koroną. Dwa ażurowe wycięcia pomiędzy łaskami litery stanowią gotyckie okna, w których znajduje się postać Archanioła Gabriela po lewej i Marii po prawej. Pomiędzy nimi widnieją trzy białe lilie (tamże, s. 121, il. C).

Wśród omawianego zbioru z gdańskich stanowisk znalazły się egzemplarze z samodzielnie występującą literę *a*, niekiedy w towarzystwie korony (kat. 189, 411), którą również należałoby łączyć z kultem maryjnym. Znane są źródła ikonograficzne, które poświadczają dewocyjny charakter tej litery, takie jak przedstawienie Madonny z Dzieciątkiem flamandzkiego malarza Petrusa Christusa z połowy XV wieku, na którym widnieją minuskułowe litery *a* jako zawieszki na drzewie. Są one interpretowane jako skrót od wyrazu „Ave” (Willemsen, Ernst 2012, s. 123). W przypadku obu okuć czworobocznych litera *a* z koroną posiada dodatkowo skrzydła po bokach. W malarstwie znane są przedstawienia, na których widnieją anioły nakładające Marii koronę na głowę. Jest to na przykład Tryptyk Matki Bożej z Dzieciątkiem z kościoła parafialnego w Szczepanowie datowany na koniec XV wieku (Michniewska 2014, il. 90). Te same postaci widnieją również na fragmencie ornatu z kościoła Bożego Ciała w Krakowie datowanego na około 1415 roku oraz na miniaturze w Modlitewniku Królowej Bony autorstwa Stanisława Samostrzelnika z 1527-1528 roku (Miodońska 1993, il. 290, 347). Gdyby uprościć tę formę przekazu i przenieść ją na mniejszy przedmiot to wydaje się prawdopodobne, że byłaby to litera *M/m* z koroną i skrzydłami po bokach.

W przypadku inskrypcji lub ich abrewiatur, które zaobserwowano w analizowanej kolekcji okuć końca pasa w większości mamy do czynienia z kultem maryjnym. Najczęściej wykorzystywano napis *maria* i jego skrócone wersje *mar*, *mari*, *mri*, a także *ave maria*, *ave mar* oraz samo *ave*. Były one zazwyczaj zapisywane minuskułą gotycką. W pojedynczym przypadku zastosowano napis *mariag* („Maria Gratia”), pochodzący od łacińskiego „Ave Maria, gratia plena”, czyli „Zdrowaś Maryjo, łaski pełna”.

Na pięciu okuciach końca pasa zidentyfikowałam wyraz *hulf* (kat. 215, 297, 304, 352, 360), który najczęściej interpretowany jest jako skrót od inskrypcji w języku niemieckim „Hulf Gott, Maria Berot (Berat)”, często także stosowanej w wersji skróconej „Hulf Gott Maria” – tłumaczony jako „Boże pomóż, Mario doradź” (Zdrenka 2018, s. 25). Samo wyrażenie „Hulf Gott” wiązane jest z psalmem 91 (90) pod tytułem „O bożej opiece”. Jego treść jest modlitwą o ochronę i prośbą o pocieszenie, dające nadzieję na wieczne zbawienie (Chudzińska 2004, s. 212). Zapinka z inskrypcją *HILF GOT MARIA BEROT* została ostatnio odkryta w trakcie prac prowadzonych przy remoncie gdańskiego Żurawia. Zabytek znajdował się w warstwie niwelacyjnej z pierwszej połowy XV wieku (Rembisz-Lubiejewska 2024). Inskrypcja ta znana jest również z obrączki odkrytej na zamku w Muszynie, której chronologia sięga okresu pomiędzy drugą połową XV a początkiem XVI wieku (Chudzińska 2004). Zapinki z tym napisem wyróżnił Ingo Heindel w grupie zabytków typu „Ave-Maria” – nazwanych tak od najczęściej umieszczanej na nich inskrypcji. Zestaw napisów występujących na tym akcesorium stroju był jednak znacznie bogatszy. Były one charakterystyczne głównie dla basenu Morza Północnego (1986, s. 69, 73).

Biorąc pod uwagę, że na wszystkich omawianych egzemplarzach okuć końca pasa słowo to występuje samodzielnie to nie mamy pewności czy zwracano się o pomoc do Boga i Marii czy do innego Świętego. Dla przykładu na skrzydle nałokcicy jednej z zachowanych w Dworze Artusa w Gdańsku zbroi turniejowych, datowanych na przełom XV i XVI wieku, widnieje inskrypcja *HILF RITER SANTI IORG*, odnosząca się do patrona Dworu, czyli św. Jerzego. Idee reprezentowane przez Dwór Artusa były ściśle związane z tradycją miast hanzeatyckich. Inwokacja miała na celu podkreślenie, że osoba zakładająca zbroję przynależy do miejskiej społeczności, której patronował św. Jerzy (Marek 2017, s. 79).

Na dwóch okuciach końca pasa o nr kat. 294 i 316 pierwsza litera przypomina *h* z inskrypcji „hulf”, jednak pozostałe litery są już nieco inne. W okuciu o nr kat. 294 znajduje się najprawdopodobniej *her*, natomiast w okuciu o nr kat. 316 to być może *hr* w otoczeniu dwóch ozdób. Skrót „hr” był stosowany w odniesieniu do słowa „Hristos” na zapinkach opisywanych przez I. Heindla (1986, s. 69).

Znaczenie dewocyjne najprawdopodobniej można przypisać również podwójnej literze *mm*, przenikającym się literom *a + m* („Ave Maria” – biorąc pod uwagę, że litera umieszczona pionowo jest pierwszą literą; kat. 354), jak również *m + g* („Maria Gratia”;

kat. 350, 512). Łącznie w całym zbiorze znalazło się czterdzieści okuć końca pasa z literą lub inskrypcją, którą można powiązać z kultem Marii.

Kult maryjny w Gdańsku był bardzo powszechny. Jego początek przypada na połowę XII wieku, kiedy to powstał kościół grodowy pod wezwaniem Najświętszej Marii Panny. Pierwsze zabytki archeologiczne będące jego przejawem pochodzą jednak dopiero z połowy XIV wieku. W wieku XV i aż do początku XVI wieku znacznie wzrasta liczba przedmiotów maryjnych. Są to nie tylko pamiątki pielgrzymie takie jak plakietki, dzwonki i ampułki na wodę, ale również przedmioty będące wyposażeniem wnętrz, w tym kafle piecowe, domowe ołtarze czy naczynia stołowe. Chętnie ozdabiano też biżuterię i elementy stroju. Ilość różnorodnych artefaktów świadczy o wyjątkowym miejscu, jakie zajmowała postać Marii w życiu średniowiecznych mieszkańców Gdańska (Trawicka 2013, s. 3). Nie dziwi zatem duża liczba okuć końca pasa posiadających inskrypcje maryjne. Na początku XVI wieku następuje gwałtowny upadek tego kultu związany z rozwojem reformacji. Znane są przypadki niszczenia figurek maryjnych i wrzucania ich do latryn. Przykładem jest uszkodzona gliniana figurka Madonny z Dzieciątkiem odkryta w trakcie badań archeologicznych na ulicy Tokarskiej w Gdańsku, która znajdowała się w kloace (tamże, s. 5).

Wśród analizowanych okuć końca pasa trzy egzemplarze posiadają intencjonalnie wykonane otwory w miejscach liter (kat. 222, 331, 357). W okuciu o nr kat. 222 otwór wykonano dokładnie na przenikających się dwóch literach, które trudno odczytać. W okuciu o nr kat. 357 z kolei otwór jest na tyle mały, że inskrypcja *mar* (?) jest wciąż widoczna. Jedynie w okuciu o nr kat. 331 otwór jest umieszczony dokładnie w miejscu litery *m*, jednak wciąż jest możliwość, aby tę literę odczytać. Czy można zatem przypuszczać, że okucia zostały zniszczone intencjonalnie w wyniku działań reformacyjnych czy zostały poddane naprawie lub zmieniła się ich funkcja? Jest bardziej prawdopodobnie, że stały się elementem zapięcia lub przymocowano do nich inny przedmiot. Okucie o nr kat. 222, zostało odnalezione w warstwie XV-wiecznej, więc nie można go powiązać z gwałtownym upadkiem kultu maryjnego, który nastąpił w początkach XVI wieku. W przypadku okucia o nr kat. 331 tylna okładzina jest wykonana z żelaza, co należy do rzadkości i świadczy raczej o wykonanej naprawie.

Wracając do okuć końca pasa z pojedynczą literą w otoczeniu skrzydeł, w gdańskiej kolekcji znajdują się egzemplarze z minuskułową literą *o* i *d*. W przypadku zakończenia o nr kat. 221 znane jest analogiczne okucie z literą *d* i skrzydłami odkryte na zamku w Sadłowie (Kajzer 2004, ryc. 32: 2, Wachowski 2005, ryc. 2: f).

Zaproponowano dwie interpretacje tego znaleziska, dotyczące widniejącej na okuciu litery *d*. Pierwsza z nich to skrót od wyrazu „*dulcis*” (łac.), czyli ukochana droga, a druga to inicjał imienia jednego z kochanków. Nie można jednak wykluczyć, że litera *d* oznacza wyraz „*dominus*” pochodzący od łacińskiego zwrotu „*Dominus Iesus*”, czyli Pan Jezus (Węclewski 1868, s. 182). Występująca na zabytkach archeologicznych litera *o* ze skrzydłami nawiązuje prawdopodobnie do fragmentu modlitwy „*Ora pro nobis*”, czyli „*Módl się za nami*” (Kowalski 2020, s. 189).

Oprócz liter w otoczeniu skrzydeł często wykorzystywano pojedynczą literę *S/s*, która przy pierwszym skojarzeniu mogłaby być wiązana z osobą świętą Sanctus/Sancta (łac.). Jednak w tym przypadku litera ta łączona była zazwyczaj z imieniem lub pierwszą literą imienia świętej lub świętego (Marek 2017, s. 391, 247a). Zwielokrotniona litera *S/s* w perełkowym otoku wystąpiła również jako stemplowana dekoracja wykonana na skórzanym pasie odnalezionym w Londynie, który wraz z aplikacjami oraz łańcuchami z ogniw o tym kształcie są interpretowane jako oznaki wierności wobec suwerena, w tym przypadku rodu Lancasterów w czasie Wojny Dwóch Róż. Litera „*S*” stanowi skrót od słowa *Souverayne* (fr.), czyli „Suweren” lub sentencji „*Souvenez de moi*” (fr.) tłumaczonej jako „Pamiętaj o mnie” (Egan, Pritchard 2002, s. 42; Campbell 2009, s. 101; Marek 2017, s. 173). Inny kontekst pojawienia się tej litery przedstawia informacja o zawieszeniu w komnacie jedwabnych tkanin ze złotą literą „*S*” na prośbę angielskiej królowej Filipy z Hainault w 1348 roku, która tym gestem chciała uczcić koniec połogu po urodzeniu swojego piątego syna (Egan, Pritchard 2002, s. 42). Według Lecha Marka, aby znaleźć wytłumaczenie zachowania królowej należy odwołać się do starożytnej mitologii śródziemnomorskiej i magii ludowej, według której literę tę należałoby wiązać z Bogiem Knouphisem, wywodzącym się ze starożytnego Egiptu, znanym pod imieniem Khnum. „*S*” jako talizman miało zapewnić przychylność bóstw związanych z szeroko pojętą sferą płodności (2017, s. 174).

Litera „*S*” występuje również w kontekście miłosnym symbolizując wierność i stałość, czego dowodem jest najprawdopodobniej pawęż wrocławska z literą „*S*”, pod którą znajdują się dwie złączone ręce w niebieskiej szacie. Kolor niebieski w średniowieczu wiązany był z wiernością, ale także duchowością. Zastanawia jednak gest złączonych palców wskazujących, który nie jest typowym złączeniem dłoni znanym z zapinek i pierścionków o symbolice miłosnej. Nie ma pewności czy w tym przypadku chodzi o przedstawienie wierności wobec suwerena czy damy serca. Ciąg liter „*S*” znajduje się również na XV-wiecznych ostrogach pochodzących ze zbiorów szwedzkich

oraz na egzemplarzu przechowywanym w zbiorach Muzeum Rzemiosła Artystycznego w Pradze, które mogły być prezentami miłosnymi (Marek 2017, s. 173).

W omawianym zbiorze znajduje się jedno okucie końca pasa (kat. 252), na którym widnieje cały napis *amor*. Inskrypcja jest wytłoczona i tworzy jedną całość, przez co nie jest oczywista na pierwszy rzut oka. Samo słowo oznaczające „miłość” należałoby rozpatrywać w kontekście, jednak w przypadku omawianego okucia końca pasa jest to jedyny wyraz umieszczony na powierzchni przedniej okładziny. Dla przykładu na XV-wiecznym trzonku noża odkrytym na terenie Gdańska widnieje inskrypcja gotycka związana z kultem Marii. Po jednej stronie jest to „Maria Muter Ave”, a po drugiej „Amor Vincit Omnia”, czyli „Miłość zwycięża wszystko” (Trawicka, Ceynowa 2013, s. 36). Miłość zatem może występować w różnym kontekście – religijnym, rycerskim oraz romantycznym.

Na uwagę zasługują również dwa okucia z podwójnymi złączonymi najprawdopodobniej minuskułowymi literami *ae* lub *ar* zwieńczonymi koronami i połączonymi dwoma obrączkami (kat. 339, 340). Analogiczne okucie końca pasa znajduje się w zbiorach Muzeum Sztuki i Historii w Genewie (<https://www.mahmah.ch/>) i zinterpretowane zostało jako element stroju ślubnego z XV wiek. W literaturze spotyka się tzw. węzeł miłości (niem. *Liebesknoten*), który jest bardzo podobny do tego zestawienia liter. Występuje on na przykład w zakończeniu pasa ze skróconą wersją wyrazu „amor”, czyli inskrypcją *amo*, co wskazuje na miłosny charakter wykonanego zdobienia. Chronologia tego zakończenia sięga końca XIV wieku (Fingerlin 1971, s. 434, kat. 398). W przypadku omawianych gdańskich zabytków linie są jednak na tyle wyraźnie zarysowane, że jest duże prawdopodobieństwo, że są to jednak dwie minuskułowe litery gotyckie. Wykorzystana została w tym wypadku prawdopodobnie minuskułowa litera *e* z zamkniętym oczkiem wykończonym szeryfami (Trelińska 1991, s. 56, il. 17).

Na okuciach końca pasa w analizowanej kolekcji zaobserwowałam również motyw korony. Jako nakrycie głowy była przede wszystkim symbolem władzy monarszej (Pokorzyńska, Pronobis-Brzezińska, Wagner 2023, s. 173), ale mogła także oznaczać więź lub związek – nawiązując do koła, czyli czegoś zamkniętego. Korona jako oznaka „zmiany statusu” jest również interpretowana w kontekście „zmiany stanu”, o czym świadczy symbolika koron weselnych (Wachowski 2005, s. 153). Tę teorię potwierdzałyby dwa ślubne okucia końca pasa z gdańskiej kolekcji opisane powyżej (kat. 339, 340). Korona jest również wykorzystywana jako motyw towarzyszący minuskułowemu literom *m* i *a*, które są najczęściej wiązane z Marią, królową niebios

(Wachowski 2013, s. 72). W przypadku omawianego zbioru motyw korony znajduje się łącznie na dwunastu zabytkach. Na wspomnianych wyżej dwóch okuciach końca pasa z minuskułowymi literami *ae* (?), na dwóch kolistych okuciach z literą *m* ze skrzydłami (kat. 32, 203, 331), na jednym zakończeniu z literą *m* z gałązkami/liśćmi (kat. 298), jak również na egzemplarzu z niezidentyfikowaną literą gotycką (kat. 74), gdzie korona wpisana została w ażurową wypustkę przy nasadzie oraz na kolistym okuciu, w którym stanowi centralną dekorację i otoczona jest skrzydłami (kat. 315). Korona widnieje także na dwóch okuciach czworobocznych nad literą *a* (kat. 189, 412), jednym podobnym do nich okuciu bez litery (kat. 336), a także w ażurowej dolnej wypustce cynowo-
ołowianego kasetowego okucia końca pasa (kat. 61).

Ukoronowane litery są także powszechnie występującym elementem wśród motywów zdobniczych nawiązujących do władców. W Polsce najbardziej popularne było majuskułowe *K* z koroną najprawdopodobniej nawiązujące do Kazimierza Wielkiego (Piech 1994, s. 123; Wachowski 2005, s. 153). Podobna sytuacja miała miejsce w Anglii, gdzie ukoronowane litery *R* i *A* łączone były z Ryszardem II i jego żoną Anną. Jednakże korona pojawiała się również przy innych literach takich jak *S*, *D* czy *Y*, które już trudno powiązać z postaciami ówczesnej władzy (Spencer 1998, s. 319-321).

Ciekawym okuciem końca pasa jest podłużne zakończenie z czterema literami minuskułowymi *i f o h* ułożonymi pod sobą w osobnych segmentach (kat. 15). Być może były one pierwszymi literami sentencji lub miały inne znaczenie nadane przez wytwórcę lub właściciela. Do podobnych okuć końca pasa należą kolejne dwa egzemplarze podłużne, w których dwie litery ułożono jedną pod drugą – *o i p* (kat. 455) oraz *o i a* (kat. 281). Zestawienie liter *op* według K. M. Kowalskiego może oznaczać „Ora pro [nobis]”, czyli „Módl się za nami” (2020, s. 189).

Na uwagę zasługują także monogramy składające się z dwóch liter. Zestawienie to mogło być znakiem właściciela lub ofiarodawcy, skróconą dedykacją, dewizą osobistą oraz rodzajem indywidualnego szyfru. Od schyłku XIV wieku tego typu oznaczeń używali również wysocy urzędnicy miejscy – notariusze krakowscy i wielkopolscy (Gębarowicz 1965, s. 17; Karłowska-Kamzowa 1994, s. 56; Wachowski 2005, s. 403, 408). Litery były zazwyczaj ułożone pionowo obok siebie lub prostopadle przenikając się wzajemnie. W gdańskim zbiorze okuć końca pasa zaobserwowałam litery złączone dołami, czyli jedna litera ustawiona była pionowo, a druga przylegająca do niej ułożona do góry nogami. Oprócz przykładów zakończeń, które nawiązują do kultu maryjnego, które opisałam powyżej, występują również przenikające się dwie litery *n* oraz *n + a* (kat.

333, 413). Litery ułożone dołami występują natomiast głównie w zestawieniu dwóch tych samych liter. W omawianym zbiorze jest to jedno okucie podłużne (kat. 256) oraz cztery okucia czworoboczne (kat. 231, 467, 488, 491). Wszystkie posiadają prawdopodobnie dwie litery R.

Podłużne okucia końca pasa			
Nr kat.	Rodzaj dekoracji	Litera	Uwagi
3	pojedyncza litera	a	
9	pojedyncza litera	a	
12	niezidentyfikowane	-	pojedyncze litery lub część napisu
13	pojedyncza litera	m	
15	litery	i, f, o, h	
26	pojedyncza litera	m	
27	inskrypcja	maria	
28	niezidentyfikowane	-	część napisu
33	pojedyncza litera	K	
59	niezidentyfikowane	-	pojedyncza litera, być może a
60	pojedyncza litera	a	
65	pojedyncza litera	m	
70	pojedyncza litera	a	
81	pojedyncza litera	a	
88	niezidentyfikowane	-	być może litera a, ale w górnej części mogła być jeszcze jedna litera
98	inskrypcja	mariag	
103	niezidentyfikowane	-	pojedyncza litera, być może m
132	niezidentyfikowane	-	być może dwie litery
135	pojedyncza litera	a	
143	pojedyncza litera (?)	m	
146	inskrypcja	MARI	
147	pojedyncza litera	d	
151	sześć liter	A, R, S, T, V, X	okucie niekompletne
165	niezidentyfikowane	-	pojedyncza litera, być może m
167	pojedyncza litera	h	
168	inskrypcja	ave	
173	pojedyncza litera	m	
174	pojedyncza litera	h	
180	inskrypcja	maria	okucie niekompletne
181	pojedyncza litera	g	
184	pojedyncza litera	a (?)	
197	pojedyncza litera	g	

200	pojedyncza litera	m	
250	inskrypcja	mar lub mari	okucie niekompletne
252	inskrypcja	amor	
253	pojedyncza litera	e?	
255	dwie litery	ar	złączone ze sobą
256	dwie litery	2xR	
271	niezidentyfikowane	-	trzy litery
275	pojedyncza litera	S	
277	sześć liter?	D, E, A (...)	okucie niekompletne, litery zatarte
281	dwie litery	o, a	
282	pojedyncza litera	R	
283	pojedyncza litera	a	
289	inskrypcja	ave mar	
292	inskrypcja	maria	
296	niezidentyfikowane	-	pojedyncza litera
300	pojedyncza litera	b (?)	lub o
308	inskrypcja	maria (?)	
309	niezidentyfikowane	-	litery zatarte
310	niezidentyfikowane	-	inskrypcja
311	pojedyncza litera	t	
320	pojedyncza litera	b	
341	niezidentyfikowane	-	inskrypcja
345	inskrypcja	MRI	
346	pojedyncza litera	m	być może wyżej inne litery
347	pojedyncza litera	o lub p	z kreską, być może abrewiatura
360	inskrypcja	hlf	
397	inskrypcja	AVE MARIA	
405	pojedyncza litera	m	
455	dwie litery	o, p	jedna nad drugą
Koliste okucia końca pasa			
29	niezidentyfikowane	-	trzy pojedyncze litery lub napis
30	litery	b, a, i	
31	niezidentyfikowane	-	pojedyncza litera ze skrzydłami
32	pojedyncza litera	m	m ze skrzydłami
76	pojedyncza litera	m	m ze skrzydłami?
77	niezidentyfikowane	-	dwie przenikające się litery
78	inskrypcja	mari	
89	dwie litery	mm (?)	zespojone
144	dwie litery	mm	zespojone
175	dwie litery	mm	zespojone
203	pojedyncza litera	m	m ze skrzydłami i koroną

219	pojedyncza litera	m	m ze skrzydłami?
220	pojedyncza litera	o?	ze skrzydłami
221	pojedyncza litera	d	ze skrzydłami
222	niezidentyfikowane	-	dwie przenikające się litery
239	pojedyncza litera	n lub u	
241	cztery litery	o, A, A, g	
251	pojedyncza litera	m	m ze skrzydłami
254	pojedyncza litera	o	o ze skrzydłami
257	niezidentyfikowane	-	być może inskrypcja ave
264	inskrpcja	mari	
270	pojedyncza litera	m	prawdopodobnie zdobne m
273	pojedyncza litera	k/K	
274	niezidentyfikowane	-	
294	trzy litery	her (?)	lub inskrypcja
295	dwie litery	mm	zespójone
297	inskrpcja	ave	
298	pojedyncza litera	m	m z gałązkami?
302	inskrpcja	ave	
304	inskrpcja	hlf	
313	niezidentyfikowane	-	pojedyncza litera ze skrzydłami
314	pojedyncza litera	m	m ze skrzydłami
316	inskrpcja	hr (?)	
331	pojedyncza litera	m	m ze skrzydłami i koroną
332	dwie litery?	a, r	złączone ar
333	dwie litery	n + a	dwie przenikające się litery
342	niezidentyfikowane	-	litera ze skrzydłami, zatarta
350	dwie litery	m + g (?)	dwie przenikające się litery
352	inskrpcja	hlf	
353	pojedyncza litera	m	m ze skrzydłami
354	dwie litery	a + m	dwie przenikające się litery
434	pojedyncza litera	k/K	
449	niezidentyfikowane	-	pojedyncza litera?
474	inskrpcja	ave	
512	dwie litery	m + g	dwie przenikające się litery
Czworoboczne okucia końca pasa			
22	inskrpcja	ave mar	
93	pojedyncza litera	S	
137	pojedyncza litera	S	okucie uszkodzone
145	dwie litery	h, b	po między nimi serce ze skrzydłami
189	pojedyncza litera	a	a z koroną
215	inskrpcja	hlf	

227	inskrypcja	maria	
231	dwie litery	2xR	łączą się dołami
272	niezidentyfikowane	-	pojedyncza litera
337	inskrypcja	hlf	
357	inskrypcja	mai	
359	pojedyncza litera	S	
412	pojedyncza litera	a	a z koroną i skrzydłami
413	dwie litery	n + n (?)	dwie przenikające się litery
454	dwie litery	2xR	łączą się dołami
455	niezidentyfikowane	-	inskrypcja?
460	pojedyncza litera	b	
473	pojedyncza litera	o	
475	dwie litery	2xR	łączą się dołami
477	pojedyncza litera	?	być może o
478	dwie litery	2xR	łączą się dołami
490	Pojedyncza litera	o (?)	
Inne okucia końca pasa			
69	pojedyncza litera	m	
179	pojedyncza litera	S	
260	inskrypcja	maria	okucie uszkodzone
261	niezidentyfikowane	-	zachowana litera u, okucie niekompletne
293	litera + inskrypcja	m	m + maria?
299	niezidentyfikowane	-	więcej niż jedna litera
338	niezidentyfikowane	-	litery zatarte
339	2x po dwie litery	ae	
340	2x po dwie litery	ae	
344	inskrypcja	?	
363	pojedyncza litera	a	
368	pojedyncza litera	m	
447	niezidentyfikowane	-	
460	niezidentyfikowane	-	

Tabela 4. Litery i inskrypcje na poszczególnych okuciach końca pasa.

Z powyższej analizy wynika, że litery oraz inskrypcje gotyckie wykonywane były na wszystkich formach okuć końca pasa. Przeważająca liczba podłużnych zakończeń pasa z tego typu ornamentem wynika raczej z liczby tych okuć w całym zbiorze, a nie ze specjalnego upodobania do wykonywania liter i inskrypcji na okuciach podłużnych. Niezaprzeczalnie miały one największą powierzchnię do wykonania napisu, ale w omawianej kolekcji również na najmniejszych z okuć końca pasa, czyli na formach kolistych, z powodzeniem stosowano tego typu dekoracje.

4.5.3. Postaci i zwierzęta

Dekoracje przedstawiające postaci i zwierzęta należą do rzadkości wśród analizowanych okuć końca pasa. Zaobserwowałam jedynie pojedyncze przykłady tego typu motywów zdobniczych.

Na jednym okuciu końca pasa w omawianej kolekcji znajduje się przedstawienie kaczki w okrągłym oknie (kat. 327). Zwierzę to symbolizowało nieśmiertelność, ale również miłość małżeńską, szczęście i bez troskę (Kopaliński 1990, s. 131). Przedstawienie kaczek w towarzystwie ludzkich głów w trójkątnych czapkach znalazło się również na cynowej sosjerce z okolic krzyżackiego zamku w Łędczyku na Pomorzu, jednak nie określono, co ta dekoracja mogła oznacza (Wachowski 2013, s. 113). Wydaje się raczej mało prawdopodobne, że w tym zestawieniu miała jakiegokolwiek znaczenie miłosne.

W omawianym zbiorze zabytków znalazło się także jedno okucie końca pasa z rytym motywem królika (kat. 473). Okucie czworoboczne z rozbudowaną nasadą i literą gotycką *o* na przodzie, posiada jako jedno z nielicznych okuć, zdobienie również na spodniej powierzchni. Królik symbolizował płodność, żądzę cielesną i lubieżność. Może również tego powodu motyw tego zwierzęcia został umieszczony w mniej widocznym miejscu. Królik, podobnie jak pies, często pojawia się w scenach w ogrodzie miłości (Wachowski 2013, s. 114).

Na dwóch podłużnych okucia końca pasa widnieje również przedstawienie Marii z dzieciątkiem w ozdobnym oknie. Są to podobne do siebie kasetowe okucia ze stopu cyny i ołowiu wykonane techniką odlewu. Na jednym z nich Maria trzyma dziecko na ręku (kat. 301). Na drugim zakończeniu z jednej strony widnieje Maria jako kobieta ciężarna, a na drugiej stronie trzyma już dziecko na ręku (nr kat. 133). Oka zakończenia w sposób jednoznaczny nawiązują do kultu Marii, który opisałam powyżej.

W zbiorze okuć końca pasa znajdują się także dwa cynowo–ołowiane okucia końca pasa z niezidentyfikowanymi postaciami. Na jednym widnieje prawdopodobnie syrena w łukowatym oknie (kat. 427), a na drugim postać kobiety, która być może trzyma w ręku miecz (kat. 303). Nad nią znajduje się charakterystyczne trójkątne sklepienie (?). Motyw znajdujący się na okuciu przypomina pierścionek z dwóch skręconych drutów, do którego przylutowano mosiężną tarczkę przedstawiającą postać św. Katarzyny, trzymającą w ręku koło i miecz. Egzemplarz ten został odkryty na terenie Gdańska, a jego chronologia sięga XV–XVI wieku (Leśniewska 2013, s. 69).

Na jednym z czworobocznych ażurowych okuć końca pasa (kat. 267) najprawdopodobniej znajduje się także przedstawienie lwa na wspiętych łapach. Analogię do tego egzemplarza stanowi zakończenie pasa (będące częścią zapięcia pasa) odkryte na placu Nowy Targ we Wrocławiu. Nie ma jednak pewności co do datowania opisywanego okucia, które wstępnie określono na pierwszą połowę XIV wieku (Sawicki 2017, s. 937, ryc. 872). Lew symbolizował siłę, odwagę, męstwo i spryt (Sawicki 2014, s. 13). Wspięty lew heraldyczny był w XIV i XV wieku często wykorzystywanym motywem na torebkach czy zapięciach (Wachowski 2013, s. 114). W Gdańsku znane są inne zabytki archeologiczne z motywem wspiętego lwa takie jak plakietki pielgrzymie (Kowalski 2008, s. 84, il. 6), zapinki dwuczęściowe czy skórzane torebki (Ceynowa, Trawicka 2013, s. 88-91).

Kolekcja gdańskich okuć końca pasa na pierwszy rzut oka, stanowi dosyć jednolity pod względem form zbiór zabytków. Po głębszej analizie okazuje się jednak, że oprócz podłużnych okuć z końcówką w kształcie liścia czy strzałki oraz kilku kolistych zakończeń z literami wykonanych techniką wytłaczania, trudno znaleźć dwa identyczne egzemplarze. Zdecydowana większość gdańskich okuć końca pasa posiada dekoracje roślinne i geometryczne. Chętnie stosowano również litery i inskrypcje gotyckie, które szczególnie przy egzemplarzach o rytowanych powierzchniach wykazują duże zróżnicowanie. Większość z gdańskich okuć końca pasa odnosi się do symboliki religijnej, w szczególności kultu Marii. Najmniej zaobserwowałam zakończeń z przedstawieniami postaci i zwierząt.

Najczęściej pojawiające się na zakończeniach pasa motywy roślinne mają bogatą symbolikę chrześcijańską, nierzadko wywodzącą się z czasów starożytnych. Litery i inskrypcje mogą być wyrazem wiary lub nawiązywać do symboliki miłosnej. Mogły stanowić rodzaj talizmanu lub podarunku miłosnego. W motywach zdobniczych przenika się sacrum i profanum, a granice między nimi są tak płynne i dynamiczne, że momentami niemal niedostrzegalne. Z jednej strony widzimy ozdobny i praktyczny przedmiot codziennego użytku, a z drugiej niewielki nośnik ludzkich wierzeń i przekonań. Jako współczesny odbiorca tych średniowiecznych treści nie jesteśmy w stanie w pełni ocenić co było tylko elementem dekoracyjnym, a co miało wymiar symboliczny. Możemy się jedynie domyślać, że to niewielkie metalowe okucie jako element składowy ważnego dla ówczesnej społeczności pasa, łączyło sferę duchową z materialną rzeczywistością.

Podsumowując, dokonane przeze mnie obserwacje motywów zdobniczych znajdujących się na gdańskich okuciach końca pasa to zaledwie przyczynek do dalszych

studiów nad stylistyką i symboliką zdobnictwa wykorzystywanego przy elementach pasa. Z jednej strony wyraźnie nawiązują one do symboliki religijnej, ale wykazują również cechy charakterystyczne dla kręgu miast hanzeatyckich (np. wykorzystanie inskrypcji *hulf*). Z drugiej zaś strony mamy dobór konkretnych roślinnych i geometrycznych motywów zdobniczych, które mogą odzwierciedlać upodobania wytwórców. Rzemieślnicy w większości korzystali z wzorników (Gradowski 1984, s. 28), które zapewne posiadały cechy charakterystyczne dla danego środowiska artystycznego, które być może w toku dalszych badań nad wzornictwem byłyby możliwe do uchwycenia.

5. Kto wykonywał okucia końca pasa? Wytwórczość okuć końca pasa w świetle dotychczasowych badań archeologicznych i źródeł pisanych

Znaleziska pozyskane z badań archeologicznych prowadzonych na terenie Gdańska, obfitują w ozdoby i akcesoria stroju wykonane z metali nieszlachetnych. Brakuje jednak jednoznacznych informacji, kim był ich wytwórca. Warto zatem podjąć rozważania kto w późnośredniowiecznym mieście posiadał umiejętności, aby takie przedmioty wykonać. Należy wziąć pod uwagę, że część odkrywanych elementów odzieży była wykonywana poza miastem lub należała do przyjezdnych, których w dobie szybkiego rozwoju Gdańska jako miasta handlowego nie brakowało. W literaturze wzmiankowane są warsztaty z Norymbergi i Augsburga, zajmujące się masową produkcją drobnych przedmiotów metalowych niższej jakości, które trafiały do innych miast europejskich, stanowiąc konkurencję dla wyrobów lokalnych⁴⁸ (Čapek 2016, s. 391-392). W gdańskich księgach miejskich pojawia się informacja o napływie noży norymberskich. W XVI wieku do Gdańska trafiały też duże ilości złotego i srebrnego drutu oraz nici metalowych z Wenecji, Norymbergi oraz Lipska. W celu zaspokojenia miasta na te wyroby w XVII wieku sprowadzono dwóch rzemieślników z Norymbergi, którzy mieli zająć się wyrabianiem tych przedmiotów na miejscu. Jeden z nich specjalizował się w produkcji drutu miedzianego (Bogucka 1962, s. 146-147).

Pozyskany na terenie Gdańska zbiór okuć końca pasa jest jednak na tyle liczny i jednolity pod względem form, że można z dużym prawdopodobieństwem uznać, że przeważająca część zabytków została wykonana lokalnie. W mieście obowiązywały również liczne zarządzenia władz, które znacznie ograniczały handlowanie obcymi wyrobami po to, by chronić lokalny rynek przed konkurencją. Przepisy nie zawsze były przestrzegane, ale wydaje się, że większość powszechnych akcesoriów stroju wytwarzana była w sposób oficjalny. W formułowaniu wniosków dotyczących pochodzenia omawianych zakończeń z pewnością pomocne byłyby badania metaloznawcze całej kolekcji oraz przedmiotów, które stanowią pozostałość po metalowej działalności wytwórczej na terenie Gdańska. W świetle dostępnych źródeł archeologicznych można prześledzić tendencje prowadzenia działalności rzemieślniczej, która nierzadko

⁴⁸ Autor opisuje ten przypadek nawiązując do pasów segmentowych, ale wskazuje na okres późniejszy XVI-XVII wiek.

wychodziła poza ramy obowiązujących przepisów statutowych danego ośrodka miejskiego, które do tej pory znaliśmy głównie ze skarg odnotowywanych w księgach.

5.1. Ślady działalności metalowej na przykładzie źródeł archeologicznych

Wprowadzenie do tematu wymaga sprecyzowania czym właściwie charakteryzowało się miejsce, w którym wytwarzano drobne przedmioty metalowe, a które dzisiaj nazywamy warsztatem. Warto zatem zajrzeć do zapisów historycznych osób, które jako naoczni świadkowie, przekazali nam wiedzę nie tylko o technikach stosowanych przez metalurgów, ale również dostarczyli cennych informacji o funkcjonowaniu oraz organizacji przestrzeni warsztatów.

Najstarszym znanym w dziejach Europy podręcznikiem złotniczym jest powstały w pierwszej połowie XII wieku traktat Mnicha Teofila „Diversarum Artium Schemata. Średniowieczny zbiór przepisów o sztukach rozmaitych”. Według Teofila warsztat był obszernym i wysokim pomieszczeniem, którego przestrzeń przedzielona była ścianą na pół. Po jednej stronie wykonywano odlewy w miedzi, cynie i ołowiu, a po drugiej stronie znajdowali się rzemieślnicy pracujący w złocie i w srebrze. Przy ścianie, w pobliżu okna, montowano piec. Wykonywano ich tyle, aby zaspokajały potrzeby warsztatu (Teofil 1998, s. 57-59).

Kolejne informacje dotyczące organizacji przestrzeni w warsztacie czerpiemy z wydanego w 1540 roku traktatu włoskiego metalurga Vannoccio Biringuccio. W rozdziale dotyczącym wytwarzania mosiądzu opisuje on, że w dużym pomieszczeniu mistrzowie posiadali piec, który był w połowie lub nawet głębiej, wkopany w ziemię, a jego sklepienie było niskie. Na górze i na dole znajdowały się małe otwory wentylacyjne. W sklepieniu wykonano dwa kwadratowe otwory do wkładania i wyjmowania tygli. Otwory te zamykano małymi, dopasowanymi glinianymi okiennicami. Autor podaje również informację, że tygle wykonywano z gliny pochodzącej z Walencji lub sprowadzano już gotowe tygle z Wiednia. Każdy rzemieślnik przebywający w warsztacie zajmował się wykonywaniem innych czynności – jedni kuli, drudzy odlewali, a jeszcze inni formowali w blasze. W opisywanym warsztacie wytwarzano zarówno sprzączki do pasa, końcówki do sznurowadeł, naparstki, dzwoneczki, świeczniki, ale również inne przedmioty. Według jego obserwacji w osobnym pomieszczeniu znajdowały się osoby, które zajmowały się wyłącznie wykonywaniem nieskończonej ilości form do odlewania małych przedmiotów codziennego użytku. Z opisu wynika, że za pomocą wzorów

rzemieślnicy przygotowywali formy do sprzączek do pasa, sprzączek do upręży, różnych łączników do łańcuszków itp. W ocenie Biringuccio był to duży zakład, który mógł zaopatrywać nie tylko całe miasto, ale również jego okolice (Biringuccio 2007, s. 70-73).

Niemiecki badacz Daniel Berger, opracowując liczny zbiór form odlewniczych z Magdeburga, zwrócił uwagę na ich zróżnicowaną jakość wykonania (2020, s. 78). Jedne mogły być dziełem wyspecjalizowanych rzemieślników, natomiast drugie osób z mniejszym doświadczeniem. Część form wykonano bardzo precyzyjnie, a inne niedbale. Trudno jednoznacznie określić z czego wynikały różnice w jakości form – czy były one wykonywane przez rzemieślników o różnym doświadczeniu i umiejętnościach pracujących w obrębie jednego warsztatu, czy zamawiane z innego miejsca. Patrząc na opis Biringuccio oraz liczebność zbioru z Magdeburga jest bardziej prawdopodobne, że istniała grupa rzemieślników, którzy zajmowali się ich wykonaniem w tym samym warsztacie. Możliwe, że wytwarzane przedmioty były przeznaczone zarówno dla bogatych klientów i wtedy dbano o odwzorowanie najmniejszych detali, ale również dla szerokiej rzeszy mniej wymagających odbiorców, o czym również wspomina autor opracowania niemieckich znalezisk (tamże).

Kolejną pracą dotyczącą technik złotniczych jest „Traktat o sztuce złotniczej” włoskiego rzeźbiarza i złotnika Benvenuto Celliniego. Jest to pierwszy z dwóch traktatów, którego tłumaczeniem i opracowaniem zajął się Jacek A. Rochacki. Cellini rozpoczął pracę nad dziełem w 1558 roku, a pierwsze jego wydanie pojawiło się w 1568 roku. Autor opracowania, na podstawie opisów czynności wykonywanych przez złotników i dostępnych źródeł ikonograficznych, zrekonstruował wnętrze warsztatu złotniczego za czasów Celliniego. Z jego opisu wynika, że podstawowym obiektem w warsztacie był piec. Do warsztatu wchodziło się przez tzw. kantorek, który mógł być częścią lub całym pomieszczeniem, w którym prezentowano i sprzedawano gotowe wyroby oraz przyjmowano przedmioty do naprawy. Prace najczęściej wystawiano w oknie wychodzącym na ulicę, co potwierdzają również ilustracje z książki zamożnego kupca Konrada Mendla „Hausbuch der Mendelschen Zwölfbrüderhausstiftung” oraz karta z manuskryptu „Faits et choses du monde”, znajdujące się na końcu tego rozdziału (ryc. 18: 3; ryc. 19: 1, 2; ryc. 20: 2). Przedstawienia te pochodzące z XV i XVI wieku. Wynika z nich, że rzemieślnik, zajmujący się wyrobem sprzączek, miał do dyspozycji stół i siedzisko. Dopiero na karcie z 1560 roku widać palenisko z miechem (ryc. 19: 3).

Z powyższych opisów wynika, że podstawą każdego warsztatu metalowego był piec. Autorzy traktatów wspominają również o podziałach pomieszczeń, w których wykonywano różne czynności, związane z poszczególnymi etapami wytwarzania przedmiotów metalowych. Prezentowanie towarów w oknie wynika za to z przedstawień ikonograficznych. Sprawdźmy zatem, czy informacje te mają pokrycie w źródłach archeologicznych. Poniżej znajdują się poświadczone w trakcie badań przykłady warsztatów⁴⁹, które zajmowały się wytwarzaniem przedmiotów z metali nieszlachetnych, w tym również akcesoriów stroju. Pochodzą one z różnych miast europejskich takich jak Paryż, Piza, Bruksela, Lubeka, Rostock czy Londyn.⁵⁰ Na końcu przytaczam również miejsca wytwórczości akcesoriów stroju w tzw. budach na terenie Wrocławia i Greifswaldu, które są dowodem na to, że nie wszystkie elementy stroju musiały być wykonywane w wyspecjalizowanym warsztacie.

Warsztat metalurgiczny zajmujący się wytwarzaniem przedmiotów ze stopów miedzi odkryto w 2003 roku na dziedzińcu hotelu de Mongelas na prawym brzegu Sekwany w centrum dzisiejszego **Paryża**.⁵¹ W tamtych czasach był to teren, który znajdował się poza murami miasta. Pracownia powstała w miejscu, w którym wcześniej istniały ogrody. Podmokły teren został osuszony i zagospodarowany pod koniec XIII wieku. Działanie te wynikały z szybkiego rozwoju miasta, które w wyniku ograniczonej przestrzeni było zmuszone zająć tereny poza jego murami. Sam warsztat funkcjonował zaledwie kilkadziesiąt lat przy domu rzemieślnika, a jego użytkowanie zakończyło się najprawdopodobniej przed połową XIV wieku (datowanie warsztatu zamknięto w ramach czasowych 1325-1350). Wewnątrz znajdował się piec oraz wiele luźnych artefaktów takich jak odpady odlewnicze w postaci fragmentów form i tygli, a także półprodukty ze stopu miedzi, które świadczyły zarówno o odlewaniu, jak i cięciu kształtowanych młotkiem blach. Dodatkowo natrafiano na małe, często niedokończone jeszcze przedmioty, które również wytwarzano w tym warsztacie (Thomas 2009, s. 154 i n.). Na tej podstawie wywnioskowano, że w pracowni posługiwano się co najmniej dwoma głównymi technikami wytwarzania przedmiotów, jakimi było odlewanie i formowanie w

⁴⁹ Posługuję się sformułowaniem warsztat oraz pracownia, które stosuję zamiennie w celu uniknięcia powtórzeń. W zagranicznej literaturze warsztat, w którym zajmowano się przetopem metalu i wykonywaniem przedmiotów techniką odlewania często nazywany jest odlewnią (ang. *foundry*, niem. *der Gießerei*).

⁵⁰ Kolejność przytoczonych przykładów nie jest przypadkowa. Rozpoczęłam od najlepiej opracowanych stanowisk.

⁵¹ Podziękowania winna jestem dr. Nicolai Thomasowi za udostępnienie pracy doktorskiej oraz możliwość wykorzystania niepublikowanych jak dotąd danych, dotyczących organizacji przestrzeni w paryskim warsztacie.

blasze. Dodatkową czynnością była produkcja drutu (Bourgarit, Thomas 2012, s. 3054). Należy jednak pamiętać, że te dwa podstawowe procesy były najpewniej ciągiem produkcyjnym. Odlewanie przedmiotów mogło poprzedzać formowanie i cięcie. Blacha wymagała wcześniejszego przygotowania, zatem najpierw odlewano półfabrykat, a następnie spłaszczano go, aby uzyskać cienką taśmę, którą następnie tłoczono i wycinano w celu uzyskania pożądanego kształtu (tamże, s. 389). Z perspektywy niniejszej rozprawy doktorskiej warsztat ten jest o tyle ważny, gdyż znaleziono w nim sprzączki, aplikacje do pasa oraz inne akcesoria stroju. Pozyskano również fragmenty glinianej formy wieloczęściowej, służącej do odlewania sprzączek profilowanych (Thomas 2009, s. 642-649) Wewnątrz pracowni natrafiono na kaboszony z masy szklanej, imitujące kamienie szlachetne, które mogą świadczyć o tym, że wykonywano w niej również biżuterię. Wśród znalezisk znajdowały się także igły i szpilki. W wyniku późniejszych badań metaloznawczych zaobserwowano, że część fragmentów pochodziła ze średniej wielkości naczyń – mis i kociołków na trzech nóżkach/grapenów (Bourgarit, Thomas 2012, s. 3054).

Nie zbadano całej powierzchni, którą zajmował paryski warsztat, ale w oparciu o rozmieszczenie odpadów, udało się zaobserwować taką organizację przestrzeni, która pozwoliła na podzielenie go na cztery strefy. Pomieszczenia były wykorzystywane do różnych czynności związanych z procesem wytwarzania przedmiotów.

W strefie 1, na podstawie licznych małych artefaktów oraz ich ścinków, rozpoznano miejsce, w którym przedmioty ze stopów miedzi poddawano ostatecznemu wykończeniu. Była to najprawdopodobniej przybudówka z zadaszeniem, o lekkiej konstrukcji, przylegająca do domu rzemieślnika (Thomas 2009, s. 239).

W środkowej części strefy 2 zlokalizowano piec. Zachowany fundament to konstrukcja w postaci dwóch odrębnych części: okrągłej i prostokątnej, przypominających dziurkę od klucza. Średnica cylindra wynosiła około 90 cm. Dno wykonane zostało z płyt wapiennych, cegieł oraz gliny. Piec z czasem rozebrano, co skłoniło badaczy do wniosku, że organizacja przestrzeni wewnątrz warsztatu uległa zmianie (tamże, s. 221-253).

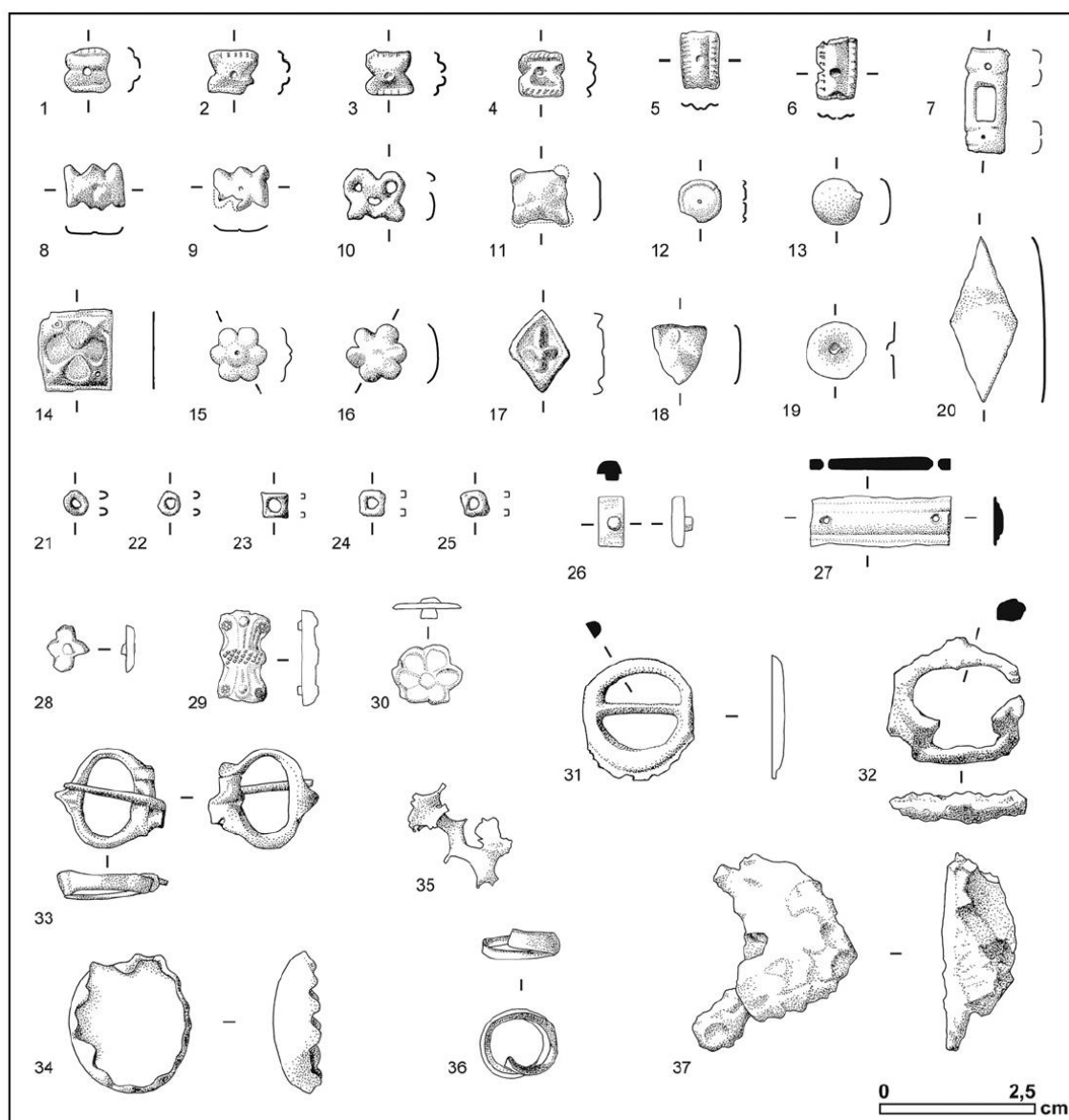
Strefa 3 była najmniejsza i trudno ocenić jaką dokładnie pełniła funkcję, jednak w trakcie eksploracji terenu w obrębie tej strefy odnaleziono przedmioty, które wskazują na wykorzystanie tego obszaru jako części warsztatu (tamże, s. 191).

W strefie 4, która znajdowała się najbliżej ulicy odkryto prostokątny dół o wymiarach 2,2 x 1,15 m i maksymalnej głębokości 1,2 m, w którym podtrzymywano

ogień. Świadczy o tym stratygrafia tego obiektu. Był on wielokrotnie pogłębiany w celu oczyszczenia dołu i ponownego rozniecenia ognia, ale nie jest wykluczone, że pogłębianie było potrzebą dostosowania wielkości paleniska do rozmiaru odlewanej formy. Funkcja tego obiektu nie została jednoznacznie zinterpretowana. Wszystko wskazuje na to, że nie był to prawdopodobnie piec do wytapiania metalu, ponieważ brakowało wentylacji paleniska na dnie, a tym samym uzyskania wystarczającej temperatury potrzebnej do wytopienia metalu. Badacze stanowiska przypuszczają, że miejsce to służyło do odlewania przedmiotów w technice na wosk tracony. Należało usunąć wosk tworząc pozytyw wyrabianego elementu i to odwoskowanie oraz wypalenie formy glinianej mogło się odbywać właśnie w tego typu konstrukcji (tamże, s. 234-236).

Wewnątrz warsztatu znajdowały się aplikacje w formie ozdobnych nitów, które były wciąż przymocowane do fragmentów skóry (ryc. 14). Przypuszcza się, że rzemieślnik nie tylko wykonywał metalowe elementy stroju i odsprzedawał je dalej, ale mógł również dokonywać napraw uszkodzonych lub zużytych elementów pasa. Większość odkrytych na stanowisku akcesoriów stroju została określona jako powszechna. Stanowiły zatem część codziennej kultury materialnej XIV wieku. Elementy do pasów nie były montowane przez ich wytwórców, ale przez rymarzy-paśników zajmujących się wykonaniem pasów, które następnie sprzedawali. Według badaczy paryski warsztat stanowił początek łańcucha produkcyjnego, czyli wytwarzane w nim przedmioty były odsprzedawane dalej. Dodatkami do stroju takimi jak paski, nakrycia głowy czy sakiewki handlowali na terenie miasta kupcy (tamże, s. 396, 422, 476-477).

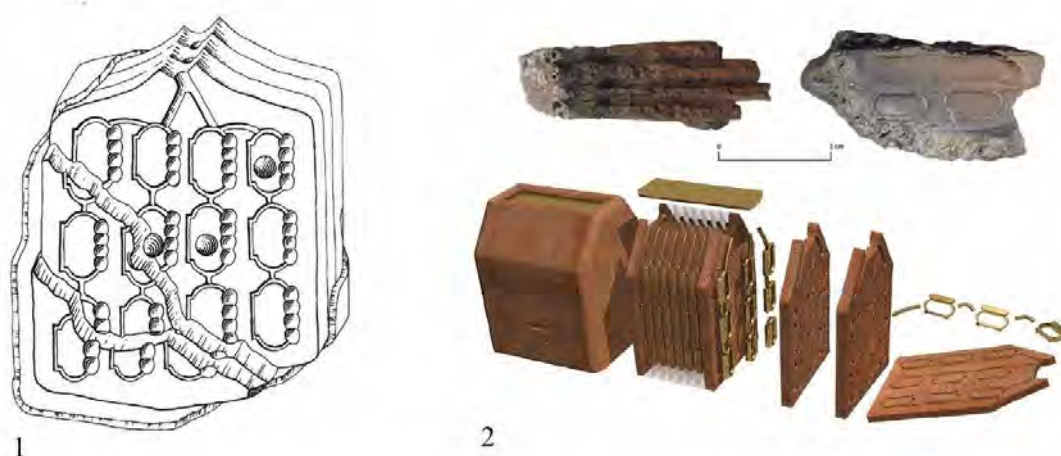
Warsztat zajmujący się produkcją i sprzedażą przedmiotów ze stopów miedzi (w tym sprzączek oraz aplikacji do pasa), żelaza oraz szkła odkryto na terenie **Pizy** we Włoszech. Pracownia ta funkcjonowała od 1333 roku mniej więcej do końca XIV wieku, w którym to została zniszczona w wyniku podboju Florencji (Carrera 2018, s. 129). Badania archeologiczne prowadzone były w latach 2008-2013 pod kierunkiem Soprintendenza Archeologia della Toscana. Warsztat zajmował prawie 250 m². Obszar ten był podzielony na dwa budynki (A i L). Pomiędzy nimi znajdował się piec do wypalania

Ryc. 14. Akcesoria stroju pozyskane w obrębie warsztatu w Paryżu (Bourgarit, Thomas 2012, s. 3053).

rudy żelaza. W budynku L dodatkowo umieszczono piec do wytapiania stopów miedzi. Łącznie w obrębie warsztatu zarejestrowano pozostałości po pięciu piecach. Cztery z nich były prostokątne, a jeden miał kształt dziurki od klucza. Analogiczny piec, znajdował się również w Paryżu, o czym pisałam powyżej (Thomas 2009, s. 221). Co interesujące, warsztat w Pizie posiadał miejsce do sprzedaży wyrobów z ladą skierowaną na ulicę, gdyż kowali obowiązywał zakaz sprzedaży towaru bezpośrednio na ulicy. W pozostałej części zidentyfikowano stół warsztatowy oraz miejsce z kowadłem do kucia przedmiotów wykonanych zarówno z żelaza, jak i miedzi. Na podstawie rozmieszczenia przedmiotów odkrytych w trakcie badań archeologicznych zaobserwowano, że w budynku L wykonywano prace związane z formowaniem przedmiotów z blachy, a w budynku A

odbywało się wytwarzanie metalowego drutu techniką ciągnięcia. Drut ten wykorzystywano do produkcji nitów. Ze względu na brak śladów po rafinacji miedzi

Ryc. 15. 1. Gliniana forma wieloczęściowa do odlewania sprzączek z Londynu (Egan, Pritchard 2002, s. 122; Egan 2003, s. 245); 2. Fragmenty glinianej formy wieloczęściowej do odlewania sprzączek z Pizy oraz rekonstrukcja całej formy (Carrera 2018, s. 136).

warsztat był najprawdopodobniej zaopatrywany w surowiec w postaci gotowych wytopionych wlewków lub złomu (Carrera 2018, s. 132).

Wśród artefaktów odnalezionych na terenie warsztatu dużą część stanowiły tygły oraz gliniane formy do odlewania. Na stanowisku odkryto wieloczęściową formę, pozwalającą na odlewanie kilkudziesięciu sztuk sprzączek profilowanych na raz. Oprócz tego odkryto prawie 1500 przedmiotów, głównie akcesoriów stroju – takich jak guziki, sprzączki (większość z nich została zidentyfikowana jako sprzączki do butów), aplikacje do pasa, nieliczne fragmenty zakończeń pasa, szpilki oraz półprodukty, które mogły być przeznaczone do odsprzedaży. Według badaczy tego stanowiska obecność rzemieślników⁵² produkujących przedmioty ze skóry po drugiej stronie ulicy wskazuje na to, że warsztat ten stanowił miejsce, w którym zaopatrywała się ta grupa wytwórców. Wielkość warsztatu oraz liczba artefaktów, która znajdowała się w jego wnętrzu świadczy o masowej produkcji przedmiotów metalowych (tamże, s. 129-138).

W wyniku prac archeologicznych prowadzonych przez Société Royale d'archéologie w 1994 roku przy ulicy Notre-Seigneur w **Brukseli** odkryto warsztat odlewniczy zajmujący się produkcją małych przedmiotów ze stopów miedzi. Pracownia, której chronologia sięga początku XV wieku, znajdowała się w dawnym Księstwie

⁵² Autor artykułu opisał ich jako *leather workers* (ang.).

Brabancji. Wytwarzano w niej elementy ubioru, takie jak sprzączki do pasa, aplikacje, szpilki oraz drobne przedmioty codziennego użytku (na przykład stylusy używane do nauki pisania). Na terenie warsztatu odkryto fragmenty glinianych form odlewniczych (ryc. 16), a także ścinki blach miedzianych, części tygli oraz innych artefaktów świadczących o produkcji metalurgicznej w tym miejscu. Tak jak w innych, zadokumentowanych warsztatach z tego okresu wytwarzano akcesoria stroju za pomocą dwóch głównych technik: odlewania oraz formowania w blasze. Wykorzystywano głównie formy wieloczęściowe, które umożliwiały odlewanie kilkudziesięciu przedmiotów jednocześnie (Saussus, Goemaere, Thomas i in. 2021, s. 106-107; 2022, s. 1-2). Niestety niewiele wiadomo na temat organizacji pracy w tym warsztacie oraz o jego kontekście historycznym.

Ryc. 16. Gliniane formy do odlewania odkryte na terenie warsztatu w Brukseli, fot. L. Saussus (Saussus, Goemaere, Thomas i in. 2022, s. 106).

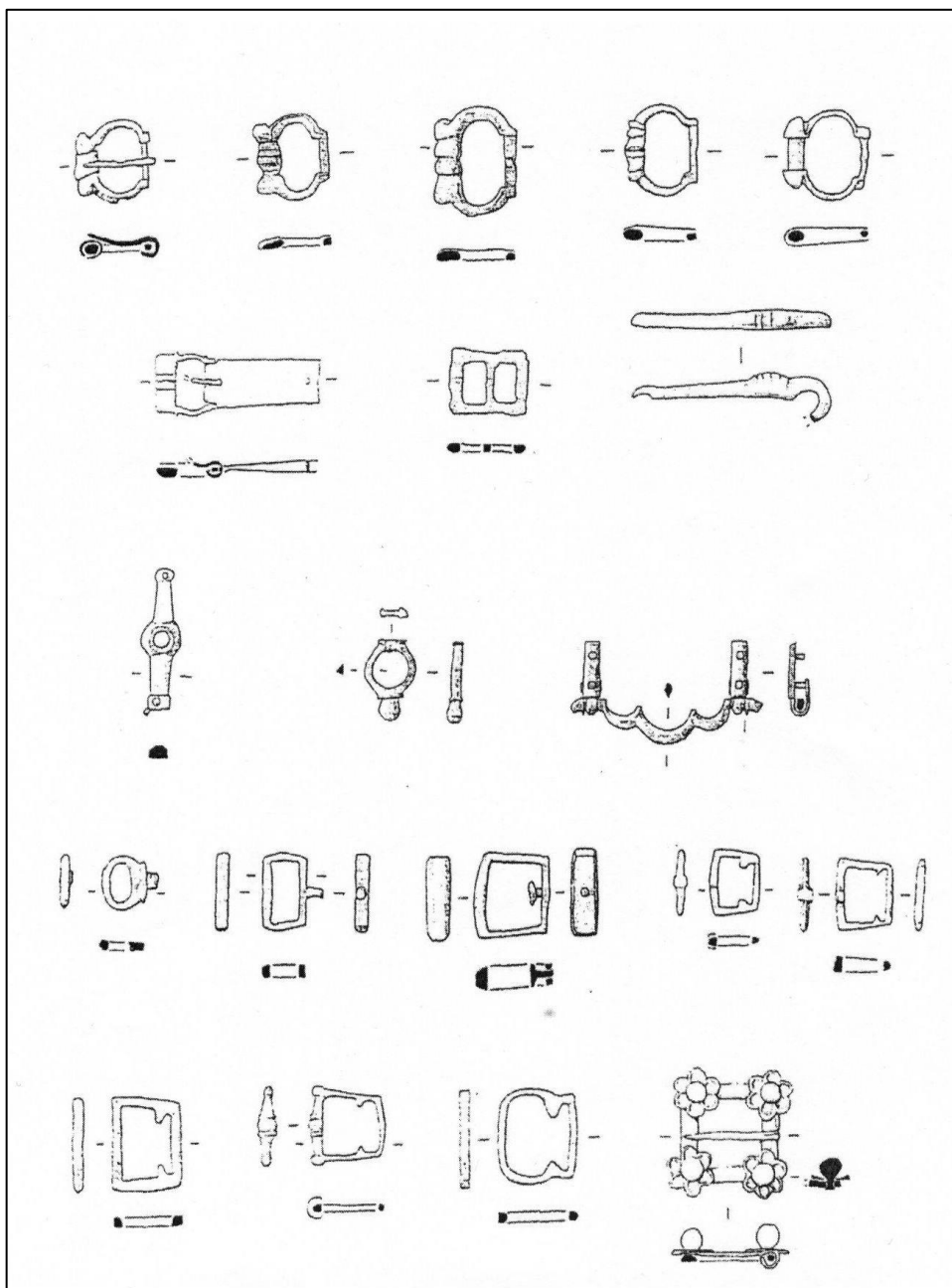
W trakcie badań archeologicznych prowadzony w 1983 roku na posesji przy Breite Strasse 26 w **Lubece** odkryto pozostałości warsztatu ludwisarskiego, którego chronologia sięga pierwszej połowy XIII wieku. Za budynkiem frontowym natrafiono na dwa piece wykonane z cegły. Starszy obiekt zachowany był tylko w niewielkim fragmencie. Były to ścianki ceglane oddalone od siebie o 50 cm. Obok nich znajdowała się jama służąca prawdopodobnie do składowania gliny. Młodszy, lepiej zachowany, piec miał okrągły kształt o średnicy 1,9 m. Z późniejszą działalnością warsztatu związany jest kolejny piec w formie czworoboku o wymiarach 2,4 x 2 m i wysokości 1 m. Służył on

do topienia metalu. W obrębie warsztatu znajdowało się również drewniane koryto wypełnione czystą gliną oraz beczka na wodę do chłodzenia rozgrzanego metalu. Pracownia zajmowała się przede wszystkim odlewaniem trójnożnych kociołków - grapenów, ale odkryto na jej terenie również formy do odlewania świeczników i kadzielnicy oraz niewielkiego dzwonu. W warsztacie wytwarzano także sprzączki i okucia do pasów. Odkryto połączone ze sobą odlewy sprzączek z profilowaną ramą. Wśród zbioru artefaktów pozyskanych ze stanowiska znajdowały się liczne fragmenty form odlewniczych, żużle, półfabrykaty, półsurowce w postaci sztabek miedzi, kawałki drutu oraz ścinki blach miedzianych. Mniejszą część znalezisk stanowiły przedmioty żelazne, takie jak kolce do sprzączek czy kabłąki do kociołków. Sama pracownia znajdowała się w oddaleniu od centrum miasta, ponieważ założona została na terenach podmokłych, gdzie był łatwy dostęp do gliny, którą wykorzystywano podczas produkcji. Ślady wytwórczości rzemieślniczej odkryto również na sąsiednich działkach przy tej samej ulicy pod numerami 24 i 28 oraz na oddalonej nieco posesji o numerze 20 (Gläser, Mührenberg 1998, s. 225-231; Wywrot-Wyszkowska 2019, s. 60-61).

Na uwagę zasługuje również pracownia odkryta w latach 1996-1997 w **Rostocku** przy ulicy Wollenweberstrasse 33/Sackpfeife, która zajmowała się nie tylko produkcją trójnożnych kociołków-grapenów, ozdób i aplikacji, ale również kościanych kostek do gry. Działalność warsztatu przypada mniej więcej na okres od drugiej ćwierci do końca XIII wieku. Został on zniszczony w wyniku pożaru prawdopodobnie w 1252 roku. Co ciekawe, w XIII wieku ulica Wollenweberstrasse nosiła nazwę *Kupferschmiedestrasse* – od kotlarzy, a ulica Sackpfeife była nazywana *Kleinschmiedestrasse* - od kowali rzeczy drobnych (Mulsow 2000, s. 249). W przyziemiu drewnianego budynku odnaleziono zbiór form do odlewania kociołków. Większość z nich znajdowała się w skupiskach, dzięki którym zidentyfikowano miejsce, w którym wykonywano odlewy. Na terenie warsztatu zlokalizowano również piec kopułowy. W narożniku budynku, ale również poza nim odnaleziono jamy, z których wydobywano glinę potrzebną do wyrobu form. Korzystano również z form kamiennych, które służyły głównie do produkcji elementów stroju. Były to formy dwu- i trzyczęściowe, w których odlewano prawdopodobnie przedmioty cynowo-ołowiane (tamże, s. 257). W wyniku prowadzonych prac znaleziono również wyroby oraz odpady poprodukcyjne świadczące o wytwórczości kościanej, co wyróżnia tę pracownię pośród innych wymienionych w niniejszym rozdziale przykładów. Poświadczą jednocześnie, że praktykowano różne formy działalności rzemieślniczej w obrębie jednego warsztatu (Mulsow 2000, s.248-258; Wywrot-Wyszkowska 2019, s 64).

W wyniku badań archeologicznych prowadzonych w 1987 roku przez Museum of London pod dzisiejszą Galerią Sztuki Guildhall w **Londynie** natrafiono na warsztat odlewniczy, który został wydatowany na połowę XIV–początek XV wieku. Produkowano w nim między innymi sprzączki, skuwki, aplikacje, brosze oraz metalowe zawieszki do toreb (ryc. 17). W obrębie stanowiska zachowało się dziewięć palenisk, ale nie wszystkie były użytkowane w tym samym czasie. Pozyskano dużą liczbę fragmentów tygli i form do odlewów, jak również wciąż połączonych ze sobą półfabrykatów. Na stanowisku została odkryta również gliniana forma wieloczęściowa do odlewania sprzączek z profilowaną ramą (ryc. 15: 1). Z jednej części takiej formy można było pozyskać dwanaście sprzączek (Egan 2003, s. 245-248; Dungworth 2003). Jest to przykład podobnej formy wieloczęściowej, której fragmenty odnaleziono w późniejszych latach również w warsztatach na terenie Pizy i Paryża (Thomas 2009, s. 221; Carrera 2018, s. 136, il. 8).

Na uwagę zasługuje również wytwórczość metalowa, która miała miejsce na placu Nowy Targ we **Wrocławiu**. Przykład ten jest potwierdzeniem, że wynajmowane przez rzemieślników budy służyły nie tylko do sprzedaży wyrobów, ale mogły być również miejscem ich wyrobu. Na placu wyodrębniono dwa obszary - 1 i 2, na których zaobserwowano koncentrację zarówno metalowych odpadów poprodukcyjnych, jak również gotowych wyrobów przeznaczonych najprawdopodobniej do sprzedaży. W granicach obszaru nr 1, którego datowanie przypada na drugą połowę XIII i trzecią ćwierć XIV wieku (5 faza funkcjonowania targu), natrafiono na skupisko przedmiotów związanych z wytwórczością metalową. Były to druty, rurki i blachy, cztery fragmenty form odlewniczych (kanały) oraz bryłka stopu ołowiu. Oprócz tego odkryto pojedyncze elementy do pasa. Większość gotowych przedmiotów znajdowała się jednak w innej części targu. W pierwszej połowie XIV wieku w granicach tego obszaru wzniesiono budynek w konstrukcji słupowej, który zinterpretowano jako budę, która stanowiła punkt produkcyjny lub stragan handlowy. Z interpretacji badaczy wynika, że przeznaczenie tego miejsca nie jest do końca znane, ponieważ sprzedawano na nim różne przedmioty.

Ryc. 17. Akcesoria stroju pozyskane w obrębie warsztatu w Londynie 1:1 (Egan 2003, s. 247).

Ślady działalności rzemieślniczej odkryto również na obszarze nr 2, znajdującym się we wschodniej części targu. Zespół pozyskanych tam przedmiotów wykazuje podobieństwo do tych z obszaru nr 1, ale jest on zdecydowanie większy. Gotowe produkty wskazują głównie na formowanie przedmiotów w blasze ze stopu miedzi. W tym miejscu natrafiono również na dwa fragmenty form odlewniczych, które świadczą o wykonywaniu także niewielkich odlewów. Na obu obszarach znajdowały się przede wszystkim bryłki surowców, ścinki blach miedzianych, odlewane druty oraz półprodukty skuwek do sprzączek i metalowych zakończeń do sznurówek. Jest to zbiór

nieskomplikowanych elementów do stroju, które można było łatwo wykonać w prowizorycznym warsztacie. Według badaczy tego stanowiska wszystko wskazuje na to, że przygotowywane w tym miejscu przedmioty sprzedawane były później przez wyspecjalizowanych handlarzy. Stragany wykorzystywane były przez rzemieślników, ale nie ma jasności, czy należały do jednego właściciela i jego ewentualnych pracowników czy użytkowane były przez różne osoby, zajmujące się tą samą profesją. Źródła pisane dotyczące placu Nowy Targ dostarczają informacji, że na jego terenie handlowali tzw. ubodzy kramarze. Przypuszcza się, że to właśnie ci niewyspecjalizowani rzemieślnicy mogli wykonywać niewielkie przedmioty bezpośrednio na straganie (Sawicki 2018, s. 113).

Produkcję rzemieślniczą prowadzoną w budach odnotowano również po południowej stronie ratusza w **Greifswaldzie**. Zespół zabytków odkrytych na omawianym terenie został wydatowany na drugą połowę XV wieku. Były to głównie kamienne formy do odlewania zawieszek wykorzystywanych do dekorowania wyrobów skórzanych lub elementów stroju, części przedmiotów brązowych i ołowianych oraz zużle. Pracownia zajmowała się również wyrobem kościanych paciorków lub guzików, o czym świadczą odkryte fragmenty płaskich kości z negatywami po wyciętych elementach. Ze źródeł pisanych wynika, że budy znajdujące się w tej części należały do krojowników sukna. Były zapewne wynajmowane przez różnych rzemieślników, więc jest duże prawdopodobieństwo, że jednym z nich był właśnie odlewnik, który być może produkował elementy stroju właśnie na potrzeby wytwórców odzieży (Wywrot-Wyszkowska 2019, 78). Proste odlewy wymagały niewielkiej obróbki, polegającej na usunięciu układu wlewowego oraz szwów po odlewie. Przedmiot mógł być dodatkowo rytowany i polerowany. Nie wymagało to wielu narzędzi, a sam odlew można było wykonać przy prowizorycznym palenisku. Jako materiał wykorzystywano prawdopodobnie części starych zużytych przedmiotów.

Podsumowując, wymienione powyżej warsztaty produkowały akcesoria stroju, które stanowiły powszechny element ówczesnej mody. Są one świadectwem lokalnej wytwórczości ozdób i części garderoby, wykonywanych z metali kolorowych, tak licznie odkrywanych podczas badań archeologicznych w późnośredniowiecznych miastach. Brakuje niestety jednoznacznych informacji dotyczących wytwarzania okuć końca pasa w obrębie wymienionych warsztatów. W przypadku placu Nowy Targ we Wrocławiu autor wspomina, że odnalezione na miejscu fragmenty blach mogły służyć do wyrobu zakończeń pasa. W pozostałych opracowaniach opisuje się przede wszystkim sprzączki i

aplikacje oraz wyroby nazwane bardzo ogólnie jako elementy pasa. Być może zabrakło szczegółowej identyfikacji fragmentów, których na pierwszy rzut oka nie można było zakwalifikować do tej kategorii zabytków lub okucia końca pasa były jednak towarem, którego formę i zdobienie dopasowywano według preferencji osoby zamawiającej niezależnie czy były wykonywane starannie w warsztacie czy na szybko na straganach. Jeżeli przyjrzymy się gdańskiej kolekcji okuć końca pasa to można zaobserwować zarówno egzemplarze wykonane z dbałością o szczegóły, jak i te wykonane niedbale.

Trudno jednak rozstrzygnąć, z czego wynika ich brak w przestrzeni warsztatów. W większości przytoczonych przeze mnie pracowni produkowano formowane w blasze aplikacje, które często współwystępowały na pasach razem z okuciami końca pasa, jakie zostały odnalezione na terenie Gdańska. Możemy zatem przypuszczać, że były one wykonywane w tym samym warsztacie.

Co najmniej cztery z omawianych pracowni (Lubeka, Paryż, Piza, Londyn) zajmowały się produkcją sprzączek z profilowaną ramą, które zostały wydzielone i zdefiniowane przez Ilse Fingerlin. Ustaliła ona ich chronologię na drugą połowę XIII wieku (1971, s. 58-93). W latach późniejszych sprzączki profilowane opisywał również Ingo Heindel (1990, s. 23). Stefan Krabath określił ten typ jako owalne sprzączki z profilowaną ramą, które pojawiły się już w drugiej połowie XII wieku i funkcjonowały co najmniej do końca XIV wieku (2001, s. 132-137). W Londynie znane są jeszcze z fazy datowanej na XIII a użytkowano je aż do końca XIV wieku (Egan, Pritchard 2002, s. 72-78). Były to sprzączki produkowane na masową skalę niemal w całej Europie. Sprzączki profilowane zostały wprowadzone do polskiej literatury przez Krzysztofa Wachowskiego w kontekście znalezisk śląskich (1995, s. 247-250). Sprzączki profilowane analogiczne do tych odkrytych w obrębie wymienionych przeze mnie warsztatów odnaleziono również na placu Nowy Targ we Wrocławiu. Ich chronologia przypada na okres pomiędzy pierwszą połową XIII a pierwszą połową XIV wieku (Sawicki 2017, s. 83-90). Tego typu sprzączki znane są także z bliższego nam Elbląga, gdzie ich chronologia została określona na mniej więcej połowę XIII wieku (Rybarczyk 2021, s. 108-109).

Produkcja wspomnianych powyżej akcesoriów stroju odbywała się zarówno w przeznaczonych do tego warsztatach (Londyn, Piza, Bruksela⁵³), jak również na marginesie lub w połączeniu z inną działalnością rzemieślniczą. Na podstawie powyższych przykładów można wnioskować, że produkcję najczęściej łączono z

⁵³ W przypadku tych warsztatów w opracowaniach nie ma wzmianki o produkcji brązowych naczyń czy innych przedmiotów codziennego użytku.

wytwórczością metalowych trójnożnych kociołków lub wraz z wyrobem innych mniejszych przedmiotów, na przykład kościanych. Stragany handlowe, czyli tzw. budy na placu Nowy Targ czy w okolicy ratusza w Greifswaldzie stanowią z kolei przykład miejsc tymczasowej wytwórczości niewielkich i prostych w wykonaniu metalowych elementów ubioru.

Jak wynika z analizy przytoczonych powyżej przykładów obecność akcesoriów stroju w przestrzeni warsztatu nie zawsze musiała oznaczać, że jego właściciel trudnił się wytwarzaniem tych elementów. Mam tu na myśli przede wszystkim te miejsca, w których rzemieślnik zajmował się wyrobem innych przedmiotów, a w ich obrębie nie odnaleziono form do odlewania akcesoriów stroju czy ich półfabrykatów. Oprócz zakupionego surowca rzemieślnicy pozyskiwali metale potrzebne do produkcji ze starych, zniszczonych przedmiotów. Dopiero różnicę pomiędzy tym, co udało się rzemieślnikowi odzyskać, a potrzebną do odlewania masą metalu uzupełniano importowanym surowcem (Majewski 2005, s. 32). W pracowni ludwisarskiej w Stargardzie, w zasypiskach dołów odlewniczych, występowały nie tylko liczne fragmenty brązów, które dostały się do ziemi w trakcie zalewania form, ale także części naczyń oraz sprzączka, które zinterpretowano jako złom przeznaczony do przetopienia (Majewski 2013, s. 51). Przypuszcza się, że warsztat odkryty w Pizie również był zaopatrywany w surowiec w postaci gotowych wytopionych wlewk i złomu. Potwierdzenie stanowią odnalezione w jego przestrzeni celowo połamane przedmioty⁵⁴, które przygotowano do wytopu poprzez zmniejszenie ich wielkości (Carrera 2018, s.132). Być może obecność aplikacji wciąż znajdujących się na fragmentach skóry odkrytych w obrębie paryskiego warsztatu należy również tłumaczyć jako zużyte lub zniszczone przedmioty przeznaczone do recyklingu (Thomas 2009, s. 442). Nie zmienia to jednak faktu, iż w dwóch ostatnich warsztatach produkowano akcesoria stroju, czego świadectwem są formy odlewnicze służące do ich wykonania oraz półfabrykaty. Przytoczone powyżej informacje są potwierdzeniem, że odzyskiwano nie tylko drogie metale kruszcowe, ale również te niekruszcowe.

5.2. Gdańskie rzemiosło metalowe w przekazach historycznych

Biorąc pod uwagę liczebność zbioru oraz jakość wykonania zakończeń pasa widać, że gdański rzemieślnik zajmujący się ich wyrobem dobrze opanował techniki

⁵⁴ W artykule nie znajduje się informacja o jakie dokładnie przedmioty chodzi.

„złotnicze”. Posiadał także wiedzę na temat właściwości surowców i ich stopów oraz znał panujące w tamtym czasie trendy. W celu podkreślenia dekoracyjnych i plastycznych walorów materiału musiał on uwzględnić podatność metalu do obróbki oraz zastosować odpowiedni stop, aby uzyskać jego najlepsze właściwości technologiczne.

Historia gdańskiego rzemiosła ozdób oraz elementów stroju sięga XI wieku i początków istnienia grodu. Pozostałości pracowni odlewniczej odkryto na terenie podgrodzia (stanowisko 1), zamieszkałym przez ubogą ludność rzemieślniczo-rybacką. Na ślady działalności odlewniczej natrafiono również w przedlokacyjnej dzielnicy rzemieślniczej (stanowisko 2), której powstanie przypada na третią ćwierć XII wieku.

Najstarsza odkryta pracownia znajdująca się na podgrodziu (stanowisko 1) mieściła się w drewnianym budynku wykonanym na zrąb z trzema paleniskami. Dwa paleniska ułożono z kamieni i obłożono bierwionami, a ostatnie pierwotnie otwarte palenisko zostało przebudowane na piec kopułowy wykonany z gliny wzmocniony żebrowaniem z patyków. Przypuszcza się, że ze względu na dużą ilość palenisk w warsztacie mogły pracować dwie, a nawet trzy osoby. Wewnątrz natrafiono na kilkanaście fragmentów żużli o barwie zielono-niebieskiej, połówkę niewielkiego tygla oraz fragmenty formy odlewniczej. Była to gliniana forma niszcząca, którą rozbito w celu wydobywania odlanego przedmiotu. W poziomach znajdujących się powyżej pracowni, w warstwie pożarowej odkryto kilkadziesiąt tygielków oraz półwytwór drutu miedzianego, jednak ich przynależność do konkretnego domostwa jest trudna do określenia. Wśród materiału pozyskanego w trakcie badań znalazły się również kawałki ołowiu oraz dwie sztabki miedziane, będące półwytworem do ciągnięcia drutu. Badania metaloznawcze zawartości tygielków wykazały, że na omawianym stanowisku posługiwano się miedzią, cyną, ołowiem i wyjątkowo srebrem. Odlewnik wyrabiał przedmioty przede wszystkim dla mieszkańców grodu. Wśród nich znalazły się kabłączki skroniowe, pierścionki, części naszyjników, wisiorki, kolczyki, spinki, sprzączki do pasa, ale również okucia pochew noży. Jest to zbiór przedmiotów charakterystyczny dla okresu wczesnego średniowiecza terenu Słowiańszczyzny. W materiale zarejestrowano również niewielką ilość importów pochodzących ze Skandynawii oraz krajów wschodnio-bałtyckich (Hołowińska 1959, s. 55-104).

Na ślady działalności odlewniczej natrafiono również na terenie przedlokacyjnej dzielnicy rzemieślniczej, do której należało także dawne nabrzeże portowe (stanowisko 4). Stanowisko, na którym odkryto znajduje się pomiędzy ulicami Podwale Staromiejskie, Igielnicka, Olejarna (stanowisko 2). Zagospodarowanie tego obszaru

rozpoczęło się w trzeciej ćwierci XII wieku. Dzielnica funkcjonowała aż do początku XIV wieku. Rozwijały się w tym miejscu wyspecjalizowane warsztaty rzemieślnicze: szewskie, garbarskie i rogowiarskie. Wiele wskazuje na to, że również złotnicze. Podczas badań prowadzonych w tej części Gdańska odkryto liczne bryłki i ścinki metalu, formę odlewniczą, półfabrykat zapinki cynowej oraz gotowe ozdoby i elementy stroju takie jak kabłączki skroniowe, pierścionki, sprzączki, klamry haczykowate do pasa, ozdobne nity na skórze oraz takie przedmioty jak okucia pochew noży czy okucia okładziny rękojeści noży. Bogaty asortyment zabytków odkrytych w części rzemieślniczej na stanowisku 2, wykazuje większą zamożność ludności zamieszkującej ten obszar, od wcześniej opisywanego grodu (stanowisko 1). Zauważalny jest również przełom dotyczący przejścia z wykonywania przedmiotów głównie na zamówienie na wytwórczość masową, który miał miejsce prawdopodobnie około wieku XII. Osada rozpowszechniła produkcję przedmiotów na większą skalę, dzięki czemu pokrywała najprawdopodobniej zapotrzebowanie nie tylko Gdańska, ale również jego okolic. Oba stanowiska dostarczyły zabytków charakterystycznych dla okresu wczesnego średniowiecza.

W wyniku rozwoju społecznego miasta, bogaceniu się mieszkańców, przemian kulturowych, postępu rzemiosł, zmianom uległ również strój i jego elementy, które musiały spełnić nowe potrzeby funkcjonalne i estetyczne. To, co pozostało jednak niezmiennie to podstawowe techniki: odlewania, kucia, formowania w blasze i ciągnięcia drutu, które wykorzystywano również w późniejszym okresie.

Zapotrzebowanie na różnorodne wyroby wzrosło wraz z rozwojem miasta. Przedstawiciele rzemiosła metalowego początkowo skupieni byli w jednej grupie – kowali. Dopiero od połowy XIV wieku zaczęły wyodrębniać się poszczególne specjalizacje, które zrzeszały się w korporacje rzemieślnicze.

W wyniku nagromadzenia się dużej liczby rzemieślników na danym obszarze powstały cechy poszczególnych rzemiosł, które chroniły interesy rzemieślników, regulowały warunki ich pracy i produkcji oraz kontrolowały jakość wyrobów. Kluczowe znaczenie miał zakup surowca i sprzedaż gotowych przedmiotów. Tylko starsi cechu mogli kupować towar hurtem, by następnie dzielić go na poszczególnych członków cechu (Kiryk 1972, s. 35). Próbowano zwalczać w ten sposób konkurencję, ułatwiano pozyskanie zaopatrzenia przez mniejsze warsztaty oraz zapobiegano pogłębianiu się różnic majątkowych (Michalska 2002, s. 19). Różnorodność specjalizacji oraz liczba poszczególnych rzemieślników wynikała z wielkości danego miasta oraz zapotrzebowania na poszczególne wyroby.

Nie ma wątpliwości, że wytwórców okuć końca pasa należałoby szukać wśród rzemieślników branży metalowej. W gdańskich źródłach nie występują niestety nazwy takich rzemieślników jak *Rinkelschmied/Shnallenmacher* (producent sprzączek), *Taschenbügelmacher* (producent ram toreb), *Knopfmacher* (producent guzików), *Heftelmacher* (producent haczyków i oczek) czy *Nestelmacher* (producent okuć sznurowadeł), które od razu sugerują wytwórcę poszczególnych akcesoriów stroju. Wymienieni wyżej rzemieślnicy znani są na przykład z Norymbergi (karty z manuskryptu *Hausbuch der Mendelschen Zwölfbrüderhausstiftung* 1425-1549). W późnośredniowiecznym Paryżu również działali tzw. *Boucliers*, czyli rzemieślnicy, którzy wykonywali sprzączki do pasów oraz obuwia i inne okucia wykorzystywane przy skórzanych elementach oporządzenia jeździeckiego. Pracowali oni głównie w miedzi (Bourlet, Thomas 2016, s. 368).

Wracając do rozważań dotyczących Gdańska pierwsze rzemiosło, które przychodzi na myśl mając na uwadze akcesoria stroju to złotnictwo. Wśród eksponatów muzealnych znajdują się pasy, będące dziełami sztuki złotniczej i świadczące o wysokim kunstcie tego rzemiosła. Złotnicy (*Goldschmiede*) produkowali jednak głównie w srebrze i złocie, wykonując przedmioty na zamówienia zamożnych warstw społecznych, kościołów oraz władz miejskich i cechowych. Ze względu na wykorzystywanie drogich kruszców byli oni ściśle kontrolowani przez władze cechu. Najstarsze wzmianki o złotnikach miejskich pochodzą z ksiąg z 1357 roku. Na terenie Głównego Miasta w latach 1357-1453 znajdowało się 39 mistrzów tej specjalizacji. Pierwszy znany statut cechowy pochodzi z 1409 roku, natomiast sam cech został założony prawdopodobnie już w drugiej połowie XIV wieku, na co wskazują nazwiska złotników, określanych jako starszych cechu, widniejące w księgach miejskich z 1378 roku. W spisie z 1481 roku znanych było już 61 nazwisk złotników, a w latach 1588-1650 liczba reprezentantów rzemiosła złotniczego wzrosła do 74 (Bogucka 1962, s. 144; Rembowska 1971, s. 23-24).

W literaturze dotyczącej gdańskich złotników czytamy, że w warsztatach wykorzystywano miedź i cynę, ale stanowiły one głównie domieszki, które zapewniały odpowiednią twardość metalu. W wyrobach złotniczych używano złota w stopie z miedzią i srebrem oraz srebra z domieszką miedzi i cyny (Rembowska 1971, s. 48). W statucie z 1418 roku nakazano, aby „na grzywnę czystego srebra dodawać 1 skojec przymieszki, a przy drobnych wyrobach, takich jak pasy czy guziki, dopuszczano 1,5 skojca przymieszki” (Bogucka 1962, s. 148). Wykonywane przez złotników srebrne pasy są często wzmiankowane w testamentach i inwentarzach. Odkrywane w trakcie badań

archeologicznych elementy pasów z metali kolorowych stanowiły w wielu przypadkach ich wierne naśladownictwo.

W 1395 roku według postanowień pruskich, za pozłacanie przedmiotów fałszywą pozłotą, groziła złotnikowi kara pozbawienia go praw do wykonywania rzemiosła. Natomiast według statutu złotników Głównego Miasta z 1418 roku rzemieślnik nie mógł zmniejszać wartości złota dostarczonego mu do przeróbki oraz fałszować pozłoty. Zarządzenie to powtarza się jeszcze w 1540 roku, ale nie precyzuje dokładnie jakiej próby złota należy używać (Bogucka 1962, s. 148). Mimo wszystko w gdańskich warsztatach przodowało srebro, co widać również w zapisach testamentowych, w których pasy wykonywane są ze srebra. Złoto pojawia się głównie przy biżuterii (Możejko 2010, s.).

W 1412 roku władze Prus wydały rozporządzenie, w wyniku którego przetop srebra mógł się odbywać tylko w 6 największych miastach⁵⁵. Jednym z nich był właśnie Gdańsk. W 1417 roku srebro mógł przetapiać wyłącznie złotnik, który miał obowiązek robić to jawnie w otwartym na ulicę warsztacie. Ten sam zapis został powtórzony w 1418 roku w statucie cechowym. Było to jeszcze zanim powstała wzmiankowana w 1423 roku huta srebra, którą utworzono na Starym Mieście w okolicach ulicy Nowej Grobli, czyli dzisiejszej ulicy Łagiewniki. Hutę utworzono po to, aby władze miejskie miały większą kontrolę nad procesem wytopu drogiego surowca (tamże, s. 146). Służyła ona do przetopu srebra, które przygotowywano w formie sztabek do dalszej obróbki już w samym warsztacie złotniczym.

Faktem jest, że złotnik posiadał zarówno umiejętności do wykonania elementów stroju, jak również miał dostęp do surowców, z których wykonano również zbiór odkrytych na terenie Gdańska okuć końca pasa. Nie można zatem całkowicie wykluczyć złotników jako wytwórców akcesoriów stroju z metali kolorowych, zwłaszcza że wymienia się aż 61 nazwisk złotników na terenie Głównego Miasta w drugiej połowie XV wieku. Z perspektywy moich rozważań najbardziej interesujący się jest dodatek do statutu złotników z Głównego Miasta wydany w 1451 roku, który zakazuje wyrobu pasów i innych przedmiotów z miedzi i mosiądzu, chyba że złotnik jasno zaznaczy, że sprzedawane przez niego wyroby, nie są wykonane ze szlachetnego metalu. Postanowienie to zostało powielone w 1540 roku. Fałszowanie przez złotników swoich wyrobów lub po prostu wytwarzanie ich z tańszych surowców, na przestrzeni kilkudziesięciu lat od pojawienia się statutu w 1418 roku, stało się na tyle powszechne,

⁵⁵ Oprócz Gdańska rozporządzenie dotyczyło również Chełmu, Torunia, Elbląga, Braniewa i Królewca.

że wymagało uregulowania. Bardziej prawdopodobne jest, że złotnik mając swoją renomę nie chciał obniżyć cen swoich wyrobów zatem częściej dopuszczał się fałszerstw niż jawnie sprzedawał produkty o niższej wartości. Wynika to również ze skarg, których treść przytaczam poniżej (Bogucka 1962, s. 150).

Na podstawie powyższych danych można zatem uznać, że od pierwszej połowy XV aż do połowy XVI wieku złotnicy wykonywali nie tylko przedmioty ze srebra i złota, ale również te ze stopów miedzi, jednak z przewagą tzw. podróbek. Świadczą o tym notorycznie łamane przez rzemieślników, trudniących się złotnictwem, zapisy statutów cechowych, wzmiankowane w źródłach pisanych w postaci skarg wpływających do władz miejskich. W 1438 roku kierowane są zażalenia od miast pruskich, że złotnicy nie przestrzegają receptur, „wykonując pasy i inne wyroby z miedzi i fałszując srebro i złoto”. Podobne zapisy pochodzą z 1446 roku. W XV wieku skargi nie dotyczyły wyłącznie fałszowania wyrobów przez złotników, ale składane były również przez samych złotników, którzy z niepokojem obserwowali wzrost oszustów produkujących wyroby z fałszywego srebra. Dopiero w 1595 roku zostało wydane rozporządzenie przeciwko podrabianiu wyrobów złotniczych, z którego jasno wynikało, że „jacyś *źli ludzie* z miedzi pomieszanej ze srebrem produkują konwie, łyżki, pasy itp. przedmioty i sprzedają jako srebrne. Podobnie jako złote sprzedają miedziane, trochę tylko pozłacane, łańcuchy, bransolety itd.”. Dopiero z tego zapisu jasno wynika, że fałszerstwa wykonywano na dwa sposoby. Odbывало się to albo na etapie zmiany receptury stopu w czasie produkcji wyrobu albo przy wykańczaniu powierzchni za pomocą złota, czyli pozłoceniu gotowego miedzianego przedmiotu, który miał imitować ten wykonany ze złota. W 1621 roku starsi cechu złotników byli zmuszeni zgłosić się do Rady Miejskiej o pomoc w zwalczeniu coraz większej liczby fałszowanych przedmiotów, która miała pochodzić albo od partaczy lub spoza Gdańska (tamże).

W prężnie rozwijającym się Gdańsku dużą część rzemieślników stanowili kowale. Reprezentanci branży metalowej byli wzmiankowani już w najstarszych źródłach pisanych, jeszcze przed utworzeniem cechu, pod ogólną nazwą „kowali” (*Schmiede, Fabri*) i stanowili jedną z najliczniejszych grup zawodowych. Nie zachowały się niestety statuty cechowe kowali z Głównego i Starego Miasta. Wiadomo jednak, że w XIV wieku na terenie Głównego Miasta wyodrębniło się wiele specjalizacji: kowale produkujący kotwice (*Ankerschmiede*), kowale właściwi (*Grobschmiede*), kowale rzeczy drobnych (*Kleinschmiede*), ślusarze (*Schlossere*), nożownicy (*Messerschmiede*), iglarze (*Nadelschmiede*), producenci gwoździ (*Nagelschmiede*), kotlarze (*Kupferschmiede*) oraz

podkownicy (*Huffschmiede*). Spis rzemieślników z Głównego Miasta pochodzący z 1416 roku zawiera nazwiska 56 osób z branży kowalskiej. Do roku 1526 ta liczba zostaje mniej więcej utrzymana, ponieważ odnotowuje się 55 nazwisk (tamże, s. 107).

Na Młodym Mieście według statutu kowalskiego z 1387 roku istniało dziewięć specjalizacji kowalskich: kowale okrętowi (*Schiffschmiede*), *Kuthelorre*⁵⁶(?), wytwórcy zakrętek metalowych (*Korreschmiede*), płatnerze (*Plattere*), producenci butelek (*Flaschenschmiede*), nożownicy (*Messerschmiede*), kowale rzeczy ciężkich – właścivi (*Grobschmiede*), kowale rzeczy drobnych (*Kleinschmiede*) oraz ślusarze (*Schlossere*) (Michalska 2002, s. 59-61).

Osobną grupę rzemiosł metalowych stanowili konwisarze (*Kannengiessere*, *cantrifusores*, *cantrifices*), mosiężnicy i ludwisarze (*Roth- i Gropengiessere*, czasem również *Glockengiessere*). Theodor Hirsch opisuje reprezentantów tych zawodów jako *Zinngiessere*, *Kanngiessere* i *Grapengiessere*, czyli cynowników, konwisarzy i ludwisarzy (1858, s. 299-300). W drugiej połowie XV wieku opisywani rzemieślnicy pracowali we wszystkich dzielnicach ówczesnego Gdańska. M. Bogucka zauważa, że liczba warsztatów wzrosła w tym czasie znacząco, co spowodowało, że rzemieślnicy zaczęli się grupować coraz częściej na przedmieściach. W początkach XVI wieku liczba rzemieślników wszystkich specjalizacji metalowych, włączając do nich również zegarmistrzów, producentów latarń oraz lutowników, przekroczyła setkę (1962, s. 108).

Mianem lutowników określa się w gdańskich źródłach osoby (*Kesselbussere*, w późniejszym okresie *Kesselflickere*) trudniące się lutowaniem kociołków i innych naczyń (tamże, s. 108). Byli to prawdopodobnie domokrażcy, choć na przykładzie późnośredniowiecznego ludwisarni w Stargardzie wiadomo, że tego typu naprawy wykonywano również w samych warsztatach (Majewski 2013, s. 65, ryc. 22). W statucie gdańskich konwisarzy i ludwisarzy ze Starego Miasta z 1405 roku⁵⁷ oraz w statucie z Głównego Miasta z 1440 roku pojawia się informacja o zakazie sprzedaży przez lutowników nowych wyrobów pod karą 6 funtów wosku (Bogucka 1962, s. 108, za: Simson 1918, nr 118, s. 80-81). Na przełomie XVI i XVII wieku byli oni traktowani jako partacze, ponieważ prawo do naprawy kotłów mieli w tym czasie wyłącznie kotlarze (Bogucka 1962, s. 112).

⁵⁶ E. Michalska określa ich jako prawdopodobnych producentów wiatrowskazów (2002, s. 59).

⁵⁷ P. Simson opisuje „*Der Rat der Altstadt Danzig verleiht den Grapen- und Kannengiessern eine Ordnung*” (1918, nr 118).

Przyjmuje się, że w związku z wczesnym założeniem cechu konwisarzy, ludwisarzy i mosiężników na Starym Mieście (1405 r.) musiało istnieć w tym czasie już sporo warsztatów tych rzemiosł. Na Głównym Mieście w księdze czynszów gruntowych w 1357 roku odnotowany został tylko jeden konwisarz, natomiast w spisie podatkowym z 1377-1378 roku było znanych już 6 konwisarzy i ludwisarzy. Zamieszkiwali oni ulicę Długą i Kaletniczą. Ich liczba wciąż rosła, ponieważ w 1416 roku w spisie podatkowym odnotowano 17 konwisarzy i garncarzy. M. Bogucka przypuszcza, że w 1416 roku liczba wszystkich warsztatów odlewniczych na terenie całego miasta wynosiła od 20 do 25. Ta liczba bez problemu zabezpieczała potrzeby miejscowej ludności. Gdańsk posiadał już w drugiej połowie XIV wieku renomowanych mistrzów odlewników znanych poza granicami miasta. Wykonali oni dzwon „Osana” dla kościoła Panny Marii w 1373 roku oraz dzwon „Apostolica” w 1383 roku. Znany gdański odlewnik Gert Benning wykonał wielki dzwon „Gratia Dei” dla kościoła Mariackiego w 1453 roku (Hirsch 1858, s. 330; Bogucka 1962, s. 109-110). W drugiej połowie XV wieku obserwuje się rozkwit gdańskiego odlewnictwa, a mistrzowie wytwarzają dzwony na zamówienie innych miast w północno-zachodniej Europie. W 1532-1599 roku odnotowano 33 konwisarzy, 10 mosiężników i 3 ludwisarzy (Bogucka 1962, s. 121).

W wyniku rozwoju budownictwa w drugiej połowie XVI i pierwszej połowie XVII wieku rzemiosła metalowe przeżywają rozkwit. Na początku XVI wieku w źródłach pisanych występują 84 nazwiska osób związanych z rzemiosłem metalowym. Gdańsk stanowi w tym czasie jeden z największych ośrodków rzemieślniczych na ziemiach polskich. W źródłach pojawiają się kowale właściwi (*Grobschmiede*, *Huffschmiede*, *Stahlchmiede*, *Hammerschmiede*), kowale rzeczy drobnych (*Kleinschmiede*), którzy przejmują działalność ślusarzy, kotlarze (*Kupferschmiede*), lutownicy-naprawiacze (tzw. *Kasselflickere*), nożownicy (*Messerschmiede*), miecznicy (*Schwerdtfegere*), iglarze (*Nadelschmiede*), producenci przetaków i drucianych sit do zboża i mąki (tzw. *Siebemachere*) oraz grabi i szufla do zboża (tzw. *Kornhatpenmachere*), pierścienicy (*Ringmachere*), zegarmistrze, producenci blachy, drutu oraz wyrobów blaszanych i drucianych takich jak lichtarze, latarnie, sita (blacharze, czyli *Klempnere*), gwoździarze (*Nagelschmiede*), pancernicy (*Panzermachere*), puszkarze i rusznikarze (*Buchsen- i Lademachere*) oraz specjaliści zwani *Härtere* – być może hartujący żelazo i stal, pojedynczy ostrogarze oraz rzemieślnicy produkujący narzędzia precyzyjne, na przykład przyrządy nawigacyjne (*Cirkelschmiede*). Nie jest znana dokładna liczba wszystkich

warsztatów kowalskich, ale musiało być ich w tym czasie co najmniej kilkadziesiąt (tamże, s. 111-120).

Wśród rzemiosł odlewniczych, na przełomie XVI i XVII wieku, wciąż pojawiają się konwisarze, mosiężnicy i ludwisarze. W księgach cechowych z 1529 roku zapisanych jest 10 mistrzów konwisarskich, 3 mosiężnych oraz 1 ludwisarz. W latach 1600-1650 występują 31 konwisarzy, 11 mosiężników i 1 ludwisarz. W drugiej połowie XVI wieku wśród odlewników, zwłaszcza konwisarzy, pojawiają się również rzemieślnicy produkujący metalowe zakrętki do butelek nazywani *Schraubmachere*. W pierwszej połowie XVII wieku było ich na terenie Gdańska 8 (tamże, s. 121-122).

Od samego początku istnienia korporacji cechowych odlewnicy, tak samo jak złotnicy, byli ściśle kontrolowani przez władze cechu. W 1361 roku na zjeździe hanzeatyckim w Lubece została ustalona receptura na mieszaninę cyny i ołowiu, którą konwisarze powinni przestrzegać. Flasze i misy miały być wykonywane z czystej cyny, a trzonki i uszy ze stopu cyny i ołowiu w określonych przez władze proporcjach. W 1376 roku stosunek cyny do ołowiu miał wynosić 3:1. Nakazy te były jednak notorycznie łamane. Standardową praktyką było zaniżanie ilości drogiej cyny na rzecz tańszego ołowiu. Ustalona ogólnie receptura obowiązywała również mosiężników i ludwisarzy, którzy byli zobowiązani używać do odlewów mieszaniny twardej miedzi z miękką w stosunku 2:1. Na przestrzeni XV wieku temat ten był kilkakrotnie ponawiany, a receptury zmieniane w zależności od wyrobu (tamże, s. 123).

Ważni dla omawianego tematu są również paskarze, zwani paśnikami (*Gürtler*). Byli oni wytwórcą pasów i należeli do gdańskich rzemiosł skórnich. Pierwsza wzmianka na ich temat pojawia się w 1364 roku i dotyczy Głównego Miasta (Hirsch 1858, s. 315). W 1380 roku na terenie Gdańska było łącznie już 42 paskarzy. Na Młodym Mieście paskarze tworzyli wspólny cech wraz z kaletnikami. Powstał on w 1412 roku. Na Głównym Mieście w 1416 roku odnotowano łącznie 20 paskarzy i rymarzy (Bogucka 1962, s. 127; Hirsch 1858, s. 300, 315). W 1526 roku liczba warsztatów spadła. W źródłach odnotowuje się zaledwie 13 warsztatów paskarzy, rymarzy i siodlarzy. Ta tendencja utrzymała się aż do połowy XVII wieku (Bogucka 1962, s. 131-132).

Warto również wspomnieć o kaletnikach, którzy są często wymieniani wraz z rękawicznikami oraz producentami sznurowadeł. Tych ostatnich włączono do cechu kaletników dopiero w 1581 roku. Było ich na tyle mało, że nie byli w stanie utworzyć odrębnej korporacji. W źródłach kaletnicy pojawiają się już od połowy XIV wieku, natomiast dopiero od 1385 roku znamy ich dokładną liczbę. Było ich w Gdańsku 46.

Z kolei spis z 1416 roku zawiera 41 nazwisk osób trudniących się tym rzemiosłem (Bogucka 1962, s. 132-133). Kaletnicy mieszkający na Młodym Mieście należeli do cechu kaletników ze Starego Miasta aż do 1412 roku, kiedy to kaletnicy z Młodego Miasta utworzyli cech wraz z paskarzami. W latach 30. XV wieku młodomiejscy kaletnicy posiadali parcelę przy kościele św. Jakuba na Nowej Grobli, czyli dzisiejszej ulicy Łagiewniki (Samól 2018, s. 273). W połowie XVI wieku łącznie na terenie Gdańska było 30 warsztatów kaletniczych (Bogucka 1962, s. 132-133).

Wśród miejskiej społeczności funkcjonowali również partacze, czyli osoby działające na terenie jurysdykcji bez uprawnień do wykonywania zawodu. Wyróżniało się nie tylko partaczy z terenu miasta, ale również przedmieść i tych działających na terenie klasztorów. Byli to zarówno rzemieślnicy, którzy wytwarzali przedmioty dorywczo dla polepszenia swojej sytuacji materialnej, niekiedy również w celu zbierania kwoty potrzebnej do uzyskania mistrzostwa, ale również tacy, którzy trudnili się tym na co dzień. Duże skupiska partaczy znajdowały się przy gdańskich klasztorach, gdyż miały one prawo do utrzymywania jednego rzemieślnika z danej specjalizacji po to, by zaspokoić własne potrzeby na dane wyroby (tamże, s. 303).

W okresie XIV i XV wieku działalność partaczy nie była w Gdańsku aż tak popularna, jak w XVI i XVII wieku. Pierwszy przywilej, który wydano w celu ochrony rynku zbytu rzemieślników cechowych pochodzi z 1475 roku. Członkowie cechów mieli wyłączność w produkcji w odległości 5 mil od murów miejskich. Wyroby pozacechowe dopuszczano jednak na rynek miejski w trakcie jarmarku św. Dominika oraz w dni handlowe, czyli w soboty. Dużo nowych towarów sprzedawano również na Tandecie. W wytwórstwie metalowym działalność partaczy nie była aż tak dokuczliwa, jak w przypadku innych rzemiosł. Zapewne ze względu na specyfikę samego rzemiosła kowalskiego, którego nie dało się wykonywać w ukryciu. Skarżyły się głównie rzemiosła metalowe zajmujące się produkcją mniejszych przedmiotów – na przykład iglarze, nożownicy i ślusarze. Pierwsza znana wzmianka dotycząca ubiegania się kowali o likwidację warsztatów partackich oraz wprowadzenie kar pieniężnych pochodzi z 1569 roku. Partacze z cechu metalowego zamieszkiwali głównie tereny poza miastem, na Szkotach oraz Długich i Nowych Ogrodach (Bogucka 1962, s. 300-306; Michalska 2002, s. 46-47). Liczne skargi dotyczące partaczy wystosowywali również złotnicy oraz gdańscy skórnicy - w tym często kaletnicy. Ze źródeł wynika, że z czasem znaleźli dla siebie korzyści z tej sytuacji skupując od partaczy ich wyroby, by sprzedawać je jako

swoje. Z usług partaczy korzystali głównie mieszczenie, kupcy oraz kramarze, którzy handlowali wytworzonymi przez nich przedmiotami (Bogucka 1962, s. 301, 305).

Analizując listę gdańskich rzemieślników, którzy zajmowali się w okresie pomiędzy XIV a XVII wiekiem wykonywaniem przedmiotów metalowych na próżno szukać konkretnej grupy wytwórców, którą z całą pewnością można powiązać z wykonywaniem akcesoriów stroju, w tym okuć końca pasa. Faktem jest, że srebrne pasy, wymieniane w źródłach pisanych, zamawiane były u złotników. Patrząc jednak na to, że analizowany zbiór zabytków w całości reprezentuje przedmioty wykonane z metali nieszlachetnych, z przewagą egzemplarzy ze stopów miedzi, to wytwórcami byli najprawdopodobniej inni reprezentanci rzemiosła metalowego. Wiele wskazuje na cech konwisarzy, ludwisarzy i mosiężników. Zajmowali się oni odlewnictwem oraz posiadali dostęp do miedzi, cyny i ołowiu. Konwisarzom przypisuje się głównie cynę oraz stop cyny i ołowiu, podczas gdy ludwisarze i mosiężnicy pracowali przede wszystkim w stopie miedzi – w brązach i mosiądzach. Ludwisarze nazywani są odlewnikami kociołków (*Grapengiessere*). W niemieckiej literaturze opisywani są jako wytwórcy kociołków, sprzączek, skuwek, moździerz, lichtarzy oraz innych przedmiotów użytkowych, ale także większych i bardziej skomplikowanych przedmiotów takich jak posągi, płyty nagrobne, kraty, kołatki, kadzielnice, chrzcielnice, dzwony i działa. Mosiężnicy (*Rotgiessere*) wykonywali głównie lichtarze, świeczniki i płyty nagrobne (Majewski 2006, s. 280). Nie można wykluczyć również istnienia niewyspecjalizowanych rzemieślników, którzy trudnili się wykonywaniem różnych niewielkich przedmiotów z tego samego surowca na przykład elementów stroju, szpilek, okuć do sznurowadeł czy mniejszych naczyń.

Z pewnością funkcjonowały w tym czasie warsztaty, które wytwarzały akcesoria stroju z metali kolorowych robiąc to w sposób oficjalny, zaspokajając tym samym lokalne zapotrzebowanie na tego typu wyroby. Możliwe, że w źródłach pisanych nie ma informacji dotyczących sprzączek czy okuć końca pasa, ponieważ brano pod uwagę przede wszystkim cały przedmiot, czyli pas, a nie jego poszczególne elementy.

W związku z tym kolejną kwestię stanowi zakres pracy gdańskich paskarzy. Zajmowali się oni wykonywaniem skórzanych pasków, do których mocowali metalowe elementy. Z zapisów cechowych paskarzy i kaletników z Młodego Miasta wynika, że paskarze w ramach sztuki mistrzowskiej byli zobowiązani wykonać męski pas z podwójnymi pierścieniami, sprzączką i półksiężcem, które należy wykuć z żelaza oraz pas damski z zamszowej skóry (?) z prostymi (walcowanymi) pierścieniami z wyciętymi

otworami (...) sprzączką (sprzączkami) oraz półksiężycem (na drugim końcu). Statut z 1412 roku przyznawał również paskarzom wyłączone prawo do pracy w mosiądzu, drucie oraz zamszowej skórze⁵⁸ (Hirsch 1858, s. 315). Przekładając informację ze źródeł pisanych na materiał archeologiczny wiele wskazuje na to, że paskarz miał wykonać pas zakończony okuciem w kształcie półksiężyca. Jest to bardziej czytelne w przypadku zapisu, dotyczącego pasa kobiecego. Tego typu metalowe zakończenia widnieją na karcie z manuskryptu *Hausbuch der Mendelschen Zwölfbrüderhausstiftung* (ryc. 19: 1-4), która pochodzi z podobnego okresu, co zapis statutowy, czyli z pierwszej połowy XIV wieku. Dodatkowo znajdujący się na karcie paskarz montuje ozdobne okucia dziurek do kolca od sprzączki. Możliwe, że wspomniane w źródłach walcowane pierścienie to właśnie te elementy pasa, które wykonywano z blachy i często miały formę walca.

Nie ma wątpliwości, że paskarze wskazywani są jako wytwórcy pasów. Niezależnie czy metalowe elementy wykonywali sami czy też zaopatrywali się w nie u innych rzemieślników to pewnym jest, że zajmowali oni ostatnie miejsce w ciągu produkcyjnym przygotowując pas do sprzedaży.

5.3. Potencjalne miejsce wyrobu przedmiotów z metali nieszlachetnych na terenie Gdańska

W trakcie badań archeologicznych w obrębie parcel przy ulicy Łagiewniki 32-40 oraz Rybaki Górne 33-34, znajdujących się na Starym Mieście w Gdańsku, zostały odnalezione przedmioty świadczące o wytwórczości rzemieślniczej. Odpady produkcyjne takie jak placki ołowiu, bryłki ołowiane i miedziane stanowiące pozostałości po odlewaniu, ścinki blach oraz półfabrykaty ze stopów miedzi rozmieszczone były w obrębie całego stanowiska. W przyziemiach budynku na granicy parcel Łagiewniki 32 i 33, które usytuowane są najbliżej kanału Raduni natrafiono na ceglane mury (M828 i 843), które zostały przez badaczy zinterpretowane jako pozostałość po piecu do topienia metali. Jest to obiekt wykonany z cegły w wątku gotyckim, połączonej zaprawą wapienno-piaskową. Zbudowany został na planie prostokąta o wymiarach 3,85 x 3,14 m, którego dłuższy bok zorientowano na osi N-S. Został on posadowiony na podsypce

⁵⁸ Zapis w języku niemieckim brzmi: *Als Meisterstucke werden hier den Gürtlern zwei Arbeiten anzufertigen auferlegt: einen Mannstaschengurtel mit einem zweifachen ‚velczrinken‘ (gewalztem Ringe?), mit getriebenen Gurtspangen und einem Halbmonde, welche aus rohem Eisen zu fertigen sind; einen Frauengurtel von Semischem Leder mit einem einfachen Walzringe mit ausgestochenen Scheiben, sechs ausgestochenen Gurtspangen und einem Halbmond zu einem Senkel. Im Uebrigen bestimmt die Rolle, dass kein anderer als ein Gürtler in Messing, Drath oder Semisch Arbeiten dürfe.*

gruzowej. W najniższych partiach, cegły uzupełniono pojedynczymi kamieniami polnymi. Tylko wewnętrzne lico zostało starannie opracowane, zewnętrzne pozostało nierówne. W południowej części wykonano otwór o szerokości 86 cm. Zachowane relikty posiadają grubości około 70-74 cm oraz wysokości 50-80 cm. Chronologię obiektu określono na XV-XVI w. Całość przecina fundament XVII-wiecznej kamienicy (Kaczyńska, Kwapiński 2006, s. 2; Dyba 2007, s. 8).

W granicach parceli nr 32 odkryto również kleszcze kowalskie. Na całym stanowisku został pozyskany duży zbiór sprzączek, aplikacji do pasa, okuć końca pasa, guzików oraz szpilek. Warto w tym miejscu zaznaczyć, że pięć egzemplarzy ze stopu miedzi posiadających tylną okładzinę wykonaną z żelaza, którą zinterpretowałam jako ślad naprawy, zostało odkrytych właśnie na tym stanowisku (kat. 207-209, 229, 231). Jest to połowa wszystkich tego typu okuć w całym zbiorze. Być może ta liczba zabytków nie jest imponująca, ale warto zaznaczyć, że omawiane zakończenia reprezentują ten sam typ okuć czworobocznych, co tym bardziej może wskazywać, że zabytki te nie znalazły się tam przypadkowo.

Wśród artefaktów nie zabrakło również fragmentów metalowych naczyń, w tym mis i grapeń. W materiale znalazło się także wiele przedmiotów żelaznych (Kaczyńska, Kwapiński 2006, s. 2). Stanowisko to nie zostało jak dotąd w pełni opracowane, dlatego na tę chwilę trudno ocenić czy zabytki te mają bezpośredni związek z działalnością odlewniczą w tym miejscu.

Analogiczny masywny piec o prostokątnym zarysie odkryto na Przedmieściu Portowym w Stralsundzie. Miał on zbliżone wymiary 3,2 x 3,6 m i znajdował się we frontowej części kamienicy. Został wykonany z cegły i posiadał dwa otwory umieszczone w naprzeciwległych ścianach. Przez środek obiektu biegł mur dzielący go na dwie części. Piec był użytkowany jednocześnie w dwóch pomieszczeniach. Przypuszcza się, że znajdowały się w tym miejscu dwa odrębne warsztaty. W jednym z nich, naprzeciwko pieca przy ścianie budynku, natrafiono na dwie beczki połączone ceglana rynną. Prawdopodobnie umieszczano w niej kawałki rozgrzanego żelaza w celu jego schłodzenia. Całość stanowi pozostałość po kuźni metalowej z drugiej połowy XIV wieku. Ceglana kamienica zastąpiła starszy drewniany budynek wzniesiony w XIII wieku, który również służył jako warsztat kowalski, więc mimo zmiany zabudowy działalność metalowa w tym miejscu była wciąż kontynuowana (Wywrot-Wyszkowska 2019, s. 45-46).

Wielkość pieca odkrytego na ulicy Łagiewniki w Gdańsku mogłaby wskazywać na istnienie w tej lokalizacji większego warsztatu typu kuźnia. W źródłach z 1355 roku wzmiankowana jest kuźnia miedzi, mosiądzu i brązu, którą Krzyżacy założyli nad kanałem Raduni (Biskup 1978, s. 423). Nie jest jednak opisana jej dokładna lokalizacja. W trakcie prac archeologicznych przy ulicy Łagiewniki 32-40 nie zarejestrowano śladów zagospodarowania terenu wcześniejszych niż druga połowa XV wieku. Ilość bryłek miedzianych i ołowianych może jednak wskazywać na warsztat zajmujący się przetapianiem metali nieszlachetnych. Być może starsza kuźnia została zlikwidowana lub uległa zniszczeniu, ale tradycja odlewnicza w tym miejscu była wciąż kontynuowana, co jak wskazują źródła archeologiczne, było dosyć częste (Wywrot-Wyszkowska 2019, s. 45-46).

Chronologicznie, odkryte na terenie parceli Łagiewniki 32-33 znalezisko, przypada mniej więcej na czas funkcjonowania znanej ze źródeł z 1423 roku huty srebra należącej do cechu złotników. Jednak jak sama nazwa wskazuje był to większy zakład przemysłowy. Huty przygotowywały wlewki metalu, które następnie trafiały do warsztatów w celu dalszej obróbki (Rembowska 1971, s. 68). Według zapisów historycznych huta znajdowała się nad kanałem Raduni na Nowej Grobli, czyli dzisiejszej ulicy Łagiewniki. Paul Simson lokował ją po drugiej stronie ulicy, czyli naprzeciwko omawianego powyżej stanowiska (1858, s. 389). Przypuszcza się, że w początkach XVI wieku została ona przeniesiona w inne miejsce, ale wciąż znajdujące się nad kanałem. Huta wzmiankowana jest na ul. św. Elżbiety, czyli dzisiejszej ulicy Elżbietańskiej. Pierwsze informacje o opłacie, którą miała ponieść huta srebra zlokalizowana przy tej ulicy pochodzą z księgi gruntowej Starego Miasta z 1523 roku (Bogucka 1962, s. 146). P. Simson opisywał miejsce nowej lokalizacji huty w okolicach Bramy św. Gertrudy (*Gertrudentor*), później nazywanej Bramą Drzewną (Simson 1858, s. 389), o czym rzadko wspomina się w nowszej literaturze. Być może wynika to z niejasności przekazu autora, który opisywał, że huta srebra została przeniesiona nad kanał Raduni w pobliżu bramy św. Gertrudy, gdzie do dziś jedna z ulic nosi jej imię.⁵⁹ Co ciekawe, w osi ulicy Elżbietańskiej istniała inna brama - Brama św. Elżbiety. Została wybudowana w 1459 roku i zlikwidowana około 1480 rok (Śliwiński 2012, s. 110). Być może badacz pomylił obie bramy, ponieważ ulica nosiła i do dzisiaj nosi nazwę odwołującą się do św. Elżbiety. Brama św. Gertrudy znajdowała się u wylotu Targu Drzewnego w kierunku zachodnim

⁵⁹ Tłumaczenie autorki z języka niemieckiego.

w południowej części zachodniego muru obronnego (Czaja 2024, s. 18). Została wybudowana w 1461 roku. Bramę zburzono w trzeciej ćwierci XVI wieku (Śliwiński 2012, s. 110). Ze względu na brak dokładnej daty przeniesienia huty srebra, nie jest do końca jasne czy Brama św. Elżbiety istniała jeszcze w trakcie zmiany jej lokalizacji. Jest to jednak mało prawdopodobne. Z pewnością istniała za to Brama św. Gertrudy, czyli późniejsza Brama Drzewna.

Sama historia ulicy Łagiewniki również dostarcza informacji na temat jej powiązań z rzemieślnikami konkretnych specjalizacji. Pierwsze wzmianki o ulicy zlokalizowanej w tej części Starego Miasta pochodzą z 1402 roku. Nazywano ją Nową Ulicą (*Nue gasse*), a od 1415 roku Nową Groblą (*Nuwer tam*). W późniejszym okresie, gdy wyodrębniono ulicę Stolarską w 1509 roku, dzisiejsza ulica Łagiewniki, stanowiąca jej przedłużenie została mianowana Groblą Konwisarską (*Schüsseldamm*). Pierwsza wzmianka o nowej nazwie przypada na 1511 rok (Januszajtis 2017, s. 64). W XVI wieku stały na ulicy Łagiewniki domy cechowe różnych rzemiosł, w tym również konwisarzy - pod numerem 27, czyli nieopodal badanego wyżej stanowiska (Januszajtis 2017, s. 64). W końcu XV wieku wzmiankowana jest kolejna ulica związana z rzemieślnikami branży metalowej, a mianowicie igielnikami. Ulica Igielnicka stanowi początkowy fragment całej ulicy, która następnie przechodzi w Stolarską i za mostkiem nad kanałem Raduni zmienia swoją nazwę na Łagiewniki. Jest to kolejny dowód na osiedlenie się rzemieślników produkujących przedmioty metalowe w tej części Starego Miasta (tamże, s. 47-48).

W rozważaniach dotyczących lokalizacji warsztatów metalowych, które mogły produkować elementy pasa, nie można pominąć również ulicy Kowalskiej, która znajdowała się zaraz przy trakcie komunikacyjnym w obrębie dzielnicy rzemieślniczej Starego Miasta. Wraz z ulicą Korzenną stanowiły główną arterię miejską na osi północ-południe (Czaja 2024, s. 10, 19). Obecna w źródłach od 1400 roku jako *Smede Gasse*, a od 1581 roku zapisywana jako *Schmiedegasse* (Januszajtis 2017, s. 59). Nazwa ulicy świadczy o koncentracji w tym miejscu reprezentantów rzemiosła kowalskiego.

W rejonie ulicy Kowalskiej, która znajdowała się w bezpośrednim sąsiedztwie kanału Raduni stwierdzono ślady produkcji hutniczej i kowalskiej. Dostęp do wody miał tu kluczowe znaczenie, gdyż kanał stanowił źródło energii do napędzania kół wodnych, poruszających miechy dymarek (Zbierski 1978, s. 99). Ulica Kowalska znajduje się nieopodal ulicy Elżbietańskiej, na którą przeniesiona została huta srebra, co także stanowi poświadczenie, że w tej części Starego Miasta prowadzili swoją działalność reprezentacji

branży metalowej. Atutem był zapewne dobry dostęp do wody i bliskość głównych szlaków komunikacyjnych. Jest wielce prawdopodobne, że istniało na tym terenie również miejsce, w którym zajmowano się produkcją akcesoriów stroju, jednak należy pamiętać, że tego typu działalność nie wymagała dużego i wyspecjalizowanego warsztatu.

W trakcie badań archeologicznych prowadzonych na stanowiskach znajdujących się w granicach Głównego Miasta nie natrafiono na ślady działalności rzemieślniczej, którą można by było wiązać z produkcją akcesoriów stroju. Ze spisu podatkowego z 1377-1378 roku wynika, że kowale rozmieszczeni byli na ulicach Kotwiczników, Ogarnej, Długi Targ, Piwnej, Szewskiej, św. Ducha czy Minogi. Złotników natomiast wzmiankowano przede wszystkim na ulicy o tej samej nazwie. W spisie podatkowym na ulicy Złotniczej pojawiają się również dwa nazwiska kowali rzeczy drobnych (ulica ta wcześniej nazywała się ulicą *Cleynsmedegasse*⁶⁰). Dopiero od 1523 roku ulica ta przejęła nazwę Złotników (*Goldsmiedegasse/Goldschmiedegasse*). Ze źródeł archeologicznych wiemy jednak, że kowale rzeczy drobnych pracowali głównie w żelazie, produkując przede wszystkim gwoździe, przedmioty domowego użytku oraz narzędzia (Wywrot-Wyszkowska 2019, s. 49-51).

Moją uwagę zwróciła ulica Kaletnicza, która zarówno poprzez swoją nazwę, ale również pojawiające się na niej nazwiska rzemieślników takich zawodów jak iglarz, rymarz, złotnik, konwisarz oraz kaletnik⁶¹ (w drugiej połowie XIV wieku było ich aż trzech na tej ulicy), może wskazywać, że istniał w tej części Głównego Miasta warsztat produkujący również elementy stroju (Keyser 1928, s. 67). Popularne w tamtym czasie kaletki, czyli torebki mocowane przy pasie, ozdabiano często metalowymi okuciami i nitami. Nie dziwiłaby zatem obecność takiego warsztatu w tym miejscu. Bliskość topograficzna rzemieślników branży skórnicy i odlewniczej wynikała z zapotrzebowania na metalowe akcesoria, które montowano na skórzanych częściach stroju.

Ze źródeł archeologicznych wynika, że tylko niektóre odkryte warsztaty-odlewnie znajdowały się na ulicy, której nazwa miała bezpośredni związek z rzemieślnikami danej specjalizacji. Nazwa stanowi przesłankę o potencjalnej lokalizacji warsztatu, w którym

⁶⁰ A. Januszajtis nazywa ją ulicą Ślusarską, jednak ślusarze stanowili w tym czasie odrębną specjalizację i w źródłach pojawiają się jako *shlossere*.

⁶¹ Zawody osób znajdujących się w spisie podatkowym z 1377-1378 zostały zidentyfikowane na podstawie ich nazwisk.

wykonywano dane przedmioty. Tak samo z gdańskich źródeł pisanych wiemy, że nie każdy rzemieślnik posiadał nazwisko sugerujące zawód, który wykonywał, choć z braku innych danych w wielu opracowaniach historycznych nazwisko pochodzące od zawodu, stanowi cenne źródło do badań nad liczbą reprezentantów danego rzemiosła w obrębie konkretnego obszaru. Antroponimy motywowane nazwami zawodów stanowią tylko część nazwisk dawnych mieszkańców Gdańska. Obserwuje się również te, wynikające z godności i urzędów, pochodzenia, stanu posiadania, jak również pokrewieństwa i powinowactwa rodzinnego. Tego typu zabiegi językowe funkcjonowały od XIII wieku (Kucińska 2015, s. 33; Osowski 2017, s. 181-182).

Nie posiadamy niestety danych dotyczących warsztatów znajdujących się na terenie Młodego Miasta i Starego Przedmieścia. Jak wynika z przytoczonych w tym rozdziale informacji, na Młodym Mieście na pewno funkcjonowali kowale, nieliczni konwisarze, paskarze i kaletnicy. Kaletnicy byli jednak ściśle związani z rzemieślnikami tego samego zawodu zamieszkującymi obszar Starego Miasta. W 1397 roku staromiejskim kaletnikom został nadany młyn garbarski położony nad Radunią przy kościele św. Gertrudy. Mieli z niego korzystać rzemieślnicy mieszkający na Starym i Młodym Mieście, choć formalnie teren ten przynależał do Głównego Miasta. Dopiero w 1412 roku kaletnicy z Młodego Miasta utworzyli cech wraz z paskarzami, co świadczy o tym, że wciąż nie była to zbyt liczna grupa wytwórców (Bogucka 1962, s. 109; Samól 2018, s. 272-273).

5.4. Gdzie na terenie Gdańska mogła odbywać się sprzedaż akcesoriów stroju?

Sprzedaż gdańskich wyrobów rzemieślniczych odbywała się z reguły w miejscu pracy, czyli w warsztacie. Po to, aby uniknąć nieuczciwej konkurencji zakazywano pod karą grzywny nagabywania klientów do zakupu, urządzania zbyt okazałych wystaw oraz handlu obwoźnego (Michalska 2002, s. 121). Bardziej zamożni rzemieślnicy opłacali czynsz od wystaw, którą pobierała Rada Miejska za prowadzenie sklepów, znajdujących się obok warsztatów. Był to tzw. *Fenstergeld*. W drugiej połowie XV wieku dla rymarzy, paskarzy, kaletników i kuśnierzy wynosił on 16 skojców rocznie. Rzemieślnicy wystawiali swoje wyroby przed drzwiami, na progu sklepów i warsztatów, czyli wprost na ulicy. Wytwórcy chętnie wychodzili do nabywców oferując swoje wyroby na placach targowych, których było na terenie Gdańska pięć. Sprzedaż była możliwa tylko w dni handlowe, czyli w soboty. Rzemieślnicy wystawiali się również na straganach w czasie

Jarmarku Św. Dominika, który odbywał się w sierpniu. Jego historia sięga XIII wieku (Czaja 2024, s. 27). W 1585 roku został odnotowany spór pomiędzy kaletnikami oraz paskarzami, dotyczący miejsca na placu jarmarcznym, dzięki któremu dowiadujemy się, że pasy były jednym z akcesoriów, które można było nabyć w czasie trwania jarmarków (Bogucka 1962, s. 209; Michalska 2002, s. 42). Z zapisów z 1446 roku wynika, że żaden paskarz nie mógł kupować ani sprzedawać pasów zagranicznych (Hirsch 1858, s. 315).

Wyrobami handlowano w porcie, na mostach, przy bramach, ale również na straganach rozmieszczonych w różnych częściach miasta. Na przykład w 1584 roku kowale rzeczy drobnych mieli swoje miejsce na ulicy Szerokiej, a w początkach XVII wieku konwisarze i nożownicy wystawiali się na placu między ulicą Kramarską a Kościołem Mariackim (Bogucka 1962, s. 209). Mimo zakazów duża część wyrobów różnych rzemiosł sprzedawana była również na tzw. Tandecie (*Tandete*), która znajdowała się pomiędzy dzisiejszą ulicą Szeroką i Świętojańską. Miejsce to wzmiankowane jest od 1455 roku (Czaja 2024, s. 28).

Warto w tym miejscu wspomnieć, że obrębie jatek mięsnych w Gdańsku odnotowano prawie 200 przedmiotów, które scharakteryzowano jako półfabrykaty, surowce i odpady poprodukcyjne. Większość z nich to bliżej niezidentyfikowane fragmenty blaszek cynowych ze śladami wycinania kółek, fragmenty drutów brązowych oraz pręty i płaskowniki żelazne (Trawicka 2018, s. 359). Odnalezione przedmioty mogą sugerować, że w obrębie kramów mogła być prowadzona również działalność metalowa.

Już w XIV i XV wieku obserwuje się duży wzrost obcych kupców, którzy dali się we znaki zwłaszcza skórnikom, sprzedając różne wyroby skórzane, w tym również pasy, zarówno w mieście, jak i na terenach wiejskich. Wyroby pozacechowe dopuszczano na rynek miejski tylko w czasie jarmarków i w soboty (Michalska 2002, s. 46). Wiele z przedmiotów wykonanych poza miastem sprzedawano w tym okresie również na wspomnianej wcześniej Tandecie. W XVI wieku coraz częściej w sprzedaży pośredniczył kupiec czy handlarz, który zajmował się odsprzedażą wyrobów głównie uboższych rzemieślników (Bogucka 1962, s. 213, 218).

W przypadku wytwórców sprzączek, aplikacji oraz okuć końca pasa jest niewielkie prawdopodobieństwo, że mieli oni bezpośredni kontakt z końcowym użytkownikiem pasa. Chyba, że elementy te wykonywał paskarz. Należy jednak pamiętać, że zakończenia pasa, ale również sprzączki i aplikacje, tak licznie odkrywane w trakcie badań archeologicznych, stanowiły część większej całości. Prawdopodobnie rzadko były odrębnym przedmiotem sprzedaży, ponieważ dopiero zamocowane do

skórzanego, rzadziej tekstylnego pasa, pełniły swoją funkcję. Jednym z nielicznych poświadczeń, że sprzączki mogły być sprzedawane osobno jest karta z manuskryptu *Hausbuch der Mendelschen Zwölfbrüderhausstiftung*, na której gotowe sprzączki są zawieszone na drążku lady (ryc. 19: 1). Przedstawienie pochodzi z 1425 roku. W Gdańsku nie znamy rzemieślników tej specjalizacji, więc elementy te wykonywał sam paskarz lub kowal-odlewnik, u którego paskarze się zaopatrywali. Na uwagę zasługuje karta z 1560 roku (ryc. 19: 3), na której przedstawiony jest producent sprzączek (*Rinckenschmidt*) w warsztacie, w którym znajduje się piec z miechem oraz powszechnie narzędzia kowalskie. Zarówno niemieckojęzyczna nazwa rzemieślnika, jak i wyposażenie warsztatu świadczą o jego przynależności do cechu rzemiosł kowalskich.

Odlewnicy wykonywali zapewne przedmioty również na indywidualne zamówienia, choć i w tym przypadku jest bardziej prawdopodobne, że zamawiano cały pas u paskarza, a nie jego pojedyncze elementy. Część gotowych wyrobów trafiała także do kupców, którzy handlowali skórzaną pasmanterią, taką jak pasy, nakrycia głowy czy sakiewki. Na jednej z kart z manuskryptu pochodzącego z początku XIV wieku pasy sprzedawane są wraz z sakiewkami, natomiast na przedstawieniu z końca XV wieku prawdopodobnie ze sznurówkami do sukni (ryc. 20: 1, 2).

Nie możemy wykluczyć, że istnieli także niewyspecjalizowani rzemieślnicy, którzy zajmowali się wyrobem różnych metalowych przedmiotów w tymczasowych „warsztatach”, znajdujących się na straganach handlowych. Przykładem tego typu działalności były najprawdopodobniej opisywane wyżej budy na placu Nowy Targ we Wrocławiu (Sawicki 2018).

Wymieniani w źródłach paskarze czy paśnicy, byli przede wszystkim wytwórcą pasów, niezależnie czy wykonywali pasy metalowe czy skórzane w połączeniu z elementami metalowymi, o czym dowiadujemy się z historii cechu rzemiosł metalowych z Krakowa. Do cechu konwisarzy należeli ludwisarze, mosiężnicy i paśnicy metalowi. Pierwsze wzmianki o połączeniu rzemieślników tych specjalizacji w tym mieście pochodzą z 1404 roku (Kiryk 1972, s. 22-23). Mosiężnicy zajmowali się wytwarzaniem miednic i kociołków. Później ich głównym zajęciem było wykonywanie wag, ostróg, ale również ozdób. Paśnicy zajmowali się wytwarzaniem pasów rycerskich z metalu, stąd przynależeli do cechu rzemiosł metalowych. Wykonywali pasy ze srebrnych, mosiężnych, a czasem również złotych okuć nachodzących na siebie. W mniejszym zakresie nabijali oni kółka z mosiądzu, miedzi lub innego kruszcu na pasy skórzane (tamże). Przepisy cechowe z 1365 roku wyraźnie nakazywały, aby to paśnicy mocowali

metalowe elementy na rzemienie. Ponadto paśnicy pracujący w mosiądzu nie mogli pracować w cynie i odwrotnie (Wachowski 2002, s. 260). W połowie XV wieku, krakowscy paśnicy z cechu metalowego zanikają, a metalowe okucia do pasów wyrabiają mosiężnicy, a czasem również paśnicy skórzani (Kiryk 1972, s. 301).

Podobnie sytuacja wyglądała w Legnicy, gdzie w przepisach potwierdzonych przez Zygmunta Luksemburczyka w 1420 roku paśnicy mieli mieć wspólny cech z odlewnikami miedzi i mosiężnikami. Ponadto tylko oni mogli okuć pasy w sprzączki i zakończenia, co zakazane było kaletnikom (Wachowski 2002, s. 260).

O przynależności paskarzy do cechu kowali wiemy również ze średniowiecznego Malborka, w którym zarówno rymarze, jak i paskarze formalnie należeli do cechu metalowego. W ramach sztuki mistrzowskiej paskarze mieli przygotować „pas z nabitym klejnotem, sznurowany oraz pas z żelazną klamrą”. Z kolei rymarze, którzy zajmowali się głównie oporządzeniem jeździeckim musieli wykonać „wędzidło/cugle na dwóch obręczach, pas z dwóch łańcuchów z nabitymi stożkami, a także lejce oraz jeden pas określony jako *stabrymer*, czyli wybijany w blasze” (Girsztowt 2018, s. 74). Pierwsze nazwiska paskarzy pojawiają się w malborskich źródłach pisanych już w 1400 i 1413 roku. Na początku XV wieku musieli istnieć w tym mieście również konwisarze, chociaż ich pierwszy zachowany statut pochodzi dopiero z 1638 roku. Nazwiska konwisarzy pojawiają się w źródłach malborskich już od 1410 roku (tamże, s. 71, 81). Jak widać oba rzemiosła należały do jednych z najstarszych w tym mieście. Malbork stanowi przykład mniejszego średniowiecznego miasta, w którym wytwórcy pasów byli ściśle związani z rzemiosłem odlewniczym. Paskarze przynależeli również do cechu rzemiosł kowalskich w Starym Mieście Elblągu, Starym Mieście Toruniu oraz w Królewcu (tamże, s. 24).

Podsumowując, wśród przedmiotów wytwarzanych w warsztatach, których przykłady przytoczyłam powyżej najczęściej wraz z akcesoriami stroju wykonanymi z metali nieszlachetnych, w tym sprzączkami i aplikacjami do pasa, występują również szpilki, igły oraz końcówki do sznurowadeł. Zbiór ten stanowi metalowe elementy odzieżowe i pasmanteryjne. Pracownie te mogły produkować małe akcesoria wykorzystywane przez reprezentantów branży skórnicy. Często działalność w obrębie jednego warsztatu łączona była z produkcją innych metalowych przedmiotów wykonanych z tych samych metali. Były to głównie naczynia, wśród nich najczęściej trójnożne kociołki-grapeny. Czasami rzemieślnik trudnił się również wytwórstwem przedmiotów kościanych takich jak guziki czy kostki do gry.

Ze źródeł archeologicznych wynika, że warsztaty odlewnicze znajdowały się zarówno wśród zwartej zabudowy w samym centrum miasta, przy bramach, ale również poza murami miasta. Były to najczęściej nowo powstałe dzielnice zakładane w konsekwencji szybkiego rozwoju przestrzennego ośrodka miejskiego. Nierzadko zasiedlano tereny podmokłe, na których był dobry dostęp do gliny potrzebnej do wykonania tygli i form. Produkcja małych akcesoriów stroju możliwa była również na straganach handlowych, tzw. budach. Nieco inaczej wyglądała sytuacja dużych kuźni, a także większych zakładów takich jak huty, które były zazwyczaj oddalone od najbardziej zatłoczonych miejskich arterii i lokowane przy zbiornikach wodnych, które stanowiły źródło energii do napędzania kół wodnych, poruszających miechy dymarek.

Wskazanie konkretnego rzemiosła, z którym można połączyć wykonanie elementów pasa z metali nieszlachetnych, jest o tyle trudne, że w przypadku Gdańska nie znamy rzemieślnika, który mógł zajmować się ich wyrobem. W źródłach nie jest wymieniany wytwórca konkretnych akcesoriów stroju, na przykład sprzączek, tak jak było w Norymberdze, Lubece czy Paryżu. Taka sama sytuacja miała miejsce w większości polskich miast, w których liczba specjalizacji wynikała z jego wielkości. Im mniejsze miasto, tym mniej wyodrębnionych specjalizacji, co widoczne było zwłaszcza w przypadku cechu rzemiosł metalowych.

Wiemy, że paskarz wykonywał pasy mocując do skórzanej taśmy jego metalowe elementy. Z zapisów statutowych wynika, że wykorzystywał on żelazo, mosiądz oraz drut. W celu otrzymania mistrzostwa musiał wykuć sprzączki z żelaza i wykonać aplikacje z blachy. Wiele wskazuje na to, że był on zarówno skórnikiem, jak i kowalem-odlewnikiem. W przypadku Gdańska paskarze należeli do cechu rzemiosł skórnich, ale w wielu miastach formalnie przypisani byli do cechu rzemiosł metalowych, więc różnica między tymi zawodami mogła się zacierać.

Wytwórców elementów pasa można by było również upatrywać w cechu konwisarzy, ludwisarzy i mosiężników, którzy posiadali umiejętności, aby te przedmioty wykonać oraz mieli dostęp do miedzi, cyny i ołowiu. Z resztą wynika to również z poświadczonych archeologicznie warsztatów, w których łączono działalność ludwisarską z wyrobem drobnych akcesoriów stroju. Na uwagę zasługuje fakt, że w żadnym z wymienionych warsztatów nie odnaleziono fragmentów skór, które mogłyby świadczyć o montażu wyrobów metalowych na skórzanych pasach w miejscu ich produkcji. Zapisy cechowe stają zatem w kontrze do źródeł archeologicznych. Jest jednak bardziej prawdopodobne, że sprzączki, aplikacje i okucia końca pasa produkowane na szeroką

skalę wytwarzane były w warsztatach metalowych, a następnie trafiały do pracowni skórnicych lub bezpośrednio do obiorców i handlarzy.

1

2

3

4

Ryc. 18. Karty z manuskryptu *Hausbuch der Mendelschen Zwölfbrüderhausstiftung (Gürtler)*: Mendel I, ok. 1425 r., Amb. 317.2° Folio 27 recto; 2. Mendel I, 1441 r., Amb. 317.2° Folio 63 verso; 3. Mendel I, 1539 r., Amb. 317.2° Folio 160 verso; 4. Mendel II, 1586 r., Amb. 317b.2° Folio 46 verso (online-service.nuernberg.de).

1

2

3

4

Ryc. 19. Karty z manuskryptu *Hausbuch der Mendelschen Zwölfbrüderhausstiftung (Rinkelschmied/ Schnallenmacher)*: 1. Mendel I, ok. 1425 r., Amb. 317.2° Folio 13 verso; 2. Mandel I, 1503 r., Amb. 317.2° Folio 129 verso; 3. Mendel II, 1560 r., Amb. 317b.2° Folio 11 verso; 4. Mendel II, 1599 r., Amb. 317b.2° Folio 64 verso (online-service.nuernberg.de).

1

2

Ryc. 20. 1. Karta z manuskryptu *Codex Manesse*, Herr Dietmar von Ast, 64r, Zurych, 1305-1340 (digi.ub.uni-heidelberg.de); 2. Karta z manuskryptu, Orose, *Faits et choses du monde*, Lyon, 1480, Paryż, Biblioteka Narodowa we Francji, ms. Arsenal 5081,73:33v (iif.biblissima.fr).

Podsumowanie

Zaprezentowany przeze mnie zbiór 516 zabytków pozyskanych ze stanowisk archeologicznych, znajdujących się w różnych częściach historycznego Gdańska, stanowi największą jak dotąd kolekcję okuć końca pasa pochodzącą z terenu średniowiecznego miasta w Polsce, a być może i w Europie. Dysponując licznym materiałem zabytkowym, zauważyłam powtarzające się formy zakończeń, co skłoniło mnie do wprowadzenia niestosowanego dotąd podziału tej kategorii przedmiotu, opartego na formie okucia końca pasa. Na tej podstawie wyróżniłam trzy podstawowe grupy: podłużne, czworoboczne i koliste. Ponadto zaproponowałam nową typologię dotyczącą budowy zakończeń, która pozwoliła na uporządkowanie zarówno znanych, jak i nieopisywanych dotychczas w literaturze, przykładów konstrukcji okuć. Analizowane zabytki pochodziły z różnych, oddalonych od siebie, stanowisk archeologicznych. Po przeanalizowaniu ich rozmieszczenia w przestrzeni miasta okazało się, że te same formy okuć były użytkowane we wszystkich trzech gdańskich zespołach osadniczych, czyli na Starym Mieście, Głównym Mieście oraz Młodym Mieście.

Bardziej wnikliwa analiza danych wykazała jednak pewne rozbieżności. Główne Miasto z Wyspą Spichrzów mają najwyższy udział procentowy podłużnych okuć końca pasa. Szczególną uwagę zwraca zbiór okuć odkrytych na stanowiskach, znajdujących się w obrębie Głównego Miasta, które w 92% stanowią podłużne okucia końca pasa znane w literaturze jako zakończenia pasów naddługich z wyodrębnioną końcówką. Porównując chronologię wszystkich stanowisk, można z dużym prawdopodobieństwem uznać je za jedne z najstarszych okuć końca pasa pozyskanych na omawianym obszarze. Podobnie sytuacja wygląda na Młodym Mieście i Nowych Ogrodach (Targu Siennym), gdzie najstarsze warstwy zarejestrowane w tym rejonie sięgają XIV wieku. Z kolei największy procent czworobocznych okuć końca pasa występuje na Starym Mieście, Starym Przedmieściu oraz Długich Ogrodach. Okucia koliste stanowią mniej więcej porównywalny odsetek na wszystkich omawianych obszarach.

Analiza procentowego udziału poszczególnych form okuć końca pasa w korelacji do ich rozmieszczenia w przestrzeni miasta pozwoliła również na zaobserwowanie podobieństw w sąsiadujących ze sobą dzielnicach Gdańska. Przede wszystkim Główne Miasto wykazuje wzorce zbliżone do Wyspy Spichrzów, a Stare Przedmieście do Długich Ogrodów. Tereny znajdujące się poza murami miasta – czyli Młode Miasto i Nowe Ogrody, wykazują podobne tendencje, jednak dysproporcja w liczbie odkrytych okuć

końca pasa na dwóch ostatnich obszarach jest znacząca. Odrębne względem pozostałych są stanowiska znajdujące się na Starym Mieście, których chronologia sięga drugiej połowy XV wieku. Z uwagi na duży procent czworobocznych okuć końca pasa obszar ten jest zbliżony do stanowisk ze Starego Przedmieścia i Długich Ogrodów, których datowanie określono na połowę XV wieku.

Większość analizowanych w tej pracy okuć końca pasa pochodzi z szeroko datowanych warstw niwelacyjnych lub jest pozbawiona precyzyjnego kontekstu, więc na tym etapie badań trudno ocenić, w jakim stopniu przytoczone wyżej obserwacje dotyczące rozbieżności w rozmieszczeniu poszczególnych zabytków w różnych częściach miasta są konsekwencją przemieszczania ziemi między dzielnicami, a na ile są one odzwierciedleniem użytkowania tych zabytków na danym obszarze. Z jednej strony powyższe analizy mogą potwierdzać założenie gdańskich archeologów, że warstwy śmieci i nieczystości z Głównego Miasta trafiały na Wyspę Spichrzów, a te ze Starego Przedmieścia do Długich Ogrodów. Z drugiej strony konkretne formy zakończeń pasa w większości korelują z datowaniem stanowisk, na których zostały pozyskane. Nie są to bardzo czułe chronologicznie akcesoria, ale można zauważyć, że podłużne okucia końca pasa, które należą do najstarszych i jednocześnie najdłużej użytkowanych, pojawiają się głównie w najszybciej zagospodarowanych częściach Gdańska, powstałych w połowie XIV wieku, podczas gdy okucia czworoboczne występują głównie na terenach zasiedlonych około połowy XV wieku. Kolistе okucia końca pasa wykazują zbliżony udział procentowy na wszystkich omawianych obszarach.

Tak liczny zbiór okuć końca pasa rozmieszczony w obrębie wszystkich trzech gdańskich zespołów osadniczych skłania do rozważań na temat wytwórców akcesoriów stroju z metali nieszlachetnych. Z powodu braku wystarczających danych dotyczących warsztatów, które zajmowały się wyrobem elementów pasa, temat ten nie jest podejmowany w gdańskich opracowaniach. W świetle nielicznych źródeł archeologicznych zdecydowałam się przytoczyć przykłady warsztatów wytwarzających elementy stroju z metali nieszlachetnych z Niemiec, Belgii, Anglii, Francji i Włoch. Z uwagi na rozległe kontakty handlowe Gdańska, w wyniku których do miejskiej społeczności przenikały wzorce kultury europejskiej uznałam, że będzie to dobre studium porównawcze. Z materiału pozyskanego na terenie miejsc produkcji metalowej wynika, że wraz z elementami pasa, w tym sprzączkami i aplikacjami, wytwarzano często również szpilki, igły oraz końcówki do sznurowadeł. Jest to zbiór metalowych elementów odzieżowych i pasmanteryjnych, których głównymi odbiorcami byli prawdopodobnie

rzemieślnicy branży skórnicej. Działalność w obrębie jednego warsztatu niejednokrotnie łączona była z produkcją innych metalowych przedmiotów wykonanych z tych samych metali. Były to głównie naczynia, wśród nich najczęściej trójnożne kociołki-grapeny. Czasami rzemieślnik wytwarzający metalowe akcesoria stroju trudnił się również wytwórstwem przedmiotów kościanych takich jak guziki czy kostki do gry.

Przykładem tego typu połączenia działalności metalowej z wyrobem przedmiotów z kości i rogu, wydają się odkryte na terenie Elbląga i Kołobrzegu dwa pasy mieszczańskie, których owalne sprzączki wykonano z poroża, a podłużne okucia końca pasa oraz aplikacje ze stopu miedzi (Wywrot-Wyszkowska, Janowski 2017, s. 209-219; Marcinkowski 2009, s. 171 i n.; Rybarczyk 2021, s. 95-96). Badania nad wytwórstwem skórnicy z XIII i pierwszej połowy XIV wieku w Kołobrzegu wykazały jednak, że cechą charakterystyczną produkcji skórnicej w tym mieście, było łączenie jej z obróbką kości i rogu. Metalowe okucia musiały być więc wykonywane w innym warsztacie (Wywrot-Wyszkowska 2008, s. 143). Sytuacja w warsztatach rzemieślniczych mogła być zatem różna w zależności od miasta.

Niewiele znamy na tę chwilę miejsc, w których zajmowano się wytwarzaniem przedmiotów z różnych surowców, więc ocena skali tego zjawiska nastrocza trudności. Różnorodność asortymentu zarejestrowana w przytoczonych w tej pracy warsztatach wykazuje, że rzeczywistość ówczesnych gałęzi rzemiosła w pewnym stopniu odbiegała od obowiązujących zapisów statutowych. Wiele wskazuje na to, że rzemieślnicy trudnili się wyrobem szerszej gamy produktów, być może zwiększając w ten sposób zarobki, które zapewniały im utrzymanie. Nawiązując do miejsca produkcji znajdującego się na terenie Wrocławia, musimy wziąć pod uwagę istnienie rzemieślników, którzy nie specjalizowali się w konkretnym rzemiośle. Nie byli oni zrzeszeni w korporacji cechowej, ale posiadali umiejętności do wykonania omawianych przedmiotów. Taka sytuacja miała miejsce prawdopodobnie w większych miastach.

Należy zaznaczyć, że w opracowaniach wyników badań z warsztatów rzemieślniczych, które przytoczyłam, opisywane są przede wszystkim sprzączki i aplikacje oraz wyroby nazwane bardzo ogólnie jako elementy pasa. Być może zabrakło szczegółowej identyfikacji fragmentów, których na pierwszy rzut oka nie można było zakwalifikować do tej kategorii zabytków lub okucia końca pasa były jednak produktem rzadziej wykonywanym masowo, którego formę i zdobienie dopasowywano do preferencji osoby zamawiającej.

W analizowanych przeze mnie warsztatach odnaleziono aplikacje formowane w blasze oraz ich półfabrykaty. Mocowano je na pasach wraz z formami okuć końca pasa, które wyróżniłam w niniejszej pracy, co potwierdzają zachowane przykłady całych pasów. Można zatem przypuszczać, że wykonywano je w tym samym miejscu działalności rzemieślniczej.

Źródła pisane również nie dostarczają nam jednoznacznych informacji, który rzemieślnik zajmował się wytwarzaniem tego typu akcesoriów stroju, choć według zapisu statutowego paskarzy i kaletników z Młodego Miasta, pochodzący z 1412 roku w celu otrzymania mistrzostwa paskarz musiał wykuć sprzączki z żelaza i wykonać aplikacje z blachy oraz okucie końca pasa w formie półksiężyca, a następnie zamocować je na skórzanym pasie. Z zapisu wynika więc, że paskarz mógł być zarówno skórnikiem, jak i kowalem-odlewnikiem. Gdańscy paskarze należeli jednak do cechu rzemiosł skórnich. Nie byli oni, tak jak w niektórych ośrodkach miejskich, formalnie przypisani do cechu rzemiosł metalowych. Świadczy to o tym, że zakres ich pracy mógł się różnić w zależności od miasta. Nie zmienia to faktu, że to paskarze byli wytwórcami pasów i to oni zajmowali ostatnie miejsce w ciągu produkcyjnym, przygotowując pas do sprzedaży, niezależnie od tego, czy metalowe elementy wykonywali sami, czy też zaopatrywali się w nie u innych rzemieślników.

Biorąc pod uwagę poświadczone archeologicznie warsztaty, wytwórców elementów pasa z metali nieszlachetnych można by było upatrywać w cechu konwisarzy, ludwisarzy i mosiężników. Posiadali oni doświadczenie w pracy nad obróbką metali oraz mieli dostęp do miedzi, cyny i ołowiu. Na uwagę zasługuje fakt, iż w żadnym z wymienionych warsztatów nie odnaleziono fragmentów skór, które mogłyby świadczyć o montażu wyrobów metalowych na skórzanych pasach w miejscu ich produkcji. Wiele wskazuje zatem na to, że sprzączki, aplikacje i okucia końca pasa produkowane na szeroką skalę wytwarzane były w warsztatach metalowych, a następnie trafiały do pracowni skórnich lub bezpośrednio do obiorców i handlarzy.

Analizowane przeze mnie okucia końca pasa były częścią pasów stanowiących najprawdopodobniej codzienny element ubioru kobiet i mężczyzn. Wśród analizowanych egzemplarzy trzydzieści osiem posiadało zachowany wewnątrz fragment skóry, co potwierdza, że były one mocowane przy pasach skórzanych. Równie popularne były w tym czasie pasy tekstylne, jednak są one rzadziej odkrywane w trakcie prac na stanowiskach archeologicznych. Ich obecność poświadczają źródła ikonograficzne i historyczne. Wyselekcjonowane okucia końca pasa stanowiły odrębny element pasa,

który składał się przede wszystkim z taśmy nośnej, sprzączki, czasem wraz ze skuwką oraz interesującego nas zakończenia, które miało funkcję ochronną, praktyczną, dekoracyjną, a w wielu przypadkach również symboliczną.

Podsumowując informacje dostępne w źródłach ikonograficznych wyłania nam się obraz trzech rodzajów pasów głównych, noszonych w talii, z którymi można powiązać gdańskie okucia końca pasa. Dwa z nich mają potwierdzenie w zachowanych całych pasach skórzanych pozyskanych w trakcie badań archeologicznych na stanowiskach miejskich. Choć nie jesteśmy w stanie w sposób jednoznaczny przypisać poszczególnej formy do konkretnego rodzaju pasa to częstotliwość ich współwystępowania ujawnia poniższe tendencje.

Pierwszy rodzaj to długie wąskie pasy z podłużnymi okuciami końca pasa zwisające aż do kolan lub do końca sukni (tzw. pasy naddługie). Początkowo pasy te noszone były zarówno przez kobiety, jak i mężczyzn, ale w późniejszym okresie, najprawdopodobniej z uwagi na swoją mniej praktyczną formę, obserwuje się je głównie w strojach kobiecych. W Gdańsku nosiły je przede wszystkim zamożne i średniozamożne kobiety, co wynika ze źródeł ikonograficznych opisanych w rozdziale 1 tej pracy. Długi pas z omawianym zakończeniem był najdłużej użytkowany i zapewne jego okucia ulegały na przestrzeni czasu największym przemianom, co widać nie tylko w zmieniającej się stylistyce, ale również w wykorzystaniu różnych typów konstrukcji. Pasy tego typu noszono od XIII do mniej więcej końca XVI wieku. Podłużne okucia końca pasa znane są ze stanowisk miejskich, wiejskich oraz zamkowych. Odkryto je zarówno w miastach północnej Polski, jak również na terenie Warmii i Mazur, Śląska oraz Małopolski. Zakończenia tego typu pochodzą również z innych państw europejskich takich jak Niemcy, Holandia, Francja, Anglia, Szwecja, Węgry, Czechy i Słowacja.

Do okuć końca pasa naddługiego do tej pory zaliczono głównie egzemplarze z końcówką w kształcie liścia, żołędzia, strzałki, francuskiej lilii i z trójdzielnym zakończeniem. Należałoby również dodać znane z terenu Holandii okucia z rozwidloną końcówką w kształcie skrzydeł, które stanowią ich kolejny wariant stylistyczny (Janssen, Thelen 2007, s. 140, ryc. 60).

Wymienione zakończenia to najstarsze okucia końca długiego pasa, które pojawiają się już w XIII wieku. Chronologia gdańskich znalezisk sięga natomiast XIV wieku. Uwagę zwracają przede wszystkim egzemplarze podłużne pozyskane na terenie Głównego Miasta, z których 92% stanowią właśnie okucia końca pasa z wyodrębnioną końcówką w kształcie liścia lub strzałki wykonane z paska blachy zgiętej na pół wzdłuż

dłuższej krawędzi (typ 1.2) oraz okucia zbudowane z dwóch blaszek połączonych lutem (typ 2.1). Posiadają one ryte ornamenty geometryczne w postaci rombów i trójkątów. Analizowane przeze mnie okucia końca pasa z Głównego Miasta – z ulicy Grząskiej, Kleszej czy Świętojańskiej – pochodzą ze ściśle datowanych warstw z okresu pomiędzy XIV a XV wiekiem. Analogiczne zakończenia odkryte na innych stanowiskach z terenu Głównego Miasta w Gdańsku potwierdzają tę chronologię. Dla przykładu egzemplarze pozyskane z jatek mięsnych pomiędzy ul. Mariacką i św. Ducha datowane są na XIV–XV wiek (Trawicka 2018, s. 355-357), a zabytki odkryte na parcelach mieszczańskich między Długim Targiem a Powroźniczą pochodzą z 2 ćwierć XIV wieku (Miścicki 2022, s. 387-388). Wczesne datowanie tych zakończeń pasa poświadczają również znaleziska z innych stanowisk archeologicznych (np. Wachowski 1995a, s. 228; 1997, s. 189; Miścicki 2017, s. 223, ryc. VIII13/15).

Moją uwagę zwróciły również okucia końca pasa z motywem ażurowego okna zwieńczonego trójliściem i okucia z plastyczną postacią w oknie. Wiele bogato zdobionych zakończeń pasa z dekoracją okienną zaprezentowała w swojej pracy Ilse Fingerlin (1971), a ich chronologia w większości zamyka się w okresie XIV wieku. Jedno okucie końca pasa tego typu datowane na XV wiek znajduje się w zbiorach Muzeum Boijmans Van Beuningen w Rotterdamie (<https://www.boijmans.nl/>). W związku z powyższym można przypuszczać, że opisywane zakończenia również pochodzą z XIV–XV wieku. Wraz z okuciami końca pasa z motywem ażurowego okna zwieńczonego trójliściem często występują egzemplarze o uproszczonej formie bez otworu w przedniej okładzinie, których chronologia także przypada na ten sam okres.

W gdańskim zbiorze zakończeń pasa znajduje się zaledwie jeden fragment (kat. 439) reprezentujący typ podłużnych okuć z dwoma okładzinami i dodatkowymi listwami bocznymi – typ 2.2.1. Okucia te wyróżniono jako najstarsze wśród zakończeń pasa odkrytych na terenie Londynu. Pojawiły się tam w pierwszej połowie XIII wieku, ale funkcjonowały aż do pierwszej połowy XV wieku (Egan, Pritchard 2002, s. 24, 125). Okucia z listwą boczną znane są również z terenu Wrocławia, a ich datowanie przypada na okres między drugą połową XIII a pierwszą połową XIV wieku (Sawicki 2017b, s. 150, np. kat. 215-219).

Nieliczne okazały się również egzemplarze zbudowane z dwóch blaszanych okładzin z U-kształtną sztabką posiadającą wypustkę, które odnotowałam tylko dwa w gdańskim zbiorze. W Londynie tego typu okucia ze sztabką datowane są na koniec XIII aż do początku XV wieku (Fingerlin 1971, s. 115-116; Egan, Pritchard 2002, s. 145). Były

to jedno z najbardziej popularnych typów zakończeń odnajdywanych na terenie Anglii (Cassels 2013, s. 67). Na tle całego gdańskiego zbioru te pojedyncze egzemplarze mogą stanowić importy lub elementy stroju, które zostały zagubione przez przybyszów przebywających na terenie miasta.

Wśród analizowanych zabytków nie zaobserwowałam natomiast egzemplarzy o dwóch innych typach konstrukcji, które również zostały opisane w londyńskiej publikacji takich jak okucia wykonane z jednego paska blachy zgiętego na pół z dodatkowymi trójkątnymi listwami bocznymi (typ 1.1.1) oraz zakończenia zbudowane z dwóch blaszanych okładzin z pełną sztabką sięgającą do połowy okucia (typ 3.3). Zarówno jedno, jak i drugie pojawiły się w drugiej połowie XIII wieku (Egan, Pritchard 2002, s. 24).

Kolejne pasy, którym da się przypisać konkretną grupę zakończeń to szerokie, a właściwie bardziej adekwatne w nawiązaniu do zabytków z gdańskiej kolekcji byłoby określenie szersze, pasy z czworobocznymi okuciami końca pasa. Mogły one występować w formie krótkiej i długiej. Pasy te zakładano najczęściej do sukni wzorowanej na dworskiej *houppelande*, zarówno przez kobiety, jak i mężczyzn, choć spotyka się je również umieszczone na zbroi. W przypadku kobiet pasy ciasno oplatały talię, a u mężczyzn noszone były nisko na biodrach. Pojawiły się we Francji w latach sześćdziesiątych XIV wieku, jednak największa ich popularność przypada na XV wiek (Gutkowska-Rychlewska 1968, s. 156). Pasy tego typu znane są jeszcze z początków XVI wieku. Zabytki pozyskane z terenu Polski wskazują, że moda na szerokie pasy panowała tutaj głównie w XV wieku i w początkach XVI wieku. Okucia czworoboczne, które były częścią tego typu pasów, znane są z Żuław Wiślanych, Małopolski i Śląska, ale także z Niemiec, Holandii, Francji, Danii, Węgier i Czech.

Przy tej formie okuć końca pasa najchętniej wykorzystywano dekoracje roślinne, w szczególności motyw lekko zawiniętego liścia akantu. Ten konkretny kształt liścia był powszechnym motywem zdobniczym w XV wieku i w początkach XVI wieku (Kobielus 2006, s. 8, ryc. 19; Pokorzyńska, Pronobis-Brzezińska, Wagner 2023, s. 12).

Wyróżniają się również okucia, w których krawędź nasady przypomina fryz, czyli symetryczny pas ornamentu o różnej formie. W przypadku gdańskich zakończeń jest to prawdopodobnie fryz arkadkowy, który charakteryzuje się ostrołukowymi arkadkami, często posiadającymi dekorację maswerkową wzbogaconą liliami lub kwiatonami. Stosowano go często w późnogotyckim introligatorstwie, głównie w kręgu niemieckim,

w XV i początkach XVI wieku (Pokorzyńska, Pronobis-Brzezińska, Wagner 2023, s. 90-91).

Ponadto na kilku czworobocznych ażurowych zakończeniach został wykonany maswerk w postaci rybich pęcherzy, który pojawia się na początku XV wieku (Adamski 2015, s. 99) i stanowi wskaźnik chronologiczny. Jak można zauważyć, motywy zdobnicze wykorzystywane na tych okuciach końca pasa w większości dobrze korelują z ich ogólnym datowaniem.

Wyróżniają się również czworoboczne okucia końca pasa z uformowanym na dole wypukłym półwalcem. Okucia tego typu należące do osób z wyższych warstw społecznych pojawiają się w ikonografii najczęściej przy pasach ze sprzączkami w kształcie kokardy, które wyróżniła Ilse Fingerlin. Ich datowanie przypada na drugą połowę XV i początek XVI wieku (1971, s. 195 i n.). Gdańskie egzemplarze stanowią ich zdecydowanie gorzej wykonaną imitację.

Ostatnią grupę pasów, które były użytkowane w omawianym okresie są krótkie, raczej wąskie, paski z mniejszymi kolistymi okuciami końca pasa, które zaobserwowałam w przedstawieniach ikonograficznych. Z zastrzeżeniem, że małe egzemplarze koliste mogły być również częścią pasków o innym przeznaczeniu, a większe formy spotykane są w szerszych pasach męskich podobnych do tych z czworobocznymi okuciami.

Z dostępnych źródeł archeologicznych wynika, że okucia koliste pojawiają się u na początku XV wieku, choć w źródłach ikonograficznych znane są już od połowy XIV wieku. Jednym z najstarszych przedstawień pasa z zakończeniem kolistym w formie otwartej jest rzeźba dzwonnika z zegara z wieży Maurizio z włoskiego Orvieto, która powstała w 1347-48 roku (Fingerlin 1971, s. 188; Boguszewicz 2015, s. 163-165; Egan, Pritchard 2002, s. 151). Popularność okuć kolistych trwała przez cały wiek XV (Fingerlin 1971, s. 187-189; Wachowski 2005, s. 154). Na podstawie ikonografii można wnioskować, że były one wykorzystywane przy pasach jeszcze w początkach XVI wieku. Jeżeli chodzi o egzemplarze pozyskane na terenie Gdańska to niestety żaden zabytek nie pochodzi z precyzyjnie datowanej warstwy. Większość z nich pozyskano z warstw niwealcynych z okresu pomiędzy XIV a XVI wiekiem, co daje nam jednak przesłanki, które mogą wskazywać, że okucia tego typu użytkowano w mieście jeszcze przed początkiem XV wieku.

Baza źródłowa kolistych zakończeń pasa jest zdecydowanie najmniej liczna. Zabytki te w większości pochodzą z terenów zamkowych. Znane były na Śląsku, w

Małopolsce i na Lubelszczyźnie. Poza granicami Polski koliste okucia końca pasa odkryte zostały w Danii, Szwecji, Anglii, Holandii i w Czechach.

Koliste okucia końca pasa, oprócz ażurowych półksiężyców, nie wykazują szczególnych motywów zdobniczych, które można by było uznać za ich cechę charakterystyczną. Większość wykorzystywanych do ich wyrobu dekoracji powtarza się również na innych formach zakończeń. Uwagę zwraca jedynie duża liczba egzemplarzy z literą/literami lub inskrypcjami gotyckimi, zarówno wykonanymi techniką wytłaczania, jak i tych rytowanych. Wiele wskazuje na to, że mimo niewielkich rozmiarów chętnie umieszczano na tych zakończeniach motywy związane z symboliką religijną.

W całym gdańskim zbiorze brakuje kolistych okuć końca pasa z wypustką na dole znanych na przykład ze zbiorów angielskich, których chronologia przypada na pierwszą połowę XV wieku (Fingerlin 1971, s. 189). Wśród form kolistych nie zaobserwowałam również egzemplarzy otwartych, najbardziej przypominających półksiężyc, które odkryto w Krakowie (Niemiec 2018, s. 138) czy w Londynie (Egan, Pritchard 2002, s. 150), a są to egzemplarze datowane na koniec XV i początek XVI wieku. Zdecydowana większość okuć w gdańskim zbiorze to formy zamknięte.

Podsumowując, dekoracje znajdujące się na okuciach końca pasa to w większości motywy zdobnicze powszechnie stosowane pomiędzy XIV a XVI wiekiem. Wśród nich można jednak zaobserwować powtarzające się wzory, których czas występowania w dużej mierze dobrze koreluje z chronologią konkretnych form analizowanych zabytków. Jest to szczególnie widoczne przy czworobocznych okuciach końca pasa.

Okucie końca pasa było przedmiotem, które w mojej ocenie miało dużo większe znaczenie dla użytkownika niż mogło się wcześniej wydawać, biorąc pod uwagę dostępną literaturę przedmiotu. Dotychczas najwięcej uwagi poświęcano bogato dekorowanym zakończeniom pasów rycerskich, choć klasyfikowanie ich wyłącznie jako przejawy kultury rycerskiej budzi dzisiaj wątpliwości. Badacz Artur Boguszewicz zwraca uwagę opisy pasów znajdujące się we wrocławskich spisach zastawów, długów i mienia żydowskiego. Klientami żydowskich finansistów byli przedstawiciele wszystkich warstw społecznych, w tym również szlachta. Nie ma tam wzmianki o pasach rycerskich czy mieszczańskich. Jest za to rozróżnienie ze względu na surowiec, który stanowił podstawowe kryterium określające wartość zastawianego pasa. Z zapisów wynika, że nawet pas tzw. knechty wykonany ze stopu miedzi posiadał „literę i cekiny” (Boguszewicz 2015, s. 192; 2021).

Kwestia ta nie jest jednak tak jednoznaczna, ponieważ w miejscach walk odnalezione zostały okucia końca pasa ze stopu miedzi zdobione herbem, które należą do rzadkości i sugerują, że ich właścicielami byli przedstawiciele szlachty. W czasie walki mogli oni zatem korzystać z pasów zdobionych okuciami z metali kolorowych. Nie były to jednak jedyne osoby biorące udział w wydarzeniach wojennych. Nie możemy wykluczyć, że odnajdywane w miejscach walk zakończenia pasów były własnością reprezentantów wojsk najemnych, które były tworzone nie tylko przez przedstawicieli szlachty. Kolejnym użytkownikiem pasów z omawianymi zakończeniami mogło być mieszczaństwo, które w XV wieku w większych miastach tworzyło własne formacje zbrojne, podejmujące działania ofensywne przeciwko zamkom. Według A. Boguszewicza określenie „pasa rycerskiego” broniłoby się gdyby wziąć pod uwagę szerszą grupę: rycerzy pasowanych, szlachtę niepasowaną (giermków), ale także wojowników, w tym także najemnych (Boguszewicz 2015, s. 192).

W porównaniu do opracowań skupiających się wokół rezydencji władców i założeń obronnych, dane dotyczące okuć pasów użytkowanych przez mieszkańców średniowiecznych miast pozostawały nadal nieliczne. Patrząc jednak na zbiory zabytków z Londynu, Wrocławia czy Gdańska pozwalają na weryfikację dotychczasowych ustaleń. Pas był ważnym akcesorium stroju nie tylko rycerzy i dam dworu, ale również przedstawicieli innych grup społecznych. Nie bez powodu pasy wymieniane są w inwentarzach mieszczan wraz z pierścieniami, łańcuchami i innymi klejnotami jako cenne przedmioty, będące osobistym dobrem materialnym. Oczywiście o ich wartości i wysokim znaczeniu decydował przede wszystkim surowiec, z którego zostały wykonane, a było to głównie srebro i jedwab. Nie oznacza to jednak, że w przypadku mniej zamożnych warstw społecznych pasy nie były traktowane jako element prestiżu i pozycji społecznej.

W testamentach również często pojawiają się zapisy, w których członkowie rodziny przekazywali sobie „wszystkie dobra, klejnoty, ubrania” (Możejko 2010, s. 112-113), co wskazuje na niebagatelną rolę, jaką odgrywała odzież, a nie tylko jej dodatki czy biżuteria. Największe znaczenie miały przede wszystkim tkaniny, z których wykonywano ubrania oraz ich kolory. Z uwagi na fakt, iż przedmiotem tego opracowania są elementy metalowe, bez kontekstu związanego z taśmą, na której były mocowane, to kluczowy do dalszych rozważań jest surowiec. Informacje o wyrobach z cyny czy mosiądzu pojawiają się w gdańskich testamentach rzadziej i dotyczą głównie cynowych waz, mosiężnych dzbanów oraz misek (tamże, s. 142). Potwierdzają one jednak, że metale nieszlachetne,

choć nie dotyczyły bezpośrednio ozdób i akcesoriów stroju, miały w tamtym czasie swoją określoną wartość.

Analizowany przeze mnie zbiór okuć końca pasa składa się w ponad 86% procentach z egzemplarzy wykonanych ze stopu miedzi. Z gdańskich testamentów mieszczańskich wynika, że w przypadku tego akcesorium odzieżowego to właśnie surowiec stanowił najważniejszy aspekt, świadczący o kosztowności danego przedmiotu. W omawianej kolekcji okuć końca pasa nie zaobserwowałam egzemplarzy z metali szlachetnych, jednak należy podkreślić, że wyroby ze stopu miedzi również posiadały istotną wartość użytkową i kulturową. Produkcja tych przedmiotów wymagała wiedzy na temat technicznych aspektów obróbki metalu, ale również wyspecjalizowanego warsztatu. Nie bez znaczenia pozostawała kwestia wizualna, gdyż stop miedzi dobrze imitował złoto. Uważa się, że stop cyny i ołowiu uznawany był za tańszy materiał. Ze źródeł wynika również, że cyna nie nadawała się do produkcji tego typu akcesoriów, które w znacznym stopniu podlegały codziennej eksploatacji. Odlanie przedmiotów ze stopu cyny i ołowiu nie wymagało ani wielkich umiejętności ani specjalnie wyposażonego warsztatu. Proste odlewy poddawane były niewielkiej obróbce, polegającej na usunięciu układu wlewowego oraz szwów po odlewie. Nie było konieczne wykorzystanie wielu narzędzi, a sam odlew, ze względu na niską temperaturę topnienia stopu, można było wykonać przy prowizorycznym palenisku. Angielski badacz Goeff Egan zwrócił również uwagę, że końcowe produkty cynowo-ołowiane bywały wadliwe z powodu pęcherzyków powietrza, które pojawiały się, gdy forma nie została odpowiednio przygotowana. To, co wydaje nam się na pierwszy rzut oka bogatą dekoracją miało często na celu ukrycie wad produkcyjnych (2000, s. 102).

Okucia końca pasa wykonane ze stopów miedzi cieszyły się większą popularnością wśród mieszkańców Gdańska i były prawdopodobnie chętniej wykorzystywane do zaznaczenia statusu społecznego, nie tylko z uwagi na kolorystykę stopu, który imitował złoto, ale również ze względu dużą liczbę okuć, na których pojawiają się różnorodne dekoracje, w tym litery i inskrypcje gotyckie. Niezależnie czy były one nośnikiem treści czy tylko motywem zdobniczym powielanym przez wytwórcę. W przypadku okuć końca pasa z rytowanym ornamentem, widoczne jest na tyle duże zróżnicowanie liter, że istnieje większe prawdopodobieństwo, że były one wykonywane wedle upodobań użytkownika lub korzystano z większej gamy wzorników, które były w tamtych czasach często wykorzystywane (Gradowski 1984, s. 28).

Z jednej strony w źródłach pisanych czytamy o pasach z okuciami z metali szlachetnych zarezerwowanych dla najbogatszych, niespotykanych w materiale archeologicznym z kilku powodów: wysokiej ceny tego przedmiotu, na który nie każdy mógł sobie pozwolić, jego raczej odświętnego charakteru, przekazywania pasów z pokolenia na pokolenie oraz przetapiania metalowych elementów w celu odzyskania surowca. Z drugiej strony mamy zaś do czynienia z licznym, choć jednorodnym pod względem surowca, zbiorem okuć końca pasa pozyskanych z różnych części historycznego Gdańska, które wykonano ze stopu miedzi. Zauważalne jest zatem ujednolicenie tych elementów pasa pod względem surowca, które dotyczy większości osób przebywających w mieście. Różnice w wartości mogły być zaznaczane w inny sposób – być może wyborem konkretnego rodzaju pasa, a tym samym formy zakończenia lub jego zdobienia. Ze względu na to, że duża część zabytków w omawianym zbiorze nie została poddana konserwacji to na tę chwilę jest to trudne do określenia. Można jednak zaobserwować, że niektóre okucia końca pasa zostały wykonane starannie, a inne bez dbałości o szczegóły.

Podobieństwo w ubiorach poszczególnych warstw społecznych w Gdańsku było już wcześniej sygnalizowane w literaturze dotyczącej fragmentów tkanin pozyskanych w trakcie badań archeologicznych prowadzonych w obrębie miasta. Jedną z różnic mogło być za to niedbalstwo w ubiorze grup o niższej pozycji społecznej, podczas gdy elita miała ubiór zawsze sztywny i dopasowany do sylwetki ze zdecydowanie większą ilością ozdób (Grupa 2012, s. 246-247). W celu rozróżnienia odzieży charakterystycznej dla poszczególnych grup społecznych brane są jednak pod uwagę liczne kryteria takie jak: surowiec, formy i kolory oraz ornamenty i akcesoria (Ławicka 1992, s. 461 za: Piponnier 1970). Dopiero porównanie wszystkich tych aspektów pozwala na formułowanie szerszych wniosków.

Na unifikację elementów stroju nie wpłynęły również ustawy przeciw zbytkom, które na większą skalę zaczęto wprowadzać w miastach europejskich od XIV wieku. Miały one przeciwdziałać nadmiernym przejawom luksusu i wystawnego życia. W Gdańsku ustawy te znane są jednak dopiero od 1540 roku, a największa baza źródłowa dotyczy okresów późniejszych, czyli XVII i XVIII wieku (Kizik 2002). W pierwszych gdańskich ordynacjach przeciw zbytkom ustanowiono, że najdroższe wełniane i jedwabne tkaniny, futra oraz złote i srebrne ozdoby, jak również perły, mogli nosić tylko patrycjusze (Rembowska 1980, s. 50; Bogucka 1997, s. 160; Grupa 2012, s. 247). Wiele wskazuje na to, że do połowy XVI wieku granice między codziennym ubiorem wyższych

i niższych warstw społecznych mogły się zacierać, czego przejawem jest najprawdopodobniej również kolekcja gdańskich okuć końca pasa. Warto w tym miejscu zaznaczyć, że choć faktycznie elementy stroju z metali nieszlachetnych były wzorowane na ich droższych odpowiednikach, to badacze wskazują, że większość „zwykłych ludzi” prawdopodobnie na co dzień rzadko spotykała osoby noszące złotą czy srebrną biżuterię (Willemssen 2012, s. 199). Można zatem przypuszczać, że osoby zamożne w dni powszednie nosiły elementy stroju wykonane ze stopu miedzi tak, jak prawdopodobnie większość lokalnej społeczności.

Kwestię tę podjął również A. Boguszewicz analizując zakończenia pasów z metali nieszlachetnych z herbami, odnajdywane na stanowiskach określanych jako pola bitewne i ściśle powiązane z warstwami, które powstały w czasie oblężeń, o czym wspomniałam powyżej. Według badacza jest bardzo prawdopodobne, że przedstawiciele najwyższych warstw społecznych zarówno w czasie walki, jak i w życiu codziennym, nosili pasy dobrej jakości, ale bez wartościowych elementów z metali szlachetnych zwłaszcza, że zakończenia pasów wykonane ze stopów miedzi dobrze imitowały złoto, zapewniając pożądaną luksusowy wygląd (Boguszewicz 2021, s. 161).

Wracając do ustaw przeciw zbytkom, w porównaniu z innymi miastami strefy bałtyckiej, regulacje prawne dotyczące luksusu stały się w miastach pruskich widoczne z pewnym opóźnieniem. Dopiero pod koniec XV i XVI wieku wilkierze tych miast zaczęły uwzględniać ograniczenie wydatków na odzież i uroczystości rodzinne, które miały być zależne od pozycji społecznej. Co ciekawe, były one znane już w pierwszej połowie XV wieku, ale nie przyjęły się one w dużych miastach pruskich. Według Romana Czai władze miejskie w okresie rywalizacji politycznej z zakonem krzyżackim, czyli do lat 60. XV wieku, starały się utrzymać egalitarny obraz społeczeństwa, by zaznaczyć swoją pozycję, ale również po to, by nie doprowadzać do podziałów i konfliktów społecznych (Czaja 2013, s. 590).

Osobną kwestią pozostaje przestrzeganie przepisów antyzbytkowych, które były często odnawiane, co według badaczy świadczy o ich bezskuteczności (Bartkiewicz 1979, s. 25; Kizik 2002, s. 142-144). Poddawane jest pod wątpliwość czy miasta dysponowały wystarczającymi instrumentami kontroli, aby wykrywać wszelkiego rodzaju naruszenia i te prawa faktycznie egzekwować. Należy jednak wziąć pod uwagę, że władze nie były w stanie przewidzieć kierunku zmian nawyków konsumpcyjnych, stąd ustawy były udoskonalane i odnawiane, ale również nikt samowolnie nie rezygnował z

przywileju dotyczącego lepszego wyglądu, a tym samym wyższej pozycji społecznej, więc zapewne w jakimś zakresie musiały funkcjonować (Kizik 2002, s. 142).

W Gdańsku, Elblągu i Królewcu różnicowanie społeczeństwa miejskiego opierało się przede wszystkim na kryteriach zawodowych. Ciekawy zapis testamentowy znany jest ze Starego Miasta Elbląga, w którym rzemieślnik Hans Ryman w 1426 roku przeznaczył swojej córce środki finansowe na nowe suknie, łóżko i pościel, określając jednocześnie jakość tych wyrobów. Miały one odpowiadać statusowi społecznemu rzemieślników: „(...) parę nowych sukienek, nie najlepszych, ale też nie najgorszych, zgodnie z obyczajem rzemieślników, oraz łóżko i pościel, nie najlepsze, ale też nie najgorsze, tylko zwyczajne i solidne.”⁶² (Czaja, Nawroński 1993, s. 220; Czaja 2013, s. 579). Zapis ten świadczy o poczuciu przynależności zawodowej, ale również pokazuje, że w okresie przed wprowadzeniem ścisłych regulacji dotyczących nadmiernego demonstrowania cennych ubiorów i nagromadzonego bogactwa, istniały przejawy świadomości mieszkańców miasta co do swojej pozycji w hierarchii społecznej. Wybierali oni przede wszystkim te wyroby, na które było ich stać, ale jednocześnie takie, które zaznaczały ich status w miejskich strukturach.

Czy możemy zatem uznać, że okucia końca pasa wykonane ze stopu miedzi były właśnie tym zwyczajnym, ale solidnym wyborem dawnych mieszkańców Gdańska? Wiele wskazuje na to, że mieli oni świadomość wykorzystania surowca, który odznaczał się nie tylko trwałością, ale również aspektem wizualnym. Potwierdzeniem przemyślanego wyboru tego typu okuć końca pasa stanowi również fakt, iż paskarz miał możliwość wykorzystania żelaza i mosiądzu (Hirsch 1858, s. 315). Pomimo tego zastosowanie żelaza do wyrobu zakończeń pasa, znajdujących się w gdańskiej kolekcji, należy do rzadkości. Różnice w wartości okuć końca pasa ze stopu miedzi mogły być zaznaczane wielkością okucia, jakością wykonania zakończenia i/lub wyborem zdobienia.

Podobieństwo ubioru było widoczne nie tylko w obrębie danej społeczności miejskiej, ale również na tle innych państw europejskich. Nowe trendy w modzie rozprzestrzeniały się dosyć szybko, choć w każdym regionie pod wpływem lokalnych upodobań przyjmowały nieco inne oblicze. Ubiory mieszkańców Gdańska nie odbiegały swoim charakterem od zwyczajów panujących w Europie Środkowej i Zachodniej. Na podstawie form okuć końca pasa możemy wnioskować, że gdańska społeczność nosiła

⁶² Tłumaczenie autorki z języka niemieckiego.

pasy znane również w innych częściach Europy. Po przyjrzeniu się ich konstrukcji zauważalne są jednak wyraźne różnice w zastosowanych technikach wykonania okuć, co może sugerować selektywny transfer wzorców modowych przenikających na grunt gdański. Powielano tylko te wzorce, które były adekwatne dla danego okresu i dostosowywano je do upodobań lokalnego odbiorcy. W momencie, kiedy dotarła do miasta moda na podłużne okucia końca pasa to najprawdopodobniej była adaptowana zgodnie z najnowszymi trendami. Być może typy konstrukcji podłużnych zakończeń, które były obecne od XIII wieku w Londynie czy we Wrocławiu nie dotarły do Gdańska lub zostały uznane za przestarzałe i celowo z nich zrezygnowano. Nie możemy również wykluczyć bardziej technicznych aspektów, którymi kierowali się lokalni wytwórcy zakończeń pasów. Możliwe, że okucia wykonywane z więcej niż dwóch elementów były bardziej czasochłonne w przygotowaniu lub po prostu mocowane po bokach listwy nie sprawdzały się w trakcie ich użytkowania.

Tak liczny zbiór okuć końca pasa pozwolił nie tylko porównać ten element kultury materialnej Gdańska z innymi ośrodkami w Polsce i Europie, ale przede wszystkim dostarczył cennych informacji dotyczących upodobań osób przebywających na terenie miasta. Na podstawie opracowanego zbioru zabytków można stwierdzić, że z jednej strony wykazują one cechy wspólne, zwłaszcza pod względem form okuć końca pasa, ze znaleziskami z innych ośrodków europejskich – szczególnie w obszarze wpływów hanzeatyckich. Z drugiej zaś strony zaznaczają swój odrębny charakter pod względem konstrukcji zakończeń w porównaniu z innym dużym zbiorem okuć końca pasa, jakim jest kolekcja z Londynu. W stosunku do pozostałych miast w Polsce Gdańsk odznacza się zdecydowanie większą liczbą pozyskanych zakończeń pasa, ale również zróżnicowaniem ich form i zdobień. Okucie końca pasa jako niewielki element stroju jawi się jako przedmiot, którego wygląd musiał mieć znaczenie dla użytkownika. Był on nośnikiem różnorodnych treści, nierzadko o wymiarze symbolicznym. Mógł stanowić rodzaj amuletu chroniącego właściciela przed nieszczęśliwymi wypadkami lub służyć jako podarek dla osoby drogiej sercu, odgrywając istotną rolę w późnośredniowiecznych zalotach. Element ten sygnalizował również status majątkowy właściciela oraz mógł być oznaką przynależności do określonej grupy społecznej. Jednocześnie okucie końca pasa jest to akcesorium, które wraz z aplikacjami do pasa oraz zapinką/broszą, łączącą części odzieży, stanowiło najbardziej dekoracyjny metalowy element późnośredniowiecznego i wczesnonowożytnego ubioru, co potwierdza gdańska kolekcja.

Spis tabel i wykresów

Tabela 2. Wykaz stanowisk, na których pozyskano okucia końca pasa.

Tabela 2. Wykorzystanie konkretnych typów konstrukcji okuć końca pasa w wykonaniu poszczególnych form zakończeń.

Tabela 3. Procentowy udział pierwiastków w zakresie detekcji [%] poszczególnych okuć końca pasa.

Tabela 4. Litery i inskrypcje na poszczególnych okuciach końca pasa.

Wykres 1. Udział procentowy poszczególnych form okuć końca pasa rozmieszczonych w przestrzeni miasta.

Wykres 2. Udział procentowy okuć końca pasa wykonanych z poszczególnych surowców.

Wykres 3. Udział procentowy okuć końca pasa wykonanych w dwóch głównych technikach – odlewania i formowania w blasze oraz w połączeniu obu technik.

Wykres 4. Udział procentowy poszczególnych form okuć końca pasa z literami lub inskrypcjami gotyckimi.

Spis rycin

Ryc. 1.1. Medalionowe zakończenia długiego pasa typu *ceinture longues*.

Ryc. 1.2. Metalowe zakończenia pasów.

Ryc. 1.3. Pas *demi-ceint de magnanimité* na obrazie „Zdjęcie z krzyża” (fragment), Rogier van der Weyden, 1430–1435, Madryt, Prado.

Ryc. 1.4. Pas *demi-ceint* na kartach z manuskryptu „*Comédies De Térence*”, 66v, Publiusz Terencjusz, 1400-1500.

Ryc. 1.5. Pas *demi-ceint* na kartach z manuskryptu „*Comédies De Térence*”, 123r, Publiusz Terencjusz, 1400-1500.

Ryc. 2.1. Pasy od lewej: szeroki pas kobiecy, pas z metalowych ogniw, pas *demi-ceint* na z karcie z manuskryptu „*Comédies De Térence*”, 17v, Publiusz Terencjusz, 1400-1500.

Ryc. 2.2. Pasy z metalowych ogniw na wizerunkach angielskich władców, 1440.

Ryc. 2.3. Pasy z metalowych ogniw na wizerunkach angielskich władców, 1440.

Ryc. 3.1. Pasy męskie na wotywnym malowidle ściennym w kaplicy św. Jadwigi w kościele pw. NMP w Gdańsku, Niclos Krokow młodszy, 1420.

- Ryc. 3.2. Pasy kobiecie w przedstawieniach w skrzydle Dużego Ołtarza Ferberów (fragment), kościół pw. NMP w Gdańsku, 1480-1484.
- Ryc. 4.1. Długie pasy na obrazach: 1. Mały Ołtarz Ferberów (fragment), kościół pw. NMP w Gdańsku, 1485-1490.
- Ryc. 4.2. Obraz wotywny „Ecco Homo” (fragment), kościół pw. NMP w Gdańsku, ok. 1500.
- Ryc. 4.3. Skrzydła boczne Ołtarza fundacji Bartela Schultego (fragment), Michel von Augsburg, 1515.
- Ryc. 4.4. Obraz „Rodzina bogatego mieszczanina gdańskiego” (fragment), Michel von Augsburg, 1518, Germanisches Nationalmuseum, Norymberga.
- Ryc. 5.1. Mozaika z Bazyliki Św. Marka w Wenecji, ok. 1270, Włochy (Lightbown 1992, ryc. 1, s. 409).
- Ryc. 5.2. Karty z manuskryptu Codex Manesse, 257r, 1305-1340, Zurych.
- Ryc. 5.3. Karty z manuskryptu Codex Manesse, 205r, 1305-1340, Zurych.
- Ryc. 6.1. Obraz „Narodzenie”, Jacques Daret, 1434-35, Museo Nacional Thyssen-Bornemisza, Madryt (Lightbown 1992, ryc. 105).
- Ryc. 6.2. Obraz „Narodziny Marii”, mistrz Ołtarza z Pfullendorf (fragment), początek XV w., Staatsgalerie, Stuttgart.
- Ryc. 6.3. Karta z „Godzinek Rodziny Neville” (York, Anglia), 27v, 1400-1499, Bibliothèque Nationale, Paryż.
- Ryc. 7.1. Rzeźba „Maria Służebnica Świątyni, kościół św. Elżbiety we Wrocławiu, 1490-1500, Muzeum Narodowe we Wrocławiu.
- Ryc. 7.2. Karta z książki kostiumowej z 1577 r.
- Ryc. 7.3. Talerz z majoliki, Cafaggiolo (Włochy), Mistrz Jacopo, 1510 r., Victoria and Albert Museum, Londyn.
- Ryc. 8.1. Karta z „Godzinek Rodziny Neville” (York, Anglia), 34v, 1400-1499, Bibliothèque Nationale, Paryż.
- Ryc. 8.2. Obraz „Maria z Dzieciątkiem i świętymi” (fragment), Rogier van der Weyden, c. 1435, National Gallery, Londyn.
- Ryc. 8.3. Obraz „Portret Damy”, Rogier van der Weyden, c. 1460, National Gallery of Art, Waszyngton
- Ryc. 8.4. Tryptyk Moreelów (fragment), Hans Memling, 1484, Groeningemuseum, Brugia.

- Ryc. 9.1. Obraz „Adoracja pasterzy między Świętymi Augustynem i Galgano” przedstawiającego św. Galgano, Pietro di Giovanni d’Ambrogio, 1440-1449, Musee Civico Archeologico e d’Arte Sacra. Palazzo Corboli, Asciano.
- Ryc. 9.2. Jedna z rzeźb „Ukrzyżowanie tęczowe” z kościoła św. Marii Magdaleny we Wrocławiu, ok. 1410-1420, Muzeum Narodowe we Wrocławiu.
- Ryc. 9.3. Tryptyk „Madonna z Dzieciątkiem i świętymi”, Carlo Crivelli, 1482. Pinacoteca di Brera, Mediolan.
- Ryc. 10.1. Obraz „Madonna kanonika van der Paele” (fragment), Jan van Eyck, ok. 1436, Groeningemuseum, Brugia.
- Ryc. 10.2. Ołtarz Mèrode (fragment), Robert Campin, 1425-1428, Metropolitan Museum of Art, Nowy Jork (Białostocki 2004, s. 266, ryc. 239);
- Ryc. 10.3. Ołtarz Jerozolimski (fragment), kościół pw. NMP w Gdańsku, ok. 1497-1500.
- Ryc. 11.1. Koliste okucia końców pasów na: 1. Obrazie „Św. Wendelin” (fragment), Friedrich Walther, 1467, Bernisches Historisches Museum, Bern.
- Ryc. 11.2. Karcie z manuskryptu „*Comédies De Térence*” (fragment), 104v, Publiusz Terencjusz, 1400-1500.
- Ryc. 11.3. Obrazie „Ukrzyżowanie” (fragment) , 1494, Art Institute of Chicago, Chicago.
- Ryc. 11.4. Obrazie „Madonna z kanclerzem Rolin” (fragment), Jan van Eyck, ok 1435, Luwr, Paryż.
- Ryc. 12. Liczba okuć końca pasa pozyskana z poszczególnych dzielnic Gdańska na Planie Sztokholmskim ok. 1600.
- Ryc. 13. Nazewnictwo poszczególnych części okucia końca pasa.
- Ryc. 14. Akcesoria stroju pozyskane w obrębie warsztatu w Paryżu.
- Ryc. 15.1. Gliniana forma wieloczęściowa do odlewania sprzączek z Londynu.
- Ryc. 15.2. Fragmenty glinianej formy wieloczęściowej do odlewania sprzączek z Pizy oraz rekonstrukcja całej formy.
- Ryc. 16. Gliniane formy do odlewania odkryte na terenie warsztatu w Brukseli.
- Ryc. 17. Akcesoria stroju pozyskane w obrębie warsztatu w Londynie.
- Ryc. 18.1. Karta z manuskryptu *Hausbuch der Mendelschen Zwölfbrüderhausstiftung* (Gürtler): Mendel I, ok. 1425 r., Amb. 317.2° Folio 27 recto.
- Ryc. 18.2. Karta z manuskryptu *Hausbuch der Mendelschen Zwölfbrüderhausstiftung* (Gürtler): Mendel I, 1441 r., Amb. 317.2° Folio 63 verso.
- Ryc. 18.3. Karta z manuskryptu *Hausbuch der Mendelschen Zwölfbrüderhausstiftung* (Gürtler): Mendel I, 1539 r., Amb. 317.2° Folio 160 verso.

- Ryc. 18.4. Karta z manuskryptu *Hausbuch der Mendelschen Zwölfbrüderhausstiftung* (Gürtler): Mendel II, 1586 r., Amb. 317b.2° Folio 46 verso.
- Ryc. 19.1. Karta z manuskryptu *Hausbuch der Mendelschen Zwölfbrüderhausstiftung* (Rinkelschmied/ Schnallenmacher): 1. Mendel I, ok. 1425 r., Amb. 317.2° Folio 13 verso.
- Ryc. 19.2. Karta z manuskryptu *Hausbuch der Mendelschen Zwölfbrüderhausstiftung* (Gürtler): Mandel I, 1503 r., Amb. 317.2° Folio 129 verso.
- Ryc. 19.3. Karta z manuskryptu *Hausbuch der Mendelschen Zwölfbrüderhausstiftung* (Gürtler): Mendel II, 1560 r., Amb. 317b.2° Folio 11 verso.
- Ryc. 19.4. Karta z manuskryptu *Hausbuch der Mendelschen Zwölfbrüderhausstiftung* (Gürtler): Mendel II, 1599 r., Amb. 317b.2° Folio 64 verso.
- Ryc. 20.1. Karta z manuskryptu *Codex Manesse*, Herr Dietmar von Ast, 64r, Zurych, 1305-1340.
- Ryc. 20.2. Karta z manuskryptu, Orose, *Faits et choses du monde*, Lyon, 1480, Paryż, Biblioteka Narodowa we Francji, ms. Arsenal 5081,73: 33v.

Bibliografia

Adamski J., *O wielkiej karierze maswerków trójpromiennych w architekturze europejskiej około 1300 roku*, [w:] *Ornament i dekoracja dzieła sztuki*, red. J. Daranowska-Łukaszewicz, A. Dworzak, A. Betlej, Warszawa 2015, s. 79-90.

Baart J., Kook W., Lagerweij A. i in., *Opgravingen in Amsterdam. 20 jaar stadskernonderzoek*, Amsterdam 1977.

Bartels M., *Steden in scherven 2. Catalogus*, Zwolle 1999.

Bednarz S., *Sprzączki z wykopalisk przy ulicy Chmielnej 73-74 w Gdańsku*, [w:] *Dantiscum*, t. I, red. R. Krzywdziński, Gdańsk 2016, s. 267-334.

Berger D., *Steingussformen aus dem spätromanischen-frühgotischen Magdeburg. Archäometrische und experimentalarchäologische Untersuchungen zum mittelalterlichen Zinnguss an ausgewählten Fundstücken*, Freiberg 2006.

Berger D., *Die archäometallurgischen Untersuchungen am Magdeburger Gießformenfund*, [w:] *Die Magdeburger Gießformenfund. Herausragendes Zeugnis handwerkliches Zinngießers in einer mittelalterlichen Metropole*, red. D. Berger, G. Ditmar-Traut, Ch-H. Wunderlich, Band 76/I, Halle 2020, s. 59-130.

Białostocki J., *Sztuka cenniejsza niż złoto. Opowieść o sztuce europejskiej naszej ery*, Warszawa 2004.

Biringuccio V., *The pirotechnia of Vannoccio Biringuccio: The classic sixteenth-century Treatise on metals and metallurgy*, tłum. C. S. Stanley, M. T. Gnudi, USA 2007.

Biskup M., *Gdańsk w pierwszym stuleciu rządów krzyżackich (1308-1409)*, [w:] *Historia Gdańska*, t. 1, red. E. Cieślak, Gdańsk 1978, s. 339-474.

Bogucka M., *Gdańsk jako ośrodek produkcyjny w XIV-XVII wieku*, Gdańsk 1962.

Boguszewicz A., *Metalowe elementy pasów w późnym średniowieczu na Śląsku w świetle materiałów archeologicznych pochodzących z zamków*, *Silesia Antiqua* 50, 2015, s. 133-201.

Boguszewicz A., *On identifying chivalric culture. An outline of research issue*, *Światowit* LX, Warszawa 2021, s. 157-170.

Boucher F., *Historia mody: dzieje ubiorów od czasów prehistorycznych do końca XX wieku*, Warszawa 2003.

Bourgarit D., Thomas N., *Late medieval copper metallurgy in France: technical insights into the mass production of copper alloy common wares*, 2009.

- Bourgarit D., Thomas N.**, *Late medieval copper alloying practices: a view from a Parisian workshop of the 14th century AD*, *Journal of Archaeological Science* 39 (10), 2012, s. 3052-3070.
- Bourlet C., Thomas N.**, *Les Metiers du cuivre a Paris vers 1300: topographie et etude sociale*, (...)
- Camille M.**, *The medieval art of love: objects and subjects of desire*, New York 1998.
- Campbell M.**, *Medieval jewellery in Europe 1100–1500*, London 2009.
- Carrera F. M. P.**, *Copper alloy production in the Ex Laboratori Gentili workshops in Chinzica, Pisa*, [w:] *Medieval copper, bronze and brass. History, archaeology and archaeometry of the production of brass, bronze and other copper alloy objects in medieval Europe (12th-16th centuries)*, red. N. Thomas, P. Dandridge, Namur 2018, s. 129-140.
- Cassels A. K.**, *The social significance of late medieval dress accessories*, Sheffield 2013 (praca dyplomowa).
- Ceynowa B., Trawicka E.**, *Symbolika lwów na średniowiecznych artefaktach archeologicznych ze zbiorów Muzeum Archeologiczne w Gdańsku*, [w:] *Lwy w heraldyce i sztuce europejskiej: międzynarodowa konferencja historyczna, Gdańsk 23 października 2008*, red. T. Maćkowski, Gdańsk 2008, s. 87-94.
- Ceynowa B.**, *Średniowieczna tradycja darów miłosnych na przykładzie bogato dekorowanych toreb skórzanych z badań w Gdańsku*, [w:] *In gremio—in praxi. Przedmioty skórzane na co dzień i od święta*, red. A. B. Kowalska, Szczecin 2015, s. 75-96.
- Chudzińska B.**, *Obrączka z napisem muzyńskiego zamku, czyli kogo i o co proszono – inskrypcje typu Hilf Gott Maria*, *Sprawozdania Archeologiczne* 56, s. 197-221.
- Collon D.**, *7000 years of seals*, London 1997.
- Czaja R.**, *Gdańsk. Atlas historyczny miast polskich*, Tom: 1 Prusy Królewskie i Warmia, zeszyt 9, Gdańsk 2024.
- Crofts F.G.**, *Visualizing Germanness through costumes in the sixteenth century*, *The Historical Journal* 64/5, 2021, s. 1198-1229.
- Čapek L.**, *Nález fragmentů renesančního článkového opasku z městské radnice v Českých Budějovicích*, *Archeologické výzkumy v jižních Čechách* 29, České Budějovice 2016, s. 387-397.
- D'Allemagne H. R.**, *Les accessoires du costume et du mobilier*, tom I, Paris 1928.

- Dąbal J.**, *Badania archeologiczne przy ulicy Świętojańskiej 6-7*, [w:] *Domy i ich mieszkańcy w świetle badań archeologiczno-architektonicznych przy ulicy Świętojańskiej 6-7 w Gdańsku*, red. J. Dąbal, Gdańsk 2018 s. 11-18.
- Dąbal J., Barański Z. M., Grulkowski M., Daliga K., Widerski T.**, *Kamienice Głównego Miasta w świetle wstępnych wyników badań archeologiczno-architektonicznych przy ul. Świętojańskiej 6 w Gdańsku*, [w:] *XX Sesja Pomorzoznawcza*, red. E. Trawicka, Gdańsk 2018, s. 355-372.
- Dąbrowski H.**, *Sprawozdanie z badań archeologicznych przy ul. Toruńskiej 12 w Gdańsku (SAZ 255/133/4) prowadzonych w 2008 r. objętych decyzją PWKZ Nr 78/2007 z dnia 21.12.2006 r.*, mps w archiwum PWKZ, Gdańsk 2008.
- De Cleene M., Lejeune M.C.**, *Compendium of symbolic and ritual plants in Europe, Vol. II: Herbs*, Ghent 2003.
- Domański G.**, *Ślęza w pradziejach i średniowieczu*, Wrocław 2002.
- Drażkowska A.**, *Ozdoby i nakrycia głowy na ziemiach polskich od X do końca XVIII wieku*, Toruń 2012.
- Drażkowska A.**, *Historia bielizny od XIV do końca XIX wieku*, Toruń 2018.
- Dungworth D.**, *Evidence for medieval and post-medieval copper alloy working at Guildhall Yard, London*, Centre for Archaeology Report 78, 2003.
- Dyba A.**, *Murowane budownictwo mieszkalne w kwartale ulic Heweliusza–Łagiewniki–Rybaki Górne na Starym Mieście w Gdańsku*, mps w archiwum MAG, Gdańsk 2007.
- Dyrda K.**, *Sprawozdanie z badań archeologicznych prowadzonych przy ul. Kleszej w Gdańsku w 2008/2009 roku*, mps w archiwum MAG, Gdańsk 2009.
- Egan G.**, *Butcher, Baker, Spoon-and-Candlestick Maker? Some Early Highly Decorated Medieval Lead Wares in Northern Europe*, [w:] *Gevonden Voorwerpen: Opstellen over Middeleeuwse Archeologie Voor H.J.E. van Beuningen*, *Lost and Found: Essays on Medieval Archaeology for H.J.E. van Beuningen*, red. D. Kicken, A.M.Koldeweij & J.R. ter Molen, Rotterdam Papers 11, Rotterdam 2000, s. 102–15.
- Egan G., Pritchard F.**, *Dress accessories 1150-1450. Medieval finds from excavation in London: 3*, London 2002.
- Egan G.**, *Two medieval copper alloy foundry excavations in London*, *Archaeometallurgy in Europe*, vol. 2, Milan 2003, s. 243-252.
- Fingerlin I.**, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*, München, Berlin 1971.
- Franklin A.**, *Dictionnaire historique des arts, métiers et professions exercés dans Paris depuis le treizième siècle*, Paris 1906.

Frankowska-Makala M., *Srebrne ozdoby ze skarbu z Podzamcza w Szczecinie*, Biblioteka Archeologii Środkowego Nadodrza, zeszyt 2, Zielona Góra-Świdnica 2004a, s. 317-331.

Frankowska-Makala M., *Średniowieczne srebrne ozdoby w skarbie ze szczecińskiego Podzamcza* [w:] *Terra Transoderana. Sztuka Pomorza nadodrzańskiego i dawnej Nowej Marchii w średniowieczu, Materiały z seminarium naukowego poświęconego jubileuszowi 50-lecia pracy w muzealnictwie szczecińskim Zofii Krzymuskiej-Fafius*, 7-8 czerwca 2024, red. M. Glińska i in., Szczecin 2004b, s. 203–215.

Frankowska-Makala M., *Do kogo mogły należeć srebrne ozdoby ze szczecińskiego skarbu?* [w:] *Nie tylko archeologia, Księga poświęcona pamięci Eugeniusza „Gwidona” Wilgockiego*, red. E. Cnotliwy, A. Janowski, K. Kowalski, S. Słowiński, Szczecin 2006, s. 271–278.

Frey K., Volkmann A., *Zwei spätmittelalterliche Buntmetallbeschläge aus der Niederlausitz und ihre Parallelen*, [w:] *Aedificatio terrae: Beiträge zur Umwelt- und Siedlungsarchäologie Mitteleuropas; Festschrift für Eike Gringmuth-Dallmer zum 65. Geburtstag*, *Internationale Archaeologie Studia Honoraria*, red. G. H. Jeute, J. Schneeweiss, C. Theune, Rhaden/ Westf., s. 143-151.

Garbacz-Klempka A., Rzadkosz S., *Metallurgy in Middle Ages. Raw materials, tools and facilities in source materials and metallographic research*, [w:] *ZBORNÍK PREDNÁŠOK z Medzinárodnej Konf. Argenti Fodina 2014, Ktorá Sa Konala v Dňoch 10.-12. Sept. 2014 v Banskej Štiavnici*, red. J. Labuda, A. Matejková, 2014, s. 99–107.

Garbacz-Klempka A., Kwak. Z, Perek-Nowak M., Starski M., *The metallographic characterization of metal artifacts based on late medieval examples*, *Archives of foundry engineering* 15, 2015, s. 29-34.

Gębarowicz M., *Psalterz floriański i jego geneza*, 1965.

Girsztowt A., *Rzemiosło miejskie w średniowiecznym Malborku (do połowy XV w.)*, mps pracy doktorskiej, Gdańsk 2018.

Gläser M., Mührenberg D., *„Moderner” Grapenguss um 1200 in der Lübecker Breite Strasse*, *Hamburg Neue Folge* 12, 1998, s. 225-231.

Głosek M., *Broń biała*, [w:] *Uzbrojenie w Polsce średniowiecznej 1450-1500*, red. A. Nowakowski, 1998, s. 23-40.

Głowa W., Garbacz-Klempka A., *Z badań nad wytwórczością średniowiecznych ozdób*, *Krzysztofory* 28, cz. 2, Kraków 2010, s. 97-110.

- Gołębiowski Ł.**, *Ubiory w Polsce do najdawniejszych czasów aż do chwili obecnych sposobem dykcjonarza ułożone przez Łukasza Gołębiowskiego*, Warszawa 1830.
- Gomoliszek A.**, *Badania archeologiczne na Targu Siennym w Gdańsku*, mps, 2017.
- Goubitz O.**, *Purses in Pieces. Archaeological finds of late medieval and 16th-century leather purses, pouches, bags and cases in the Netherlands*, Zwolle 2007.
- Gradowski M.**, *Dawne złotnictwo. Technika i terminologia*, Warszawa 1984.
- Grimm G. V., Hoss S.**, *Catalogus metaalvondsten archeologische begeleiding en deel stortvondsten*, Arcadis Archeologisch Rapport 93, 2017.
- Grulkowski M.**, *W cieniu klasztoru dominikanów. Dzieje terenu objętego badaniami archeologicznymi*, [w:] *Domy i ich mieszkańcy w świetle badań archeologiczno-architektonicznych przy ulicy Świętojańskiej 6-7 w Gdańsku*, red. J. Dąbał, Gdańsk 2018 s. 35-53.
- Grupa M.**, *Ubiór mieszczan i szlachty z XVI–XVIII wieku z Kościoła pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Toruniu*, Toruń 2005.
- Grupa M.**, *Wielkie tekstylia pospólstwa i plebsu gdańskiego (XIV–XVII w.) i ich konserwacja*, Toruń 2012.
- Grupa M.**, *Czas żupanów, czas czechmanów. Strój polski w źródłach archeologicznych, ikonograficznych i pisanych*, Toruń 2022.
- Gutkowska-Rychlewska M.**, *Historia ubiorów*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1968.
- Harder J.**, *Segmentgürtel mit mehrteiliger Anhängerkombination – Ein Frauenschmuckgürtel der Renaissance*, *Historische Archäologie* 3, 2010, s. 1-20.
- Heindel I.**, *Ave-Maria-Schnallen und Hantruwebratzen mit Inschriften*, *Zeitschrift für Archäologie*, Band 20, H. 1, 1986, s. 65-79.
- Heindel I.**, *Riemen- und Gürtelteile im westslawischen Siedlungsgebiet*, Berlin 1990.
- Hirsch T.**, *Danzigs Handels- und Gewerbsgeschichte unter der Herrschaft des Deutschen Ordens*, Leipzig 1858.
- Holl I., Parádi N.**, *Das Mittelalterliche Dorf Sarvaly*, *Fontes Archaeologici Hungariae*, 1982, s. 9-145.
- Holowińska Z.**, *Wczesnośredniowieczne rzemiosło złotnicze w Gdańsku*, Gdańsk Wczesnośredniowieczny 1, Gdańsk 1959, s. 55 – 104.
- Holowińska Z.**, *Dzielnica rzemieślnicza z XIII – XIV w. w Gdańsku (stanowisko 2)*, Gdańsk Wczesnośredniowieczny 6, Gdańsk 1967, s. 183 – 243.
- Ignasiak M.**, *Próba rekonstrukcji zagospodarowania terenu Lastadii w czasach budowy statków wodnych w oparciu o analizę stratygrafii stanowiska*, [w:] *Lastadia najstarsza*

stocznia gdańska w świetle badań archeologicznych, red. B. Kościński, Gdańsk 2020, s. 87 – 112.

Jagusiak M., *Sprawozdanie z III etapu badań archeologicznych na Wyspie Spichrzów, stanowisko przy ul. Jaglanej 3/5 w Gdańsku*, mps w archiwum MAG, Gdańsk 2007.

Jagusiak M., *Sprawozdanie z badań archeologicznych na Wyspie Spichrzów przy ulicy Toruńskiej 10A w Gdańsku*, mps w archiwum MAG, Gdańsk 2008.

Jakubek-Raczkowska M., *Wstęp do badań nad strojem mieszczańskim w średniowiecznym Toruniu (XIV-XV wiek)*, [w:] *Stare i nowe dziedzictwo Torunia, Bydgoszczy i regionu (II)*, red. J. Raczkowski, M. Jakubek-Raczkowska, *Studia i Materiały z Dziedzictwa Kulturowego Torunia i Regionu* 3, Toruń 2020, s. 91-110.

Januszajtis A., *Od Aksamitnej do Żytniej*, Gdańsk 2017.

Janowski A., Michalak A., *Elementy stroju*, [w:] *Cartrum Lubenov. Tragiczne dzieje średniowiecznej wieży w Lubrzy*, red. A. Michalak, Pękowo-Świdnica 2022, s. 171-182.

Janowski A., *Elementy pasa*, [w:] *Tartaczna. Studium życia Gdańska przedlokacyjnego*, red. E. Trawicka, Gdańsk 2024, s. 453-460.

Janowski A., *Formy kamienne i gliniane*, [w:] *Lastadia najstarsza stocznia gdańska w świetle badań archeologicznych*, red. B. Kościński, Gdańsk 2020, s. 576-596.

Janssen H. L., Thelen A. A. J., *Tekens van leven. Opgravingen en vondsten in het Tolbrugkwartier in 's-Hertogenbosch*, Utrecht 2007.

Jasiński T., *Rozwój toruńskich rzemiosł odlewniczych w świetle uchwał stanów i miast pruskich*, *Rocznik Toruński* 10, 1975, s. 313-331.

Jasiński T., *Rzemiosła kowalskie średniowiecznego Torunia*, *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej* XXIII, 1975, s. 225-235.

Jasiński T., *Rozwój złotnictwa toruńskiego do końca XV w.*, *Acta Universitatis Nicolai Copernici, Historia* 11, 1977, s. 33-52.

Jaśniewicz A., *Portret w Gdańsku od schyłku średniowiecza do późnego baroku 1420-1700. Malarstwo, rysunek*, Gdańsk 2018.

Jędrzejczak-Skutnik A., Rembisz-Lubiejewska A., *Pozostałości późnośredniowiecznego warsztatu szewca-naprawiacza*, [w:] *Domy i ich mieszkańcy w świetle badań archeologiczno-architektonicznych przy ulicy Świętojańskiej 6-7 w Gdańsku*, red. J. Dąbał, Gdańsk 2018, s. 79-97.

Jędrzejska A., Zemanek A., *Motywy roślinne w architekturze sakralnej gminy Kiełczygłów i okolic (województwo łódzkie) – wybrane obiekty*, *Opuscula Musealia* 27, 2020, s. 185-205.

Juda M., *Pismo drukowane w Polsce XV-XVIII wieku*, Lublin 2001.

Kaczyńska K., Kurzyńska S., Kwapiński A., *Analiza funkcjonalno-przestrzenna zabudowy drewnianej i murowanej na stanowisku Wyspa Spichrzów badania 2000/2001*, mps w archiwum MAG, Gdańsk 2003.

Kaczyńska K., Kwapiński A., *Sprawozdanie z II etapu ratowniczych badań terenowych we wschodniej części kwartału ulic Tandeta, Świętojańska, Grobla II i Szeroka Nr SA/255/99/04*, mps w archiwum MAG, Gdańsk 2009.

Kaczyńska K., Kwapiński A., Sulikowski G., *Zmiany parcelacyjne na stanowisku Wyspa Spichrzów w Gdańsku, badania 2000-2002*, [w:] *XIV Sesja Pomoroznawcza, tom 2, od wczesnego średniowiecza do czasów nowożytnych*, red. H. Paner, M. Fudziński, Gdańsk 2005, s. 373-387.

Kajzer L., *Uzbrojenie i ubiór rycerski w średniowiecznej Małopolsce w świetle źródeł ikonograficznych*, Wrocław 1976.

Kajzer L., *Militaria, pozostałe zabytki metalowe*, [w:] *Zamek w Sadłowie na ziemi dobrzyńskiej*, red. L. Kajzer, Rypin 2004, s. 198-204.

Kasprzak M., *Sprawozdanie z badań archeologicznych objętych decyzją PWKZ 64/2006 z dnia 21.07.2006 r. Targ Rybny 11*, mps w archiwum PWKZ, Gdańsk 2006.

Kasprzak M., *Sprawozdanie z nadzorów przy przekładaniu kanału burzowego pomiędzy ulicami Targ Rybny, Wartka w Gdańsku (SAZ 0255/03/07) objętych decyzją PWKZ 25/2006 z dnia 15.05.2006*, mps w archiwum PWKZ, Gdańsk 2007.

Karasiewicz K., *Średniowieczne wyroby złotnicze w Podgrodzia Gdańskiego. Stanowisko 2, Pomorania Antiqua XVIII*, Gdańsk 2001, s. 307-387.

Karłowska-Kamzowa A., *Gotyk w kodeksach iluminowanych i malowidłach ściennych Wielkopolski (od końca XIII do początku XVI w.)*, [w:] *Malarstwo gotyckie w Wielkopolsce. Studia o dziejach i ludziach*, red. A. Labuda, Poznań 1994, s. 33-57.

Keyser E., *Die Bevölkerung Marienburgs am Ende der Ordenszeit*, Ostdeutsche Monatshefte Jg.7, 1926, s. 186-187.

Keyser E., *Die Baugeschichte der Stadt Danzig*, Köln-Wien 1972.

Kiryk F., *Cechowe rzemiosło metalowe. Zarys dziejów do 1939 r.*, Kraków 1972.

Kizik E., *Pasy srebrne mieszczek gdańskich w XVI i pierwszej połowie XVII w.*, [w:] *Rzeczy piękne: studia z dziejów historii sztuki, kultury i architektury dedykowane pamięci Doktora Jacka Kriegseisena*, red. E. Kizik, K. Grabowski, Gdańsk 2024, s. 86-103.

Kizik E., *Ubiory gdańskich mieszczek w końcu XVI i pierwszej połowie XVII w.*, *Rocznik Gdański* 67-68, Gdańsk 2007-2008, s. 17-31.

- Kłosowska A.**, *Symbolika świeczników maryjnych z terenów Polski północnej XV, XVI i XVIII wieku*, Gdańskie Studia Muzealne 3, Gdańsk 1981, s. 47-63.
- Knobloch M.**, *Metaloplastyka*, Warszawa 1957.
- Kobielus S.**, *Florarium Christianum. Symbolika roślin – chrześcijańska starożytność i średniowiecze*, Kraków 2006.
- Kocińska M. K.**, *Przebieg badań*, [w:] *Lastadia najstarsza stocznia gdańska w świetle badań archeologicznych*, red. B. Kościński, Gdańsk 2020, s. 13-26.
- Koperkiewicz A.**, *Barczewko. Historia ogniem pisana*, Gdańsk 2025.
- Kopaliński W.**, *Słownik symboli*, Warszawa 1990.
- Kościński B.**, *Badania w obrębie średniowiecznego portu gdańskiego (stan. 103 Zielona Brama w Gdańsku)*, [w:] *XIII Sesja Pomoroznawcza vol. 2*, red. M. Fudziński, H. Paner, Gdańsk 2003, s. 357–384.
- Kościński B.**, *Badania archeologiczne Zielonej Bramy w Gdańsku. Materiały z sesji z 12 maja 2003 w Muzeum Archeologicznym w Gdańsku*, [w:] *Zielona Brama w Gdańsku*, red. J. Pałubicki, Gdańsk 2004, s. 67-100.
- Kościński B.**, *Context and chronology of the finds*, [w:] *Urban violence harnessed or unleashed? The role of arms and armour as everyday objects in the daily life of a medieval and early modern port town. The example of Gdansk*, red. L. Marek, Gdańsk 2025, s. 51-102.
- Konczewska M., Konczewski P.**, *Zabytki metalowe z fosy miejskiej we Wrocławiu*, [w:] *Wrocław na przełomie średniowiecza i czasów nowożytnych. Materialne przejawy życia codziennego (= Wratislavia Antiqua 6)*, red. J. Piekalski, K. Wachowski, Wrocław 2004, s. 89-207.
- Kowalski K. M.**, *Inschriften auf gotischen Trachtenaccessories in hanseatischen Städten. Form, Text und Funktion der Epigraphik mittelalterlicher Kleidung*, [w:] *Beiträge zur 14. Internationalen Fachtagung für mittelalterlichen und frühneuzeitliche Epigraphik, Dusseldorf 2016*, red. A. Stieldorf, H. Giersiepen, Paderborn 2020, s. 185-209.
- Kowalski K. M.**, *Inschriften auf gotischen Trachtenaccessories in hanseatischen Städten. Form, Text und Funktion der Epigraphik mittelalterlicher Kleidung*, [w:] *Beiträge zur 14. Internationalen Fachtagung für mittelalterlichen und frühneuzeitliche Epigraphik, Dusseldorf 2016*, red. A. Stieldorf, H. Giersiepen, Paderborn 2020, s. 185-209.

Kowalski K. M., *Lew w ikonografii hagiograficznej i historycznej oraz heraldyce gotyckich plakiet i pozostałych pamiątek pielgrzymich*, [w:] *Lwy w heraldyce i sztuce europejskiej: międzynarodowa konferencja historyczna, Gdańsk 23 października 2008*, red. T. Maćkowski, Gdańsk 2008, s. 79-86.

Kóčka-Krenz H., *Bizuteria północno-zachodnio-słowiańska we wczesnym średniowieczu*, Poznań 1993.

Krabath S., *Die hoch- und spätmittelalterlichen Buntmetallfunde nördlich der Alpen. Eine archäologisch-kunsthistorische Untersuchung zu ihrer Herstellungstechnik, funktionalen und zeitlichen Bestimmung*, Rahden/ Westfalen 2001.

Krabath S., Lambacher L., *Der Pritzwalker Silberfund. Schmuck des späten Mittelalters*, Pritzwalk 2006.

Krzywdziński R., *Skrócone sprawozdanie z ratowniczych badań archeologicznych na stanowisku 100 w Gdańsku, w zachodniej części kwartału ulic Szafarnia, Długie Ogrody, św. Barbary i Angielskiej Grobli*, mps w archiwum PWKZ, Gdańsk 2008.

Krzywdziński R., *Analiza przestrzenno-funkcjonalna archeologicznych reliktów zagospodarowania działek mieszczańskich z południowo-zachodniej części kwartału ulic: Długie Ogrody, Szafarnia, Angielska Grobla i Św. Barbary w Gdańsku*, *Archeologia Gdańska* 5, Gdańsk 2013, s. 23-132.

Kubicki R., *Testamenty elbląskie z XIV–początków XVI wieku. Charakterystyka wraz z listą testatorów w układzie chronologicznym*, *Rocznik Elbląski* 20, Elbląg 2006, s. 199-208.

Kubicki R., *Testamenty elbląskie. Studium z dziejów miasta i jego mieszkańców w późnym średniowieczu*, Gdańsk 2020.

Kucińska M., *Nazwiska mieszkańców dawnych powiatów mławskiego i szreńskiego równe nazwom zawodów (1660-1825)*, *Prace językoznawcze* XVII/1, Olsztyn 2015, s. 33-40.

Kuczma F., Dyrda K., *Sprawozdanie z badań archeologicznych przy ulicy Grząskiej w Gdańsku – 2006/2007 rok*, mps w archiwum MAG, Gdańsk 2007.

Kuczma F., Dyrda K., *Sprawozdanie z badań archeologicznych przy ulicy Grząskiej w Gdańsku – 2006/2007 rok*, [w:] *XVI Sesja Pomorzoznawcza, vol. 2, Od późnego średniowiecza do czasów nowożytnych*, red. A. Janowski, K. Kowalski, S. Słowiński, Szczecin 2009, s. 197–210.

Kuczyńska J., *Mosiężne misy niemieckie między gotykiem a renesansem*, Lublin 2000.

- Kulesz M., Lotkowski L.**, *Analiza chronologiczno-przestrzenna zabudowy stanowiska przy ul. Żytniej w Gdańsku (SAZ nr 255/020/48)*, mps w archiwum MAG, Gdańsk 2009.
- Lehmann J.**, *Misy wydobyte z Jeziora Lednickiego. Technologia i konserwacja*, Studia Lednickie 2, 1991, s. 371-372.
- Lightbown R. W.**, *Medieval European jewellery with a Catalogue of the collection in the Victoria and Albert Museum*, London 1992.
- Ławicka M.**, *Ubiór kobiecy w późnogotyckim śląskim malarstwie tablicowym*, Kwartalnik Historii Kultury Materialnej 4, Warszawa 1992, s. 457-467.
- Maciakowska Z.**, *Kształtowanie przestrzeni miejskiej Głównego Miasta w Gdańsku do początku XV wieku*, Fontes Commentationesque ad res gestas Gedani et Pomeraniae III, Gdańsk 2011.
- Maciakowska Z.**, *U zbiegu ulic Szafarnia i Długie Ogrody. Historia Miejsca*, Archeologia Gdańska V, Gdańsk 2013, s. 7-22.
- Maciakowska Z.**, *Gdańska Lastadia od średniowiecznej stoczni po fabrykę papierosów „Stambul”*, [w:] *Lastadia najstarsza stoczni gdańska w świetle badań archeologicznych*, red. B. Kościński, Gdańsk 2020, s. 57-84.
- Maciakowska Z.**, *Zmiany w przestrzeni Starego Przedmieścia w Gdańsku od późnego średniowiecza do początku XIX wieku*, [w:] *Historie gdańskich dzielnic*, tom 2, red. J. Dargacz, K. Krukowska, Gdańsk 2019, s. 14-40.
- Majewski M.**, *Ludwisarstwo Stargardzkie XV-XVII wieku*, Stargard 2005.
- Majewski M.**, *Późnośredniowieczne odlewnictwo brązowe na Pomorzu w świetle źródeł historycznych i archeologicznych. Wstęp do badań*, [w:] *Nie tylko archeologia. Księga poświęcona pamięci Eugeniusza „Gwidona” Wilgockiego*, Szczecin 2006, s. 279-292.
- Majewski M.**, *Późnośredniowieczny warsztat ludwisarski odkryty na kwartale IX w Stargardzie*, [w:] *XVII Sesja Pomoroznawcza, vol. 2, od późnego średniowiecza do czasów nowożytnych*, red. H. Paner, M. Fudziński, Gdańsk 2013, s. 45-69.
- Marek L., Smoleń K., Kowalik M., Grabny B.**, *Badania archeologiczne na stanowisku Stare Kolnie 4, pow. opolski, Śląskie Sprawozdania Archeologiczne 53*, 2011, s. 63-84.
- Marek L.**, *Średniowieczne uzbrojenie Europy łacińskiej jako Ars Emblematica (= Wratislavia Antiqua 22)*, Wrocław 2017.
- Marek L.**, *Introduction*, [w:] *Urban violence harnessed or unleashed? The role of arms and armour as everyday objects in the daily life of a medieval and early modern port town. The example of Gdansk*, red. L. Marek, Gdańsk 2025, s. 5-15.

- Marcinkowski M.**, *Stan badań nad średniowiecznymi przedmiotami ze skóry odkrytymi w Elblągu*, [w:] *In gremio – in praxi. Studia nad średniowiecznym skórnictwem*, red. A. B. Kowalska, B. Wywrot-Wyszkowska, Szczecin 2009, s. 167-192.
- Marczewski M.**, *Sprawozdanie wstępne z badań archeologicznych*, mps w archiwum PWKZ, Gdańsk 2018.
- Matuszewski P.**, *Wyniki badań archeologicznych przy ul. Targ Rybny 11 w Gdańsku*, mps w archiwum PWKZ, Gdańsk 2007.
- Meyer F. S.**, *A handbook of ornament*, New York 1920.
- Michalska E.**, *Rzemiosło kowalsko-ślusarskie w Gdańsku od XIV do początku XIX wieku*, mps pracy doktorskiej, Gdańsk 2002.
- Michalski J.**, *Wyniki badań Starego Miasta w Ostródzie i ich wpływ na proces rewaloryzacji*, [w:] *Badania archeologiczne starych miast Warmii i Mazur a problemy ich rewaloryzacji*, Milanówek 1998, s. 45-53.
- Michniewska M.**, *Rośliny w małopolskim gotyckim malarstwie tablicowym 1420-1540*, Kraków 2014.
- Miodońska B.**, *Małopolskie malarstwo książkowe 1320-1540*, Warszawa 1993.
- Misiuk Z.**, *Horyzonty osadnicze, wprowadzenie do stratygrafii stanowiska i podstawy datowania*, [w:] *Tartaczna. Studium życia Gdańska przedlokacyjnego*, red. E. Trawicka, Gdańsk 2024, s. 29-42.
- Miścicki M.**, *Wyroby i produkcja przedmiotów metalowych w późnośredniowiecznym Pucku*, [w:] *Puck. Kultura materialna małego miasta w późnym średniowieczu*, red. M. Starski, Warszawa 2017, s. 193-238.
- Miściki M.**, *Wyroby metalowe z badań archeologicznych przy Długim Targu i ul. Powroźniczej w Gdańsku*, [w:] *Między Długim Targiem a Powroźniczą. Parcele mieszczańskie na Głównym Mieście w Gdańsku w świetle badań archeologicznych*, red. K. Blusiewicz, M. Starski, Warszawa 2022, s. 377-395.
- Możejko B.**, *Rozrachunek z życiem doczesnym. Gdańskie testamenty mieszczańskie z XV i początku XVI wieku*, Gdańsk 2010.
- Mulsow R.**, *Ein abgebranntes Holzhaus des 13. Jahrhunderts mit Nachweisen handwerklicher Tätigkeit von der Rostocker Sackpfeife*, *Archäologische Berichte aus Mecklenburg-Vorpommern* 7, 2000, s. 248-258.
- Muntowski P., Jagusiak M.**, *Zmiany zagospodarowania przestrzennego na stanowisku przy ul. Jaglanej 3/5 na Wyspie Spichrzów w Gdańsku (SAZ 0255/20/46) w ujęciu chronologicznym*, mps w archiwum MAG, Gdańsk 2010.

- Nawrońska G.**, *Początki Elbląga w świetle źródeł archeologicznych*, Toruń 2012.
- Nawrońska G.**, *Powracająca przeszłość Starego Miasta w Elblągu*, Toruń 2014.
- Niemiec D.**, *Późnośredniowieczne i nowożytnie zabytki z badań archeologicznych przeprowadzonych na Skalce w latach 2007-2008*, [w:] *Średniowieczny kościół na Skalce w Krakowie w świetle badań interdyscyplinarnych*, red. J. Poleski, Kraków 2018, s. 55-82.
- Nowakowski A.**, *Uzbrojenie średniowieczne w Polsce (na tle środkowoeuropejskim)*, Toruń 1990.
- Leśniewska D.**, *Pierścionki z badań archeologicznych w Gdańsku*, mps pracy magisterskiej, Gdańsk 2013.
- Leśniewska D.**, *Okucia końca pasa z wykopalisk przy ulicy Chmielnej 73-74 w Gdańsku*, [w:] *Dantiscum*, t. I, red. R. Krzywdziński, Gdańsk 2016, s. 335-356.
- Leśniewska D.**, *Aplikacje z badań archeologicznych przy ulicy Grząskiej w Gdańsku*, [w:] *Kontakty interregionalne w basenie Morza Bałtyckiego na przestrzeni wieków. Handel, konflikty, migracje, dyspersja idei*, red. M. Finc, A. Kroczyńska, A. Naleźny, K. Niedziółka, Gdańsk 2018, s. 101-118.
- Leśniewska D., Prager J., Longa A.**, *Akcesoria stroju z badań archeologicznych przy ul. Jana z Kolna 11 w Gdańsku*, *Gdańskie Studia Archeologiczne* 4, Gdańsk 2014, s. 157-168.
- Lightbown R. W.**, *Medieval European jewellery with a catalogue of the collection in the Victoria and Albert Museum*, London 1992.
- Ławrynowicz O.**, *Pas rycerski na Śląsku i w Małopolsce w wiekach średnich. Studium ikonograficzne*, *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej* 53 nr 1, 2005, s. 3-15.
- Osowski B.**, *Nazwy wykonawców zawodów i rzemieślników w XVIII-wiecznych inwentarzach dóbr szlacheckich z terenu Wielkopolski*, *Białostockie Archiwum Językowe* 17, Białystok 2017, s. 181-192.
- Ossowski W.**, *Pochylnie, statki wiślane i bordyny – działalność stocznia gdańskiej Lastadii w świetle badań archeologicznych*, [w:] *Lastadia najstarsza stocznia gdańska w świetle badań archeologicznych*, red. B. Kościński, Gdańsk 2020, s. 115-140.
- Paner H.**, *Średniowieczne świadectwa kultu maryjnego. Pamiątki pielgrzymie z zbiorach Muzeum Archeologicznego w Gdańsku*, *Fontes Commemorationesque ad res gestas Gedani et Pomeraniae*, tom IV, Gdańsk 2016.

- Piech Z.**, *Symbole władcy i państwa w monarchii Władysława Łokietka i Kazimiera Wielkiego*, [w:] *Imagines Potestatis. Rytuały, symbole i konteksty fabularne władzy zwierzchniej. Polska X-XV w.*, red. J. Banaszkiewicz, Warszawa 1994, s. 117-150.
- Piekalski J., Sawicki J., Duma P.**, *Archaeology and Quality of Life in Central-European, Pre-Industrial Towns (Fourteenth to Eighteenth Centuries)*, *International Journal of Historical Archaeology* 26, 2022, s. 1132-1158.
- Pietrzyk I.**, *Motywy graficzne w inicjałach dokumentów biskupów wrocławskich w średniowieczu*, *Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego* 43, nr 1, 2023, s. 109-126.
- Piponnier F., Mane P.**, *Dress in the Middle Ages*, New Haven, 1997.
- Piwowarczyk D.**, *Obyczaj rycerski w Polsce późnośredniowiecznej (XIV-XV wiek)*, Warszawa 1998.
- Pokorzyńska E., Pronobis-Brzezińska M., Wagner A.**, *Leksykon oprawoznawczy*, Bydgoszcz 2023.
- Polak Z.**, *Organizacja przestrzeni i przemiany budowlane*, [w:] *Archeologia średniowiecznego Kołobrzegu*, t. 6, red. B. Wywrot-Wyszkowska, M. Dworaczyk, M. Rębkowski, Kołobrzeg 2016, s. 17-37.
- Polak Z.**, *Zabytki metalowe*, [w:] *Archeologia średniowiecznego Kołobrzegu*, t. 3, red. M. Rębkowski, Kołobrzeg 1998, s. 209-221.
- Poppe D.**, *Odzież, obuwie, ozdoby*, [w:] *Historia Kultury Materialnej Polski w Zarysie, Tom II od XIII do XV wieku*, red. A. Rutkowska-Płachcińska, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1978, s. 280-311.
- Prager J.**, *Opracowanie z badań archeologicznych przy ulicy Chmielnej 63/64 w Gdańsku*, mps w archiwum MAG, Gdańsk 2009.
- Radek T.**, *Identyfikacja gatunkowa i ocena jakościowa surowca wybranych zabytków skórzanych*, [w:] *Archeologia średniowiecznego Kołobrzegu*, t. 6, red. B. Wywrot-Wyszkowska, M. Dworaczyk, M. Rębkowski, Kołobrzeg 2016, s. 129-145.
- Rembisz-Lubiejewska A.**, *Niezwykłe zabytki odkryte podczas remontu gdańskiego Żurawia*, 2024 [<https://archeologia.com.pl/niezwykłe-zabytki-odkryte-podczas-remontu-gdańskiego-zurawia>].
- Rembowska I.**, *Gdański cech złotników od końca XIV do końca XVIII w.*, *Studia i Materiały Do Dziejów Gdańska* 4, red. E. Cieślak, Gdańsk 1971.

- Rębkowski M.**, *Pracownie rogownicze i ich produkty oraz zabytki wykonane z innych surowców*, [w:] *Archeologia Kołobrzegu*, t. 4, red. M. Rębkowski, Kołobrzeg 1999, s. 271-282.
- Rochacki J. A.**, *Traktat o sztuce złotniczej Benvenuto Celliniego*, Warszawa 2013.
- Rochacki J. A.**, *Słownik terminów używanych w dawnych warsztatach złotniczych oraz wybranych terminów pomocnych w rozumieniu specyfiki warsztatu*, Warszawa 2023.
- Romiński W.**, *Badania archeologiczne na terenie Nysy w 1977 r.*, Śląskie Sprawozdania Archeologiczne 20, Wrocław 1979 s. 119-122.
- Russakoff A.**, *Portraiture, Politics, and Piety: The Royal Patronage of Gautier de Coinci's Miracles de Nostre Dame (Paris BnF nouv. acq.fr. 24541)*, *Studies in Iconography* 37, 2016, s. 146-273.
- Rybarczyk A.**, *Odzież i akcesoria stroju w średniowiecznym Elblągu*, Łódź 2021.
- Samól P.**, *Młode Miasto Gdańsk (1380-1455) i jego patrymonium*, Gdańsk 2018.
- Saussus L., Goemaere E., Thomas N., Leduc T., Goovaerts T., Fourny M.**, *L'atelier d'un fondeur de laiton à Bruxelles au début du XVe siècle: production, matériaux et approvisionnements (RBC)*, *Archaeologia Mediaevalis* 44, Gent 2021, s. 106-108.
- Saussus L., Goemaere E., Thomas N., Leduc T., Goovaerts T., Fourny M.**, *Practices, recipes and supply of late medieval brass foundry: The refractory ceramics and the metals of an early 15th century AD metallurgical workshop in Brussels*, *Journal of Archaeological Science: Reports* 42, 2022.
- Sawicki J., Levá K.**, *Late medieval dress accessories in rural communities in Central-East Europe*, *European Journal of Archaeology* 2021b, s. 1-19.
- Sawicki J.**, *Elementy stroju i pasa oraz fragmenty opraw ksiąg z ul. Katedralnej 4 w Wrocławiu*, [w:] *Nowożytny cmentarz przy kościele św. Piotra i Pawła na Ostrowie Tumskim we Wrocławiu (lata 1621-1670) (= Wratislavia Antiqua 17)*, red. A. Pankiewicz, Wrocław 2012, s. 97-109.
- Sawicki J.**, *Średniowieczne odznaki świeckie w Polsce na tle europejskim (= Wratislavia Antiqua 20)*, Wrocław 2014.
- Sawicki J.**, *Kultura materialna w świetle znalezisk z grobów na cmentarzu Salwatora we Wrocławiu*, [w:] *Cmentarz Salwatora, Pierwsza Nekropola Wrocławskich Protestantów (= Wratislavia Antiqua 21)*, red. K. Wachowski, Wrocław 2015, s. 59-137.
- Sawicki J.**, *Medieval dress accessories from Nowy Targ Square in Wrocław. Catalogue of finds*, Wrocław 2017.

- Sawicki J.**, *Organization of production and trade of minor metal items at Nowy Targ (New Market) Square in medieval Wrocław in the light of the production waste*, Archeologické rozhledy 70 (1/4), Praga 2018, s. 110-134.
- Sawicki J.**, *Dress accessories from Prague, c. 1200 – c. 1800 Catalogue of finds*, Prague Wrocław 2021a.
- Schäfer H.**, *Ein emailbemalter Glasbecher aus Greifswald, unter besonderer Berücksichtigung des Befundes und der Beifunde*, Bodendenkmalpflege in Mecklenburg-Vorpommern, R. 45 (1997), 1998, s.
- Śliwiński B.**, *Encyklopedia Gdańska*, Gdańsk 2012.
- Semkowicz W.**, *Paleografia łacińska*, Kraków 2011.
- Simson P.**, *Geschichte der Stadt Danzig, Band 1: Von den Anfängen bis 1517*, Danzig.
- Smirke E.**, *On the use of tin in girdles in the 14th century*, Archaeological Journal 9, London 1852, s. 281-284.
- Smith C. S., Gnudi M. T.**, *The pirotechnia of Vannoccio Biringuccio. The classic sixteenth-century treatise on metals and metallurgy*, New York 1990.
- Spencer B.**, *Pilgrim souvenirs and secular badges. Medieval finds excavations in London* 7, Londyn 1998.
- Sprutta J.**, *Flora jako motyw i symbol w ikonie*, Studia Bobolanum 3, 2009, s. 141-161.
- Standley E. R.**, *Trinkets and Charms: the use, meaning and significance of later medieval and early post-medieval dress accessories*, Durham 2010 (praca dyplomowa).
- Standley E. R.**, *Love and hope: emotions, dress accessories and a plough in later medieval Britain, c. AD 1250–1500*, Antiquity vol. 94, 2020, s. 742-759.
- Starski M.**, *Skarszewy – Rynek, gm. Skarszewy, woj. pomorskie. Badania w 2015 roku, Światowit XIII–XIV (LIV–LV) (2015-2016)*, Warszawa 2018, s. 249-258.
- Stępnik T.**, *Militaria z późnośredniowiecznego gródka stożkowatego i osady w Żernikach-Jaryszkach*, Acta Militaria Mediaevalia VI, 2010, s. 145-171.
- Swat D.**, *Sprawozdanie z ratowniczych badań wykopaliskowych na stanowisku Bartąg XIX, na dz. ew. nr 5/7 (obręb Bartąg)*, (w druku).
- Szczurek T.**, *Późnośredniowieczne skarby monet z dolnego Nadodrza i dolnego Polabia z zawartością biżuterii i ozdób*, Studia Lednickie XIII, 2014, s. 49-76.
- Szirmai J.A.**, *The archaeology of medieval bookbinding*, New York 1999.
- Szyska M., Krzywdziński R.**, *Badania ratownicze stanowiska u zbiegu ulicy Rajskiej i Heweliusza w Gdańsku (lata 1999-2000)*, [w:] XIII Sesja Pomorzoznawcza, vol. 2, od

wczesnego średniowiecza do czasów nowożytnych, red. H. Paner, M. Fudziński, Gdańsk 2003, s. 137-142.

Tandecki J., *Migracje rzemieślników na ziemiach polskich w średniowieczu i na progu czasów nowożytnych w świetle źródeł archiwalnych*, Rest Historica 55, Lublin 2023, s. 103-118.

Teofil Prezbyter, *Diversarum Artium Schedula. Średniowieczny zbiór przepisów o sztukach rozmaitych, XI/XII w.*, red. i tłum. Stanisław Kobiela, Kraków 1998.

Thomas N., *Les ateliers urbains de travail du cuivre et de ses alliages au bas Moyen Âge: Archéologie et histoire d'un site parisien du XIVe siècle dans la Villeneuve du Temple (1325-1350)*, mps pracy doktorskiej, Année 2009.

Thomas N., Dandridge P., *Introduction to brass bronze and other copper-based alloys in Medieval Europe (12th-16th centuries)*, Medieval copper, bronze and brass, 2018, s.

Tomczyk, , Pruszkowska-Przybylska, Kleps 2016

Trawicka E., *Zabytki metalowe z Wyspy Spichrzów w Gdańsku (badania z 2004 roku)*, Archeologia Gdańska 4, Gdańsk 2010, s. 93-150.

Trawicka E., *Zabytki metalowe*, [w:] *Jatki mięsne w Gdańsku od XIV do XX wieku*, Gdańsk 2018, s. 335-387.

Trelińska B., *Gotyckie pismo epigraficzne w Polsce*, Lublin 1991.

Trzeciński M., *Kultura materialna średniowiecznego Płocka*, [w:] *Historia Płocka w ziemi zapisana*, red. A. Gołębniak, Płock 2000, s. 87-133.

Turnau I., *Słownik ubiorów. Tkaniny, wyroby pozatkackie, skóry, broń i klejnoty oraz barwy znane w Polsce od średniowiecza do początku XIX w.*, Warszawa 1999.

Turska K., *Ubiór dworski w Polsce w dobie pierwszych Jagiellonów*, Wrocław Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1987.

Turska K., *Zagadnienie rozprzestrzeniania się mody w średniowieczu na podstawie szaty houppebande*, *Odzież* 23 (7), 1972, s. 219-223.

Turska K., *La robe – ubiór męski noszony w XV wieku*, *Odzież* 24 (7), 1973, s. 206-208.

Turska K., *O jednej sukni z dojrzałego okresu mody gotyckiej*, *Odzież* 24 (9), 1973a, s. 275-276.

Wachowski K., *Późnośredniowieczne okucia końca pasa z fosy miejskiej we Wrocławiu*, *Śląskie Sprawozdania Archeologiczne* 36, Wrocław 1995, s. 227-230.

Wachowski K., *Sprzączki profilowane z terenu Śląska*, *Studia Archeologiczne* 26, Wrocław 1995, s. 247-251.

- Wachowski K.**, *Problematyka tzw. pasa naddługiego w pełnym średniowieczu*, *Archaeologia Historica Polona* 5, Toruń 1997, s. 187-191.
- Wachowski K.**, *Pas (= Wratislavia Antiqua I)*, Wrocław 1999, s. 66-69.
- Wachowski K.**, *Spätmittelalterliche Gürtel des adels in Schlesien im Lichte Archäologischer Quellen*, *Zeitschrift für Archäologie des Mittelalters* 29, 2001, s. 87-112.
- Wachowski K.**, *Późnośredniowieczny pas rycerski na Śląsku w świetle źródeł archeologicznych*, *Archaeologia Silesia* 1, Wrocław 2002, s. 239-264.
- Wachowski K.**, *Ażurowe okucia końca pasa rycerskiego z Europy Środkowowschodniej*, *Śląskie Sprawozdania Archeologiczne* 47, Wrocław 2005a, s. 145-160.
- Wachowski K.**, *Symbol-inicjał-monogram-emblemat-order-dewiza? Z badań nad obyczajem rycerskim w XIV-XV wieku*, *Archaeologia Historica Polona* 15, Toruń 2005b, s. 135-154.
- Wachowski K.**, *Funkcja Rynku w świetle analizy zabytków metalowych*, [w:] *Archeologia gliwickiego Rynku*, red. M. Michnik, J. Piekalski, Gliwice-Wrocław 2011, s. 57-67.
- Wachowski K.**, *Emblemata mediaevalia profana: przykład Polski*, *Acta Universitatis Wratislaviensis = Studia Archeologiczne* XLI, Wrocław 2013.
- Wallis M.**, *Napisy na obrazach*, *Studia Semiotyczne* 2, s. 39-64, Wrocław 1971.
- Wawrzonowska Z.**, *Uzbrojenie i ubiór rycerski Piastów Śląskich od XII do XIV w.*, Łódź 1976.
- Węclewski Z.**, *Słownik łacińsko-polski do autorów klasycznych*, Kraków 1868.
- Willemsen M.**, *'Man in a sack of muck girded with silver': Metal decoration on Late-medieval leather belts and purses from the Netherlands*, *Medieval Archaeology* 56, 2012, s. 171-202.
- Willemsen M., Ernst M.**, *Medieval chic in metal. Decorative mounts on belts and purses from the Low Countries, 1300-1600*, Zwolle 2012.
- Wołosz A. K. F.**, *Mosiężne misy norymberskie*, *Jadwiga Kuczyńska*, Lublin 1991 (recenzja), *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej* 42/1, Warszawa 1994, s. 110-114.
- Wywrot-Wyszkowska B., Janowski A.**, *Mieszczkański pas naddługi z późnośredniowiecznego Kołobrzegu*, *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej* 65 (2), Warszawa 2017, s. 209-219.
- Wywrot-Wyszkowska B.**, *Rzemiosło w późnośredniowiecznych miastach południowego побереża Bałtyku. Studium Archeologiczne*, Szczecin 2019.

Zbierski A., *Wytwórczość rzemieślnicza*, [w:] *Historia Gdańska, tom I do roku 1454*, red. E. Cieślak, Gdańsk 1978, s. 126-167.

Żuchowski T. J., *Maria Magdalena z Biblioteki Kórnickiej*, *Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej* 41, 2024, s. 175-198.

Katalogi

Archeologiczne świadectwa kultu maryjnego w Gdańsku, katalog skrócony wystawy, Muzeum Archeologiczne w Gdańsku, oprac. E. Trawicka, B. Ceynowa, Gdańsk 2013.

Medieval Catalogue, red. D. B. Harden, London 1967.

Spichlerz Błękitny Baranek. Katalog wystawy, red. B. Ceynowa, Gdańsk 2021.

Targ Sienny w Gdańsku – Przedmieście europejskiej metropolii – w świetle badań archeologicznych, katalog wystawy prezentowanej w Ratuszu Głównego Miasta w Gdańsku w okresie od 1 czerwca do 25 września 2016 roku, oprac. K. Kurowska, R. Krzywdziński, Gdańsk 2016.

Strony internetowe

<https://artsandculture.google.com/asset/adoration-of-the-shepherds-between-saints-augustin-and-galgano/ngH7vvFp059kUg?hl=pl> [dostęp 24.05.2025]

<https://www.boijmans.nl/collectie/kunstwerken/55031/riembeslag> [dostęp 5.04.2025]

<https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/300330/edition/287325/kodeks-baltazara-behema-behem-baltazar-ca-1460-1508> [dostęp 29.11.2025]

<https://www.mahmah.ch/collection/oeuvres/pendant-de-ceinture-de-mariage/ad-4138> [dostęp: 28.03.2025]

<https://www.nationalgallery.org.uk/paintings/lorenzo-lotto-giovanni-agostino-della-torre-and-his-son-niccolo> [dostęp 27.11.2025]

<https://samlingar.shm.se/object> [dostęp 22.02.2026]

https://www.wga.hu/html_m/w/walther/wendelin.html [dostęp 29.11.2025]

https://pl.wikipedia.org/wiki/Oltarz_Gandawski [dostęp 29.11.2025]

KATALOG

Kolejność umieszczenia zabytków w katalogu wynika z ich lokalizacji. Egzemplarze posegregowałam względem numerów SAZ. Zgodnie z Systemem Ewidencji Zabytków przyjętym przez Muzeum Archeologiczne w Gdańsku numer SAZ, ułatwia ustalenie relacji pomiędzy zabytkiem a jego kontekstem. Numer SAZ składa się z trzech części, przykładowo 255/3/7, z czego pierwszy to numer teki archiwalnej, który jest oznaczeniem miejscowości, drugi to numer stanowiska archeologicznego, a trzeci stanowi numer pozyskania, czyli kolejnych prac prowadzonych na danym stanowisku. Na końcu tego ciągu liczb znajduje się numer katalogowy zabytku. Cały zapis wygląda w ten sposób 255/3/7/1. Okucia końca pasa w stworzonym przeze mnie katalogu zostały ułożone według stanowisk, z których pochodzą, czyli w kolejności numerów SAZ, co ułatwiło mi analizę danych.

W katalogu znajdują się dwa datowania. Jedno wynikające z kontekstu, a drugie (umieszczone w nawiasie) to moja propozycja datowania zabytku. W razie braku datowania w nawiasie należy uznać, że jest ono takie samo jak datowanie wynikające z kontekstu.

Adnotacja

Skróty:

dł. – długość

szer. – szerokość

gr. – grubość

wyk. – wykop

ob. – obiekt

w. – warstwa

Nr kat. 1

Opis: przednia okładzina podłużnego okucia końca pasa z końcówką w kształcie liścia. Nasada oddzielona od części dekoracyjnej dwoma poprzecznymi, rytymi liniami. Krawędź nasady profilowana. Powierzchnia skorodowana, okucie lekko wygięte. Przy nasadzie dwa otwory na nity.

Wymiary: dł. 81 mm, szer. 10 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie, rycie

Lokalizacja: ul. Wartka 2, ob. 2, w. 101

Datowanie: XVII–XVIII w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/3/7, nr kat. MAG: 3721

Literatura: -

Nr kat. 2

Opis: fr. podłużnego okucia końca pasa. Nasada z dwoma otworami na nity i profilowaną krawędzią. Nasada oddzielona od dalszej części dwoma rytymi liniami. Poniżej dwa półkoliste wcięcia na krawędzi po obu stronach. Dół ułamany.

Wymiary: dł. 35 mm, szer. 11 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie, rycie

Lokalizacja: ul. Grodzka 3, w. 552

Datowanie: XIV–XVIII w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/3/7, nr kat. MAG: 3722

Literatura: -

Nr kat. 3

Opis: przednia okładzina podłużnego okucia końca pasa z końcówką w szpic, wycięta z blachy, z krawędziami wygiętymi do wewnątrz. Zachowane cztery otwory na nity. Nasada profilowana. Na powierzchni ryty ornament w postaci minuskułowej litery *a*.

Wymiary: dł. 62 mm, szer. 28 mm, gr. 0,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Targ Rybny 11, wyk. 2, calec

Datowanie: XIV/XV w. [XIV/XV w.]

Nr SAZ: 255/3/9, nr kat. MAG: 30

Literatura: -

Nr kat. 4

Opis: przednia okładzina podłużnego okucia końca pasa, wycięta z blachy, z krawędziami wygiętymi do wewnątrz. Na powierzchni cztery otwory na nity. Ryty ornament przy nasadzie i wzdłuż dłuższych krawędzi.

Wymiary: dł. 113 mm, szer. 16 mm, gr. 0,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Podwale Staromiejskie, złożo wtórne

Datowanie: XVII–XX w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/4/3, nr kat. MAG: 126

Literatura: -

Nr kat. 5

Opis: dwa fr. podłużnego okucia końca pasa (okucie wycięte z jednego paska blachy wygiętej wzdłuż dłuższej krawędzi?). Przy nasadzie dwa otwory na nity. Krawędź nasady profilowana. Na powierzchni słabo widoczne dwie linie zygzakowate. Okucie ułamane.

Wymiary: dł. 68 mm, szer. 23,5 mm, gr. 0,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Podwale Staromiejskie, złożo wtórne

Datowanie: XVII–XX w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/4/3, nr kat. MAG: 127

Literatura: -

Nr kat. 6

Opis: podłużne okucie końca pasa zbudowane z dwóch cienkich blaszek zlutowanych ze sobą. Pomiędzy nimi gruba warstwa lutu. Przy nasadzie otwór na nit. Końcówka wierzchniej blaszki w kształcie liścia. Na powierzchni ryty ornament w postaci zygzakowatych linii falistych.

Wymiary: dł. 51 mm, szer. 9,5 mm, gr. 2,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika wykonania: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Stągiewna 9/23, Ar 32, m. 21, w. 27, spichlerz „Wole Rogi”

Datowanie: XIV–XVIII w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/3, nr kat. MAG: 988

Literatura: -

Nr kat. 7

Opis: fr. podłużnego kasetowego okucia końca pasa zakończonych wypustką w postaci trójliscia. Na powierzchni wklęsły trójlisc i wypukły ornament geometryczny. Krawędzie zdobione pseudogranulacją.

Wymiary: dł. 36 mm, szer. 12 mm, gr. 1,5 mm

Surowiec: stop cyny i ołowiu

Technika: odlewanie

Lokalizacja: ul. Stągiewna 9/23, brak kontekstu, spichlerz „Wole Rogi”

Datowanie: XIV–XVIII w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/3, nr kat. MAG: 2832

Literatura: -

Nr kat. 8

Opis: podłużne okucie końca pasa z jednego paska blachy zgiętego na pół wzdłuż dłuższej krawędzi. Okucie zwężające się ku dołowi, zakończone liściem. Krawędź nasady profilowana. Zachowany jeden nit mocujący. Na powierzchni ryty ornament geometryczny.

Wymiary: dł. 67 mm, szer. 13 mm, gr. 1,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Stągiewna 6/26, wyk. 2, parcela VI, spichlerz „Słońce”

Datowanie: XIV–XVIII w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/4, nr kat. MAG: 1178

Literatura: -

Nr kat. 9

Opis: fr. podłużnego okucia końca pasa. Przednia okładzina wytłaczana. Na powierzchni minuskułowa litera gotycka *a*. Z tyłu gruba warstwa lutu.

Wymiary: dł. 40,5 mm, szer. 14 mm, gr. 2,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Stągiewna 7/24, 8/25, złoże wtórne, spichlerz „Czerwone Serce”

Datowanie: XIV–XVIII w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/20/6, nr kat. MAG: 359

Literatura: -

Nr kat. 10

Opis: podłużne okucie końca pasa wykonane z jednego paska blachy zgiętego na pół wzdłuż dłuższej krawędzi (do połowy) z końcówką w kształcie strzałki. Przy nasadzie zachowany nit. Krawędź nasady na środku wycięta w trójkąt.

Wymiary: dł. 41,5 mm, szer. 20 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Stągiewna 3/29, wyk. 1, działka 11B, w. VI, spichlerz „Kobziarz”

Datowanie: XIV–XVIII w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/7, nr kat. MAG: 44

Literatura: -

Nr kat. 11

Opis: podłużne okucie końca pasa wykonane z jednego paska blachy zgiętej na pół wzdłuż dłuższej krawędzi z końcówką w kształcie liścia. Na powierzchni podłużne linie rycie.

Wymiary: dł. 38 mm, szer. 11 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Stągiewna 3/29, wyk. 1, działka 15D, w. VI, spichlerz „Kobziarz”

Datowanie: XIV–XVIII w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/7, nr kat. MAG: 84

Literatura: -

Nr kat. 12

Opis: fr. podłużnego okucia końca pasa zakończonego w szpic. Zbudowane z dwóch blaszek zlutowanych ze sobą z grubą warstwą lutu. Na powierzchni ryty ornament roślinny. Być może litery gotyckie. Tło szrafowane chwiejakiem.

Wymiary: dł. 57 mm, szer. 17 mm, gr. 3 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Stągiewna 13/19, wyk. 5, w. 151, spichlerz „Lubecki Okręt”

Datowanie: XIV–XVIII w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/8, nr kat. MAG: 570a

Literatura: -

Nr kat. 13

Opis: podłużne wieloczęściowe okucie końca pasa zakończone wypustką. Zbudowane z dwóch zlutowanych blaszek. Pomiędzy nimi gruba warstwa lutu. Na powierzchni ryty ornament roślinno-geometryczny. Gotycka litera *M/m*.

Wymiary: dł. 59 mm, szer. 15 mm, szer. przy nasadzie 7 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Stągiewna 16/16, odc. 4, w. 12, spichlerz „Francuska Lilia”

Datowanie: XIV–XVIII w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/10, nr kat. MAG: 56

Literatura: -

Nr kat. 14

Opis: fr. podłużnego okucie końca pasa zwężające się ku dołowi. Przy nasadzie zachowany nit. Na powierzchni faliste linie wykonane chwiejakiem. Wewnątrz ślady lutu z opiłków metalu.

Wymiary: dł. 42 mm, szer. 10 mm, gr. 2,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Stągiewna 16/16, odc. 4, w. 12, spichlerz „Francuska Lilia”

Datowanie: XIV–XVIII w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/10, nr kat. MAG: 57

Literatura: -

Nr kat. 15

Opis: przednia okładzina podłużnego okucia końca pasa zakończonego w szpic z krawędziami wygiętymi do wewnątrz. Zachowane trzy otwory na nity. Na powierzchni ryty ornament w postaci minuskułowych liter *ifo h*.

Wymiary: dł. 80 mm, szer. 16 mm (13 mm), gr. 1,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: kucie, formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Stągiewna 10/22, odc. 4, w. 34, spichlerz „Przemysł”

Datowanie: XIV–XVIII w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/20/14, nr kat. MAG: 1763

Literatura: -

Nr kat. 16

Opis: fr. podłużnego okucia końca pasa z jednym otworem na nit przy nasadzie. Na powierzchni serce i francuska lilia (?).

Wymiary: dł. 48 mm, szer. 21 mm, gr. 1,2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Stągiewna 14/18, wyk. 1/2, w. 154, spichlerz „Kampen”

Datowanie: XIV–XVIII w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/15, nr kat. MAG: 1033

Literatura: -

Nr kat. 17

Opis: fr. podłużnego okucia końca pasa, zachowana końcówka z wypustką w kształcie trójliścia (?). Na powierzchni wypukły ornament roślinny.

Wymiary: dł. 26 mm, szer. 13 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Stągiewna 15/16 (15/17?), odc. 15/2, w. 105, spichlerz „Księżyc i Gwiazdy”

Datowanie: XIV–XVIII w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/16, nr kat. MAG: 618

Literatura: -

Nr kat. 18

Opis: podłużne okucie końca pasa z końcówką w kształcie liścia (?). Zbudowane z dwóch zlutowanych blaszek. Pomiędzy nimi gruba warstwa lutu. Przy nasadzie zachowany fragment skórzanego paska. Przed końcówką po bokach dwa wycięte czworoboki. Przy nasadzie otwór na nit. Krawędź nasady profilowana. Na powierzchni ryte zygzakowate linie faliste.

Wymiary: dł. 68,5 mm, szer. 9,5 mm, gr. 2,5 mm

Surowiec: stop miedzi, skóra

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Stągiewna 17/25, wyk. 3, ar 55, M53, spichlerz „Żniwiarz”

Datowanie: XIV–XVIII w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/21, nr kat. MAG: 93

Literatura: -

Nr kat. 19

Opis: czworoboczne kasetowe ażurowe okucie końca pasa. Na powierzchni dwa identyczne otwory (okna gotyckie?). Przy nasadzie dwa otwory dwa otwory na nity.

Wymiary: dł. 30,5 mm, szer. 24 mm, gr. 4 mm

Surowiec: stop cyny i ołowiu

Technika: odlewanie

Lokalizacja: ul. Stągiewna 16/16, ar 48, dz. C, pom. A, w. XIIC, spichlerz „Francuska Lilia”

Datowanie: XIV–XVIII w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/20/22, nr kat. MAG: 108

Literatura: -

Nr kat. 20

Opis: podłużne kasetowe okucie końca pasa z plastyczną końcówką w kształcie żołędzia. Ornament na powierzchni podzielony na dwie strefy - przy nasadzie płaska, prostokątna powierzchnia zajmująca 1/3 powierzchni całego okucia, a dalej na 2/3 powierzchni krawędzie zaznaczone pseudogranulacją. Po bokach widoczne szwy po odlewie.

Wymiary: dł. 58 mm, szer. max 8 mm, gr. 4 mm

Surowiec: stop cyny i ołowiu

Technika: odlewanie

Lokalizacja: ul. Stągiewna 18/14, odc. 1, w. 57, spichlerz „Mleczarka”

Datowanie: XIV–XVIII w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/25, nr kat. MAG: 453

Literatura: -

Nr kat. 21

Opis: fr. podłużnego okucia końca pasa (wierzchnia część) z końcówką w kształcie strzałki z jednego paska blachy zgiętego na pół wzdłuż dłuższej krawędzi. Przy nasadzie jeden otwór na nit.

Wymiary: dł. 55 mm, szer. 13 mm, gr. 0,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Stągiewna 18/14, odc. 4, w. 14, spichlerz „Mleczarka”

Datowanie: XIV–XVIII w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/25, nr kat. MAG: 521

Literatura: -

Nr kat. 22

Opis: fr. czworobocznego kasetowego okucia końca pasa z częściowo zachowanym ażurowym zdobieniem i napisem *ave mar.* Nasada niezachowana. Tło wypełnione kratką.

Wymiary: dł. 37,5 mm, szer. 38,5 mm, gr. 4 mm

Surowiec: stop cyny i ołowiu

Technika: odlewanie

Lokalizacja: Wyspa Spichrzów, złożo wtórne

Datowanie: XIV–XVIII w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/20/27, nr kat. MAG: 47

Literatura: -

Nr kat. 23

Opis: podłużne okucie końca pasa z liściastą (?) końcówką. Na powierzchni ryty ornament zygzakowaty. Zachowany jeden nit przy nasadzie i jeden niżej.

Wymiary: dł. 41 mm, szer. 11,5 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: Wyspa Spichrzów, złożo wtórne

Datowanie: XIV–XVIII w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/27, nr kat. MAG: 49

Literatura: -

Nr kat. 24

Opis: przednia okładzina czworobocznego okucia końca pasa z krawędziami wygiętymi do wewnątrz. Na powierzchni ryty ornament roślinny. Zachowane trzy z czterech nitów w każdym z rogów.

Wymiary: dł. 38 mm, szer. 28 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: Wyspa Spichrzów, złożo wtórne

Datowanie: XIV–XVIII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/20/27, nr kat. MAG: 73

Literatura: -

Nr kat. 25

Opis: fr. podłużnego okucie końca pasa zakończonego w szpic. Zbudowane z dwóch cienkich blaszek złutowanych ze sobą. Pomiędzy gruba warstwa lutu. Na powierzchni słabo widoczny ornament ryty. Nasada ułamana.

Wymiary: dł. 47 mm, szer. 14 mm, gr. 3 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: Wyspa Spichrzów, złożo wtórne

Datowanie: XIV–XVIII w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/27, nr kat. MAG: 90

Literatura: -

Nr kat. 26

Opis: fr. przedniej okładziny podłużnego okucia końca pasa (przednia okładzina) z trójdzielną końcówką. Na powierzchni nierówno wybita (za pomocą puncy) gotycka litera *m/M*. Nasada ułamana.

Wymiary: dł. 41 mm, szer. 6-15 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie, rycie

Lokalizacja: Wyspa Spichrzów, złożo wtórne

Datowanie: XIV–XVIII w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/27, nr kat. MAG: 108

Literatura: -

Nr kat. 27

Opis: przednia okładzina podłużnego, wytłaczanego okucia końca pasa z wypustką na końcu. Przy nasadzie zachowane dwa nity. Krawędź nasady profilowana. Po obu stronach na dłuższych krawędziach półkolistłe wcięcia. Na powierzchni gotycki minuskułowy napis *maria*. Na górze i na dole pas kwadratowych punktów. Z tyłu pozostałości lutu.

Wymiary: dł. 47 mm, szer. 20 mm, gr. 1,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Motławska 1 (podwórko), wyk. M1, w. 2174

Datowanie: XIV–XIX w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/20/39, nr kat. MAG: 2994

Literatura: Trawicka, Ceynowa 2013, s. 30.

Nr kat. 28

Opis: fr. podłużnego wytłaczanego okucia końca pasa. Zbudowane z dwóch, zlutowanych ze sobą, cienkich blaszek. Krawędzie profilowane. Na powierzchni widoczna minuskułowa litera gotycka *m* (?). Okucie skorodowane.

Wymiary: dł. 36 mm, szer. 14 mm, gr. 1,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Motławska 1, ob. B5, 4; wyk. M1, w. 77

Datowanie: XIV–XIX w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/20/39, nr kat. MAG: 2995

Literatura: -

Nr kat. 29

Opis: fr. kolistego wytłaczanego okucia końca pasa. Zbudowane z dwóch zlutowanych ze sobą blaszek. Nasada ułamana, zachowany częściowo ażurowy ornament. Na dolnej powierzchni wytłaczane litery gotyckie (?).

Wymiary: szer. 24,5 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Motławska 1, ob. B5, 4; wyk. M1, w. 77

Datowanie: XIV–XIX w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/20/39, nr kat. MAG: 2996

Literatura: -

Nr kat. 30

Opis: koliste okucie końca pasa zbudowane z dwóch cienkich, zlutowanych ze sobą, blaszek. Tylne blaszka ułamana. Na przedniej okładzinie dwa ażurowe półksiężyce przy nasadzie i dwa zachowane nity. Poniżej trzy minuskułowe litery gotyckie *b a i* (?).

Wymiary: dł. 22 mm, szer. 24 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Basztowa 5, parcela 4, w. 1710

Datowanie: XIV–XIX w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/20/39, nr kat. MAG: 2999

Literatura: -

Nr kat. 31

Opis: koliste okucie końca pasa. Przednia okładzina z ażurowym i rytym ornamentem w postaci litery gotyckiej na powierzchni, tylna z paska blachy. Górna wypustka ułamana. Blaszki połączone czterema nitami - dwa na górze, dwa na dole. Widoczne różnice w kolorze obu okładek.

Wymiary: dł. 40,5 mm, szer. 43 mm, gr. 2,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie, rycie, formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Basztowa 2, parcela 1A, w. 109

Datowanie: XIV–XIX w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/20/39, nr kat. MAG: 3000

Literatura: -

Nr kat. 32

Opis: koliste okucie końca pasa z piramidą wypustką przy nasadzie. Poniżej ażurowy ornament (podobny jak wyżej). Zachowane dwa nity, na dole okucia dodatkowe dwa otwory, a w nich zachowany jeden nit. Na powierzchni ryty ornament w postaci gotyckiej litery *m* ze skrzydłami po bokach. Z tyłu dodatkowa cienka blaszka przylegająca do okucia.

Wymiary: dł. 39 mm, szer. 33 mm, gr. 1,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Basztowa, brak kontekstu

Datowanie: XIV–XIX w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/20/39, nr kat. MAG: 3001

Literatura: -

Brak zdjęcia

Nr kat. 33

Opis: podłużne okucie końca pasa zbudowane z dwóch cienkich blaszek połączonych lutem, z wypustką w kształcie palmety (?). Przy nasadzie otwór na nit. W środkowej owalnej części minuskulowa litera gotycka *R* (albo *K*). Tło wypełnione kratkowaniem.

Wymiary: dł. 50 mm, szer. 14 mm, gr. 2,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Basztowa 6, parcela 5B, w. 646

Datowanie: XIV–XIX w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/20/39, nr kat. MAG: 3002

Literatura: -

Nr kat. 34

Opis: kasetowe okucie końca pasa z ornamentem roślinnym na powierzchni. Na środku ornamentu ozdobny otwór. Przy nasadzie dwa otwory na nity.

Wymiary: dł. 32 mm, szer. 30 mm, gr. 4 mm

Surowiec: stop cyny i ołowiu

Technika: odlewanie

Lokalizacja: ul Basztowa 3, parcela B3, obiekt 2A, wyk. 5CZB, w. 1039

Datowanie: XIV–XIX w. [XV/XVI w.]

Nr SAZ: 255/20/39, nr kat. MAG: 3004

Literatura: -

Nr kat. 35

Opis: kolistę, lekko wypukłe okucie końca pasa (przednia okładzina) z kolistym otworem na górze i dwoma otworami na nity po obu stronach otworu. Jeden dodatkowy nit zachowany na dole okucia. Krawędź wygięta do wewnątrz. Na powierzchni ornament ryty. Okucie lekko wygięte.

Wymiary: dł. 37 mm, szer. 38 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Basztowa 4, B4.2,3, wyk. 5CZB, w. 368

Datowanie: XIV–XIX w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/20/39, nr kat. MAG: 3005

Literatura: -

Nr kat. 36

Opis: przednia okładzina kolistego okucia końca pasa z wypustką przy nasadzie. Dwa otwory na nity przy nasadzie (jeden otwór niezachowany). Dodatkowy większy otwór (wtórny?) na dole okucia. Poniżej wypustki ażurowy ornament siedmioczęściowy

Wymiary: dł. 42,5 mm, szer. 40 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie, rycie

Lokalizacja: ul. Basztowa 2, obiekt B2, 1A, wyk. 5CZB, w. 109

Datowanie: XIV–XIX w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/20/39, nr kat. MAG: 3007

Literatura: -

Nr kat. 37

Opis: przednia okładzina kolistego okucia końca pasa z wypustką przy nasadzie i dwoma otworami na nity z krawędziami wygiętymi do wewnątrz. Dodatkowy nit zachowany przy dolnej krawędzi. Poniżej wypustki ażurowy ornament.

Wymiary: śr. 40 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Motławska 1, parcela M1, w. 1259

Datowanie: XIV–XIX w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/20/39, nr kat. MAG: 3008

Literatura: -

Nr kat. 38

Opis: przednia okładzina kolistego okucia okucie końca pasa ze ściętymi rogami - dół bardziej owalny – z krawędziami wygiętymi do wewnątrz. Przy nasadzie dwa otwory na nity i jeden kolisty otwór ozdobny. Na dole dwa dodatkowe otwory na nity (jeden nit zachowany). Na powierzchni ryty ornament roślinny.

Wymiary: dł. 30 mm, szer. 33 mm, gr. 0,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Basztowa, wyk. 1246, w. 366

Datowanie: XIV–XIX w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/20/39, nr kat. MAG: 3009

Literatura:

Nr kat. 39

Opis: fr. przedniej okładziny kolistego okucia końca pasa z lekko podniesionymi krawędziami. Zachowana dolna część. Na powierzchni słabo widoczny ornament ryty. Przy krawędzi dwa otwory na nity.

Wymiary: szer. 33 mm, gr. 1 mm

Surowiec:

Technika: odlewanie, rycie

Lokalizacja: ul. Basztowa 3, obiekt B3, 2A, wyk. 1246, w. 1013

Datowanie: XIV–XIX w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/20/39, nr kat. MAG: 3010

Literatura: -

Nr kat. 40

Opis: przednia okładzina kolistego okucia końca pasa z krawędzią wygiętą do wewnątrz i czterema otworami na nity. W dwóch z nich zachowane nity. Przy nasadzie okrągły otwór. Zachowany fragment skórzanego paska, a z tyłu prawdopodobnie fragment lutu.

Wymiary: dł. 34 mm, szer. 34,5 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi, skóra

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Basztowa, parcela 4, w. 80

Datowanie: XIV–XIX w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/20/39, nr kat. MAG: 3012

Literatura: *Spichlerz...* 2021, s. 381, ryc. 11.

Nr kat. 41

Opis: przednia okładzina kolistego okucia końca z krawędzią wygiętą do wewnątrz i okrągłym otworem przy nasadzie. Cztery otwory na nity. Z tyłu zachowany fragment skórzanego paska.

Wymiary: dł. 33 mm, szer. 35 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi, skóra

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Basztowa 1, ob. B1, wyk. 4, w. 959

Datowanie: XIV–XIX w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/20/39, nr kat. MAG: 3013

Literatura: -

Nr kat. 42

Opis: przednia okładzina podłużnego okucia końca pasa z wypustką w kształcie francuskiej lilii na dole. Na powierzchni ornament roślinny. Nasada ułamana. Z tyłu okładziny gruba warstwa lutu.

Wymiary: dł. 54 mm, szer. max. 20 mm, gr. 3 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Basztowa 5, parcela 4, w. 80

Datowanie: XIV–XIX w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/20/39, nr kat. MAG: 3015

Literatura: -

Nr kat. 43

Opis: fr. podłużnego okucia końca pasa z wypustką w kształcie francuskiej lilii. Z tyłu widoczna warstwa lutu. Na powierzchni ornament roślinny.

Wymiary: dł. 30 mm, szer. 29 mm, gr. 3 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Basztowa 5, ob. B5, 4, wyk. 4, w. 70

Datowanie: XIV–XIX w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/20/39, nr kat. MAG: 3016

Literatura: -

Nr kat. 44

Opis: podłużne okucie końca pasa wykonane z paska blachy zgiętej na pół wzdłuż dłuższej krawędzi. Okucie zakończone strzałką. Powyżej dwie boczne czworoboczne wypustki wycięte w blasze. Przy nasadzie dwa otwory na nity. Na powierzchni ryta dekoracja w postaci punktowanych linii falistych.

Wymiary: dł. 70 mm, szer. 16 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Basztowa 10, parcela 10/W

Datowanie: XIV–XIX w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/39, nr kat. MAG: 3017

Literatura: -

Nr kat. 45

Opis: przednia okładzina podłużnego okucia końca pasa z dwoma nitami przy nasadzie z końcówką w kształcie liścia. Na powierzchni zygzakowaty ornament ryty wzdłuż dłuższych krawędzi. Krawędź nasady profilowana. Jedna strona grubsza od drugiej.

Wymiary: dł. 55 mm, szer. 14 mm, gr. 1-1,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Basztowa 5, ob. B5, 4, wyk. 10CZW, w. 79

Datowanie: XIV–XIX w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/39, nr kat. MAG: 3018

Literatura: -

Nr kat. 46

Opis: podłużne okucie końca pasa z jednego kawałka blachy zgiętej na pół wzdłuż dłuższej krawędzi z końcówką w kształcie strzałki. Krawędź nasady profilowana. Przy nasadzie zachowany nit oraz geometryczny ornament rytym.

Wymiary: dł. 57 mm, szer. 14,5 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Chmielna 101, wyk. 10/W, w. 3553

Datowanie: XIV–XIX w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/39, nr kat. MAG: 3019

Literatura: -

Nr kat. 47

Opis: przednia okładzina podłużnego okucia końca pasa z końcówką w kształcie liścia. Na powierzchni dwa otwory na nity i słabo widoczny ornament rytym w postaci zygzakowatej linii. Krawędź nasady skorodowana.

Wymiary: dł. 40 mm, szer. 9,5 mm, gr. 0,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Basztowa 3, ob. B3, 2A, wyk. 10/W, w. 1039

Datowanie: XIV–XIX w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/39, nr kat. MAG: 3020

Literatura: -

Nr kat. 48

Opis: fr. podłużnego okucia końca pasa, zachowany dół. Okucie zbudowane z dwóch złączających się ku dołowi, zlutowanych ze sobą, blaszek. Przy końcówce ścięte ostre krawędzi. Na powierzchni trzy zygzakowate linie ryte.

Wymiary: dł. 34 mm, szer. 11-15 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Basztowa 2, ob. B2, 1A, wyk. 10/W, w. 159

Datowanie: XIV–XIX w. [XIV–XVI w.]

Nr SAZ: 255/20/39, nr kat. MAG: 3021

Literatura: -

Nr kat. 49

Opis: fr. podłużnego okucia końca pasa zakończonego liściem, zbudowanego z dwóch zlutowanych ze sobą blaszek. Pomiędzy blaszkami gruba warstwa lutu. Nasada niezachowana. Okucie skorodowane.

Wymiary: dł. 45 mm, szer. 8 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Basztowa 1, ob. B1, 1, wyk. 10/W, w. 990

Datowanie: XIV–XIX w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/39, nr kat. MAG: 3022

Literatura: -

Nr kat. 50

Opis: podłużne okucie końca pasa zakończone liściem (?), zbudowane z dwóch rozszerzających się ku dołowi zlutowanych ze sobą blaszek. Pomiędzy blaszkami gruba warstwa lutu. Przy nasadzie otwór na nit. Na powierzchni słabo widoczny ornament ryty.

Wymiary: dł. 64 mm, szer. 13,5 mm, gr. 3,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Chmielna 109, ob. CH109.3, w. 2760

Datowanie: 2 poł. XV w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/39, nr kat. MAG: 3023

Literatura: -

Nr kat. 51

Opis: podłużne okucie końca pasa z jednego paska blachy zgiętego na pół. Na powierzchni wybijane trzy rzędy punktów. Przy nasadzie nit. Krawędź nasady ułamana. Wewnątrz zachowany fragment skórzanego paska.

Wymiary: dł. 33 mm, szer. 12,5 mm, gr. 4,5 mm

Surowiec: stop miedzi, skóra

Technika: formowanie w blasze, wybijanie

Lokalizacja: ul. Basztowa 11, parcela 11, ob. B11, w. 2641

Datowanie: XIV–XIX w. [XIV–XVI w.]

Nr SAZ: 255/20/39, nr kat. MAG: 3024

Literatura: -

Nr kat. 52

Opis: podłużne okucie końca pasa zbudowane z jednego paska blachy zgiętego wzdłuż dłuższej krawędzi z końcówką w kształcie liścia. Przy nasadzie otwór na nit. Ułamana nasada wierzchniej blaszki. Geometryczny ornament ryty na powierzchni.

Wymiary: dł. 69 mm, szer. 13 mm, gr. 1,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Basztowa 1, ob. B1, wyk. 10/w, w. 852

Datowanie: XIV–XIX w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/39, nr kat. MAG: 3025

Literatura: -

Nr kat. 53

Opis: podłużne okucie końca pasa zbudowane z dwóch zlutowanych ze sobą blaszek. Pomiędzy nimi gruba warstwa lutu. Przy nasadzie nit. Kończówka niezachowana. Na powierzchni ornament ryty w postaci zygzakowatych linii falistych.

Wymiary: dł. 57,5 mm, szer. 8 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Basztowa 2, ob. B2, w. 1006

Datowanie: XIV–XIX w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/39, nr kat. MAG: 3026

Literatura: -

Nr kat. 54

Opis: podłużne okucie końca pasa zbudowane z dwóch zlutowanych ze sobą blaszek. Pomiędzy nimi gruba warstwa lutu. Przy nasadzie otwór na nit. Na powierzchni słabo widoczny zygzakowaty ornament ryty. Kończówka ułamana. Powyżej dwie symetryczne boczne wypustki.

Wymiary: dł. 83,5 mm, szer. 13 mm, gr. 3 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Basztowa 10, parcela 10, w. 1382

Datowanie: XIV–XIX w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/39, nr kat. MAG: 3027

Literatura: -

Nr kat. 55

Opis: fr. podłużnego okucia końca pasa zbudowanego z dwóch zlutowanych ze sobą blaszek. Pomiędzy nimi gruba warstwa lutu. Nasada i końcówka niezachowane. Na powierzchni słabo widoczny ornament ryty w postaci linii zygzakowatych.

Wymiary: dł. 55,5 mm, szer. 9 mm, gr. 3 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Basztowa 5, parcela 5A, przekop

Datowanie: XIV–XIX w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/39, nr kat. MAG: 3028

Literatura: -

Nr kat. 56

Opis: podłużne okucie końca pasa zakończone liściem, zbudowane z dwóch rozszerzających się ku dołowi, zlutowanych ze sobą blaszek. Nasada ułamana. Na powierzchni słabo widoczny ornament ryty w postaci zygzakowatych linii.

Wymiary: dł. 65 mm, szer. 6-11 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Basztowa 5, parcela 4, w. 1710

Datowanie: XIV–XIX w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/39, nr kat. MAG: 3029

Literatura: -

Nr kat. 57

Opis: fr. podłużnego okucia końca pasa o kształcie prostokątnej blaszki z jednym otworem na nit. Na powierzchni ornament ryty w postaci zygzakowatych linii.

Wymiary: dł. 44 mm, szer. 11,5 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Basztowa 11, ob. B11, w. 2626

Datowanie: XIV–XIX w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/39, nr kat. MAG: 3031

Literatura: -

Nr kat. 58

Opis: podłużne kasetowe okucie końca pasa zakończone w szpic. Przy nasadzie otwór na nit. Dekoracja trzystrefowa - góra wypełniona kratką, poniżej trzy linie pseudogranulacji, a na końcu romb wypełniony sześcioma perełkami.

Wymiary: dł. 75 mm, szer. 9,5 mm, gr. 3 mm

Surowiec: stop cyny i ołowiu

Technika: odlewanie

Lokalizacja: ul. Basztowa 1, parcela 1, w. 858

Datowanie: XIV–XIX w. [XIV–XVI w.]

Nr SAZ: 255/20/39, nr kat. MAG: 3032

Literatura: -

Nr kat. 59

Opis: fr. podłużnego kasetowego okucia końca pasa. Zachowana nasada z otworem na nit. Na powierzchni nasady słabo widoczna gotycka litera minuskułowa. Wewnątrz zachowany fragment skórzanego paska. Po bokach szwy po odlewach.

Wymiary: dł. 36 mm, szer. 13 mm, gr. 5 mm

Surowiec: stop cyny i ołowiu, skóra

Technika: odlewanie

Lokalizacja: ul. Basztowa 5, ob.B5, 4; wyk. 1, w. 80

Datowanie: XIV–XIX w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/20/39, nr kat. MAG: 3034

Literatura: -

Nr kat. 60

Opis: kasetowe(?) okucie końca pasa zwężające się ku dołowi z trójlistną wypustką na końcu. Przy nasadzie otwór na nit. Krawędzie okucia ozdobione pseudogranulacją. Na powierzchni słabo widoczna majuskułowa litera gotycka *a*. Z tyłu po jednej ze stron pęknięcie.

Wymiary: dł. 40 mm, szer. 17 mm, gr. 2,5 mm

Surowiec: stop cyny i ołowiu

Technika: odlewanie

Lokalizacja: ul. Motławska 1 (podwórko), w. 2557

Datowanie: XIV–XIX w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/39, nr kat. MAG: 3045

Literatura: -

Nr kat. 61

Opis: kasetowe okucie końca pasa z czworoboczną nasadą i piramidalnym ażurowym plastycznym zakończeniem - wypustką. W środku korona. Nasada z wypukłym ornamentem roślinnym. Pośrodku ażurowy czteroliść. Górna krawędź nasady niepełna (może ułamana). Wewnątrz zachowany fragment skórzanego paska.

Wymiary: dł. 67,5 mm, szer. 32 mm, gr. 4 mm

Surowiec: stop cyny i ołowiu, skóra

Technika: odlewanie

Lokalizacja: ul. Motławska 1 (podwórko), w. 3511,3512

Datowanie: XIV–XIX w. [XV–XVI w.]

Nr SAZ: 255/20/39, nr kat. MAG: 3046

Literatura: *Spichlerz...* 2021, s. 387.

Nr kat. 62

Opis: lekko wypukła przednia okładzina kolistego lekko okucie końca pasa, z okrągłym otworem na powierzchni i krawędzią wygiętą do wewnątrz. Poniżej ryty ornament roślinny. Okucie z czterema otworami na nity.

Wymiary: dł. 38 mm, szer. 43 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Basztowa 6, parcela 5/B, w. 658

Datowanie: XIV–XIX w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/20/39, nr kat. MAG: 3047

Literatura: -

Nr kat. 63

Opis: podłużne okucia końca pasa zbudowane z dwóch blaszek z niezachowaną końcówką. Blaszki oddzielnie. Wycięte krawędzie, a na powierzchni jednej z blaszek ryty ornament zygzakowaty.

Wymiary: dł. 50 mm, szer. 7 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Chmielna 110, wyk. 110.1, w. 3416

Datowanie: XIV–XIX w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/39, nr kat. MAG: 3066

Literatura: -

Nr kat. 64

Opis: podłużne wieloczęściowe okucie końca pasa. Przednia blaszka z krawędziami wygiętymi do wewnątrz, tylna płaska. Pomiędzy nimi fr. wypustki z płaskiej blachy (mógł być też haczyk). Na środku wycięte gotyckie okno wypełnione masą szklaną. Przy nasadzie jeden otwór na nit. Na powierzchni rytowany ornament geometryczny.

Wymiary: dł. 88 mm, szer. 12 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi, masa szklana

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Basztowa 3, w. 730

Datowanie: XIV–XIX w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/39, nr kat. MAG: 4475

Literatura: *Spichlerz...* 2021, s. 386.

Nr kat. 65

Opis: podłużne okucie końca pasa zbudowane z dwóch, zlutowanych ze sobą, blaszek z końcówką w kształcie francuskiej lilii. Na powierzchni ornament w postaci minuskułowej gotyckiej litery *m*. Nasada niezachowana.

Wymiary: dł. 56 mm, szer. max. 18 mm, gr. 1,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Ciesielska 7, ob. C7, w. 5146

Datowanie: XIV–XIX w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/39, nr kat. MAG: 6046

Literatura: -

Nr kat. 66

Opis: odlewana przednia okładzina kolistego okucia końca pasa z piramidalną wypustką przy nasadzie. Poniżej ażurowy ornament (pięciootworowy). Okucie silnie skorodowane.

Wymiary: dł. 42 mm, szer. 38,5 mm, gr. 3 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie

Lokalizacja: ul. Ciesielska 7A, ob. C7A, w. 5457

Datowanie: XIV–XIX w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/20/39, nr kat. MAG: 6071

Literatura: -

Nr kat. 67

Opis: podłużne kasetowe okucie końca pasa zwężające się ku dołowi z ornamentem roślinnym na powierzchni. Wzdłuż dłuższych krawędzi dwie linie pseudogranulacji. Nasada uwypuklona ze zdobieniem w postaci kratki i otworem na nit. Krawędź nasady wycięta ozdobnie.

Wymiary: dł. 80 mm, szer. 10 mm, gr. 3 mm

Surowiec: stop cyny i ołowiu

Technika: odlewanie

Lokalizacja: ul. Ciesielska 7B, ob. C7B, w. 5424

Datowanie: XIV–XIX w. [XV–XVI w.]

Nr SAZ: 255/20/39, nr kat. MAG: 7071

Literatura: -

Nr kat. 68

Opis: podłużne kasetowe ażurowe okucie końca pasa z zachowanym fragmentem skórzanego paska. Na pasku ozdobna aplikacja zamocowana za pomocą nitów. Okucie z ażurowym oknem i trzema wieżami nad nim.

Wymiary: dł. 61,5 mm, szer. 19,5 mm, gr. 3,5 mm

Surowiec: stop cyny i ołowiu, skóra

Technika: odlewanie

Lokalizacja: ul. Ciesielska 7B, ob. C7B, C7B, w. 4958

Datowanie: 2 poł. XV w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/20/39, nr kat. MAG: 7072

Literatura: *Spichlerz...* 2021, s. 381, ryc. 12.

Nr kat. 69

Opis: przednia okładzina okucia końca pasa z ozdobną końcówką z pseudosnurowaniem. Dolne krawędzie wygięte do wewnątrz. Na powierzchni cztery otwory na nity. Nasada profilowana. Na środku sześciopłatowy liść /rozeta. Nad nią ryta litera gotycka *m*.

Wymiary: dł. 54 mm, szer. 36 mm, gr. 1 mm, 6,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Ciesielska, ob. C6, w. 5569

Datowanie: XIV–XIX w. [poł. XIV–poł. XV w.]

Nr SAZ: 255/20/39, nr kat. MAG: 7074

Literatura: -

Nr kat. 70

Opis: podłużne okucie końca pasa rozszerzające się ku dołowi. Zbudowane z dwóch, zlutowanych ze sobą, blaszek. Na dole ozdobna wypustka. Nasada zachowana częściowo. Na powierzchni minuskułowa litera *a*.

Wymiary: dł. 54,5 mm, szer. 12,5 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Basztowa 5, ob. B5,4, w. 79

Datowanie: XIV–XIX w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/20/39, nr kat. MAG: 7156

Literatura: *Spichlerz...* 2021, s. 385.

Nr kat. 71

Opis: podłużne okucie końca pasa zbudowane z dwóch zlutowanych ze sobą blaszek. Na powierzchni przedniej blaszki odwrócone serce (wykonane na matrycy). Na dole wypustka w postaci francuskiej lilii.

Wymiary: dł. 54 mm, szer. 15 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Basztowa 5, ob. B5,4, w. 79

Datowanie: XIV–XIX w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/39, nr kat. MAG: 7157

Literatura: -

Nr kat. 72

Opis: podłużne okucie końca pasa zbudowane z dwóch zlutowanych ze sobą blaszek. Końcówka wierzchniej blaszki w formie liścia(?). Przy nasadzie otwór na nit. Dłuższe krawędzie zaznaczone linią rytą.

Wymiary: dł. 33,5 mm, szer. 16 mm, gr. 3 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Ciesielska 7, ob. C7, w. 5157

Datowanie: 2 poł. XIV–poł. XV w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/39, nr kat. MAG: 7158

Literatura: -

Nr kat. 73

Opis: podłużne dwuczęściowe okucie końca pasa zbudowane z dwóch blaszek i wypustki. Wierzchnia blaszka ażurowa. Na jej powierzchni geometryczny ornament ryty. Krawędzie wierzchniej blaszki wygięte do wewnątrz pod kątem prostym. Tylne blaszka trapezowata przytwierdzona za pomocą dwóch nitów. Nasada niezachowana. Na końcu plastyczny element pomiędzy blaszkami przytwierdzony nitem.

Wymiary: dł. 50 mm, szer. 16 mm, gr. 4,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Basztowa 4, ob. B4.1, 2B, w. 3052A

Datowanie: XIV–XIX w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/39, nr kat. MAG: 7160

Literatura: -

Nr kat. 74

Opis: przednia okładzina kolistego okucia końca pasa z wytłaczanej blachy. Dwa otwory na nity przy nasadzie, poniżej trzyczęściowy ornament ażurowy. Krawędź zaznaczona półkolistym żebrzem.

Wymiary: dł. 31,5 mm, szer. 36 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Ciesielska 7, ob. C7B, w. 4958

Datowanie: 2 poł. XV w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/20/39, nr kat. MAG: 7161

Literatura: -

Nr kat. 75

Opis: przednia okładzina kolistego okucia końca pasa z piramidalną wypustką i dwoma otworami na nit przy nasadzie oraz dwoma na dole (zachowany jeden nit). Poniżej zniszczony ażurowy ornament. Na dole roślinny ornament ryty.

Wymiary: dł. 41,5 mm, szer. 38 mm, gr. 1,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie, rycie

Lokalizacja: ul. Ciesielska 7, ob. C7B, w. 4958

Datowanie: 2 poł. XV w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/20/39, nr kat. MAG: 7162

Literatura: -

Nr kat. 76

Opis: przednia okładzina kolistego okucia końca pasa. Wypustka niezachowana. Poniżej zniszczony ażurowy ornament. Na dole ornament ryty w postaci minuskułowej litery *m* ze skrzydłami po bokach. Zachowane cztery nity.

Wymiary: dł. 41,5 mm, szer. 40 mm, gr. 3 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie, rycie

Lokalizacja: ul. Ciesielska, ob. C7B, w. 4958

Datowanie: 2 poł. XV w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/20/39, nr kat. MAG: 7163

Literatura: -

Nr kat. 77

Opis: przednia okładzina kolistego okucia końca pasa z trzema zachowanymi nitami. Na górze ornament ażurowy, na dole słabo widoczny ornament ryty w postaci przenikających się liter gotyckich.

Wymiary: dł. 33 mm, szer. 36 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie, rycie

Lokalizacja: ul. Ciesielska 7, ob. C7A, w. 5457

Datowanie: XIV–XIX w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/20/39, nr kat. MAG: 7164

Literatura: -

Nr kat. 78

Opis: przednia okładzina kolistego okucia końca pasa z wypustką na końcu. Zachowana tylko część nasady z jednym nitom. Na powierzchni widoczny gotycki napis minuskułowy *mari*. Prawdopodobnie okucie z U-kształtną sztabką pomiędzy okładzinami.

Wymiary: szer. 28 mm, gr. 3 mm

Surowiec: stop cyny i ołowiu

Technika: odlewanie

Lokalizacja: ul. Ciesielska 7, ob. C7, w. 5129

Datowanie: XIV–XIX w. [1 poł. XV w.]

Nr SAZ: 255/20/39, nr kat. MAG: 7165

Literatura: -

Nr kat. 79

Opis: koliste okucie końca pasa, w którym przednia okładzina jest odlewana. Ornament ażurowy znajduje się na całej powierzchni. Całość wygięta, skorodowana.

Wymiary: dł. 38 mm, szer. 40 mm, gr. 5 mm

Surowiec: stop cyny i ołowiu

Technika: odlewanie, formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Ciesielska 7, ob. C7, w. 5130

Datowanie: XIV–XIX w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/20/39, nr kat. MAG: 7166

Literatura: -

Nr kat. 80

Opis: kasetowe okucie końca pasa z dwoma otworami na nity przy nasadzie. Końcówka w kształcie dwóch trójkątów.

Wymiary: dł. 23 mm, szer. 19 mm, gr. 2,5 mm

Surowiec: stop cyny i ołowiu

Technika: odlewanie

Lokalizacja: ul. Ciesielska 7, ob. C7, w. 5158

Datowanie: 2 poł. XIV–poł. XV w. [XIV/XV w.]

Nr SAZ: 255/20/39, nr kat. MAG: 7169

Literatura: -

Nr kat. 81

Opis: podłużne okucie końca pasa z przednią okładziną z krawędziami wygiętymi do wewnątrz, a tylną płaską. Zakończone w szpic. Przy nasadzie jeden nit, dwa dodatkowe na dole okucia. Na powierzchni minuskułowa litera gotycka *a* (?).

Wymiary: dł. 39 mm, szer. przy nasadzie 11 mm, szer.

max. 13 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Ciesielska 7, ob. C7, w. 5156

Datowanie: 2 poł. XIV–poł. XV w. [koniec XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/39, nr kat. MAG: 7171

Literatura: -

Nr kat. 82

Opis: podłużne okucia końca pasa zbudowane z dwóch rozszerzających się ku dołowi. Pomiędzy nimi gruba warstwa lutu. Krawędź na końcu zaokrąglona. Nasada ułamana.

Wymiary: dł. 57 mm, szer. 13-16 mm, gr. 3 mm

Surowiec: stop miedzi

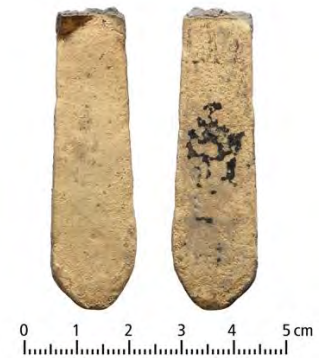
Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Ciesielska 7, ob. C7, w. 5158

Datowanie: 2 poł. XIV–poł. XV w. [XIV–poł. XV w.]

Nr SAZ: 255/20/39, nr kat. MAG: 7172

Literatura: -

Nr kat. 83

Opis: podłużne okucia końca. Przy nasadzie dwa nity podtrzymujące tylną okładzinę. Pomiędzy blaszkami fragment skórzanego paska.

Wymiary: dł. 44 mm, szer. 13 mm, gr. 0,5 mm

Surowiec: stop miedzi, skóra

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Ciesielska 7, ob. C7A, w. 4982

Datowanie: 2 poł. XV w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/39, nr kat. MAG: 7173

Literatura: -

Nr kat. 84

Opis: przednia okładzina podłużnego okucia końca pasa ze spiczastą końcówką i otworem na nit przy nasadzie.

Wymiary: dł. 69 mm, szer. 9 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Ciesielska 7, ob. C7A, w. 5449

Datowanie: XIV–XIX w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/39, nr kat. MAG: 7174

Literatura: -

Nr kat. 85

Opis: podłużne okucia końca pasa zbudowane z dwóch rozszerzających się ku dołowi blaszek. Pomiedzy nimi gruba warstwa lutu. Okucie zakończone w szpic. Przy nasadzie otwór na nit. Na powierzchni słabo widoczny ryty ornament w postaci linii zygzakowatej.

Wymiary: dł. 60 mm, szer. przy nasadzie 10 mm, szer. max. 15 mm, gr. 3 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Ciesielska 7, ob. C7B, w. 4958

Datowanie: 2 poł. XV w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/39, nr kat. MAG: 7176

Literatura: -

Nr kat. 86

Opis: podłużne okucie końca pasa z dwóch rozszerzających się ku dołowi blaszek z trójdzielną końcówką. Wąska nasadza z dwoma otworami na nity (w dolnym zachowany nit). Krawędź nasady profilowana. Na powierzchni falisty ornament ryty. Okucie nierówne, wykonane niestarannie.

Wymiary: dł. 62,5 mm, szer. 16,5 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Ciesielska 7, obiekt C7, w. 5146

Datowanie: poł. XV w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/39, nr kat. MAG: 7196

Literatura: -

Nr kat. 87

Opis: czworoboczne okucie końca pasa z jednego paska blachy zgiętego na pół z zachowanymi dwoma nitami przy nasadzie.

Wymiary: dł. 14 mm, szer. 20 mm, gr. 4 mm

Surowiec: stop miedzi

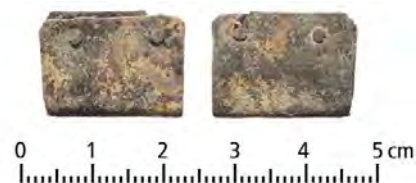
Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Stągiewna 24, wyk. 24, w. 26

Datowanie: XIV–XIX w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/20/40, nr kat. MAG: 854

Literatura: -

Nr kat. 88

Opis: podłużne okucie końca pasa rozszerzające się ku dołowi i zakończone w szpic. Zbudowane z dwóch blaszek. Przednia z krawędziami wygiętymi do wewnątrz. Tylna płaska. Na powierzchni trzy otwory na nity. Słabo widoczna minuskułowa litera gotycka - być może *a*. Nasada ułamana.

Wymiary: dł. 45 mm, szer. max. 15 mm, szer. przy nasadzie 12,5 mm, gr. 3 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Stągiewna 24, wyk. 24, w. 504

Datowanie: XIV–XIX w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/20/40, nr kat. MAG: 855

Literatura: -

Nr kat. 89

Opis: koliste okucie końca pasa z wytłaczaną przednią okładziną i wypustką przy nasadzie oraz dwoma otworami na nity. Pośrodku trójliscie. W dolnej części okucia minuskułowe litery *mm*. Z tyłu warstwa lutu i ułamana tylna okładzina.

Wymiary: średnica 26,5 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Stągiewna 25, wyk. 25, w. 248

Datowanie: XIV–XIX w. [2 poł. XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/20/40, nr kat. MAG: 859

Literatura: -

Nr kat. 90

Opis: koliste okucie końca pasa z piramidalną wypustką przy nasadzie, poniżej dwa ażurowe półksiężyce. Zbudowane z dwóch blaszek - przednia z krawędzią wygiętą do wewnątrz, tylna płaska. Zachowane cztery nity - dwa przy nasadzie, dwa na dole okucia. Okucie skorodowane.

Wymiary: dł. 38 mm, szer. 36 mm, gr. 3 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Stągiewna 24, wyk. 24, w. 18

Datowanie: XIV–XIX w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/20/40, nr kat. MAG: 860

Literatura: -

Nr kat. 91

Opis: przednia okładzina kolistego wypukłego okucia końca pasa z krawędzią wygiętą do wewnątrz i okrągłym otworem przy nasadzie. Z tyłu zachowany fragment skórzanego paska przymocowanego za pomocą trzech nitów z prostokątnymi podkładkami.

Wymiary: śr. 37 mm, gr. 6 mm

Surowiec: stop miedzi, skóra

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Stągiewna 23, wyk. 23, w. 119

Datowanie: XIV–XIX w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/20/40, nr kat. MAG: 861

Literatura: -

Nr kat. 92

Opis: przednia okładzina podłużnego okucia końca pasa z trzema otworami na nity. Końcówka w szpic. Na powierzchni słabo widoczny ryty ornament zygzakowaty.

Wymiary: dł. 41 mm, szer. 22 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Stągiewna 24, w. 32

Datowanie: XIV–XIX w. [XV–XVI w.]

Nr SAZ: 255/20/40, nr kat. MAG: 862

Literatura: -

Nr kat. 93

Opis: przednia okładzina czworobocznego okucia końca pasa z krawędziami wygiętymi do wewnątrz i pięcioma otworami na nity. Na powierzchni wyryta majuskułowa (?) litera gotycka *S* ułożona poziomo. Tło wypełnione liniami zygzakowatymi.

Wymiary: dł. 33 mm, szer. 57 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Stągiewna 25, wyk. 24, w. 385

Datowanie: XIV–XIX w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/20/40, nr kat. MAG: 868

Literatura: -

Nr kat. 94

Opis: okucie końca pasa wykonane z jednego kawałka blachy zgiętego na pół. Przy nasadzie dwa otwory na nity.

Wymiary: dł. 30 mm, szer. 17-22 mm, gr. blaszki 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Ciesielska 4, ob. 4C, w. 103

Datowanie: XIV–XIX w. [XIV–XVI w.]

Nr SAZ: 255/20/41, nr kat. MAG: 2048

Literatura: Trawicka 2010, s. 138.

Nr kat. 95

Opis: podłużne okucie końca pasa zbudowane z paska blachy zgiętego na pół wzdłuż dłuższej krawędzi. Przy nasadzie nit. Krawędź nasady profilowana. Pomiędzy blaszkami zachowany kawałek skózanego paska. Na wierzchniej blaszce przy nasadzie zygzakowaty ornament ryty.

Wymiary: dł. 50 mm, szer. 7-15 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi, skóra

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Ciesielska 1B, w. 831

Datowanie: XIV–XIX w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/41, nr kat. MAG: 2049

Literatura: Trawicka 2010, s. 138.

Nr kat. 96

Opis: podłużne okucie końca pasa zbudowane z dwóch zlutowanych ze sobą, blaszek zwężających się ku dołowi. Między nimi gruba warstwa lutu. Na wierzchniej blaszce ornament w postaci rytej linii zygzakowatej.

Wymiary: dł. 62 mm, szer. 9 mm, gr. 4 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Ciesielska 1B, wyk. 2, złoże wtórne

Datowanie: XIV–XIX w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/41, nr kat. MAG: 2050

Literatura: Trawicka 2010, s. 138.

Nr kat. 97

Opis: podłużne okucie końca pasa zbudowane z dwóch, zlutowanych ze sobą, blaszek. Między nimi gruba warstwa lutu. Przy nasadzie otwór na nit. Na końcu wierzchniej blaszki wycięty liść, a na powierzchni zygzakowaty ornament ryty. Wierzchnia blaszka ułamana w 1/3 długości.

Wymiary: dł. 71 mm, szer. 4-11 mm, gr. 3 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Stągiewna 28, ob. 28/ST, w. 290

Datowanie: XIV–XIX w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/41, nr kat. MAG: 2053

Literatura: Trawicka 2010, s. 138.

Nr kat. 98

Opis: fr. podłużnego okucia końca pasa zbudowanego z dwóch cienkich blaszek. Pomiedzy nimi lut w postaci opiłków. Przednia blaszka z rytym minuskułowym napisem *maria*g i wypustką na dole. Tło wypełnione rytymi liniami zygzakowatymi. Przy dłuższych krawędziach proste linie ryte. Tylne blaszka niezdobiona, zaokrąglona. Nasada ułamana.

Wymiary: dł. 54 mm, szer. 13 mm, gr. 3,5 mm

Surowiec: stop miedzi

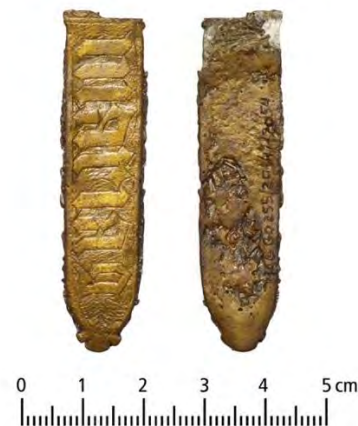
Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Ciesielska 4, ob. 4C, w. 122

Datowanie: XIV–XIX w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/41, nr kat. MAG: 2054

Literatura: Trawicka 2010, s. 138; Trawicka, Ceynowa 2013, s. 31.

Nr kat. 99

Opis: podłużne okucie końca pasa zbudowane z dwóch, zlutowanych ze sobą, blaszek. Między nimi widoczna warstwa lutu. Przy nasadzie zachowane dwa nity. Na końcu wierzchniej blaszki wycięty liść, a na powierzchni zygzakowaty ornament ryty.

Wymiary: dł. 59 mm, szer. 16-19 mm, gr. 3,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Ciesielska 2, ob. 2/C, w. 443

Datowanie: XIV–XIX w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/41, nr kat. MAG: 2055

Literatura: Trawicka 2010, s. 138.

Nr kat. 100

Opis: fr. podłużnego okucia końca pasa zbudowane z dwóch, zlutowanych ze sobą, blaszek. Między nimi gruba warstwa lutu. Nasada ułamana. Na końcu wierzchniej blaszki wycięty liść, a na powierzchni zygzakowaty ornament ryty.

Wymiary: dł. 52 mm, szer. 12-16 mm, gr. 3 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Ciesielska 1, ob. 1/C, w. 1612

Datowanie: XIV–XIX w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/41, nr kat. MAG: 2056

Literatura: Trawicka 2010, s. 139.

Nr kat. 101

Opis: fr. przedniej okładziny podłużnego okucia końca pasa. Zachowana końcówka w kształcie liścia. Na jej powierzchni zygzakowaty ornament ryty.

Wymiary: dł. 24 mm, szer. 14 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Stągiewna 28, ob. 28/ST, w. 238

Datowanie: 2 poł. XIV–poł. XV w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/41, nr kat. MAG: 2057

Literatura: Trawicka 2010, s. 139.

Nr kat. 102

Opis: fr. podłużnego okucia końca pasa zbudowanego z dwóch, zlutowanych ze sobą, blaszek. Widoczna gruba warstwa lutu. Na wierzchniej blaszce falisty ornament ryty.

Wymiary: dł. 19 mm, szer. 7 mm, gr. 2,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Ciesielska 4A/2, ob. 4/C/A, w. 921

Datowanie: XIV–XIX w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/41, nr kat. MAG: 2058

Literatura: Trawicka 2010, s. 139.

Nr kat. 103

Opis: fr. odlewanej przedniej okładziny podłużnego okucia końca pasa z trójdzielną końcówką. Końcówka w kształcie liścia w postaci plastycznej wypustki. Na powierzchni ornament ryty - litera gotycka (?).

Wymiary: dł. 46 mm, szer. max. 24,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie, rycie

Lokalizacja: ul. Ciesielska 1B, ob. 1/C, złożę wtórne

Datowanie: XIV–XIX w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/41, nr kat. MAG: 2059

Literatura: Trawicka 2010, s. 139.

Nr kat. 104

Opis: czworoboczne okucie końca pasa zbudowane z dwóch blaszek połączonych nitami przy nasadzie. Pomiędzy nimi wycięte koło, a krawędzie nasady lekko uniesione ku górze.

Wymiary: dł. 29 mm, szer. 19 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Ciesielska 3, ob. 3/C, w. 716

Datowanie: XIV–XIX w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/41, nr kat. MAG: 2060

Literatura: Trawicka 2010, s. 139.

Nr kat. 105

Opis: fr. podłużnego okucia końca pasa zbudowanego z dwóch, zlutowanych ze sobą, blaszek. Przednia okładzina wytłaczana z wzorem roślinnym. U nasady zachowany nit. roślinny.

Wymiary: dł. 48 mm, szer. 9-15 mm, gr. 2,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Ciesielska 3, ob. 3/C, w. 379

Datowanie: XIV–XIX w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/20/41, nr kat. MAG: 2061

Literatura: Trawicka 2010, s. 139.

Nr kat. 106

Opis: podłużne okucie końca pasa z liściowatą końcówką, wykonane z jednego paska blachy zgiętego na pół wzdłuż dłuższej krawędzi. Przy nasadzie jeden nit. Nasada oddzielona od części dekoracyjnej dwoma słabo widocznymi nacięciami przy krawędzi. Na powierzchni ornament roślinny w postaci podwójnej linii falistej wykonanej za pomocą niewielkich nacięć (płatków). Wewnątrz fr. skórzanego paska.

Wymiary: dł. 103 mm, szer. 8 mm, gr. 1,5 mm

Surowiec: stop miedzi, skóra

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Stągiewna 28, w. 291

Datowanie: XIV–XIX w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/41, nr kat. MAG: 2063

Literatura: Trawicka 2010, s. 139.

Nr kat. 107

Opis: fr. przedniej okładziny podłużnego okucia końca pasa z krawędziami wygiętymi do wewnątrz. Dwa otwory na nity – jeden przy nasadzie, drugi na środku. Ryty motyw geometryczny przy nasadzie oraz ozdobne linie przy obu dłuższych krawędziach.

Wymiary: dł. 49 mm, szer. 13 mm, gr. blaszki 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Stągiewna 28, ob. 28/ST, złożę wtórne

Datowanie: XIV–XIX w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/41, nr kat. MAG: 2066

Literatura: Trawicka 2010, s. 139.

Nr kat. 108

Opis: fr. przedniej okładziny podłużnego okucia końca pasa z krawędziami wygiętymi do wewnątrz. Ryty motyw geometryczny przy nasadzie oraz ozdobne linie przy obu dłuższych krawędziach. Otwór na nit do wypustki na dole.

Wymiary: dł. 88 mm, szer. 15 mm, gr. blaszki 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Ciesielska 4A, ob. 4/C, złożę wtórne

Datowanie: XIV–XIX w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/41, nr kat. MAG: 2067

Literatura: Trawicka 2010, s. 139.

Nr kat. 109

Opis: fr. przedniej okładziny podłużnego okucia końca pasa z krawędziami wygiętymi do wewnątrz. Przy nasadzie jeden otwór na nit. Dwie strefy zdobienia - jedna przy nasadzie z ornamentem rytym, druga w dalszej części z ażurowym oknem zwieńczonym trójlściem.

Wymiary: dł. 59 mm, szer. 13 mm, gr. blaszki 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Ciesielska 2, ob. 4/C, w. 465

Datowanie: XIV–XIX w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/41, nr kat. MAG: 2068

Literatura: Trawicka 2010, s. 139.

Nr kat. 110

Opis: okucie końca pasa zbudowane z paska blachy zgiętego na pół. Przy nasadzie zachowany nit, krawędzie profilowane (wycinane). W środku fragment skórzanego paska(?). Na zgięciu utworzony walec.

Wymiary: dł. 16,5 mm, szer. max. 9 mm, gr. 3 mm

Surowiec: stop miedzi, skóra

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Ciesielska 1A, ob. 1/C, w. 1780

Datowanie: 2 poł. XIV–poł. XV w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/41, nr kat. MAG: 2069

Literatura: Trawicka 2010, s. 140.

Nr kat. 111

Opis: podłużne kasetowe okucie końca pasa z ozdobną wypustką na dole. Zachowany jeden nit (żelazny?). Powierzchnia nasady wypełniona kratką. Przy dłuższych krawędziach perełkowanie, a w środku wić roślinna. Widoczne szwy po odlewaniu.

Wymiary: dł. 93 mm, szer. 10,5 mm, gr. 3,5 mm

Surowiec: stop cyny i ołowiu, żelazo

Technika: odlewanie

Lokalizacja: ul. Ciesielska 1A, wyk. A, ob. 1/C, w. 1630

Datowanie: XIV–XIX w. [XV–XVI w.]

Nr SAZ: 255/20/41, nr kat. MAG: 2071

Literatura: Trawicka 2010, s. 140.

Nr kat. 112

Opis: fr. przedniej okładziny kolistego okucia końca wykonanego z blachy ze zdobieniem ażurowym. Nasada niezachowana. Na dole przy krawędzi dwa otwory na nity. Krawędź perełkowana.

Wymiary: dł. 44,5 mm, szer. 38 mm, gr. 0,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Jagłana 3/5, wyk. 125, złożę wtórne

Datowanie: XV–XIX w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/20/46, nr kat. MAG: 22552

Literatura: -

Nr kat. 113

Opis: fr. przedniej okładziny czworobocznego okucia końca pasa wykonanego z blachy ze zdobieniem ażurowym. Nasada niezachowana. Na dole przy krawędzi dwa otwory na nity. Krawędź perełkowana.

Wymiary: dł. 26,5 mm, szer. 30 mm, gr. 0,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Jagłana 3/5, wyk. 121, w. 11771

Datowanie: XV–XIX w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/20/46, nr kat. MAG: 22557

Literatura: -

Nr kat. 114

Opis: fr. podłużnego okucia końca pasa z końcówką w kształcie lilii (?). Wykonane z blachy zgiętej na pół wzdłuż dłuższej krawędzi. Okucie zwężające się ku dołowi. Na powierzchni ryty ornament geometryczny.

Wymiary: dł. 38 mm, szer. max. 11 mm, gr. 1,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Jagłana 3/5, wyk. 18/B, w. 3035

Datowanie: koniec XV–poł. XVI w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/20/46, nr kat. MAG: 24263

Literatura: -

Nr kat. 115

Opis: przednia okładzina podłużnego okucia końca pasa z liściowatą końcówką. Nasada oddzielona od części dekoracyjnej dwoma poprzecznymi, rytymi liniami. Krawędź nasady profilowana. Przy nasadzie dwa otwory na nity. Kończówka ułamana.

Wymiary: dł. 79 mm, szer. 11 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie, rycie

Lokalizacja: ul. Jagłana 3/5, wyk. 121, w. 11261

Datowanie: XV–XIX w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/20/46, nr kat. MAG: 24267

Literatura: -

Nr kat. 116

Opis: przednia okładzina podłużnego okucia końca pasa z liściowatą końcówką. Nasada oddzielona od części dekoracyjnej dwoma poprzecznymi, rytymi liniami. Krawędź nasady profilowana. Przy nasadzie dwa otwory na nity. Jeden nit zachowany.

Wymiary: dł. 80 mm, szer. 11 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie, rycie

Lokalizacja: ul. Jagłana 3/5, wyk. 18/B, w. 2950

Datowanie: XV–XIX w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/20/46, nr kat. MAG: 24268

Literatura: -

Nr kat. 117

Opis: przednia okładzina podłużnego okucia końca pasa z liściowatą końcówką. Nasada oddzielona od części dekoracyjnej dwoma poprzecznymi, rytymi liniami. Krawędź nasady profilowana. Przy nasadzie dwa otwory na nity.

Wymiary: dł. 81 mm, szer. 10 mm, gr. 2,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie, rycie

Lokalizacja: ul. Jagłana 3/5, wyk. 22/E, w. 3448

Datowanie: XV–XIX w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/20/46, nr kat. MAG: 24269

Literatura: -

Nr kat. 118

Opis: przednia okładzina podłużnego okucia końca pasa z liściowatą końcówką. Nasada oddzielona od części dekoracyjnej dwoma poprzecznymi, rytymi liniami. Krawędź nasady profilowana. Przy nasadzie dwa otwory na nity. Jeden nit zachowany.

Wymiary: dł. 80 mm, szer. 11 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie, rycie

Lokalizacja: ul. Jagłana 3/5, wyk. 25/B, w. 4225

Datowanie: XV–XIX w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/20/46, nr kat. MAG: 24270

Literatura: -

Nr kat. 119

Opis: przednia okładzina podłużnego okucia końca pasa z liściowatą końcówką. Nasada oddzielona od części dekoracyjnej dwoma poprzecznymi, rytymi liniami. Krawędź nasady profilowana. Przy nasadzie dwa otwory na nity.

Wymiary: dł. 81 mm, szer. 12, gr. 2,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie, rycie

Lokalizacja: ul. Jagłana 3/5, wyk. 19/S, w. 3058

Datowanie: XV–XIX w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/20/46, nr kat. MAG: 24271

Literatura: -

Nr kat. 120

Opis: przednia okładzina podłużnego okucia końca pasa z liściowatą końcówką. Nasada oddzielona od części dekoracyjnej dwoma poprzecznymi, rytymi liniami. Krawędź nasady profilowana. Przy nasadzie dwa otwory na nity.

Wymiary: dł. 81 mm, szer. 11 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie, rycie

Lokalizacja: ul. Jagłana 3/5, złoże wtórne

Datowanie: XV–XIX w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/20/46, nr kat. MAG: 24272

Literatura: -

Nr kat. 121

Opis: przednia okładzina podłużnego okucia końca pasa z liściowatą końcówką. Nasada oddzielona od części dekoracyjnej dwoma poprzecznymi, rytymi liniami. Krawędź nasady profilowana. Przy nasadzie dwa otwory na nity.

Wymiary: dł. 80 mm, szer. 12 mm, gr. 1,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie, rycie

Lokalizacja: ul. Jagłana 3/5, wyk. 25/B, w. 4212

Datowanie: XV–XIX w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/20/46, nr kat. MAG: 24273

Literatura:

Nr kat. 122

Opis: przednia okładzina podłużnego okucia końca pasa z liściowatą końcówką. Nasada oddzielona od części dekoracyjnej dwoma poprzecznymi, rytymi liniami. Krawędź nasady profilowana. Nasada ułamana.

Wymiary: dł. 68,5 mm, szer. 12 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie, rycie

Lokalizacja: ul. Jagłana 3/5, wyk. 22, złoże wtórne

Datowanie: XV–XIX w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/20/46, nr kat. MAG: 24274

Literatura:

Nr kat. 123

Opis: przednia okładzina podłużnego okucia końca pasa z liściowatą końcówką. Nasada oddzielona od części dekoracyjnej dwoma poprzecznymi, rytymi liniami. Krawędź nasady profilowana. Przy nasadzie dwa otwory na nity. Okucie ułamane.

Wymiary: dł. 81,5 mm, szer. 11 mm, gr. 3 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie, rycie

Lokalizacja: ul. Jagłana 3/5, wyk. 65, w. 7180

Datowanie: XV–XIX w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/20/46, nr kat. MAG: 24275

Literatura:

Nr kat. 124

Opis: przednia okładzina podłużnego okucia końca pasa z liściowatą końcówką. Nasada oddzielona od części dekoracyjnej dwoma poprzecznymi, rytymi liniami. Krawędź nasady profilowana. Przy nasadzie dwa otwory na nity. Końcówka odłamana.

Wymiary: dł. 74 mm, szer. 11, gr. 2,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewaniem rycie

Lokalizacja: ul. Jagłana 3/5, wyk. 110, złożę wtórne

Datowanie: XV–XIX w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/20/46, nr kat. MAG: 24276

Literatura: -

Nr kat. 125

Opis: przednia okładzina podłużnego okucia końca pasa z liściowatą końcówką. Nasada oddzielona od części dekoracyjnej dwoma poprzecznymi, rytymi liniami. Krawędź nasady profilowana. Przy nasadzie dwa otwory na nity. Końcówka odłamana.

Wymiary: dł. 68 mm, szer. 9,5 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie, rycie

Lokalizacja: ul. Jagłana 3/5, wyk. 22/E, w. 3438

Datowanie: XV–XIX w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/20/46, nr kat. MAG: 24277

Literatura: -

Nr kat. 126

Opis: przednia okładzina podłużnego okucia końca pasa z liściowatą końcówką. Nasada oddzielona od części dekoracyjnej dwoma poprzecznymi, rytymi liniami. Krawędź nasady profilowana. Przy nasadzie dwa otwory na nity. Końcówka odłamana

Wymiary: dł. 62,5 mm, szer. 10,5 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie, rycie

Lokalizacja: ul. Jagłana 3/5, wyk. 17/D, w. 2908

Datowanie: XV–XIX w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/20/46, nr kat. MAG: 24278

Literatura:

Nr kat. 127

Opis: fr. przedniej okładziny podłużnego okucia końca pasa z liściowatą końcówką.

Wymiary: dł. 48 mm, szer. 11 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie, rycie

Lokalizacja: ul. Jagłana 3/5, wyk. 19, w. 3058

Datowanie: XV–XIX w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/20/46, nr kat. MAG: 24279

Literatura:

Nr kat. 128

Opis: koliste lekko wypukłe okucie końca pasa wykonane z blachy uformowanej na modelu pomocniczym. Ażurowy ornament i piramidalna wypustka na górze. Na powierzchni cztery otwory na nity - dwa na górze, dwa na dole.

Wymiary: dł. 28 mm, szer. 22 mm, gr. 0,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Jagłana 3/5, wyk. 43, w. 5355

Datowanie: XV–XIX w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/20/46, nr kat. MAG: 24316

Literatura: -

Nr kat. 129

Opis: przednia okładzina podłużnego okucia końca pasa z liściowatą końcówką. Przy nasadzie dwa otwory na nity. Okucie skorodowane.

Wymiary: dł. 78 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie

Lokalizacja: ul. Jagłana 3/5, wyk. 19, w. 3055

Datowanie: XV–XIX w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/20/46, nr kat. MAG: 24508

Literatura: -

Nr kat. 130

Opis: podłużne okucie końca pasa zbudowane z dwóch blaszek. Tylne okładzina z krawędziami zgiętymi do wewnątrz. Przednia płaska w szpic, cała powierzchnia pokryta trzema rzędami wybijanych perełek. Na dole i na górze wybijany ornament roślinny w postaci francuskiej lilii. Na jednym i na drugim końcu otwory na nity, w jednym zachowany nit.

Wymiary: dł. 109,5 mm, szer. 16 mm, gr. max. 7 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Jagłana 3/5, wyk. 11, złoże wtórne

Datowanie: XV–XIX w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/20/46, nr kat. MAG: 24666

Literatura: -

Nr kat. 131

Opis: koliste okucie końca pasa zbudowane z dwóch blaszek. Przednia okładzina z okrągłym wycięciem przy nasadzie i wypukłym żebrzem poniżej. Tylne z zagiętymi krawędziami i dwoma otworami na nity (zachowany nit) i dwoma nitami po bokach. Pomiędzy nimi fr. skórzanego paska.

Wymiary: dł. 32,5 mm, szer. 34 mm, gr. 8,5 mm

Surowiec: stop miedzi, skóra

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Spichrzowa 3.1, w. 605

Datowanie: XIV–XIX w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/20/48, nr kat. MAG: 1860

Literatura: -

Nr kat. 132

Opis: podłużne okucie końca pasa rozszerzające się ku dołowi w szpic. Zbudowane z dwóch blaszek. Pomiędzy nimi gruba warstwa lutu. Przednia blaszka z rytym ornamentem i minuskułową literą gotycką *r* (?). Przy nasadzie jeden otwór na nit. Krawędź nasady profilowana.

Wymiary: dł. 55 mm, szer. 16,5 mm, gr. 3 mm

Surowiec: stop miedzi

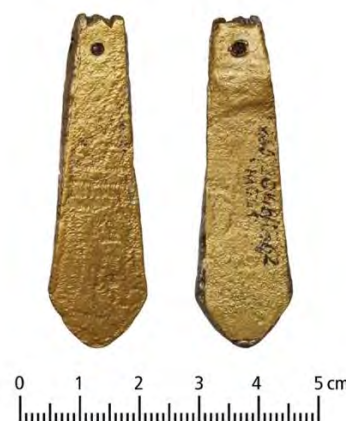
Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Spichrzowa 6, w. 576

Datowanie: XIV–XVIII w. [k. XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/48, nr kat. MAG: 1861

Literatura: -

Nr kat. 133

Opis: fr. podłużnego okucia końca pasa rozszerzającego się ku dołowi zakończone w szpic. Zbudowane z dwóch blaszek. Pomiędzy nimi gruba warstwa lutu. Przednia blaszka ze słabo widocznym ornamentem rytym (być może to litera gotycka?). Nasada ułamana.

Wymiary: dł. 58 mm, szer. 13-17 mm, gr. 3,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Chmielna 100, w. 1399

Datowanie: XIV–XVIII w. [k. XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/48, nr kat. MAG: 1862

Literatura: -

Nr kat. 134

Opis: podłużne okucie końca pasa z końcówką w formie liścia z dwóch zlutowanych ze sobą blaszek. Pomiędzy nimi gruba warstwa lutu. Przy nasadzie zachowany nit. Na powierzchni falisty ornament rytym.

Wymiary: dł. 68 mm, szer. 8,5 mm, gr. 3,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Spichrzowa 8, w. 2823-2830

Datowanie: XIV–XVIII w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/48, nr kat. MAG: 1863

Literatura: -

Nr kat. 135

Opis: podłużne okucie końca pasa z trójdzielną końcówką. Zbudowane z dwóch blaszek i wypustki, być może w kształcie żółędzia. Nasada ułamana. Na powierzchni rytym ornament geometryczny i gotycka litera minuskułowa *a*. Tło szraflowane.

Wymiary: dł. 73 mm, szer. przy nasadzie 8 mm, max. 17 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: brak podanej ulicy, w. 1465

Datowanie: XIV–XVIII w. [1 poł. XV w.]

Nr SAZ: 255/20/48, nr kat. MAG: 1864

Literatura: -

Nr kat. 136

Opis: przednia podłużnego okucia końca pasa z trójdzielną końcówką. Środkowe ramię przypomina żołędź. Na powierzchni zachowane dwa nity.

Wymiary: dł. 56 mm, szer. 29 mm (przy nasadzie 13 mm), gr. 1,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie

Lokalizacja: ul. Chmielna 100, w. 2342

Datowanie: 2 poł. XIV–poł. XV w. [XIV–poł. XV w.]

Nr SAZ: 255/20/48, nr kat. MAG: 1865

Literatura: -

Nr kat. 137

Opis: przednia okładzina czworobocznego okucia końca pasa z wypustką przy nasadzie i krawędziami wygiętymi do wewnątrz. Jedna strona nasady ułamana. Dekoracja podzielona na dwie strefy. Górna ażurowa, dolna z ornamentem rytym w postaci majuskułowej litery gotyckiej *S*. Część powierzchni skorodowana.

Wymiary: dł. 59 mm, szer. 48 mm, gr. 1,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie, rycie

Lokalizacja: ul. Żytnia, wyk. 2, w. 1145

Datowanie: XIV–XVIII w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/20/48, nr kat. MAG: 1867

Literatura: -

Nr kat. 138

Opis: fr. podłużnego okucia końca pasa z liściastą końcówką zbudowanego z dwóch blaszek. Pomiedzy nimi gruba warstwa lutu. Nasada ułamana. Na powierzchni zygzakowata linia falista.

Wymiary: dł. 51 mm, szer. 7 mm, gr. 2,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Spichrzowa 4/3, w. 2138

Datowanie: XIV–XVIII w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/48, nr kat. MAG: 1883

Literatura: -

Nr kat. 139

Opis: podłużne okucie końca pasa ze spiczastą końcówką zbudowane z dwóch blaszek. Pomiędzy nimi gruba warstwa lutu. Przy nasadzie otwór na nit. Na powierzchni zygzakowata linia falista.

Wymiary: dł. 47 mm, szer. 7,5 mm, gr. 3 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Spichrzowa 3/1, w. 3653

Datowanie: XIV–XVIII w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/48, nr kat. MAG: 1884

Literatura: -

Nr kat. 140

Opis: podłużne okucie końca pasa z liściastą końcówką zbudowane z jednej blaszki zgiętej na pół wzdłuż dłuższej krawędzi. Przy nasadzie otwór na nit. Na powierzchni dwie równoległe podłużne linie z odcisniętych trójkątów (wykonane radełkiem).

Wymiary: dł. 76 mm, szer. przy nasadzie 12 mm, dół 6 mm, gr. 1,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, odciskanie

Lokalizacja: ul. Spichrzowa, w. 3656

Datowanie: XIV–XVIII w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/48, nr kat. MAG: 1885

Literatura: *Spichlerz...* 2021, s. 385.

Nr kat. 141

Opis: fr. przedniej okładziny podłużnego okucia końca pasa z trójdzielną końcówką. Środkowa wypustka najdłuższa. Na powierzchni linie ryte.

Wymiary: dł. 38 mm, szer. max. 14 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie, rycie

Lokalizacja: ul. Spichrzowa 3/2, w. 751

Datowanie: 2 poł. XIV–poł. XV w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/48, nr kat. MAG: 1886

Literatura: -

Nr kat. 142

Opis: fr. przedniej okładziny podłużnego okucia końca pasa z wydłużoną rozbudowaną liściastą końcówką.
Nasada ułamana.

Wymiary: dł. 60,5 mm, szer. 8 mm, gr. 1,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie, rycie

Lokalizacja: ul. Spichrzowa 3/2, w. 704

Datowanie: XIV–XVIII w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/48, nr kat. MAG: 1887

Literatura: -

Nr kat. 143

Opis: przednia okładzina podłużnego okucia końca pasa z trójdzielną końcówką (?). Przy nasadzie otwór na nit. Krawędź nasady profilowana. Na powierzchni ornament plastyczny w postaci trójlisci i liter gotyckich (na pewno *m*). Tło wypełnione kratką. Ślady pilnika na płaskich powierzchniach. Dolna część ułamana.

Wymiary: dł. 60 mm, szer. 19,5 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop cyny i ołowiu

Technika: odlewanie

Lokalizacja: ul. Spichrzowa 3.1, w. 3656

Datowanie: XIV–XVIII w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/48, nr kat. MAG: 1888

Literatura: -

Nr kat. 144

Opis: przednia okładzina kolistego okucia końca pasa z wypustką przy nasadzie. Pod nią dwa wycięte półksiężyce, które zostały wypełnione blaszkami od spodu. Brak otworów na nity, tylko ślady imitujące otwory. Na dole wytłoczone litery gotyckie *mm*. Krawędzie okucia zaznaczone. Tło wypełnione perełkami. Z tyłu warstwa lutu.

Wymiary: śr. 22 mm, gr. 3 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Spichrzowa 8, w. 1695

Datowanie: XIV–XVIII w. [2 poł. XV w.]

Nr SAZ: 255/20/48, nr kat. MAG: 1889

Literatura: -

Nr kat. 145

Opis: czworoboczne okucie końca pasa zbudowane z dwóch blaszek. Przednia okładzina z krawędziami wygiętymi do wewnątrz. Przy nasadzie motyw ażurowy, na dole ryty ornament w postaci dwóch minuskułowych liter gotyckich *h* i *b*, pośrodku serce z dwoma skrzydłami. Zachowane pięć nitów. Na dole okucia cztery druciane uszka.

Wymiary: dł. 34 mm, szer. 45 mm, gr. 3,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Żytnia 23, w. 1949

Datowanie: XIV–XVIII w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/20/48, nr kat. MAG: 1890

Literatura: -

Nr kat. 146

Opis: podłużne okucia końca pasa wykonane z dwóch okładzin. Przednia okładzina posiada krawędzie wygięte do wewnątrz. Na końcu wypustka, przy nasadzie jeden otwór na nit. Krawędź nasady profilowana. Na powierzchni ryty napis gotycki *mari*.

Wymiary: dł. 80,5 mm, szer. 14 mm, gr. 3 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Żytnia 26, w. 4242

Datowanie: XIV–XVIII w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/20/48, nr kat. MAG: 2590

Literatura: -

Brak zdjęcia

Nr kat. 147

Opis: przednia okładzina podłużnego okucia końca pasa z wypustką na dole i krawędziami wygiętymi do wewnątrz. Przy nasadzie dwa otwory na nity i dwa na dole okucia. Krawędź nasady profilowana. Na powierzchni ryty ornament w postaci litery gotyckiej *a*. Z tyłu okucia warstwa lutu.

Wymiary: dł. 56 mm, szer. 18 mm, gr. 2,5 mm

Surowiec: stop miedzi

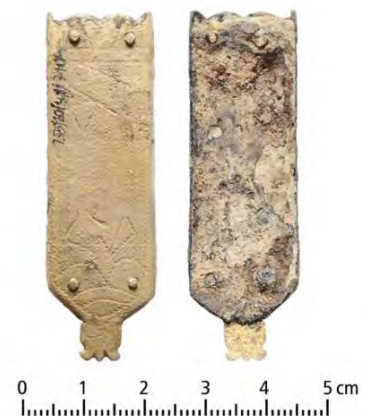
Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Spichrzowa 8, w. 1637

Datowanie: XIV–XVIII w [1 poł. XV w.]

Nr SAZ: 255/20/48, nr kat. MAG: 3104

Literatura: -

Nr kat. 148

Opis: fr. podłużnego okucia końca pasa z liściowatą końcówką zbudowane z dwóch zlutowanych ze sobą blaszek. Na przedniej okładzinie słabo czytelny ornament odciskany. Nasada ułamana.

Wymiary: dł. 56 mm, szer. max. 12 mm, gr. 3 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, odciskanie

Lokalizacja: ul. Spichrzowa 4/3, w. 2162

Datowanie: XIV–XVIII w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/48, nr kat. MAG: 3105

Literatura: -

Nr kat. 149

Opis: podłużne okucie końca pasa zbudowane z dwóch, zlutowanych ze sobą, blaszek zwężających się ku dołowi i zakończonych półkoliście. Na wierzchniej blaszce ryty ornament geometryczny. Przy nasadzie otwór na nit.

Wymiary: dł. 58,5 mm, szer. 18,5 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Spichrzowa 4/2, w. 2610

Datowanie: XIV–XVIII w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/48, nr kat. MAG: 3106

Literatura: -

Nr kat. 150

Opis: fr. przedniej okładziny czworobocznego okucia końca pasa z podniesionymi krawędziami. Zachowany jeden narożnik z otworem na nit. Środek okucia ażurowy.

Na dole pas z geometrycznym ornamentem rytym.

Wymiary: dł. 22 mm, szer. 32 mm, gr. 3 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie, rycie

Lokalizacja: ul. Spichrzowa 8, ob. 0/S8, w. 1626

Datowanie: XIV–XVIII w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/20/48, nr kat. MAG: 3107

Literatura: -

Nr kat. 151

Opis: kasetowe okucie końca pasa zbudowane z dwóch odlanych części - kasety oraz blaszki z majuskułowymi literami gotyckimi *ARSTVX*, którą umieszczono wewnątrz okucia. Końcówka niezachowana. Przy nasadzie za pomocą nitu przymocowany skórzany pasek z aplikacją w postaci minuskułowej gotyckiej litery *m*. Na krawędziach okucia perełkowanie, przy nasadzie kratkowanie.

Wymiary: dł. 65,5 mm, szer. 14 mm, gr. 6 mm, szer. paska 11 mm

Surowiec: stop cyny i ołowiu, skóra

Technika: odlewanie

Lokalizacja: ul. Spichrzowa 4/3, w. 2158

Datowanie: XIV–XVIII w. [XIV w.]

Nr SAZ: 255/20/48, nr kat. MAG: 3109

Literatura: -

Nr kat. 152

Opis: czworoboczne okucie końca pasa wykonane z paska blachy zgiętej na pół. Przy nasadzie dwa otwory na nity. Na środku krawędzi wycięty trójkąt. Zachowany luźny fragment skózanego paska.

Wymiary: dł. 18 mm, szer. 24 mm, gr. 1,5 mm

Surowiec: stop miedzi, skóra

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Spichrzowa 2/2, w. 3941

Datowanie: XIV–XVIII w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/20/48, nr kat. MAG: 3112

Literatura: -

Nr kat. 153

Opis: fr. podłużnego okucia końca pasa zbudowanego z dwóch, zlutowanych ze sobą, blaszek. Pomiędzy nimi gruba warstwa lutu. Przy nasadzie otwór na nit. Okucie wygięte, ułamane.

Wymiary: dł. 47 mm, szer. max. 7 mm, gr. 3 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Spichrzowa 6, w. 2536

Datowanie: XIV–XVIII w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/48, nr kat. MAG: 3113

Literatura: -

Nr kat. 154

Opis: podłużne okucie końca pasa zbudowane z dwóch, zlutowanych ze sobą, blaszek. Zakończenie w kształcie liścia/strzałki (?). Na wierzchniej blaszce ryty ornament w postaci podwójnych linii falistych. Nasada ułamana.

Wymiary: dł. 52,5 mm, szer. max. 13 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Spichrzowa 6, w. 2536

Datowanie: XIV–XVIII w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/48, nr kat. MAG: 3115

Literatura: -

Nr kat. 155

Opis: fr. czworobocznego okucia końca pasa z podniesionymi krawędziami. Zachowany narożnik z nitem i mały fragment nasady. Na powierzchni ornament ażurowy przy nasadzie i ryty roślinny na dole okucia.

Wymiary: dł. 54 mm, gr. 3 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie, rycie

Lokalizacja: ul. Żytnia, wyk. 2, sondaż

Datowanie: XIV–XVIII w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/20/48, nr kat. MAG: 3122

Literatura: -

Nr kat. 156

Opis: okucia końca pasa z dwoma wydłużonymi końcówkami, zbudowanego z dwóch, zlutowanych ze sobą, blaszek. Wierzchnia blaszka z wygiętymi krawędziami, spodnia płaska. Okucie ułamane.

Wymiary: dł. 19 mm, szer. max 42 mm, 3 mm

Surowiec: stop miedzi

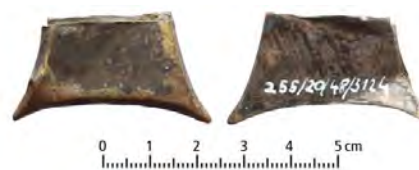
Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Spichrzowa 3.2; 4/1, w. 3659

Datowanie: XIV–XVIII w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/48, nr kat. MAG: 3124

Literatura: -

Nr kat. 157

Opis: podłużne okucie końca pasa wykonane z blachy zgiętej na pół. Przy nasadzie zachowany nit. Na środku okucia dodatkowy otwór na nit. Wewnątrz zachowany fragment skórzanego paska. Okucie wygięte.

Wymiary: dł. 47 mm, szer. 5,5 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi, skóra

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Spichrzowa 4/2, w. 3661/3663

Datowanie: XIV–XVIII w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/20/48, nr kat. MAG: 3125

Literatura: -

Nr kat. 158

Opis: fr. kasetowego okucia końca pasa z ażurowym ornamentem roślinnym. Nasada ułamana.

Wymiary: dł. 36 mm, szer. 20 mm, gr. 3,5 mm

Surowiec: stop cyny i ołowiu

Technika: odlewanie

Lokalizacja: ul. Spichrzowa 2/1, odgruzowanie

Datowanie: XIV–XVIII w. [XV–XVI w.]

Nr SAZ: 255/20/48, nr kat. MAG: 3130

Literatura: -

Nr kat. 159

Opis: czworoboczne okucia końca pasa wykonane z paska blachy zgiętego na pół. Przy nasadzie otwór na nit, druga strona ułamana. Krawędź nasady profilowana, poniżej uformowane żebro.

Wymiary: dł. 31 mm, szer. 25 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

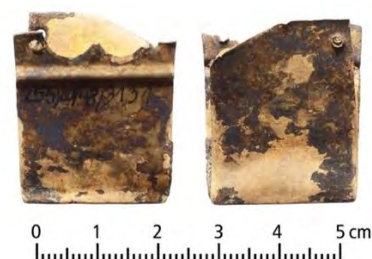
Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Spichrzowa 2/2, w. 1052

Datowanie: poł. XV w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/20/48, nr kat. MAG: 3131

Literatura: -

Nr kat. 160

Opis: fr. podłużnego okucia końca pasa zbudowanego z dwóch, zlutowanych ze sobą, blaszek. Okucie ułamane.

Wymiary: dł. 37,5 mm, szer. max. 11 mm, gr. 2,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Spichrzowa 4/3, w. 2127

Datowanie: poł. XV w. [XIV–poł. XV w.]

Nr SAZ: 255/20/48, nr kat. MAG: 3133

Literatura: -

Nr kat. 161

Opis: podłużne okucie końca pasa zbudowane z dwóch, zlutowanych ze sobą, blaszek. Zakończenie w kształcie strzałki (?). Przed końcówką dwa czworoboczne wycięcia po obu stronach. Na przedniej okładzinie rity ornament w postaci podwójnych linii falistych. Nasada ułamana.

Wymiary: dł. 50 mm, szer. 9-12 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Spichrzowa 5, w. 1465

Datowanie: XIV–XVIII w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/48, nr kat. MAG: 3134

Literatura: -

Nr kat. 162

Opis: podłużne okucie końca pasa zbudowane z dwóch, zlutowanych ze sobą, blaszek. Pomiędzy nimi gruba warstwa lutu. Przy nasadzie otwór na nit. Okucie wygięte i skorodowane.

Wymiary: szer. przy nasadzie 12 mm, gr. 2,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Spichrzowa 5, złożę wtórne

Datowanie: XIV–XVIII w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/48, nr kat. MAG: 3135

Literatura: -

Nr kat. 163

Opis: podłużne okucie końca pasa z wypustką na dole. Okucie zbudowane z dwóch, zlutowanych ze sobą, blaszek. Na powierzchni ornament roślinny uformowany na modelu pomocniczym. Brak nitów.

Wymiary: dł. 57 mm, szer. max. 18 mm, przy nasadzie 12 mm, gr. 4 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Spichrzowa 7, w. 3015

Datowanie: XV w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/48, nr kat. MAG: 3137

Literatura: -

Nr kat. 164

Opis: fr. przedniej okładziny podłużnego okucia końca - zachowana spiczasta końcówka. Na powierzchni ryte linie zygzakowate.

Wymiary: dł. 42 mm, szer. max. 18 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Spichrzowa 1, w. 2357

Datowanie: 2 poł. XIV–poł. XV w. [XIV–poł. XV w.]

Nr SAZ: 255/20/48, nr kat. MAG: 3139

Literatura: -

Nr kat. 165

Opis: fr. przedniej okładziny podłużnego okucia końca pasa z trójdzielną końcówką. Najdłuższa wypustka z plastycznym zdobieniem. Na powierzchni ornament ryty – być może litera gotycka.

Wymiary: dł. 37 mm, szer. 20 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie, rycie

Lokalizacja: ul. Spichrzowa 4/2; w. 3661-3663

Datowanie: XIV–XVIII w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/48, nr kat. MAG: 3143

Literatura: -

Nr kat. 166

Opis: czworoboczne okucie końca pasa wykonane z paska blachy zgiętego na pół. Przy nasadzie dwa nity. Wewnątrz fragment skórzanego paska. Poniżej nasady uformowane żebro.

Wymiary: dł. 32 mm, szer. 29 mm, gr. taśmy 1 mm

Surowiec: stop miedzi, skóra

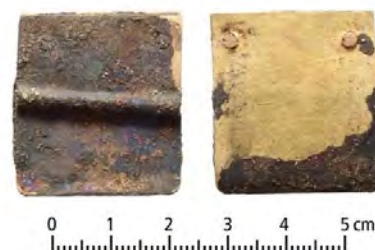
Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Spichrzowa 2.1, w. 499

Datowanie: XIV–XVIII w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/20/48, nr kat. MAG: 3147

Literatura: -

Nr kat. 167

Opis: przednia okładzina podłużnego okucia końca pasa zakończona w szpic z krawędziami wygiętymi do wewnątrz. Na powierzchni trzy otwory nity - dwa z zachowane nity przy nasadzie. Ornament w postaci gotyckiej litery minuskułowej *h* lub *b*.

Wymiary: dł. 63 mm, szer. 18 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Spichrzowa 2/1, w. 2262

Datowanie: XIV–XVIII w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/20/48, nr kat. MAG: 3149

Literatura: -

Nr kat. 168

Opis: przednia okładzina podłużnego okucia końca pasa z wypustką w kształcie trójliścia. Uformowana na modelu pomocniczym. Krawędź nasady profilowana. Na powierzchni napis w minuskule gotyckiej *ave*.

Wymiary: dł. 45 mm, szer. max. 12 mm, szer. przy nasadzie 13 mm, gr. 0,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Żytnia 24, w. 2495

Datowanie: XIV–XVIII w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/20/48, nr kat. MAG: 3151

Literatura: -

Nr kat. 169

Opis: podłużne okucie końca pasa zbudowane z dwóch, zlutowanych ze sobą, blaszek. Na powierzchni dwie ryte linie zygzakowate. Pomiędzy nimi gruba warstwa lutu. Przy nasadzie jeden nit. Krawędź nasady profilowana. Końcówka niezachowana.

Wymiary: dł. 60 mm, szer. 8 mm, gr. 2,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Spichrzowa 4/2; 3661-3663

Datowanie: XIV–XVIII w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/48, nr kat. MAG: 3154

Literatura: -

Nr kat. 170

Opis: fr. podłużnego okucia końca pasa zbudowanego z dwóch cienkich blaszek. Zachowana końcówka. Przednia okładzina uformowana na modelu pomocniczym. W środku zachowany fragment skórzanego paska. Okucie skorodowane.

Wymiary: dł. 29 mm, szer. 5-14 mm, gr. 2,5 mm

Surowiec: stop miedzi, skóra

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Spichrzowa 4/3, w. 2189

Datowanie: XIV–XVIII w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/48, nr kat. MAG: 3158

Literatura: -

Nr kat. 171

Opis: fr. przedniej okładziny podłużnego okucia końca pasa z krawędziami wygiętymi do wewnątrz. Linia ryta wzdłuż dłuższych krawędzi. Przy nasadzie dwa, nierówno rozmieszczone, otwory na nity. Jeden dodatkowy otwór przy jeden z dłuższych krawędzi. Na powierzchni geometryczny ornament ryt.

Wymiary: dł. 44 mm, szer. 14-15 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Spichrzowa 7, w. 3058

Datowanie: 2 poł. XIV–poł. XV w. [poł. XIV–poł. XV w.]

Nr SAZ: 255/20/48, nr kat. MAG: 3160

Literatura: -

Nr kat. 172

Opis: czworoboczne okucie końca pasa zbudowane z dwóch, połączonych nitami, blaszek. Nity w każdym narożniku. Otwór pomiędzy blaszkami na przestrzał. Wewnątrz fr. skórzanego paska.

Wymiary: dł. 16 mm, szer. 31 mm, gr. 3,5 mm

Surowiec: stop miedzi, skóra

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Spichrzowa 3.2, w. 3659

Datowanie: XIV–XVIII w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/20/48, nr kat. MAG: 3161

Literatura: -

Nr kat. 173

Opis: przednia okładzina podłużnego okucia końca pasa z okrągłą tarczą, na której znajduje się ryta litera gotycka *m*. Pod nią uszkodzona wypustka na dole. Przy nasadzie dwa otwory na nity. Na powierzchni linie ryte.

Wymiary: dł. 50 mm, szer. przy nasadzie 5 mm, śr. koła 12,5 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie, rycie

Lokalizacja: ul. Spichrzowa 4/2; w. 3661

Datowanie: XIV–XVIII w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/48, nr kat. MAG: 3162

Literatura: -

Nr kat. 174

Opis: przednia okładzina podłużnego okucia końca pasa zakończona w szpic. Przy nasadzie jeden dwa nity. Dodatkowa dwa na dole okucia. Krawędź nasady profilowana. Na powierzchni ryta minuskułowa litera gotycka *h*.

Wymiary: dł. 56 mm, szer. 19 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Spichrzowa, odgruzowanie

Datowanie: XIV–XVIII w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/20/48, nr kat. MAG: 3164

Literatura: -

Nr kat. 175

Opis: koliste okucie końca pasa z piramidalną wypustką i dwoma nitami przy nasadzie. Poniżej dwa ażurowe półksiężyce. Pod nimi ornament w postaci minuskułowych liter gotyckich *mm*. Tło wypełnione perełkami. Zaznaczona linia przykrawędna. Z tyłu widoczny poprzeczny szew.

Wymiary: dł. 28 mm, szer. 27 mm, gr. 3 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Spichrzowa 4/2; w. 865

Datowanie: XIV–XVIII w. [2 poł. XV]

Nr SAZ: 255/20/48, nr kat. MAG: 3169

Literatura: -

Nr kat. 176

Opis: fr. podłużnego okucia końca pasa zbudowanego z dwóch, zlutowanych ze sobą, blaszek z końcówką w kształcie liścia. Pomiedzy nimi gruba warstwa lutu. Na powierzchni falisty, zygzakowaty ornament ryty. Zarówno końcówka, jak i nasada ułamane.

Wymiary: dł. 48,5 mm, szer. 12 mm, gr. 3,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Spichrzowa 4/3, w. 2132

Datowanie: XIV–XVIII w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/48, nr kat. MAG: 3170

Literatura: -

Nr kat. 177

Opis: przednia okładzina kolistego lekko wypukłego okucia końca pasa wykonana z blachy. Przy nasadzie okrągły otwór. Na powierzchni trzy otwory na nity.

Wymiary: dł. 26,5 mm, szer. 24,5 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Spichrzowa 8, w. 1635

Datowanie: XIV–XVIII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/20/48, nr kat. MAG: 3172

Literatura: -

Nr kat. 178

Opis: podłużne, zwężające się ku dołowi okucie końca pasa z ażurowym oknem zwieńczonym trójliściem, wypełnionego masą szklaną. Na powierzchni ryty ornament geometryczny. Przy nasadzie otwór na nit. Krawędź nasady profilowana. Trzy dodatkowe otwory na nity na powierzchni okucia.

Wymiary: dł. 92,5 mm, szer. przy nasadzie 15,5 mm, gr. 4,5 mm

Surowiec: stop miedzi, masa szklana

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Spichrzowa 7, w. 3015

Datowanie: XV w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/48, nr kat. MAG: 3525

Literatura: -

Nr kat. 179

Opis: kasetowe okucia końca pasa z wypustką na dole. Zachowany jeden nit przy nasadzie. Na powierzchni plastyczna gotycka litera *s* w bordiurze. Tło wypełnione kratką.

Wymiary: dł. 29 mm, szer. 15 mm, gr. 4 mm

Surowiec: stop cyny i ołowiu

Technika: odlewanie

Lokalizacja: ul. Spichrzowa 4.1, w. 3663

Datowanie: XIV–XVIII w [XV w.]

Nr SAZ: 255/20/48, nr kat. MAG: 3527

Literatura: -

Nr kat. 180

Opis: fr. podłużnego okucia końca pasa zakończonego w szpic. Na powierzchni minuskułowy napis *maria* w otoczeniu perełek na górze i na dole. Z tyłu ślady luty. Dwa wcięcia w krawędziach bocznych.

Wymiary: dł. 35 mm, szer. 20,5 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Spichrzowa 7, w. 3015

Datowanie: XV w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/20/48, nr kat. MAG: 3528

Literatura: -

Nr kat. 181

Opis: przednia okładzina podłużnego okucia końca pasa zakończona w szpic z krawędziami wygiętymi do wewnątrz. Na powierzchni zachowane cztery nity - dwa przy nasadzie, dwa na dole. Ornament w postaci rytej gotyckiej litery minuskułowej g.

Wymiary: dł. 49 mm, szer. max. 23 mm (przy nasadzie 18 mm), gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Spichrzowa 4/2, w. 2610

Datowanie: XIV–XVIII w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/20/48, nr kat. MAG: 3696

Literatura: -

Nr kat. 182

Opis: okucie końca pasa zwężające się ku dołowi z wypustką na końcu. Wykonane z paska blachy zgiętego na pół. Przy nasadzie zachowany nit. Na powierzchni ryty ornament geometryczny. Całość skorodowana.

Wymiary: dł. 63 mm, szer. 19 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Żytnia 27-29, w. 4460

Datowanie: 2 poł. XIV–poł. XV w. [XIV–poł. XV w.]

Nr SAZ: 255/20/48, nr kat. MAG: 3782

Literatura: -

Nr kat. 183

Opis: podłużne okucia końca pasa zbudowane z dwóch, zlutowanych ze sobą, blaszek. Na powierzchni ornament roślinny. Pomiędzy blaszkami ślady lutu. Okucie skorodowane, ułamane.

Wymiary: dł. 44 mm, szer. max. 14,5 mm, gr. 2,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Żytnia 24, w. 3182

Datowanie: XIV–XVIII w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/48, nr kat. MAG: 3784

Literatura: -

Nr kat. 184

Opis: fr. podłużnego okucia końca pasa zakończonego palmetą, zbudowane z dwóch, zlutowanych ze sobą, blaszek. Na powierzchni wytłaczana litera gotycka *a*. Brak nasady.

Wymiary: dł. 35 mm, szer. 12,5 mm, gr. 1,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Spichrzowa 4/3, w. 2127

Datowanie: XV w. [lata 20. XV w.]

Nr SAZ: 255/20/48, nr kat. MAG: 3792

Literatura: -

Nr kat. 185

Opis: podłużne, taśmowate okucie końca pasa z liściowatą końcówką, wykonane z dwóch, zlutowanych ze sobą, pasków blachy. Przy nasadzie zachowany nit. Na powierzchni ryty ornament geometryczny. Tylna blaszka wygięta przy nasadzie.

Wymiary: dł. 76 mm, szer. 15 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Spichrzowa 4/3, w. 2127

Datowanie: XV w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/48, nr kat. MAG: 3793

Literatura: -

Nr kat. 186

Opis: fr. podłużnego kasetowego okucia końca pasa. Zachowana nasada z jednym otworem na nit. Krawędź profilowana. Na powierzchni ornament roślinny. Tło wypełnione kratką. Na bocznych krawędziach dwie ozdobne listwy sznurowane.

Wymiary: dł. zachowana 48 mm, szer. 24 mm, gr. 4 mm

Surowiec: stop cyny i ołowiu

Technika: odlewanie

Lokalizacja: ul. Toruńska 10A, wyk. 10, w. 1450

Datowanie: 2 poł. XV–XVIII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/20/50, nr kat. MAG: 23

Literatura: -

Nr kat. 187

Opis: podłużne kasetowe okucie końca pasa z końcówką w kształcie żółędzia. Przy krawędzi jeden otwór na nit. Krawędź nasady profilowana. Całość wygięta.

Wymiary: dł. 42,5 mm, szer. 12 mm, gr. 3,5 mm

Surowiec: stop cyny i ołowiu

Technika: odlewanie

Lokalizacja: ul. Toruńska 10A, wyk. 13, w. 1370

Datowanie: 2 poł. XIV–XVIII w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/50, nr kat. MAG: 25

Literatura: -

Nr kat. 188

Opis: podłużne okucie końca pasa z plastyczną końcówką w kształcie żółędzia. Okucie zbudowane z trzech blaszek zamocowanych trzema nitami.

Wymiary: dł. 104 mm, szer. 15 mm, gr. 3,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie, formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Toruńska 10A, wyk. 1/B, w. 1099

Datowanie: 2 poł. XV–XVIII w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/20/50, nr kat. MAG: 26

Literatura: -

Nr kat. 189

Opis: przednia okładzina czworobocznego, ażurowego okucia końca pasa z czterema nitami (zachowane 3 nity) z podniesionymi krawędziami. Krawędź nasady profilowana. Na powierzchni minuskułowa gotycka litera *a* z koroną i skrzydłami.

Wymiary: dł. 61,5 mm, szer. 52 mm, gr. 1,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie

Lokalizacja: ul. Toruńska 10A, wyk. 1, brak w.

Datowanie: 2 poł. XV–XVIII w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/20/50, nr kat. MAG: 27

Literatura: -

Nr kat. 190

Opis: fr. podłużnego kasetowego okucia końca pasa zakończonych półkoliście. Na powierzchni ornament roślinny (liść winorośli). Okucie skorodowane.

Wymiary: dł. 36,5 mm, szer. 16 mm, gr. 3,5 mm

Surowiec: stop cyny i ołowiu

Technika: odlewanie

Lokalizacja: wyk. Toruńska 10A, wyk. 1, w. 1087

Datowanie: 2 poł. XV–XVIII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/20/50, nr kat. MAG: 40

Literatura: -

Nr kat. 191

Opis: czworoboczne kasetowe okucie końca pasa z otworem na nit przy nasadzie. Krawędź nasady profilowana.

Wymiary: dł. 20 mm, szer. 22 mm, gr. 5 mm

Surowiec: stop cyny i ołowiu

Technika: odlewanie

Lokalizacja: ul. Toruńska 10A, wyk. 5, w. 1207

Datowanie: 2 poł. XV–XVIII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/20/50, nr kat. MAG: 4298

Literatura: -

Nr kat. 192

Opis: koliste okucie końca pasa zbudowane z dwóch blaszek związanych ze sobą za pomocą dwóch nitów. Wierzchnia blaszka zachowana częściowo. Na niej ornament ryty. Krawędzie przedniej okładziny wygięte do wewnątrz. Tylne blaszka z czterema otworami na nity. Górne narożniki ścięte.

Wymiary: dł. 45 mm, szer. 51 mm, gr. blachy 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Chmielna 73, wyk. 18, złożone wtórne

Datowanie: 2 poł. XV–XVIII w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/20/51, nr kat. MAG: 2146

Literatura: -

Nr kat. 193

Opis: przednia okładzina czworobocznego okucia końca pasa z krawędziami wygiętymi do wewnątrz. Przy nasadzie ozdobne wypustki. Poniżej trzy symetryczne wycięcia w kształcie półksiężyca (?) Poniżej ornament ryty - dwie lilie lub liście akantu? wpisane w prostokąt. Z tyłu zachowany fragment skórzanego podwójnego paska.

Wymiary: dł. 31,5 mm, szer. 36 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi, skóra

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Chmielna 73, wyk. 18, w. 3626

Datowanie: 2 poł. XV–XVIII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/20/51, nr kat. MAG: 2147

Literatura: -

Nr kat. 194

Opis: przednia okładzina czworobocznego okucia końca pasa z krawędziami wygiętymi do wewnątrz. Przy dwóch dolnych nitach dodatkowe kwadratowe blaszki. Górna część ażurowa w postaci rozety z wybitymi punktami. Z tyłu fragmentarycznie zachowany kawałek skórzanego paska.

Wymiary: dł. 35 mm, szer. 35 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi, skóra

Technika: formowanie w blasze, wybijanie

Lokalizacja: ul. Chmielna 73, wyk. 18, w. 3626

Datowanie: 2 poł. XV–XVIII w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/20/51, nr kat. MAG: 2148

Literatura: -

Nr kat. 195

Opis: fr. podłużnego okucia końca pasa z krawędziami wygiętymi do wewnątrz. Krawędź nasady profilowana. Przy nasadzie dwa otwory na nity. Na powierzchni ryty ornament roślinny. Tło wypełnione kratkowaniem. Zaznaczone linie przy krawędzi. Okucie ułamane.

Wymiary: dł. 48 mm, szer. 30 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Chmielna 73, wyk. 18, w. 3626

Datowanie: 2 poł. XV–XVIII w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/20/51, nr kat. MAG: 2149

Literatura: -

Nr kat. 196

Opis: fr. przedniej okładziny kolistego okucia końca pasa z wypukłym ornamentem roślinnym (liść akantu). Zaznaczona linia przykrawędna.

Wymiary: śr. 35,5 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Chmielna 73, złożę wtórne

Datowanie: 2 poł. XV–XVIII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/20/51, nr kat. MAG: 2151

Literatura: -

Nr kat. 197

Opis: fr. podłużnego okucia końca pasa wykonanego z dwóch, zlutowanych ze sobą, blaszek. Na powierzchni gotycka litera g. Na dole ozdobna wypustka. Brak nasady.

Wymiary: dł. 38 mm, szer. max. 20 mm, gr. 3 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Chmielna 73, wyk. 26, w. 6066

Datowanie: 2 poł. XVI–poł. XVII w. [XV–XVI w.]

Nr SAZ: 255/20/51, nr kat. MAG: 2152

Literatura: -

Nr kat. 198

Opis: podłużne okucie końca pasa z końcówką w kształcie liścia, wykonane z jednego paska blachy zgiętego na pół. Przy nasadzie otwór na nit. Na powierzchni dwustrefowy ornament geometryczny.

Wymiary: dł. 59 mm, szer. 13,5 mm, gr. 1,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Chmielna 63/64, wyk. 3, w. 810

Datowanie: XIV–XV w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/52, nr kat. MAG: 290

Literatura: -

Nr kat. 199

Opis: podłużne okucie końca pasa zbudowane z dwóch blaszek. Na końcu piramidalna wypustka. Zachowane trzy nity - dwa przy nasadzie i jeden na dole okucia. Przy nasadzie wycięty trójlisc. Na powierzchni ryty ornament geometryczny.

Wymiary: dł. 59 mm, szer. 18 mm, gr. 1,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Chmielna 63/64, wyk. 3, w. 729

Datowanie: XIV–XV w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/52, nr kat. MAG: 293

Literatura: -

Nr kat. 200

Opis: podłużne okucie końca pasa z plastyczną końcówką. Wypustka zamocowany za pomocą nitu pomiędzy dwoma blaszkami. Na powierzchni ryty ornament w postaci gotyckiej, minuskułowej litery *m/M*, powyżej ornament roślinny (drzewo życia?). Nasada ułamana. Pomiędzy blaszkami gruba warstwa lutu.

Wymiary: dł. 65 mm, szer. max. 21 mm, gr. 3 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Chmielna 63/64, wyk. 2, w. 596

Datowanie: 2 poł. XV–XVIII w. [poł. XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/20/52, nr kat. MAG: 294

Literatura: -

Nr kat. 201

Opis: przednia okładzina czworobocznego okucia końca pasa z dwoma otworami na nity. W środku ażurowy ornament w postaci maswerku – rybiego pęcherza. Na około ryte zdobienie. Nasada zachowana częściowo.

Wymiary: dł. 58,2 mm, szer. 46 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie, rycie

Lokalizacja: ul. Chmielna 63/64, wyk. 3, w. 445

Datowanie: XVI–XVII w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/20/52, nr kat. MAG: 296

Literatura: -

Nr kat. 202

Opis: przednia okładzina czworobocznego okucia końca pasa z czterema wyciętymi otworami. Przy nasadzie zachowany jeden nit. Na dole półwalec z wybitymi punktami i rytymi liniami oraz czterema otworami na nity - w jednym zachowany nit.

Wymiary: dł. 30 mm, szer. 31 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie, wybijanie

Lokalizacja: ul. Chmielna 63/64, wyk. 3, w. 88

Datowanie: XVII–XVIII w. [2 poł. XV w.]

Nr SAZ: 255/20/52, nr kat. MAG: 297

Literatura: -

Nr kat. 203

Opis: koliste okucie końca pasa z minuskułową gotycką literą *m* z dwoma skrzydłami po bokach. Przy nasadzie korona. Tło wypełnione kratką. Okucie z dwoma otworami na nity przy nasadzie. Zaznaczona linia przykrawędna. Z tyłu pozostałości lutu. Brak tylnej blaszki.

Wymiary: 33x34 mm, gr. 1,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Chmielna 63/64, wyk. 1, w. 908

Datowanie: 2 poł. XV–XVIII w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/20/52, nr kat. MAG: 298

Literatura: -

Nr kat. 204

Opis: fr. przedniej okładziny czworobocznego okucia końca pasa zdobionego ażurem i ornamentem rytym przy krawędzi.

Wymiary: 41x30,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie, rycie

Lokalizacja: ul. Chmielna 63/64, wyk. 2, w. 168

Datowanie: 2 poł. XV–XVIII w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/20/52, nr kat. MAG: 300

Literatura: -

Nr kat. 205

Opis: fr. przedniej okładziny czworobocznego okucia końca pasa z ornamentem ażurowym przy nasadzie i rytym ornamentem roślinnym (liść akantu) w dolnej części okucia. Przy dolnej krawędzi zachowane dwa nit.

Wymiary: szer. 37 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Heweliusza, wyk. 104, w. 9745

Datowanie: XVIII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/39/3, nr kat. MAG: 20703a

Literatura: -

Nr kat. 206

Opis: czworoboczne okucie końca pasa z pięcioma nitami. Przednia okładzina z krawędziami wygiętymi do wewnątrz. Z tyłu przy jednym z górnych nitów ułamany haczyk. Górna część okucia zdobiona roślinnym ażurem, dolna roślinnym ornamentem wybijanym punktakiem. W środku zachowany fragment skórzanego paska nabitego małymi nitami.

Wymiary: dł. 39,5 mm, szer. 49 mm, gr. 4 mm

Surowiec: stop miedzi, skóra

Technika: formowanie w blasze, wybijanie

Lokalizacja: ul. Łagiewniki, wyk. 38A, w. 2599

Datowanie: XVII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/39/7, nr kat. MAG: 4933

Literatura: *Spichlerz...* 2021, s. 388.

Nr kat. 207

Opis: czworoboczne okucie końca pasa zbudowane z dwóch blaszek. Przednia okładzina z krawędziami wygiętymi do wewnątrz. Zachowane pięć nitów. Krawędź nasady profilowana. Na powierzchni rytym ornamentem roślinnym i geometrycznym. Wewnątrz zachowany fragment skórzanego paska.

Wymiary: dł. 35 mm, szer. 42 mm, gr. 4,5 mm

Surowiec: stop miedzi, żelazo, skóra

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Łagiewniki, wyk. 35, w. 660

Datowanie: XV–XVIII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/39/7, nr kat. MAG: 4934

Literatura: -

Nr kat. 208

Opis: czworoboczne okucie końca pasa zbudowane z dwóch blaszek. Przednia okładzina z krawędziami wygiętymi do wewnątrz. Zachowane cztery nity. Krawędź nasady profilowana. Na powierzchni ryty ornament roślinny. Wewnątrz zachowany fragment skózanego paska.

Wymiary: dł. 31 mm, szer. 43 mm, gr. 3 mm

Surowiec: stop miedzi, żelazo, skóra

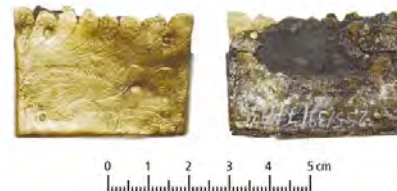
Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Łagiewniki 39/40 (podwórko), wyk. 39/40, w. 3443

Datowanie: XV–XVII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/39/7, nr kat. MAG: 4935

Literatura: -

Nr kat. 209

Opis: czworoboczne okucie końca pasa zbudowane z dwóch cienkich blaszek złączonych za pomocą czterech nitów. Z tyłu dodatkowa blaszka przy jednym z nitów. Na powierzchni ryty ornament roślinny zamknięty w prostokąt. Wewnątrz zachowany fragment skózanego paska.

Wymiary: dł. 24 mm, szer. 42 mm, gr. 4 mm

Surowiec: stop miedzi, żelazo, skóra

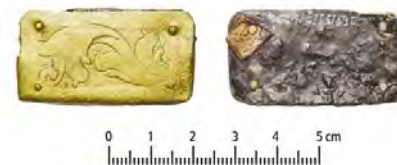
Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja:

Datowanie: XVII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/39/7, nr kat. MAG: 4936

Literatura: -

Nr kat. 210

Opis: fr. przedniej okładziny czworobocznego okucia końca pasa z krawędziami wygiętymi do wewnątrz. Zachowanych pięć otworów na nity. Przy nasadzie trzy symetryczne wycięcia (liście lub lilie).

Wymiary: dł. 34 mm, szer. 47 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Łagiewniki 39/40 (podwórko), w. 3443

Datowanie: XV–XVIII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/39/7, nr kat. MAG: 4937

Literatura: -

Nr kat. 211

Opis: przednia okładzina czworobocznego okucia końca pasa z krawędziami wygiętymi do wewnątrz. Krawędź nasady profilowana. W dolnej części wypukły półwalec zdobiony rytym ornamentem roślinnym z dwoma otworami po przeciwległych stronach.

Wymiary: dł. 30 mm, szer. 34 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze rycie

Lokalizacja: ul. Rybaki Górne 34, w. 366

Datowanie: XV–XVIII w. [2 poł. XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/39/7, nr kat. MAG: 4938

Literatura: -

Nr kat. 212

Opis: przednia okładzina czworobocznego okucia końca pasa z krawędziami wygiętymi do wewnątrz. Na powierzchni ornament ażurowy i wypukła imitacja sznurowania. W dolnej części wypukły półwalec z otworami (w jednym z nich zachowany kawałek drutu).

Wymiary: dł. 32 mm, szer. 33 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, odciskanie, wybijanie

Lokalizacja: ul. Łagiewniki 34/A, w. 1290

Datowanie: 2 poł. XV w. [2 poł. XV w.]

Nr SAZ: 255/39/7, nr kat. MAG: 4939

Literatura: -

Nr kat. 213

Opis: przednia okładzina czworobocznego okucia końca pasa z krawędziami wygiętymi do wewnątrz. Przy nasadzie ażurowy ornament roślinny. Poniżej roślinny ornament rytym. Zachowane dwa otwory na nity. Okucie skorodowane.

Wymiary: dł. 41 mm, szer. 40 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Łagiewniki 38/A, w. 2847

Datowanie: XV–XVIII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/39/7, nr kat. MAG: 4940

Literatura: -

Nr kat. 214

Opis: przednia okładzina czworobocznego okucia końca pasa z lekko pogrubionymi krawędziami i czterema otworami na nity - zachowane dwa nity. W środku ażurowy ornament w postaci maswerku (rybie pęcherze) oraz ryte zdobienie naokoło. Profilowana nasada zachowana częściowo. Przy nasadzie piramidalna wypustka.

Wymiary: dł. 72 mm, szer. 51 mm, gr. 1,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie, rycie

Lokalizacja: ul. Łagiewniki 38/A, w. 2595

Datowanie: XVII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/39/7, nr kat. MAG: 4941

Literatura: -

Nr kat. 215

Opis: przednia okładzina czworobocznego okucia końca z krawędziami wygiętymi do wewnątrz. Na powierzchni ryta inskrypcja gotycka *hulf*. Nad nim dwie ażurowe łezki (rybie pęcherze). Nasada zachowana częściowo. Okucie wygięte. Z tyłu ślady lutu.

Wymiary: dł. 62 mm, szer. 50 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Łagiewniki 35, w. 960

Datowanie: XV–XVIII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/39/7, nr kat. MAG: 4942

Literatura: -

Nr kat. 216

Opis: fr. przedniej okładziny czworobocznego okucia końca pasa z kolistym wycięciem pośrodku i piramidalną wypustką przy nasadzie. Wokół wycięcia zygzakowata linia ryta. Dwa nity przy nasadzie. Na dole wygięta krawędź i fr. dalszej części okucia.

Wymiary: dł. 62 mm, szer. 54 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Łagiewniki 35/A, w. 3126

Datowanie: XV–XVIII w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/39/7, nr kat. MAG: 4943

Literatura: -

Nr kat. 217

Opis: fr. przedniej okładziny czworobocznego okucia końca pasa. Na powierzchni ażurowy ornament roślinny. Przy krawędzi perelkowanie. Okucie skorodowane, powyginane.

Wymiary: dł. 54 mm, szer. 40 mm, gr. 0,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, wybijanie

Lokalizacja: ul. Łagiewniki 38/A, w. 2835

Datowanie: XVI–XVII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/39/7, nr kat. MAG: 4944

Literatura: -

Nr kat. 218

Opis: przednia okładzina kolistego okucia końca pasa z czterema otworami na nity (zachowane dwa dolne). Na dole na środku jeden większy otwór. Pośrodku ażurowy ornament roślinny. Przy krawędzi zygzakowata linia ryta. Nasada profilowana.

Wymiary: dł. 60 mm, szer. 66 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Łagiewniki 38/A, w. 2599

Datowanie: XVII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/39/7, nr kat. MAG: 4946

Literatura: *Spichlerz...* 2021, s. 386.

Nr kat. 219

Opis: przednia okładzina kolistego okucia końca pasa z krawędziami wygiętymi do wewnątrz oraz wyciętym kołem w górnej części. Cztery otwory na nity – dwa nity zachowane. Na powierzchni dwie ryte minuskułowe litery gotyckie (m i ...).

Wymiary: śr. 43 mm, gr. 5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Łagiewniki 38/A, w. 2825

Datowanie: XV–XVIII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/39/7, nr kat. MAG: 4947

Literatura: -

Nr kat. 220

Opis: koliste okucie końca pasa zbudowane z dwóch blaszek. Przednia okładzina z krawędziami wygiętymi do wewnątrz z okrągłym otworem przy nasadzie. Na powierzchni pięć otworów na nity. Na powierzchni ryta minuskułowa, litera gotycka *o* z dwoma skrzydłami po bokach.

Wymiary: 35,5x37,5 mm, gr. 2,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Łagiewniki 38/A, w. 2599

Datowanie: XVII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/39/7, nr kat. MAG: 4948

Literatura: -

Nr kat. 221

Opis: koliste okucie końca pasa zbudowane z dwóch blaszek. Na powierzchni wierzchniej blaszki minuskułowa gotycka litera *d* z dwoma skrzydłami po bokach. Powyżej dwa ażurowe półksiężyce. Tło wypełnione perełkami. Okucie z piramidalną wypustką i dwoma otworami na nity przy nasadzie. Zaznaczona linia przykrawędna.

Wymiary: 34x36 mm, gr. 3mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Łagiewniki 34A, wyk. 34/A, w. 1290

Datowanie: 2 poł. XV w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/39/7, nr kat. MAG: 4949

Literatura: -

Nr kat. 222

Opis: koliste okucie końca pasa zbudowane z dwóch blaszek. Na powierzchni minuskułowe przenikające się litery gotyckie skrzydłami po bokach. Powyżej ornament ażurowy. Z wypustką w postaci palmety i dwoma otworami na nity przy. Zaznaczona linia przykrawędna. W środku liter wykonany otwór.

Wymiary: dł. 45 mm, szer. 39 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Łagiewniki 37, w. 2900

Datowanie: XV w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/39/7, nr kat. MAG: 4950

Nr kat. 223

Opis: fr. przedniej okładziny kolistego okucia końca pasa z piramidalną wypustką przy nasadzie i krawędziami wygiętymi do wewnątrz. Górna część ażurowa, dolna ze słabo czytelnym ornamentem rytym. Na dole zachowany jeden nit.

Wymiary: dł. 47 mm, szer. fr. 25 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Łagiewniki 38A, w. 2835

Datowanie: XVI–XVII w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/39/7, nr kat. MAG: 4952

Literatura: -

Nr kat. 224

Opis: przednia okładzina podłużnego okucia końca pasa z liściastą końcówką. Przy nasadzie dwa nity (jeden z prostokątną podkładką). Krawędź nasady profilowana. Nasada oddzielona od części dekoracyjnej dwoma rytymi liniami. Z tyłu przy nasadzie fr. tylnej okładziny z paską blachy.

Wymiary: dł. 79 mm, szer. 10 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie, formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Łagiewniki 39/40, w. 2318

Datowanie: 2 poł. XV w. [XIV/XV w.]

Nr SAZ: 255/39/7, nr kat. MAG: 4953

Literatura: -

Nr kat. 225

Opis: fr. przedniej okładziny czworobocznego okucia końca pasa z krawędziami wygiętymi do wewnątrz. Na powierzchni trzy otwory na nity - dwa na górze i jeden na dole na środku. Zachowany luźny, wygięty fragment skórzanego paska z nitem i metalową podkładką pod nit.

Wymiary: dł. 16 mm, szer. ok. 27 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi, skóra

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Łagiewniki 38A, w. 2599

Datowanie: XVII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/39/7, nr kat. MAG: 4957

Literatura: -

Nr kat. 226

Opis: okucie końca pasa wykonane z blachy zgiętej na pół z dwoma otworami na nity przy nasadzie. Wewnątrz zachowany fragment tekstylnego paska.

Wymiary: dł. 18 mm, szer. 12 mm, gr. 3,5 mm

Surowiec: stop miedzi, tkanina

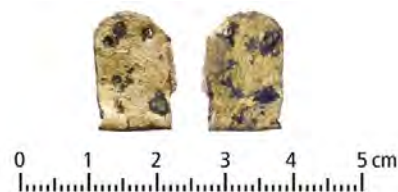
Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Łagiewniki 39/40, wyk. 39/40, w. 1800

Datowanie: XV–XVIII w. [XV–XVI w.]

Nr SAZ: 255/39/7, nr kat. MAG: 4959

Literatura: -

Nr kat. 227

Opis: czworoboczne kasetowe kucie końca pasa zbudowane z dwóch blaszek z jednym zachowanym otworem na nit. W środku ażurowy ornament. Nasada zachowana częściowo. Na dole okucia plastyczny ornament w postaci gotyckiego napisu *maria*.

Wymiary: dł. 36,5 mm, szer. 36 mm, gr. 3 mm

Surowiec: stop cyny i ołowiu

Technika: odlewanie

Lokalizacja: ul. Łagiewniki 39/40, wyk. 39/40, w. 2318

Datowanie: 2 poł. XV w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/39/7, nr kat. MAG: 4960

Literatura: -

Nr kat. 228

Opis: czworoboczne okucia końca pasa wykonane z blachy zgiętej na pół. Przy nasadzie dwa otwory na nity. Na powierzchni wypukłe żebro.

Wymiary: dł. 21 mm, szer. 31 mm, gr. 0,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Łagiewniki 38A, w. 2599

Datowanie: XVII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/39/7, nr kat. MAG: 5066

Literatura: -

Nr kat. 229

Opis: czworoboczne okucie końca pasa z jednym zachowanym otworem na nit. Przednia krawędź z krawędziami wygiętymi do wewnątrz. Na powierzchni przy nasadzie fragment wyciętego trójliscia, a poniżej słabo czytelny ornament ryty. Krawędzie zaznaczone rytą linią. Wewnątrz zachowany fr. skórzanego paska.

Wymiary: dł. 45 mm, szer. 44 mm, gr. całości 4 mm

Surowiec: stop miedzi, żelazo, skóra

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Rybaki Górne 35, wyk. 35, ob. 307, w. 30

Datowanie: XV–XVIII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/39/7, nr kat. MAG: 7178

Literatura: -

Nr kat. 230

Opis: fr. przedniej okładziny czworobocznego okucie z lekko podniesionymi krawędziami. Pośrodku ażurowy maswerk. Dwa otwory na nity przy zachowanych narożnikach - w jednym zachowany nit.

Wymiary: dł. 60,5 mm, szer. 38 mm, gr. 1,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie

Lokalizacja: ul. Łagiewniki 39/40, w. 783

Datowanie: XV–XVIII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/39/7, nr kat. MAG: 7279

Literatura: -

Nr kat. 231

Opis: przednia okładzina czworobocznego okucia końca pasa wykonane z blachy. Przy każdym narożniku cztery żelazne nity. Na powierzchni dwie litery gotyckie. Z tyłu zachowany fragment skórzanego paska. Przy jednym z narożników przynitowany taśmowaty haczyk (żelazny?) wygięty do wewnątrz.

Wymiary: dł. 34 mm, szer. 30 mm, gr. 1 mm, dł. haczyka 31 mm

Surowiec: stop miedzi, żelazo, skóra

Technika: formowanie w blasze, kucie

Lokalizacja: ul. Łagiewniki 39/40, wyk. 39/40, w. 783

Datowanie: XV–XVIII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/39/7, nr kat. MAG: 7281

Literatura: -

Nr kat. 232

Opis: fr. przedniej okładziny czworobocznego okucia końca pasa z krawędziami wygiętymi do wewnątrz. Zachowane trzy nity w narożnikach. Jeden narożnik ułamany. Na powierzchni słabo czytelny ornament ryty.

Wymiary: dł. 19 mm, dł. 43 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Łagiewniki, wyk. 39/40, w. 783

Datowanie: XV–XVIII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/39/7, nr kat. MAG: 7282

Literatura: -

Nr kat. 233

Opis: przednia okładzina czworobocznego okucia końca pasa (?). Przy nasadzie dwa wycięte kwadraty a poniżej ryty ornament roślinny. Na dole dwa dodatkowe otwory na przy krawędzi o większej średnicy niż pozostałe. Okucie lekko wygięte.

Wykonane niestarannie

Wymiary: dł. 48 mm, szer. 53 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Łagiewniki 39/40 (podwórko), w. 208

Datowanie: XV–XVIII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/39/7, nr kat. MAG: 7283

Literatura: -

Nr kat. 234

Opis: czworoboczne okucia końca pasa zbudowane z dwóch blaszek (luźne) z dwoma otworami na nity przy nasadzie. Na wierzchniej blaszce trzy wycięte koła i profilowana nasada.

Wymiary: dł. 32 mm, szer. 50 mm, gr. 1.5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Łagiewniki 39/40 (podwórko), w. 1800

Datowanie: XV–XVIII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/39/7, nr kat. MAG: 7284

Literatura: -

Nr kat. 235

Opis: przednia okładzina czworobocznego okucia końca pasa z krawędziami wygiętymi do wewnątrz. Cztery otwory na nity. Krawędź nasady profilowana, poniżej trzyczęściowy ornament ażurowy, na dole roślinny ornament ryty.

Wymiary: dł. 61 mm, szer. 53,5 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Łagiewniki 39/40 (podwórko), w. 783

Datowanie: XV–XVIII w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/39/7, nr kat. MAG: 7304

Literatura: *Spichlerz...* 2021, s. 387.

Nr kat. 236

Opis: przednia okładzina kolistego okucia końca pasa z krawędziami wygiętymi do wewnątrz. Na powierzchni dwa otwory na nity przy nasadzie i dwoma na dole. Na powierzchni ażurowy i ryty ornament roślinny. W części ażurowej wybite trzy wypukłe guzy. Krawędzie okucia skorodowane.

Wymiary: dł. 52 mm, szer. 54 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie, wybijanie

Lokalizacja: ul. Łagiewniki 39/40 (podwórko), w. 783

Datowanie: XV–XVIII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/39/7, nr kat. MAG: 7305

Literatura: -

Nr kat. 237

Opis: przednia okładzina kolistego okucia końca pasa z krawędziami wygiętymi do wewnątrz i piramidalną wypustką przy nasadzie. Poniżej ornament ażurowy. Zachowane dwa nity przy nasadzie.

Wymiary: dł. 40 mm, szer. 38 mm, gr. 3 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Łąkowa, w. 1

Datowanie: XVII w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/86/2, nr kat. MAG: 856

Literatura: -

Nr kat. 238

Opis: przednia okładzina czworobocznego okucia końca pasa z krawędziami wygiętymi do wewnątrz. Pięć otworów na nity, w tym jeden nit zachowany. Przy jednym z górnych otworów dodatkowa blaszka. Krawędź nasady profilowana. Na powierzchni ryty ornament roślinny.

Wymiary: dł. 31 mm, szer. 44 mm, gr 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Wałowa, sondaż 4, w. 121

Datowanie: - [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/91/1, nr kat. MAG: 736

Literatura: -

Nr kat. 239

Opis: koliste okucie końca pasa wykonane z dwóch blaszek połączonych lutem dwoma nitami. Przednia okładzina z krawędziami wygiętymi do wewnątrz. Na górze ozdobna wypustka, poniżej ornament ażurowy. Na dole ornament ryty w postaci gotyckiej minuskułowej litery *n*. Krawędź wierzchniej blaszki zagięta w 3/4.

Wymiary: dł. 31 mm, szer. szer. 25,5 mm, gr. 3 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: Targ Sienny, złoże wtórne

Datowanie: - [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 0

Literatura: -

Nr kat. 240

Opis: fr. przedniej okładziny czworobocznego okucia. Ażurowa dekoracja rozetowa przy nasadzie oraz ornament ryty wokół. Część dekoracyjna przechodzi w węższy pas i półwalec. Okucie skorodowane.

Wymiary: dł. 58 mm, szer. 49 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 5, w. 7

Datowanie: XIV–XVI w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 25

Literatura: -

Nr kat. 241

Opis: kolistе okucie końca pasa wykonane z dwóch, złutowanych ze sobą, blaszek połączonych dwoma nitami, nit z dodatkową okrągłą podkładką. Na górze pomiędzy nitami piramidalna wypustka, poniżej ornament ażurowy. Poniżej cztery gotyckie litery *oAAg* (?) i trzy trójliscie.

Wymiary: dł. 26,5 mm, szer. 27 mm, gr. 3 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 1, w. 7

Datowanie: XIV–XVI w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 788

Literatura: -

Nr kat. 242

Opis: przednia okładzina kolistego okucia końca pasa z lekko pogrubioną krawędzią i piramidalną wypustką na górze oraz dwoma otworami na nity przy nasadzie (jeden nit zachowany). Poniżej ornament ażurowy. Na dole słabo widoczne ryte zdobienie.

Wymiary: dł. 55 mm, szer. 48 mm, gr. 2,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie, rycie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 2, w. 7

Datowanie: XIV–XVI w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 936

Literatura: -

Nr kat. 243

Opis: czworoboczne okucie końca pasa zbudowane z dwóch blaszek złączonych pięcioma nitami. Z tyłu haczyk. Jeden z nitów z dodatkową czworoboczną podkładką. Krawędź nasady profilowana. Poniżej ażurowy ornament pomiędzy jedenastoma wypukłymi guzami i roślinny ornament ryty na dole. Obie strefy oddzielone od siebie pasem perełek. Wewnątrz zachowany fr. skórzanego paska.

Wymiary: dł. 40 mm, szer. 40,5 mm, gr. 3 mm

Surowiec: stop miedzi, żelazo, skóra

Technika: formowanie w blasze, rycie, wybijanie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 2, w. 5

Datowanie: XVI–2 poł. XIX w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat. MAG: 965

Literatura: -

Nr kat. 244

Opis: okucie końca pasa wykonane z dwóch blaszek zlutowanych i znitowanych ze sobą dwoma nitami- dwa zachowane nity znajdują się przy nasadzie. Na wierzchniej blaszce ryty ornament roślinny. Ułamana wypustka na dole. Wewnątrz zachowany fr. skórzanego.

Wymiary: dł. 45 mm, szer. 28-33 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi, skóra

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 2, w. 7

Datowanie: XIV–XVI w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 966

Literatura: -

Nr kat. 245

Opis: przednia okładzina czworobocznego okucia końca pasa z krawędziami wygiętymi do wewnątrz. Przy nasadzie fryz arkadkowy. Poniżej wypustek ażurowe ornamenty w postaci ósemki. Na powierzchni roślinny ornament ryty.

Wymiary: dł. 42 mm, szer. 52 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 2, w. 5

Datowanie: XVI–2 poł. XIX w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 996

Literatura: -

Nr kat. 246

Opis: czworoboczne okucie końca pasa zbudowane z dwóch blaszek złączonych sześcioma nitami. Z tyłu taśmowaty haczyk. Jeden z nitów z dodatkową okrągłą podkładką. Krawędź nasady profilowana. Poniżej ornament ażurowy, a na dole roślinny ryty. Przy nasadzie sześć dodatkowych dekoracyjnych, wypukłych guzów. Wewnątrz fr. skórzanego paska.

Wymiary: dł. 32 mm, szer. 35 mm, gr. 3 mm

Surowiec: stop miedzi, skóra

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 2, w. 7

Datowanie: XIV–XVI w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 1059

Literatura: -

Nr kat. 247

Opis: przednia okładzina kolistego okucia końca pasa z lekko pogrubionymi krawędziami i piramidalną wypustką na górze oraz czterema otworami na nity. Na powierzchni ornament ażurowy i słabo widoczny ornament ryty.

Wymiary: dł. 50 mm, szer. 48 mm, gr. 1,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie, rycie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 1, w. 5

Datowanie: XVI–2 poł. XIX w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 1118

Literatura: -

Nr kat. 248

Opis: T-kształtne okucie końca pasa z dekoracyjną nasadą roślinną z przodu i z tyłu oraz dwoma otworami na nity. Na dole podłużna wypustka zakończona żółędziem.

Wymiary: dł. 52 mm, szer. 11 mm, gr. 5 mm

Surowiec: stop cyny i ołowiu

Technika: odlewanie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 1, w. 5

Datowanie: XVI–2 poł. XIX w. [XIV–XVI w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 1170

Literatura: -

Nr kat. 249

Opis: T-kształtne okucie końca pasa z dekoracyjną nasadą roślinną z przodu i z tyłu oraz dwoma żelaznymi nitami. Na dole podłużna wypustka zakończona żółędziem.

Wymiary: dł. 51 mm, szer. max. 8,5 mm, gr. 4 mm

Surowiec: stop cyny i ołowiu, żelazo

Technika: odlewanie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 1, w. 170

Datowanie: poł. XIV–2 poł. XVI w. [XIV–XVI w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 1183

Literatura: -

Nr kat. 250

Opis: podłużne okucie końca pasa zbudowane z dwóch, zlutowanych ze sobą, blaszek z ozdobną wypustką. Nasada ułamana. Na powierzchni wybity ornament w postaci inskrypcji gotyckiej (?).

Wymiary: dł. 54 mm, szer. max. 20 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 21, w. 7

Datowanie: XIV–XVI w. [XIV–XVI w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 1358

Literatura: -

Nr kat. 251

Opis: przednia okładzina kolistego okucia końca pasa z lekko pogrubionymi krawędziami i wachlarzową wypustką (palmetą?) przy nasadzie. Zachowane cztery nity - dwa u nasady, dwa na dole. W dolnej części okucia ryty ornament w postaci minuskułowej litery m i skrzydeł po bokach.

Wymiary: dł. 44 mm, szer. 41 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie, rycie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 1, w. 7

Datowanie: XIV–XVI w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 1408

Literatura: -

Nr kat. 252

Opis: podłużne okucie końca pasa zbudowane z dwóch, zlutowanych ze sobą, blaszek. Tylne okładzina ułamana w 1/3 długości. U nasady otwór na nit. Wierzchnia blaszka zdobiona gotycką inskrypcją *amor*. Dolna wypustka ułamana.

Wymiary: dł. 58 mm, szer. 15,5 mm, gr. 3 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 2, w. 7

Datowanie: XIV–XVI w. [2 poł. XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 1483

Literatura: -

Nr kat. 253

Opis: podłużne okucie końca pasa zbudowane z dwóch zlutowanych ze sobą blaszek zakończonych w szpic. Przednia okładzina z wygiętymi krawędziami. Na powierzchni ornament ryty w postaci gotyckiej litery e lub f. Tło wypełnione kratką. U nasady dwa otwory na nity, jeden zachowany nit na końcu okucia. Krawędź nasady profilowana.

Wymiary: dł. 51 mm, szer. 21,5 mm, gr. 3 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 1, w. 6-7

Datowanie: XIV–XVI w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 1635

Literatura: -

Nr kat. 254

Opis: przednia okładzina kolistego okucia końca pasa z półokrągłym wycięciem przy nasadzie i trzema otwory na nity - dwa na górze, jeden na dole. Na powierzchni ornament ryty w postaci gotyckiej litery o w roślinnym otoku(?). Krawędź zaznaczona linią rytą.

Wymiary: śr. 26 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie, rycie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 1, w. 5

Datowanie: XVI–2 poł. XIX w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 1638

Literatura: -

Nr kat. 255

Opis: fr. podłużnego okucia końca zbudowanego z dwóch, zlutowanych ze sobą, blaszek W zachowanym kwadratowym polu gotyckie litery minuskułowe *ar*.

Wymiary: dł. 39 mm, szer. max. 15 mm, gr. 3,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 2, w. 7

Datowanie: XIV–XVI w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 1641

Literatura: -

Nr kat. 256

Opis: przednia okładzina podłużnego okucia końca pasa z krawędziami wygiętymi do wewnątrz zakończonych w szpic. Dwa otwory na nity przy nasadzie i dwa na dole okucia. Krawędź nasady profilowana. Powierzchnia zdobiona ornamentem rytym w postaci dwóch liter gotyckich R połączonych dolną częścią każdej z nich. Tło wypełnione kratką. Niewielkie poprzeczne nacięcia w połowie obu dłuższych krawędzi.

Wymiary: dł. 58 mm, szer. 21 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 1, w. 7

Datowanie: XIV–XVI w. [k. XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 1698

Literatura: -

Nr kat. 257

Opis: fr. lutu kolistego okucia końca pasa z odcisniętymi gotyckimi literami, być może z inskrypcją *ave*.

Wymiary: 29x20 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop cyny i ołowiu

Technika: odlewanie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 2, w. 7

Datowanie: XIV–XVI w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 1706

Literatura: -

Nr kat. 258

Opis: czworoboczne okucie wykonane z paska blachy zgiętej na pół z dwoma otworami na nity przy nasadzie. Jeden dodatkowy otwór w tylnej części. Nasada w formie okrągłych guzów – część z nich ułamana. Na powierzchni wypukły ornament sznurowy.

Wymiary: dł. 23 mm, szer. 61,5 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, wybijanie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 1, w. 5

Datowanie: XVI–2 poł. XIX w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 1740

Literatura: -

Nr kat. 259

Opis: T-kształtne okucie końca pasa (?) z dekoracyjną nasadą z ornamentem roślinnym z przodu oraz dwoma żelaznymi nitami. Na dole podłużna sznurowa wypustka zakończona żółędziem. Po boku widoczny szew po odlewie. Wewnątrz fr. skórzanego paska.

Wymiary: dł. 55 mm, szer. 3,5-11 mm, gr. 5 mm

Surowiec: stop cyny i ołowiu, skóra

Technika: odlewanie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 1, w. 7

Datowanie: XIV–XVI w. [XIV–XVI w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 1898

Literatura: -

Nr kat. 260

Opis: fr. kasetowego okucia końca pasa z dwoma otworami na nity przy nasadzie. Krawędź nasady profilowana. Na powierzchni słabo czytelny gotycki napis *maria*. Całość wygięta i skorodowana.

Wymiary: szer. 41 mm, gr. 4 mm

Surowiec: stop cyny i ołowiu

Technika: odlewanie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 1, w. 5

Datowanie: XVI–2 poł. XIX w. [XV–XVI w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 1906

Literatura: -

Nr kat. 261

Opis: fr. kasetowego okucia końca pasa - zachowana prostokątna nasada z dwoma otworami na nity. Przy nasadzie ornament roślinny, poniżej ażurowa gotycka litera *u* w otoku sznurowym. Dolna część niezachowana.

Wymiary: dł. 34 mm, szer. 22 mm, gr. 4 mm

Surowiec: stop cyny i ołowiu

Technika: odlewanie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 1, w. 7

Datowanie: XIV–XVI w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 1927

Literatura: -

Nr kat. 262

Opis: przednia okładzina podłużnego okucie końca pasa z krawędziami wygiętymi do wewnątrz, z czterema otworami na nity - dwa przy nasadzie, dwa na dole (w jednym dolnym zachowany nit). Na powierzchni ażurowa dekoracja w formie gotyckiego okna. Przy nasadzie i na dole okucia ryty ornament geometryczny.

Wymiary: dł. 88 mm, szer. 18 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie, wycinanie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 1, w. 7

Datowanie: XIV–XVI w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 1934

Literatura: -

Nr kat. 263

Opis: T-kształtne okucie końca pasa (?) z dekoracyjną nasadą z ornamentem roślinnym z przodu oraz dwoma żelaznymi nitami. Na dole podłużna sznurowa wypustka zakończona żołdziem. Po boku widoczny szew po odlewie.

Wymiary: dł. 55 mm, szer. 12 mm, gr. 5 mm

Surowiec: stop cyny i ołowiu

Technika: odlewanie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 1, w. 7

Datowanie: XIV–XVI w. [XIV–XVI w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 1963

Literatura: -

Nr kat. 264

Opis: koliste okucie końca pasa, wykonane z dwóch blaszek połączonych czterema nitami z piramidalną wypustką (palmetą?). Krawędź przedniej okładziny wygięta do wewnątrz. Tylne blaszka gładka obcięta na prosto, bez wypustki. Poniżej ornament ażurowy. Na dole gotycki inskrypcja *mari*. Tło między literami wypełnione rytymi kreskami.

Wymiary: dł. 43 mm, szer. 42 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 1, w. 166

Datowanie: koniec XIX w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 2013

Literatura: *Targ Sienny w Gdańsku...*, 2016, s. 83.

Nr kat. 265

Opis: przednia okładzina czworobocznego okucia końca pasa wykonane z blachy. W górnej części na powierzchni ażurowy symetryczny, ornament roślinny z czterema wybitymi guzami. W dolnej części na wypukłym półkolistym walcu ryty ornament roślinny. Po obu bokach w części wypukłej zagięte krawędzie.

Wymiary: dł. 45 mm, szer. 41 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie, wybijanie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 1, w. 7

Datowanie: XIV–XVI w. [2 poł. XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 2033

Literatura: -

Nr kat. 266

Opis: czworoboczne okucie końca pasa wykonane z dwóch blaszek związanych czterema nitami. Przednia okładzina z krawędziami wygiętymi do wewnątrz. Górna krawędź profilowana. Przy nasadzie ażurowy ornament rozetowy. W dolnej części ryty ornament roślinny.

Wymiary: dł. max 68 mm, szer. 51 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi (inny na obu okładzinach)

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 1., w. 166

Datowanie: koniec XIX w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 2052

Literatura: -

Nr kat. 267

Opis: przednia okładzina czworobocznego okucia końca pasa z lekko pogrubionymi krawędziami. Przy nasadzie krawędź profilowana - na środku owalna wypustka. Poniżej ażurowy motyw w postaci lwa na wspiętych łapach (?). Na około ryta linia zygzakowata. Powierzchnia okucia niejednorodna.

Wymiary: dł. max 66 mm, szer. 46 mm, gr. 1,2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 1, w. 166

Datowanie: koniec XIX w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 2053

Literatura: -

Nr kat. 268

Opis: przednia okładzina czworobocznego okucia końca pasa wykonane z krawędziami wygiętymi do wewnątrz. Z tyłu pozostałość lutu. Krawędź nasady profilowana. Poniżej ażurowy ornament w postaci dwóch trójlisci do góry nogami (trefle) i roślinnego ornamentu rytego na dole. Przy nasadzie pięć dekoracyjnych, wypukłych guzów.

Wymiary: dł. 33 mm, szer. 37 mm, gr. 2,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie, wybijanie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 1, w. 170

Datowanie: poł. XIV–2 poł. XVI w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 2084

Literatura: -

Nr kat. 269

Opis: podłużne okucie końca pasa zbudowane z dwóch blaszek połączonych grubą warstwą lutu z liściastą końcówką. Otwór na nit przy nasadzie. Powierzchnia wierzchniej blaszki zdobiona rytym ornamentem w postaci czterech linii zygzakowatych wykonanych wzdłuż krawędzi.

Wymiary: dł. 75 mm, szer. przy nasadzie 11 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 1, w. 170

Datowanie: poł. XIV–2 poł. XVI w. [poł. XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 2085

Literatura: -

Nr kat. 270

Opis: przednia okładzina kolistego, wypukłego okucia końca pasa z okrągłym otworem na górze i krawędzią wygiętą do wewnątrz. Przy nasadzie dwa otwory na nity, na dole zachowany nit. Na powierzchni ryta gotycka litera M w formie francuskiej lilii.

Wymiary: śr. 33 mm, gr. 0,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 1, w. 166

Datowanie: koniec XIX w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 2092

Literatura: -

Nr kat. 271

Opis: okucie końca pasa z trójdzielną końcówką. Środkowa część wypustki plastyczna. Powierzchnia zdobiona ornamentem rytym w postaci liter gotyckich (?). Nasada ułamana.

Wymiary: dł. 62 mm, szer. max 20 mm, gr. 1.5 mm, gr. wypustki max 5,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie, rycie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 1, w. 7

Datowanie: XIV–XVI w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 2106

Literatura: -

Nr kat. 272

Opis: przednia okładzina czworobocznego okucia końca pasa z krawędziami wygiętymi do wewnątrz, wypustką w postaci muszli św. Jakuba (?) oraz pięcioma otworami na nity. Na górze ornament ażurowy, a poniżej dekoracja ryta prawdopodobnie w postaci gotyckiej litery (?).

Wymiary: dł. 68 mm, szer. 48 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 2, w. 5

Datowanie: XVI–2 poł. XIX w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 2110

Literatura: -

Nr kat. 273

Opis: przednia okładzina kolistego okucia końca pasa z wypustką na górze i dwoma nitami przy nasadzie. Poniżej dwa symetryczne wycięcia. Na dole wybijana ułożona poziomo litera gotycka K/k. Z tyłu ślady lutu.

Okucie skorodowane.

Wymiary: śr. 29 mm, gr. 1,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 3, w. 808

Datowanie: XV–XVI w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 2181

Literatura: -

Nr kat. 274

Opis: przednia okładzina kolistego okucia końca pasa z wypustką na górze i dwoma nitami. Poniżej dwa ażurowe półksiężyce. Na dole być może wybijana litera gotycka (?). Z tyłu ślady luty.

Wymiary: śr. 22 mm, gr. 1,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 3, w. 808

Datowanie: XV–XVI w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 2185

Literatura: -

Nr kat. 275

Opis: podłużne okucie zakończone w ścięty szpic z krawędzią wygiętą do wewnątrz z czterema otworami na nity. Krawędź wycięta w trójkąt. Na powierzchni ornament w postaci gotyckiej litery S. Okucie skorodowane.

Wymiary: dł. 56 mm, szer. max. 24 mm, gr. 0,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 3, w. 728

Datowanie: XVII–XVIII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 2194

Literatura: -

Nr kat. 276

Opis: podłużne okucie końca pasa zbudowane z dwóch blaszek połączonych grubą warstwą luty z liściastą końcówką. Krawędź nasady profilowana.

Wymiary: dł. 63 mm, szer. 8 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 3, w. 808

Datowanie: XV–XVI w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 2415

Literatura: -

Nr kat. 277

Opis: fr. podłużnego okucia końca pasa zakończonego w szpic z gotyckimi literami majuskułowymi *D(Q?)EA(...)*. Reszta liter zatarta. Brak nasady. Okucie ułamane i wygięte.

Wymiary: dł. 57 mm, szer. 9 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop cyny i ołowiu

Technika: odlewanie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 3, w. 808

Datowanie: XV–XVI w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 2563

Literatura: -

Nr kat. 278

Opis: podłużne okucie końca pasa zbudowane z dwóch blaszek połączonych grubą warstwą lutu. Przednia okładzina z liściastą końcówką. Na powierzchni ryty ornamentem w postaci falistych linii zygzakowatych. U nasady otwór na nit.

Wymiary: dł. 65 mm, szer. 9 mm, gr. 3,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 3, w. 808

Datowanie: XV–XVI w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 2566

Literatura:

Nr kat. 279

Opis: podłużne okucie końca pasa zbudowane z dwóch blaszek połączonych grubą warstwą lutu i jednym nitem przy nasadzie. Obie blaszki z liściastą końcówką. Na powierzchni ryty ornamentem geometrycznym.

Wewnątrz zachowany fr. skózanego paska

Wymiary: dł. 95 mm, szer. max. 10,5 mm, gr. 3 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 3, w. 808

Datowanie: XV–XVI w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 2571

Literatura: -

Nr kat. 280

Opis: podłużne okucie końca pasa wykonane z jednego paska blachy zgiętego na pół wzdłuż dłuższej krawędzi ze strzałkowatą końcówką. Na powierzchni ryty ornament w postaci trójkątów podzielonych na dwie strefy. U nasady otwór na nit. Krawędź nasady profilowana.

Wymiary: dł. 67 mm, szer. 14,5 mm, gr. 1,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 3, w. 808

Datowanie: XV–XVI w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 2598

Literatura: -

Nr kat. 281

Opis: przednia okładzina podłużnego okucia końca pasa z krawędziami wygiętymi do wewnątrz zakończona w ścięty szpic. Przy nasadzie otwór na nit. Na powierzchni ryty ornament w postaci dwóch liter gotyckich *o i a*. Z tyłu ślady lutu.

Wymiary: dł. 51 mm, szer. 13 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 3, w. 808

Datowanie: XV–XVI w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 2600

Literatura: -

Nr kat. 282

Opis: podłużne okucie końca pasa z liściowatą końcówką. Dwa otwory na nity w węższej części, w jednym zachowany nit. Na wydłużonej nasadzie ornament ryty. Poniżej w części „czworobocznej” litera gotycka *R*.

Wymiary: dł. 54 mm, szer. 4-10 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 3, w. 808

Datowanie: XV–XVI w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 2617

Literatura: -

Nr kat. 283

Opis: podłużne okucie końca z krawędziami wygiętymi do wewnątrz zakończone. Na powierzchni cztery otwory na nity i ryta minuskułowa litera gotycka *a*. Tło wypełnione linią zygzakowatą.

Wymiary: dł. 42 mm, szer. 23 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 4, w. 995

Datowanie: XIX–XX w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 2646

Literatura: -

Nr kat. 284

Opis: przednia okładzina podłużnego okucia końca pasa z krawędziami wygiętymi do wewnątrz. Tylne blaszka ułamana. Okucie zbudowane z trzech części - dwie blaszki połączone za pomocą nitów oraz plastyczna wypustka na końcu, przymocowana za pomocą nitu. Tylne blaszka ułamana dokładnie w połowie jednego z nitów. Na powierzchni ażurowe okno oraz rytowany ornament geometryczny.

Wymiary: dł. 122 mm, szer. 19 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie, odlewanie (wypustka)

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 3, w. 808

Datowanie: XV–XVI w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 2678

Literatura: -

Nr kat. 285

Opis: przednia okładzina podłużnego okucia końca pasa. Z tyłu ślady lut. Brak tylnej blaszki.

Wymiary: dł. 44 mm, szer. max. 19 mm, gr. 2,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 3, w. 808

Datowanie: XV–XVI w. [XV–XVI w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 2695

Literatura: -

Nr kat. 286

Opis: przednia okładzina podłużnego okucia końca pasa z krawędziami wygiętymi do wewnątrz i dwoma otworami na nity. Zachowany dodatkowy nit przy jednej z dłuższych krawędzi, niewidoczny z wierzchu. Końcówka ułamana. Przy nasadzie i przy dłuższych krawędziach ryty ornament geometryczny.

Wymiary: dł. 77 mm, szer. 14 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 3, w. 808

Datowanie: XV–XVI w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 2697

Literatura: -

Nr kat. 287

Opis: koliste okucie końca pasa z lekko pogrubionymi krawędziami. Przy nasadzie wypustka i dwa nity. Dodatkowe dwa nity na dole okucia. Poniżej nasady ornament ażurowy. Powierzchnia okucia skorodowana.

Wymiary: dł. 42 mm, szer. 38 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 4, w. 995

Datowanie: XIX–XX w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 2706

Literatura: -

Nr kat. 288

Opis: kasetowe, ażurowe okucie końca pasa z wypustką na końcu. Przy nasadzie otwór na nit. Krawędź nasady profilowana. Poniżej ażurowe okno. Po bokach ozdobne plastyczne kolumny.

Wymiary: dł. 45 mm, szer. 14 mm, gr. 4 mm

Surowiec: stop cyny i ołowiu

Technika: odlewanie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 3, w. 1010

Datowanie: XV–XVI w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 2708

Literatura: -

Nr kat. 289

Opis: podłużne okucie końca pasa zbudowane z dwóch, zlutowanych ze sobą, blaszek zakończonych wypustką. Na powierzchni gotycka inskrypcja *ave mar* i ornament roślinny. Boczne krawędzie zaznaczone. Przy nasadzie otwór na nit i fragment skórzanego paska. Okucie skorodowane.

Wymiary: dł. 69 mm, szer. 8-20 mm, gr. 3,5 mm

Surowiec: stop miedzi, skóra

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 3, w. 808

Datowanie: XV–XVI w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 2735

Literatura: -

Nr kat. 290

Opis: przednia okładzina podłużnego okucia końca pasa z wypustką na końcu owalnej krawędzi. Nasada niezachowana. Na powierzchni dodatkowa blaszka w kształcie rombu. Zachowane dwa nity - jeden do mocowania blaszki. Dekoracje słabo widoczne, okucie skorodowane.

Wymiary: dł. 71 mm, szer. 14 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 3, w. 808

Datowanie: XV–XVI w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 2736

Literatura: -

Nr kat. 291

Opis: podłużne okucie końca pasa zbudowane z dwóch blaszek rozszerzających się ku dołowi z liściastą końcówką. Pomiędzy nimi cienka warstwa lutu. U nasady nit i nacięcie na krawędzi wierzchniej blaszki. Na powierzchni ornament w postaci zygzakowatej linii falistej. Końcówka tylnej blaszki ułamana.

Wymiary: dł. 74 mm, szer. 9,5-11 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 3, w. 808

Datowanie: XV–XVI w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 2739

Literatura: -

Nr kat. 292

Opis: podłużne okucie końca pasa zbudowane z dwóch, zlutowanych ze sobą, blaszki połączonych grubą warstwą lutu. Okucie zakończone owalnie z trójlistną wypustką na końcu. Przy nasadzie otwór na nit. Na powierzchni ryta gotycka inskrypcja maria. Tło wypełnione rytą zygzakowatą linią.

Wymiary: dł. 71 mm, szer. max 20 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blaszce, rycie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 3, w. 808

Datowanie: XV–XVI w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 2802

Literatura: -

Nr kat. 293

Opis: kasetowe okucie końca pasa w postaci prostokątnej nasady przechodzącej w „lasso”. Przy nasadzie gotycka litera *m*. Poniżej wokół ramy gotycka inskrypcja *mari(..)*. Nasada ułamana, a końcówka skorodowana.

Wymiary: dł. 40 mm, szer. max. 21 mm, gr. 3 mm

Surowiec: stop cyny i ołowiu

Technika: odlewanie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 3, w. 808

Datowanie: XV–XVI w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 2854

Literatura: -

Nr kat. 294

Opis: koliste okucie końca pasa wykonane z dwóch blaszek połączonych lutem i dwoma nitami przy nasadzie. Każdy nit posiada okrągłą podkładkę. Na górze pomiędzy nitami wypustka w postaci palmety, pod nią ornament ażurowy, a poniżej trzy litery gotyckie *her* (?). Tylne blaszka powyginana.

Wymiary: śr. 25 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blaszce

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 5, w. 7

Datowanie: XIV–XV w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 2978

Literatura: -

Nr kat. 295

Opis: koliste okucie końca pasa wykonane z dwóch blaszek połączonych lutem. Przy nasadzie dwa nity (zachowany tylko jeden) i piramidalna wypustka. Tylne okładzina ułamana w połowie długości. Poniżej nasady dwa wycięte otwory w kształcie półksiężyców, a poniżej dwie połączone gotyckie litery minuskułowe *m*. Tło wypełnione punktami.

Wymiary: dł. 27 mm, szer. 26,5 mm, grubość 1 mm.

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 5, w. 7

Datowanie: XIV–XV w. [2 poł. XV]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 2980

Literatura: *Targ Sienny w Gdańsku...*, 2016, s. 84.

Nr kat. 296

Opis: podłużne okucie końca pasa zbudowane z dwóch blaszek połączonych grubą warstwą lutu, z końcówką w formie liścia i strzałki. Na powierzchni ryty ornament geometryczny, a poniżej litera gotycka (być może *o*). Przy nasadzie jeden otwór na nit. Krawędź nasady profilowana.

Wymiary: dł. 67 mm, szer. max. 13 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 5, w. 7

Datowanie: XIV–XV w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 3004

Literatura: -

Nr kat. 297

Opis: koliste okucie końca pasa z wypustką i dwoma otworami na nity przy nasadzie. Poniżej dwa wycięte półksiężyce a pod nimi gotycka inskrypcja *hilf*. Od spodu zachowana część tylnej blaszki i ślady lutu.

Wymiary: śr. 32 mm, gr. 3 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 6, w. 5

Datowanie: XVI–XIX w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 3172

Literatura: -

Nr kat. 298

Opis: przednia okładzina kolistego okucia końca pasa z wypustką u nasady i dwoma otworami na nity. Przy nasadzie ażurowa korona. Poniżej gotycka litera *m* zdobiona po bokach ornamentem roślinnym (gałązkami?). Z tyłu ślady luty.

Wymiary: dł. 35 mm, szer. 34,5 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 5, w. 7

Datowanie: XIV–XVI w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 3173

Literatura: *Targ Sienny w Gdańsku...*, 2016, s. 84.

Nr kat. 299

Opis: okucie końca pasa wykonane z dwóch blaszek złutowanych i znitowanych ze sobą pięcioma nitami. Przednia okładzina z krawędzią wygiętą do wewnątrz. Na dole zachowane trzy nity. Na powierzchni ornament ryty w postaci słabo widocznych liter gotyckich (?).

Wymiary: dł. 34 mm, szer. 29 mm, gr. 2,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 5, w. 7

Datowanie: XIV–XVI w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 3253

Literatura: -

Nr kat. 300

Opis: przednia okładzina podłużnego okucia końca pasa z krawędziami wygiętymi do wewnątrz zakończona w ścięty szpic. Okucie z pięcioma otworami na nity (dwa z nich zachowane). Na powierzchni gotycka litera *o* lub *b*. Nasada profilowana.

Wymiary: dł. 56 mm, szer. 21,5-25,5 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 5, w. 7

Datowanie: XIV–XVI w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 3254

Literatura: *Targ Sienny w Gdańsku...*, 2016, s. 87.

Nr kat. 301

Opis: fr. podłużnego okucia końca pasa z plastycznym przedstawieniem gotyckiego okna z figurką Matki Boskiej z Dzieciątkiem na ręku poniżej oddzielone poprzecznym przęsłem biforium. Tylna część gładka.

Wymiary: dł. 51 mm, szer. 14 mm, gr. 5 mm

Surowiec: stop cyny i ołowiu

Technika: odlewanie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 6, w. 7

Datowanie: XIV–XVI w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 3361

Literatura: *Targ Sienny w Gdańsku...*, 2016, s. 88.

Nr kat. 302

Opis: koliste okucie końca pasa zbudowane z dwóch blaszek zlutowanych ze sobą. Przy nasadzie wypustka i dwa otwory na nity. Poniżej dwa wycięte półksiężyce. Na powierzchni ornament w postaci gotyckiej liter inskrypcji *ave*, po bokach trzy trójliscie. Tło wypełnione kratką. Tylna blaszka powyginaana i ułamana.

Wymiary: dł. 32 mm, szer. 33,5 mm, gr. 3 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 6, w. 7

Datowanie: XIV–XVI w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 3369

Literatura: -

Nr kat. 303

Opis: kasetowe okucie końca pasa z otworem na nit przy nasadzie. Na samej górze wcięcie w kształcie trójkąta. Wierzchnia część z przedstawieniem kobiety (?). Tło wypełnione kratkowaniem.

Wymiary: dł. 50,5 mm, szer. 22,5 mm, gr. ok. 4 mm

Surowiec: stop cyny i ołowiu

Technika: odlewanie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 6, w. 7

Datowanie: XIV–XVI w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 3372

Literatura: -

Nr kat. 304

Opis: koliste okucie końca pasa zbudowane z dwóch blaszek. Przednia okładzina z krawędzią wygiętą do wewnątrz. Przy nasadzie piramidalna wypustka i dwa otwory na nity. Poniżej dwa wycięte półksiężyce (?). Na powierzchni rytym ornament w postaci inskrypcji gotyckiej *hulf*. Tło wypełnione rytą linią zygzakowatą. Tylne blaszka powyginała i skorodowana.

Wymiary: dł. 29,5 mm, szer. 30 mm, gr. 1,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 6, w. 7

Datowanie: XIV–XVI w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 3375

Literatura: -

Nr kat. 305

Opis: podłużne okucie końca pasa zbudowane z dwóch złutowanych ze sobą blaszek z liściastą końcówką. Pomiędzy nimi gruba warstwa lutu. Przednia okładzina zdobiona ornamentem rytym w postaci przeplatających zygzakowatych linii falistych. U nasady jeden otwór na nit.

Wymiary: dł. 70,5 mm, szer. 10 mm, gr. 3 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 6, w. 7

Datowanie: XIV–XVI w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 3448

Literatura: -

Nr kat. 306

Opis: podłużne okucie końca pasa zbudowane z dwóch blaszek i wypustki w kształcie liścia na dole. Przednia okładzina z krawędziami wygiętymi do wewnątrz. Na powierzchni ażurowe okno zwieńczone trójliściem (?) i rytym motywem geometrycznym. Przy nasadzie otwór na nit.

Wymiary: dł. 100 mm, szer. 14 mm, gr. 5,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie, odlewanie (wypustka)

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 6, w. 7

Datowanie: XIV–XVI w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 3499

Literatura: -

Nr kat. 307

Opis: przednia okładzina podłużnego okucia końca pasa z krawędziami wygiętymi do wewnątrz, z trzema otworami na nity. Na powierzchni ażurowe okno zwieńczone trójliściem. Przy nasadzie i wzdłuż dłuższych krawędzi ryty ornament geometryczny.

Wymiary: dł. 98 mm, szer. 14,5 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 6, w. 7

Datowanie: XIV–XVI w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 3500

Literatura: -

Nr kat. 308

Opis: podłużne okucie końca pasa zbudowane z dwóch, zlutowanych ze sobą, blaszek w formie podłużnej prostokątnej nasady przechodzącej w końcówkę w kształcie serca. Na powierzchni sztabki gotycka inskrypcja *maria*. W sercu ornament roślinny. Końcówka ułamana. Przy nasadzie nit. Tylne blaszka ułamana.

Wymiary: dł. 57 mm, szer. 9,5-16 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 6, w. 7

Datowanie: XIV–XVI w. [2 poł. XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 3527

Literatura: -

Nr kat. 309

Opis: podłużne okucie końca pasa zbudowane z dwóch, zlutowanych ze sobą blaszek w formie prostokątnej nasady przechodzącej w odwrócone serce z wypustką. Krawędź nasady profilowana. Przy nasadzie otwór na nit. Na powierzchni nasady słabo widoczna gotycka litera/y. Tylne blaszka ułamana.

Wymiary: dł. 65 mm, szer. 21 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 6, w. 7

Datowanie: XIV–XVI w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 3533

Literatura: -

Nr kat. 310

Opis: podłużne okucie końca pasa zbudowane z dwóch, zlutowanych ze sobą, blaszek zakończonych wypustką. Na powierzchni słabo widoczna inskrypcja gotycka. U nasady jeden otwór na nit. Krawędź nasady profilowana. Tylne blaszka skorodowana.

Wymiary: dł. 56,5 mm, szer. 11-14 mm, szer. przy nasadzie 12,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 6, w. 7

Datowanie: XIV–XVI w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 3562

Literatura: -

Nr kat. 311

Opis: fr. podłużnego okucia końca pasa z ułamaną wypustką. W prostokątnej ramce gotycka litera *t*.

Wymiary: dł. 28 mm, szer. 8 mm, gr. 1,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 6, w. 7

Datowanie: XIV–XVI w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 3594

Literatura: -

Nr kat. 312

Opis: podłużne okucie końca pas, wykonane z dwóch blaszek zlutowanych i znitowanych ze sobą. Przednia okładzina z krawędzią wygiętą do wewnątrz i zdobiona ornamentem rytym w kształcie rombów. Przy nasadzie dwa otwory na nity. Jeden otwór do haczyka na drugim końcu okucia. Wypustka zachowany fragmentarycznie. Dodatkowy otwór przy jednej z krawędzi. Wewnątrz fr. skórzanego paska.

Wymiary: dł. 87 mm, szer. 12-14 mm, gr. 3 mm

Surowiec: stop miedzi, skóra

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 6, w. 7

Datowanie: XIV–XVI w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 3680

Literatura: -

Nr kat. 313

Opis: przednia okładzina kolistego okucia końca pasa z krawędzią wygiętą do wewnątrz oraz z falistą krawędzią przy nasadzie (palmetą?). Powierzchnia zdobiona rytym ornamentem w postaci gotyckiej litery *o*? ze skrzydłami po bokach (?). Na powierzchni cztery otwory na nity.

Wymiary: śr. 44 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 6, w. 1616

Datowanie: 1 poł. XV–XVIII w. [XV w.]

[1 poł. XV–XV/XVI w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 4090

Literatura: -

Nr kat. 314

Opis: przednia okładzina kolistego okucia końca pasa z krawędzią wygiętą do wewnątrz, z owalnym otworem przy nasadzie i czterema otworami na. Na powierzchni ornament ryty w postaci gotyckiej litery *m* z gałązkami/liśćmi po bokach (?).

Wymiary: dł. 38 mm, szer. 40,5 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 5, w. 7

Datowanie: XIV–XVI w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 4091

Literatura: -

Nr kat. 315

Opis: koliste okucie końca pasa wykonane z dwóch blaszek zlutowanych ze sobą. Tylne blaszka zachowana częściowo. Przy nasadzie dwa otwory na nity i wypustka, poniżej ornament ażurowy. Na powierzchni wybijana dekoracja w postaci korony w otoku roślinnym. Tło kratkowane.

Wymiary: dł. 37 mm, szer. 35 mm, gr. 1,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 5, w. 7

Datowanie: XIV–XVI w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 4092

Literatura: -

Nr kat. 316

Opis: koliste okucie końca pasa zbudowane z dwóch blaszek zlutowanych ze sobą. Przy nasadzie wypustka i dwa ślepe otwory na nity. Poniżej dwa wycięte półksiężyce. Na powierzchni wybijany ornament w postaci liter gotyckich *her* lub *hr*. Wypukła linia przykrawędna. Tylne blaszka ułamana.

Wymiary: dł. 26 mm, szer. 28 mm, gr. 3 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 6, w. 1616

Datowanie: 1 poł. XV–koniec XVIII w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 4093

Literatura: -

Nr kat. 317

Opis: przednia okładzina czworobocznego okucia końca pasa z lekko pogrubionymi krawędziami, z czterema otworami na nity - jeden nit zachowany. Nasada skorodowana. Poniżej ażurowy ornament w postaci rozety.

Wymiary: dł. 56 mm, szer. 46 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 7, w. 5

Datowanie: XVI–2 poł. XIX w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 4157

Literatura: -

Nr kat. 318

Opis: przednia okładzina kolistego okucia końca pasa koliste z dwoma otworami na nity przy nasadzie. Krawędź nasady wycięta. Na powierzchni wybijany ornament roślinny.

Wymiary: dł. 38 mm, szer. 40,5 mm, gr. 0,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 5, w. 7

Datowanie: XIV–XVI w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 4171

Literatura: -

Nr kat. 319

Opis: kasetowe okucie końca pasa zbudowane z prostokątnej nasady z jednym otworem na nit i kolistej części z ażurowym ornamentem w sznurowym otoku.

Wymiary: dł. 35 mm, szer. max. 20 mm, gr. 3 mm

Surowiec: stop cyny i ołowiu

Technika: odlewanie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 5, w. 7

Datowanie: XIV–XVI w. [XIV/XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 4183

Literatura: -

Nr kat. 320

Opis: przednia okładzina podłużnego okucia końca pasa z krawędziami wygiętymi do wewnątrz zakończona w szpic. W każdym kącie otwór na nit. Na powierzchni wyryta litera gotycka *b*?, tło wokół niej wypełnione kreskami.

Wymiary: dł. 40 mm, szer. max. 24 mm, gr. 1.5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: Targ Sienny, , wyk. 6, w. 7

Datowanie: XIV–XVI w. [XIV–XVI w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 4184

Literatura: -

Nr kat. 321

Opis: przednia okładzina kolistego okucia końca pasa z lekko pogrubioną krawędzią, wypustką w formie palmety przy nasadzie i czterema otworami na nity na powierzchni. Poniżej dwa ażurowy ornament zachowany fragmentarycznie.

Wymiary: dł. 40 mm, szer. 39,5 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie

Lokalizacja: Targ Sienny, brak kontekstu

Datowanie: - [XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 4282

Literatura: -

Nr kat. 322

Opis: przednia okładzina kolistego okucia końca pasa, z krawędzią wygiętą do wewnątrz z dwoma wypustkami przy nasadzie, w których zachowały się nity. W pozostałych trzech otworach brak nitów. Na powierzchni ażurowy i ryty ornament roślinny. W miejscu ażurowego ornamentu trzy wybijane guzy.

Wymiary: śr. 52 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie, wybijanie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 12, w. 7

Datowanie: XIV–XVI w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 4948

Literatura: *Targ Sienny w Gdańsku...*, 2016, s. 86.

Nr kat. 323

Opis: przednia okładzina czworobocznego okucia końca pasa z krawędziami wygiętymi do wewnątrz i dwoma otworami na nity przy nasadzie. Poniżej ażurowy ornament w postaci nieregularnego półkola i dwóch jednakowych otworów kształtem przypominających ptaki. W dolnej części ryty ornament roślinno-geometryczny. Z tyłu ślady lutu.

Wymiary: dł. 49 mm, szer. 44,5 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 12, w. 7

Datowanie: XIV–XVI w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 4949

Literatura: *Targ Sienny w Gdańsku...*, 2016, s. 86.

Nr kat. 324

Opis: przednia okładzina czworobocznego okucia końca pasa z krawędziami wygiętymi do wewnątrz oraz ośmioma otworami na nity - zachowane trzy z nich. Krawędź nasady profilowana. Poniżej ażurowy ornament w postaci dwóch serc, na dole roślinny ornament ryty. Pomiędzy poprzeczna listwa.

Wymiary: dł. 36,5 mm, szer. 35 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie, wybijanie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 12, w. 1330

Datowanie: XIV–XX w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 5031

Literatura: -

Nr kat. 325

Opis: przednia okładzina kolistego okucia końca pasa z lekko pogrubioną krawędzią i wypustką przy nasadzie. Zachowane cztery nity - dwa przy nasadzie i dwa na dole przy krawędzi okucia. Poniżej ażurowy ornament w postaci koła i dwóch symetrycznych otworów. Poniżej ryty ornament roślinno-geometryczny.

Wymiary: dł. 50 mm, szer. 43 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 12, w. 7

Datowanie: XIV–XVI w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 5368

Literatura: *Targ Sienny w Gdańsku...*, 2016, s. 85.

Nr kat. 326

Opis: kolistе okucie końca pasa wykonane z dwóch cienkich blaszek zlutowanych i połączonych dwoma nitami, znajdującymi się u nasady. Wierzchnia blaszka z wyciętym otworem przy nasadzie. Tylна blaszka zdobiona nierówną kratką.

Wymiary: śr. 32 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop cyny i ołowiu

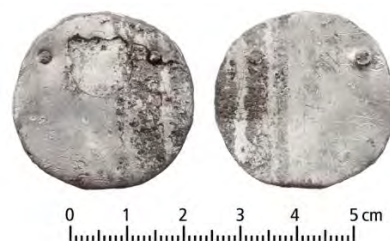
Technika: odlewanie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 12, w. 7

Datowanie: XIV–XVI w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 5369

Literatura: -

Nr kat. 327

Opis: kasetowe okucie końca pasa z otworem przy nasadzie oraz nitę przechodzącą na wylot. Półkoliste wycięcie przy nasadzie. Wierzchnia część z plastycznym przedstawieniem kaczki w okrągłym oknie? Poniżej ażurowa wypustka.

Wymiary: dł. 43 mm, szer. max. 19 mm, gr. 5 mm

Surowiec: stop cyny i ołowiu

Technika: odlewanie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 12, w. 7

Datowanie: XIV–XVI w.

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 5370

Literatura: -

Nr kat. 328

Opis: przednia okładzina czworobocznego okucia końca pasa z wygiętymi krawędziami, z sześcioma zachowanymi nitami. Przy nasadzie piramidalne zdobienie z wypustką na górze. Poniżej ażurowy ornament roślinny, pomiędzy nim pięć wypukłych guzów. W dolnej części ryty ornament roślinny.

Wymiary: dł. 70 mm, szer. 51 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie, wybijanie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 12, w. 7

Datowanie: XIV–XVI w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 5371

Literatura: -

Nr kat. 329

Opis: przednia okładzina kolistego okucia końca pasa z krawędzią wygiętą do wewnątrz, z owalnym otworem przy nasadzie i czterema otworami na nity. Na powierzchni roślinny ornament ryty.

Wymiary: śr. 35 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 12, w. 7

Datowanie: XIV–XVI w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 5372

Literatura: -

Nr kat. 330

Opis: przednia okładzina podłużnego okucia końca pasa lekko zwężającego się ku dołowi z krawędziami wygiętymi do wewnątrz. Przy nasadzie otwór na nit i jeden dodatkowy nit w dolnej części okucia. Na końcu ułamana wypustka, od spodu przymocowana nitem do okucia. Na środku ażurowe okno zwieńczone trójliściem oraz ryty ornament geometryczny.

Wymiary: dł. 94 mm, szer. max 16,5 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 12, w. 7

Datowanie: XIV–XVI w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 5406

Literatura: -

Nr kat. 331

Opis: koliste okucie końca pasa wykonane z dwóch blaszek połączonych przy nasadzie dwoma nitami. Na górze pomiędzy nitami wypustka w formie korony, poniżej trzyczęściowy ornament ażurowy. Na dole gotycka litera *m* ze skrzydłami po bokach. Litera przecięta przez kolisty otwór. Tylne blaszka wykonana z innego surowca, bardziej czworoboczna.

Wymiary: dł. 34 mm, szer. 33 mm, gr. 3 mm

Surowiec: stop miedzi, żelazo

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 12, w. 7

Datowanie: XIV–XVI w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 5408

Literatura: -

Nr kat. 332

Opis: koliste okucie końca pasa zbudowane z dwóch blaszek zlutowanych ze sobą. Przy nasadzie piramidalna wypustka i dwa otwory na nity. Poniżej trzyczęściowy ornament ażurowy. Poniżej gotyckie litery *ar* w roślinnym otoku.

Wymiary: dł. 29 mm, szer. 28 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: Targ Sienny, , wyk. 12, w. 7

Datowanie: XIV–XVI w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 5409

Literatura: -

Nr kat. 333

Opis: koliste okucie końca pasa zbudowane z dwóch blaszek połączonych trzema nitami. Przednia okładzina z krawędzią wygiętą do wewnątrz i wypustką przy nasadzie, zdobiona ażurowym oraz rytym ornamentem w postaci dwóch przenikających się liter gotyckich *n* + *a*. Tło wypełnione falistymi liniami. Tylne blaszka z innego surowca.

Wymiary: dł. 33 mm, szer. 32 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi, żelazo

Technika: formowanie w blasze, rycie, kucie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 12, w. 7

Datowanie: XIV–XVI w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 5410

Literatura: *Targ Sienny w Gdańsku...*, 2016, s. 85.

Nr kat. 334

Opis: przednia okładzina kolistego okucia końca pasa. Przy nasadzie wypustka i trzy otwory na nity - dwa z nich zachowane. Poniżej ażurowy ornament w postaci dwóch półksiężyców. Poniżej wybijana dekoracja roślinna. Z tyłu ślady lutu.

Wymiary: dł. 24 mm, szer. 29 mm, gr. 1,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 12, w. 7

Datowanie: XIV–XVI w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 5411

Literatura: -

Nr kat. 335

Opis: czworoboczne okucie końca pasa wykonane z dwóch blaszek, połączonych dziewięcioma nitami. Przednia okładzina z krawędziami wygiętymi do wewnątrz. Przy nasadzie pas wyciętych trójlści. Pod nim dodatkowa blaszka, dzięki której uzyskano pożądaną dekorację - przymocowana dwoma nitami z okrągłymi podkładkami. Poniżej ryty ornament roślinny.

Wymiary: dł. 54 mm, szer. 41 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 13, w. 166

Datowanie: koniec XIX w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 5421

Literatura: -

Nr kat. 336

Opis: przednia okładzina czworobocznego okucia końca pasa z lekko pogrubionymi krawędziami z czterema otworami na nity. Przy nasadzie krawędź profilowana. Poniżej ażurowy ornament w postaci trzech serc, a niżej korony i skrzydeł (?) zamkniętych w kwadracie. Po bokach ryte ukośne kreski a na dole ukośna kratka.

Wymiary: dł. 65 mm, szer. 50 mm, gr. 1,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie, rycie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 13, w. 166

Datowanie: koniec XIX w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 5422

Literatura: *Targ Sienny w Gdańsku...*, 2016, s. 87.

Nr kat. 337

Opis: przednia okładzina czworobocznego okucia końca pasa z krawędziami wygiętymi do wewnątrz i pięcioma nitami na powierzchni. Krawędź nasady profilowana, na środku wypustka. Poniżej ornament ażurowy. Obie strefy oddzielone od siebie plastyczną listwą. Na dole inskrypcja gotycka *hilf*. Tło wypełnione kratką.

Wymiary: dł. 48 mm, szer. 39 mm, gr. 3 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, wybijanie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 13, w. 170

Datowanie: poł. XIV–2 poł. XVI w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 5423

Literatura: -

Nr kat. 338

Opis: kasetowe okucie końca pasa z dwoma otworami na nity przy nasadzie. Na powierzchni gotycka litera *m* (?) zamknięta w ramce. Tło kratkowane.

Wymiary: dł. 35 mm, szer. 28 mm, gr. 5 mm

Surowiec: stop cyny i ołowiu

Technika: odlewanie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 12, w. 7

Datowanie: XIV–XVI w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 5454

Literatura: -

Nr kat. 339

Opis: kasetowe okucie końca pasa z ażurową wypustką na dole. Wewnątrz zachowany kawałek skózanego paska przytwierdzony dwoma długimi i masywnymi nitami. Górna część z podwójnymi gotyckimi literami *ae* (?) połączonymi obręczą i dwoma koronami nad nimi.

Wymiary: dł. 56 mm, szer. 25 mm, gr. 6 mm

Surowiec: stop cyny i ołowiu, żelazo (nit), skóra

Technika: odlewanie, kucie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 12, w. 7

Datowanie: XIV–XVI w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 5455

Literatura: -

Nr kat. 340

Opis: fr. kasetowego okucia końca pasa z dwoma otworami na nity przy nasadzie. Dolna krawędź prawdopodobnie ułamana. Na powierzchni dwie litery gotyckie *ae* (?) połączone obręczkami i dwoma koronami nad nimi. Tło wypełnione kratką.

Wymiary: dł. 31 mm, szer. 30,5 mm, gr. 4 mm Surowiec: stop cyny i ołowiu

Technika: odlewanie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 12, w. 7

Datowanie: XIV–XVI w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 5462

Literatura: -

Nr kat. 341

Opis: przednia okładzina podłużnego okucia końca pasa z krawędziami wygiętymi do wewnątrz, rozszerzająca się ku dołowi ze spiczastą końcówką. Nasada ułamana. Na powierzchni ryte litery gotyckie/inskrypcja. Z tyłu ślady lutu przy zgięciach.

Wymiary: dł. 63 mm, szer. 13-16 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, kucie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 21, w. 5

Datowanie: XVI–2 poł. XIX w. [XV–XVI w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 5535

Literatura: -

Nr kat. 342

Opis: przednia okładzina kolistego okucia końca pasa z lekko pogrubioną krawędzią, piramidálną wypustką na górze oraz dwoma otworami na nity przy nasadzie i jednym na dole. Poniżej ażurowy ornament pięcioczęściowy. Na dole słabo widoczny ornament ryty.

Wymiary: dł. 41,5 mm, szer. 37 mm, gr. 3 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie, rycie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 21, w. 5

Datowanie: XVI–2 poł. XIX w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 5617

Literatura: -

Nr kat. 343

Opis: koliste okucie końca pasa wykonane z dwóch blaszek połączonych dwoma nitami (każdy nit posiada okrągłą podkładkę), znajdującymi się przy nasadzie. Przednia okładzina z krawędzią wygiętą do wewnątrz. Na dole dodatkowy otwór na nit. Poniżej pięcioczęściowy ornament ażurowy. Poniżej ornament ryty. Tylne blaszka skorodowana.

Wymiary: dł. 44 mm, szer. 42, gr. 3 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 21, w. 7

Datowanie: XIV–XVI w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 5684

Literatura:

Nr kat. 344

Opis: przednia okładzina okucia końca pasa. Przy nasadzie krawędź profilowana i dwa nity. Po drugiej stronie krawędź ścięta i jeden nit. Na powierzchni ornament w postaci inskrypcji gotyckiej, pomiędzy wyrazami serce, otoczone dwoma pasami trójkątów.

Wymiary: dł. 40 mm, szer. 28 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, odciskanie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 16, w. 7

Datowanie: XIV–XVI w. [k. XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 5708

Literatura: -

Nr kat. 345

Opis: podłużne okucie końca pasa zbudowane z dwóch blaszek. Przy nasadzie dwa otwory na nity. Krawędź nasady profilowana. Na powierzchni ryta inskrypcja gotycka *MRI*. Tło wypełnione linią zygzakowatą.

Wymiary: dł. 52 mm, szer. 16–18 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 21, w. 7

Datowanie: XIV–XVI w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 5762

Literatura: -

Nr kat. 346

Opis: podłużne okucie końca pasa z trójdzielną końcówką. Przy nasadzie dwa otwory na nity. Na powierzchni gotycka litera *M*. Z tyłu przylutowana prostokątna blaszka. Wymiary: dł. 95 mm, szer. nasady 14 mm, szer. 31 mm, gr. 1,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie, rycie, formowanie w blasze

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 16, w. 7

Datowanie: XIV–XVI w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 5917

Literatura: -

Nr kat. 347

Opis: podłużne okucie końca pasa zbudowane z dwóch, zlutowanych ze sobą, blaszek. Na dole dodatkowa plastyczna wypustka. Pomiędzy blaszkami gruba warstwa lutu. Przednia okładzina zdobiona ornamentem rytym prawdopodobnie w postaci litery gotyckiej *o* lub *p*. Krawędź nasady ułamana.

Wymiary: dł. 93 mm, szer. max. 7-21 mm, szer. nasady 9 mm, gr. 4 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie, odlewanie (wypustka)

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 16, w. 7

Datowanie: XIV–XVI w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 5992

Literatura: -

Nr kat. 348

Opis: przednia okładzina podłużnego okucia końca pasa z trójdzielną końcówką. Jedno skrzydło ułamane. Przy nasadzie jeden otwór na nit, na dole drugi z zachowanym nitem. Na wierzchu starty ornament ryty.

Wymiary: dł. 67 mm, szer. nasady 12 mm, szer. 25 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie, rycie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 16, w. 7

Datowanie: XIV–XVI w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 6010

Literatura: -

Nr kat. 349

Opis: przednia okładzina kolistego okucie końca pasa z krawędzią zagiętą do wewnątrz i dwoma nitami przy nasadzie. Poniżej ornament ażurowy, pod nim ryty motyw zachodzących na siebie trójkątów (?). Z tyłu ślady lutu.

Wymiary: dł. 40 mm, szer. 45 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie, rycie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 20, K3102, w. 3103

Datowanie: XIV–XX w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 6068

Literatura: -

Nr kat. 350

Opis: kolisty okucie końca pasa zbudowane z dwóch blaszek zlutowanych ze sobą. Przednia okładzina z krawędzią wygiętą do wewnątrz. Przy nasadzie wypustka w kształcie palmety i dwa otwory na nity - jeden nit zachowany z okrągłą podkładką z tyłu. Poniżej ażurowy ornament. Pod nim ryty ornament w postaci dwóch przenikających się liter gotyckich.

Wymiary: dł. 51 mm, szer. 50 mm, gr. 2,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 15, w. 170

Datowanie: poł. XIV–2 poł. XVI w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 7436

Literatura: -

Nr kat. 351

Opis: przednia okładzina kolistego okucia końca pasa z krawędzią wygiętą do wewnątrz. Zachowane dwa nity na górze oraz trzy otwory na nity przy krawędzie na dole. Ażurowa dekoracja roślinna w postaci liści akantu. Dolna krawędź z zygzakowatą linią rytą. Na powierzchni wybitych piętnaście ozdobnych guzów. Okucie wykonane starannie.

Wymiary: dł. 66 mm, szer. 48 mm, gr. 3 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie, wybijanie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 17, w. 7

Datowanie: XIV–XVI w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 7548

Literatura: -

Nr kat. 352

Opis: koliste okucie końca pasa wykonane z dwóch zlutowanych blaszek. Nasada zachowana częściowo. Poniżej dwa półksiężyce, pod nimi gotycka inskrypcja *hilf*. Po bokach i na górze trójlisc. Tło wypełnione kratkowaniem. Tylne blaszka zachowana częściowo.

Wymiary: dł. 29 mm, szer. 32 mm, gr. 1,5-3 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 17, w. 7

Datowanie: XIV–XVI w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 7573

Literatura: -

Nr kat. 353

Opis: okrągłe okucie końca pasa zbudowane z dwóch zlutowanych blaszek. Wierzchnia blaszka ażurowa z symetrycznym ornamentem, poniżej gotycka litera *m* ze skrzydłami po bokach. Przy nasadzie dwa otwory na nity i wypustka na górze. Tylne blaszka ułamana w połowie.

Wymiary: śr. 35 mm, gr. 3 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 15, w. 170

Datowanie: poł. XIV–2 poł. XVI w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 7574

Literatura: -

Nr kat. 354

Opis: koliste okucie końca pasa zbudowane z dwóch zlutowanych blaszek. Przednia okładzina z krawędzią wygiętą do wewnątrz. Przy nasadzie wypustka i dwa nity oraz dwa ażurowe półksiężyce. Dodatkowy nit na środku okucia. Poniżej ryty ornament w postaci dwóch przenikających się liter gotyckich *a* i *m* w otoku roślinnym.

Wymiary: dł. 42 mm, szer. 40,5 mm, gr. 5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 16, w. 7

Datowanie: XIV–XV w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 7575

Literatura: -

Nr kat. 355

Opis: czworoboczne okucie końca pasa zbudowane z dwóch blaszek związanych pięcioma nitami. Przednia okładzina wyraźnie podzielona na dwie strefy - górna zakończona palmetą, poniżej dwa symetryczne, ażurowe trójliscie, dolna wypukła z rytym motywem roślinnym. Spodnia blaszka z falbankową krawędzią zachodzącą na krawędź wierzchniej blaszki. Lewy bok wcięty. Do spodniej blaszki przymocowany haczyk nitom przechodzącym przez obie blaszki.

Wymiary: dł. 42 mm, szer. 45 mm, gr. 6,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 14, w. 170

Datowanie: poł. XIV–2 poł. XVI w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 7576

Literatura: -

Nr kat. 356

Opis: przednia okładzina czworobocznego okucia końca pasa z krawędziami wygiętymi do wewnątrz, z czterema otworami na nity. Przy nasadzie ażurowy symetryczny, ornament roślinny, na powierzchni wybijane guzy. Poniżej ryty ornament roślinny.

Wymiary: dł. 44,5 mm, szer. 45 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie, wybijanie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 16, w. 7

Datowanie: XIV–XVI w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 7577

Literatura: -

Nr kat. 357

Opis: przednia okładzina czworobocznego okucia końca pasa z dwoma otworami na nity przy nasadzie. Poniżej ażurowy ornament z czworoliściem. Poniżej gotycki napis gotycki *mai*. Tło wypełnione perełkowaniem.

Wymiary: dł. 56 mm, szer. 44 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 17, w. 170

Datowanie: poł. XIV–2 poł. XVI w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 7578

Literatura: -

Nr kat. 358

Opis: przednia okładzina czworobocznego okucie końca pasa z krawędziami wygiętymi do wewnątrz i wypustką w kształcie palmety. Okucie z czterema otworami na nity - zachowane dwa z nich. Poniżej ażurowy ornament. Na dole ryta gotycka litera S.

Wymiary: dł. 42,5 mm, szer. 40,5 mm, gr. 0,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 17, w. 170

Datowanie: poł. XIV–2 poł. XVI w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 7579

Literatura: -

Nr kat. 359

Opis: podłużne okucie końca pasa zwężające się ku dołowi i zakończone liściem, wykonane z jednego kawałka blachy zgiętej na pół wzdłuż dłuższej krawędzi. Przy nasadzie dwa otwory na nity. Krawędź nasady profilowana. Na powierzchni zygzakowate linie ryte.

Wymiary: dł. 78 mm, szer. nasady 21 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 15, w. 170

Datowanie: poł. XIV–2 poł. XVI w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 7582

Literatura: -

Nr kat. 360

Opis: przednia okładzina podłużnego okucie końca pasa z krawędziami wygiętymi do wewnątrz, ze spiczastym zakończeniem. Na powierzchni sześć otworów na nity i ryta inskrypcja gotycka *hilf*.

Wymiary: dł. 68 mm, szer. 23 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie, wybijanie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 15, w. 170

Datowanie: poł. XIV–2 poł. XVI w.

[XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 7583

Literatura: -

Nr kat. 361

Opis: koliste okucie końca pasa z wypustką u nasady i dwoma nitami mocującymi. Poniżej ażurowe wycięcia oraz gałązka oliwa na dole (?) Zachowany fr. skórzanego paska. Z tyłu widoczne ślady lutu. Brak tylnej okładziny. Wymiary: dł. 43 mm, szer. 40 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 14, w. 170

Datowanie: poł. XIV–2 poł. XVI w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 7584

Literatura: -

Nr kat. 362

Opis: okucie końca pasa zbudowane z dwóch blaszek połączonych dwoma nitami i lutem. Wierzchnia blaszka z gotycką literą minuskułową *a* w kwadratowej ramce. Tło wypełnione perełkami. Pod nitami z tyłu okrągłe podkładki zabezpieczające. Wymiary: dł. 31 mm, szer. 21,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 14, w. 170

Datowanie: poł. XIV–2 poł. XVI w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 7635

Literatura: -

Nr kat. 363

Opis: przednia okładzina podłużnego, prostokątnego okucia końca pasa z wygiętymi krawędziami. Przy nasadzie dwa otwory na nity, dwa dodatkowe otwory przy dłuższych krawędziach - jeden nit zachowany. Na powierzchni geometryczny ornament ryty. Końcówka ułamana. Wymiary: dł. 78 mm, szer. 16 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 6, w. 7

Datowanie: XIV–XVI w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 9535

Literatura: -

Nr kat. 364

Opis: podłużne okucie końca pasa z trójdzielną końcówką. Dwa nity przy nasadzie. Z tyłu dodatkowa krótsza blaszka przy nasadzie podtrzymująca końcówkę pasa. Na powierzchni ryte nacięcia. Wewnątrz zachowany fr. skórzanego paska.

Wymiary: dł. 53,5 mm, szer. 13 mm, szer. nasady 4,5 mm, gr. 1,5 mm

Surowiec: stop miedzi

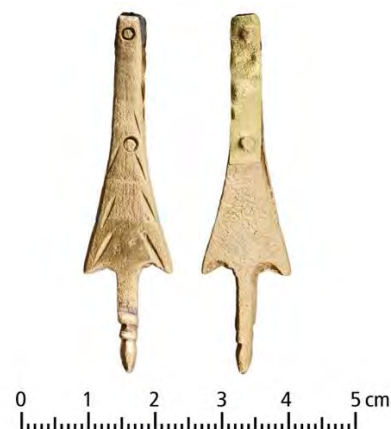
Technika: odlewanie, formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 5, w. 7

Datowanie: XIV–XVI w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 9549

Literatura: -

Nr kat. 365

Opis: przednia okładzina podłużnego okucia końca pasa z liściastą końcówką. Przy nasadzie dwa otwory na nity, jeden z nich zachowany. Krawędź nasady profilowana. Nasada oddzielona od części dekoracyjnej dwoma rytymi liniami.

Wymiary: dł. 80 mm, szer. 11,5 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie, rycie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 15, w. 170

Datowanie: poł. XIV–2 poł. XVI w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 9567

Literatura: -

Nr kat. 366

Opis: podłużne kasetowe okucie końca pasa zakończone w szpic. Przy nasadzie otwór na nit. Krawędź nasady profilowana. Na powierzchni dekoracja w formie trójkątów (?). Pogrubione linie wzdłuż dłuższych krawędzi.

Wymiary: dł. 52 mm, szer. 6,5 mm, gr. 2,5 mm

Surowiec: stop cyny i ołowiu

Technika: odlewanie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 6, w. 5

Datowanie: XVI–2 poł. XIX w. [XIV–XVI w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 9571

Literatura: -

Nr kat. 367

Opis: okucie końca pasa z wypustką na końcu i dwoma otworami na nity przy nasadzie. Przy nasadzie czworoboczna część zdobiona gotycką literą *m*, tło wypełnione perełkowaniem. Poniżej owalna część z ornamentem roślinnym.

Wymiary: dł. 44 mm, szer. 18,5 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop cyny i ołowiu

Technika: odlewanie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 15, w. 7

Datowanie: XIV–XVI w. [XIV-pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 9896

Literatura: -

Nr kat. 368

Opis: fr. kolistego T-kształtnego okucia końca pasa z zaznaczoną linią przy krawędzi. Środkowa część zdobiona ornamentem ażurowym. Poniżej dekoracja w postaci trójkątów. Nasada niezachowana.

Wymiary: szer. 58 mm, gr. 4 mm

Surowiec: stop cyny i ołowiu

Technika: odlewanie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 15, w. 7

Datowanie: XIV–XVI w. [XV–pocz. XV w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 9897

Literatura: -

Nr kat. 369

Opis: przednia okładzina czworobocznego, ażurowego okucia końca pasa z pogrubionymi krawędziami. Zachowana część nasady. Poniżej ażurowy ornament maswerkowy (rybie pęcherze). Przy nasadzie jeden nit z czworoboczną podkładką na wierzchu oraz pięć otworów na nity wzdłuż krawędzi.

Wymiary: dł. 74 mm, szer. 51 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

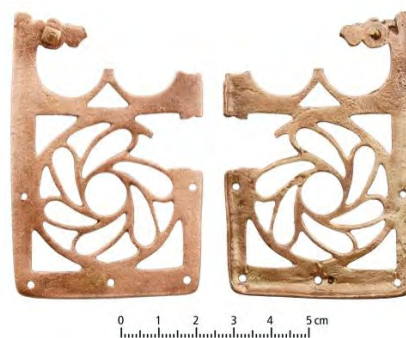
Technika: odlewanie

Lokalizacja: Targ Sienny, wyk. 15, w. 170

Datowanie: poł. XIV–2 poł. XVI w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/93/4, nr kat.: 9898

Literatura: -

Nr kat. 370

Opis: przednia okładzina kolistego okucia końca pasa z krawędziami wygiętymi do wewnątrz oraz wypustką i dwoma otworami na nity przy nasadzie. Poniżej ornament ażurowy. Na dole ryty ornament roślinny. Przy krawędzi zachowane trzy nity. Na środku zdobienia przebity otwór.

Wymiary: dł. 49 mm, szer. 44 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: Stare Miasto, ul. Karmelicka, M8, w. 2252

Datowanie: XVIII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/98/1, nr kat. MAG: 4867

Literatura: -

Nr kat. 371

Opis: czworoboczne okucia końca pasa z czterema otworami na nity - po jednym przy każdym narożniku. Przednia okładzina z krawędziami wygiętymi do wewnątrz. Przy nasadzie motyw ażurowy. Poniżej słabo widoczna dekoracja ryta. Krawędź nasady profilowana. Tylna okładzina wygięta.

Wymiary: dł. 33 mm, szer. 43,5 mm, gr. 3 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Karmelicka, wyk. E7,F7, w. 2195

Datowanie: XX w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/98/1, nr kat. MAG: 6724

Literatura: -

Nr kat. 372

Opis: przednia okładzina czworobocznego okucia końca pasa z wygiętymi krawędziami. Brak nasady. Poniżej ażurowy ornament maswerkowy (analogiczny jak w kat. 457). Na krawędziach rytowana ozdobna bordiura. Zachowane dwa nity na dole okucia oraz ślady lutu przy jednej krawędzi.

Wymiary: dł. 58 mm, szer. 47 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Świętojańska 6, ob. K13, w. 322

Datowanie: 2 poł. XV–XVI w. [2 poł. XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/99/3, nr kat.: 485

Literatura: Rembisz-Leciejska, Jędrzejczak-Skutnik 2018, s. 269-270.

Brak zdjęcia

Nr kat. 373

Opis: podłużne okucie końca pasa wykonane z paska blachy zgiętego na pół wzdłuż dłuższej krawędzi, z końcówką w kształcie strzałki. Przy nasadzie jeden nit oraz ryty ornamentem w postaci linii zygzakowatej przedzielonej dwoma rytymi pasami.

Wymiary: dł. 54 mm, szer. 15 mm, gr. 0,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Świętojańska 6-7, w. 237

Datowanie: 2 poł. XIV–pocz. XV w.

Nr SAZ: 255/99/3, nr kat.: 480

Literatura: -

Nr kat. 374

Opis: fr. podłużnego okucia końca pasa wykonane z paska blachy zgiętej na pół wzdłuż dłuższej krawędzi, zwężającego się ku dołowi ze liściastą końcówką. Przy nasadzie dwa otwory na nity. Krawędź nasady profilowana. Okucie powyginane.

Wymiary: dł. 79 mm, szer. 24 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Szeroka 90 (podwórko), w. 4631

Datowanie: XV w.

Nr SAZ: 255/99/4, nr kat. MAG: 7431

Literatura: -

Nr kat. 375

Opis: okucie końca pasa taśmowate zbudowane z dwóch cienkich skutych na dole blaszek, zwężających się ku dołowi. Na dole wypustka w kształcie strzałki. Przy nasadzie zachowany nit oraz ryty ornament geometryczny. Krawędź nasady profilowana.

Wymiary: dł. 52 mm, szer. 13,5 mm, gr. 1,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Szeroka 95, w. 988

Datowanie: XIV–XX w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/99/4, nr kat. MAG: 7433

Literatura: -

Nr kat. 376

Opis: podłużne okucie końca pasa zbudowane z dwóch, zlutowanych ze sobą, blaszek zwężających się ku dołowi. Końcówka ułamana. Okucie powyginane.

Wymiary: szer. max 8 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Szeroka 94, w. 2587

Datowanie: XV–XVI w.

Nr SAZ: 255/99/4, nr kat. MAG: 7434

Literatura: -

Nr kat. 377

Opis: podłużne okucie końca pasa zbudowane z dwóch, zlutowanych ze sobą, blaszek i z końcówką w kształcie liścia. Pomiędzy nimi gruba warstwa lutu. Nasada ułamana. Nad nią dwie czworoboczne wypustki po obu stronach. Na powierzchni ornament w postaci dwóch falistych linii.

Wymiary: dł. 53 mm, szer. 6 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Tandeta/Szeroka 92 (podwórko), w. 2053

Datowanie: XV w.

Nr SAZ: 255/99/4, nr kat. MAG: 7435

Literatura: -

Nr kat. 378

Opis: fr. podłużnego okucia końca pasa wykonanego z paska blachy zgiętego na pół wzdłuż dłuższej krawędzi. Przy nasadzie dwa otwory na nit - w tym jeden nit zachowany. Krawędź nasady profilowana. Wewnątrz fr. skórzanego paska. Na powierzchni poziome zygzakowate linie rycie.

Wymiary: dł. 66 mm, szer. 14-25 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi, skóra

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Szeroka 94 (podwórko), w. 4520

Datowanie: XIV–XX w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/99/4, nr kat. MAG: 7436

Literatura: -

Nr kat. 379

Opis: podłużne okucie końca pasa wykonane z paska blachy zgiętej na pół wzdłuż dłuższej krawędzi, z końcówką w kształcie liścia. Nasada ułamana. Na powierzchni ryty ornament geometryczny podzielony na dwie strefy.

Wymiary: szer. 4,5-16 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Szeroka 92 (podwórko), w. 2053

Datowanie: XV w.

Nr SAZ: 255/99/4, nr kat.: 7437

Literatura: -

Nr kat. 380

Opis: podłużne okucie końca pasa wykonane z paska blachy zgiętego na pół wzdłuż dłuższej krawędzi, zwężające się ku dołowi, z końcówką w kształcie strzałki. Wierzchnia część ułamana. Przy nasadzie jeden nit. Krawędź nasady profilowana. Na powierzchni ornament ryty w postaci ukośnych linii umieszczonych pomiędzy dwoma podłużnymi liniami.

Wymiary: dł. 65 mm, szer. 7-15 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Tandeta 1, w. 4366

Datowanie: XIV w.

Nr SAZ: 255/99/4, nr kat.: 7438

Literatura: -

Nr kat. 381

Opis: podłużne okucie końca pasa z paska blachy zgiętego na pół wzdłuż dłuższej krawędzi, zwężające się ku dołowi, z końcówką w kształcie strzałki. Przy nasadzie zachowany nit. Krawędź nasady profilowana. Przy nasadzie ryty ornament geometryczny. Pomiędzy blaszkami zachowany fragment skórzanego paska.

Wymiary: dł. 58,5 mm, szer. nasady 16 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Szeroka 95, w. 957

Datowanie: XIV–XX w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/99/4, nr kat.: 7439

Literatura: -

Nr kat. 382

Opis: podłużne okucie końca pasa z paska blachy zgiętego na pół wzdłuż dłuższej krawędzi, zwężające się ku dołowi. Końcówka ułamana. Przy nasadzie otwór na nit. Krawędź nasady profilowana. Na powierzchni dwustrefowy ryty ornament geometryczny.

Wymiary: dł. 63,5 mm, szer. nasady 15 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Szeroka 92, w. 2063

Datowanie: XV w.

Nr SAZ: 255/99/4, nr kat. MAG: 7440

Literatura: -

Nr kat. 383

Opis: podłużne okucie końca pasa zakończone półkoliście. Wykonane z dwóch blaszek, zlutowanych ze sobą. Krawędź nasady z trójkątnym wycięciem. Przy nasadzie dwa nity oraz geometryczny ornament ryty.

Wymiary: dł. 49 mm, szer. nasady 15,5 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rytowanie

Lokalizacja: ul. Szeroka 93 (podwórko), w. 2702

Datowanie: XVII w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/99/4, nr kat. MAG: 7441

Literatura: -

Nr kat. 384

Opis: podłużne okucie końca pasa z blachy zgiętej na pół wzdłuż dłuższej krawędzi, zwężające się ku dołowi, z końcówką w kształcie strzałki. Przy nasadzie otwór na nit. Krawędź nasady profilowana. Przy nasadzie ryty ornament geometryczny.

Wymiary: dł. 56 mm, szer. nasady 19 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Szeroka 94, w. 2512

Datowanie: XIV w.

Nr SAZ: 255/99/4, nr kat. MAG: 7442

Literatura: -

Nr kat. 385

Opis: podłużne okucie końca pasa z blachy zgiętej na pół wzdłuż dłuższej krawędzi, zwężające się ku dołowi, z końcówką w kształcie liścia. Przy nasadzie otwór na nit. Krawędź nasady profilowana. Na powierzchni dwustrefowy ryty ornament geometryczny.

Wymiary: dł. 60 mm, szer. nasady 17 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Szeroka 94, w. 1283

Datowanie: XIV w.

Nr SAZ: 255/99/4, nr kat. MAG: 7443

Literatura: -

Nr kat. 386

Opis: podłużne okucie końca pasa z blachy zgiętej wzdłuż dłuższej krawędzi, zwężające się ku dołowi, zakończone półkolem ze ściętymi rogami. Przy nasadzie zachowany nit. Krawędź nasady prosta. Okucie niezdobione.

Wymiary: dł. 51 mm, szer. nasady 7 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Szeroka 93, w. 2006

Datowanie: XIV–XVIII w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/99/4, nr kat. MAG: 7444

Literatura: -

Nr kat. 387

Opis: podłużne okucie końca pasa zbudowane z dwóch, zlutowanych ze sobą, blaszek. Końcówka niezachowana (?). Przy nasadzie zachowane dwa nity. Krawędź nasady profilowana. Na powierzchni ryty ornament geometryczny.

Wymiary: dł. 85 mm, szer. nasady 17 mm, gr. 3 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Szeroka 95, w. 996

Datowanie: XIV–XX w. [XIV–XVI w.]

Nr SAZ: 255/99/4, nr kat. MAG: 7445

Literatura: -

Nr kat. 388

Opis: przednia okładzina podłużnego okucia końca pasa z prostokątną nasadą z dwoma nitami oraz wydłużoną, ozdobną, końcówką w kształcie liścia (?). Okucie nierówne.

Wymiary: dł. 64,5 mm, szer. nasady 11 mm, szer. 17 mm, gr. 1,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie

Lokalizacja: ul. Tandeta 1, w. 4366

Datowanie: XIV w.

Nr SAZ: 255/99/4, nr kat. MAG: 7446

Literatura: -

Nr kat. 389

Opis: przednia okładzina podłużnego okucia końca pasa z krawędziami wygiętymi do wewnątrz. Końcówka ułamana. Przy nasadzie otwór na nit. Poniżej z boku dodatkowy otwór. Na powierzchni ornament ryty w postaci ukośnych linii. Na dłuższych krawędziach nacięcia.

Wymiary: dł. 60 mm, szer. 14 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Tandeta 7, w. 1876

Datowanie: XVIII–XX w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/99/4, nr kat. MAG: 7447

Literatura: -

Nr kat. 390

Opis: przednia okładzina podłużnego okucia końca pasa z krawędziami wygiętymi do wewnątrz. Końcówka ułamana. Przy nasadzie otwór na nit. Poniżej z boku dodatkowy otwór. Na powierzchni ornament ryty w postaci ukośnych linii. Na dłuższych krawędziach nacięcia.

Wymiary: dł. 40 mm, szer. 14 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika:

Lokalizacja: ul. Szeroka (podwórko), w. 3969

Datowanie: XIV–XX w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/99/4, nr kat. MAG: 7448

Literatura: -

Nr kat. 391

Opis: fr. podłużnego okucia końca pasa zwężającego się ku dołowi. Przy nasadzie zachowany nit. Końcówka ułamana.

Wymiary: dł. 29,5 mm, szer. max. 15 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Szeroka 90 (podwórko), w. 4474

Datowanie: XV w.

Nr SAZ: 255/99/4, nr kat. MAG: 7451

Literatura: -

Nr kat. 392

Opis: fr. podłużnego okucia końca pasa z trójdzielną końcówką. Na powierzchni słabo widoczny ornament ryty.

Wymiary: dł. 25 mm, szer. 23 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie, rycie

Lokalizacja: ul. Tandeta 7, w. 1886

Datowanie: XVI w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/99/4, nr kat. MAG: 7455

Literatura: -

Nr kat. 393

Opis: fr. przedniej okładziny podłużnego okucia końca pasa w postaci zachowanej końcówki w kształcie liścia.

Wymiary: dł. 35 mm, szer. 11,5 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie

Lokalizacja: ul. Tandeta 7, w. 532

Datowanie: XIV–XX w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/99/4, nr kat. MAG: 7456

Literatura: -

Nr kat. 394

Opis: fr. podłużnego okucia końca pasa w postaci końcówki w kształcie liścia, z dwoma bocznymi wypustkami powyżej liścia. Okucie zbudowanego z dwóch, zlutowanych ze sobą, blaszek.

Wymiary: dł. 11,5 mm, szer. 6,5 mm, gr. 1,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Tandeta, brak kontekstu

Datowanie: XIV–XX w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/99/4, nr kat. MAG: 7457

Literatura: -

Nr kat. 395

Opis: przednia okładzina podłużnego okucia końca pasa z U-kształtną sztabką i wypustką na dole. Przy nasadzie dwa otwory na nity. Krawędź nasady profilowana.

Wymiary: dł. 37 mm, szer. 15 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Tandeta 1, w. 4366

Datowanie: XIV w.

Nr SAZ: 255/99/4, nr kat. MAG: 7458

Literatura: -

Nr kat. 396

Opis: podłużne okucie końca pasa z końcówką w kształcie żółędzia. Wzdłuż dłuższych krawędzi ornament w postaci falbanki (?). Okucie ułamane i wygięte.

Wymiary: dł. 47 mm, szer. 11 mm, gr. 3 mm

Surowiec: stop cyny i ołowiu

Technika: odlewanie

Lokalizacja: ul. Szeroka 95, w. 2602

Datowanie: XV w.

Nr SAZ: 255/99/4, nr kat. MAG: 7462

Literatura: -

Nr kat. 397

Opis: podłużne kasetowe okucie końca pasa z otworem na nit przy nasadzie. Na powierzchni majuskułowa inskrypcja gotycka *ave maria* w perełkowym otoku.

Wymiary: dł. 66,5 mm, szer. 8 mm, gr. 3 mm

Surowiec: stop cyny i ołowiu

Technika: odlewanie

Lokalizacja: ul. Szeroka 89, w. 1502

Datowanie: XIV–XV w.

Nr SAZ: 255/99/4, nr kat. MAG: 7468

Literatura: -

Nr kat. 398

Opis: podłużne okucie końca pasa z blachy zgiętej na pół wzdłuż dłuższej krawędzi. Przy nasadzie otwór na nit. Krawędź nasady z wyciętym trójkątem na środku. Na powierzchni ryty ornament geometryczny. Okucie ułamane.

Wymiary: szer. 12 mm, gr. 0,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Szeroka 89, w. 1501

Datowanie: XV w.

Nr SAZ: 255/99/4, nr kat. MAG: 7490

Literatura: -

Nr kat. 399

Opis: podłużne okucia końca pasa z blachy zgiętej na pół wzdłuż dłuższej krawędzi, zwężające się ku dołowi, z końcówką w kształcie strzałki. Przy nasadzie otwór na nit. Krawędź nasady profilowana. Na powierzchni ryty ornament geometryczny.

Wymiary: dł. 61,5 mm, szer. nasady 18 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Szeroka 93, sondaż, brak kontekstu

Datowanie: XIV–XX w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/99/4, nr kat. MAG: 8034

Literatura: -

Nr kat. 400

Opis: podłużne okucia końca pasa z blachy zgiętej na pół wzdłuż dłuższej krawędzi, zwężające się ku dołowi, z końcówką w kształcie liścia. Przy nasadzie otwór na nit. Krawędź nasady profilowana. Na powierzchni dwustrefowy ryty ornament geometryczny.

Wymiary: dł. 72 mm, szer. nasady 19,5 mm, gr. 1,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Szeroka 91, w. 419

Datowanie: XIV–XX w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/99/4, nr kat. MAG: 8035

Literatura: -

Nr kat. 401

Opis: podłużne okucia końca pasa z blachy zgiętej na pół wzdłuż dłuższej krawędzi, zwężające się ku dołowi, z końcówką w kształcie liścia. Przy nasadzie otwór na nit. Krawędź nasady profilowana. Na powierzchni dwustrefowy ryty ornament geometryczny.

Wymiary: dł. 63 mm, szer. nasady 21 mm, gr. 1,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika:

Lokalizacja: ul. Szeroka 94 (podwórko), w. 419

Datowanie: XIV–XX w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/99/4, nr kat. MAG: 8036

Literatura: -

Nr kat. 402

Opis: podłużne okucia końca pasa z blachy zgiętej na pół, zwężające się ku dołowi, w końcówką w kształcie liścia. Przy nasadzie zachowany nit. Krawędź nasady profilowana. Na powierzchni ryty ornament geometryczny.

Wymiary: dł. 63 mm, szer. nasada 14 mm, gr. 1,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Szeroka 92, w. 2020

Datowanie: XIV–XV w.

Nr SAZ: 255/99/4, nr kat. MAG: 8037

Literatura: -

Nr kat. 403

Opis: podłużne okucie końca pasa zbudowane z dwóch, zlutowanych ze sobą, blaszek. Przednia okładzina z krawędziami wygiętymi do wewnątrz. Pomiędzy blaszkami plastyczna wypustka. Na wierzchniej blaszce ryty ornament roślinno-geometryczny. Przy nasadzie otwór na nit, na powierzchni zachowane dwa dodatkowe nity.

Wymiary: dł. 112 mm, szer. nasady 13 mm, gr. 3 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika:

Lokalizacja: ul. Świętojańska 21 (podwórko), w. 5160

Datowanie: XIV–XV w.

Nr SAZ: 255/99/4, nr kat. MAG: 8038

Literatura: -

Nr kat. 404

Opis: fr. podłużnego okucia końca pasa z blachy zgiętej na pół wzdłuż dłuższej krawędzi, zwężającego się ku dołowi. Końcówka niezachowana. Przy nasadzie jeden otwór na nit. Krawędź nasady z trójkątnym wycięciem. Na powierzchni geometryczny ornament ryty.

Wymiary: dł. 43 mm, szer. nasady 17,5 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Szeroka 88, w. 2486

Datowanie: XIV w.

Nr SAZ: 255/99/4, nr kat. MAG: 8040

Literatura: -

Nr kat. 405

Opis: podłużne okucie końca pasa wykonane z dwóch blaszek, zwężające się ku dołowi i zakończone półkoliście. Przy nasadzie dwa otwory na nity. Krawędź nasady z trójkątnym wycięciem. Na powierzchni zygzakowaty ornament ryty.

Wymiary: dł. 51 mm, szer. nasada 22 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Szeroka 88, w. 2486

Datowanie: XIV w.

Nr SAZ: 255/99/4, nr kat. MAG: 8041

Literatura: -

Nr kat. 406

Opis: podłużne okucie końca pasa z rozbudowaną trójdzielną końcówką. Na powierzchni geometryczny ornament ryty i gotycka litera *M*. Z tyłu dodatkowa cienka blaszka przymocowana nitem. Przy nasadzie otwór na nit. Całość wygięta.

Wymiary: dł. 76,5 mm, szer. nasada 6 mm, szer. 19 mm, gr. 1,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie, formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Szeroka 91, w. 3919

Datowanie: XIV–XX w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/99/4, nr kat. MAG: 8046

Literatura: -

Nr kat. 407

Opis: podłużne, kasetowe okucie końca pasa z prostokątną nasadą, poniżej ażurowe okno. Krawędź ozdobiona perełkowaniem. Przy nasadzie otwór na nit. Krawędź nasady profilowana.

Wymiary: dł. 83 mm, szer. 15,5–28 mm, gr. 7 mm

Surowiec: stop cyny i ołowiu

Technika: odlewanie

Lokalizacja: ul. Szeroka 90 (podwórko), w. 4631

Datowanie: XV w.

Nr SAZ: 255/99/4, nr kat. MAG: 8048

Literatura: -

Nr kat. 408

Opis: przednia okładzina kolistego okucia końca pasa z wypustką przy nasadzie, z krawędzią wygiętą do wewnątrz. Poniżej trzyczęściowy ornament ażurowy. Poniżej ryty motyw roślinny. Okucie posiada cztery nity - dwa na górze, dwa na dole. Zachowany fragment skórzanego paska, w którym został jeden nit z podkładką. Kończówka pasa złożona - dopasowana szerokością do okucia.

Wymiary: dł. 39 mm, szer. 31,5 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi, skóra

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Szeroka 95, w. 1093

Datowanie: XIV–XX w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/99/4, nr kat. MAG: 8070

Literatura: -

Nr kat. 409

Opis: przednia okładzina czworobocznego, ażurowego okucia końca pasa z krawędziami wygiętymi do wewnątrz. Wypukłe koło na środku okładziny. Na powierzchni cztery otwory na nity - zachowany jeden nit. Na krawędziach ryty ornament roślinny. Nasada profilowana.

Wymiary: dł. 66,5 mm, szer. 51,5 mm, gr. 2,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie, wybijanie

Lokalizacja: ul. Dł. Ogrody 114/Szafarnia 19, w. 1100

Datowanie: 2 ćw. XV–XVI/XVII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/100/5, nr kat. MAG: 6399

Literatura: Krzywdziński 2013, s. 125.

Nr kat. 410

Opis: przednia okładzina czworobocznego okucia końca pasa z krawędziami wygiętymi do wewnątrz, z czterema nitami. W środku ażurowy ornament roślinny z dziewięcioma wypukłymi guzami. Poniżej ryty ornament roślinny. Nasada profilowana. Trzy krawędzie zagięte do wewnątrz.

Wymiary: dł. 61,5 mm, szer. 55 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie, wybijanie

Lokalizacja: ul. Dłgie Ogrody 113, w. 1100

Datowanie: 2 ćw. XV–XVI/XVII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/100/5, nr kat. MAG: 7603

Literatura: Krzywdziński 2013, s. 125.

Nr kat. 411

Opis: przednia okładzina czworobocznego okucia końca pasa z krawędziami wygiętymi do wewnątrz. Jedna strona nasady ułamana. Na krawędziach ryty ornament geometryczny, wewnątrz motyw akantu. Całość podzielona na dwie strefy – górna płaska, dolna wypukła.

Wymiary: dł. 70 mm, szer. 40 mm, gr. 3 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie, wybijanie

Lokalizacja: ul. Dł. Ogrody 114/Szafarnia 19, w. 1100

Datowanie: 2 ćw. XV–XVI/XVII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/100/5, nr kat. MAG: 7604

Literatura: Krzywdziński 2013, s. 125.

Nr kat. 412

Opis: przednia okładzina czworobocznego, ażurowego okucia końca pasa z krawędziami wygiętymi do wewnątrz, z czterema nitami. W środku gotycka litera *a* z koroną i skrzydłami (?). Na krawędziach ryty ornament falisty. Nasada profilowana. Żelazna tylna okładzina

Wymiary: dł. 61 mm, szer. 52 mm, gr. 4 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie, rycie

Lokalizacja: ul. Dł. Ogrody 114/Szafarnia 19, w. 1100

Datowanie: 2 ćw. XV–XVI/XVII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/100/5, nr kat. MAG: 7605

Literatura: Krzywdziński 2013, s. 125.

Nr kat. 413

Opis: fr. przedniej okładziny czworobocznego okucia końca pasa z krawędziami wygiętymi do wewnątrz. Nasada niezachowana. Na powierzchni ornament ryty w postaci przenikających się dwóch liter gotyckich *n*.

Wymiary: dł. 53 mm, szer. 50 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Dł. Ogrody 114/Szafarnia 19, w. 3187

Datowanie: XVII–poł. XVIII w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/100/5, nr kat. MAG: 7606

Literatura: Krzywdziński 2013, s. 125.

Nr kat. 414

Opis: przednia okładzina czworobocznego okucia końca pasa z krawędziami wygiętymi do wewnątrz. Krawędź nasady profilowana. Poniżej pięć ażurowych serc. Na powierzchni ryty motyw akantu. W dolnej krawędzi zachowane trzy z pięciu drucianych ogniwek. Pomiędzy blaszkami zachowany fragment skórzanego paska. Żelazna tylna okładzina. Na dole dodatkowy hak.

Wymiary: dł. 28 mm, szer. bez haczyka 61 mm, gr. 3 mm, dł. haczyka 21 mm

Surowiec: stop miedzi, żelazo, skóra

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Szafarnia 13-19, w. 1100

Datowanie: 2 ćw. XV–XVI/XVII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/100/5, nr kat. MAG: 7607

Literatura: Krzywdziński 2013, s. 125.

Nr kat. 415

Opis okucie końca pasa wykonane z blachy zgiętej na pół z wybijanym ornamentem sznurowym oraz motywem w postaci odwróconych serc i punktów.

Wymiary: dł. 43 mm, szer. 31 mm, gr. 0,5 mm

Surowiec: stop miedzi, skóra

Technika: formowanie w blasze, wybijanie

Lokalizacja: ul. Szafarnia 13-19, w. 1100

Datowanie: 2 ćw. XV–XVI/XVII w.

Nr SAZ: 255/100/5, nr kat. MAG: 7608

Literatura:

Nr kat. 416

Opis: fr. przedniej okładziny w postaci wytłaczanej blaszki. Na dole rząd wybitych perełek.

Wymiary: dł. 25 mm, szer. 25 mm, gr. 0,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, wybijanie

Lokalizacja: ul. Szafarnia 13-19, w. 1100

Datowanie: 2 ćw. XV–XVI/XVII w.

Nr SAZ: 255/100/5, nr kat. MAG: 7609

Literatura: Krzywdziński 2013, s. 125.

Nr kat. 417

Opis: przednia okładzina kolistego okucia końca pasa z wytłaczanym ornamentem roślinnym. Okucie z piramidalną wypustką i dwoma otworami na nity przy nasadzie. Zaznaczona linia przykrawędna. Z tyłu pozostałości lutu. Zachowany fr. tylnej okładziny.

Wymiary: 32x34 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Szafarnia 13-19, w. 1100

Datowanie: 2 ćw. XV–XVI/XVII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/100/5, nr kat. MAG: 7610

Literatura: Krzywdziński 2013, s. 125.

Nr kat. 418

Opis: przednia okładzina podłużnego okucia końca pasa z końcówką w kształcie liścia. Przy nasadzie dwa otwory na nity. Krawędź nasady profilowana. Nasada oddzielona od części dekoracyjnej dwoma rytymi liniami.

Wymiary: dł. 82 mm, szer. nasady 12 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie, rycie

Lokalizacja: ul. Dł. Ogrody 113/Szafarnia 19, w. 1100

Datowanie: 2 ćw. XV–XVI/XVII w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/100/5, nr kat. MAG: 7611

Literatura: Krzywdziński 2013, s. 125.

Nr kat. 419

Opis: przednia okładzina czworobocznego okucia końca pasa z wypukłym półwalcem na dole. Nasada ułamana. Na środku ażurowy ornament roślinny. Całość prążkowana.

Wymiary: dł. 82 mm, szer. nasady 12 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, odciskanie

Lokalizacja: ul. Dł. Ogrody 113/Szafarnia 19, w. 1100

Datowanie: 2 ćw. XV–XVI/XVII w.

[2 poł. XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/100/5, nr kat. MAG: 7618

Literatura: Krzywdziński 2013, s. 125.

Nr kat. 420

Opis: przednia okładzina czworobocznego okucia końca pasa z krawędziami wygiętymi do wewnątrz. Nasada profilowana z dwoma wypustkami. Na dole dwa otwory na nity. Na powierzchni ażurowy i rytym ornament roślinny z wypukłymi guzami.

Wymiary: dł. 39 mm, szer. 38 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie, wybijanie

Lokalizacja: ul. Długie Ogrody 114, w. 1100

Datowanie: 2 ćw. XV–XVI/XVII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/100/5, nr kat. MAG: 7619

Literatura: -

Nr kat. 421

Opis: przednia okładzina czworobocznego okucia końca pasa z rozbudowaną ażurową nasadą. Krawędzie wygięte do wewnątrz. Przy nasadzie ażurowy ornament roślinny i wypukłe guzy. W dolnej części ryty motyw liścia akantu.

Wymiary: dł. 39 mm, szer. 28 mm, gr. 0,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie, wybijanie

Lokalizacja: ul. Długie Ogrody 110, w. 1100

Datowanie: 2 ćw. XV–XVI/XVII w.[XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/100/5, nr kat. MAG: 7620

Literatura: -

Nr kat. 422

Opis: fr. przedniej okładziny czworobocznego okucia końca pasa z krawędziami wygiętymi do wewnątrz. Zachowane cztery otwory na nity. Na powierzchni ryty motyw liścia akantu, a nad nim imitacja sznura wykonana za pomocą wybijania.

Wymiary: dł. 35,5 mm, szer. 30 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie, wybijanie

Lokalizacja: ul. Długie Ogrody 113, w. 1100

Datowanie: 2 ćw. XV–XVI/XVII w.[XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/100/5, nr kat. MAG: 7621

Literatura: -

Nr kat. 423

Opis: fr. przedniej okładziny czworobocznego okucia końca pasa z krawędziami wygiętymi do wewnątrz z trzema otworami na nity przy dolnej krawędzi. Górna część z ażurową dekoracją w postaci czterech ażurowych trójlści (?). Na powierzchni ryty ornament roślinny.

Wymiary: dł. 25 mm, szer. 58 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Długie Ogrody 113-114, w. 1100

Datowanie: 2 ćw. XV–XVI/XVII w.[XV–pocz. XVIw.]

Nr SAZ: 255/100/5, nr kat. MAG: 7622

Literatura: -

Nr kat. 424

Opis: przednia okładzina kolistego, ażurowego okucia końca pasa. Na powierzchni wypukły ornament roślinny.

Na dole dwa otwory na nity. Nasada ułamana.

Wymiary: dł. 28 mm, szer. 27 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Dł. Ogrody 114/Szafarnia 19, w. 1100

Datowanie: 2 ćw. XV–XVI/XVII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/100/5, nr kat. MAG: 7624

Literatura: -

Nr kat. 425

Opis: kasetowe czworoboczne okucie końca pasa z trzema ażurowymi czworoliściami na środku, pomiędzy nimi kratkowanie. Przy nasadzie dwa nity mocujące. Krawędź nasady profilowana.

Wymiary: dł. 28 mm, szer. 2 mm, gr. 2,5 mm

Surowiec: stop cyny i ołowiu

Technika: odlewanie

Lokalizacja: ul. Dł. Ogrody 114/Szafarnia 19, w. 1100

Datowanie: 2 ćw. XV–XVI/XVII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/100/5, nr kat. MAG: 7627

Literatura: -

Nr kat. 426

Opis: fr. kasetowego okucia końca pasa z liściem winorośli. Tło wypełnione poziomymi kreskami. Dłuższe krawędzie zaznaczone motywem sznura. Nasada ułamana.

Wymiary: dł. 37 mm, szer. 21 mm, gr. 3 mm

Surowiec: stop cyny i ołowiu

Technika: odlewanie

Lokalizacja: ul. Szafarnia 12-14, w. 1100

Datowanie: 2 ćw. XV–XVI/XVII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/100/5, nr kat. MAG: 7628

Literatura: -

Nr kat. 427

Opis: kasetowe okucie końca pasa ze spiczastą, ażurową końcówką. Przy nasadzie dwa otwory na nit. Poniżej plastyczna postać kobiety-syreny w łukowatym oknie.

Wymiary: dł. 60,5 mm, szer. 24 mm, gr. 4 mm

Surowiec: stop cyny i ołowiu

Technika: odlewanie

Lokalizacja: ul. Szafarnia 12-14, w. 1100

Datowanie: 2 ćw. XV–XVI/XVII w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/100/5, nr kat. MAG: 7629

Literatura: -

Nr kat. 428

Opis: przednia okładzina podłużnego okucia końca pasa z końcówką w kształcie liścia. Przy nasadzie zachowanie dwa nity. Nasada oddzielona od części dekoracyjnej dwoma poprzecznymi, rytymi liniami.

Wymiary: dł. 81 mm, szer. 11 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie, rycie

Lokalizacja: ul. Długie Ogrody 113, w. 1100

Datowanie: 2 ćw. XV–XVI/XVII w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/100/5, nr kat. MAG: 7631

Literatura: -

Nr kat. 429

Opis: przednia okładzina podłużnego okucia końca pasa z końcówką w kształcie liścia. Przy nasadzie zachowanie dwa nity. Nasada oddzielona od części dekoracyjnej dwoma poprzecznymi, rytymi liniami.

Wymiary: dł. 81 mm, szer. 11 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie, rycie

Lokalizacja: ul. Długie Ogrody 110, w. 1100

Datowanie: 2 ćw. XV–XVI/XVII w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/100/5, nr kat. MAG: 7632

Literatura: -

Nr kat. 430

Opis: przednia okładzina podłużnego okucia końca pasa z końcówką w kształcie liścia. Przy nasadzie zachowanie dwa nity. Nasada oddzielona od części dekoracyjnej dwoma poprzecznymi, rytymi liniami.

Wymiary: dł. 80 mm, szer. 11 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie, rycie

Lokalizacja: ul. Długie Ogrody 113, w. 1100

Datowanie: 2 ćw. XV–XVI/XVII w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/100/5, nr kat. MAG: 7633

Literatura: -

Nr kat. 431

Opis: fr. przedniej okładziny podłużnego okucia końca pasa z końcówką w kształcie liścia. Brak nasady.

Wymiary: dł. 59,5 mm, szer. 11 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie, rycie

Lokalizacja: ul. Długie Ogrody 113, w. 1100

Datowanie: poł. XVI–XVI/XVII w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/100/5, nr kat. MAG: 7634

Literatura: -

Nr kat. 432

Opis: fr. przedniej okładziny podłużnego okucia końca pasa z końcówką w kształcie liścia. Brak nasady.

Wymiary: dł. 45 mm, szer. max. 12 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie, rycie

Lokalizacja: ul. Długie Ogrody, Plac X, w. 2240

Datowanie: 2 ćw. XV–XVI/XVII w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/100/5, nr kat. MAG: 7635

Literatura: -

Nr kat. 433

Opis: przednia okładzina czworobocznego okucia końca pasa z krawędziami wygiętymi do wewnątrz. Na powierzchni ryty ornament roślinny.

Wymiary: dł. 27 mm, szer. 66 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie, rycie

Lokalizacja: ul. Dł. Ogrody 114/ Szafarnia 19, w. 1100

Datowanie: 2 ćw. XV–XVI/XVII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/100/5, nr kat. MAG: 7823

Literatura: -

Nr kat. 434

Opis: fr. przedniej okładziny kolistego okucia końca pasa z pogrubioną krawędzią i dwoma otworami na nity. Na powierzchni ryty ornament roślinny.

Wymiary: szer. 49 mm, gr. 4 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie, rycie

Lokalizacja: ul. Szafarnia 12-14, w. 1100

Datowanie: 2 ćw. XV–XVI/XVII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/100/5, nr kat. MAG: 7867

Literatura: -

Nr kat. 435

Opis: przednia okładzina kolistego okucia końca pasa. Przy nasadzie dwa nity i piramidalna wypustka. Poniżej dekoracja ażurowa. W dolnej części gotycka litera K. Z tyłu gruba warstwa lutu. Bok ułamany.

Wymiary: dł. 31 mm, szer. około 28 mm, gr. 3 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: Zielona Brama, wyk. 1B, w. 23

Datowanie: XV–poł. XVI w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/103/1, nr kat. MAG: 55

Literatura: -

Nr kat. 436

Opis: koliste, ażurowe okucie końca pasa z rozbudowaną nasadą. Przednia okładzina włożona w tylną, obie z krawędzią wygiętą do wewnątrz. Przy nasadzie z tyłu dodatkowa blaszka i hak. Na przedniej okładzinie ażurowa dekoracja roślinna z wybijanymi guzami oraz ryty motyw zygzakowatej linii. Z tyłu wytrawiany motyw roślinny.

Wymiary: dł. 68 mm, szer. 41,5 mm, gr. 3,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie, wybijanie, wytrawianie

Lokalizacja: ul. Sieroca 2-3, wyk. 2, w. 1094

Datowanie: XV w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/105/1, nr kat. MAG: 8

Literatura: -

Nr kat. 437

Opis: podłużne okucie końca pasa z blachy zgiętej na pół wzdłuż dłuższej krawędzi, z końcówką w kształcie liścia. Przy nasadzie otwór na nit. Krawędź nasady profilowana. Na powierzchni dwustrefowy ryty ornament geometryczny. Okucie masywne.

Wymiary: dł. 71,5 mm, szer. 12 mm, gr. 1,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Grząska 2, wyk. 2, w. 1044

Datowanie: 2 poł. XIV w.

Nr SAZ: 255/129/2, nr kat. MAG: 4026

Literatura: *Spichlerz...* 2021, s. 386.

Nr kat. 438

Opis: podłużne okucie końca pasa z blachy zgiętej na pół wzdłuż dłuższej krawędzi, z końcówką w kształcie strzałki. Przy nasadzie otwór na nit i ryty ornament geometryczny. Krawędź nasady profilowana.

Wymiary: dł. 57,5 mm, szer. 9,5 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Grząska 4, w. 426

Datowanie: koniec XVI w. [XIV–XV w.]

Nr SAZ: 255/129/2, nr kat. MAG: 4104

Literatura:

Nr kat. 439

Opis: fr. podłużnego okucia końca pasa zbudowanego z dwóch blaszek połączonych ze sobą dwoma nitami oraz listami bocznymi. Krawędź nasady profilowana. Na przedniej okładzinie geometryczny ornament ryty. Przy dłuższych krawędziach ryty dekoracja w postaci zygzaka. Okucie ułamane.

Wymiary: szer. 19 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Klesza 5, w. 442

Datowanie: XIV w.

Nr SAZ: 255/129/4, nr kat. MAG: 1197

Literatura: -

Nr kat. 440

Opis: podłużne okucie końca pasa z blachy zgiętej na pół wzdłuż dłuższej krawędzi, zwężające się ku dołowi i zakończone półkoliście. Przy nasadzie jeden otwór na nit. Krawędź nasady z trójkątnym wycięciem. Przy nasadzie linia zygzakowata.

Wymiary: dł. 48 mm, szer. nasady 13 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Klesza 5, w. 444

Datowanie: XIV w.

Nr SAZ: 255/129/4, nr kat. MAG: 1207

Literatura: -

Nr kat. 441

Opis: przednia okładzina czworobocznego okucia końca pasa z krawędziami wygiętymi do wewnątrz i dwoma zachowanymi nitami przy dolnych narożnikach. Krawędź nasady wycięta w falbankę i częściowo ułamana. Na powierzchni słabo widoczny ornament ryty.

Wymiary: dł. 34 mm, szer. 37 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Klesza 7, w. 175

Datowanie: XVII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/129/4, nr kat. MAG: 1229

Literatura: -

Nr kat. 442

Opis: podłużne okucie końca pasa z blachy zgiętej na pół wzdłuż dłuższej krawędzi, zwężające się ku dołowi. Końcówka ułamana. Przy nasadzie zachowany nit i profilowana krawędź. Na powierzchni ryty motyw geometryczny.

Wymiary: dł. 49 mm, szer. 9-15 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Klesza 6, w. 837

Datowanie: 1 poł. XIV w.

Nr SAZ: 255/129/4, nr kat. MAG: 1248

Literatura: -

Nr kat. 443

Opis: podłużne okucie końca pasa z blachy zgiętej na pół wzdłuż dłuższej krawędzi, zwężające się ku dołowi, z końcówką w kształcie strzałki. Przy nasadzie nit i ryty ornament geometryczny. Krawędź nasady profilowana.

Wymiary: dł. 49,5 mm, szer. nasady 8 mm, gr. 1,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Klesza 5, w. 957

Datowanie: 1 poł. XIV w.

Nr SAZ: 255/129/4, nr kat. MAG: 1311

Literatura: -

Nr kat. 444

Opis: podłużne okucie końca pasa z blachy zgiętej na pół wzdłuż dłuższej krawędzi, zwężające się ku dołowi, z końcówką w kształcie strzałki. Przy nasadzie nit i ryty ornament geometryczny. Krawędź nasady profilowana.

Wymiary: dł. 59,5 mm, szer. nasady 17 mm, gr. 1,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Klesza 6, w. 837

Datowanie: 1 poł. XIV w.

Nr SAZ: 255/129/4, nr kat. MAG: 1312

Literatura: -

Nr kat. 445

Opis: podłużne okucie końca pasa z blachy zgiętej na pół wzdłuż dłuższej krawędzi, z końcówką w kształcie żółędzia (?). Brak nasady. Okucie skorodowane, małe.

Wymiary: dł. 33 mm, szer. 5-8 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Klesza 5, w. 425

Datowanie: XIV w.

Nr SAZ: 255/129/4, nr kat. MAG: 1313

Literatura: -

Nr kat. 446

Opis: podłużne okucie końca pasa z blachy zgiętej na pół wzdłuż dłuższej krawędzi, z niedokończoną końcówką w kształcie liścia (?). Przy nasadzie jeden otwór na nit.

Wymiary: dł. 85 mm, szer. nasady 12,5 mm, gr. 1,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Klesza 7, w. 544

Datowanie: 1 poł. XIV w.

Nr SAZ: 255/129/4, nr kat. MAG: 1314

Literatura: -

Nr kat. 447

Opis: podłużne okucie końca pasa zbudowanego z dwóch, zlutowanych ze sobą, blaszek, z końcówką w kształcie liścia. Pomiedzy nimi gruba warstwa lutu.

Na przedniej okładzinie ryty motyw geometryczny w postaci podwójnych, przecinających się, linii falistych. Ułamana nasada.

Wymiary: dł. 57 mm, szer. nasady 9 mm, szer. 12 mm, gr. 3 mm

Surowiec: stop miedzi

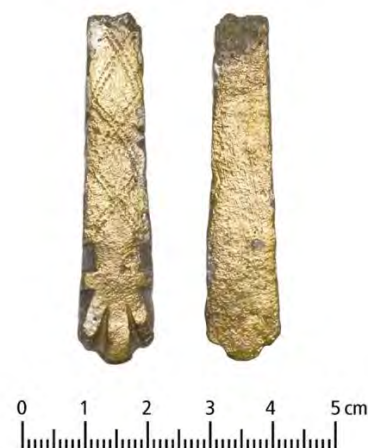
Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Robotnicza 16, wyk. 2, w. 47

Datowanie: 2 poł. XIV–poł. XV w.

Nr SAZ: 255/132, nr kat: 75

Literatura: -

Nr kat. 448

Opis: czworoboczne, kasetowe okucie końca pasa. Nasada zdeformowana. Widoczny jeden otwór na nit. Na dole podłużne trzy ryte linie proste.

Wymiary: dł. 39 mm, szer. 29,5 mm, gr. 4 mm

Surowiec: stop cyny i ołowiu

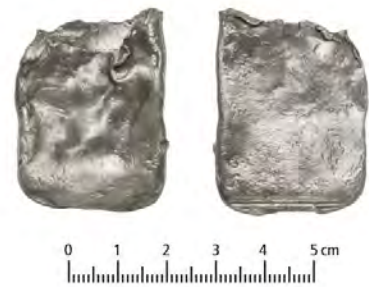
Technika: odlewanie, rycie

Lokalizacja: ul. Robotnicza 16, wyk. 2, w. 62

Datowanie: 2 poł. XIV–poł. XV w. [1 poł. XV w.]

Nr SAZ: 255/132, nr kat.: 86

Literatura: -

Nr kat. 449

Opis: przednia okładzina kolistego okucia końca pasa z pogrubioną krawędzią i piramidalną wypustką przy nasadzie. Poniżej ażurowa dekoracja. Pod nią ryta minuskułowa litera gotycka. Okucie z czterema otworami na nity. Dwa nity na dole zachowane. Z tyłu pogrubiona w 3/4 krawędź okucia.

Wymiary: dł. 36 mm, szer. 32 mm, gr. 1,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie, rycie

Lokalizacja: ul. Robotnicza 16, brak kontekstu

Datowanie: 2 poł. XIV–poł. XV w. [XV–pocz. XVI w.]
[koniec XIV–poł. XV w.]

Nr SAZ: 255/132, nr kat.: 122

Literatura: -

Nr kat. 450

Opis: podłużne, kasetowe okucie końca pasa ze ozdobną końcówką. Przy nasadzie nit. Na obu powierzchniach motyw okna. Po jednej stronie w oknie Maria w ciąży, a po drugiej Maria z Dzieciątkiem na ręku. Wnętrze okna wypełnione kratką.

Wymiary: dł. 89 mm, szer. 18 mm, gr. 6,5 mm

Surowiec: stop cyny i ołowiu

Technika: odlewanie

Lokalizacja: ul. Robotnicza 16, wyk. 2, w. 40

Datowanie: 2 poł. XIV–poł. XV w. [XIV w.]

Nr SAZ: 255/132, nr kat.: 133

Literatura: -

Nr kat. 451

Opis: przednia okładzina kolistego okucia końca pasa z pogrubioną krawędzią i piramidalną wypustką przy nasadzie. Poniżej dekoracja ażurowa, pod nią słabo widoczny ryty ornament geometryczny w postaci linii zygzakowatej. Okucie z czterema otworami na nity. Dwa nity na dole zachowane.

Wymiary: dł. 38 mm, szer. 47 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie, rycie

Lokalizacja: ul. Robotnicza 16, w. 142

Datowanie: 2 poł. XIV–poł. XV w.

[1 poł. XV w.]

Nr SAZ: 255/132, nr kat.: 232

Literatura: -

Nr kat. 452

Opis: podłużne okucie końca pasa zbudowane z dwóch, zlutowanych ze sobą, blaszek z końcówką w kształcie strzałki lub rozbudowanego liścia. Na powierzchni ryty motyw geometryczny w postaci falistych linii. Nasada ułamana.

Wymiary: dł. 62 mm, szer. 13 mm, gr. 1,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Robotnicza 16, w. 314

Datowanie: 2 poł. XIV–poł. XV w.

Nr SAZ: 255/132, nr kat.: 267

Literatura: -

Nr kat. 453

Opis: przednia okładzina kolistego okucia końca pasa z pogrubioną krawędzią i czterema nitami. Pod nasadą dekoracja ażurowa. Poniżej ryty ornament roślinny.

Wymiary: dł. 44 mm, szer. 48 mm, gr. 2,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie, rycie

Lokalizacja: ul. Robotnicza 16, w. 97

Datowanie: 2 poł. XIV–poł. XV w.

[1 poł. XV w.]

Nr SAZ: 255/, nr kat.: 275

Literatura: -

Nr kat. 454

Opis: fr. czworobocznego okucia końca pasa z pogrubioną krawędzią. Na powierzchni ażurowa dekoracja oraz ryty motyw geometryczny przy krawędzi.

Wymiary: szer. 47 mm, gr. 1,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie, rycie

Lokalizacja: ul. Robotnicza 16, w. 324

Datowanie: 2 poł. XIV–poł. XV w.

[1 poł. XV w.]

Nr SAZ: 255/, nr kat.: 289

Literatura: -

Nr kat. 455

Opis: przednia okładzina podłużnego okucia końca pasa z krawędziami wygiętymi do wewnątrz, z końcówką w szpic. Przy nasadzie dwa otwory na nity. Krawędź nasady profilowana. Na dole dodatkowy otwór na nit. Na powierzchni ryty dwie minuskułowe litery gotyckie *o* i *p* umieszczone pod sobą i przedzielone rytymi liniami.

Wymiary: dł. 64 mm, szer. nasady 12 mm, szer. 20 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Robotnicza 16, w. 329

Datowanie: 2 poł. XIV–poł. XV w.

Nr SAZ: 255/, nr kat.: 304

Literatura: -

Nr kat. 456

Opis: fr. podłużnego okucia końca pasa zbudowanego z dwóch, zlutowanych ze sobą, blaszek. Końcówka w kształcie liścia (?). Pomiędzy blaszkami gruba warstwa lutu. Na powierzchni słabo widoczny ornament ryty.

Wymiary: szer. 10 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

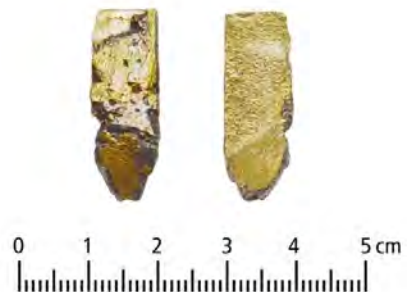
Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Robotnicza 16, w. 477

Datowanie: 2 poł. XIV–poł. XV w.

Nr SAZ: 255/, nr kat.: 361

Literatura: -

Nr kat. 457

Opis: przednia okładzina czworobocznego, ażurowego okucia końca pasa z pogrubionymi krawędziami i dwoma otworami na nity. Pomiędzy nimi słabo widoczny ornament w postaci zygzakowatej linii rytej. Nasada ułamana.

Wymiary: dł. 44 mm, szer. 45 mm, gr. 1,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie, rycie

Lokalizacja: ul. Robotnicza 16, w. 558

Datowanie: 2 poł. XIV–poł. XV w.

[1 poł. XV w.]

Nr SAZ: 255/, nr kat.: 441

Literatura: -

Nr kat. 458

Opis: koliste okucie końca pasa z piramidalną wypustką przy nasadzie. Przednia okładzina z pogrubioną krawędzią. Poniżej nasady ażurowe zdobienie, pod nim ryty ornament roślinny. Okucie z zachowanymi pięcioma nitami. Przy jednym nicie dodatkowa czworoboczna blaszka.

Wymiary: dł. 48 mm, szer. 43 mm, gr. 3 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie, rycie

Lokalizacja: ul. Robotnicza 17, w. 607

Datowanie: 2 poł. XIV–poł. XV w.

[1 poł. XV w.]

Nr SAZ: 255/, nr kat.: 463

Literatura: -

Nr kat. 459

Opis: odlewana przednia okładzina podłużnego okucia końca pasa z końcówką w kształcie liścia. Nasada ułamana. Zachowany jeden otwór na nit. Nasada oddzielona od części dekoracyjnej dwoma poprzecznymi, rytymi liniami. Okucie wygięte.

Wymiary: dł. 70 mm, szer. 12 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie, rycie

Lokalizacja: ul. Lastadia 35, ob. 157

Datowanie: XV–XVIII w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/133/2, nr kat. MAG: 1972

Literatura: -

Nr kat. 460

Opis: okucia końca wykonane z paska blachy zgiętego na pół. Przy nasadzie dwa otwory na nity. Krawędź nasady profilowana. Na dole uformowany walec. Na obu powierzchniach ornamenty wybijane. Pośrodku słabo widoczna litera gotycka.

Wymiary: dł. 36,5 mm, szer. 25 mm, gr. 0,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, wybijanie

Lokalizacja: ul. Lastadia 35, złożo wtórne

Datowanie: XV–XVIII w. [2 poł. XV–XVI w.]

Nr SAZ: 255/133/3, nr kat. MAG: 4663

Literatura: -

Nr kat. 461

Opis: przednia okładzina podłużnego okucia końca pasa z końcówką w kształcie liścia. Nasada oddzielona od części dekoracyjnej dwoma poprzecznymi, rytymi liniami. Krawędź nasady profilowana. Przy nasadzie dwa otwory na nity.

Wymiary: dł. 81,5 mm, szer. 10 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie, rycie

Lokalizacja: ul. Lastadia 35, wyk. 15, ob. 35, w. 4083

Datowanie: XV–XVIII w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/133/3, nr kat. MAG: 4664

Literatura: -

Nr kat. 462

Opis: przednia okładzina podłużnego okucia końca pasa z końcówką w kształcie liścia. Nasada oddzielona od części dekoracyjnej dwoma poprzecznymi, rytymi liniami. Krawędź nasady profilowana. Przy nasadzie dwa otwory na nity.

Wymiary: dł. 80 mm, szer. 10 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie, rycie

Lokalizacja: ul. Lastadia 35, wyk. 54, ob. 35/D, w. 4103

Datowanie: XV–XVIII w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/133/3, nr kat. MAG: 4665

Literatura: -

Nr kat. 463

Opis: przednia okładzina podłużnego okucia końca pasa z końcówką w kształcie liścia. Nasada oddzielona od części dekoracyjnej dwoma poprzecznymi, rytymi liniami. Krawędź nasady profilowana. Przy nasadzie dwa otwory na nity.

Wymiary: dł. 79 mm, szer. 10,5 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie, rycie

Lokalizacja: ul. Lastadia 35, wyk. 92, ob. 35/D, w. 9915

Datowanie: XV–XVIII w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/133/3, nr kat. MAG: 4666

Literatura: -

Nr kat. 464

Opis: czworoboczne kasetowe okucie końca pasa z jednym nitem. Krawędź nasady profilowana. Zaznaczone dekoracyjnie krawędzie okucia.

Wymiary: dł. 17 mm, szer. 21 mm, gr. 4 mm

Surowiec: stop cyny i ołowiu

Technika: dolewanie

Lokalizacja: ul. Lastadia 35, wyk. 58/B, ob. 35/B, w. 3938

Datowanie: XV–XVIII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/133/3, nr kat. MAG: 4673

Literatura: -

Nr kat. 465

Opis: przednia okładzina kolistego okucia końca pasa z rozbudowaną nasadą. Na powierzchni ornament roślinny. Nasada ułamana. Na dole dwa otwory na nity.

Wymiary: dł. 41,5 mm, szer. 24 mm, gr. 0,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Lastadia 35, brak kontekstu

Datowanie: XV–XVIII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/133/3, nr kat. MAG: 4675

Literatura: -

Nr kat. 466

Opis: przednia okładzina kolistego okucia końca pasa z rozbudowaną nasadą. Na powierzchni uformowany wypukło-ązurowy ornament roślinny. Przy nasadzie dwa otwory na nity. Na dole okucia zachowane dwa nity z kwadratowymi podkładami. Z tyłu ślady tylnej okładzin.

Wymiary: dł. 39 mm, szer. 27 mm, gr. 0,5 mm

Surowiec: stop miedzi, żelazo

Technika: formowanie w blasze, kucie

Lokalizacja: ul. Lastadia 35

Datowanie: XV–XVIII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/133/3, nr kat. MAG: 4676

Literatura: -

Nr kat. 467

Opis: przednia okładzina czworobocznego okucia końca pasa. Na powierzchni cztery otwory na nity. Na powierzchni dekoracja ażurowa roślinna i w postaci dwóch liter gotyckich połączonych dołami, prawdopodobnie podwójne R. Przy krawędzi perełkowanie.

Wymiary: dł. 45 mm, szer. 33,5 mm, gr. 0,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, wybijanie

Lokalizacja: ul. Lastadia 35

Datowanie: XV–XVIII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/133/3, nr kat. MAG: 4677

Literatura: -

Nr kat. 468

Opis: przednia okładzina czworobocznego okucia końca pasa z krawędziami wygiętymi do wewnątrz i czterema otworami na nity. Na dole dwa nity z kwadratowymi podkładkami. Na powierzchni dwie okrągłe rozety. W każdej wycięte cztery trójliscie. Zachowany fragment skórzanego paska nabitego ciasno nitami.

Wymiary: dł. 47 mm, szer. 36 mm, gr. 0,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, wybijanie

Lokalizacja: ul. Lastadia 35

Datowanie: XV–XVIII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/133/3, nr kat. MAG: 4678

Literatura:

Nr kat. 469

Opis: przednia okładzina czworobocznego okucia końca pasa z ażurową dekoracją. Przy każdym narożniku otwór na nit. Na dole wybijany, słabo widoczny, napis gotycki (?). Z tyłu zachowany fr. skórzanego paska i prawdopodobnie fr. haczyka.

Wymiary: dł. 48 mm, szer. 38 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi, skóra

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Lastadia 35

Datowanie: XV–XVIII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/133/3, nr kat. MAG: 4679

Literatura:

Nr kat. 470

Opis: przednia okładzina czworobocznego lekko wypukłego okucia końca pasa z krawędziami wygiętymi do wewnątrz. Na dole trzy otwory na nity. Nasada profilowana. W środku ażurowy liść akantu, dodatkowo ozdobione rytowaniem.

Wymiary: dł. 44 mm, szer. 66,5 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Lastadia 35

Datowanie: XV–XVIII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/133/3, nr kat. MAG: 4680

Literatura: -

Nr kat. 471

Opis: przednia okładzina czworobocznego okucia końca pasa z krawędziami wygiętymi do wewnątrz i wypukłym półwalcem na dole. Na nim wybijane punkty. Na powierzchni ażurowy ornament roślinny. Zachowany fr. skórzanego paska. Nity przy nasadzie z okrągłymi podkładkami.

Wymiary: dł. 33 mm, szer. 35 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi, skóra

Technika: formowanie w blasze, wybijanie, rycie

Lokalizacja: ul. Lastadia 35

Datowanie: XV–XVIII w. [2 poł. XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/133/3, nr kat. MAG: 4682

Literatura: -

Nr kat. 472

Opis: czworoboczne okucie końca pasa wykonane ze zgiętej w połowie blachy. Przy nasadzie dwa otwory na nity. Poniżej dwa wycięte trójkąty. Na powierzchni półwalec z nierówno rozmieszczonymi, wybitymi otworami. W tylnej części do nitu przymocowana w poprzek ułamany haczyk (?).

Wymiary: dł. 33 mm, szer. 36 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, wybijanie

Lokalizacja: ul. Lastadia 35

Datowanie: XV–XVIII w. [2 poł. XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/133/3, nr kat. MAG: 4683

Literatura: -

Nr kat. 473

Opis: czworoboczne okucie końca pasa z rozbudowaną nasadą. Obie okładziny z krawędziami wygiętymi do wewnątrz, złożone jedna w drugą. Zachowane cztery nity. Krawędź nasady profilowana. Poniżej dekoracja ażurowa i wypukły półwalec oraz ornament ryty w postaci litery gotyckiej *o*. Na tylnej okładzinie postać królika.

Wymiary: dł. 40,5 mm, szer. 20 mm, 3 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, wybijanie, rycie

Lokalizacja: ul. Lastadia 35, prac. 35D, wyk. 31, w. 635/III

Datowanie: XV–XVIII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/133/3, nr kat. MAG: 4684

Literatura: -

Nr kat. 474

Opis: koliste okucie końca pasa zbudowane z dwóch, zlutowanych ze sobą, blaszek. Tylne blaszka ułamana. Przy nasadzie dwie ażurowe półksiężyce i jeden zachowany nit. Poniżej inskrypcja gotycka *ave*. W tle trzy trójkąty. Okucie nierówne.

Wymiary: dł. 27 mm, szer. 30 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Lastadia 35, wyk. 34, w. 6056

Datowanie: XV–XVIII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/133/3, nr kat. MAG: 4685

Literatura: -

Nr kat. 475

Opis: przednia okładzina czworobocznego okucia końca pasa z krawędziami wygiętymi do wewnątrz. Zachowane cztery nity. Krawędź nasady profilowana. Przy nasadzie wybijane guzy. Poniżej dwa ażurowe liście. Na dole ryty liść akantu.

Wymiary: dł. 47 mm, szer. 39 mm, gr. 0,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie, wybijanie

Lokalizacja: ul. Lastadia 35, parcela 35D, wyk. 31, ob. 35/D, w. 635/II mech

Datowanie: XV–XVIII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/133/3, nr kat. MAG: 4688

Literatura: -

Nr kat. 476

Opis: przednia okładzina czworobocznego okucia końca pasa z krawędziami wygiętymi do wewnątrz. Przy nasadzie ażurowy ornament roślinny, krawędź nasady profilowana. Na dole ryty motyw roślinny. Zachowany fr. skórzanego paska.

Wymiary: dł. 32 mm, szer. 44 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi, skóra

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Lastadia 35, wyk. 1, ob. 36/B, w. 128/III

Datowanie: XV–XVIII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/133/3, nr kat. MAG: 4689

Literatura: -

Nr kat. 477

Opis: przednia okładzina czworobocznego okucia końca pasa z krawędziami wygiętymi do wewnątrz. Przy nasadzie cztery wypukłe guzy. Na powierzchni trzy otwory na nity, zachowany jeden nit. Krawędź nasady profilowana. Poniżej dwa ażurowe liście. Na dole ryty liść akantu.

Wymiary: dł. 29 mm, szer. 30,5 mm, gr. 0,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie, wybijanie

Lokalizacja: ul. Lastadia 35, wyk. 30, parcela 35D, w. 852

Datowanie: XV–XVIII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/133/3, nr kat. MAG: 4690

Literatura: -

Nr kat. 478

Opis: przednia okładzina czworobocznego okucia końca pasa z krawędziami wygiętymi do wewnątrz. Podzielona na dwie strefy wypukłym żebrzem. Przy nasadzie fryz i wybijane guzy, poniżej ryty liść akantu. Na dole dwa otwory na nity.

Wymiary: dł. 33 mm, szer. 34 mm, gr. 0,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie, wybijanie

Lokalizacja: ul. Lastadia 35, wyk. 30, w. 967

Datowanie: XV–XVIII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/133/3, nr kat. MAG: 4691

Literatura: -

Nr kat. 479

Opis: przednia okładzina czworobocznego okucia końca pasa z krawędziami wygiętymi do wewnątrz. Przy nasadzie dwa ażurowe ucięte serca(?). Krawędź nasady profilowana. Na dole ryty liść akantu. Na dłuższej wygiętej krawędzi trzy otwory w jednym pętla wykonana z cienkiego drutu.

Wymiary: dł. 33 mm, szer. 34 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie, wybijanie

Lokalizacja: ul. Lastadia 35, wyk. 31, w. 842

Datowanie: XV–XVIII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/133/3, nr kat. MAG: 4692

Literatura: -

Nr kat. 480

Opis: przednia okładzina czworobocznego okucia końca pasa z krawędziami wygiętymi do wewnątrz. Przy nasadzie dwa ażurowe trójliscie. Krawędź nasady profilowana. Na dole ryty liść akantu. Na dłuższej wygiętej krawędzi cztery otwory. Z tyłu przy jednym nicie zachowany fr. skórzanego paska i ułamany haczyk(?)

Wymiary: dł. 31 mm, szer. 36 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi, skóra

Technika: formowanie w blasze, rycie, wybijanie

Lokalizacja: ul. Lastadia 35, wyk. 10, ob. 35/D, w. 641/III mech

Datowanie: XV–XVIII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/133/3, nr kat. MAG: 4693

Literatura: -

Nr kat. 481

Opis: przednia okładzina czworobocznego okucia końca pasa z krawędziami wygiętymi do wewnątrz. Nasada skorodowana.

Wymiary: dł. 28 mm, szer. 35 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Lastadia 35, wyk. 10, ob. 35/D, w. 641/III mech

Datowanie: XV–XVIII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/133/3, nr kat. MAG: 4694

Literatura: -

Nr kat. 482

Opis: przednia okładzina czworobocznego okucia końca pasa z krawędziami wygiętymi do wewnątrz. Przy nasadzie dekoracja ażurowa. Nasada skorodowana. Na dole ryty liść akantu.

Wymiary: dł. 34 mm, szer. 46 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Lastadia 35, wyk. 33, ob. 36/B, w. 403

Datowanie: XV–XVIII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/133/3, nr kat. MAG: 4695

Literatura: -

Nr kat. 483

Opis: przednia okładzina czworobocznego okucia końca pasa z krawędziami wygiętymi do wewnątrz. Podzielona na dwie strefy wypukłym żebrzem. Przy nasadzie fryz arkadkowy. Zachowane dwa nity na dole okucia.

Wymiary: dł. 31 mm, szer. 41 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, wybijanie

Lokalizacja: ul. Lastadia 35, wyk. 30, ob. 35/D, w. 992

Datowanie: XV–XVIII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/133/3, nr kat. MAG: 4696

Literatura: -

Nr kat. 484

Opis: przednia okładzina czworobocznego okucia końca pasa z krawędziami wygiętymi do wewnątrz. Przy nasadzie dekoracja ażurowa. Na dole ryty liść akantu i dwa zachowane nity.

Wymiary: dł. 33 mm, szer. 34 mm, gr. 1,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Lastadia 35, wyk. 2, ob. 36/D, w. 354

Datowanie: XV–XVIII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/133/3, nr kat. MAG: 4697

Literatura: -

Nr kat. 485

Opis: przednia okładzina czworobocznego okucia końca pasa z krawędziami wygiętymi do wewnątrz. Przy nasadzie dekoracja ażurowa. Nasada ułamana. Na dole ryty motyw roślinny i trzy zachowane nity.

Wymiary: dł. 32 mm, szer. 44 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Lastadia 35, wyk. 8, ob. 35/D, w. 841/I mech

Datowanie: XV–XVIII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/133/3, nr kat. MAG: 4698

Literatura: -

Nr kat. 486

Opis: przednia okładzina czworobocznego okucia końca pasa z krawędziami wygiętymi do wewnątrz. Przy nasadzie dwa ażurowe czteroliście i wybijane guzy, dolna część wypukła z dwoma otworami na nity.

Wymiary: dł. 49 mm, szer. 39 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie, wybijanie

Lokalizacja: ul. Lastadia 35, wyk. 6, ob. 36/B, w. 6035

Datowanie: XV–XVIII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/133/3, nr kat. MAG: 4699

Literatura: -

Nr kat. 487

Opis: fr. okucia końca pasa w postaci nasady z dekoracją ażurową i perełkowaniem przy krawędzi.
Dwa otwory na nity przy nasadzie.

Wymiary: dł. 24 mm, szer. 31 mm, gr. 0,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, wybijanie

Lokalizacja: ul. Lastadia 35, wyk. 37, ob. 35/D, w. 508

Datowanie: XV–XVIII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/133/3, nr kat. MAG: 4700

Literatura: -

Nr kat. 488

Opis: fr. czworobocznego okucia końca pasa wypustką przy nasadzie. Na powierzchni cztery otwory na nity.
Poniżej ażurowy ornament roślinny

Wymiary: dł. 37 mm, szer. 31,5 mm, gr. 0,5 mm

Surowiec: stop

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Lastadia 35, wyk. 30, parcela 35 D, w. 967

Datowanie: XV–XVIII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/133/3, nr kat. MAG: 4701

Literatura: -

Nr kat. 489

Opis: przednia okładzina czworobocznego okucia końca pasa z krawędziami wygiętymi do wewnątrz i trzema otworami na nity. Lewa część nasady ułamana.
Nasada profilowana. Pod nią ażurowa dekoracja, poniżej półkolisty walec, a na nim ryty liść akantu.

Wymiary: dł. 33 mm, szer. 43 mm, gr. 0,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie, wybijanie

Lokalizacja: ul. Lastadia 35, wyk. 98, ob. 35/D, w. 1567

Datowanie: XV–XVIII w. [2 poł. XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/133/3, nr kat. MAG: 4702

Literatura: -

Nr kat. 490

Opis: fr. przedniej okładziny czworobocznego okucia końca pasa z rozbudowaną nasadą i krawędziami wygiętymi do wewnątrz. Na powierzchni ryta litera gotycka *o*. Na bocznych krawędziach wybijane punkty.

Wymiary: dł. 25 mm, szer. 18,5 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Lastadia 35, wyk. 37, ob. 35/D, w. 4203

Datowanie: XV–XVIII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/133/3, nr kat. MAG: 4703

Literatura: -

Nr kat. 491

Opis: przednia okładzina czworobocznego okucia końca pasa z dekoracją roślinną i dwoma literami gotyckimi *R* połączonymi dołami. Przy krawędziach perełkowanie. Na powierzchni cztery otwory na nity.

Wymiary: dł. 38 mm, szer. 31,5 mm, gr. 0,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Lastadia 35, złoż. wtórne

Datowanie: XV–XVIII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/133/3, nr kat. MAG: 4704

Literatura: -

Nr kat. 492

Opis: fr. okucia końca pasa z blachy zwężającej się ku dołowi z dwoma nitami przy nasadzie.

Wymiary: dł. 38 mm, szer. 6-10 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Lastadia 35, wyk. 33, ob. 36/B, w. 417

Datowanie: XV–XVIII w. [XV–XVI w.]

Nr SAZ: 255/133/3, nr kat. MAG: 4710

Literatura: -

Nr kat. 493

Opis: fr. okucia końca pasa wykonanego z blachy zwięzającej się ku dołowi z jednym otworem na nit przy nasadzie.

Wymiary: dł. 39 mm, szer. 8 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Lastadia 35, wyk. 31, ob. 35/D, w. 635/III mech

Datowanie: XV–XVIII w. [XV–XVI w.]

Nr SAZ: 255/133/3, nr kat. MAG: 4711

Literatura: -

Nr kat. 494

Opis: fr. kasetowego okucia końca pasa. Powierzchnia zdobiona liściem winorośli. Dłuższe krawędzie okucia zaznaczone sznurowaniem. Tło wypełnione poziomymi kreskami. Przy nasadzie zachowany nit.

Wymiary: dł. 39 mm, szer. 18 mm, gr. 4,5 mm

Surowiec: stop cyny i ołowiu

Technika: odlewanie

Lokalizacja: ul. Lastadia 35, wyk. 14, ob. 35, w. 1816

Datowanie: XV–XVIII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/133/3, nr kat. MAG: 4712

Literatura: -

Nr kat. 495

Opis: kasetowe okucie końca pasa z otworem na nit. Krawędź nasady profilowana. Na powierzchni zaznaczona linia przykrawędna.

Wymiary: dł. 16,5 mm, szer. 21,5 mm, gr. 3,5 mm

Surowiec: stop cyny i ołowiu

Technika: odlewanie

Lokalizacja: ul. Lastadia 35, wyk. 58/B, ob. 35/B, w. 3938

Datowanie: XV–XVIII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/133/3, nr kat. MAG: 4713

Literatura: -

Nr kat. 496

Opis: fr. kasetowego okucia końca pasa z wypustką na dole. Powierzchnia zdobiona liściem winorośli. Dłuższe krawędzie okucia zaznaczone sznurowaniem. Tło wypełnione kratką. Brak nasady. Okucie wygięte.

Wymiary: dł. 35 mm, szer. 19 mm, gr. 4 mm

Surowiec: stop cyny i ołowiu

Technika: odlewanie

Lokalizacja: ul. Lastadia 35, wyk. 58/B, ob. 35/B, w. 3938

Datowanie: XV–XVIII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/133/3, nr kat. MAG: 4717

Literatura: -

Nr kat. 497

Opis: fr. kasetowego okucia końca pasa z wypustką na dole. Powierzchnia zdobiona liściem winorośli. Dłuższe krawędzie okucia zaznaczone sznurowaniem. Tło wypełnione poziomymi kreskami. Brak nasady.

Wymiary: dł. 41 mm, szer. 17 mm, gr. 3,5 mm

Surowiec: stop cyny i ołowiu

Technika: odlewanie

Lokalizacja: ul. Lastadia 35, wyk. 65, ob. 35/B, złoże wtórne

Datowanie: XV–XVIII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/133/3, nr kat. MAG: 4718

Literatura: -

Nr kat. 498

Opis: przednia okładzina podłużnego okucia końca pasa z końcówką w kształcie liścia. Nasada oddzielona od części dekoracyjnej dwoma poprzecznymi, rytymi liniami. Krawędź nasady profilowana. Przy nasadzie dwa otwory na nity.

Wymiary: dł. 80 mm, szer. nasady 12,5 mm, gr. 1,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie, rycie

Lokalizacja: ul. Lastadia 35, wyk. 69, ob. 36/A, w. 6077

Datowanie: XV–XVIII w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/133/3, nr kat. MAG: 4719

Literatura: -

Nr kat. 499

Opis: przednia okładzina podłużnego okucia końca pasa z końcówką w kształcie strzałki. Nasada oddzielona od części dekoracyjnej dwoma poprzecznymi, rytymi liniami. Krawędź nasady profilowana. Przy nasadzie dwa otwory na nity.

Wymiary: dł. 69 mm, szer. nasady 11 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie, rycie

Lokalizacja: ul. Lastadia 35, wyk. 64, ob. 35/B, w. 7017

Datowanie: XV–XVIII w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/133/3, nr kat. MAG: 4720

Literatura: -

Nr kat. 500

Opis: czworoboczne okucie końca pasa z pięcioma. Przednia i tylna okładzina z krawędziami wygiętymi do wewnątrz, jedna włożona w drugą. Na powierzchni ornamentem ażurowym przy nasadzie i rytym liściem akantu poniżej. Krawędź nasady profilowana, częściowo uszkodzona. Przy nasadzie nity z podkładkami. Wewnątrz zachowany fragment skórzanego paska.

Wymiary: dł. 51 mm, szer. 49 mm, gr. 5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Lastadia 35, wyk. 87, ob. 36/A, w. 6239

Datowanie: XV–XVIII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/133/3, nr kat. MAG: 4721

Literatura: -

Nr kat. 501

Opis: fr. kasetowego okucia końca pasa, zachowana ażurowa końcówka.

Wymiary: dł. 32 mm, szer. 24 mm, gr. 3,5 mm

Surowiec: stop cyny i ołowiu

Technika: odlewanie

Lokalizacja: ul. Lastadia 35, wyk. 53, ob. 35/C, w. 4600

Datowanie: XV–XVIII w. [XV–poł. XVI w.]

Nr SAZ: 255/133/3, nr kat. MAG: 4730

Literatura: -

Nr kat. 502

Opis: przednia okładzina czworobocznego okucia końca pasa z czterema nitami. Krawędź nasady profilowana. Poniżej dwa ażurowe liście i półwalec z rytym ornamentem roślinnym. Przy dolnej krawędzi wybijane punkty. Z tyłu podkładka lub fr. tylnej blaszki.

Wymiary: dł. 33 mm, szer. 36 mm, gr. 1,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, wybijanie, rycie

Lokalizacja: ul. Lastadia 35, parcela 35/C, złożo wtórne

Datowanie: XV–XVIII w. [2 poł. XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/133/3, nr kat. MAG: 4921

Literatura: -

Nr kat. 503

Opis: fr. przedniej okładziny czworobocznego okucia końca pasa. Na powierzchni wytłaczany liść akantu wpisany w kwadrat otoczony pseudogranulacją. Przy dwóch narożnikach otwory na nity.

Wymiary: dł. 24 mm, szer. 18 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Lastadia 35, wyk. 33, ob. 36/B, w. 418

Datowanie: XV–XVIII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/133/3, nr kat. MAG: 4922

Literatura: -

Nr kat. 504

Opis: przednia okładzina kolistego, ażurowego okucia końca pasa z wypustką przy nasadzie. Okucie lekko wypukłe.

Wymiary: dł. 31 mm, szer. 23 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Lastadia 35, wyk. 57, ob. 36/B, w. 3271

Datowanie: XV–XVIII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/133/3, nr kat. MAG: 4923

Literatura: -

Nr kat. 505

Opis: czworoboczne okucia końca pasa wykonane z dwóch blaszek złączonych czterema nitami.

Wymiary: dł. 37 mm, szer. 45 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Lastadia 35, złożo wtórne

Datowanie: XV–XVIII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/133/3, nr kat. MAG: 4924

Literatura: -

Nr kat. 506

Opis: fr. przedniej okładziny czworobocznego okucia końca pasa z krawędziami wygiętymi do wewnątrz i półwalcem na dole. Na powierzchni ryty liść akantu oraz pięć otworów na nity przy krawędzi - dwa znajdują się nieco wyżej od pozostałych. W jednym zachowana jest druciana pętelka, a w drugim nit.

Wymiary: dł. 14 mm, szer. 37 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, wybijanie, rycie

Lokalizacja: ul. Lastadia 35, wyk. 8, parcela 35D, w. 546

Datowanie: XV–XVIII w. [2 poł. XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/133/3, nr kat. MAG: 6618

Literatura: -

Nr kat. 507

Opis: fr. podłużnego okucia końca pasa (?) z profilowaną krawędzią na dole.

Wymiary: dł. 47 mm, szer. max. 12 mm, gr. 1,5 mm

Surowiec: stop cyny i ołowiu

Technika: odlewanie

Lokalizacja: ul. Lastadia 35, złożo wtórne

Datowanie: XV–XVIII w. [XV–poł. XVI w.]

Nr SAZ: 255/133/3, nr kat. MAG: 6622

Literatura: -

Nr kat. 508

Opis: przednia okładzina podłużnego okucia końca pasa z końcówką w kształcie liścia. Nasada oddzielona od części dekoracyjnej dwoma poprzecznymi, rytymi liniami. Krawędź nasady profilowana. Przy nasadzie jeden otwór na nit. Nasada ułamana.

Wymiary: dł. 73 mm, szer. 12 mm, gr. 2 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: odlewanie, rycie

Lokalizacja: ul. Lastadia 35, ob. 36, złożo wtórne

Datowanie: XV–XVIII w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/133/3, nr kat. MAG: 25142

Literatura: -

Nr kat. 509

Opis: fr. przedniej okładziny czworobocznego okucia końca pasa z ażurowym liściem akantu wpisany w prostokąt. Na krawędziach perełkowanie. W dolnych narożnikach dwa otwory na nity - w jednym zachowany nit.

Wymiary: dł. 29 mm, szer. 39 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, wybijanie

Lokalizacja: ul. Lastadia 35, ob. 36, złożo wtórne

Datowanie: XV–XVIII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/133/3, nr kat. MAG: 25144

Literatura: -

Nr kat. 510

Opis: czworoboczne okucie końca pasa zbudowane z dwóch blaszek. Przednia okładzina z krawędziami wygiętymi do wewnątrz z sześcioma nitami, z ornamentem ażurowym i ryty ornamentem roślinnym. Krawędź nasady ułamana. Przy nasadzie nity z podkładkami.

Wymiary: dł. 33 mm, szer. 71 mm, gr. 3 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Lastadia 35, ob. 36, złożo wtórne

Datowanie: XV–XVIII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/133/3, nr kat. MAG: 25150

Literatura: -

Nr kat. 511

Opis: czworoboczne okucie końca pasa z pięcioma nitami zbudowane z dwóch złączonych ze sobą blaszek. Przednia okładzina z krawędziami wygiętymi do wewnątrz. Na powierzchni ryty ornament roślinny. Krawędź nasady prosta. Przy nasadzie nit z podkładką. Tylne okładzina płaska wykonana z żelaza. Wewnątrz fr. skózanego paska.

Wymiary: dł. 24 mm, szer. 66 mm, gr. 4 mm

Surowiec: stop miedzi, żelazo, skóra

Technika: formowanie w blasze, kucie, rycie

Lokalizacja: ul. Toruńska 12, wyk. 3, w. 122

Datowanie: XV–XVIII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/133/4, nr kat. MAG: 1080

Literatura: -

Nr kat. 512

Opis: przednia okładzina kolistego okucia końca pasa z krawędziami wygiętymi do wewnątrz. Przy nasadzie piramidalna wypustka i dwa nity mocujące. Pod nimi dwie wycięte półksiężyce. Poniżej ryty ornament w postaci przenikających się liter gotyckich *m* i *g*.

Wymiary: dł. 36,5 mm, szer. 38 mm, gr. 0,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Toruńska 12, wyk. 3, w. 122

Datowanie: XV–XVIII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/133/4, nr kat. MAG: 1122

Literatura: -

Nr kat. 513

Opis: czworoboczne okucia końca pasa (?) zbudowane z dwóch blaszek połączonych nitami. Okucie wygięte i skorodowane.

Wymiary: szer. 43 mm, gr. 1 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Toruńska 12, wyk. 3, w. 122

Datowanie: XV–XVIII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/133/4, nr kat. MAG: 1146

Literatura: -

Nr kat. 514

Opis: czworoboczne kasetowe okucie końca pasa z trzema wypustkami na dole (jedna ułamana). W środku ażurowe okno. Okucie wygięte.

Wymiary: dł. 42 mm, szer. 30 mm, gr. 3,5 mm

Surowiec: stop cyny i ołowiu

Technika: odlewanie

Lokalizacja: ul. Toruńska 12, wyk. 3, w. 122

Datowanie: XV–XVIII w. [XV w.]

Nr SAZ: 255/133/4, nr kat. MAG: 1156

Literatura: -

Nr kat. 515

Opis: fr. przedniej okładziny podłużnego okucia końca pasa z krawędziami wygiętymi do wewnątrz, zakończone w szpic z uciętą końcówką. Na powierzchni pięć otworów na nity - zachowane cztery z nich. Na powierzchni ornament geometryczny w postaci trójkątów.

Wymiary: dł. 52,5 mm, szer. 31,5 mm, gr. 0,5 mm

Surowiec: stop miedzi

Technika: formowanie w blasze, rycie

Lokalizacja: ul. Toruńska 12, wyk. 3, w. 122

Datowanie: XV–XVIII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/133/4, nr kat. MAG: 1157

Literatura: -

Nr kat. 516

Opis: czworoboczne okucie końca pasa wykonane z blachy zgiętej na pół. Przy nasadzie trzy nity. Na środku wycięte trzy koła. Zgięcie lekko przyklepane. Wewnątrz zachowany fragment skózanego paska.

Wymiary: dł. 31 mm, szer. 53 mm, gr. blachy 0,5 mm

Surowiec: stop miedzi, skóra

Technika: formowanie w blasze

Lokalizacja: ul. Toruńska 12, wyk. 3, w. 122

Datowanie: XV–XVIII w. [XV–pocz. XVI w.]

Nr SAZ: 255/133/4, nr kat. MAG: 1158

Literatura: -

